

TÜRKİYE'NİN TERÖRLE MÜCADELESİ: KAVRAMLAR, ÖRGÜTLER VE AKTÖRLER

Derleyen

Doç. Dr. Göktuğ SÖNMEZ

2. Baskı

TÜRKİYE’NİN TERÖRLE MÜCADELESİ: KAVRAMLAR, ÖRGÜTLER VE AKTÖRLER

Derleyen ▪ Doç. Dr. Göktuğ SÖNMEZ

Araştırma-İnceleme Dizisi No. 6

ISBN 978-605-66939-9-1

1. Baskı: Temmuz 2021 (1000 adet)

2. Baskı: Ekim 2021 (500 adet)

Yayın Hakları © TASAV, 2021

Tüm yayın hakları TASAV’a aittir. TASAV’dan izin alınmadan kitabın tümünün ya da bir kısmının herhangi bir yöntem ile basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

TÜRK AKADEMİSİ SİYASİ SOSYAL STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VAKFI (TASAV)

Editör ▪ Konur Alp KOÇAK

Sertifika No: 49150

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara

Tel: +90 (312) 460 1779 ▪ Faks: +90 (312) 460 1789

www.tasav.org ▪ iletisim@tasav.org ▪ editor@tasav.org

Tasarım, Dizgi ve Baskı:

Vega Basım Hizmetleri – Bahadır Levendoğlu ▪ Sertifika No: 43714

Necatibey Cad. Lale Sokak No: 21/A Çankaya-Ankara ▪ +90 (312) 230 0723

Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Türkiye’de ve dünyada, yaşanmış ve yaşanmakta olan olayları; siyasî, sosyal, tarihî ve kültürel derinlik içinde ve stratejik bir bakış açısıyla değerlendiren, yeni tasarımlar ortaya koyarak gelecek vizyonu oluşturmuş bir düşünce kuruluşudur.

TASAV, bilimsel kıstasları esas alarak ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde araştırma, inceleme ve değerlendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Çalışmalarını hiçbir kâr amacı gütmeyen ilgililerle paylaşan TASAV; tarafsız, doğru, güncel ve güvenilir bilgiler ışığında kamuoyunu aydınlatmaya çalışmaktadır.

TASAV’ın amacı; ülkemizin ekonomik, sosyal, siyasî, kültür ve eğitim hayatının geliştirilmesine; millî menfaat ve birlik anlayışının, insan hak ve özgürlüklerinin, demokrasi kültürünün, jeopolitik ve jeostratejik düşünce biçiminin yaygınlaştırılmasına; toplumda millî, vicdanî ve ahlâkî değerlerin hâkim kılınmasına ve Türkiye’nin dünyadaki gelişmelerin belirleyicisi olmasına bilimsel faaliyetler aracılığıyla katkı sağlamaktır.

İÇİNDEKİLER

İsmail Faruk AKSU <i>Sunuş</i>	1
Göktuğ SÖNMEZ <i>Giriş Yerine: Terör, Terörizm, Tanımlamalar</i>	5
Ragıp Kutay KARACA & Müge YÜCE <i>Uluslararası Sistemde Değişim ve Terörizm: Kavramsal Belirsizlik</i>	25
Mehmet Bora SANYÜREK <i>PKK</i>	45
Cemil Doğaç İPEK & Gökçen YILMAZLI <i>Suriye’de PKK/YPG Yapılanması ve İki Yeni Aktör: Kadınlar ve Yabancı Terörist Savaşçılar</i>	101
Bilgay DUMAN & Sercan ÇALIŞKAN <i>Irak Şam İslam Deoleti (İŞİD): Doğuşu, Dönüşümü ve Geleceği</i>	135
Hilmi DEMİR <i>FETÖ: Bir Kült Örgütünün Radikalleşme Tahkiyesi</i>	167
Kürşat KORKMAZ <i>Ermeni Terör Örgütü: ASALA</i>	191
Mehmet ŞAHİN <i>Devrimci Halk Kurtuluş Partisi – Cephesi (DHKP-C)</i>	217
Selim ÖZTÜRK <i>El Kaide Terör Örgütü</i>	241
Şerife AKINCI <i>Terörün Finansmanı ve Maliyeti: Türkiye Örneği</i>	265
Ahmet CÜLÜK <i>Sosyal Medya, Propaganda ve Terörizm</i>	309
Aytekin CANTEKİN <i>Yabancı Terörist Savaşçılar</i>	339
Çağatay BALCI & Süreyya ERDOĞAN <i>Dünyada Öne Çıkan Terörle Mücadele Yöntemleri ve Türkiye’nin Tecrübesi</i>	365
Göktuğ SÖNMEZ <i>Sonuç Yerine: Genel Değerlendirme ve Politika Tavsiyeleri</i>	413

SUNUŞ

İsmail Faruk AKSU

Terör bir insanlık suçudur ve demokrasinin önündeki en büyük engellerden birisidir. Kökeni çok eskilere dayanan ve günümüzde küresel bir güvenlik sorunu hâline gelen terörizm; farklı biçimleri, yöntemleri ve uluslararası aktörlerden aldığı desteklerle ülkemizin en önemli millî güvenlik sorunlarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Terörizm bir taraftan Türkiye Cumhuriyeti'nin bekâsını ve Türk milletinin birliğini tehdit ederken, diğer taraftan da Türkiye'ye yönelik düşmanlığın en etkili aracı hâline gelmiştir. Türkiye terör yoluyla istikrarsızlaştırılmak ve hedeflerinden uzaklaştırılmak istenmektedir.

Hangi düşünce ve amaç uğruna olursa olsun, terörü ve şiddeti bir yöntem olarak benimseyen, amacına ulaşmak için bunları meşru gören anlayış, hiç şüphesiz ki Türk milletinin birliğine, bütünlüğüne, huzur ve refahına ve insanlığa tehdit arz etmektedir.

Küresel bir sorun olan teröre yönelik etkin, çabuk ve eşgüdüm hâlinde küresel cevaplar verilmesi gerekirken dünyada ortak bir terör tanımından bahsedilemeyeceği gibi ortak bir terörle mücadeleden de bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Terör eylemlerini cezalandıran ve üye devletleri terörün çeşitli boyutlarıyla mücadelede işbirliğine zorlayan küresel hukukî bir çerçevenin olmaması nedeniyle Birleşmiş Milletler ve diğer ilgili uluslararası kuruluşların çabalarına rağmen etkili, faydalı ve âdil bir yaklaşım sergilenememektedir. Nitekim bir devletin terör örgütü olarak tanıdığı bir organizasyon, bir başka devlet tarafından terör örgütü

olmadığı gerekçesiyle açıkça desteklenebilmektedir. Bu durum, uluslararası arenada terörle mücadelenin etkili yürütülememesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler'in ilgili tüm terörle mücadele metinlerine taraf olmak suretiyle; 2006 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Stratejisi'ni güçlü bir şekilde desteklemektedir ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarını ciddiyetle uygulamaktadır. Haklı olarak Türkiye, bu anlayış ve yaklaşımı diğer devletlerden de beklemektedir. Türkiye, ASALA terörüyle başlayarak, on yıllardır PKK'dan FETÖ'ye, YPG'den IŞİD'e, DHKP-C'den El-Kaide'ye çeşitli organizasyonel ve operasyonel kapasitelere sahip, farklı motivasyonlardan beslenen terör örgütleriyle mücadelesini kararlıkla sürdürmektedir.

Terörle mücadelenin, güvenlik birimlerinin yürüttüğü mücadelenin yanı sıra, terörü besleyen unsurların ortadan kaldırılması temelinde önleyici tedbirler anlamında yürütülmesi de önem arz etmektedir. Ancak, terörizm konusunda akademik bir nosyonla, kapsamlı biçimde hem örgütleri ve terör yöntemlerini hem de son dönemde daha fazla gündeme gelen temaları ele alan eserlerin olmaması ciddi bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu yönde üniversitelerimizde terör ve radikalleşme planında enstitü ve programların azlığı da dikkat çekmektedir.

Terör meselesinin etraflıca ele alınması, Türk milletinin katlandığı sosyal ve ekonomik maliyet ile Türkiye'yi terör yoluyla lider ülke vizyonundan uzaklaştırmaya, hedeflerinden caydırmaya dönük şerh planların ortaya konulması, mücadelenin ehemmiyeti ve politikaların geliştirilmesi bakımından büyük önem ihtiva etmektedir. Türkiye'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütün olarak ilelebet pâyidar kalması için yürütülen terör mücadelesinin, bu yolda canla ve malla ödenen bedellerin, şehadetlerin, gaziliklerin anlamının idrak edilmesi, siyasî ya da kültürel arkaplana dayandırılmaya çalışılan terörün her boyutuyla kamuoyunda farkındalığının oluşturulması da önem arz etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve Cumhuriyet İttifakı inisiyatifi ile demokrasisi güçlenen, etkin bir icra kabiliyeti kazanan Türkiye, terörle mücadelede daha sağlam adımlarla ilerlemektedir. Güvenlik güçlerimizin çok yönlü kapasitesinin artması, yerli ve millî savunma sanayi ürünleri-

nin kullanımına başlanması, özellikle İHA/SİHA gibi yeni araçların kullanılması, ilgili kurumlar arasındaki koordinasyon kapasitesinin güçlenmesi, hukukî altyapının uygun hâle getirilmesi ve siyasî kararlılık, Türkiye için terörle mücadelede yeni bir safha başlatmıştır. 15 Temmuz sonrasında terörle mücadeleyi sabote eden FETÖ yapısının tasfiye edilmesi, güvenlik güçleri içine sızmış hainlerin terör örgütleri ile işbirliği yapmasının önüne geçilmiş olması da mücadele kararlılığını ve etkinliğini artıran unsurlardan birisi olmuştur.

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) olarak, konuyu derinlikli bir şekilde ele alan bir çalışma yapılmasının gerekli olduğu kanaatiyle, meseleyi bilimsel esaslara göre tüm boyutlarıyla incelemeyi, gelişmeleri Türkçe bakış açısıyla değerlendiren bir anlayışla ele almayı hedefledik. Bu düşüncelerden hareketle, Doç. Dr. Göktuğ Sönmez'in koordinasyonunda, terörizmi, Türkiye'ye yönelik terör tehditlerini ve ülkemizin terörle mücadelesini, bu mücadelenin aktörler ve temalar bazında derinlemesine irdelenmesini ve millî bir bakış açısıyla mücadeleye katkı verebilecek politika tavsiyelerinin sunulmasını amaçlayan "Türkiye'nin Terörle Mücadelesi: Kavramlar, Örgütler ve Aktörler" başlıklı bu kitabı hazırladık.

Kitapta; terörizmin tanımı, terör örgütleri, terörü önleyici tedbirler, terörün tarihî arkaplanı, terörle mücadele yöntemleri, Türkiye'nin mücadele ettiği terör örgütleri, terör örgütlerinin fikrî zeminleri, öne çıkan taktikleri ve tarihî serüveni, terörün maliyeti ve finansmanı, sosyal medya, propaganda ve terörizm ilişkisi, yabancı terörist savaşçılar, kadınlar, gençler ve terörizm ilişkisi ve dünyada öne çıkan terörle mücadele yöntemleri ile Türkiye'nin bu alandaki tecrübesi bütün boyutlarıyla ele alınmış, istatistiksel verilerle desteklenmiştir.

Referans bir eser olacağına inandığımız bu kitap, alanlarında temayüz etmiş Prof. Dr. Hilmi Demir, Prof. Dr. Ragıp Kutay Karaca, Dr. Cemil Doğaç İpek, Dr. M. Bora Sanyürek, Dr. Kürşad Korkmaz, Dr. Mehmet Şahin, Dr. Selim Öztürk, Dr. Müge Yüce, Dr. Aytekin Cantekin, Bilgay Duman, Sercan Çalışkan, Şerife Akıncı, Gökçen Yılmazlı, Çağatay Balcı, Süreyya Erdoğan ve Ahmet Cülük'ten oluşan güçlü bir akademik kadronun çok kıymetli bilimsel katkısı ile hazırlanmıştır.

Çalışma ile terörün evrensel çerçevedeki gerçekliği ile Türkiye'nin terörle mücadelesine dikkat çekilmesi, siyaset yapıcılara akademik çerçeveden katkı sağlanması ve bu konudaki nice çabalar zinciri içerisinde tarihe bir not düşülebilmesi hedeflenmiştir.

Ortaya konulan eserin yararlı olması dileğiyle, başta Doç. Dr. Gökтуğ Sönmez olmak üzere isimlerini zikrettiğimiz kıymetli akademisyenlere ve TASAV çalışanlarına, kitabın hazırlanması ve yayınında emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

İsmail Faruk AKSU
TASAV Başkanı

GİRİŞ YERİNE: TERÖR, TERÖRİZM, TANIMLAMALAR

Doç. Dr. Göktuğ SÖNMEZ

1. Terör, Terörizm Kavramlar, Uluslararası Belgeler

Latince kökenli “*terrere*” kelimesinden türetilmiş olan terör; sindirme, korku uyandırma ve yıldırma gibi anlamlara gelmektedir. Türkçeye geçişi ise Fransızca üzerinden “*terreur*” kelimesiyle olmuştur. Kelimenin etimolojik kökeni kadar gerek siyaset yapıcılar gerek akademisyenler ve gerekse de anlatıcılar/ileticiler veya daha güncel ifadesiyle medya tarafından kullanımı da önemlidir. Terörün bir taktiksel seçim olarak varlığının izini yüzyıllar boyu sürmek mümkünse de isimlendirmenin sosyal bilimlerdeki pek çok olgu gibi daha sonra geliştiğini görmek mümkündür. Terör kelimesi, bugünkü anlamlandırmasına en yakın mânâsıyla ilk olarak bir örgütü ya da illegal bir yapılanmayı değil, Fransız devriminden hemen sonraki dönemi, devrim idaresini anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Bu dönemde Maximillien Robespierre ve Ulusal Konvansiyon’un “Fransız Devrimi’nin iç ve dış düşmanlarıyla mücadele” için özellikle ülke içerisinde devrim karşıtlarına karşı alışılmadık şiddet içeren yöntemlere başvurmalarını ifade eden “terör rejimi” tabiri, sonraki yıllarda da terörizm tartışmalarında kavramsallaştırmanın

temel çıkış noktası kabul edilmiştir. Bu kavram, süreci yorumlayanlarca ve pejoratif olarak kullanılmamış, bizatihi rejim kendisini bu şekilde tanımlamıştır. Her ne kadar kavramın bu biçimde kullanılışı zaman içerisinde daha doğru bir şekilde “devlet terörü” kavramıyla ilişkilendirilmişse de bu tarihten sonra ve özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısındaki tartışmalarda farklı motivasyonlar ve yöntemlerle harekete geçen örgütlere dair isimlendirmeler bağlamında da kavram sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Lenin ve Stalin döneminde SSCB içerisindeki Çin’de Mao’nun uygulamaları da literatürde sıklıkla “devlet terörizmi”nin örnekleri olarak ele alınmıştır. 1934’te Yugoslav Kralı Aleksandr ile Fransa Dışişleri Bakanı Barthou’nun Marsilya’da bir suikaste kurban gitmesi neticesi karşısında tırmanan tepki ve endişeden hareketle, Milletler Cemiyeti tarafından 1936’da “Terörizmin Önlenmesi ve Bastırılmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi” kaleme alınmışsa da bu sözleşme hem fikir ayrılıkları hem dönemin 2. Dünya Savaşı’na doğru ilerleyen gerilim iklimi neticesinde uygulamaya konamamıştır. Terörizm, bu ilk ana uluslararası metin olarak kabul edilen sözleşmede bir devlete yönlendirilen ve belli kişilerin ya da kişi gruplarının veya kamuoyunun bilincinde terör hâli oluşturmaya yönelik suç eylemleri olarak tanımlanarak devlete yönelik tehditler ve kamuyu yıldırma yönelik eylemler olarak tanımlanmış, kamu mallarına bilinçli eylemler tanım içerisinde ele alınmış, zaman içerisinde bu tanım farklı aktörler tarafından genişletilmiş ve detaylandırılmıştır. Yine zaman içerisinde konunun daha detaylı ve uluslararası toplum tarafından ele alınmasında öne çıkan Hava Araçlarında İşlenen Saldırı ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin 1963 Tokyo Sözleşmesi, Terörizmin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1977 Strasbourg Sözleşmesi, Terörist Bombalama Eylemlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1997 Sözleşmesi ve Terörizmin Finanse edilmesinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 2000 New York Sözleşmesi gibi metinler de kendi belirli odakları çerçevesinde konuya eğilmeyi hedefleyen girişimler olmakla birlikte 11 Eylül saldırısı öncesindeki uluslararası çabaların önemli atılım-

lar yapamadığı görülmüş, 11 Eylül sonrası konu uluslararası toplumun en önemli gündemlerinden biri olarak bu tarihten sonraki ulusal ve uluslararası karar ve inisiyatifler de farklı bir mahiyette ortaya konmuş ve uygulanmıştır. Özellikle BM'nin 11 Eylül saldırısı sonrası 1386 ve 1373 sayılı kararlarıyla ilk kez uluslararası toplum bir bütün olarak konuya dair tepki etrafında toplanarak bu tarihten sonra sorunla küresel mücadeleye dair bir görünüm vermiştir.

Terörizmin tanımlanması ise kavramın tarihsel ve etimolojik köklerinin aranmasına kıyasen çok daha zor ve farklı dinamiklerin etkisiyle karmaşıklaşan bir görünüm arz etmektedir. Bu durum ise terör hakkında genel bir tanım, terörist hakkında uluslararası kabul gören bir tasnif yapılamamasından ileri gelmektedir. Ancak öznel anlamda ve bir ülkenin kendi perspektifinden bir terör tanımlaması ve terörist tasnifi mümkündür. Öyle ki, kimi ülke ya da uluslararası örgüte göre bir grup, "terör örgütü" olarak nitelendirilebilirken, aynı grup başka bir topluluğa göre "özgürlük savunucusu" olarak da addedilmektedir. Uzun yıllardır akademisyenler, siyaset yapıcılar ve medya farklı tanımlamalar üzerinden gitmiş, bu tanımlamalar mensubiyetlere ve şartlara göre değişmiş, zamanla revizyona uğrayabilmiş, ulusal çıkar değerlendirmeleri ışığında uzlaşmadan ziyade ayrışma nedeni olagelmıştır. Yalnız akademik literatürde değil, ulusal ve uluslararası belgelerde de yüzlerce farklı terör tanımı bulmak mümkündür. Bununla birlikte, asgarî müştereklerde buluş(a)mamanın da taktiksel bir seçim olduğunu unutmaksızın bu asgarî müşterekler üzerinden bir tanımlamayı işaret edebilmek, konu üzerinde bir çalışma yapabilmek adına elzemdir. Temelde terörizm, pek çok farklı tanımlamanın kesişim noktasındaki üç ana unsur olarak, "terörize edici eylemlerde bulunmak", düşünsel bir arkaplana sahip olmak ve yumuşak (sivil/silahsız) hedeflere yönelik saldırılar gerçekleştirmekle tanımlanabilmektedir. Alex Schmid ile Albert Jongman'ın *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literatures* adlı eserlerinde 109 tanım üzerinde gerçekleştirdikleri analiz de bu tanımlar içerisinde

öne çıkan ilk dört başlığın başlıkların şiddet, siyasal hedefler, korku ve şiddet ve sivil hedeflere yönelen saldırılar olduğunu tespit etmiştir. Örgüt ve örgütlülük gereği özellikle son yıllarda artan bireysel ancak yukarıdaki şartlara uyan saldırılarla sorgulanır hâle gelirken eski terörizmden yeni terörizme geçişte hiyerarşik ve katı örgütlüğü yapıların giderek revize edilmesiyle de bu gereklilik sorgulanır olmuştur. Bu sorgulamaya sebep olan bir diğer faktör ise günümüzde online radikalleşme süreçlerinin belki geçmişte bizatihi yıllarca örgütler içerisinde gerçekleşen endoktrinasyon süreçlerinden dahi daha etkin sonuçlar verebilmesidir. Bununla birlikte, gerek akademiye gerekse ulusal ve uluslararası siyasî iklimde terörizmin tanımına ve hangi aktörlerin terörist örgüt olarak kabul edileceğine dair tartışmalar oldukça yaygındır. Bunun başta gelen sebepleri ise konuya dair felsefî ya da etimolojik tartışmalardan ziyade aktörlerin bu tasnifi sıklıkla kendi çıkar algılarıyla şekillendirmesi, tanımların genellikle ortaklaşan ancak etkisi sınırlı kavramsallaştırmalardan öteye gidememesi, somut çıktılarının zaman, şartlar ve menfaat algısına göre değişebilmesidir. Bu çetrefilli manzaranın ortaya çıkmasında ülkelerin ulusal tanımlamaları, uluslararası aktörlerin ülkelelerin hassasiyetlerine farklı nedenlerle saygı göstermek istemeleri/zorunda olmaları ve/veya ulusal çıkar odaklı olarak ülkelerin hem stabil biçimde hem de kimi zaman konjonktürel olarak bazı aktörleri bu sınıflandırmadan hassaten uzak tutma gayretleri de önemli rol oynamaktadır. Bu durum gerek 11 Eylül öncesi gerekse sonrasındaki uluslararası konsensüs görünümündeki ortamda dahi terör ve terörizmle mücadelenin tam bir uluslararası eşgüdüm ve yardımlaşma içerisinde yapılamamış olmasının ana sebeplerindedir. Özellikle ulusal metinlerde hâlihazırda mevcut farklılaşmalar siyasî ve diplomatik alanda çatışan menfaatler ve amaçlar neticesinde daha da derinleşmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde terörizmin tanımlanması bağlamında ana referans noktası, 12/04/1991 tarih ve 3713 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu'dur. Mezkûr Kanun'a göre terör;

“cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyâsî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir”. Konuya dair üzerine ciltlerce eser yazılabilecek olan, kimi nüanslarla ayrılan ulusal ve uluslararası tanımlamalara dair derin bir literatür taramasına girmek, genel itibarla konudan sapmalara ve bu muğlaklık da uluslararası arenada terörle ve terörizmle mücadelede kimi zaman kayıpları ve işbirliği sorunlarına neden olmaktadır. Bu çerçevede yukarıda bahsi geçen üç ana unsur akılda bulundurulurken tanımlardaki farklılıkların ve/veya aynı tanımların farklı konumlanmalar ve tasnifler getirmesinin ve hatta aynı tasniflere karşı eyleme geçmede yaşanan sorunların ana nedeninin ulusal tehdit algısı ve ulusal stratejik dizaynlar olduğunun unutulmaması en önemli meseleler olarak karşımızda durmaktadır. Örneğin; Türkiye’nin on yıllardır mücadelesini sürdürdüğü PKK terör örgütünün bu biçimde tasnifini kendileri de yapmış olan pek çok NATO ve AB üyesi aktörün bu örgütün eylemlerine göz yumması, ötesinde izin verir ve hatta destekler mahiyette hareketleriyle birlikte örgütün Suriye uzantısı olan YPG/PYD yapılanmasına da bir diğer terör örgütü IŞİD’le mücadelede taşeron rolü biçilme gayreti üzerinden olumlamanın yapıldığı, askerî ve siyasal çok ciddi bir destek aktarıldığı ve hatta örgütün propagandasının da aynı kitlelerce çarpan etkisiyle yayıldığı bir vak’adır. Benzer biçimde ASALA’nın aktif olduğu dönemlerde eylemlerinin ağırlık merkezi olan yerler ele alındığında uzun süre takip ve hazırlık gerektiren, üst düzey güvenli kadrolar ve binaların etrafında bu eylemlerin icrasını mecbur kılan eylem tarzının ilgili devletlerin yerli otoriteleince tespit edilememiş olması, tespiti hâlinde ise eyleme geçilme-

miş olması üzerinde önemli soru işaretleri bulunmakta, DHKP-C ile Yunanistan ilişkisi sıklıkla gündeme gelmektedir. Yalnız Türkiye özelinde değil dünyada da pek çok terör örgütüne dair benzer tartışmaları yapmak mümkündür ki benzer tartışmaların örneğin ETA ve IRA odaklı olarak yapıldığı geniş bir tartışma zemini yıllar içerisinde özellikle Batı'da oluşmuş durumdadır.

Öz itibarıyla, esasen dördüncü nesil savaş konseptinin parçası olan asimetrik savaşın ve hibrit savaş biçiminin vazgeçilmez unsurları olarak hem maliyet düşürücü hem sorumluluktan kurtarıcı mahiyetleriyle devlet dışı silahlı aktörler ve bunun bir alt başlığı olabilecek biçimde terör örgütleri sıklıkla uluslararası toplumdaki aktörlerin küresel hamlelerinde farklı mahiyetlerde roller oynayabilen, farklı biçimlerde destek görebilen, zaman ve şartlar ile ulusal çıkarlara göre yeni yaklaşımlar geliştirilen aktörler olarak karşımızdadır. Bu çalışma ise bu genel karmaşık resimde Türkiye'nin tecrübesinin değerlendirilmesini, bu tecrübeye neden olan terör örgütlerinin tanınmasını, tematik olarak terörizmin yeni dönemde öne çıkan bileşenleri ve değişimlerinin ele alınmasını ve mücadelede büyük Türkiye'nin inşası için olmazsa olmaz şartlardan olan terörizmin bertaraf edilmesine yönelik güncel manzarada öneriler sunulmasını amaçlayacaktır.

2. Terörizm Tarihi ve Devamlılık: Yaygın Hedefler, Taktikler, Yöntemler

Terörizm, literatüre kavram olarak Fransız Devrimi sonrası girmiş olmakla birlikte çok daha öncelerden bugüne gelen, insanlığın her dönemde güvenlik iklimini tehdit eden temel sorunlardan biri olmuştur. Her ne kadar David Rapoport'un ünlü "4 dalga yaklaşımı" terörizmin tarihine dair tasnifi modern zamanlara getirse de terörizmin asimetrik harbin bir biçimi olarak çok daha eski çağlardan bu yana var olduğu değerlendirilmektedir. Geriye dönük okumalarla milattan önce "tiran katli" olarak adlandırılan suikastler dışarıda bırakıldığında dahi en azından 1. yüzyılda Zealot/Sicarii yapılan-

masına kadar götürülen (iki yapının tarihsel kayıtlar itibarıyla aynı yapılar olması mümkün iken aynı zamanda Zealot'lar içerisinde daha radikal grubun Sicarii'ler olarak adlandırılmış olması da mümkün gözükmektedir) terörizm tarihi, esas itibarıyla uygulamaları veya bir diğer ifadeyle *modus operandi*'si bakımından oldukça büyük oranda benzer motivasyonlu eylem tarzlarını sergilemektedir. Terörizm literatüründe gereği kadar yer almamış olan Haçlı Seferleri'nde Haçlı ordularının güzergâhlarında Hristiyanlık taassubuyla sivil ve yumuşak hedeflere karşı gayri insanî uygulamalarından EOKA'nın Kıbrıs Türklerine karşı terör eylemlerine, Çarlık Rusyası'nda 19. yüzyıl Anarşist terörizmin yükseliş döneminden El-Kaide'ye kadar esasen terörizm, yöntemleri ve hedef seçimiyle bir devamlılık arz etmekte, zaman içerisinde gelişen ve değişen teknolojik kabiliyetler özde aynı temellere farklı ve yeni araçlarla ulaşma çabalarını doğurmaktadır. Bu benzerliklerde insan psikolojisi, devlet sistematiği, bireyin sistemle ve otoriteyle ilişkisi, güvenlik arayışı ve özgürlüklerine olan düşkünlüğünün zaman içerisinde dönemsel değişikliklere uğramakla birlikte süreklilik arz eden pek çok bileşeni olması rol oynamıştır. Bir diğer ifadeyle, bireyin psikolojisi, ekosistemi ve devletin güvenliği sağlama ve bunu sağladığını gösterme pratiklerinde görülen tarihsel süreklilikler, terörizmin hedef ve taktik seçiminde tekrar eden pratikleri de beraberinde getirmiştir. Bu durum etkin mücadelenin dizaynında da öncelikli savunma hatlarının nerelerde inşa edileceğine dair öngörülerini sunmak imkânını sunmakta, bununla birlikte yeni yöntem ve hedeflerin dinamik ve zamanlı biçimde takibine dair ihtiyacı ise elbette ortadan kaldırmaktadır.

Bu kapsamda sıkça tekrarlayan hedef seçim stratejileri ve nihaî amaca götüren ana taktiksel yollar göze çarpmaktadır. Mevcut düzenin değiştirilmesine yönelik süreçte terör örgütleri psikolojik darbenin önemine ilk çağlardan beri varmış, bu kapsamda sembolik hedeflerin seçilmesi yoluna gitmişlerdir. Burada sembolik hedefler, bir devletin, karşı görüşün ya da yapılanmanın önde gelen figürleri

olabileceği gibi, sembolik anlamı olan, kültürel kodlara işlemiş sembolik yapılara da saldırılar düzenleyebilir. Sembolik figürlerin hedef seçilmesi Sicarii'lere kadar giden en temel terörist eylem biçimlerinden olmuş, daha 1. yüzyılda Sicarii'ler Romalı askerî ve sivil yetkileri hedef almış, arkasından gelen yüzyıllarda da terörün değişmeyen eylem biçimlerinden biri sivil ve silahlı yüksek kademeli kişilerin kaçırılması/öldürülmesi yoluyla mesajını vermek üzere kurulmuştur ki yakın tarihten ve ülkemize dair olarak ASALA terörünün diplomatlarımızı ve DHKP-C'nin son yıllardaki en çok ses getiren eylemi olarak Savcılık makamını hedef alması da benzer örnekler olarak verilebilir. Böylesi bir yöntem ve hedef seçimi, esas itibarıyla muhatap devlete yönelik, kendi mensubunu dahi koruyamadığına yönelik bir algı oluşturmak suretiyle halk ile devleti arasındaki güven bağını zedelemeyi ve hatta mümkünse halkta devletine karşı öfke duygusuna sebep olmayı amaçlamaktadır. Kendi resmî çalışanlarını koruyamayan bir sistemin sıradan vatandaşı koruyamayacağı algısını oluşturmak suretiyle halkın korku seviyesini artırırken devletiyle olan bağının zayıflatılması da sağlanmak istenmektedir. Sembolik yapılar bağlamında ise, anarşist terörün öncüllerinden sayılan Ludditlerin Sanayi Devrimi'ni takiben tekstil makinalarına saldırıları ve akabinde bugüne kadar gelen "kamu mallarına saldırının ve vandalizmin" de bir terör biçimi olduğu yönünde terörizmin tanımına yapılacak olan ekleme sembolik yapıların dönemsel olarak değişiklik gösterebilecek, tarihsel kodlarla birlikte günün değerleriyle özdeşleşmiş yapılar da olabileceğini göstermiştir ki böylesi bir algının en önemli tezahürlerinden bir diğeri de 11 Eylül saldırılarında Dünya Ticaret Merkezi'nin hedef alınması olmuştur. 1993 yılında ilk kez hedef alınan yapıya saldırının ikinci kez denemesinin arkasında, yapının ABD emperyalizmi ve Batı tahakkümünü simgelediği algısı önemli olmuştur. Kültürel olarak sembolik yapıların hedef alınması bağlamında ise pek çok örnekten biri İŞİD'in Foco stratejisini harekete geçirir biçimde El-Askeri Camii saldırısı ve bunun üzerinden Şii-Sünni ayrışmasını körükleyerek

hem cepheyi genişletme hem de safları sıklaştırma çabasıdır. Sembolik yapılar devamlılık arz eden bir hedef olarak ele alındığında bu yapıların kimi durumlarda halkın etrafında birleştiği semboller kimi durumlarda düşman addedilen aktörü sembolize ettiği değerlendirilen yapılar kimi zaman ise halkı etnik, dinî veya mezhepsel fay hatları üzerinden birbirine karşı düşmanlaştırıcı rol oynayacak kültürel merkezler olduğu dikkat çekmektedir. Tarihî ve kültürel merkezlerin hedef alınması, psikolojik etkisi nedeniyle tarih boyu hem pek çok savaşta hem de terörizmin tarihi boyunca pek çok örgütün eylem havuzunda karşılaşılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş ve çatışmanın her biçiminde ana öğelerden olan psikolojik harbin en önemli örneklerinden birisinin bu minval üzere saldırılar olduğu tarihsel olarak görülmektedir. Böylesi saldırılar bir yandan yığınlık ve moral kaybına neden olabilirken kimi durumlarda ise hedef olan aktörün kendi içerisindeki gruplar arasında çatışmayı tetikleyerek aktörün zayıflatılmasına ve/ya saldırıyı koordine eden yapının kendisine müzahir kişi ve gruplar kazanmasına neden olabilmektedir.

Sicarii'lerin borçlarından dolayı ezilen Yahudilerin borç senetlerinin bulunduğu depoları yakmasından İŞİD'in yükseliş döneminde en önemli eylem biçimlerinden birinin hapishane baskınları olmasına uzanan bir devamlılık ise tarihsel olarak terörizmin gerçek veya hissedilen yoksunluk ve eksiklik durumlarından faydalanması, çaresizlik ve umutsuzluk üzerinden beşeri sermayesini genişletme eğilimi göstermesi, mevcut denklemdeki sosyo-ekonomik sorunları kendi mücadelesinin derinleştirilmesi için kullanması ve bu saiklerle kendisine kattığı kişileri daha ziyade hızla çatışmalarda eriyen kadrolar arasına eklemelerken lider kadroların hayatiyetini bu kitle üzerinden sürdürmesinin sağlanmasıdır. Kişilere ortak vatandaşlık ve millî kimlikle aidiyet hissi vermenin, eğitim ve iş imkanlarına adil erişim imkânı sağlamanın, toplumdan nefret dili veya sosyo-ekonomik araçlar nedeniyle ayrışan kitlelerin ortaya çıkmasının engellenmesinin önemini de burada görmek mümkündür. Doğru di-

zayn edilen, güvenlik-özgürlük ikileminde dönem, şartlar ve imkânlar nispetinde en doğru dengeyi kurabilen bir sosyo-ekonomik düzlemin terör örgütleri ve/veya destekçisi devletler tarafından istismar edilmesi önemli ölçüde zorlaşacaktır.

Siyasî figürler, askerî figürler, uluslararası şirketlerin yöneticileri ve ülkede barış şartlarında konuşlu bulunan yabancı ve/veya uluslararası örgütlerin askerî ve sivil yetkilileri, diplomatlar da hedef listesinde muhtemel figürler arasında yer alır. Yapılar anlamındaysa, kültürel olarak bulunulan ülkede/bölgede veya küresel ölçekte yankı uyandırabilecek, etnik, dinî, mezhepsel sembollerin yanı sıra, çok uluslu şirket binaları, ticaret merkezleri, askerî karargâhlar, emniyet müdürlükleri vb. seçilebilir. Bu iki noktayı örnekler biçimde Kızıl Tuğaylar tarafından Fiat-Siemens yönetici kadrosunun ve İtalya'da görevli ABD subaylarının hedef alınması da rastlantısal bir seçim olmaktan uzaktır. İlaveten, yine psikolojik etkiyi de artırıcı biçimde "sosyal rutin" üzerine gerçekleştirilen saldırılar da sıkça görülmektedir. Toplumun gündelik hayatta düzenli biçimde kullandığı araçlar, kurumlar ve yapılar üzerine saldırıları temel alan bu anlayışla toplumda bu düzenli kullanımın ve rutinin artık sürdürülemez olduğu imajı oluşturularak bireyleri sindirmek ve bu eylemlerle potansiyel destekçilere güç gösterisi sergilemek mümkündür. Toplumsal rutinler, süregeldiği sürece dikkat çekmeyip bireysel olarak üzerinde durulmayan ancak kırılmaları hâlinde toplumsal ve bireysel derin travmalara neden olan, bu biçimiyle esas itibarıyla toplumsal huzur ve güven ortamının görünmez ancak hayatî halkalarını oluşturan iş ve işleyişlerden müteşekkildir. Toplu taşıma araçlarından okullara, hastanelere, toplantı mekânlarına ve restoranlara kadar uzun bir liste bu anlamda muhtemel hedefler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Irak'ta Karada mahallesine yapılan IŞİD saldırısından TAK'ın Türkiye'de toplu taşıma araçlarına gerçekleştirdiği eylemlere, 1970'lerden bugüne değişim ve gelişimlerle birlikte gelen uçak kaçırma eylemlerine bakıldığında bu eğilim kendisini göstermektedir. İlk çağlardan beri Haçlı Seferleri'ndeki gibi tarım arazileri

ve yollara yönelik saldırıların hem savaşların hem savaş öncesi ve sonrası yıpratma süreçlerinin parçası olmasıyla birlikte özellikle 2. Dünya Savaşı'nda karşılaşılan Dresden'deki gibi şehir bombalamalarına kadar devletlerin tarihsel süreçteki psikolojik etki hedefleyen kimi eylemlerinin de doğrudan insanoğlunun rutine olan tutumu ve rutin bozulduğunda oluşacak tepkisini odağa aldığını, bunun etkilerinin psikolojik analizinden temellendirildiğini söylemek de mümkündür. Böylelikle toplum, güvenliğinin sağlanamadığı algısıyla birlikte hem sindirilmekte hem de hâkim otoriteyle arası açılmaktadır. Muhtemel destekçiler içinse eylem yoluyla propaganda taktiğinin de bir çeşidi olarak uygulanabilecek bu saldırılarla örgütlerin varlığı, sistemle olan kavgasının nedenleri ve mevcut durumu, gücü ve yöntemlerine dair propaganda yapılabilmektedir.

Terör ve terörizm, asimetrik harp içerisinde genel itibarla dezavantaj sahibi yapının eylemselliğine işaret ederken bu dezavantajın nispeten sınırlandırılmasına yönelik en önemli araçlardan biri yukarıda defaten gündeme geldiği üzere propagandadır. Propaganda, karşısındaki otoriteye göre silahlı gücü oldukça sınırlı yapının sınırlı kapasitesiyle gerçekleştirdiği eylemin etkisini ve ulaşabildiği kitleyi artırmak suretiyle asimetrik güç ilişkisinde aleyhteki durumunu örgüt lehine eylemin ötesinde değiştirilmesini hedefleyerek kullanır. Tam olarak bu sebeptendir ki eylem yoluyla propaganda söyleminin en temel taşlarından biri olacak şekilde saldırıların etki çarpanı üzerinde durulması hedeflenmiştir. Alman Anarşist dergisi *Freiheit*'te Johann Most'un "Teröristlere Öğütler" başlıklı yazısında "eylemlerin yol açtığı yankı kadar önemli olduğu" ve bundan dolayı "salt eylemi değil, propaganda aracı olarak eylemi" önermesi bu anlamda öncü söylemlerden biri, tarihsel süreçte mevcut olan bir olgunun en önemli kavramsallaştırma noktalarındandır. Eylem yoluyla propaganda, saldırının sonrasının da planlanması, bilgilendirme kanallarının ya örgüt tarafından doğrudan etki altına alınması ya da örgütün kendi kanalları aracılığıyla bilgi havuzuna gerekli girdileri sunmasını gerektirmekte, saldırıyı, öncesi ve sonrasıyla

planlama açısından çok daha karmaşık hâle getirmektedir. Eylem ancak doğru bir eylem sonrası propaganda süreciyle beslendiğinde yerine ulaşmış sayılır ve bu süreç saldırının en az kendisi kadar önemli addedilir. Eylem yoluyla propaganda stratejisinin etkisinin artışı ve literatüre girmesi içinse 19. yüzyıla kadar beklemek gerekecektir. Adım adım telgraf, gazete, bildiri gibi daha konvansiyonel araçların artışı ve yaygınlaşmasıyla önem kazanan propaganda, iletişim ve bilişimde ardı ardına gelen devrimsel adımlarla özellikle internetin ve daha önemlisi sosyal medyanın atılımıyla başka bir boyuta ulaşmıştır. Bir gazete bildirisi ya da radyo açıklamasıyla eylem sahiplenme ve örgütün “dava”sını aktarma süreçlerinden sonra önce TV eylem yoluyla propaganda bağlamında yeni bir kapı açmış, arkasından ise online dünya örgütlere tarihteki öncüllerinin hayal dahi edemeyeceği bir etki alanı sunmuştur. “Unabomber” olarak bilinen neo-Luddityen çizgide kabul edilebilecek, kapitalizmle mücadelesini odağa alan bir söylem geliştirmiş olan Ted Kaczynski, New York Times ve Washinton Post’ta 1995’te meşhur manifestosunu yayımlatırken, Brezilya’daki Ulusal Kurtuluş Hareketi ve MR-8 1969’da kaçırdığı ABD büyükelçisini serbest bırakmak için manifestosunun radyoda yayınlanması şartını getirirken ya da Çakal Carlos olarak bilinen Ilich Ramirez Sanchez 1975’teki OPEC krizinin TV kameraları gelene kadar sürdürürken bu faktörü hep göz önünde bulundurmuş, eylemlerinin etkisini artırmak adına dönemin kendilerince en etkin/erişilebilir araçlarını kullanmaya gayret etmişlerdir. Her dönem, yerel şartlar ve günün teknolojisiyle şekillenen propaganda çabası güncel durumda en önemli örneklerini forumlar, sosyal medya platformları, video paylaşım ortamları vb. çevrimiçi ortamlarda vermektedir. Bu araçların hızla değişimi iletişim devrimi neticesinde mücadelenin de günün araç ve teknik kapasitesiyle uyumlu, devlet dışı aktörler ve bir alt başlığı olarak terör yapılanmalarından bir adım önde biçimde takibi noktasında devletler açısından zorlayıcı bir dinamik oluşturmuştur.

Bununla birlikte, dezenformasyon ve algı yönetimi imkânı da sunan bu araçlar, eylem yoluyla propaganda fikrinin öncü teorisyen ve uygulayıcılarının hayâl dahi edemeyeceği bir etki alanı oluşturmuştur. Bununla birlikte mücadele bağlamında da aktörlere bu araçlar üzerinden yeni stratejiler dizayn etme ve örgütlerin inovatif yöntemlerine cevaben zamana karşı yarışma mecburiyeti getirdiği de söylenebilir ki bu işin, ayrıca ele alınması gereken farklı bir boyutudur. Özellikle entelektüel köklerini Proudhon, Bakunin, Naçayev, Kropotkin gibi figürlere yaslayan, dönemin düşünsel dünyasında Marksist düşünce çizgisiyle bir ortaklaşma zemini de bulabilen Anarşist terörizmin gücünün doruğunda olduğu dönemde devletlerin önde gelen figürlerine gerçekleştirilen eylemler hem propagandada bağlamında oluşturdukları yankı itibarıyla eylem yoluyla propagandanın, hem de bizatihi bu kişilerin konumu itibarıyla sembolik hedef seçiminin önemli örneklerini vermiştir. Rus Çarı 2. Alexander, Macaristan İmparatoriçesi Elizabeth, İtalya Kralı 1. Umberto ve ABD Başkanı McKinley'in öldürülmesi bu anlamda en yankı uyandıran hamlelerden olmuştur. Temel olarak sembolik hedef seçimi bağlamında Haşhaşiler'in devrin en önemli akıllarından ve devlet adamlarından Nizamülmülk suikastındakine benzer bir stratejiyle yüksek kademedeki kişilerin seçiminin görüldüğü bu saldırılar, dönemin gazete ve telgraf ağları ve hızla ilerleyen sınırsız iletişim imkânlarıyla dikkatleri anarşist terörizme ve dolaylı olarak anarşist dünya görüşüne çevirmiş, adım adım ortaya çıkacak Marksist temelli yapılar ve düşünce okulları ile yaklaşan Ekim Devrimi bu iklimin önemli ürünlerinden addedilmiştir.

Yeni terör, gevşek hiyerarşisi ve örgüt yapısı ile birlikte merkezden doğrudan finanse edilerek ve eylemsel bazda dizayn edilerek planlamanın tek odakta yapılması gibi zorluklardan arınma eğilimi göstermesiyle hız ve verimlilik noktasında bir sıçrama yaşamıştır. Bu durum, terörle mücadelenin de özellikle 1990'lardan başlayarak yeniden ve eskisinden çok daha ciddiyetle ele alınmasını, bölgesel ve küresel inisiyatiflere olan ihtiyacın artmasını beraberinde getir-

miştir. Yapıların yeni, daha gevşek, hızla dönüşebilen ve doğrudan yönlendirmeye nispeten daha az ihtiyaç duyması mücadeleyi daha zor hâle getirmiştir. Hiyerarşik zincirler gevşedikçe eylemleri takiben yürütülen çabaların da ilk halkaya ulaşması giderek zorlaşmaya başlamış, aynı zamanda teknik uzmanlığa duyulan ihtiyaç hızla artarken terörle mücadele eden ülkelerin her biri bu teknik kapasiteye ulaşması için gerekli beşerî ve finansal sermayeden yoksun olmaya devam etmiştir. Afganistan müdahalesi sonrası merkezine darbe yiyen El-Kaide'nin yıllar boyu etkinliğini belli ölçüde korumakla birlikte liderin ortadan kalkmasına karşın da varlığını sürdürebilmiş olması ve merkezden çok uzak coğrafyalarda kendisine afiliye pek çok yapının gücünü korumanın ötesinde de önemli kazanımlar elde etmesi, bunun önemli örneklerindedir.

Örgütlerin eylemlerinde öncelendiği profillere bakıldığında ise ilk olarak genel olarak siyasî iklimle doğrudan teması olmayan, herhangi bir siyasî, ideolojik, dinî, etnik angajmanı merkeze almayan kişiler ana profil kalemlerinden biridir. Bu kişilerin örgütün "mücadele" ettiği konuyu anlaması, içerisinden destekçilerin çıkması ve/veya örgüte karşı pozisyon alanların güvenlik sağlanamadığı gerekçesiyle sistemle arasında fay hattı oluşturulması öncelenir. Sembolik seçimde öne çıkan sistemle doğrudan entegre bireyler ise bunlara yapılan saldırılar üzerinden hem sistemin zayıflatılması ve şok etkisi oluşturma, hem de sistemin kendi organik bağlı bulunduğu kişileri dahi koruyamadığı izlenimi vermeyi amaçlar. Her saldırı aynı zamanda örgütün mevcut kitlesine motivasyon sağlama, örgütün gücünü gösterme ve ayakta ve bir arada olduğu mesajını verme fırsatı sağlar. Farklı coğrafyalarda yakın tarihli/eş zamanlı eylemler ise bu noktada çarpan etkisi oluşturabilir. Örneğin, Irak işgalini takip eden yıllarda İngiltere ve İspanya'nın koalisyonundan koparılmasını amaçlayan ve el-Kaide tarafından üstlenilen Londra ve Madrid bombalamaları hem diğer aktörlerin Irak Savaşı'na dahline gözdağı vermiş, hem bu saldırıların bahsi geçen ülkelerdeki seçimler öncesi gerçekleştirilmesi yoluyla bu ülkelerin

Irak'tan çıkmasını hedefleyerek stratejik zamanlamanın önemine dikkat çekmiş, hem de örgütün Batı'daki varlığının 11 Eylül'den sonraki en önemli göstergeleri hâline gelmiştir. IŞİD'in özellikle 2015-2016 yıllarında Batı'daki eylemleri de benzer bir amaca dikkat çekmekte, farklı ülkelerde nispeten küçük hücre yapılanmalarıyla gerçekleştirilse dahi yekünde saldırıların bir örgütün küresel güce sahip ve her an her yerde eylem yapabilir yetkinlikte olduğu izlenimini vermesine imkân tanımaktadır.

Hem hedeflere hem de hedef seçimine dair verilen örneklerin çok daha fazla artırılabilceği bu inceleme, terörün hedeflerinin yapısal ve içeriksel değişikliklere uğramasına karşın hareket tarzının insanın doğasındaki temel bazı konforlara ve insan-sistem ilişkisindeki kimi fay hatlarına odaklı olarak bir süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte her çağda değişen araçlar, sürat, imkânlar ve yenilikçi araçlara hızlı adapte olma kabiliyeti, temelde benzer yöntemler kullanılsa dahi mücadelenin daha kolay ya da tahmin edilebilir hâle gelmesini önemli ölçüde engellemektedir.

Bu çerçevede; Türkiye'nin mücadelesi genel itibarıyla değerlendirildiğinde terörün her nev'i, tarihsel süreçten bugüne taşınagelen tüm fikrî arkaplanları, araç, yöntem ve hedefleriyle yalnız Türkiye Cumhuriyeti değil Türk tarihinin pek çok aşamasında karşımıza çıkmıştır. Terörizm literatüründe gerekli ölçüde üzerinde durulmayan ancak yukarıda bahsi geçen tüm unsurları kapsayan, köktenci bir dinî algı, hem insanları hem de altyapıyı içerecek biçimde sivil hedeflere saldırı ve bu saldırılarla bir bölgeyi korku ve yıldırmaya muhatap bırakma çabasıyla Haçlı Seferleri'nden sızma, bölgesel kollar oluşturarak bunlara hükmetme (yakın dönemde El-Kaide, IŞİD ve PKK'nun uyguladığı bu yöntemin en önemli öncüllerinden biri olarak Suriye kolu ve merkezle Suriye kolu arasındaki rekabet literatürde defaten işlenmiştir), kült liderlik gibi bileşenleriyle Haşhaşilere; etnik ve ideolojik radikalleşmeyi ve terörizmi örnekleyen ve sivil hedeflere saldırı bağlamında tarihin en kalleşçe yöntemlerinden birine başvuran ASALA'dan yine etnik ve ideolojik terörizmi

bünyesinde birleştirerek Marksist-Leninist bölücü bir terör örgütü olarak hemen ASALA'nın söndüğü dönemde ortaya çıkan PKK'ya varana kadar bugünkü terörle mücadelemiz esasen yüzlerce yıllık ve farklı devlet mekanizmaları, farklı yöntemler ve liderlik biçimleriyle ancak aynı kararlılık ve iradeyle sürdürülen bir tarihsel zincirin son halkasını teşkil etmektedir.

İşte bu çalışma, yalnız terörizmin ve terör örgütlerinin hareket tarzının değil aynı zamanda mücadelenin de bu tarihsel devamlılığını esas almak suretiyle bugünün mücadelesine ışık tutmak, mücadele edilen terör örgütlerini daha yakında tanımak ve bunların hangi motivasyonlara sahip olduğunu, ana argümanlarını, propaganda araç ve yöntemlerini ve bunlara karşı gerçekleştirilen mücadeleyi anlamak ve anlamlandırmak, yarına yönelik tehditleri tespit ile bu genel manzaradan hareketle öneriler sunmak amacıyla derlenmiştir.

3. Çalışmanın Ana Hatları

Bu eser, terörizm meselesinin en geniş biçimiyle hem örgütlerin profillemesi hem önemli temaların ele alınması şeklinde dizayn edilmiştir. Türkiye'nin bir millî güvenlik sorunu olarak on yıllardır mücadele ettiği terör yapılanmaları betimsel olarak aktarılacak, arkasından terörizm, terör ve terörizmle mücadele açısından ön plana çıkan ve özellikle de son yıllarda önemi artan bazı temalar ele alınacaktır.

Bu çerçevede kitabın örgütlere odaklanan bölümlerinde Dr. Mehmet Bora Sanyürek PKK'yı geçmişi, bugünü, uluslararası bağlantıları, ulusal ve bölgesel ölçekteki etkisi, örgüte karşı mücadelenin tarihsel süreci ve maliyeti ile ele almış, Türkiye'nin bu en uzun zamandır mücadele ettiği terör örgütüyle alakalı olarak derinlemesine bir analiz sunmuştur. Dr. Öğr. Üyesi Cemil Doğaç İpek ve Gökçen Yılmazlı, PKK'nın Suriye kolu olan terör örgütü YPG'yi ortaya çıkışı ve Türkiye'nin örgüte karşı mücadelesiyle birlikte ele aldıkları bölümde aynı zamanda örgütün kadınları ve gençleri nasıl

bir propaganda unsuru olarak kullandığı, bu sayede Batı'da kendisine yönelik desteği nasıl meşrulaştırıldığı ve bu genel çerçeveye birlikte örgütün güncel durumda Suriye'de varlığı ve bu varlığın dönüşümüne değinmiştir. Küresel ölçekte terörle mücadele bağlamında özellikle 2013 sonrasında en önemli tehdit olarak ele alınan IŞİD, Bilgay Duman ve Sercan Çalışkan tarafından ele alınmış, örgütün ortaya çıkışı, sahada alan kazanma süreci, ülkemize yönelik teşkil ettiği tehdit ve gerçekleştirdiği saldırılar ele alınmakla birlikte bu bölümde aynı zamanda örgütün saha hakimiyetini kaybı, düşüşü ve sonrasındaki sürece dair öngörüler ve tespitler sunulmuştur. Türkiye'nin pek çok farklı cephede mücadele ettiği FETÖ, Prof. Dr. Hilmi Demir tarafından örgütün düşünsel arkaplanı, eylemsel kapasitesi, öne çıkan taktik ve yöntemleri ile 15 Temmuz sonrası hamleleri de göz ardı edilmeksizin tafsilatıyla ele alınmış, mücadelenin daha etkin verilmesine yönelik önemli öneriler sunulmuştur. Türkiye için terörizm bağlamında özellikle 1970'ler ve 1980'lerin ilk yarısı arasında akla gelen ilk yapı olarak öne çıkan Ermeni terör örgütü ASALA'yı Dr. Öğr. Üyesi Kürşat Korkmaz ele almış, örgütün ortaya çıktığı süreci, motivasyonlarını ve eylemlerini aktarırken örgütün olası dış destekleri, mücadelenin nasıl verildiği ve örgütün nasıl sonlandırıldığını ifade etmiş, özellikle 2020'deki Karabağ Zaferi sonrası örgütün yeniden ortaya çıkarılması çabalarına dikkat çekmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin, ülkemizde aşırı sol terörizmin en önemli örneği olarak görülen DHKP-C'yi ele almış, örgütün sol siyasî yelpaze içerisinden ortaya çıkma sürecini, benzer yapılaşmalarla nasıl ayrıştığını, öne çıkan eylemlerini ve yıllar içerisindeki eylem biçimlerindeki dönüşümü irdeleyerek örgütün iç ve dış bağlantıları üzerinde analizlerde bulunmuş, millî güvenliğe yönelik önemli tehditlerden olan bu terör yapılanmasına yönelik mücadeleye dair öneriler sunmuştur. El-Kaide'yi inceleyen Dr. Öğr. Üyesi Selim Öztürk, IŞİD öncesi ve özellikle 11 Eylül sonrası dünya gündeminde en çok ele alınan terör örgütü olarak değerlendirilebilecek bu yapının nasıl ortaya çıktığını Sovyetlerin Afganistan müdahale-

sinden ele alarak adım adım okura aktarmış, dünya tarihinin en sansasyonel terör saldırısı olarak nitelenen 11 Eylül saldırısı ve sonrasında örgütün dönüşümüne değinerek güncel durumda El-Kaide'nin erişim ve etkisini analiz etmiştir.

Kitabın örgütlere dair profileme bölümlerini takiben ele alınan tematik bölümleri Türkiye'de konuya dair literatür için en önemli kaynaklardan birini teşkil edecek mahiyette en önemli güncel başlıklar, bunların örgütler tarafından kullanımına dair örneklendirmeler ve yetkin kalemlerden detaylı analizler barındırmaktadır. Bu çerçevede; Şerife Akıncı, terörün maliyeti ve finansmanı üzerinde odaklandığı bölümünde terörizmin finansmanına dair literatüre değinerek terörün nasıl finanse edildiği, hangi ana finansal kaynaklardan beslendiği, dünyada bu alanda ne gibi çalışmalar olduğu, Türkiye'nin terörle mücadelesi bağlamında örgütlerin finansal kaynakları ve ülkemizin mücadelesinin finansal boyutuna değinmiş, terör örgütlerinin finans kaynaklarının kesilmesi ile örgütlerin hayatiyetlerinin sonlanması arasındaki önemli bağlantıya dikkat çekmiştir. Ahmet Cülük, terörizm ile propaganda ilişkisini analiz ettiği bölümünde bu ilişkinin güncel literatürdeki öne çıkan en önemli alt başlığı olarak niteleyebileceğimiz sosyal medya üzerinden terör örgütlerinin propaganda gayretlerini incelemiş, bu çerçevede sosyal medyayı terör propagandası için en etkin biçimde kullandığı bilinen terör örgütü IŞİD'in sosyal medyayı kullanma biçimi, örgütün genel propaganda ve yayılma çabasında sosyal medyanın ve bu platformlara içerik üretiminin ne denli önemli olduğu ele alınırken terörün çevrimiçi çevrelerde yayılmasının ve özellikle genç nesiller üzerindeki olası etkilerinin nasıl engellenebileceğine dair önemli öneriler sunmuştur. Dr. Öğr. Üyesi AYTEKİN CANTEKİN, özellikle IŞİD'le birlikte uluslararası güvenlik çalışmalarının en önemli kavramlarından biri hâline gelen ve üzerinde çok sayıda çalışma yapılan Yabancı Terörist Savaşçı (YTS) kavramını ele aldığı bölümünde kavramı, kavrama dair hukukî arkaplanı, tarihsel serüveni irdelerken yalnızca IŞİD değil YPG gibi terör yapılanmalarının da YTS'leri nasıl kul-

landığını, bunlarla mücadele için ne gibi tedbirler alınabileceğini ve Türkiye'nin YTS'ler ile mücadele bağlamında IŞİD konusundaki önemli katkılarına karşın YPG'ye Batı'dan katılan kişilerin uluslararası toplum tarafından YTS olarak nitelendirilmemesi noktasındaki tutarsızlığı gözler önüne sermiştir. Çağatay Balcı ve Süreyya Erdoğan, dünyada öne çıkan terörle mücadele yöntemlerine odaklandıkları bölümlerinde terörle mücadele literatürünü ele almalarını müteakip dünyadan bazı önemli örneklerle bu yöntemlerin somut yansımalarına değinmiş, bu genel çerçeveden ülkemiz özeline ilerleyerek Türkiye'nin on yıllardır süregelen terörle mücadele tecrübesini veriler ışığında değerlendirmiş, ülkemizin dünyada istisna teşkil edecek derinlik ve kapsamındaki mücadelesini aktarmışlardır. Böylelikle, kitabın ikinci bölümü olarak kabul edilebilecek bu kısımda terör örgütlerinin betimlenmesini takip eder biçimde bu yapıların finanstan teknolojiye ve sosyal medyaya ne gibi araçları, nasıl ve ne ölçekte kullandıkları, dünyada IŞİD ile özdeşleşen ancak YPG'ye katılan Batılılar bağlamında daha fazla öne çıkarılması gereken yabancı terörist kavramı, terörle mücadelenin serüveni ve örnekleri ile ülkemizin terörle mücadele tecrübesi ele alınmıştır.

Bu iki ana kısımdan sonra, kitabın kapanışı mahiyetinde genel değerlendirme ve siyaset önerileri bölümü sunulmaktadır. Burada da önceki kısımların en önemli bazı bulgu ve argümanlarına kısaca değinilmesini müteakiben mevcut duruma dair kısa değerlendirmeler yapılmış ve gerçekçi, somut ve kısa, orta ve uzun vadeli önerilerle Türkiye'nin içinde bulunduğu bu coğrafyada kendisine karşı çeşitli iç ve dış aktörler tarafından yöneltilen terörizm silahına karşı mücadelesine katkılar sunulması, siyaset yapıcılara ve güvenlik bürokrasisine akademik çerçeveden bazı öneriler yapılması hedeflenmiştir.

ULUSLARARASI SİSTEMDE DEĞİŞİM VE TERÖRİZM: KAVRAMSAL BELİRSİZLİK

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Dr. Müge YÜCE

Giriş

İlk kez ne zaman kullanıldığını kesin olarak tespit etmek imkânsız olsa da terörizm olgusunun kökenlerinin en az iki bin yıl öncesine dayandığı kabul edilmektedir. Kelime anlamıyla “korkudan titreme” ya da “titremeye sebep olma” anlamına gelen terör, tarihin her döneminde farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Antik Yunan tarihçisi Xenophon (MÖ 431-350) düşman topluluklara karşı psikolojik savaşın etkinliğini yazarken “infaz etme”den bahseder. Erken terörün yaygın olarak bilinen bir diğer örneği de Romalı yetkililerle gizli anlaşma yaptıklarından şüphelenilen İbranilere sık sık saldırılarda bulunan Sicarii (İbranice: hançer) olarak bilinen Yahudi Zealotların faaliyetleridir.

Sicariilerden bin yıl sonra Hasan Sabbah’ın liderliğinde ortaya çıkan Haşhaşi (Assasin) örgütünün eylemleri, siyasî terörün en bilinen örneklerini oluşturmuştur. Büyük bir gizlilik içerisinde örgütlenerek liderleri Hasan Sabbah’a mutlak bir itaat ile bağlı olan örgüt üyeleri, Selçuklu devletinin önde gelen yöneticilerine karşı düzenledikleri eylemlerle terör örgütleri tarihi içerisinde yerlerini almışlardır (Özerkmen, 2004). Eylemlerini uzun vadeli hedeflerinin bir

parçası olarak gerçekleştiren Haşhaşi örgütü fedailerini, silah olarak hançer kullanmışlardır. Bunun nedeni hançerle öldürmenin kutsal bir eylem olduğuna inanmalarındır. Haşhaşi örgütünün ayırt edici özellikleri arasında Hasan Sabbah'ın askerî birlikleri ile savaş alanına çıkmak yerine kendisine sadakatle bağlı müritlerini "fedai" olarak eylemde bulunmaya teşvik etmiş olmasıdır (Laquer, 1986).

Haşhaşilerden sonra ortaya çıkan ve 17. yüzyıl Hindistan'ında Thuggee mezhebine sahip insanlardan oluşan bir terör örgütü ise kurbanlarını ipek şalla boğmuş ve Hindu tanrıçası Kali'ye adanmışlardır (Kushner, 2003). Öldürdükleri kişileri ayırt etmeyen Thuglar, İngiliz Generali William Sleeman tarafından ortadan kaldırılmıştır (Korkmaz, 1999).

Terör, tarihin erken dönemlerinden itibaren çeşitli şekillerde uygulanmış olmakla birlikte terörizmin modern tarihte başladığı ve geliştiği kabul edilmektedir. Terörizmin yaygın nedenlerinin başında medeniyet ve dolayısıyla kültür çatışması, küreselleşen dünyada eşitsizliğin belirgin hâle gelmesi, tarihten gelen din ve mezhep çatışmaları ve tüm bunları tetikleyen uluslararası çatışma ortamı gelmektedir. Terör uluslararası sistemin değişimine göre farklı bir şekil almasa da sistem değişimleri terörün tanımlanamamasında en önemli etken olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu makale, uluslararası sistem değişimleri üzerinden terör kavramını açıklamaya çalışmaktadır. Kavramın iki bin yıl öncesine dayanması nedeniyle karşımıza çıkacak ve içinden çıkılması çok zor olan zamansal kısıt sorunu David C. Rapoport'un dört dalga teorisi ile çözülmeye çalışılmıştır. Rapoport'un "Dört Dalga Teorisi" ile tarihi dönemleri dalga şeklinde tanımlanmış ve belirlenen dönemler içerisinde terörizmi tetikleyen ideolojiye göre sıralama yapılmıştır. Rapoport'un Dört Dalga Teorisi'ne göre tarihsel dönemler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (Rapoport, 2002):

- 1880-1920 arasında yaklaşık 40 yıl süren "Anarşist Dönem Terörizmi (Birinci Dalga)";

- 1920-1960 arasında yine 40 yıla yakın süren “Sömürge Karşıtı Terörizm (İkinci Dalga)”;
- 1960-1990 yılları arasında 30 yıl süren “Yeni Sol Terörizmi (Üçüncü Dalga)”
- 1979’da başlayıp halen devam eden “Köktenci Terörizm (Dördüncü Dalga)”

Çalışmada, bu dönemler dikkate alınarak sistem-terör ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Westphalia Barışı’ndan 19’uncu Yüzyıl Sonuna Kısa Bir Bakış

Katolikler ve Protestanlar arasında sürmüş olan Otuz Yıl Savaşları, Avrupa din savaşlarının sonuncusu olmuştur. Dinin etkisinin azalması, Papa’nın siyasî kimliğinin zayıflaması ve Avrupa güç merkezinin Fransa’ya kayması Otuz Yıl Savaşları sonrası imzalanan Westphalia Barış Anlaşmaları neticesinde yaşanmıştır. Bu sebeple, Westphalia Barış Anlaşmaları’nın diplomasiye ve uluslararası sisteme yeni bir düzen getirdiği kabul edilmektedir. Sadece dinî çatışmaların savaşa dönüşmesi değil aynı zamanda Avrupalı güçlerin anlaşmazlıklar yaşamaması Westphalia sistemi ile yeni bir düzenin kurulmasına neden olmuştur.

Ne var ki Westphalia Barışı ile kurulan yeni düzen, Avrupa’nın savaşlarını bitirmemiştir. Savaşların yoğunluğu azalmış ancak din olgusunun ilk sıradan uzaklaştığı ama bu sefer siyasî ve ekonomik üstünlük kurmanın öne çıktığı hegemonya savaşları başlamıştır. Küçük güçler, güçlerini devamlı tutmak ve büyötmek için yeni ilişkiler tesis etmiştir. Büyük güçler ise üstünlük sağlamak ve doğrudan/dolaylı olarak yönetmek için düzen içerisinde küçük devletleri baskı ve tehdit altında tutmuşlar ve savaşmaya devam etmiştir.

Bu dönem finansal açıdan güçlenen İngiltere ve gücünü toparlayan Fransa, Westphalia Barışı sonrası Avrupa’yı ve uluslararası sistemi şekillendiren ülkeler olmuşlardır. İngiltere özellikle Asya ve Amerika’da, Fransa ise Güney Asya ve Avrupa içerisinde ticaret kanallarını genişletmiştir. Ticarî rekabetin artması ve güç üstünlüğü

sağlamanın neticesi iki ülkeyi sömürgeler üzerinden karşı karşıya getirmiştir. Rekabetin hızlanması ve iki ülke arasında süren savaşların siyasî ve ekonomik etkileri Fransa içerisinde doğan toplumsal ve düşünsel hareketleri tetikleyerek 1789 yılında Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesine neden olmuştur.

Tüm halkın sınıflar hâlinde ayrıldığı Fransa'da, ekonomik nedenlerle toplumsal ayrışmanın siyasî yansımalarının aydınlıkçı fikirlerle harmanlanması karışıklıklara neden olmuş, neticede olaylar Devrim'e evrilmiştir. Aşamalar hâlinde gerçekleşen Fransız Devrimi ile Fransa, "İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi"ni¹ yayımlamıştır (Özdal ve Karaca, 2020). Zamanla Fransa'da kurulacak yeni hükûmetin ne olması gerektiği konusunda bir ayrışma yaşanmış; eski rejimi isteyenler ile tekrar yetki isteyen sınıflar problem yaratmıştır. Fransız Devrimi uluslararası toplumda yeni ve benzersiz bir sayfa açılırken devrim sonunda yaşanan dönem, terör kavramının yerleşmesine neden olmuştur. Nitekim terörizm kelimesinin tarihine baktığımız zaman, 1793 sonbaharından 1794 yazına kadar Fransa'da Jakobenlerin dayattığı "terör dönemi" mânâsında kullanıldığını görürüz (Stanford, 2018). Keza, terör kavramı ilk kez Dictionnaire de l'Académie Française'in 1789 yılında verdiği ekte tanımlanmıştır.

1793-1794 yılları arasında Fransa'da hüküm süren Rejimde başlangıçta devletin bir aracı olan rejim yeni kurulan devrimci hükûmetin gücünü, onu yıkıcı olarak kabul eden unsurlardan koruyarak pekiştirmek için tasarlanmıştı. İlk anlamda şiddet ve terörizm pozitif olarak anlaşılmış, ülkede huzurun bozulması ile negatif bir çağrışıma bürünmüştür. Fransız devrimci lider Maximilian Robespierre "Terör adaletten başka bir şey değildir. Çabuk, şiddetli, esnek değildir; bu nedenle bir erdem kaynağıdır. Ülkemizin en acil ihtiyaçlarına uygulanan genel demokrasi ilkesinin bir sonucu olduğu için o kadar da özel bir ilke değildir" demiştir (Burgess, 2015).

¹ Beyannamenin tam metni için bkz. Barış Özdal R. Kutay Karaca, "Diplomasi Tarihi-1", ss. 350-352.

Fransız Devrimi sonrası iktidarı ele geçiren Jakobenlerin yürüttüğü korku döneminde, Devrim mahkemelerinde karşı devrimciler giyotine yollanmış hatta kendi içlerinden itiraz edenler dahi ortadan kaldırılmıştır. Amaç ise bir toplumu ya da insanı yeniden şekillendirirken eskiyi yok etmek, yeni bir düzen kurmaktır. Bu süreci Edmund Burke “teröristlerin devrimi” şeklinde tanımlamıştır (Kushner, 2003).

Bunun yanı sıra Devrim’in eşitlik, özgürlük, kardeşlik fikirlerini yayma endişesi, Avrupa’nın diğer ülkeleri tarafından tedirgin edici olarak yorumlanmıştır. Bu durum, Fransa’ya karşı, 1815’e kadar sürecek, bir Avrupa savaşına yol açmıştır. Napolyon’un bozduğu Westphalia Düzeni, Fransa’ya karşı kurulan koalisyonlarla yeniden kurulmuş olsa da uluslararası sisteme eklenen milliyetçilik, liberalizm ve ulusların eşitliği kavramları Fransız Devrimi’nin uluslararası sistemde yarattığı kırılmaların temel sebebi olmuştur.

Fransa’ya karşı gerçekleştirilen savaşlar sonucu 1815 Viyana Kongresi ile getirildiği iddia edilen “Avrupa Uyumunu” ve “ortak düşmana karşı birlik olmak” anlayışı, düşman ortadan kalkınca ulusal menfaatlerin gerçekleştirilmesine dönüşmüştür. Keza Fransız Devrimi’nin Avrupa’daki etkisi 1830 ve 1848 tarihli iki önemli devrimin yaşanmasını sağlamış, bu devrimler Avrupa’nın siyasal ve ekonomik dönüşümünü tetiklemiş, Alman ve İtalyan birliğinin kurulması ise küresel emperyalist yarışın daha da sertleşmesine neden olmuştur.

Bunların yanında 1849 tarihinde “Komünist Manifesto”nun yayımlanmasıyla ideoloji kavramı mücadelenin temel parçası hâline gelmiştir. Uluslararası sistem içerisinde ideolojik mücadele ön plana çıkmaya başlarken devrimlerle birlikte sanayileşme ve şehirleşme ile ortaya çıkan işçi kitlelerinin şikâyetleri 19. yüzyılda terörün kaynağını oluşturmuştur. Terör olayları işçi direnişi ve işçi hareketleri kapsamında değerlendirilmiş ve bu duruma terör adı verilmiştir.

Bu dönemde imparatorluk kavramı milliyetçilik kavramının güçlenmesiyle sorgulanmaya başlanmış, monarşik yönetimlere karşı

tepkiler terörizm yoluyla gösterilmeye başlanmıştır. Nitekim 19. yüzyıl sonlarına doğru terörizm bazı zamanlarda nihilizmle² bağdaştırılmıştır. Rus nihilistler düzeni yıkmamanın tek yöntemi olarak siyasal terörü öne sunmuşlardır. Örneğin 1866 yılında Rus Çarı II. Aleksandr'a ateş eden anarşist Karakozov, eyleminde başarısız olmuş ve idam edilmiştir (Keleş ve Ünsal, 1982).

19. Yüzyılın ortalarından itibaren bağımsızlık fikirleriyle ateşlenen halklar gerek büyük devletlerin desteğini almak adına o ülke kamuoylarını etkileme gerekse kendi halklarında özgürlük fikirlerini oluşturma adına eylemlere girişmişlerdir.

2. Anarşist Dönem Terörizmi (1880-1920)

İlk dalganın 19. Yüzyıl'da başlamasının iki nedeni devrimlerle şekillenen ideolojik öğreti ve teknolojinin gelişimidir (Rapoport, 2002). Burada Fransız devriminin ve Alman coğrafyasında doğan Komünizm'in ideolojik etkisinin özellikle Rus coğrafyasında karşılık bulması ve dönemin Rus yazarlarının monarşik yapıya karşı terörü destekleyecek bir doktrin ve strateji yaratmaları dikkat çekicidir.

Diğer taraftan teknolojik gelişimin silah üretimine getirdiği yenilikler hem uluslararası güçlerin sömürgeci yaklaşımlarını tetiklerken Alman Karl Heinzen ve Johan Most'un sistematik mücadelelerde kitle imha silahlarını kullanma düşüncesi ile terörizmin kavramsal teorisi de geliştirilmiştir. Her ikisi de bilimin ilerleyişiyle yeni icat edilen silahların halk kitlelerine terörist eylemlerde kullanma yetkisinin verilmesi gerektiğini savunmuş, düşmanların toplu bir şekilde toplandıkları kilise veya toplantı alanlarının bombalanarak imha edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu düşünce 1896 yılında Chicago'daki Haymarket isyanında bir bombanın 8 polisi öldürmesi ile Amerikan anarşisi tarihi içerisinde yer almıştır (Kushner, 2003).

² TDK Nihilist'i her türlü gerçek varlığı inkâr eden aşırı bireycilik, hiççilik, yokçuluk, her türlü siyasî düzeni inkâr eden; Nihilizm'i ise toplumun birey üzerinde hiçbir baskısını kabul etmeyen görüş olarak açıklamaktadır.

Halkların kendi kendini yönetmesi gerektiği ilkesi, Amerikan ve Fransız Devrimleri'nden uluslararası sisteme bir sorun olarak miras kalmıştır. Bir "halkı" neyin oluşturduğu sorusunun açık olması ilkesel, belirsiz, sonu gelmeyen çatışmalara yol açmıştır. Keza halkların kendi kendini yönetmesi gerektiği ilkesinin ulus devlet kavramıyla birleştirilmesi ya da ayrı tutulması farklı stratejileri beraberinde getirmiştir. Güçlü devletler rakip olabileceğine inandığı ya da istediğini yaptıramayacağını düşündüğü devletlere karşı bu kavramı bir baskı aracı olarak kullanmışlardır, hatta kullanmaya devam etmektedirler.

19. yüzyıl sonunda bu kavramın en çok kullanıldığı ülkelerin başında Osmanlı İmparatorluğu gelmekteydi. Osmanlı içerisindeki halklar eylemlerle büyük devletlerin dikkatini çekmeyi ve devleti zayıf düşürerek amaçlarına ulaşmayı denemişlerdir. Bu eylemlerin en dikkat çekenini Ermeniler tarafından yapılan girişimlerdir. İstanbul'da 1895 ve 1896 yıllarındaki eylemlerinden istedikleri sonucu alamayan Ermeniler, Sofya'da 1904 yılında yapılan Taşnak kongresinde eylemlerin yoğunlaştırılması kararı almışlardır. Bu kararlara göre Padişaha suikast düzenlenecek, sonrasında hükümet merkezi, Galata Köprüsü, Tünel, Osmanlı Bankası, yabancı büyükelçilikler ile diğer bazı özel ve resmî müesseseler havaya uçurulacaktı. Amaç İstanbul'u kan ve ateş içinde bırakarak bir kargaşa, korku yaratmaktı. Böylece bir ihtilal ortamı yaratılacak ardından Avrupa devletlerinin müdahalesi sağlanacaktı. Padişah şans eseri suikast girişiminden kurtulurken 26 kişi hayatını kaybetti, 56 kişi ise hafif veya ağır şekilde yaralandı. Suikast girişiminde 80 kilo patlayıcı madde ihtiva eden bir bomba kullanılmış, patlamanın olduğu yerde 70 cm. derinliğinde bir çukur açılmıştı (Engin, 2021). İşin ilginç yanı Avrupa'da 1914'te I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin tetikleyicisi de bir suikast girişimidir. Saraybosna'da Arşidük Franz Ferdinand'ın öldürülmesi bir Sırp milliyetçi eliyle olmuştur.

3. 1920-1960 “Sömürge Karşıtı Terörizm (İkinci Dalga)”

Bu suikast eylemi ile başlayan Birinci Dünya Savaşı, etnik-milliyetçi terör eylemlerinin hız kazandığı bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştur. Savaş sonrasında çeşitli etnik yapıları bünyesinde barındıran Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının dağılması ile ortaya çıkan sistemik deprem, büyük ölçekli bir jeopolitik boşluk meydana getirmiştir. Bu jeopolitik boşlukların ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden bir tanesi, “halkların kendi kendini yönetme hakkı” kapsamında ortaya çıkan yeni ulus devletlerin sınırları belirlenirken etnik, tarihî ve coğrafi unsurların göz önünde bulundurulmamasıdır.

Rapoport’a göre de 1920’lerde sömürge karşıtlığı tarafından motive edilen ikinci dalga terör eylemleri, I. Dünya Savaşı’nu sona erdiren Versay Anlaşması ile tetiklenmiştir. Nitekim Versay ve savaşı bitiren diğer anlaşmalar, dağılan imparatorlukların yasal mirasçılarının hangi “ulus devletler” olacağını ve hangi topraklar üzerinde egemen olacaklarını açıkça belirlemeksizin ulusal self-determinasyon hakkını tanımıştır. Bu ilkenin uygulanması sebebi ile 1920 ve 1960 arasındaki dönem İrlanda, İsrail, Kıbrıs, Yemen ve Cezayir gibi bölgelerde terörist eylemlerin ve örgütlerin ortaya çıkmasına doğrudan yol açmıştır (Rapoport, 2002).

Bu örgütlerin en uzun süreli olanlarından biri İrlanda’nın bağımsızlığını sağlamak üzere eylemlerde bulunan örgüttür. 1912’de kurulan “Ulster Gönüllüler Kuvveti (Ulster Volunteer Force)” örgütü, etnik milliyetçilik kapsamında kurulan ilk örgüttür (Akın, 2012). Daha sonra 1920’li yıllarda IRA’nın kurulması ile İrlanda’nın bağımsızlığına yönelik eylemler IRA tarafından gerçekleştirilmiştir. “Modern dünyanın en eski terör örgütlerinden biri” olarak nitelendirilen IRA, uzun süre aktif şekilde faaliyette bulunan bir terör örgütü olarak da diğer örgütlerden ayrılmaktadır (Rapoport, 2002).

Birinci Dünya Savaşı’nu sonrası yapılan anlaşmalar kaybedenler için çok ağır olmuş, bu ülkeler anlaşmaları haksız ve adaletsiz bulmuşlardır. Bu durum 1919’u izleyen yılların dünya politikasını bü-

yük ölçüde biçimlendirmiştir (Sander, 2008). Avrupa güçler dengesinde, 1930'lu yıllardan itibaren, yeni gelişmeler meydana gelmiş, statükocu devletler ile statükonun değişmesini isteyen devletler arasında meydana gelen çatışmalar İkinci Dünya Savaşı'na zemin hazırlamıştır (Uçarol, 2010). Savaş sırasında devlet dışı örgütler tarafından uygulanan terör eylemlerinin ortadan kalktığı genel kabul görmeye birlikte bu dönemde Almanya, İtalya ve Rusya'da iktidarların gerçekleştirdiği devlet terörü zirveye ulaşmıştır. Rusya'da Stalin, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini halklarına geniş çapta devlet terörü uygulamıştır (Kushner, 2003).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı devletler tarafından sömürülen ülkelerde ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri, savaş sonrası oluşan yeni siyasal konjonktürde siyasal amaçlarına ulaşabilmek için teröre başvurmuşlardır (Demir, 2020). Bu hareketler arasında Cezayir'de Fransız sömürüsüne karşı hareketleri yürüten FLN (Front de Libération Nationale-Ulusal Kurtuluş Cephesi), Kenya'da İngilizlere karşı Mau Mau ve Filistin'de İngiltere'ye karşı Yahudi Irgun Zvai Leumi ve Lehi örgütlerinin faaliyetleri bu döneme örnek verilmektedir (Akın, 2012).

İkinci dalgada ortaya çıkan terör stratejileri, ilk dalgadakinden bazı alanlarda farklılaşmaktadır. Buna göre ikinci dalgada etkin bir faktör olan diasporaların sağladığı finansal kaynaklar, banka soygunları taktiğinin daha az kullanılmasına yol açmıştır. Bu dalgada kullanılan yaygın stratejilerden bir tanesi, hükümetlerin gözü ve kulağı olduğu kabul edilen polis teşkilatına karşı sistematik suikastlardır. Polisin terör örgütleri karşısında uyguladığı zulüm ve terör örgütlerinin polise karşı uyguladığı karşı-zulüm stratejik şekilde planlandığında, polise yönelik saldırılar terör örgütlerinin kendilerinden daha güçlü ve donanımlı bir kurum karşısında "başka bir alternatifleri olmayan mağdur unsurlar" olarak görülmelerine yol açmıştır (Rapoport, 2006).

Sömürge karşıtı dönemdeki terör dalgasını ilk dalgadan ayıran önemli bir detay da bu dönemdeki terör faaliyetlerinin ve örgütlerin

“tanımlanmasına yönelik” sorunsaldır. İkinci dalgada terörist gruplar, kendilerini devlet terörüne karşı savaşan “özgürlük savaşçıları” olarak tanımlamışlardır. Terörist örgütlerin bu kullanımına karşılık olarak ülke yönetimleri de şiddeti kullanan tüm ayaklanmaları “terör” olarak nitelermeye başlamıştır (Rapoport, 2002).

4. 1960-1990 “Yeni Sol Terörizmi (Üçüncü Dalga)”

1960’lı yıllara kadar devam eden sömürge karşıtı hareketler, uluslararası sistemde Üçüncü Dünya Ülkeleri’nin daha etkin bir aktör olarak ortaya çıkmaya başlamaları ile birlikte terörizme yönelik bir tanımlama sorununu da ortaya çıkarmıştır. Bağlantısızlar Hareketi’nin söylemleri ile Vietnam Savaşı’nın ortaya çıkardığı atmosfer, Üçüncü Dalga terörizmi için gerekli olan psikolojik zemini hazırlayan temel etmen olmuştur. Savaş sırasında modern teknolojik silahlarla donanmış Amerikan ordusuna karşı Vietkong birlikleri tarafından uygulanan terör, Batı medeniyetinin de kırılgan olduğuna yönelik umutları beslemiştir. Savaş ayrıca, Batı’daki genç nüfus arasında mevcut sistemin değerine ilişkin önemli bir sorgulamaya ve kararsızlığa yol açmıştır (Rapoport, 2002).

Bu dönemde esasen hangi eylemlerin ulusal bağımsızlık mücadelesi hangi eylemlerin terörist eylem olarak tanımlanacağı sorunsalı, self-determinasyonu bir hak değil ilke olarak benimseyen BM tarafından da ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından hazırlanan ve 1976’da yürürlüğe giren “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” ile “Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi” self-determinasyon hakkının evrensel bir nitelik kazanmasını sağlamıştır (Çınar, 2017). BM, Soğuk Savaş süresince terörizm konusunda temel faaliyetlerini, Üçüncü Dünya Ülkeleri, Sovyet Bloku ve Çin’in ortak hareket etmesi nedeniyle ağırlıklı olarak terörizmin kullanılarak sömürge yönetimlerine ve kapitalist ülkelere karşı sürdürülen ulusal özgürlük hareketlerini diğer terörist eylemlerden ayırmaya çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle özgürlük hareketlerini terörizm tanımının dışında tutmaya odaklanmıştır (Kaşıkçı, 2016).

Çınar (2017), ayrılıkçı grupların tanımlanmasına yönelik muğlaklığın temel sebebinin ulus devletlerin, uluslararası sistemle kurduğu ilişki şeklinde olduğuna kanaat getirirken, bu durumu “uluslararası sistemle iyi ilişkisi olan bir ulus devlet, içerisinde bulunan ayrılıkçı grubu terörist olarak yansıtabilirken, uluslararası sistemden dışlanmış bir ülke içerisinde meydana gelen bir ayaklanma ise self determinasyon talebi olarak, uluslararası hukukta ele alınabilmektedir” şeklinde ifade etmektedir.

Bu dönemde gelişmiş Batılı ülkelerde ortaya çıkan American Weather Underground, West German RAF, Italian Red Brigades, Japanese Red Army, and the French Action Directe gibi gruplar kendilerini, Üçüncü Dünya’da Batı karşıtlığını savunan kitlelerin öncü birlikleri olarak görmüşlerdir. Sovyetler Birliği tarafından çoğunlukla desteklenen üçüncü dönem terör eylemleri ETA, ASALA, FNLC ve IRA’da görüldüğü üzere milliyetçilik ile radikalizmi birleştirmişlerdir (Rapoport, 2002).

1960’lı yıllarda terörizm tüm dünyada ortaya çıkmış, Latin Amerika’da Tupamorolar banka soygunları ve adam kaçırmalar ile Uruguay hükümetini devirmiştir. Arjantin’de Montenos ve EPA terör örgütleri yabancı ekonomik varlıklara karşı terör kampanyaları düzenlemiştir (Kuschner, 2003). Diğer yandan 1960’lı yıllar “devlet destekli terör”ün teorik zemin kazandığı bir dönemi oluşturmaktadır. ABD Başkanı John F. Kennedy “Kontrgerilla” doktrinini oluşturmuştur. Bu doktrin temel amacı Üçüncü Dünya Ülkeleri’nde sömürgeciliğe karşı yürütülen gerilla savaşlarının sonlandırılmasıdır. Diğer bir ifadeyle terör, devlet destekli olarak yasal bir zemine oturtulmuş ve ilk kez Vietnam Savaşı’nda uygulanmıştır (Arıkoğlu Ündücü, 2011).

1975’te Vietnam Savaşı sona erdikten sonra, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) destansı bir model hâline gelmiştir. FKÖ’nün eylemlerinin temel dayanağı üç şarttan kaynaklanmıştır: Baş düşmanı İsrail’in Batı’nın ayrılmaz bir parçası olması, güçlü Sovyet desteği, farklı ülkeden gelen katılımcıların Lübnan’da eğitilebilmesi

imkânı. FKÖ eylemlerini güçlendiren bu etmenler aynı zamanda bu dönemde, “uluslararası terörizm” ifadesinin yeniden kullanılmaya başlanmasına da işaret etmektedir. Bu dönemde terörist örgütler kendi faaliyet gösterdikleri toprakların dışındaki ülkelerde saldırılar düzenlemek veya eğitim kampları kurmak yolu ile uluslararası bağlantılarını kuvvetlendirmişlerdir. Örneğin FKÖ, Batı Şeria’dan daha fazla Avrupa ülkelerinde saldırılar düzenlemiştir. Bu dönemde ülke dışı terör faaliyetlerinin bazıları 1972 Münih Olimpiyatları katliamı, 1975’te OPEC bakanlarının kaçırılması ile Uganda (1975) ve Somali’deki (1977) eylemler gösterilebilir. Libya, Irak ve Suriye dış politika aracı olarak kullanılmaya başlanırken farklı ülkelerin terör örgütü üyelerinin barınmasına izin vermişlerdir (Rapoport, 2002).

Bu dalga boyunca uçak kaçırma, büyükelçiliklere saldırı, çocuk kaçırma ve rehin alma en göze çarpan eylemlerdi. Üçüncü dalga, 1980’lerle birlikte etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu dalganın en önemli özelliği ise terörle mücadelede uluslararası işbirliği giderek daha etkili hâle gelmiştir. Aynı dönemde “dinî dalga” yükselmeye başlamıştır (Rapoport, 2002).

5. 1979’da başlayıp halen devam eden “Köktenci Terörizm (Dördüncü Dalga)”

Soğuk Savaş içerisinde her iki blokta yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Dönemin iki süper gücünü, Ekim 1962’de karşı karşıya getiren ve bir anda dünyayı nükleer savaş tehdidi altında bırakan Küba Buhranı, hem Soğuk Savaş’ın zirvesi hem de yumuşama (*detente*) döneminin temelini oluşturmuştur. Herhangi bir bunalım sırasında iki blok lideri arasında doğrudan bir haberleşme için “Kırmızı Telefon” hattı kurulmuştur. ABD-Türkiye, ABD-Fransa, Sovyet-Çin ihtilafları ve benzer etkenler blokların içerisinde de değişime yol açmış ve altmışlı yılların ortasından itibaren dünya “yumuşama dönemine” girmiştir. Bu süreçte iki kutup ülkeleri arasında ilişkiler daha açık kurulabilir hâle gelmiştir.

Yumuşama döneminin en önemli ayrıntısı her iki grup liderinin silahlanma adına başlattıkları görüşme trafiğinin sonuç vermesi olmuştur. “Stratejik Silahların Sınırlandırılması (SALT)” görüşmeleri başlamıştır. “Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT)” 1970 yılında, “Biyolojik Silahlar Sözleşmesi (BSS)” 1975 yılında yürürlüğe girmiştir.

Bunlarla birlikte, 1972 yılı sonlarında toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Helsinki Nihai Senedi'nin oluşturulmasının önünü açmıştır. Senet kabul edildiğinde üç temel başlıktan biri “güvenlik” olmuştur. Güvenlik kavramı içerisinde kabul edilen insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, halkların eşitliği ve kendi kaderlerini tayin hakkı önemli insani kavramlardandır. Bu kavramlar halklarda daha fazla bağımsızlık fikirlerini tetiklerken, bu amaç için yürütülen eylemler terörizm kavramı içerisinde tanımlanabilmiştir.

Soğuk Savaş içerisinde en önemli milat ise iki büyük olayın yaşandığı 1979 yılı olmuştur. Bunlardan ilki ABD destekli İran yönetiminin devrilmesi ve yerine İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. İkincisi ise SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesidir. Bu iki olay yumuşama döneminin yerini tekrar silahlanmaya bırakmasına neden olmuş, birçok akademisyen bu dönemi “yeni” veya “ikinci” Soğuk Savaş olarak nitelendirmiştir (Özdal ve Karaca, 2021).

İran'daki rejim değişikliği sonrası gerçekleşen büyükelçilik baskını sonrası ABD'nin sıklıkla gündemde tuttuğu ve kısa sürede Batı kamuoyları tarafından özümşenen konu İran'ın teröre destek veren ülkelerin başında geldiği olmuştur. Batı, İran rejimini terör örgütlerine askerî ve mali yardım sağlamakla suçlamaktadır. Bu iddiaları destekleyecek kanıtların varlığının yanında ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleriyle içerisine düştüğü her açmazdan İran'ı suçlayarak çıkmaya çabaladığı da ayrı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sovyet işgali ise yalnızca Afganistan'da değişimlere değil bugüne kadar uzanan büyük tahribatlara yol açmıştır. Afganistan'ın tarihine bakıldığında ülkeyi oluşturan halkların yabancı işgalciye karşı beraberlik içerisinde bir dayanışma oluşturdukları ancak işgalci,

ülkeden çıkınca kendi etnisite ve mezheplerini baskın kılmak için mücadeleye tutuştukları görülecektir. Diğer bilinen gerçek ise bu grupların işgalcinin karşısındaki ülkelerden sürekli karşılıksız destek almasıdır. Nitekim on yıllık Sovyet işgali döneminde dünya genelinde hiç görülmemiş bir şekilde Afganistan mücahitleri desteklenmiş ve Sovyetler ağır kayıplar vermiştir. Bu kayıpların yanında harcanan büyük bütçeler Sovyetler Birliği'nin çözülmesinde etken olmuştur. Sovyetlerin geri çekilmesiyle bilinen gerçekleşmiş ve gruplar, 1990'lı yıllardan itibaren, ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek adına çatışmaya başlamıştır. Afganistan'daki gruplar içerisinden aşırı köktenci Taliban güçlenerek ülkenin büyük bölümüne egemen olmuştur.

Tüm bu bilinenlerin yanında Afganistan'da yalnızca savaşmayı öğrenen kitleler, Sovyetlerin dağılmasıyla "Cihat" kavramını yanlış bir yorumlamayla temel alan köktenci yapılar için eleman kaynağı hâline gelmiştir. Taliban yönetimi sırasında ülkeye yerleşen El-Kaide adlı terör örgütünün 11 Eylül saldırısı, maalesef "İslamî Terör" kavramını literatüre sokmuştur. Bu süreç, Afganistan'da çatışma ortamını sürekli hâle getirmiş, iktidar mücadelesi farklı bir boyut kazanmıştır. Taliban yönetimi İslam'ı temel alan ama uygulamada kendisine ait olan ideolojiyi, ülkeye bir yaşam felsefesi olarak dayatmıştır. Afganistan, 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrası El-Kaide ve Usame Bin Ladin'in korumalığını yapıp, bu örgütle eş tutulunca ABD'nin ülkeye girmesinin yolu açılmıştır. Yani yeniden başa dönmüştür.

Bu gelişmelerin kökeninde Sovyetlerin bu topraklarda bıraktıkları siyasi, ekonomik ve askerî sorunların yattığı söylenebilir. Ancak Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yapının da bu gelişmeleri destekler şekilde ortaya çıktığı gerçeğini bir kenara atamayız. Keza ABD, Soğuk Savaş sonrası kendisi adına tek kutuplu bir dünyanın ortaya çıktığını düşünmüştür. Kapital-liberal sistem Komünizme galip gelmiştir ve artık karşısında rakip kalmamıştır. Yeltsin Rusya'sı ve Deng Çin'i kapitalist ekonomiye dönmüşler ve ABD sistemi içeri-

sinde yerlerini almışlardır. Ancak burada iki önemli sorun karşılına çıkmıştır. Bunlardan ilki, kendi sistemlerinin doğru olduğunu diğer halklara anlatabilecekleri bir karşı ideolojinin eksikliğidir. Nitekim bir “öteki ve düşman” lazımdır. İkincisi ise Komünist yayımlarıya karşı kurulan ve liderliğini yaptıkları NATO’nun görev tanımlarının işlevsiz hâle gelmesidir.

Komünist ideolojinin yeri bir şekilde önce belli ülkeleri uluslararası terörizmi desteklemekle suçlayarak ve uluslararası terörizmin özgürlükleri yok ettiğine vurgu yaparak doldurulmak istenmiş, ancak bu yeterli olmamıştır. 1980’lerin ortalarından itibaren Batı kamuoyunda pompalanan İslam korkusu ABD’deki 11 Eylül terör saldırılarıyla doruk noktasına ulaşmış ve İslamiyet terörle özdeşleştirilmiştir. İslamofobi küresel bir eğilim ve 21. yüzyılın ideolojisi hâline gelmiştir. Bu ideolojik şekillenmede Batı’da artan aşırı sağ eğilimlerle birlikte bu kesimden oy kapmak isteyen merkez politikacılar öne çıkmıştır.

Araştırmalar göstermektedir ki dinî doktrinlere dayanan terör yapılanmaları terör örgütünün amaçlarına hizmet edecek şekilde yorumlanmaktadır. Örneğin DEAŞ’ın sözde “İslam Devleti” şeklinde tanımlanması, din ve terörizm arasında bir ilişkisi olduğu algısını kolaylaştırmaktadır. Burada örgütün bir terör yapılanması olduğu geçse İslam’ın temsilcisi olduğu algısı güç kazanmaktadır.

Bu süreçte diğer dinlere ait cemaatlerin ürettikleri terörün hep göz ardı edildiği de ayrı bir gerçekliktir. Sihler Pencap’ta dinî bir devlet arayışına girdiler. Yahudi teröristler Kudüs’te İslam’ın en kutsal türbesi Mescid-i Aksa’yı havaya uçurmaya çalıştılar ve Filistinli belediye başkanlarına karşı bir suikast kampanyası başlattılar. Bir dinî yerleşimci Hz. İbrahim’in mezarında ibadet eden yirmi dokuz kişiyi öldürdü (Hebron, 1994) ve köktendinci bir İsraili, İsrail Başbakanı İzak Rabin’e (1995) suikast yaptı. Aynı yıl Budist, Hristiyan ve Hindu dinlerinin karışımı bir dinî grup Tokyo’da gaz ile 12 kişiyi öldürdü, 3000 kişiyi yaraladı. Bu saldırı, örgütlerin kimyasal

ve biyolojik silahları elde etmede de başarılı olduklarının göstergesiydi (Rapoport, 2002)

Hangi dine mensup olduğunu ayırmadan tüm bu terörist grupların, ilahi emirleri yanlış yorumladığı ya da gerçeği neredeyse yok eden aşırı bir aldanma içinde oldukları görülmektedir. Bu örgütler, kendileri adına yorumladıkları dinî olgu ve olayların çarpık versiyonlarıyla bireyleri veya toplulukları mahkûm etmektedirler (Gunn ve Demirden, 2019).

Bu dönem içerisinde NATO'nun geleceği de sorgulanmaya başlanmıştır. NATO, Soğuk Savaş sonrasının ikinci konseptinde (1999) çok daha geniş bir güvenlik yaklaşımı kullanmıştır. Bu yaklaşımla savunma kavramının yanında siyasî, ekonomik ve çevresel faktörlerin önemini kabul eden bir tanım ortaya çıkmıştır. Konsept, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan terörizm, etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, siyasî istikrarsızlık, ekonomik kırılmalıklar ve nükleer, biyolojik, kimyasal silahların yayılması dâhil olmak üzere yeni riskleri belirlemiştir (Aksu Ereker, 2019). Ancak 11 Eylül 2001'de ABD'ye yönelik terörist saldırılar bu konseptte büyük değişim ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. 2006 Prag Zirvesinde "Kapsamlı Politik Kılavuz" kabul edilmiştir. Bu belge ile gelecek 10 yılda gerekli görülen imkân, kabiliyet, planlama ve istihbarat konularındaki öncelikler belirlenmiş ve en önemlisi NATO'nun rolü ilk kez küresel ölçekte tanımlanmıştır. NATO 2010 Lizbon Zirvesinde, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği için dünyanın geri kalan kısımlarında barışa katkı vermek zorunda olduğunu ilan ederek Avrupa-Atlantik'e odaklı bir ittifak olmaktan çıkmıştır. Kabul edilen konsept bir öncekine ek olarak siber güvenliği de kapsamıştır (Aksu Ereker, 2019). Yani NATO, Batı'nın terör algısı üzerinden görev tanımını doktrine etmiştir.

Bu süreç içerisinde "ulus devlet" tartışmaları diğer dönemlerle benzer şekilde halkların kendi kendini yönetmesi gerektiği ilkesi ile çakışmıştır. İşin ilginç yanı Batı kendi içerisindeki halkların kendi kendini yönetmesine sıcak yaklaşmaz iken diğer ülkelerdeki olu-

şumlara destek olmaktan çekinmemiştir. Örnelemek gerekir ise İspanya'daki Katalanların bağımsızlık istekleri Fransız Katalonyası da düşünülerek baskılanırken, Türkiye'deki Kürt ayrılıkçılar "halkların kendi kendini yönetmesi" gerekçesiyle desteklenmektedir. Diğer taraftan aynı ilke, 1974 yılından beri ayrı ve çatışmasız yaşayan Türk ve Rum halklarının Kıbrıs'ta iki devletli bir yapı kurması için geçerli olmamaktadır.

Terörizmin sebepleri ve kapsamına bakıldığında mevcut terörizm tanımlarından birçoğunun ortak unsurlarının, şiddet ya da şiddet tehdidi, savaşta olmayan topluluk, ideoloji ve toplum içinde gizli bir şekilde örgütlenen grup ya da kişilerden oluşan failer olduğu görülmektedir (Gunn ve Demirden, 2019). Bu ortak unsurlara rağmen ortak bir tanım yapılamamaktadır. Ortak bir tanımın bulunmaması özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi daha karmaşık hâle getirmiştir.

Sonuç

Sosyal bilimlerde kullanılan birçok kavram gibi "terör" ve "terörizm" kavramları da tarih boyunca bölgesel ve küresel değişimlere paralel olarak önemli değişimler geçirmiştir. Bu değişim Rapoport'un teorisinde olduğu gibi kimi zaman dönemsel gelişmelere bağlı olarak *olgusal* kimi zaman da NATO'nun yeni güvenlik konseptinde olduğu üzere *kuramsal* boyutlarda gerçekleşmiştir. Bu çalışmada belirli bir sistem dâhilinde incelenen gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda değişmeyen en önemli şey; *terörün daima küresel sistemde yapısal değişime yol açan kriz dönemlerinde güçlendiği ve yayıldığı gerçeğidir.*

Bu gerçeğin tarihe en kalıcı şekilde kaydedildiği dönemlerden bir tanesi, küresel sistemde yirmi yıl ara ile iki dünya savaşının yaşandığı, güç dengesinin radikal biçimde değiştiği ve yükselmekte olan güçlerin yeni kurulan düzende daha fazla pay sahibi olmaya çalıştığı 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemdir. Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren anlaşmaların ortaya çıkardığı haksız ve adaletsiz

düzen, etnik milliyetçi terörü doğurmuş ve kurulmaya çalışılan dünya düzeni artan şiddet eğilimi sonrasında yeni bir savaşın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki dünya düzeninin kutuplaştırıcı ideolojisi, bu ideolojiye karşı çıkan ve kendilerini Bağlantısızlar olarak tanımlayan üçüncü bir bloğun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bağlantısızlar Hareketi dönemin sistemsel yapısı içerisinde önemli bir *kırılma* yaratmış ve bu kırılma dönemi, sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmak için yaygın şekilde benimsedikleri bir terör dönemine yol açmıştır.

Benzer şekilde küresel sistemde terörün en yoğun yaşandığı dönemlerin başında gelen 1960'lı yıllar, Vietnam Savaşı ile ortaya çıkan sistemsel krizin en yoğun yaşandığı yıllar olmuştur. Vietnam Savaşı sırasında düzenli ordulara karşı para-militer unsurların kazandığı başarı yalnızca terör kavramını değil, Batı ve Avrupa medeniyetinin üstünlük söylemini de tartışılır hâle getirmeye başlamış, üçüncü dünya ülkelerindeki terör eylemlerine gelişmiş ülke halklarının destek vermesi, uluslararası terörizmi doğuran şartları yaratmıştır.

1960'lı yılları takip eden dönemde en kritik sistemsel sarsıntılara yol açan 1979 İran Devrimi ve SSCB'nin Afganistan işgalinin ortaya çıkardığı istikrarsızlık, küresel sistemde köktenci örgütlerin etkili birer aktör olarak ortaya çıkmasına ve bu örgütlerin beşerî kaynaklarının yerel unsurlar haricinde dünya çapından katılımcılarla kuvvetlenmesine yol açmıştır. Dahası, 1970'li yıllarda uluslararası sistemde hissedilmeye başlanan değişim dalgaları, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Asya ülkelerinin ekonomik ve siyasî olarak yükselişe geçmesi ve 11 Eylül saldırıları ile hızlanmaya devam etmiştir.

Bu değişim dalgasının en yoğun şekilde yaşandığı 21. yüzyılın ilk çeyreği, terörün yalnızca radikal ve köktenci bir niteliğe dönüşmesine değil aynı zamanda teröre yönelik kuramsal/kavramsal tartışmaların en hararetli şekilde yaşandığı tarihsel bir dönem olmuştur. Nitekim içinde bulunduğumuz bu dönem terör, yalnızca belirli siyasî amaçlara ulaşmaya çalışan devlet dışı aktörlerin kul-

landığı bir olgu olmaktan çıkmış, Asya'nın yükselişine karşı ABD ve AB'nin Batı medeniyetinin üstünlüğünü korumak adına kullandığı "meşrulaştırıcı bir söylem"e dönüşmüştür. Bu kapsamda komünizmin ortadan kalkması ile yeni bir "öteki" icat etme zorunluluğu hisseden Batı medeniyeti, ciddi bir kimlik krizine girmekten ancak "İslam" ve "terör" kavramlarını birleştirerek çıkmaya çalışmaktadır. NATO'nun varlığını ve eylemlerini meşrulaştırıcı bir doktrin hâline getiren yeni güvenlik konsepti de küresel barışı tehdit eden uluslararası terörizme değil mevcut Avrupa-merkezli dünya düzenini tehdit eden değişimlere karşı geliştirilen bir çaba olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Akın, D. (2012). *Uluslararası Terörizmin Tarihi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Aksu Ereker, F. (2019). "NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri", https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/11/NATOstratejikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2021)
- Arıkoğlu Ündücü, C. (2011). "Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-20.
- Burgess, M. (2015, 13 Şubat). "A Brief History of Terrorism" <https://www.pogo.org/investigation/2015/02/brief-history-of-terrorism/>, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021)
- Çınar, Y. (2017). "Terörizmin Uluslararası Sistem ve Uluslararası Hukuk İlişkisinde Ortak Tanımlama Sorunu". *Bilge Strateji*, 9(17), 33-57.
- Demir, F. (2020). "Çağdaş Güvenlik Konuları İçinde Stratejik Düşünce ve Güvenlik", *Stratejik Düşünce ve Güvenlik*. G. Şahin ve M. C. Oğultürk (Ed.). Yeditepe Yayınevi, 191-250.
- Gunn A. ve Demirden A., *Radikalleşmenin Önlenmesi & Terörizm Olgusu*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları: 72, Rapor No: 24, Haziran 2019.
- Engin, V., "II. Abdülhamid'e Düzenlenen Yıldız Suikastı ve Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz", <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ii-abdulhamide-duzenlenen-yildiz-suikasti-ve-belcika-ile-yasanan-diplomatik-kriz/>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2021).
- Kartal, A. B. (2018). "Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAESH ve YPG Örneği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(27), 39-77.

- Kaşıkcı, T. (2016). "Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi". *The Turkish Yearbook of International Relations*, 47, 1-21.
- Keleş, R. ve Ünsal, A. (1982). *Kent ve Siyasal Şiddet*. A.Ü. S.B.F. Yayınları.
- Korkmaz, G. (1999). *Terör ve Medya İlişkisi*. Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kuschner, H. (2003). *Encyclopedia of Terrorism*. Sage Publications, <https://sk.sagepub.com/reference/terrorism/>, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2021)
- Laqueur, W. (1986). "Reflections on Terrorism". *Foreign Affairs*, 65(1), 86-100.
- Özdal, B., Karaca, R. K. (2020). *Diplomasi Tarihi-I*. 4. Basım. Dora Yayıncılık.
- Özdal, B., Karaca, R. K. (2021), *Diplomasi Tarihi II*. 3. Basım. Dora Yayıncılık.
- Rapoport, D. C. (2002). "The Four Waves of Rebel Terror and September 11", *Anthropoetics*, 8(1), 1-19.
- Sander, O. (2008). *Siyasi Tarih 1918-1994*. 17. Baskı. İmge Kitabevi.
- Uçarol, R. (2010). *Siyasi Tarih 1789-2010*. 8. Basım. Der Yayınları.
- Terrorism, (2018, Ocak 22). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/terrorism/>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2021).

PKK

Dr. Mehmet Bora SANYÜREK

Giriş

PKK kuruluş evresi de dikkate alındığında, 50 yıla yakın bir geçmişi olan bir terör örgütüdür. Bu terör yapılanmasının temel hedefi, bağımsız bir Kürt devleti kurmaktır. Bağımsız “Kürdistan” idealiyle kurulduğunu iddia eden bu yapı, kendisine ilk hedef olarak Kürtleri seçmiştir. Kurulduğundan beri öncelikle sivil hedeflere saldıran bu terör örgütü, çok sayıda vatandaşın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. PKK, 1984’ten itibaren güvenlik güçlerini hedef almaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, terörle kararlı bir şekilde mücadele etmesi neticesinde yıllar içerisinde önemli kayıplar veren terör örgütü, bu süreçte asker, polis, korucu, öğretmen ve mühendis gibi çok sayıda devlet görevlisini şehit etmiştir. Can kayıplarının yanı sıra ekonomik kaynakların da heba olmasına sebep olan PKK, Türkiye’nin dış politika alanında da sorunlar yaşatmıştır. PKK, varlığını ve terör faaliyetlerini devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu dış desteği alabilmek için, Türkiye üzerinde planları olan devletlerin vekâlet savaşı aracı hâline gelmiştir.

PKK terör örgütü, faaliyetlerini yürütebilmek için öncelikle eleman temin faaliyetlerine yönelmiş; eleman temini için de propaganda faaliyetlerine hız vermiştir. Terör örgütü PKK, ilk yıllarında silahlı propaganda kapsamında, özellikle Kürt vatandaşlara yönelik saldırılar gerçekleştirmiş ve halka yönelik korku ve sindirme politi-

kası izlemiştir. Bu şekilde taban genişletmeye çalışan PKK, terör faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu silah, mühimmat ve temel yaşam malzemelerini, ilk yıllarda kendisine müzahir unsurlar eliyle temin ederken, 1990'lardan itibaren ortaya çıkan otorite boşluğu nedeniyle Irak'ın kuzeyinden sağlamıştır. Ayrıca topladığı bağışlar, "vergilen-dirme" adıyla kestiği haraçlar, kaçakçılık faaliyeti ve dış yardımlar eliyle finansman ihtiyacını karşılamıştır. Propaganda faaliyetlerini ise, özellikle Avrupa ülkelerinde kurduğu basın yayın organları eliyle yürütmüştür.

PKK, kurulduğu ilk yıllarda çoğunlukla sivil hedeflere saldırırken, 1984'ten itibaren askerî hedeflere de saldırmaya başlamıştır. Güvenlik güçlerinin kararlı mücadelesi neticesinde hedeflerine ulaşamayan PKK, 1990'lı yıllarda Irak kuzeyinde ortaya çıkan istikrarsız ortamı fırsata çevirmiştir. Irak kuzeyinde Türkiye sınırına yakın bölgelerde çok sayıda barınma alanı oluşturan PKK, buralardan sınır hattındaki güvenlik güçlerine saldırılar gerçekleştirmiş ve iç kesimlere silahlı unsur sevk etme fırsatı yakalamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hem Irak kuzeyinde hem de yurt içinde gerçekleştirdiği kapsamlı operasyonlar neticesinde ağır kayıplar veren PKK, teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın 1999'da yakalanması sonrasında silahlı faaliyetlerine ara vermiş ve yurt içindeki silahlı unsurlarını Irak kuzeyine çekmiştir. Ancak ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesiyle birlikte, yeni bir fırsat yakalayan PKK, 2004'ten itibaren silahlı eylemlerine tekrar başlama kararı almıştır.

PKK, aldığı bu karar sonrasında, çok sayıda terör eylemi gerçekleştirmiştir. Karakol baskını, el yapımı patlayıcı (EYP) saldırı, hareket halindeki askerî birliklere pusu gibi eylemlerinin yanı sıra özellikle büyükşehirlerde TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri/Teyrebazen Azadiye Kürdistan) adlı şehir eylemcileri grubu vasıtasıyla, çok sayıda sivil can kayıplarının yaşandığı bombalı saldırı gerçekleştirmiştir. Kamuoyunda "Çözüm Süreci" olarak bilinen ve 2013'te başlayan dönemde eylemsizlik kararı alan PKK, hem kendisine müzahir siyasi parti yetkilileri, hem de üst düzey teröristler

üzerinden “barış söylemi” temelinde açıklamalar yapmış ve kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan yumuşak havanın etkisiyle, güvenlik güçlerinin de operasyonlarına ara verilmiş, ancak bu durum çok ciddi güvenlik zafiyetlerine yol açmıştır. Siyasî konjonktürü ve ortaya çıkan güvenlik açığını tekrar fırsata çeviren terör örgütü, kırsaldan kent merkezlerine doğru silah, mühimmat ve terörist unsur sevk etmeye başlamıştır. PKK, kendisine müzahir partinin yönetimindeki belediyelerin imkânlarını da kullanarak, yıllardır hayalini kurduğu “Devrimci Halk Savaşı”nın hazırlıklarını yapmıştır. PKK, Suriye’de ortaya çıkan otorite boşluğu neticesinde, bu ülkedeki uzantısı PYD/YPG’nin, kendilerince “Rojava Devrimi” diye adlandırdıkları kent merkezlerinde edindiği tecrübeyi, Türkiye’de de uygulamak istemiş ve yıllardır kırsal kesimde sürdürdüğü silahlı faaliyetlerini, kent merkezlerine taşımak istemiştir.

PKK terör örgütü, kent merkezlerini hedef alan terör faaliyetlerinin ilk fitilini 24 Temmuz 2015’te, iki polis memurunun evlerinde şehit edilmesiyle ateşlemiştir. Bu tarihten sonra “Çözüm Süreci” sona ermiş ve terör örgütüne yönelik kapsamlı operasyonlar başlamıştır. Bununla birlikte PKK, şehir merkezlerine kaydıracağı terörist unsurlar ile buralardaki milis unsurlarıyla birlikte, belediyelerin de imkânlarını kullanarak “hendek terörü”nü başlatmıştır. İl ve ilçe merkezlerinde hendekler kazarak kendince kurtarılmış bölgeler oluşturmayı ve devlet otoritesini yok etmeyi amaçlayan terör örgütü, uzun süren sokak çatışmalarının neticesinde bu amacına ulaşamamıştır. Diyarbakır, Hakkâri, Şırnak, Mardin’in merkezinde ve bazı ilçelerinde yaşanan bu çatışmaların neticesinde 7.000’in üzerinde terörist öldürülürken, 700’ün üzerinde asker ve polis şehit olmuştur.

Şehir merkezlerinde kontrol sağlandıktan sonra, yaşanan yıkımı telafi edici imar faaliyetlerine hız verilmiştir. Ayrıca hem yurt içinde hem de Irak kuzeyi ve Suriye kuzeyinde çok sayıda askerî harekât gerçekleştirilmiş ve aralarında üst düzey örgüt mensuplarının da

bulunduğu 20.000'in üzerinde terörist öldürülmüştür. PKK terör örgütü, verdiği kayıplar neticesinde bitme noktasına gelmiş ve farklı arayışlara yönelmiştir. PKK, Irak kuzeyindeki Türkiye sınırına yakın barınma alanlarının tamamında kontrolü kaybederken, Kandil ve Sincar dağlarındaki varlığına devam etmektedir. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirdiği operasyonlar neticesinde, kontrolü altında tuttuğu ilçelerin bir kısmının kontrolünü kaybetmiştir. Ancak PKK, Suriye'deki faaliyetlerine, ABD'nin kendisine sağladığı imkânlarla devam etmektedir. ABD tarafından binlerce tır dolusu silah ve mühimmat temin eden PKK, hâlihazırda Suriye'nin yaklaşık üçte birini elinde tutmaktadır.

PKK terör örgütü hakkında kapsamlı bilgi vermeyi amaçlayan bu çalışmamızda, örgütün gelişim süreci, ideolojisi, finans kaynakları, eleman temini, silah ve malzeme temini, yurt içi ve yurt dışı yapılanması, eylem türleri ve sebep olduğu maliyetler ile güvenlik güçlerinin terörle mücadelesi hakkında ayrıntılı bilgiler verilecek ve konu hakkında çeşitli değerlendirmeler yapılacaktır.

1. Kuruluşu, İdeolojisi ve Gelişim Süreci

PKK terör örgütü Marksist-Leninist ideolojiye bağlı olarak kurulmuş olan ve nihai hedef olarak "Bağımsız Kürt Devleti" kurma ideali olan bir terör örgütüdür. (Yılmaz, 2011) PKK, Sovyetler Birliği'nin yıkılması gibi, dünya genelinde yaşanan siyasî olayların etkisiyle ideolojik dönüşümünü gerçekleştirmiş bir yapıdır. Örneğin radikal sol bir ideolojiye bağlı olmakla birlikte, belli dönemlerde ideolojik söylemlerini yumuşatmış, hatta dindar Kürtler arasında da taban bulabilmek için dinî yapılarla da yakınlık kurabilmiştir. (Bal, 1999) Ancak her ne kadar Marksist-Leninist ideolojiye bağlı olsa da ayrılıkçı bir terör örgütü olması yönüyle aslında tam anlamıyla Kürt milliyetçiliğini savunan, yeri geldiğinde de bu milliyetçiliğini Kürt faşizmine vardiran ırkçı bir terör örgütüdür.

Türkiye'de silahlı Kürt isyanlarının temelleri, 1800'lü yılların başlarına kadar dayanmaktadır. İlk Kürt isyanı 1806 yılında Ba-

banzade Abdurrahman Paşa tarafından, bugün Irak'ın kuzeyinde yer alan Süleymaniye'de çıkarılmıştır. Sonraki yıllarda Süleymaniye, Erbil, Musul, Hakkâri, Cizre ve Diyarbakır bölgelerinde çıkarılan isyanlar, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında uğraştığı sorunlar arasında yer almışlardır. Bu isyanların en önemli özelliği, bağımsız bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan kitlesel ayaklanmalar olmaktan ziyade, Osmanlı'nın son dönemlerde gerçekleştirilen reformlar neticesinde imtiyazlarını kaybetmek istemeyen aşiretlerin, dar bir bölgede çıkardığı ve kısa sürede bastırılan kalkışmalardır. Bu isyanların diğer bir özelliği ise zamanlama olarak Osmanlı Devleti'nin başka bir devletle savaş hâlinde olduğu ve içeride çıkan bir ayaklanmaya kuvvet kaydırmasının mümkün olmadığı dönemlerde başlatılmalarıdır. Nitekim Osmanlı Devleti, savaşların bitiminden sonra iç sorunlara yönelmiş ve bu isyanlar kısa sürede bastırılarak, sorumluları cezalandırılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkan Kürt isyanlarının temel özelliği ise tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi, gerçekleştirilen reformlar neticesinde düzenlerinin bozulmasından endişe eden ve genellikle aşiret reisleri ile bölgesel dinî liderler tarafından çıkarılmalarıdır. Cumhuriyet dönemindeki Kürt isyanlarında da dış politik ortamın etkisiyle, yabancı devletlerden alınan destekler dikkat çekmektedir. Musul Meselesi'nin görüşüldüğü dönemde çıkan Şeyh Sait İsyanı, Hatay Meselesi'nin gündemde olduğu dönemde yaşanan Dersim İsyanı, örnek olarak gösterilebilir.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında durulan Kürtçülük hareketi, 1960'lı yıllarda yaygınlaşan sol örgütlerin içerisinde tekrar hayat bulmaya başlamıştır. Türkiye İşçi Partisi (TİP) içerisinde yer alan ve Kürtçü fikirleri savunan bir grup, 1969 yılında TİP'ten ayrılarak Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)'nu kurmuştur. Bu örgütün üyelerinin çoğu devrimci görüşlere sahip olmakla birlikte, yapılanmanın ideolojik temeli Kürt milliyetçiliği olmuştur. Örgüt üyelerinin çoğu, 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında tutuklanırken, tutuklananların bir kısmı bir süre sonra delil yetersizliğinden, bir kısmı

ise 1975 yılında çıkarılan Ak Kanunu ile serbest bırakılmışlardır (İmset, 1993). DDKO mensupları, çoğunlukla büyükşehirlerde öğrenim gören Kürt üniversite öğrencileri olup, gerçekleştirdikleri örgütlenme ile Kürt hareketlerin zeminini oluşturmuşlardır (Özcan, 1999).

DDKO mensupları, 1974 yılındaki af ile serbest kalırken, yöneticilerinin bir kısmı 1975 yılında, Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri (DDKD)'ni kurmuşlardır. DDKD, üniversitelerde Kürt milliyetçiliğini esas alarak hızlı bir örgütlenmeye giderken, Türkiye dışındaki (İran, Irak, Suriye) Kürtleri de içine alacak şekilde, tüm Kürtleri bünyesinde toplamayı amaçlamıştır (İmset, 1993). DDKO yöneticilerinden oluşan başka bir grup ise, 1983 yılında Kürdistan Öncü İşçi Partisi (PPKK)'ni kurmuştur (Törel, 2002). Yaşanan görüş ayrılıkları neticesinde, DDKD'dan ayrılan bir grup, 1976 yılında Kawa Örgütü'nü kurmuştur. Kawa Örgütü içerisinde de görüş ayrılıkları yaşanmaya başlamış ve Maocular ile Mao karşıtlarının birbirleriyle ters düşmeleri neticesinde, bu örgüt de Denge Kawa ve Red Kawa olarak ikiye bölünmüştür (İmset, 1993). DDKD'dan ayrılan bir başka grup ise 1977 yılında, Kürdistan Kurtuluş Partisi (Rızgari)'ni kurmuş, yine yaşanan görüş ayrılıkları neticesinde Rızgari'den ayrılan başka bir grup ise ve Kürdistan Kızıl Kurtuluş Partisi (Ala Rızgari)'ni kurmuştur (İmset, 1993).

PKK terör örgütünün kurucusu Abdullah Öcalan, 1947 yılında, Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesinin Ömerli köyünde doğmuştur (Pirim ve Örtülü, 2000). Öcalan, 1969 yılında Tapu Kadastro Lisesi'nden mezun olmuş (Törel, 2002), sonrasında ise Diyarbakır'da kadastro memuru olarak atanmış, 1970 yılında ise İstanbul'un Avcılar ilçesine tayin edilmiştir (Özcan, 1999). İstanbul'da görev yaptığı sırada üniversite sınavlarına hazırlanan ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazanan Öcalan, 1971 yılında kaydını Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kaydırmıştır. Öğrenciliğinin ilk yılında, 7 Nisan 1972'de, "slogan atmak ve bildiri dağıtmak" suçla-

rından tutuklanmış, cezaevindeki yedi aylık cezasını tamamladıktan sonra öğrencilik hayatına devam etmiştir.

Abdullah Öcalan, Ankara'ya geldikten sonra solcu/Kürtçü yapılanmaların içerisinde yer almaya başlamış, 7 aylık cezaevi sürecinden sonra ise aktif yönetici olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Abdullah Öcalan liderliğindeki yapılanma, ilk toplantısını 21 Mart 1973'te, Ankara'da, Çubuk Barajı civarında gerçekleştirmiştir (Demirel, 2005). Devam eden süreçte ise 1975 yılının Ekim ayında, Ankara'nın Dikmen semtinde çeşitli toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılara Öcalan'ın yanı sıra, Cemil Bayık, Ali Haydar Kaytan, Mustafa Karasu gibi PKK'nın kurucu kadrosunda yer alan ve 2021 yılı itibariyle Kırmızı Liste ile aranan üst düzey teröristler de katılmıştır. (Pirim ve Örtülü, 2000, Demirel, 2005) Öcalan liderliğinde, Dikmen semtinde toplantı yapan grup, kendilerini "Kürdistan Devrimcileri" olarak tanımlasalar da bir süre sonra "Apocular" adıyla anılmaya başlamışlardır (Törel, 2002).

Apocular adlı grubun, 1976 yılında, yine Dikmen semtinde gerçekleştirdiği toplantılarda, örgüt mensuplarının, propaganda yapmak ve eleman temin etmek amacıyla, Ağrı, Elazığ, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kars, Mardin, Şanlıurfa ve Tunceli gibi illere dağılımları kararlaştırılmıştır (Pirim ve Örtülü, 2000). Apocular adlı grup, sürdürdüğü çalışmalar neticesinde, 26-27 Kasım 1978 tarihlerinde, Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fis (Ziyaret) köyünde, bir araya gelmiş ve aldıkları karar neticesinde "Kürdistan Devrimcileri" adlı örgütün ismi Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkaren Kürdistan/PKK) olarak değiştirilmiş ve PKK terör örgütünün kuruluşu ilan edilmiştir (Özcan, 1999). Fis köyündeki bu toplantı terör örgütünün Birinci Kongresi olarak bilinmektedir. Örgütün parti yapılmasına dönüştüğü bu toplantıda, planlı hazırlık döneminin başlatılması, kadronun genişletilmesi, eğitimsizlik sorununun çözülmesi, yetersizliklerin giderilmesi, halkın örgüte karşı tavır almasının önlenmesi, dış bağlantı ve ilişkilerin geliştirilmesi kararları alınmıştır (Doğan, 2007).

PKK, devam eden yıllarda çok sayıda kongre ve konferans düzenlemiştir. Örgütsel faaliyetler ile ilgili kısa vadeli taktik kararlar konferanslarda alınırken, stratejik düzeydeki yapısal ve ideolojik kararlar kongrelerde alınmıştır. PKK, bağlı olduğu Marksist ideoloji uyarınca, sözde mücadelesini “devrimci halk savaşı” olarak tanımlamış ve bu savaşın “stratejik savunma”, “stratejik denge” ve stratejik saldırı” aşamalarından oluşmasını planlanmıştır (Yılmaz, 2011).

PKK'nın kuruluşundan daha bir yıl bile geçmeden, örgüt içi bölünmeler ve iç infazlar yaşanmıştır. Bununla birlikte, güvenlik güçlerinin, 1979 yılının Mayıs ayında, Elazığ'da gerçekleştirdiği bir operasyonda bazı üst düzey teröristler yakalanırken, örgüt hakkında çok önemli bilgiler ele geçirilmiştir. Teröristbaşı Öcalan ise bu süreçte yakalanma korkusuyla, 1979 yılının Temmuz ayında, Suriye'ye kaçmıştır (Özcan, 1999). PKK terör örgütü ilk silahlı saldırısını, 29 Temmuz 1979'da Şanlıurfa'nın Hilvan ilçesinin Kırbaşlar köyünde, Adalet Partisi milletvekili ve Bucak Aşireti lideri Mehmet Celal Bucak'ın evine gerçekleştirmiştir. Saldırıda Bucak ve bazı yakınları yaralanırken, oğlu ve kayınpederi hayatını kaybetmiştir (Pirim ve Örtülü, 2000). PKK, bu saldırı ile hem topraksız köylülerin sempatisini kazanmayı hem devletin milletvekilini bile koruyamayacak kadar aciz olduğunu göstermeyi hem de devlet ile işbirliği yapan aşiretlerin hedef olarak seçildiği izlenimini vermeyi amaçlamıştır (Yavuz ve Şahin 2011).

Abdullah Öcalan'ın Suriye'ye kaçmasına müteakiben, 1979 yılının Kasım ayında bir grup örgüt mensubu da Suriye üzerinden Lübnan'a geçmiş ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) bünyesindeki kamplara yerleşmişlerdir. Türkiye'de yaşanan 12 Eylül 1980 darbesinden sonra, düzenlenen operasyonlarda, bazı örgüt mensupları yakalanmış, bazıları öldürülmüş, bazıları ise yine Suriye üzerinden Lübnan'daki kamplara geçmişlerdir. PKK'lı teröristler, bu kamplarda, FKÖ'den ve Ermeni gruplardan silahlı eğitim almışlardır (Demirel, 2005).

PKK, 15-25 Temmuz 1981 tarihlerinde, Lübnan'da, 1. Konferansı'nı yapmıştır. Bu konferansta, örgütlenmenin yeniden oluşturulması, silahlı hazırlıkların başlatılması, Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinden sağlanacak imkânlarla en az bir yıllık askerî ve siyasî eğitim yapılması, Avrupa'da başlatılan faaliyetlerin geliştirilmesi ve bu faaliyetlerin bir temsilciliğe bağlı olarak yürütülmesi kararları alınmıştır (Doğan, 2007). PKK'nın üst düzey teröristleri, bu konferanstan sonraki faaliyetler neticesinde, yapılan hazırlıkların yeterli düzeye ulaştığı, artık Irak kuzeyinden Türkiye'ye girişlerin başlaması gerektiği, bu maksatla keşif ve istihbarat faaliyetlerine, daha sonra da silahlı mücadeleye başlanması hususlarını kararlaştırmışlardır (Demirel, 2005). PKK, bu amaçlar doğrultusunda, 25 Ağustos 1982'de, Suriye'nin başkenti Şam'da, İkinci Kongresi'ni gerçekleştirmiştir. PKK, bu kongrede, teröristlerin Suriye'de eğitilmesi, eğitimlerin bir kısmının ise Türkiye sınırına yakın yerlerde yapılması, Halep, Kamışlı ve Afrin gibi Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Suriye şehirlerinde temsilcilikler açılması, Irak kuzeyinde Türkiye sınırına yakın bir yerde kamp açılması, silahlı faaliyete başlayacak teröristlerin bir yıl içinde kadro, silah ve donanım bakımından hazırlanması, "gerilla savaşı" ve müteakiben "halk ayaklanması"na geçebilmek için propaganda yapılması kararlarını almıştır (Şehirli, 2000).

PKK, İkinci Kongresi'nde aldığı kararlar uyarınca hazırlıklarını tamamlamış ve 15 Ağustos 1984'te Siirt'in Eruh ve Hakkâri'nin Şemdinli ilçelerindeki jandarma karakollarına ve lojmanlarına saldırmıştır. PKK'nın devlete yönelik ilk saldırısı olan bu eylemlerde, 2 asker şehit olurken, 9 asker ve 3 sivil yaralanmıştır. Türk Devleti, bu saldırı sonrasında başlayan terör olayları neticesinde hızlı bir refleks göstermiş ve çeşitli idari düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Öncelikle 1983 yılında Olağanüstü Hal (OHAL) Kanunu çıkartılmış, sonrasında ise güvenlik sorunu yaşayan illerde OHAL ilan edilmiştir. 1987 yılında ise toplam 13 ili kapsayan (Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli ve Van ile daha sonra il olan Batman ve Şırnak) Olağanüstü Hal Bölge Valiliği teşkil

edilmiştir. Aynı dönemde yürütülecek iç güvenlik operasyonları için sorumluluk alanı OHAL Valiliği'ne bağlı tüm illeri kapsayan Diyarbakır merkezli Jandarma Asayiş Komutanlığı kurulmuş ve bölgedeki tüm askerî birliklerin emir komutası bu Komutanlığa bağlanmıştır.

Terörle mücadelede 1980'li yıllarda yapılan bir diğer düzenleme ise "Geçici Köy Koruculuğu (GKK)"nın teşkil edilmesidir. PKK terör örgütü, askerî birliklerin yanı sıra ulaşım imkânlarının daha zor olduğu köylere de saldırıp, sivil can kayıplarının yüksek olduğu katliamlar gerçekleştirmiştir. Güvenlik güçlerinin, o zamanki şartlarda müdahale imkânlarının zayıf olduğu bölgelerde, jandarmaya bağlı köy koruculuğu sistemi teşkil edilerek, vatandaşın, devletin sunduğu imkânlarla kendi köyünü terör saldırılarına karşı koruması amaçlanmıştır.

PKK, devletin aldığı tedbirler neticesinde çok ciddi kayıplar verirken, halktan da beklediği desteği bulamamıştır. 1985-1986 yıllarında verdiği kayıplar neticesinde dağılma noktasına gelen PKK, durumunu düzeltebilecek kararları alabilmek amacıyla, 25-30 Ekim 1986 tarihleri arasında, Lübnan'ın Beka Vadisi'nde Üçüncü Kongresi'ni düzenlemiştir. Söz konusu kongrede, örgüt içinde denetim ve istihbarat birimi kurulması, mali kaynakların sağlanması için mali işler birimi kurulması ve sözde "vergi kanunun" çıkartılması, örgüte katılımı artırmak için sözde "askerlik kanunu" çıkartılması, beklentileri karşılamayan silahlı yapılanmanın değiştirilmesi ve yeni bir düzenlemeye gidilmesi, bu silahlı yapılanma bünyesinde Ana Karargâh, Sahra Komutanlığı ve Eyalet Komutanlığı gibi birlikler teşkil edilmesi, siyasî yapılanma bünyesinde ülke, bölge ve yerel komiteleri ile dış ilişkiler bürosu kurulması, geçici köy koruculuğu (GKK) sisteminin tasfiye edilmesi ve itirafçılığın önüne geçilmesi amacıyla caydırıcı tedbirlerin alınması hususları kararlaştırılmıştır (Demirel, 2005).

PKK'nın üçüncü kongresinde aldığı kararlar etkisini göstermiş ve terör örgütü tarafından 1987 yılı içerisinde 15 toplu katliam ger-

çekleştirilmiştir. Bu katliamlarda 237 vatandaş hayatını kaybederken, 117 vatandaş yaralanmıştır. Ayrıca terör örgütü tarafından 15 korucu şehit edilirken, 15 korucu da yaralanmıştır (Demirel, 2005). PKK, 1988-1989 yıllarında da saldırılarına aynı şekilde devam ederken, güvenlik güçlerinin operasyonları neticesinde örgütün kayıplarında da artış yaşanmıştır. PKK, yurt içindeki saldırılarına devam ederken, 1988 yılından itibaren, Avrupa'da teşkilatlanma ve propaganda faaliyetlerine başlamış, bu maksatla çeşitli ülkelerde dernekler açılırken, basın-yayın faaliyetlerine girilmiştir (Tekin, 2004).

PKK, İkinci Konferansı'nı, 4-13 Mayıs 1990 tarihleri arasında Lübnan'daki Beka Vadisi'nde gerçekleştirmiştir. Bu konferansta, parti ve cephe örgütlenmeleri, siyasî ittifakların kurulması, uluslararası ve bölgesel ilişkiler, basın-yayın ve propaganda faaliyetleri, örgüt mahkemeleri, cezaevleri, büyükşehirlerdeki faaliyetler ve şehir devrimi, sözde ordu yapılanması ve eylem şekilleri, sağlık ve eğitim teşkilatları gibi hususlar görüşülmüştür (Doğan, 2007). Söz konusu konferansta, yasal kurum ve kuruluşların oluşturulması ve halkın bunların etrafında teşkilatlanması, cephe örgütlenmesinin kitleleri halk ayaklanmasına teşvik edecek şekilde yapılandırılması, dinî ve mezhepsel yapılara ağırlık verilmesi ve buna uygun yapılar kurulması, faaliyetlerin siyasî büro ve askerî komite şeklinde birbirinden ayrılması, kültürel faaliyetler ve Kürtçe'nin geliştirilmesi konusunda çalışmalar başlatılması, silahlı faaliyetlerin kırsaldan şehirlere doğru yayılması, silahlı unsurların sayısının artırılması kararları alınmıştır (Şehirli, 2000).

PKK'nın Dördüncü Kongresi, 26-31 Aralık 1990 tarihleri arasında, Irak kuzeyindeki Haftanın bölgesinde gerçekleştirilmiştir. PKK'nın İkinci Konferansı'nda kabul edilen hususlar, bu kongrede tekrar kabul edilmiştir (Törel, 2002). Bu kapsamda Dördüncü Kongre'de, halka yönelik uygulanan şiddetin sona erdirilmesi, kepenk kapatma eylemleri, protesto yürüyüşleri ve açlık grevleri düzenlenmesi, kitlesel gösterilerin silahlı eylemlerle desteklenmesi, çatışmalarda ölen teröristlerin törenle gömülmeleri, siyasî partilerin

içine sızılması, 15 Ağustos (ilk silahlı saldırı), 21 Mart (Nevruz) ve 1 Mayıs (İşçi Bayramı) günlerinin bayram olarak kutlanması, aşiretlerle aranın düzeltilmesi ve devlet yöneticilerine yönelik suikastlar düzenlenmesi kararları alınmıştır (Şehirli, 2000).

PKK'nın İkinci Konferansı ve Dördüncü Kongresi'nde alınan kararların etkileri kısa sürede görülmüştür. Bu kapsamda:

- PKK'nın siyasî kanadı olan Halkın Emek Partisi (HEP) kurulmuş ve 20 Ekim 1991'de yapılan milletvekili genel seçimlerinde Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) ile seçim ittifakı yaparak TBMM'ye girmiş ve PKK'nın siyasallaşmasının önünü açmıştır.
- 21 Mart ve 1 Mayıs tarihlerinde, kutlama adı altında sokak olayları yaşanmış ve kitlesel kalkışma denemeleri yapılmıştır.
- Kalabalık silahlı gruplarla kent merkezine girip devlet otoritesinin ortadan kaldırılması girişimleri yaşanmıştır. Bu duruma en net örnek olarak, 21 Mart 1992'de, Nevruz kutlamaları sonrasında, Şırnak'a kalabalık bir terörist grubun girmesi ve şehrin kontrolünün bir süre kaybedilmesi gösterilebilir.
- Başta İstanbul olmak üzere halkın yoğun olarak bulunduğu alanlarda bombalı eylemler gerçekleştirilerek, halkı korkutma ve yıldırma siyaseti izlenmiştir.
- Terör örgütüne müzahir unsurlar, yasal olarak faaliyet gösteren, parti, vakıf, dernek, sendika, meslek kuruluşları (odalar, barolar, vs.) gibi organizasyonlarda örgütlenmeye başlamıştır.

PKK, bu faaliyetlerini gerçekleştirirken, güvenlik güçleri hem yurt içinde hem de Irak kuzeyinde, alan hâkimiyetine dayalı, kapsamlı ve etkili operasyonlar gerçekleştirmişlerdir. Ancak PKK'nın bu operasyonlarda ciddi kayıplar vermesine rağmen, Irak kuzeyindeki Kürt gruplar (KDP ve KYB) ile ABD askerlerinden oluşan Çekic Güç'ten aldığı destekle varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. Silahlı faaliyetlerine devam eden PKK, yurt içinde HEP ile siyasallaşırken, Avrupa'da kurduğu sivil toplum örgütleri aracılığıyla hem

finansal kaynak temin etmiş hem de yürüttüğü propaganda faaliyeti ile Türkiye aleyhine kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

PKK Üçüncü Konferansı'nı, 5-15 Mart 1994 tarihleri arasında, Suriye'de gerçekleştirmiştir. Bu konferansta, silahlı faaliyetlerin Artvin, Rize, Trabzon, Sivas, Amasya, Kayseri ve Akdeniz bölgesini de içine alacak şekilde genişletilmesi, bu bölgelerde baskın ve yol kesme eylemleri gerçekleştirilerek dikkatlerin buralara çekilmesi, tüm Avrupa ülkelerinde temsilcilik açılması ve diplomatik ilişkiler yürütülmesi, Türkiye ile düşman ülkelerle iyi ilişkiler kurulması, bu ülkelerde örgütle ilgili yayınların basılması ve dağıtılması, devlet denetimindeki fabrikaların tahrip edilmesi, devlet hizmetlerinin aksatılması, koruculuk sisteminin tahrip edilmesi için korucuların malvarlıklarına terör örgütü tarafından el konulması, Avrupa'dan uydu kiralanan radyo-televizyon yayınına başlanması ve propaganda faaliyetlerinin artırılması kararlaştırılmıştır (Şehirli, 2000).

Bu konferanstan kısa bir süre sonra Avrupa'dan yayın yapan Med TV'nin kurulması dikkat çekmektedir. Ayrıca PKK, bu konferanstan kısa bir süre önce dinî yapılanmalara yönelmeye başlamış ve daha önce kendi bünyesinde kurduğu Kürdistan İmamlar Birliği, Kürdistan Mollalar Birliği ve Kürdistan Dindarlar Birliği gibi örgütleri lağvederek yerine Kürdistan İslam Hareketi (KİH) adında bir çatı örgüt kurmuştur (Törel, 2002).

PKK, Beşinci Kongresi'ni, 7-27 Ocak 1995 arasında, Irak kuzeyindeki Haftanın kampında gerçekleştirmiştir (Doğan, 2007). Bu kongrede örgütün yapısı değişikliğe uğramış, Genel Sekreter olan Abdullah Öcalan, Başkan olarak seçilmiş, bununla beraber Cemil Bayık, Duran Kalkan, Murat Karayılan, Halil Ataç, Ali Haydar Kaytan ve Mustafa Karasu'dan oluşan Başkanlık Konseyi kurulmuştur. Ayrıca PKK'nın sözde bayrağındaki sosyalist bir sembol olan orak-çekiç kaldırılmış, yerine sarı, kırmızı, yeşil renklerinden oluşan bir motif kabul edilmiştir. Ayrıca sürgünde bir Kürt parlamentosu kurularak, diplomatik yönden Türkiye üzerindeki siyasî baskının artırılması kararlaştırılmıştır (Şehirli, 2000).

PKK, bu dönemde siyasî faaliyetlerine hız verirken, TSK'nın etkili operasyonları neticesinde büyük kayıplar vermiştir. Bu ortamda PKK, 1-15 Mayıs 1996 tarihleri arasında, Suriye'nin başkenti Şam'da Dördüncü Konferansı'nı gerçekleştirmiştir. Bu konferansta, Beşinci Kongre'de alınan kararlar tekrar kabul edilmiş ve güncellenmiştir. Terör örgütü, verdiği kayıpların örgüt içindeki etkisini bertaraf etmek ve kamuoyunda hâlâ güçlü olduğu izlenimini vermek amacıyla intihar eylemlerine başlanması ve her sözde eyalette intihar timlerinin gönderilmesi kararı almıştır (Törel, 2002). PKK'nın intihar eylemlerine başlama kararı almasından sonra, 30 Haziran 1996'da Tunceli'de, 25 Ekim 1996'da Adana'da, 29 Ekim 1996'da Sivas'ta intihar eylemleri gerçekleştirilmiş ve bu eylemlerde çok sayıda asker, polis ve vatandaş şehit olmuş ve yaralanmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, 1997 yılının ilkbahar aylarında, Irak kuzeyine yönelik gerçekleştirdiği Çelik Harekâtı neticesinde çok sayıda terörist etkisiz hale getirilmiştir (Doğan, 2007). Harekât sonrası durum değerlendirmesi yapmak isteyen PKK, Beşinci Konferansı'nı, 15-25 Mart 1998 tarihleri arasında, Suriye'de gerçekleştirmiştir (Pirim ve Örtülü, 2000). Söz konusu konferansta Altıncı Kongre'ye hazırlık yapılması ve siyasî faaliyetlere devam edilmesi kararları alınmıştır (Doğan, 2007).

PKK, kurulduğundan beri sivilleri ve güvenlik güçlerini hedef alırken, 1990'lı yıllardaki kongrelerde ve konferanslarda aldığı kararlar uyarınca, başta öğretmenler olmak üzere kamu görevlilerini de hedef almaya başlamıştır. Bu şekilde devlet otoritesini ortadan kaldırmayı ve kamuoyuna devletin vatandaşını ve memurunu koruyamadığı imajını vererek kamusal zafiyet oluşturmayı amaçlamıştır (Sarı ve Tinas, 2018). Türkiye, yaşanan terör olayları neticesinde nihai bir çözüm arayışına yönelmiştir. Bu kapsamda, PKK'ya verdiği desteği kesmesi ve Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmesi için Suriye'ye baskı yapmaya başlamış, ayrıca 1999 Ekim ayının başlarında, Suriye sınırında kapsamlı bir askerî tatbikat düzenlemiştir (Altunışık, 2002). Bu baskıların sonucunda Abdullah Öcalan, 17

Ekim 1998'de, Suriye'den ayrılmak zorunda kalmıştır (Balcı, 2013). Teröristbaşının Suriye'den ayrılması sonrasında, Türkiye ile bu ülke arasında, 20 Ekim 1998'de, Adana Mutabakatı imzalanmış ve Suriye, teröristbaşının ülkeyi terk ettiği, teröristbaşının ve diğer teröristlerin geri dönmelerine izin verilmeyeceği, PKK kamplarının kapatıldığı hususlarını beyan etmiştir (Altunışık, 2002).

Teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın, 1998 yılının Ekim ayında Suriye'den çıkarılması sonrasında, PKK intihar saldırılarına tekrar başlamıştır. Bu kapsamda, 17 Kasım 1998'de Hakkâri/Yüksekova'da, 1 Aralık 1998'de Diyarbakır/Lice'de, 24 Aralık 1998'de ise Van'da intihar saldırıları yaşanmıştır. Terör örgütü, bu intihar saldırıları ile hem gündemde kalmayı hem de örgüt içindeki karamsar havayı dağıtmayı ve motivasyonu yükseltmeyi amaçlamıştır. Bu şartlar altında PKK'nın Altıncı Kongresi, Aralık 1998-Şubat 1999 ayları arasında, Irak kuzeyindeki Kandil Dağı'nda gerçekleştirilmiştir (Törel, 2002). Abdullah Öcalan olmadan gerçekleştirilen bu kongrede, yurt içindeki teröristlerin başta Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri olmak üzere Türkiye'nin içlerine kadar yayılması, Türkiye'deki Kürtlerin devlet sistemini çökertecek bir halk ayaklanması başlatması gibi kararlar alınmıştır (Törel, 2002). Kongre sonunda alınan kararların içeriğine ve üslubuna bakıldığında, artık gerçeklikten kopulduğu, hareket yeteneğini kaybettiği ve asıl olarak örgüt içindeki birliğin korunmasının amaçlandığı görülmektedir.

Abdullah Öcalan, Suriye'den çıkarıldıktan sonra Yunanistan, Rusya ve İtalya arasında sürekli yer değiştirmiş ve nihayetinde 15 Şubat 1999'da, Kenya'nın başkenti Nairobi'de yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir (Çelik, 2019). Teröristbaşının yakalanması sonrasında, terör örgütü PKK, Öcalan'ın da talimatıyla, eylemsizlik kararı almış ve yurt içindeki terörist unsurlarını Irak kuzeyine çekmeye başlamıştır.

PKK, bu şartlar altında, Yedinci Kongresi'ni öne çekerek, 2-23 Ocak 2000 tarihleri arasında, Irak'ın kuzeyindeki Kandil Dağı'nda gerçekleştirmiştir (Törel, 2002). Bu kongrede, Abdullah Öcalan'ın

idam edilmesinin engellenmesi, silahlı faaliyetlerin askıya alınması ve siyasî faaliyetlerin artırılması, siyasî faaliyetler kapsamında Kürt dilinin ve kültürünün öne çıkarılması ve Kürtlerin millî kimliklerinin tanınması ve anayasal güvence altına alınması hususlarının vurgulanması kararları alınmıştır (Doğan, 2007).

PKK, Yedinci Kongre sonrasında, siyasî faaliyetlerine hız verirken, bir taraftan teröristbaşının yargılanması sürecine müdahil olmuş, diğer taraftan da örgütün dağılmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu ortamda, 5-22 Ağustos 2001 tarihlerinde, Irak kuzeyindeki Kandil Dağı'nda düzenlenen Altıncı Konferans'ta da bu politika'nın devam ettirilmesi ve güçlendirilmesi yönünde kararlar alınmıştır (Doğan, 2007). Bu kapsamda Altıncı Konferans'ta, terörist unsurların eğitimlerine devam edilmesi, terörist unsurlara yönelik operasyon yapılması durumunda karşılık verilmesi, teröristbaşının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde devam eden yargılama sürecinin takip edilmesi, siyasî faaliyetlere önem verilmesi, Kürtçenin yaygınlaştırılması, örgütsel aidiyeti artıracı ideolojik yayınların hazırlanması kararları alınmıştır (Demirel, 2005).

PKK, Sekizinci Kongresi'ni, 4-10 Nisan 2002 tarihleri arasında, Irak kuzeyindeki Kandil Dağı'nın Dola Koga bölgesinde gerçekleştirmiştir. Bu kongre, 11 Eylül 2001'de, ABD'de yaşanan saldırılar sonrasında, dünya çapında teröre karşı ortak hareket edilmesi gerektiği söylemlerinin yaygınlaştığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu konjonktürde gerçekleştirilen kongrede alınan en önemli karar, PKK'nın isim değişikliğine giderek Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK/Kongreya Azadi Demokrasiya Kürdistan) adını almasıdır (Demirel, 2005). PKK'nın sekizinci, KADEK'in birinci kongresi olarak kabul edilen bu toplantıda, isim değişikliğinin yanı sıra KADEK'in yapılanmasına ilişkin düzenlemeler yapılmış olup, siyasî ve silahlı faaliyetlere ilişkin dikkat çekici stratejik bir karar alınmamıştır.

PKK'nın Dokuzuncu, KADEK'in İkinci Kongresi, 27 Ekim-6 Kasım 2003 tarihleri arasında, Irak kuzeyindeki Kandil Dağı'nda ger-

çekleştirilmiştir. KADEK kurulurken PKK'dan ayrı bir yapı olduğunu iddia etse de, bu dünya kamuoyunda kabul edilmemiş ve PKK'nın devamı olarak görülmüştür. Bu nedenle söz konusu kongrede KADEK lağvedilmiş, yerine Kürdistan Halk Kongresi (KONGRA-GEL/Kongra Gele Kürdistan) kurulmuştur (Demirel, 2005). Kongre sonrasında yapılan açıklamalarda temel olarak iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, KONGRA-GEL'in silahlı bir yapılanma olmadığı, PKK'nın silahlı kanadı olarak kurulan HPG (Halk Savunma Güçleri / Heli Parastin Geli)'nin ayrı bir yapı olduğu, bu nedenle HPG'nin silahlı eylemlerinden sorumlu olmadıkları ifade edilmiştir (Ergül, 2007). Dikkat çeken ikinci husus ise, bağımsız Kürdistan idealinden vazgeçildiği, 4 parçalı (Türkiye, İran, Irak ve Suriye) Kürdistan idealine geçildiği, bu dört ülkedeki Kürtlerin kendi ülkelerindeki siyasî hayata aktif bir şekilde katılmaları, demokratik haklarını elde etmeleri ve daha sonra dört ayrı parçada dört ayrı Kürdistan'ın kurulması, en sonunda ise bu dört parçanın birleşerek sözde Büyük Kürdistan'ı oluşturması vurgulanmıştır (Demirel, 2005).

ABD, 20 Mart 2003'te, Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'i devirmek maksadıyla, Irak'ı işgal etmeye başlamış, işgalin tamamlanması sonrası kurulan siyasî yapıda ise Irak'ın kuzeyinde özerk bir Kürt yönetimi kurulmuştur. PKK, Dokuzuncu Kongre'sini bu ortamda gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, hem silahlı hem de siyasî faaliyetlerine devam etme arayışında olan PKK'nın öncelikli sorunu, Irak kuzeyindeki varlığını devam ettirmek olmuştur. Nitekim Irak'ın işgali sürecinde Türk Ordusu'nun harekâta katılmayacağını kesinleşmesi sonrasında, Irak kuzeyindeki Kürt gruplarda bir rahatlama olmuştur. PKK ise hem ABD hem de Irak kuzeyinde etkin olan Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile ters düşmemek için konjonktüre uygun açıklamalar yapmıştır. PKK, KONGRA-GEL ve HPG'nin ayrı yapılar olduğunu vurgularken, kendilerini barış taraftarı gibi göstermeye çalışmıştır. Dört parçalı Kürdistan söylemi ile de Irak kuzeyindeki Kürt özerk

yönetimine karşı olmadığını vurgulamıştır. Bununla beraber dört ülkedeki Kürtlerin, kendi ülkelerindeki siyasi hayata aktif olarak katılmaları hedefinin sonucu olarak, 2002 yılında Irak'ta Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi (PÇDK/Partiya Çareseri Demokratika Kürdistan), 2003 yılında Suriye'de Demokratik Birlik Partisi (PYD/Partiya Yekîtiya Demokratika), 2004 yılında İran'da Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK/Partiya Jiyana Azadiya Kürdistan) kurulmuştur.

ABD'nin Irak işgali öncesinde Türkiye üzerinden Irak kuzeyine ayrı bir cephe açılması talebi olmuş, ancak bu konu TBMM'de 1 Mart 2003 tarihindeki oylamayla reddedilmiştir. Bu oylama sonrasında Türkiye-ABD ilişkileri ciddi bir yara almış, ABD bu oylamanın hıncını Irak kuzeyindeki Kürt unsurları güçlendirerek çıkarmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, işgal öncesinde Irak kuzeyine terörlü mücadele operasyonları yapabilirken, işgalden sonra bu imkân ABD tarafından kısıtlanmıştır. Bu dönemde Iraklı Kürt gruplar tarafından, Türk Ordusu'nun Irak kuzeyindeki varlığı sorgulanmaya başlamış ve Türkiye-ABD ilişkilerinde kalıcı hasarlar bırakacak gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. ABD askerleri ve KYB peşmergelelerinden oluşan bir grup, 4 Temmuz 2003 tarihinde, Süleymaniye'de görev yapan Türk Özel Kuvvetleri irtibat bürosuna baskın yapmış ve 11 Türk özel kuvvet askeri, kafalarına çuval geçirilerek gözaltına alınmıştır. Tarihe "Çuval Olayı" olarak geçen bu gelişme sonrasında, iki ülke ilişkilerinde çok derin bir yara açılmıştır. PKK, hem ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında ortaya çıkan istikrarsız ortamı, hem de Türkiye-ABD ilişkilerinin bozulmasını avantaja çevirmiştir. PKK, bu dönemde Türkiye-Irak sınırında kalıcı kamp alanları kurarken, silahlı eğitim faaliyetlerine hız vermiştir. Ayrıca Irak Ordusu envanterinde bulunan silahlar, ABD tarafından Irak kuzeyindeki peşmergelere verilmiş, peşmergeler ve Irak kuzeyindeki silah kaçakçıları aracılığıyla da PKK'ya aktarılmıştır.

PKK, Onuncu Kongre'sini, 16-26 Mayıs 2004 tarihleri arasında, Irak'ın kuzeyindeki Kandil Dağı'nda gerçekleştirmiştir (Demirel,

2005). PKK'nın silahlı unsurlarının sayısını artırdığı ve eğitimlerini tamamladığı, ağır silahlar da olmak üzere silah envanterini yenilediği ve güçlendirdiği, hem yurt içinde hem yurt dışında siyasî yapılanmalarını güçlendirdiği, ABD'nin ve Irak kuzeyindeki özerk yönetimin desteğini aldığı bir dönemde yapılan bu kongrede alınan en önemli karar, teröristbaşının yakalanması sonrasında ilan edilen ateşkesin bozulmasıdır. PKK, bu kongre sonrasında yaptığı açıklamada, ateşkesin tek taraflı olarak bozulduğu, Cenevre Anlaşması ilkelerine uygun olarak sivillere saldırı yapılmayacağı, TSK'nın "ihtiyaç fazlası" birliklerini Güneydoğu Anadolu bölgesinden çekmesi, terör örgütüne yönelik operasyonların durdurulması, sözde Botan (Hakkâri ve Şırnak), Amed (Diyarbakır) ve Dersim (Tunceli) sahalarının terör örgütünün üslenme sahaları olarak ilan edildiği, bu bölgelere güvenlik güçlerinin girmeleri durumunda saldırıyla karşılık verileceği hususları yer almıştır (Doğan, 2007).

Terör örgütünün sivilleri kullanarak uluslararası bir anlaşmaya atıf yapması, sivilleri koruma isteğinden değil, kendisine uluslararası bir hukukî meşruiyet kazandırma gayretinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca siyasî ve demokratik çözüm söylemlerinin altında gayet tehditkâr ve saldırgan bir anlayış olduğu görülmektedir. Yurt içinde güvenlik güçlerinden güç azaltımı talebinde bulunması ve belli bölgeleri kendi alanı ilan etmesi, çatışmaların artık yeniden başlayacağı anlamına gelmektedir.

PKK, Onbirinci Kongre'sini, 28 Mart-4 Nisan 2005 tarihleri arasında, Irak'ın kuzeyindeki Kandil Dağı'nda gerçekleştirmiştir (Doğan, 2007). Abdullah Öcalan, İmralı Cezaevi'nde, avukatlarıyla yaptığı görüşmelerde, KONGRA-GEL ve KADEK'in kendilerine verilen görevleri yerine getiremediği, bu nedenle yeni bir PKK'nın kurulması gerektiği görüşlerini ifade etmiştir. PKK'nın, teröristbaşının görüşleri doğrultusunda, "Yeniden Yapılanma Kongresi" olarak tanımladığı toplantıda, Kürdistan Demokratik Konfederalizmi (KKK/Koma Komalen Kürdistan) kurulmuştur. Ayrıca bu kongrede, Kürtlerin anayasa sürecinin başlangıcı olarak görülen, toplumsal

ve siyasal ilkelerin yer aldığı, halkın devlet ve sınırlar olmadan kuracağı demokratik sistemi ifade eden KKK Sözleşmesi de kabul edilmiştir (Yılmaz, 2006).

Önceki kongrelerde ve konferanslarda olduğu gibi, KKK Sözleşmesi'nde de "Dört Parçalı Kürdistan"dan bahsedilmektedir. Bu dört parça, Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de yaşayan Kürtlerden oluşmaktadır. KKK Sözleşmesi, bu dört parçadaki Kürtlerin, kendi siyasî yapılarını inşa etmelerini, bu maksatla da genelden yerele doğru kendi meclislerini kurmalarını öngörüyordu.

PKK'nın, Onikinci Kongre'si, 4-21 Mayıs 2005 tarihlerinde, Irak kuzeyinde düzenlenmiştir. Bu kongrede, teröristbaşının 21 Mart 2005'te açıkladığı "demokratik konfederalizm" anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışa göre dört ülkedeki (Türkiye, İran, Irak ve Suriye) Kürtlerin, kuracakları yapılar ile kendi federasyonlarını oluşturmaları, bu federasyonların ise birleşerek üst konfederasyonu kurmaları düşünülmüştür. Bu maksatla, örgütlenmenin Türkiye ayağını oluşturmak için Kürdistan Demokratik Konfederalizmi /Türkiye Koordinasyonu (KKK/TK) kurulmuştur.

PKK'nın, 17-22 Nisan 2006 tarihleri arasında, Irak kuzeyinde düzenlediği Onüçüncü Kongre'de, Türkiye Koordinasyonu (TK), Türkiye Meclisi (TM)'ne dönüştürülerek işlevi artırılmıştır. Kongrede, sözde Kürdistan'daki tüm toplumsal ve siyasî yapıların katılacağı "ulusal konferans" çağrısı yapılmış ve teröristbaşı Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılmasının temel ilkeleri olduğu açıklanmıştır.

PKK'nın 3-5 Kasım 2006 tarihlerindeki Genel Kurul toplantısında, Türkiye Meclisi (TM)'nin yeniden yapılandırılması ve Türkiye Meclisi'nin benzerlerinin İran, Irak ve Suriye'de kurulması kararlaştırılmıştır. PKK'nın 16-22 Mayıs 2007 tarihleri arasındaki Ondördüncü Kongre'sinde ise, KKK Sözleşmesi'nde değişiklikler yapılmış ve yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu kapsamda Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK/Koma Civaken Kürdistan) kurularak, KKK yerini KCK'ya bırakmıştır

KCK'nın oluşturulmasıyla birlikte, PKK'nın anayasası denilebilecek olan KCK Sözleşmesi de kabul edilmiştir. KCK Sözleşmesi, yeni bir idari ve siyasi yapılanma modelini ortaya koymaktadır. KCK sistemi, oluşturduğu yürütme, yasama ve yargı erkleri altında, ideolojik, siyasi, sosyal, halk savunma ve mali alanlar inşa etmektedir. Her alan ise kendi içerisinde komitelere, birliklere, koordinasyonlara ve eyaletlere ayrılmıştır.

KCK Sözleşmesi sonrasında oluşturulan yasama, yürütme ve yargı unsurları ile sivil ve askeri yapılar yakından incelendiğinde, oluşturulmak istenen bir devletin altyapısı olduğu görülmektedir. PKK, KCK'nın kurulmasından sonra bu yapının bir alt birimi halini almıştır (Bilgiç, 2014).

PKK terör örgütü, 2004 yılından, çözüm sürecinin başladığı 2013 yılına kadar çok sayıda terör saldırısı gerçekleştirmiştir. Bu saldırılarda çok fazla asker, polis ve vatandaş şehit olurken, düzenlenen operasyonlarda yüzlerce terörist etkisiz hale getirilmiştir. Yaşanan iç ve dış siyasî konjonktürün etkisiyle, teröristbaşı ve terör örgütüyle müzakereler başlatılmış, söz konusu müzakereler neticesinde, 2013 yılında teröristbaşının çağrısıyla, PKK tarafından sözde ateşkes/eylemsizlik kararı alınmıştır.

PKK, Onbeşinci Kongre'sini, 10 Temmuz 2013 tarihinde, Irak kuzeyindeki Kandil Dağı'nda düzenlemiştir. Müzakere ve eylemsizlik süreci içerisinde yapılan bu kongrede, terör örgütünün silahlı şehir milisleri grubu olan Yurtsever Demokratik Gençlik Hareketi (YDG-H)'nin kurulması dikkat çekmektedir. Terör örgütünün bir taraftan eylemsizlik ilan edip, diğer taraftan şehirlerde örgüte müzahir gençlerden örgütlediği YDG-H'yi kurması, aslında oluşturulan sakin ortamın geçici olduğu, örgütün silahlı eylemlerini yıllardır planladığı üzere kırsaldan şehir merkezlerine kaydıracağı ve devlet otoritesinin kaybolduğu kurtarılmış bölgeler oluşturarak kendi egemenlik alanını kurmayı planladığı anlamına gelmektedir. Nitekim sözde barış süreci sırasında, kırsal kesimden şehir merkezlerine terörist unsurlar kaydırılmış ve bu unsurlar bir taraftan YDG-H mensubu

milisleri eğitirken, diğer taraftan şehrin belli noktalarında silah ve patlayıcı depolamışlardır.

PKK, yaptığı bu hazırlıklarla aslında şehir merkezlerini de içine alan kitlesel kalkışma hazırlığı yapmış ve bunu başlatmak için fırsat kollamaya başlamıştır. Terör örgütü IŞİD, 2014 yılında Suriye’de geniş alanları kontrol altına almış ve 13 Eylül 2014’te, PKK’nın Suriye’deki uzantısı PYD kontrolünde olan Ayn-el Arap (Kobani) şehrine saldırmıştır. IŞİD, 6 Ekim 2014 sabahı savunma hattını yarıp şehre sızmaya başlamıştır. Bunu protesto etmek isteyen Türkiye’deki PKK’ya müzahir unsurlar, HDP’nin çağrısıyla, 6-7 Ekim 2014 tarihlerinde, sokak eylemleri düzenlemiş ve bu olaylarda PKK yandaşı olmayan onlarca vatandaş hayatını kaybetmiş, dükkanlar yağmalanmış, kamu binaları ateşe verilmiştir. Bu olaylar, PKK’nın kent merkezlerinde başlatmayı planladığı “devrimci halk savaşı” için bir prova olmuştur.

Türkiye’de, 7 Haziran 2015’te yapılan seçimler sonrasında kısa süre içerisinde hükümet kurulamamış ve siyasî istikrarsızlık ortamı oluşmuştur. Terör örgütleri de bu istikrarsız ortamı fırsat bilerek terör saldırılarını başlatmışlardır. IŞİD terör örgütü tarafından, 20 Temmuz 2015’te, Şanlıurfa’nın Suruç ilçesinde gerçekleştirilen bombalı saldırı neticesinde 31 kişi hayatını kaybederken, 104 kişi yaralanmıştır (BBC Türkçe, 20.07.2015). PKK ise 22 Temmuz 2015’te, Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesinde, Suruç’taki saldırıya misilleme olarak 2 polis memurunu evinde şehit etmiştir (Habertürk, 22 Temmuz 2015). Bu saldırı sonrasında TSK, 24 Temmuz 2015 saat: 23.00 civarından itibaren, PKK terör örgütünün Irak kuzeyindeki barınma alanlarına kapsamlı hava harekâtları başlatmıştır. Bu harekâtlar sonrasında, PKK tarafından sözde ateşkes bozulmuş ve terörist saldırılar tekrar başlamıştır (BBC Türkçe, 25 Temmuz 2015). Terör örgütü PKK, sözde ateşkesin bozulmasından sonra, şehir merkezlerinde hazırladığı silahlı unsurları harekete geçirmiş, birçok il ve ilçe merkezinde (Diyarbakır/Sur, Silvan; Mardin/Derik, Dargeçit, Nusaybin; Şırnak/İdil, Cizre, Silopi; Hakkâri/Yüksekova),

terör örgütüne müzahir partinin yönetimindeki belediyelerin de desteğiyle hendekler açarak meskûn mahal çatışmaları başlatmıştır (Anadolu Ajansı, 26.12.2018). Güvenlik güçlerinin kahramanca mücadelesi neticesinde tüm yerleşim birimleri terörden arındırılmış ve şehirler tekrar güvenli hale getirilmiştir.

Güvenlik güçleri, PKK terör örgütüne yönelik olarak, 24 Temmuz 2015'ten itibaren tekrar başladığı operasyonlarına, hem yurt içinde hem de Irak ve Suriye'nin kuzeyinde, kararlı bir şekilde devam etmektedir. Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, 6 Haziran 2021 tarihinde yaptığı açıklamada, 24 Temmuz 2015'ten itibaren devam eden operasyonlarda 18.140 teröristin etkisiz hale getirildiğini ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 06.06.2021). Ancak bu rakamda hesap hatasının yapıldığı düşünülmektedir. Nitekim Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, 15 Temmuz 2020 tarihinde yaptığı bir açıklamada, 24 Temmuz 2015'ten itibaren 17.027 teröristin (TRT Haber, 15.07.2020), 30 Aralık 2020 tarihinde yaptığı başka bir açıklamada ise 30.416 teröristin etkisiz hale getirildiğini (Dünya, 30.12.2020) ifade etmiştir. Etkisiz hale getirilen terörist sayısı bakımından hem Millî Savunma Bakanlığı hem de İçişleri Bakanlığı verilerinden aylık infografik bilgi notu hazırlayan Anadolu Ajansı referans kaynak olarak kabul edilebilir. Anadolu Ajansı verilerine göre, 24 Temmuz 2015 - 30 Nisan 2021 tarihleri arasında, 22.198 terörist etkisiz hale getirilmiştir (Anadolu Ajansı, 20.06.2021).

2. Finans Kaynakları

PKK terör örgütü, yıllardır sürdürdüğü silahlı faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu finansmanı çeşitli kaynaklardan elde etmektedir. Bu kaynakların en önemlisi başta uyuşturucu olmak üzere çeşitli kaçakçılık (insan, silah, sigara, alkol, akaryakıt vs.) faaliyetleridir. Bunun yanında, özellikle Avrupa'da müzahir örgütler aracılığıyla topladığı bağışlar, yurt içinde sözde "vergileendirme" adı altında topladığı haraçlar ve çeşitli ülkelerden aldığı doğrudan destekler, PKK terör örgütünün temel finans kaynakları arasında yer almaktadır.

Dünya genelinde başlıca uyuşturucu üretim alanları, Laos, Tayland ve Birmanya'yı kapsayan "Altın Üçgen" bölgesi ile Afganistan, Pakistan ve İran'ı kapsayan "Altın Hilal" bölgesidir (TDV, 1999). Türkiye, özellikle Altın Hilal bölgesinde üretilen ve "Balkan Rotası" adı verilen güzergâhın üzerinde bulunmaktadır (Derdiman, 2011). Avrupa'ya taşınan uyuşturucunun %80'inin Türkiye üzerinden geçtiği ifade edilirken, PKK terör örgütü, bu uyuşturucu ticaretinde aktif rol almaktadır.

Güvenlik güçlerinin, 1984-2013 yılları arasında, gerçekleştirdiği operasyonlarda, PKK terör örgütünün 370 olayda, uyuşturucu işine karıştığı tespit edilmiş ve örgüte ait 60 hücre evinde yüksek miktarda uyuşturucu ele geçirilmiştir (KOM, 2013, Aktaran: Gücenmez, 2014). PKK, bizzat yürüttüğü uyuşturucu kaçaklığının yanı sıra, uyuşturucu kaçakçılarından komisyon alma, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde kenevir ekme, uyuşturucu kaçakçılığını koordine etme, Avrupa'da uyuşturucu dağıtımını koordine etme, uyuşturucudan elde edilen geliri aklama gibi uyuşturucu ticaretinin her aşamasında rol alarak gelir elde etmektedir (KOM, 2013).

PKK'nın uyuşturucu trafiğindeki rolü çok açık bir şekilde ortadayken, terör örgütü bunu her zaman inkâr etmiştir. Teröristbaşı Abdullah Öcalan, bir röportajında, "uyuşturucu işine hiçbir zaman bulaşmadıklarını, bir gram uyuşturucunun bile insanlık suçu olduğunu" ifade etmiştir (Birand, 1992). Ayrıca Öcalan, yakalandıktan sonra çıktığı mahkemede, uyuşturucu ticareti ile PKK'nın bağlantısını reddetmiş, ancak bazı örgüt temsilcilerinin uyuşturucu kaçakçılarından bağış adı altında para almış olabileceklerini ifade etmiştir (İşeri, 2008).

PKK terör örgütünün, uyuşturucu ticaretinden elde ettiği gelir net olarak bilinmemekle birlikte, Genelkurmay Eski İkinci Başkanı Orgeneral Ergin Saygun, 2008 yılında katıldığı bir toplantıda, örgütün yasa dışı yollardan elde ettiği yıllık gelirin 500 milyon Avro civarında olduğunu, bunun 200-250 milyon Avro'sunun uyuşturucudan, 100-150 milyon Avro'sunun kaçakçılıktan, 15-20 milyon Av-

ro'sunun toplanan yardımlardan, 20-25 milyon Avro'sunun diğer faaliyetlerden sağlandığını ifade etmiştir (Milliyet, 12.03.2008).

PKK, 2016 yılı itibariyle, Afganistan'dan Avrupa'ya giden uyuşturucudan 50-100 milyon Dolar civarında gelir elde ederken, örgütün uyuşturucu ticaretinden elde ettiği toplam gelir 1,5 milyar Dolar'ı bulmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2017, 9). Avrupa'ya giden uyuşturucu trafiğinde etkili olan PKK'nın, bu ülkelerdeki dağıtım ağı da düşünüldüğünde, uyuşturucudan elde ettiği gelirin tahmin edilenin üzerinde olduğu değerlendirilebilir.

PKK'nın bir diğer finans kaynağı, Avrupa ülkelerinde kurduğu sivil toplum kuruluşları aracılığıyla topladığı yardımlardır. PKK'nın, 2001 yılında Hollanda'da kurduğu Kürt İşadamları Derneği (KARSAZ), örgütün Avrupa ülkelerindeki finans kaynaklarından biridir. Ayrıca KARSAZ tarafından PKK'ya, mühimmat ve lojistik destek gönderildiği ifade edilmektedir (Yılmaz & Tetik, 2020, 125). KARSAZ'a bağlı olarak, Fransa'da 49, Hollanda'da 13, İsveç'te 8, Belçika'da ise 1 şirket faaliyet göstermektedir. KARSAZ'a bağlı şirket sayısının, 2019'dan itibaren artış gösterdiği değerlendirilmektedir (Bayraklı vd., 2019).

PKK'nın, diğer bir gelir kaynağı ise, özellikle Türkiye'nin İran ve Irak sınırında gerçekleştirilen, sigara, alkol ve akaryakıt kaçakçılığıdır. İran ve Irak sınırları, aynı zamanda PKK'nın eylemlerinin yoğun olarak gerçekleştiği bölgelerdir. Sınır hattının dağınık, iklimin ise sert olmasından ötürü sınır kontrolünün zor olması, bölgede gelir düzeyinin düşük, istihdam imkânlarının ise sınırlı olması, kaçakçılık neticesinde hızlı bir zenginleşmenin yaşanması gibi nedenlerle, kaçakçılık faaliyetleri, sınır bölgesinde yaşayan vatandaşlar için normal bir hayat tarzı hâline gelmiştir (Deniz, 2010). PKK'nın, İran ve Irak sınırında gerçekleşen sigara, alkol ve akaryakıt kaçakçılığından sağladığı gelir net olarak bilinmese de yıllık 100-150 milyon Avro civarında olduğu tahmin edilmektedir (Saygun, 2008).

3. Eleman Temini ve Katılım

PKK terör örgütü hem faaliyet alanını genişletmek hem de eylem yeteneğini artırmak maksadıyla, yeni eleman teminine önem vermektedir. Bu maksatla kendisine müzahir siyasî parti ve sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla, propaganda ve eleman temini faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir. Bu süreçte kontrolünde tuttuğu basın-yayın kuruluşlarından da azami ölçüde istifade etmiştir.

PKK terör örgütüne, askerî hedeflere yönelik ilk eylemin gerçekleştirildiği 1984 yılında, 57 kişilik katılım gerçekleşmiştir. PKK'nın hem sivillere hem de askerî hedeflere saldırıları arttıkça propaganda araçlarını da artırmış ve dolayısıyla örgüte katılımında da artış yaşanmıştır. Özellikle 1987 yılından itibaren örgüte katılım her yıl katlanarak artmış ve 1993 yılında 1734 kişiye ulaşmıştır. Güvenlik güçlerinin etkili operasyonları neticesinde örgüte katılım azalmaya başlamış ve 1996-2004 yılları arasında 400-550 aralığında değişen durağan bir seyir izlemiştir. PKK'nın 2004'te, teröristbaşının yakalanması sonrası ilan ettiği sözde ateşkesi sona erdirdiğini açıklaması sonrasında, saldırılarına tekrar başlamış ve 2003'te 499 olan örgüte katılım sayısı, 2009 yılında 1328'e ulaşmıştır. Bu süreçte güvenlik güçlerinin, 2007'de hem yurt içinde sınır ötesinde gerçekleştirdiği harekâtlar neticesinde çok sayıda terörist etkisiz hale getirilirken, örgüte katılımında da azalma görülmüştür. Aynı şekilde 2009-2012 yıllarında yapılan operasyonların etkisiyle örgüte katılımında da azalma yaşanmış, 2009'da 1328 olan katılım sayısı 2012'de 611'e gerilemiştir. Ancak 2013'te başlayan çözüm süreci örgüte katılımı hızlı bir şekilde artırmış ve 2013'te 2.597, 2014'te 5.558, 2015'te 3.884 kişilik katılım gerçekleşmiştir. 2015'te tekrar başlayan sınır ötesi harekâtlar ve şehir merkezlerindeki hendek operasyonları etkisini hemen göstermiş ve örgüte katılım hızla azalmıştır. Terör örgütüne 2020'de sadece 52 kişi katılırken, bu sayının 2021'de daha da azalması beklenmektedir.

PKK terör örgütüne katılım durumu, yıllara göre incelendiğinde, operasyonların azaldığı sözde ateşkes süreçlerinde ve güvenlik zafiyetlerinin ortaya çıktığı dönemlerde artış yaşandığı; devlet otorite-

sinin tesis edildiği tersi durumlarda ise azalma olduğu görülmektedir. Ayrıca “barış ve çözüm” söylemlerini sıklıkla kullanan terör örgütünün, ilan ettiği sözde ateşkes dönemlerinde, aslında güvenlik güçlerinin operasyonları neticesinde verdiği kayıpları telafi ederek toparlanmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre 2016-2020 yılları arasında, 939 terörist güvenlik güçlerine teslim olmuştur. Teslim olan teröristlerin çoğu, 18 yaşından küçük veya 18-25 yaş aralığında, ilkokul veya ortaokul mezunu, örgüt propagandasına maruz kalmış aile içi sorunlar yaşayan kişilerden oluşmaktadır. (Şekil-1)

PKK terör örgütü, uluslararası hukuk anlamında insanlık suçu işleyerek silahlı faaliyetlerinde çocukları etkin bir şekilde kullanmaktadır. Çeşitli sokak olaylarında ve hendek terörü sürecinde de görsel medyada sıklıkla karşılaşılan çocuk teröristler, PKK'nın acımasız bir şekilde istismar ettiği alanlardan biridir.

PKK, 1990'lı yılların başından itibaren, çocukları şehir eylemlerinde kullanmaya başlamıştır. Söz konusu çocuk teröristler, kundaklama, keşif ve istihbarat çalışması yapma, müzahir kitleyi genişletme ve propaganda yapma türü eylemlerde kullanılmıştır. PKK, son yıllarda çocuk teröristlere dağ kadrosundaki silahlı faaliyetlerde de yer vermeye başlamıştır. PKK'dan, 2013-2016 yılları arasında, 1.949 terörist kaçarak güvenlik güçlerine ve Irak kuzeyindeki yerel güvenlik güçlerine teslim olmuştur. Teslim olan bu teröristlerin 750'si 18 yaşın altında olup, yaş ortalamalarının 16 olduğu ve teslim olan teröristlerin %38,49'unu teşkil ettikleri tespit edilmiştir. Yine 2013-2016 yılları arasında, PKK'ya 11.133 terörist katılmıştır. Bu teröristlerin 2.294'ü 18 yaşın altında olup, bu dönemdeki örgüte katılımın %20,6'sını teşkil etmektedir. (İçişleri Bakanlığı, 2017)

PKK, sadece yurt içinde değil, Suriye'deki silahlı faaliyetlerinde de çocuk teröristleri aktif bir şekilde kullanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan bir rapora göre, PKK, Temmuz 2018 - Haziran 2020 arasında, Suriye'de 400'den fazla çocuk teröristi kullanmıştır. Bu çocuk teröristlerin 318'i PKK'nın Suriye'deki silahlı kanadı YPG bün-

yesinde yer alırken, 99'u ise YPG'nin kadın yapılanması olan YPJ bünyesindeki silahlı faaliyetlerde yer almışlardır. (Anadolu Ajansı, 20.05.2021)

Şekil-1: Teslim Olan Teröristlerin Profili (2016-2020)

PKK'YA KATILIM YAŞLARI

Kategori	Kişi
18'den küçük yaşta	388
18-25 arası yaşta	441
26 ve üzeri yaşta	60
Tespit edilemedi	50

EĞİTİM SEVİYELERİ

Kategori	Kişi
Üniversite mezunu	10
Lise mezunu	116
Ortaokul mezunu	416
İlkokul mezunu	248
Okur-yazar	78
Okuma-yazma bilmiyor	31
Tespit edilemedi	40

KATILIM SEBEPLERİ

Kategori	Kişi
Propaganda	196
Aile problemleri	194
Kaçırılma	132
Arkadaş etkisi	121
DEAŞ'a tepki nedeniyle	102
Örgüte yönelik ilgi	92
Maddi kaygılar	33
Tehdit-şantaj	16
Psikolojik sorunlar	12
Cezaevine girmek	7
Tespit edilemedi	34

Kaynak: Anadolu Ajansı

4. Silah ve Malzeme Temini

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, coğrafi özellikler, iklim ve aşiret temelli toplum yapısı nedeniyle, kaçakçılık ve kaçakçılık yoluyla silahlanma yaygındır. PKK terör örgütü, silahlı eylemlere başladığı 1980'li yıllarda, bölgesel özelliklerin etkisiyle, silah, mühimmat ve malzeme bulma konusunda zorluk çekmemiştir. Bunun-

la birlikte başta Suriye, Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi olmak üzere, aldığı dış yardımlar da örgütün silah envanterini geliştirmesine sebep olmuştur.

Körfez Savaşı (1991) sonrasında, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak, PKK'ya, hem Irak kuzeyindeki Kürt grupları dengelemesi, hem de Türkiye'ye yönelik istikrarsızlaştırıcı eylemler gerçekleştirmesi maksadıyla destek vermiştir. Bununla beraber ABD yönetimindeki Çekiç Güç'ün, Irak kuzeyindeki terörist unsurlara, helikopterlerle silah ve malzeme sevkiyatı yaptığı yönündeki haberler, Türkiye basınında yoğun bir gündem teşkil etmiştir.

Teröristbaşının yakalanması sonrasında, yurt içindeki silahlı gruplarını Irak kuzeyine çeken PKK, bir süreliğine sözde ateşkes ilan ederek saldırılarına ara vermiştir. Ancak ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesi sonrasında, Irak Devleti ortadan kalkmış, Irak kuzeyinde ABD himayesinde özerk bir Kürt yönetimi kurulmuş ve eski Irak Ordusu'nun silahları, ABD eliyle, Kürtlere sevk edilmeye başlamıştır. PKK ise bir taraftan ortaya çıkan siyasî boşluğu değerlendirerek Irak kuzeyindeki varlığını güçlendirmiş, bir taraftan da Kürt özerk yönetimi aracılığıyla eski Irak Ordusu'nun silahlarından temin etmiştir. Ayrıca Irak kuzeyinde faaliyet gösteren ve çeşitli ülkelerin himayesinde çalışan silah kaçakçıları da terör örgütünün silah ve malzeme temininin de önemli roller oynamışlardır. Ağır silahların da dâhil olduğu bir envantere ulaşan PKK, 2004'ten itibaren sözde ateşkese son vererek silahlı eylemlerine tekrar başlamıştır. PKK, bu dönemde temin ettiği uzun namlulu ağır silahların da etkisiyle, kalabalık gruplar hâlinde sınır karakollarına saldırmış ve güvenlik güçlerinin çok sayıda şehit vermesine sebep olmuştur.

Suriye'de 2011 yılında iç savaşın başlaması sonrasında, tüm etnik ve dinî gruplar, çeşitli ülkelerin vekâlet savaşı aparatına dönüşmüştür. Suriye'nin önemli bir kısmı başlangıçta DEAŞ terör örgütünün kontrolüne girerken, PKK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG, ABD'nin verdiği binlerce tır dolusu silah ve mühimmatın yanı sıra hava

bombardımanı desteği neticesinde, DEAŞ'ın kontrolündeki bölgeleri alabilmiştir. PYD/YPG, bu süreçte, zırhlı araç, ağır silah, roket/füze gibi ateş gücü yüksek silahları envanterine katmıştır. ABD her ne kadar bu silahların DEAŞ'ın yenilmesinden sonra toplanacağını iddia etse de uygulamada bu şekilde olmamakta ve Türkiye için güvenlik riski oluşturmaktadır. TSK'nın, Irak kuzeyinde, PKK'ya yönelik olarak düzenlediği operasyonlar sonucunda, kontrol altına alınan barınma alanlarında, ABD'nin PYD/YPG'ye verdiği silahlar bulunmuştur. Bu durum, Türkiye ve ABD arasında güven bunalımına sebep olmuştur.

5. Saha Yapılanması ve Yönetici Kadro

PKK'nın üst yönetimi, KCK Sözleşmesi'nde ifade edildiği üzere, 30 kişiden oluşan Yürütme Konseyi ile Yürütme Konseyi başkan ve yardımcılardan oluşur. Örgüte bağlı çok sayıda alt birim bulunmakla birlikte, silahlı faaliyetler saha ve eyalet yapılanmaları altında yürütülmektedir. PKK'nın silahlı faaliyetleri 7 saha (Kandil, Zagros, Behdinan, Güney Saha (Botan), Toros-Akdeniz Saha (Amanos), Orta Saha ve Dersim Saha) ve 1 eyalet (Serhat) üzerinden yapılandırılmıştır. (Şekil-2) PKK'nın saha yapılanmaları ise alt birim olarak eyalet yapılanmalarına bölünmüştür. (Şekil-3)

Şekil-2: PKK Terör Örgütünün Saha Yapılanması

Şekil-3: PKK Terör Örgütünün Eyalet Yapılanması

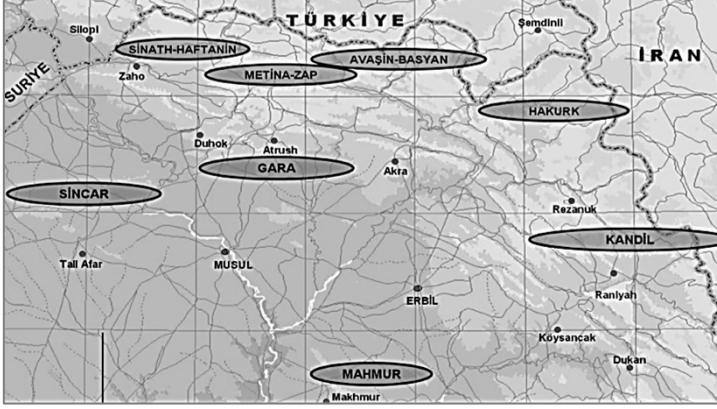

PKK terör örgütünün ana barınma alanları Irak kuzeyindeki terör kamplarıdır. (Şekil-4) Türkiye-İrak sınırındaki alanlar (Sinath-Haftanin, Metina-Zap, Avaşın-Basyan, Hakurk) yurt içine terörist aktarımında ve sınır bölgelerindeki askerî birliklere yönelik saldırılarda kullanılmışlardır. PKK'nın ana karargâhı olan ve üst düzey teröristlerin barınma alanı olan Kandil Dağı, İran-İrak sınır hattında yer almaktadır. Gara Dağı, sınırdaki barınma alanlarına lojistik destek ve takviye işlevi görmekte, çeşitli zamanlarda gerçekleştirilen kara harekâtlarında örgütün çekilme alanı olarak kullanılmaktadır. Mahmur Kampı, Birleşmiş Milletler gözetiminde faaliyet gösteren bir mülteci kampı olmasına karşın, PKK'nın hâkimiyetine girmiştir. Sınır hattından uzaklığı nedeniyle bu bölgeye şimdiye kadar diplomatik girişimlerin haricinde herhangi bir müdahale yapılamamıştır. Sincar Dağı ise son yıllarda önem kazanmış olup, Irak kuzeyi ile Suriye kuzeyi arasında terörist geçişlerinde aktif bir şekilde kullanılmaktadır.

TSK'nın, 2016 yılı sonrasında, Irak kuzeyine yönelik olarak kararlılıkla gerçekleştirdiği harekâtlar neticesinde, Türkiye sınırındaki barınma alanları teröristler arındırılmaya başlamıştır. Ayrıca geçmiş yıllarda yapılanın aksine, TSK, kontrol altına aldığı yerleri temizledikten sonra geri çekilmemiş, bu bölgelerde kurduğu üs

bölgeleri ile terörist unsurların tekrar yerleşmelerini engelleyerek, sınır bölgelerini tam anlamıyla güvenli hâle getirmiştir.

Şekil-4: PKK Terör Örgütünün Irak Kuzeyindeki Barınma Alanları

PKK'nın ana karargâhındaki üst düzey teröristlerin yanı sıra saha ve eyalet şeklindeki yapılanması kapsamında, örgüt içerisinde kendince bir hiyerarşik sistem bulunmaktadır. İçişleri Bakanlığı, bu hiyerarşik sistemi ve terörist saldırıları dikkate alarak, risk gruplarına göre çeşitli renklerle gruplandırılan aranan teröristler listesi oluşturmuştur. Bu listede toplam 1055 terörist bulunurken, bunların 329'u etkisiz hale getirilmiştir ve 726'sının aranmasına devam edilmektedir. Son yıllarda yapılan operasyonlar neticesinde, arananlar listesindeki teröristlerin %31'i etkisiz hâle getirilmiştir. (Tablo-1)

Tablo-1: PKK Terör Örgütü Mensubu Aranan Teröristlerin Sayısı
(Terör Arananlar, 20.06.2021)

	Toplam Terörist	Öldürülen Terörist	Aranan Terörist	Oran (%)
Kırmızı Liste	178	25	153	14,04%
Mavi Liste	49	13	36	26,53%
Yeşil Liste	74	24	50	32,43%
Turuncu Liste	161	50	111	31,06%
Gri Liste	593	217	376	36,59%
Toplam	1055	329	726	31,18%

6. Terör Saldırıları ve Terörle Mücadelenin Silahlı Boyutu

PKK, saldırılarına başladığı 1984 yılından beri eylemlerine devam etmiş ve bu eylemlerde çok sayıda asker, polis, korucu ve sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir. PKK, yerleşim yeri baskınları, bombalı saldırılar, intihar saldırıları, sabotaj, baskın, adam kaçırmaya, yol kesme, mayınlama, el yapımı patlayıcı (EYP) kullanımı, askerî birlik ve karakollara saldırı gibi birçok silahlı eylem gerçekleştirmiştir (İşeri, 2008). PKK'nın, 1984-2008 yılları arasındaki eylemleri inceleyen bir çalışmada, örgütün genel olarak, bombalı saldırı, silahlı saldırı, yakma, sabotaj, rehine alma ve insan kaçırmaya türü eylemler gerçekleştirdiği görülmüştür (Ünal, 2012; Aktaran: Cantenar ve Tümlü, 2016).

PKK'nın terörist saldırılarına başlaması sonrasında, terörle mücadele kapsamında ilk önce yasal düzenlemeler yapılmış ve yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Bu dönemde birçok ili kapsayan olağanüstü hâl (OHAL) ilan edilirken, bu illerin daha etkin bir şekilde yönetilebilmeleri için OHAL Valiliği kurulmuştur. OHAL Valiliği bünyesindeki illerde güvenliği sağlamak ve terörle mücadele operasyonlarını yürütmek amacıyla, Diyarbakır merkezli Jandarma Asayiş Kolordu Komutanlığı kurulmuştur. İlerleyen yıllarda terör olaylarındaki azalma neticesinde bu komutanlığın görev alanı daraltılmış ve merkezi Van'a taşınmıştır.

PKK ile mücadelede yerel güvenlik güçlerinin oluşturulması açısından geçici köy koruculuğu sistemi kurulması, stratejik bir karar olmuştur. TBMM'de, 26 Mart 1985'te kabul edilen 3175 sayılı kanun ile kurulan geçici köy koruculuğu sistemi, 27 Haziran 1985'te yürürlüğe girmiştir. Terörün yoğun olarak yaşandığı 1990'lı yıllarda korucuların sayısı 80.000'i bulurken, terör olaylarının nispeten daha düşük bir seyir izlediği 2006 yılında 57.000'e gerilemiştir (Balta Parker ve Akça, 2013). Türkiye'de, 2016 yılında, 20.204'ü gönüllü köy korucusu olmak üzere toplam 65.487 geçici köy korucusu olduğu belirtilmektedir. 1985-2016 yılları arasındaki toplam korucu sayısının ise 129.273 olduğu ifade edilmektedir. 2009 verilerine göre Hakkâri'de 7.614, Van'da 7.320, Şırnak'ta 6.756, Diyarbakır'da 5.187,

Siirt'te 4.661, Bitlis'te 3.730, Mardin'de 3.323, Batman'da 2.887, Bingöl'de 2.511, Elazığ'da 2.111, Muş'ta 1.881 korucu görev yapmaktadır (Kızmaz ve Önder, 2016). Terörle mücadelede aktif rol alan gönüllü köy korucularının özlük haklarında, 2 Haziran 2007 tarihinde çıkarılan 5673 sayılı kanunla iyileştirmeler yapılmıştır (Koç, 2011).

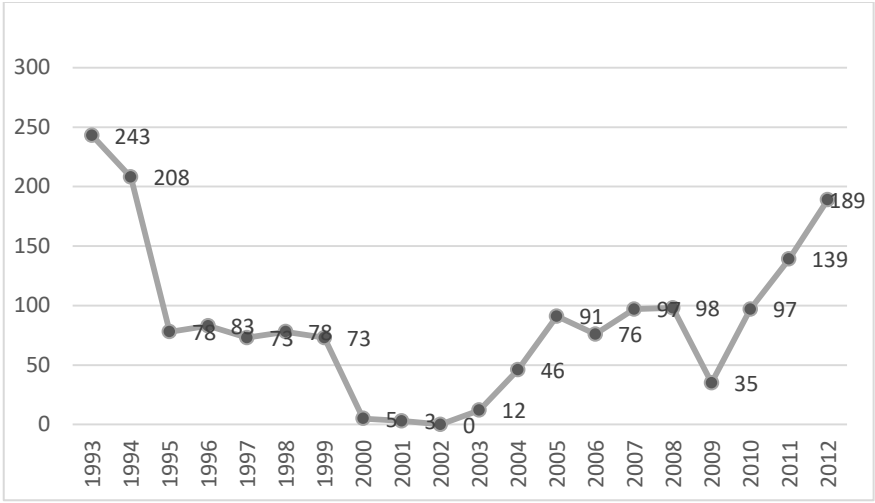
PKK, 1984 yılında, silahlı eylemlere başladığı dönemde, askerî unsurları ve sivilleri hedef almıştır. PKK, karakollara ve hareket halindeki askerî araçlara saldırarak, şehit verilmesine sebep olmuş ve hedeflediği kamuoyuna devletin güçsüz olduğu, askerinin kendisini bile koruyamadığı propagandasını yapmıştır. Bununla birlikte, coğrafi şartlar ve iklim koşulları nedeniyle ulaşılması zor bölgelerdeki köylere saldırarak çok sayıda vatandaşın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. PKK, 1986'daki Üçüncü Kongre'si sonrasında, kırsal kesimlerde yer alan köylerde, sivil can kayıplarının önüne geçebilmek maksadıyla başlatılan gönüllü köy koruculuğu (GKK) sistemini hedef almaya başlamıştır. Bununla birlikte PKK'nın, eylemlerini 1980'li yılların sonuna doğru, şehir merkezlerine yaymaya başlamasıyla birlikte çok sayıda polis şehit olmuştur. Amerikan Bilim İnsanları Federasyonu (FAS) verilerine göre, 1984-1994 yılları arasında, 4039 vatandaşa hayatını kaybederken, 2357 asker, 266 polis ve 727 korucu şehit olmuş; 8124 terörist öldürülmüştür. (Tablo-2)

Tablo-2: PKK Terör Örgütünün Saldırılarında Yaşanan Can Kayıpları (1984-1994) (FAS, 2005)

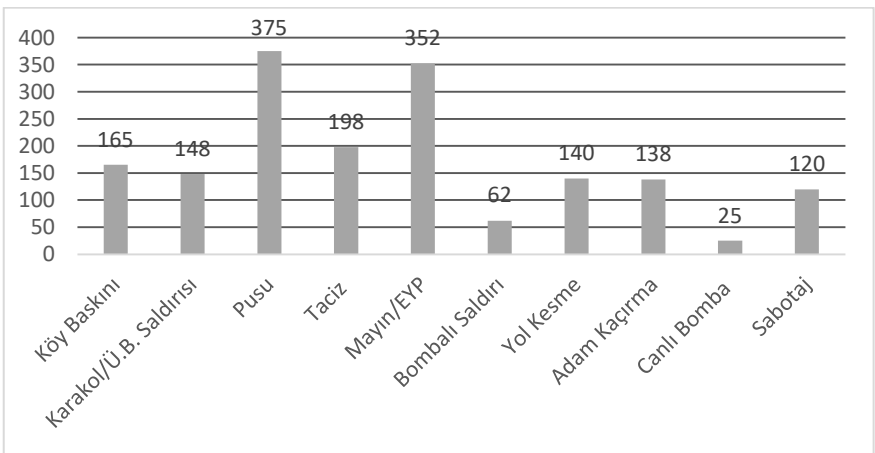
Yıl	Terörist	Sivil	Asker	Polis	Korucu
1984	11	20	24	0	0
1985	100	82	67	0	0
1986	64	74	40	3	0
1987	107	237	49	3	10
1988	103	81	36	6	7
1989	165	136	111	8	34
1990	350	178	92	11	56
1991	356	170	213	20	41
1992	1055	761	444	144	167
1993	1699	1218	487	28	156
1994	4114	1082	794	43	256
Toplam	8124	4039	2357	266	727

PKK, 1993-2012 yılları arasında 1724 terör eylemi gerçekleştirmiştir. PKK, 1993'te 243 eylem gerçekleştirirken, bu sayı 1995-1999 arasında 70-80 civarında seyretmiş, 2000-2002 arasında neredeyse bitme noktasına gelmişken, 2003'ten itibaren artışa geçmiş ve 2012 yılında 189'a ulaşmıştır. (Şekil-5) Bu dönemde en çok pusu (375) ve mayın/EYP saldırısı (352) gerçekleşmiştir (Cantenar & Tümlü, 2016). (Şekil-6)

Şekil-5: Yıllara Göre PKK Terör Örgütünün Eylem Sayıları (1993-2012)

Şekil-6: Türlerine Göre PKK Terör Örgütünün Eylem Sayıları (1993-2012)

PKK'nın 1993-2012 arasındaki saldırılarında 3462 terörist öldürülmüş, 1612 güvenlik görevlisi şehit olurken, 1850 güvenlik görevlisi yaralanmıştır (Cantenar & Tümlü, 2016). (Tablo-3)

Tablo-3: PKK Terör Örgütünün Eylem Türleri (1993-2012)

Eylem Türü	Eylem Sayısı	Eylem Yüzdesi (%)	Öldürülen Terörist Sayısı	Şehit Güvenlik Görevlisi Sayısı	Yaralı Güvenlik Görevlisi Sayısı
Pusu	375	21,75	1218	587	631
Mayın/EYP Kullanma	353	20,47	888	342	546
Taciz	198	11,48	53	11	42
Köy Baskını	165	9,57	3	0	3
Karakol/Üs Bölgesine Saldırı	148	8,58	1077	604	473
Yol Kesme	140	8,12	49	40	9
Adam Kaçırma	138	8	56	13	43
Sabotaj	120	6,96	1	1	0
Bombalı Saldırı	62	3,59	106	14	92
Canlı Bomba	25	1,45	11	0	11
Toplam	1724	100	3462	1612	1850

PKK terör örgütünün, 2004-2018 yılları arasındaki saldırılarında 1398 asker, 361 polis ve 167 korucu şehit olurken, 7483 terörist etkisiz hale getirilmiştir. (Tablo-4) PKK'nın, 2004 yılında eylemlerine tekrar başlamasıyla birlikte çatışmalarda artış yaşanırken, örgütün sözde ateşkes/eylemsizlik ilan ettiği dönemlerde bir durulma gözlemlenmiştir. Ancak bu durulma yapay bir sakinlik olup, aslında terör örgütünün toparlanması için zaman kazanma hamlesinden başka bir şey değildir. Örneğin, 2009-2010 ve 2013-2014 yıllarında öldürülen terörist sayısında ciddi bir düşüş yaşanırken, güvenlik gücü ve sivil vatandaş kayıplarında (şehit ve yaralı) bu oranda bir azalma meydana gelmemektedir. Bu durumda, sözde ateşkes/eylemsizlik dönemlerinde, terör örgütünün barış, demokrasi ve kardeşlik söylemlerini sıklıkla kullanmasına karşın, bu dönemleri toparlanma ve eğitim süreci olarak gördüğü, fırsat bulması hâlinde riski düşük sansasyonel eylemler gerçekleştirdiği, silahlı eylemlere

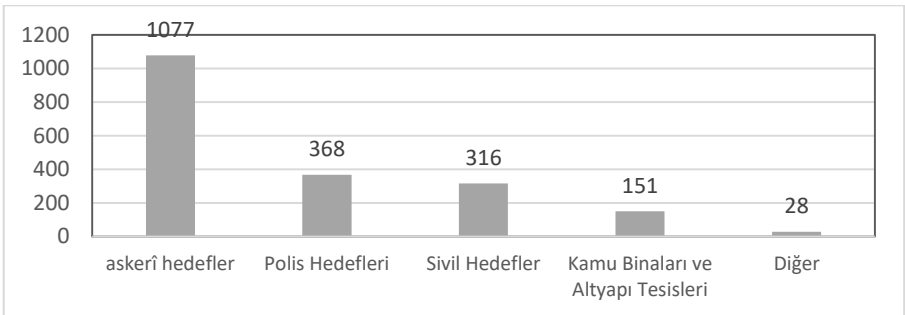
tekrar başlamak için de siyasî konjonktürün olgunlaşmasını beklediği söylenebilecektir.

Tablo-4: PKK Terör Örgütünün Saldırılarında Yaşanan Can Kayıpları (2004-2018) (Alptekin vd., 2020)

Yıl	Terörist		Asker		Polis		Korucu		Sivil	
	Ölü	Yaralı	Şehit	Yaralı	Şehit	Yaralı	Şehit	Yaralı	Ölü	Yaralı
2004	39	1	20	27	0	7	5	9	9	32
2005	57	5	42	67	5	13	3	0	17	95
2006	78	2	57	59	8	31	4	2	33	201
2007	367	31	94	117	1	0	10	7	26	213
2008	528	1	134	146	4	35	19	15	31	209
2009	19	1	44	29	2	7	4	4	8	0
2010	88	4	69	105	3	19	4	1	18	50
2011	284	84	88	115	19	30	7	6	58	96
2012	494	36	126	302	29	67	15	17	19	171
2013	16	1	1	6	0	0	0	0	2	1
2014	13	1	9	29	2	3	0	0	2	9
2015	611	29	117	286	79	164	2	8	43	125
2016	2290	80	375	726	186	560	51	76	163	665
2017	1233	20	128	206	14	40	25	62	33	56
2018	1366	15	94	177	9	12	18	18	19	21
Toplam	7483	311	1398	2397	361	988	167	225	481	1944

PKK terör örgütü, 2004-2018 yılları arasında, en çok askerî hedeflere (1077 defa) saldırırken, 368 defa polis hedeflerine, 316 defa sivil hedeflere, 151 defa kamu binası ve altyapı tesislerine saldırı gerçekleştirmiştir (Kurt ve Dağdelen, 2020). (Şekil-7)

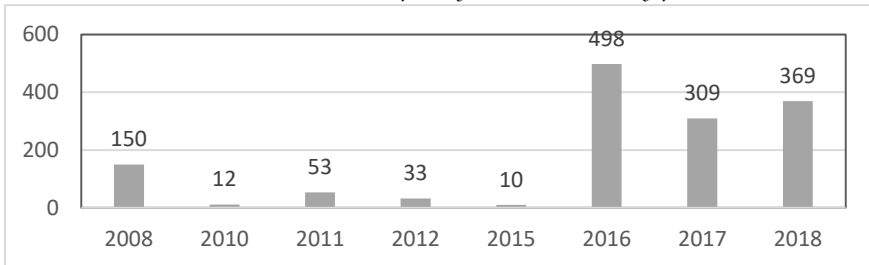
Şekil-7: PKK Terör Örgütünün Saldırdığı Hedefler (2004-2018)

PKK'nın saldırıları, 2004 yılından itibaren artış gösterirken, 2009 ve 2013 yıllarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. PKK saldırıları, 2004-2008 ve 2009-2012 yılları arasında sürekli artarken, en hızlı yükseliş 2013-2016 arasında yaşanmıştır. PKK tarafından, 2016 yılında, 275 silahlı saldırı, 229 patlama gerçekleştirilmiştir. Güvenlik güçlerinin artan etkili operasyonları ve alınan güvenlik tedbirleri neticesinde, saldırılarda azalma yaşanmıştır (Köse ve Şahin, 2020). Hakkâri, 2004-2018 arasındaki PKK saldırılarına en çok maruz kalan şehir olup, Hakkâri'yi, Şırnak, Diyarbakır, Mardin, Tunceli, Van, Bingöl, Siirt, Bitlis ve İstanbul takip etmiştir (Köse ve Şahin, 2020).

PKK ile mücadelede, insansız hava aracı (İHA) kullanımı 2008'de başlamıştır. Bu dönemde İsrail'den 10 adet Heron İHA kiralanırken, ABD ile ortak kullanıma dayalı olarak silah yüklü olmayan Predatör SİHA tahsis edilmiştir. Ancak Heronların sürekli arıza yapması, Predatörlerden ise görüntülerin geç gelmesi nedeniyle, terörle mücadele operasyonlarında, İHA/SİHA kullanımından verim alınamamıştır. Bu nedenle terörle mücadele operasyonlarında, 2013-2014 yıllarında İHA/SİHA kullanılmazken, 2015'ten itibaren yerli yapım insansız uçaklar envantere girmeye başlamıştır. Bu gelişme neticesinde, 2016-2018 arasında yerli İHA ve SİHA'lar operasyonlarda etkin bir şekilde kullanılmaya başlamıştır (Yalçın ve Aycan Özer, 2020). Operasyonlarda İHA ve SİHA kullanımı, terörle mücadelede kuvvet çarpanı etkisi yapmış ve elde edilen hava üstünlüğü sayesinde alan hâkimiyeti başarıyla sağlanmıştır. Bu sayede İHA ve SİHA'ların kullanıldığı operasyonlarda, 2016'da 498, 2017'de 309, 2018'de 369 terörist etkisiz hale getirilmiştir (Erboğa ve Ayar, 2020). (Şekil-8)

Şekil-8: İHA / SİHA Kullanılan Operasyonlarda PKK Kayıpları (2004-2018)

PKK, 2013 yılında sözde ateşkes ilan etmiş olsa da, bu süreci hazırlık aşaması olarak değerlendirmiş ve kırsaldaki silahlı gruplarını takviye ederken, şehir merkezlerine de silah ve terörist grup aktarımı yapmıştır. Türkiye’de, 7 Haziran 2015’te yapılan milletvekili genel seçimi sonrası ortaya çıkan istikrarsız durumu lehine çevirmek isteyen terör örgütleri, 20 Temmuz 2015’te Şanlıurfa/Suruç’ta ve 22 Temmuz 2015’te Şanlıurfa/Viranşehir’de, iki polisin şehit olduğu ve çok sayıda vatandaşın hayatını kaybettiği saldırılar gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar neticesinde, teröre karşı topyekun mücadele kararı alınmış ve 24 Temmuz 2015 saat 23.00’te PKK’nın Irak’ın kuzeyindeki barınma alanlarına kapsamlı bir hava harekâtı başlatılmıştır. Bu hava harekâtı sonrasında, PKK tarafından, ilan edilen sözde ateşkesin artık anlamını kaybettiği ve saldırılara tekrar başlayacakları yönünde bir açıklama yapılmıştır.

PKK’nın ilan ettiği sözde ateşkes süreci birçok kesim tarafından çözüm süreci olarak tanımlanmaktadır. Devlet yetkilileri bu dönemde “terörle mücadele” yerine “terörle müzakere” yapmayı tercih etmişler ve başta teröristbaşı Öcalan olmak üzere üst düzey teröristlerle aracılar vasıtasıyla görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. PKK, bu süreçte örgüte operasyon düzenlenemediği için toparlanmak ve güçlenmek için önemli fırsatlar yakalamıştır. Güvenlik güçleri ise bu süreçte:

- Profesyonel orduya geçiş sürecini tamamlayıp komando birliklerini uzman personellerden oluşturmuştur.
- İnşa edilen kalekollar ve kulekolar sayesinde kırsal kesimde kalıcı alan hâkimiyeti sağlamıştır.
- İHA ve SİHA imkânlarının geliştirilmesiyle operasyonlarda hava hâkimiyeti sağlamıştır.
- Yerli imkânlarla geliştirilen zırhlı personel taşıyıcı araçlar ile asker sevki sırasında verilen kayıplarını en alt düzeye indirmiştir.
- Yerli imkânlarla üretilen helikopter ve obüs gibi ateş destek vasıtaları ile operasyon imkânlarını genişletmiştir.

- Yerli imkânlarla üretilen mühimmatlar sayesinde, sarf maliyetleri azalmış ve ateş gücü artmıştır.

TSK'nın artan imkân ve kabiliyetlerinin farkında olan PKK terör örgütü, çatışma ortamını kırsaldan şehir merkezlerine taşımak istemiştir. PKK bu dönemde, Suriye'nin içerisinde bulunduğu durumu fırsata çevirerek, Suriye'nin kuzey bölgelerinde, kendince "Rojava Devrimi" diye tanımladığı kanton yönetimi kurmuştur. Suriye'nin kuzeyinde elde ettiği tecrübeyi Türkiye'ye de kaydırmak isteyen PKK, şehirlerdeki genç milis yapılanması YDG-H ile birlikte, hendek kalkışmasını başlatmıştır. Birçok il ve ilçe merkezinde müzahir siyasî partinin yönetimindeki siyasî partinin yönetiminde olan belediyelerin de katkısıyla, sokak aralarında hendekler kazılarak güvenlik güçlerinin operasyon yeteneği tehdit edilmiş ve kendilerince güvenli bölgeler oluşturmuşlardır. Başta Polis Özel Harekât (PÖH) ve Jandarma Özel Harekât (JÖH) birlikleri olmak üzere tüm güvenlik güçlerinin kararlı operasyonları neticesinde amacına ulaşamamış ve çok sayıda kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kırsal alana geri çekilen PKK unsurları, burada zaten alan hâkimiyetini kurmuş olan güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelmiş ve tarihinin en büyük kayıplarını vermeye devam etmiştir.

Terörle mücadele operasyonlarının son evresinin başladığı 24 Temmuz 2015 tarihinden itibaren, toplam 22.198 terörist etkisiz hale getirilmiştir. PKK terör örgütünün en çok kayıp verdiği dönem, 24 Temmuz 2015 ile 31 Aralık 2016 tarihleri arası olup bu süreçte 9.170 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Bu dönem içerisinde Güneydoğu Anadolu bölgesinde bazı ilçelerde yaşanan hendek terörü neticesinde, meskûn mahal çatışmalarında çok sayıda terörist etkisiz hale getirilmiştir. Güvenlik güçlerinin sonraki yıllarda da operasyonları devam etmiş ve 2017'de 2.572, 2018'de 6.558, 2019'da 2.186, 2020'de 1.245, 2021'in ilk dört ayında ise 467 terörist etkisiz hale getirilmiştir. TSK tarafından Irak kuzeyine gerçekleştirilen "Pençe" harekâtları ile Suriye'nin kuzeyine gerçekleştirilen Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları neticesinde çok sayıda terörist etkisiz hale getirilirken,

Türkiye'nin sınır hattının da güvenliği sağlanmıştır. Bu dönem içerisinde kırsal alandaki operasyonlar etkili bir şekilde devam ettirilirken, polis ve jandarma tarafından yürütülen operasyonlarda 19.901 kişi gözaltına alınmış, bunlardan 5.718'i tutuklanmıştır. (Tablo-5)

*Tablo-5: PKK Terör Örgütüne Yönelik Operasyonlar (2015-2021)
(AA, 2015-2021)*

Tarih Aralığı	Etkisiz Hale Getirilen Terörist Sayısı	Gözaltı Sayısı	Tutuklama Sayısı
24.07.2015 - 31.12.2016	9.170		
01.01.2017 - 31.12.2017	2.572	7.211	2.382
01.01.2018 - 31.12.2018	6.558	5.035	1.451
01.01.2019 - 31.12.2019	2.186	4.816	1.015
01.01.2020 - 31.12.2020	1.245	1.903	621
01.01.2021 - 30.04.2021	467	936	249
	22.198	19.901	5.718

7. Terörle Mücadelenin Ekonomik, Sosyal ve Siyasî Boyutu

PKK terör örgütünün taban bulunduğu ve silahlı saldırılarının yoğun olarak yaşandığı Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri, genel olarak geri kalmış illerden oluşmaktadır. Bu illerin ekonomik gelişmişlik seviyesi Türkiye ortalamasının altında olup, hızlı nüfus artışı nedeniyle işsizlik sürekli artmış ve özellikle büyükşehirlere doğru göç yaşanmıştır. Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki iller, yaşadıkları ekonomik sorunların yanı sıra düşük sosyal gelişmişlik düzeyi sorunuyla da karşı karşıyaydı. Bu illerdeki vatandaşların, özellikle eğitim, sağlık ve ulaştırma gibi temel devlet hizmetlerinden yeterince faydalanamaması nedeniyle yaşam kalitesi oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiş ve bu durum PKK terör örgütü tarafından etkili bir şekilde istismar edilmiştir. PKK, bu bölgedeki illerin dezavantajlı durumlarını kendi siyasî hedefleri için kullanırken, söylem olarak kendisini bölge insanının savunucusu olarak göstermeye çalışmıştır. PKK, hayalini kurduğu bir Kürt devletinin temelleri sayılabilecek anadilde eğitim, kültürel haklar ve özerk

yönetim gibi talepleri öne sürerek, çeşitli vasıtalarla bu taleplerin yerel halkta taban bulmasını sağlamıştır.

Güvenlik güçlerinin kahramanca yürüttüğü terörle mücadele başarılı sonuçlar verirken, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sorunun ekonomik, sosyal ve siyasî yönlerine ilişkin çözüm gayretlerine de odaklanmıştır. Özellikle sorunun ekonomi temelli olduğunu düşünen Türk Devleti, başlattığı Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Doğu Anadolu Projesi (DAP) ile tarım ve hayvancılık temelli bir yatırım stratejisi izlemiştir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır. GAP, bu illerin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek yöre halkının gelir düzeyini ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda 1970'li yıllarda bu illerin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi maksadıyla, 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali inşaatının yanı sıra, 1,8 milyon hektar alanda sulama yatırımı yapılması planlanmıştır. GAP, 1989 yılında hazırlanan plan ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür. (GAP (a), 2021) Proje kapsamındaki illerin kalkındırılması, yatırımların gerçekleştirilmesi, yöre halkının eğitim düzeyinin yükseltilmesi, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması maksadıyla, 27 Ekim 1989 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ve 6 Kasım 1989 tarihli 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur. (GAP (b), 2021) GAP bölgesinin genelinde yapılan yatırımlar neticesinde çok sayıda proje tamamlanmış ve önemli miktarda gelir ve istihdam artışı sağlanırken, sosyal refah imkânlarında da iyileşme sağlanmıştır. Bu kapsamda;

- Bölgede, 2019 yılı sonu itibariyle toplam 571.591 hektar alan sulamaya açılmış olup, 130.597 hektar alanın sulama şebekesi inşaatı devam etmekte, 1.097.812 hektar alan ise proje ve planlama aşamasındadır. (GAP (c), 2021)

- Bölgede, imalat sanayindeki işletme sayısı 2002’de 1.106 iken, 2017’de 4.283 olmuş, istihdam sayısı ise 2002’de 39.302 iken 2017’de 226.065’e yükselmiştir. (GAP (c), 2021)
- Bölgedeki ihracatçı firma sayısı, 2000 yılında 679 iken, bu sayı 2007’de 1.444’e, 2018’de ise 6.825’e yükselmiştir. Bölge’nin, 2000 yılındaki ihracatı, 503 milyon dolar iken, 2007’de 3,3 milyar dolara ve 2019 yılında ise 9,2 milyar dolara ulaşmıştır. Bölge’den yapılan ihracatın Türkiye toplam ihracatı içindeki payı da 2000 yılında %1,8 iken, bu oran 2019 yılında %5,3’e yükselmiştir. (GAP (c), 2021)
- Bölgede, 2018 sonu itibariyle 18 adet Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ve 38 adet Küçük Sanayi Sitesi (KSS) tamamlanmıştır. Tamamlanan OSB’lerde 2.082 firma üretime geçmiş ve 174.170 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır. Tamamlanan KSS’lerde ise 9.693 adet işyeri mevcut olup, 9.626 işyeri faaliyet göstermektedir. (GAP (d), 2021)
- Bölge genelinde içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma ve katı atık depolama yatırımları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; 2002’de içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun oranı %16 iken, bu oran 2016’da %55’e yükselmiş, 2002’de toplam atık su arıtma tesisi sayısı 8 iken 2016’da 17 olmuş, 2002’de belediyelerde gelişmiş atık su arıtma tesisi hiç yok iken 2016’ya kadar 5 adet kurulmuş ve 2002’de atık hizmeti verilen nüfusun oranı %69 iken, 2016’da bu oran %91’e yükselmiştir. (GAP (e), 2021)
- Bölge’de 2007 yılında 96 hastane ve toplam 9.980 yatak mevcut iken, 2018 yılında hastane sayısı 130’a, yatak sayısı 20.541’e yükselmiştir. Bu dönemde ülke genelinde hastane sayısındaki artış %20,3, yatak sayısındaki artış %43,1 olarak gerçekleşirken GAP Bölgesi’ndeki artış oranı sırasıyla %35,4 ve %105,8 olmuştur. Ayrıca: On bin kişiye düşen hasta yatağı sayısı 2007’de 13,9 iken 2018’de 23,2’ye yükselmiş, 2007’de 2.916 olan uzman he-

kim sayısı 2018'de 5.513'e ulaşmış, anne ölüm oranı ise 2008'de yüz binde 38,9 iken, 2018'de yüz binde 18'e gerilemiştir. (GAP (f), 2021)

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin bölgesel kalkınmadaki başarısı görüldükten sonra benzer bir proje Doğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanmış ve Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Sivas, Tunceli, Van illerini kapsayan Doğu Anadolu Projesi (DAP) başlatılmıştır. DAP ile bağlı illerdeki yatırımların planlanması, projelendirilmesi ve koordine edilmesi suretiyle, Doğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınmasının hızlandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu faaliyetlerin yürütülmesi ve koordine edilmesi maksadıyla, 2011 yılında, 642 sayılı KHK ile Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. (DAP (a), 2021)

DAP kapsamında, 2013-2018 yılları arasında, 1.144 adet tarım ve kırsal kalkınma projesine 523,5 milyon TL, 259 adet beşerî, sosyal ve kurumsal gelişme projelerine 75,1 milyon TL, 10 adet rekreasyon alanlarını geliştirme projelerine 34,8 milyon TL, 14 adet yenilenebilir enerji projesine 17 milyon TL ödenek ayrılmıştır (DAP (b), 2021).

GAP ve DAP kapsamı dışında da söz konusu illere yönelik çeşitli alanlarda kapsamlı yatırım programları gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin çeşitli bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkı açığını kapatmak maksadıyla, tüm iller, gelişmişlik düzeyine göre 6 kategoriye bölünmüş ve kalkınmada öncelikli bölgeler tespit edilmiştir. Bu kapsamda Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki illerin neredeyse tamamı, Beşinci veya Altıncı Kalkınmada Öncelikli Bölgeler arasında yer almıştır. Bu illerde yatırım yapacak girişimcilere yönelik olarak, 5 veya 10 yıl süreyle, vergi indirimi, SGK primi muafiyeti ve kamu arazilerinin tahsis edilmesi gibi destekler sağlanarak, yatırımların teşvik edilmesi ve istihdam imkânlarının artırılması amaçlanmıştır. Verilen teşvikler neticesinde, tarım ve hayvancılığın yanı sıra, sanayi, madencilik ve enerji sektörlerinde birçok yatırım gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yatırım teşviklerine talebin yüksek olma-

sında ve yapılan yatırımların başarılı olup sürekli istihdam sağlayabilmesinde, yapılan karayolu yatırımları ile demiryolu iyileştirmelerinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca bölgedeki illerin neredeyse tamamında inşa edilen havalimanları, yolcu ve yük taşımacılığında yüksek bir fayda sağlamıştır. Ayrıca bölge insanının başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, çeşitli illere daha kolay, ucuz ve hızlı ulaşım sağlaması, millî bütünleşme imkânlarını da artırmıştır.

Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerine yönelik eğitim yatırımları da etkili bir şekilde devam etmiştir. Okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında yapılan yeni yatırımlar neticesinde, fiziki kapasitede artış ve iyileşme yaşanmıştır. Ayrıca yeni açılan yükseköğretim kurumları sayesinde, üniversite olmayan il kalmamış ve başka bir şehirde eğitim görme imkânı olmayan bir öğrenciye, yaşadığı şehirde eğitimine devam etme fırsatı verilmiştir.

Türk Devleti, dezavantajlı bölgelere yönelik yürüttüğü ekonomik ve sosyal yatırım programlarının yanı sıra, kültürel alanda da önemli adımlar atmıştır. PKK terör örgütünün en önemli siyasî istismar malzemesi Kürtçe'nin kullanımı ve resmî alanlarda kullanımı ile ilgili olmuştur. Türk Devleti, hem PKK'nın elinden bu istismar malzemesini almak, hem de halkın taleplerini yerine getirmek maksadıyla, Kürtçe'ye yönelik bazı adımlar atmıştır. Bu kapsamda ortaöğretim kurumlarında Kürtçe seçmeli ders olarak verilmeye başlanmış ve Kürtçe'nin özel kurslarda öğretilmesi için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca üniversitelerde lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim veren Kürtçe bölümler açılmıştır. Kürtçe yayın yapan radyo ve televizyon kanalları yayın hayatına başlamıştır. Mahkemelerde ise talep olması durumunda Kürtçe tercümanlar görev yapmaya başlamıştır.

Türk Devleti, terörle mücadelesine aralıksız devam ederken, ekonomik, sosyal ve siyasî adımlar da atmıştır. Tüm bunların yanı sıra, 2009 yılında kamuoyunda, "Oslo Görüşmeleri" olarak bilinen MİT-PKK görüşmesinin gerçekleştiği yönünde haberler çıkmıştır. Açık kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Hükûmet adına PKK

ile görüşmeler Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) tarafından yürütülmüştür. Çözüm sürecinin temelleri, 2009-2013 yılları arasında atılmış, Abdullah Öcalan (İmralı), KCK Yürütme Konseyi (Kandil) ve PKK'nın siyasî uzantısı siyasî partinin yetkililerinin de dâhil olduğu görüşmeler süreci yaşanmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde teröristbaşının çağrısıyla, 2013 yılında PKK, yurt içindeki terörist unsurlarını yurt dışına çıkaracağını, bu sırada nakil hâlinde olan teröristlere operasyon yapılmaması gerektiğini açıklamıştır.

PKK'nın bu açıklaması sonrasında, 2013-2015 yılları arasında, kamuoyunda "çözüm süreci" olarak bilinen süreç yaşanmıştır. Hükûmet, bu süreçte siyasî hamleler yaparak, halkın da sürece ikna olmasını sağlamak amacıyla, 4 Nisan 2013 tarihinde 63 kişiden oluşan "Akil İnsanlar Heyeti"nin kurulduğunu açıklamıştır. Bu heyet 9'ar kişilik 7 ayrı gruba ayrılmış ve her grup ayrı bir coğrafi bölgede halk toplantıları yaparak kamuoyu oluşturmakla görevlendirilmiştir. Diğer taraftan idari ve yasal düzenlemeler yapılarak, PKK ile yürütülen müzakerelerde gündeme getirildiği iddia edilen hususların altyapısının oluşturulduğu değerlendirilmektedir. Örneğin muhalefet milletvekilleri tarafından yapılan açıklamalarda, Hükûmet-PKK arasında yapılan görüşmelerde, PKK'nın özerk yönetim talebinde bulunduğu iddia edilmiştir. Nitekim TBMM tarafından, 2012 yılında kabul edilen, Büyükşehir belediyelerini yeniden düzenleyen 6360 sayılı kanun, köylerin tüzel kişiliğini kaldırması, belediyelerin yetkilerini artırması, Valiliklerin etki alanını daraltması gibi sebepler nedeniyle, yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak tüm bu eleştirilere rağmen, Hükûmet yasal düzenlemelere devam etmiş, kabul edilen 6360 sayılı kanun ise 2014 yılındaki yerel seçimler sonrasında uygulamaya geçmiştir.

Hükûmetin çözüm sürecinde yaptığı bir başka yasal düzenleme ise 10 Temmuz 2014'te kabul edilen ve 16 Temmuz 2014'te Resmî Gazete'de yayımlanan 6551 sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun'dur.

“Hükümet, çözüm süreci kapsamında aşağıdaki hususlarda gerekli çalışmaları yürütür.

a) Terörün sona erdirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesine yönelik siyasi, hukuki, sosyoekonomik, psikolojik, kültür, insan hakları, güvenlik ve silahsızlandırma alanlarında ve bunlarla bağlantılı konularda atılabilecek adımları belirler.

b) Gerekli görülmesi hâlinde, yurt içindeki ve yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlarla temas, diyalog, görüşme ve benzeri çalışmalar yapılmasına karar verir ve bu çalışmaları gerçekleştirecek kişi, kurum veya kuruluşları görevlendirir.

c) Silah bırakan örgüt mensuplarının eve dönüşleri ile sosyal yaşama katılım ve uyumlarının temini için gerekli tedbirleri alır.

ç) Bu Kanun kapsamında yapılan çalışmalar ile alınan tedbirlere ilişkin kamuoyunun doğru ve zamanında bilgilendirilmesini sağlar.

d) Alınan tedbirlere ilişkin uygulama sonuçlarını izler ve ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlar.

e) Gerekli mevzuat çalışmalarını yapar.” (Resmî Gazete, 2014)

Hükümet, muhalefetin eleştirilerine rağmen çözüm sürecini sürdürmüş, bir taraftan yasal düzenlemeler yaparken, diğer taraftan da üst düzey teröristlerle dolaylı yoldan veya araçlar vasıtasıyla görüşmeye devam etmiştir. Ancak PKK bu süreçte silahlı unsurlarını söz verdiği gibi yurt dışına çıkarmak bir tarafa, silahlı eylemlerine devam etmiştir. PKK'nın siyasî kanadı olan siyasî parti ise 30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimlerde elde ettiği başarıyı, özerk yönetim taleplerini daha sık dile getirmek için fırsat olarak görmüştür. Bu dönemde, terör örgütü IŞİD, Suriye'nin kuzeyinde yer alan ve PKK/PYD'nin kontrolündeki Ayn el Arap (Kobani) şehrine saldırmıştır. PKK'nın siyasî uzantısı HDP, 7 Ekim 2014'te yaptığı açıklamada, “Kobani'nin düşmesi durumunda, çözüm sürecinin sona ereceği” yönünde bir açıklama yapmıştır. Bu açıklama sonucunda, PKK'ya müzahir kesimler tarafından, 8-10 Ekim 2014 tarihlerinde, yurt genelinde çıkarılan olaylar sonucunda, çok sayıda vatandaş hayatını kaybetmiştir.

PKK'nın, çözüm süreci sırasında, sözde ateşkes ilan etmesine ve silahlı unsurlarını yurt dışına çekeceğini açıklamasına rağmen, bunu yapmaması, Irak kuzeyinden yurt içine terörist aktarması ve kırsal alanda güvenlik güçlerine saldırması ve bu saldırılarda çok sayıda şehit verilmesi, örgütün bu süreci, aslında toparlanma ve güç kazanma fırsatı olarak gördüğünün ispatıdır. PKK'nın siyasî uzantısı HDP ise 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde %13 oy alarak 80 milletvekili çıkarmıştır. Bu seçimler sonrasında, tek başına bir iktidar çıkmaması ve uzun süren koalisyon görüşmeleri nedeniyle ortaya çıkan siyasî istikrarsızlık nedeniyle, PKK ve siyasî uzantısı açıklamalarını sertleştirmiştir. Nitekim PKK, 11 Temmuz 2015 tarihinde yaptığı açıklamada, inşa edilen barajları gerekçe göstererek sözde ateşkesi sona erdirdiğini açıklamıştır. PKK, 14 Temmuz 2015 tarihinde yaptığı başka bir açıklamada ise "devrimci halk savaşı ve serhildan (isyan, başkaldırı)" çağrısı yapmıştır. PKK/KCK eşbaşkanı Cemil Bayık ise 20 Temmuz 2015 tarihinde yaptığı açıklamada, köylerde ve kentlerde, "halkın" silahlanarak kendi öz savunma sistemini kurması gerektiğini açıklamış ve mahallelerde tüneller ve siperler kazılması talimatını vererek, hendek terörünün başlangıcının işaretini vermiştir. PKK tarafından, 20 Temmuz 2015'te Adıyaman'da bir uzman onbaşı, 22 Temmuz 2015'te ise Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde iki polis memuru, 23 Temmuz 2015'te Diyarbakır'da bir polis memuru şehit edilmiştir. PKK'nın "çözüm süreci"ni sona erdirmesi ve silahlı saldırılarına tekrar başlaması sonrasında, TSK 24 Temmuz 2015'te, Irak kuzeyindeki PKK'nın barınma alanlarına hava harekâtı düzenleyerek, operasyonlara tekrar başlamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Sözde "Kürdistan" kurma hayali ile kurulan PKK terör örgütü, silahlı faaliyetlere başladığından beri binlerce vatandaşın, askerinin, polislerin ve korucunun canına kastederken, aslında toplumsal huzuru ve refahı hedef almıştır. PKK, silahlı saldırı, pusu, baskın, ma-

yın/EYP tuzaklama, intihar saldırısı gibi eylem tarzlarıyla hareket etmiş, yıllar içerisinde aldığı dış desteklerle imkân ve kabiliyetlerini artırarak, siyasî kazanım arayışlarına yönelmiştir.

PKK, diğer terör örgütleri gibi öğrenen örgüt özelliği göstermekte olup, dönem içerisinde gelişen teknolojik imkânları ve güncel eylem tarzlarını kendisine adapte edebilmiştir. Örneğin, Afganistan ve Irak'ta görülen, EYP'li ve bomba yüklü araçlarla yapılan saldırılar, bir süre sonra PKK'nın da eylem tarzı hâline gelmiştir. PKK, son yıllarda bomba yüklü dronlar ile askeri birlikleri ve devlet binalarını hedef almış, güvenlik güçlerinin sahip olduğu teknolojik üstünlük sayesinde ise başarılı olamamıştır.

PKK, genel olarak Irak kuzeyindeki dağlık alanlarda üslenirken, sınır hattındaki Hakkâri-Şırnak illerinden yurt içine sızarak, özellikle dağlık bölgelerde askerî hedeflere yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. Şehir merkezlerinde ise müzahir unsurlardan teşkil edilen silahlı gruplarla, suikast, araç ve dükkân kundaklama, sokak gösterileri gibi eylemler gerçekleştirirken, dönem içerisinde farklı isimlerle faaliyet gösteren kendisine müzahir siyasî parti aracılığıyla toplumsal taban genişletme ve kamuoyu oluşturma gayreti içerisine girmiştir.

Güvenlik güçlerinin düzenlediği kapsamlı operasyonlar neticesinde büyük kayıplar veren terör örgütü, her seferinde sözde ateşkes ilan etmiş ve siyasî unsurlarının da etkisiyle kamuoyu oluşturarak operasyonlara ara verilmesini sağlamıştır. Bu süreçte silahlı unsurlarını toparlayan ve kayıplarını telafi eden PKK, kendince şartları uygun bulduğu bir zamanda silahlı eylemlerine tekrar başlamıştır.

Türkiye'deki ve dünyadaki siyasî ortamın etkisiyle, genel olarak 2010-2015 yılları arasında, PKK terör örgütüyle sözde "Çözüm Süreci"nin temelleri atılmış ve müzahir parti temsilcileri aracılığıyla, terörist elebaşları ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte imkân ve kabiliyetlerini artıran terör örgütü, özellikle Suriye iç savaşı sırasında edindiği tecrübelerle, bir şehir savaşına hazırlanmış ve bazı il ve ilçe merkezlerine silah, mühimmat ve patlayıcı yığınağı

yapmıştır. Terör örgütüyle müzakere ederek sonuç alınmayacağıının anlaşılması ve kamuoyunun da buna ikna olması neticesinde, TSK, 24 Temmuz 2015 tarihinde operasyonlarına tekrar başlayarak örgütü tamamen bitirme hedefine odaklanmıştır.

Güvenlik güçleri, 24 Temmuz 2015 tarihinden itibaren düzenlediği operasyonlarda 22.000’den fazla teröristi etkisiz hale getirirken, devletin kararlı duruşu sayesinde, örgüte yeni katılım da bitme noktasına gelmiştir. Ayrıca emniyet güçlerinin düzenlediği operasyonlarda örgütle iltisaklı 20.000’e yakın şahıs gözaltına alınmış ve söz konusu şahıslardan 5.700’den fazlası çıkarıldıkları mahkemelerce tutuklanmıştır. Güvenlik güçlerinin iyi eğitilmiş profesyonel unsurlar ile terörle mücadele gerçekleştirmesinin yanı sıra, başta İHA/SİHA gibi yüksek teknoloji silah sistemlerini kullanmaya başlamaları, terör örgütünün zayıflarını artırmıştır. Ayrıca kritik yerlere inşa edilen yüksek korunaklı kalekollar ve kulekollar ile daha dayanıklı zırhlı personel taşıyıcıların kullanılması, güvenlik güçlerinin verdiği zayıfları azaltmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kararlı duruşu ve güvenlik güçlerinin azmi sayesinde, terörle mücadele etkin bir şekilde sürdürülmektedir. 2021 yılının Haziran ayı itibariyle yurt içindeki terörist sayısı 200 civarına inerken, düzenlenen “Pençe Harekâtları” neticesinde Türkiye-İrak sınır hattında yer alan terörist barınma alanlarının (Sinath, Haftanin, Metina, Zap, Avaşin, Basyan, Hakurk, Khunera) neredeyse tamamı kontrol altına alınmıştır. Ancak PKK terör örgütü Irak kuzeyinde ana karargâhının bulunduğu Kandil Dağı bölgesinin yanı sıra Gara Dağı ve Sincar Dağı bölgeleri ile BM kontrolündeki Mahmur Kampı’ndaki silahlı varlığına devam etmektedir. Ayrıca PKK’nın Suriye uzantısı PYD/YPG, başta ABD olmak üzere çeşitli devletlerden aldığı destek sayesinde, Suriye’nin kuzeyinde geniş bir alanda varlığını sürdürmektedir. Ayrıca PKK terör örgütü ile iltisaklı yapılar, çeşitli Avrupa ülkelerinde faaliyetlerine devam etmektedirler. Siyasî faaliyet yürüten bu yapılar, propagan-

da yapma ve kamuoyu oluşturma faaliyetlerinin yanı sıra, örgüte finans temini sağlamaktadırlar.

Türkiye'nin güvenliği açısından silahlı terörist unsurlarla mücadelenin yanı sıra, hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki örgüte müzahir unsurlarla da mücadeleye devam edilmesi gerekmektedir. Güvenlik güçlerinin son yıllarda sahip olduğu yüksek teknoloji imkân ve kabiliyetler, terörle mücadelede büyük bir başarı yakalanmasını sağlamıştır. Ancak terör örgütünün de zaman içerisinde imkân ve kabiliyetlerini artırabileceği unutulmamalı ve her türlü ihtimal göz önünde bulundurularak gerekli tedbirler alınmalıdır. Ayrıca müzahir unsurların legal alandaki siyasî faaliyetleri için de, yasal sınırlar içerisinde, tüm imkânlar kullanılarak mücadele edilmelidir.

PKK ile mücadelenin en önemli boyutu, örgütün sosyolojik tabanını kaybetmesi ve bu geniş kitlelerin devlet ile bütünleşmesinin sağlanmasıdır. İdeolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel sebeplerle devlet ile arasına mesafe koyan geniş kitlelere yönelik uzun vadeli stratejiler geliştirilmeli ve kararlı uygulamalar hayata geçirilmelidir. Bu kapsamda en önemli adım, ülkenin genelinde millî ve manevî değerlere sadakatle bağlı nesillerin yetiştirileceği bir eğitim sisteminin kurulmasıdır. Diğer bir husus ise ekonomik imkânların geliştirilmesi ve adaletli bir sosyal refahın sağlanmasıdır. Millî birliğe zarar vermeyecek kültürel taleplerin de dikkate alındığı yasal düzenlemeler ile toplumsal bütünlük sağlanabilecektir.

Terör ile ilgili olarak şimdiye kadar yapılan araştırmalarda sorunun genellikle siyasî ve toplumsal boyutu üzerinde durulmuş, ancak bu çalışmalarda gerekli derinliğe inilmeden, güncel gelişmeler ele alınmıştır. Terör sorununun askerî boyutu ise sınırlı bir şekilde ele alınmış ve güvenlik güçlerinin mücadelesine ışık tutacak boyutlara varan çalışmalar yapılamamıştır. Sorunun nihai çözümü için ihtiyaç duyulan analizlerin yapılabilmesi için, konuyla ilgili tüm kurumların dâhil olacağı bir veritabanının oluşturulması ve elde edilen bilgilerin araştırmacılara açılması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Algan, Ö. (2012). *PKK Terör Örgütünün Kuruluşu, Faaliyetleri ve Siyasallaşma Süreci*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Millî Savunma Üniversitesi.
- Alptekin, H., Sezgin, T. ve Akkuş, M. (2020). "PKK Terörü ile Mücadelede Yaşanan Can Kayıpları". H. Alptekin (Ed.). *PKK Terörünün Analizi: Türkiye Terör Olayları Veri Tabanı* (s. 37-80) içinde. Ankara: SETA Kitapları.
- Altunışık, M. (2002). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Suriye'nin Dış Politikası: Değişime Uyum Çabası". M. Türkeş, İ. Uzgel (Ed.). *Türkiye'nin Komşuları*. Ankara: İmge Kitabevi, 259-292.
- Anadolu Ajansı (AA) (2018, 26 Aralık). Terör örgütü PKK yıktı, devlet ayağa kaldırdı. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/12708> adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Anadolu Ajansı (AA) (2021, 01 Mayıs). Emniyet Genel Müdürlüğü, teslim olan teröristlerin profilini çıkardı. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/23034> adresinden 22 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Anadolu Ajansı (AA) (2021, 20 Mayıs). BM raporu, YPG/PKK'nın Suriye'de çocukları savuşturmaya devam ettiğini bir kez daha ortaya koydu. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-raporu-ypg-pkknin-suriyede-cocuklari-savastirmaya-devam-ettigini-bir-kez-daha-ortaya-koydu/2248086> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Anadolu Ajansı (AA) (2021, 06 Haziran). Bakan Akar: 24 Temmuz 2015'ten itibaren 18 bin 140 terörist etkisiz hale getirildi. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bakan-akar-24-temmuz-2015ten- itibaren-18-bin-140-terorist-etkisiz-hale-getirildi/2265176> adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Anadolu Ajansı (AA) (2021, 09 Haziran). İnfografik. <https://www.aa.com.tr/tr/search/?s=infografik+ter%C3%B6r#!> adresinden 9 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Anadolu Ajansı (AA) (2021, 20 Haziran). İnfografik. <https://www.aa.com.tr/tr/search/?s=infografik+ter%C3%B6r> adresinden 9 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Bal, İ. (1999). *Prevention of Terrorism in Liberal Democracies: A Case Study of Turkey*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Leicester.
- Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balta Paker, E. ve Akça, İ. (2013). "Askerler, Köylüler ve Paramiliter Güçler: Türkiye'de Köy Koruculuğu Sistemi". *Toplum ve Bilim Dergisi*, 37(126): 7-34.
- Bayraklı, E., Yalçın, H. B. ve Yeşiltaş, M. (2019). *Avrupa'da PKK Yapılanması*. Ankara: SETA Yayınları.
- BBC Türkçe (2015, 20 Temmuz). Suruç'ta katliam: 31 ölü, 104 yaralı. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150720_suruc_saldiri adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.

- BBC Türkçe (2015, 25 Temmuz). PKK: Ateşkesin anlamı kalmadı. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150725_pkk_ateskes adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Bilgiç, S. (2014). "PKK / KCK'nın Stratejisi, Taktikleri ve Taktik Düzeyde Etnik Terörle Mücadele". *Bilge Strateji*, 6(10), 85-114.
- Birand, M. A. (1992). *Apo ve PKK*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bural, E. (2021, 05 Ocak). 2020 Yılında Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi: PKK için Sonun Başlangıcı mı?, Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi (TERAM). <https://www.teram.org/Icerik/2020-yilinda-turkiye-nin-terorizmle-mucadelesi-pkk-icin-sonun-baslangici-mi-110> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Cantenar, Ö. F. ve Tümlü, F. (2016). "PKK Terör Örgütünün Eylemlerinin Güvenlik Güçleri Zayıyatı Açısından Analizi". *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 26(1): 1-22.
- Çelik, M. (2019). "Kuruluşundan Bugüne PKK/KCK'nın Uluslararası Konjonktürel Değişimlere Uyum Sağlama ve Uluslararasılaşma Çabası". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. 21(2): 111-133.
- Demirel, E. (2005). *Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmalar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Deniz, O. (2010). *Türkiye-İran Sınırında Akaryakıt Kaçakçılığı ve Etkileri*. II. Uluslararası Terörizm ve Sınırtaşın Suçlar Sempozyumu Kitabı: Örgütlü Suçlar ve Yeni Trendler, Antalya, 97-116.
- Derdiman, R. C. (2011). *Uyuşturucuyu Mücadelede Ulusal ve Uluslararası Polisiye ve Hukuki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Uluslararası Terörizm ve Sınırtaşın Suçlar Sempozyumu Kitabı (UTSAS 2010), Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 57-93.
- Deutsche Welle (DW) (2021, 26 Nisan). SIPRI: Türkiye'nin askeri harcamaları 17,7 milyar dolara geriledi. <https://www.dw.com/tr/sipri-t%C3%BCrkiye-nin-askeri-harcamalar%C4%B1-177-milyar-dolara-geriledi/a-57334191> adresinden 22 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Deutsche Welle (DW) (2020, 27 Nisan). Türkiye'nin askeri harcamaları on yılda yüzde 86 arttı. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-nin-askeri-harcamalar%C4%B1-on-y%C4%B1lda-y%C3%BCzde-86-artt%C4%B1/a-53257609> adresinden 22 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Doğan, G. (2007). *İki Kutuplu Sistem Sonrasında Oluşan Uluslararası Sistem ve Terörizm-PKK Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (a). (2021). Hakkımızda. <http://www.dap.gov.tr/kurumsal/hakkimizda/> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (b). (2021). Genel Katalog. http://www.dap.gov.tr/IMG_CATALOG/dosya/dap-genel-katalogu.pdf adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

- Dünya Gazetesi (2020, 30 Aralık). Bakan Akar: 24 Temmuz 2015'ten bugüne kadar 30 bin 416 terörist etkisiz hale getirildi.
<https://www.dunya.com/gundem/bakan-akar-24-temmuz-2015ten-bugune-kadar-30-bin-416-terorist-etkisiz-hale-getirildi-haberi-605476> adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Erboğa, A. ve Ayar, M. İ. (2020). "Türkiye'de İHA-SİHA'ların Terörle Mücadelede Kullanımı ve Terörle Mücadeleye Etkileri". H. Alptekin (Ed.), *PKK Terörünün Analizi: Türkiye Terör Olayları Veri Tabanı* (241-276) içinde. Ankara: SETA Kitapları.
- Ergül, E. (2007). *Kürdistan İşçi Partisi (PKK) Terör Örgütü: Etnik Terörün Fikri Yapısı, Anatomisi ve Şiddet Stratejileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Federation of American Scientists (FAS), 1995, A Report on the PKK and Terrorism. <http://fas.org/irp/world/para/docs/mfa-t-pkk.htm> adresinden 23 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Gücenmez, B. (2014). *Terörizmin Finansmanı: PKK, ETA ve IRA Terör Örgütlerinin Karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Millî Savunma Üniversitesi.
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (a). (2021). GAP Nedir? <http://www.gap.gov.tr/gap-nedir-sayfa-1.html> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (b). (2021). GAP BKİ Tarihçesi. <http://www.gap.gov.tr/gap-bki-tarihcesi-sayfa-37.html> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (c). (2021). GAP ve Tarım. <http://www.gap.gov.tr/tarim-sayfa-15.html> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (d). (2021). Sanayi. <http://www.gap.gov.tr/sanayi-sayfa-16.html> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (e). (2021). Kentsel ve Kırsal Altyapı. <http://www.gap.gov.tr/altyapi-sayfa-17.html> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (f). (2021). Sağlık. <http://www.gap.gov.tr/saglik-sayfa-19.html> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Habertürk (2015, 22 Temmuz). Şanlıurfa'da 2 polis şehit oldu, saldırıyı terör örgütü PKK üstlendi. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1106043-sanliurfada-2-polis-sehit-oldu> adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- İçişleri Bakanlığı, Şubat 2017, Narkoterörizm ile Mücadele: Uyuşturucu ve PKK/KCK. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı.
- İmset, İ. (1993). *PKK: Ayrılkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*. Turkish Daily News Yayınları.

- İşeri, R. (2008). *Türkiye’de Etnik Terör: Asala ve PKK Örneği* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Atılım Üniversitesi.
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Merkezi (KOM). (2013). “2012 Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu”. Ankara: KOM Yayınları.
- Kızmaz, Z. ve Önder, S. (2016). “Köy Korucularının Kürt Sorunu ve PKK Örgütü Konusundaki Görüşleri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1): 245-260.
- Koç, M. (2011). “Bir Güvenlik Organizasyonu Olarak Geçici Köy Koruculuğu Sisteminin Dünü, Bugünü ve Terörle Mücadeledeki Önemine Dair Tespitler”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3): 433-458.
- Köse, T. ve Şahin, M. (2020). PKK’nın Saldırı Türlerini Etkileyen Faktörler. H. Alptekin (Ed.), *PKK Terörünün Analizi: Türkiye Terör Olayları Veri Tabanı* (s. 141-184) içinde. Ankara: SETA Kitapları.
- Kurt, V. ve Dağdelen, M. D. (2020). “PKK’nın Hedef Seçimi”. H. Alptekin (Ed.), *PKK Terörünün Analizi: Türkiye Terör Olayları Veri Tabanı* (s. 83-138) içinde. Ankara: SETA Kitapları.
- Milliyet (2008, 12 Mart). PKK’nın yıllık geliri 500 milyon euro.
<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/pkk-nin-yillik-geliri-500-milyon-euro-504415> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Özcan, N. A. (1999). *PKK Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Pirim, O. ve Örtülü S. (2000). *Ömerli Köyünden İmralı’ya PKK’nın 20 Yıllık Öyküsü*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Sarı, B. ve Tınas, M. (2018). *İnsanlığa ve demokrasiye terör tehdidi: PKK örneği*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Resmi Gazete (2014, 16 Temmuz). 6551 sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140716-1.htm> adresinden 3 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Saygun, E. (2008). *Sempozyum Kapanış Konuşması, İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri Kitabı: Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği*, Ankara: Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını, 207-215.
- Şehirli, A. (2000). *PKK’nın Kongre ve Konferansları ile Uyguladığı Strateji ve Taktikler (1978-1999)*. 1. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu.
- Taş, S., Örnek, İ. ve Aksoğan, G. (2013). “Türkiye’de Savunma Harcamaları, Büyüme ve Gelir Eşitsizliği (1970-2008): Ekonometrik Bir İnceleme”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3): 659-682.
- Tekin, A. (2004). *Son İsyân*. 1. Cilt. Ankara: Elips Kitap.
- The Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) (2012, 25 Mart).
<http://www.sipri.org> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.

- Törel, T. (2002). *PKK Terör Örgütü (Tarihsel ve Siyasal Gelişim Süreci Bakımından İncelenmesi 1978-1998)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- TRT Haber (2020, 15 Temmuz). Bakan Akar: 24 Temmuz 2015'ten bugüne kadar 17 bin 27 terörist etkisiz hale getirildi. <https://www.trthaber.com/haber/guncel/bakan-akar-24-temmuz-2015ten-bugune-kadar-17-bin-27-terorist-etkisiz-hale-getirildi-501857.html> adresinden 19 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Türk Demokrasi Vakfı (TDV) (1999). *Terörizm ve Organize Suçlar: Demokrasi ve İnsan Haklarının Gelişim Sürecine Etkileri, Demokrasi ve İnsan Hakları Serisi IV*, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı (2017, Şubat). *PKK/KCK Terör Örgütünün Çocukları ve Kadınları İstismanı*. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/PPK_COCUK_almanca.pdf adresinden 20 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı (2021, 20 Haziran). *Terör Arananlar*. <http://www.terorarananlar.pol.tr/> adresinden 20 Haziran 2021 tarihinde alınmıştır.
- Ünal, M. C. (2013). *Counterterrorism in Turkey: Policy Choices and Policy Effects toward the Kurdistan Workers' Party (PKK)*. New York: Routledge.
- Yalçın, H. B. ve Aycan Özer, A. İ. (2020). *Terörle Mücadele Operasyonları ve PKK'nın Terör Eylemlerinde Kullanılan Silah Türleri*, H. Alptekin (Ed.), *PKK Terörünün Analizi: Türkiye Terör Olayları Veri Tabanı* (s. 187-238) içinde. Ankara: SETA Kitapları.
- Yavuz, C. ve Şahin, M. (2011). *Terör ve Terörizmle Mücadele: PKK Özeli ve Çözüm Arayışları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yılmaz, M. L. ve Tetik, Ü. (2020). "Ortadoğu'yu Terörize Eden PYD/PPK'nın Seçilmiş AB Ülkerindeki Finansman Kaynakları". *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97): 109-130.
- Yılmaz, Ö. (2007). *PKK Terör Örgütünün Siyasal Alan ve Legalleşme Faaliyetleri (1975-2006)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Polis Akademisi.
- Yılmaz, S. (2011). *Terör ve Türkiye - Düşünce, Strateji, Eylem*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

SURİYE'DE PKK/YPG YAPILANMASI VE İKİ YENİ AKTÖR: KADINLAR VE YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR

Dr. Cemil Doğaç İPEK
Gökçen YILMAZLI

Giriş

Arap Baharı olarak isimlendirilen süreç ile birlikte Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasında ciddi değişiklikler meydana gelmiş ve bilhassa sömürge sonrası dönemden bu yana uzunca bir süredir üstü örtülen toplumsal dinamikler meydana çıkmaya başlamıştır. İlgili bölge devletlerinde süregelen gelir adaletsizliği, nepotizm ve anti-demokratik uygulamalar nedeniyle ortaya çıkan bu toplumsal hareketlenmeler, söz konusu coğrafyada derin kırılmalara sebebiyet vermiştir. Özellikle 2011 yılının Mart ayında cereyan eden hadiseler ve sonrasında başlayan Suriye iç savaşı küresel güçlerin de müdahil olması ile birlikte sadece bir Suriye meselesi olmaktan çıkmış ve hem bölge devletlerini hem de küresel güçleri etkileyen bir krize evrilmiştir. İç savaş minvalinde başlayan süreç zaman içerisinde büyük güçlerin ve bölgesel güçlerin vekâlet savaşına dönüşürken bölgede vekil güç konumunu haiz olan muhtelif terör örgütleri alan ve güç kazanmaya başlamıştır. Nitekim bu dönemde PKK/PYD/YPG ve IŞİD gibi terör örgütleri Suriye sahasındaki var-

lıklarını tahkim etmişlerdir. Suriye sahasında yaşanan bu durum Türkiye'nin güvenlik algısını da -çeşitlenen sınır ötesi tehditler ve bu tehditlerin beka meselesi (*existential threat*) olarak addedilmesi-değiştirmiştir. Bu çerçevede, bu çalışma PKK terör örgütünün Suriye kolu olan PYD/YPG'nin Suriye Krizi içerisinde ortaya çıkışını, yapılanmasını, oluşturduğu siyasal ve silahlı şiddetin birer uygulayıcısı olarak kullandığı kadınları ve yabancı terörist savaşçıları odağına alacaktır.

1. PYD/YPG'nin Ortaya Çıkışı, Yapılanması ve Suriye İç Savaşındaki Konumu

1998 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti arasında imzalanan Adana Mutabakatı'nın ardından yaşanan süreçte Suriye bir süreliğine PKK'ya ev sahipliği yapmayı bırakmış ve PKK terör örgütünün lideri Abdullah Öcalan'ı ülkeden çıkarmıştır (Gökcan, 2018). İlerleyen süreçte Abdullah Öcalan, Türk güvenlik güçlerince yakalanmış ve mahkeme karşısına çıkarılmıştır. Mahkeme neticesinde Türkiye'de ömür boyu hapse mahkûm olmasının ardından Öcalan'ın avukatları aracılığı ile hapisneden verdiği talimatlarla PKK'nın yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu dönemde değişen konjonktürle birlikte PKK da değişime gitmiştir. PKK, Türkiye sınırları içerisinde bağımsız bir devlet kurmak yerine yeni ideolojik pozisyonu ve politik hedeflerine uygun bir şekilde, Türkiye sınırlarını aşan, bölgedeki tüm Kürtleri içine alan konfedere bir mücadele geliştirmeyi amaç hâline getirmiştir. Stratejisini de buna uygun olarak 2000'lerin başından itibaren değiştirmiştir (Soner vd., 2017). Bu çerçevede PKK'nın 8. kongresi örgütlü yapıya geçilmesi noktasında büyük önem arz etmektedir (Yılmaz ve Tetik, 2020). Söz konusu kongrede örgütün Suriye, Irak ve İran'da yeni stratejiye uygun bir şekilde örgütlenmesi gündeme gelmiştir (Yılmaz ve Tetik, 2020). Mehmet Levent Yılmaz ve Ümit Tetik'e (2020) göre bu kongre PKK'nın bölgeye dair yeni stratejisini belirlemekle kalmamış aynı zamanda örgütün "teritoryal iddialarının temel çıkış noktasını"

da oluşturmuştur. En nihayetinde PKK’nın farklı isimlerde örgütlenmesi ve tamamının örgütün şemsiye organizasyonu KCK’ya (Kürdistan Topluluklar Birliği/Koma Civakên Kurdistan) bağlanması kararlaştırılmıştır (Yılmaz ve Tetik, 2020). 2003 yılında Suriye’de PYD (Partiya Yekitiya Demokrat/ Demokratik Birlik Partisi) adıyla PKK’nın Suriye kolu kurulmuştur (Soner vd., 2017).

2004 yılında Suriye’nin kuzeydoğusundaki Kürt nüfusun yaşadığı yerlerden birisi olan Kamışlı’da bir futbol maçının ardından gösteriler sonucunda olaylar çıkmış, bu olaylar çevre bölgelere de sıçramış ve kısmi bir kalkışmaya dönüşmüştür. Beşar Esed rejiminin olayları sert bir şekilde bastırması neticesinde yaklaşık yüz kişi hayatını kaybetmiş ve Suriye’de 2011’de hadiseler başlayana kadar genel olarak bu çapta bir olay tekrar etmemiştir. Bu süre içerisinde 2003 yılından 2010 yılına dek Suriye’de PYD’nin liderliğini Fuat Ömer yapmıştır. 2010 ve 2017 yılları arasında eşbaşkanlar Salih Müslim ve Asya Abdullah olmuştur. 2017 yılında yapılan “seçimlerde” ise Şahoz Hasan ve Ayşe Hüso görevlendirilmiştir (Acun ve Keskin, 2016). PYD, 2003-2011 yılları arasında Suriye’de Esed rejimine karşı herhangi bir eyleme katılmamıştır. Ayrıca örgüt günümüzde kontrol ettiği bölgelerin hiçbirini de Esed rejimiyle savaşarak ele geçirmemiştir. Özellikle iç savaşın tansiyonunun artmasının ardından birçok bölge Esed rejimi tarafından anlaşmalı olarak PYD’nin kontrolüne devredilmiştir.

PYD’nin silahlı yapısını ise YPG oluşturmaktadır. YPG; Suriye iç savaşı içerisinde Dünya kamuoyunda en ilgi çeken aktörlerden birisi olmuştur. PYD’nin silahlı yapısı olan YPG’nin bu denli ilgi görmesini ve dünya genelinde tanınmasını sağlayan olayların başında hiç şüphesiz Arappınarı/ Kobani/ Ayn El Arap’ta DEAŞ’e karşı girilen mücadele ve DEAŞ’ın Kobani taarruzuna karşı müdafaa gelmiştir (O’Driscoll, 2015). Örgüt buradaki mücadelenin sağladığı meşruiyeti oldukça iyi değerlendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri öncülüğündeki Uluslararası Koalisyon’un verdiği hava desteği ile (yaklaşık olarak 700 hava saldırısı) DEAŞ’a karşı direnmeyi başaran

örgüt verdiği binlerce zayıatın bedelini Batı dünyasında neşredilen gazete ve dergilerin manşetlerini “Özgürlük Savaşçıları” olarak süsleyerek tazmin etmiştir. Bu dönemde gerek sosyal medyada gerekse diğer mecralarda YPG güzellemesi yapılmış, Batılı kamuoyunun desteği örgütün arkasında birleşmiştir (Orton, 2017). Örgüt bu sürecin ardından Batı ülkelerine sadık bir müttefik olduğu yönünde verdiği mesajlarla; muhtelif veçhelerde destek almayı da garantilemiş ve meşruiyetini tahkim etmiştir. Tüm bu gelişmelere ek olarak PYD/YPG, Suriye’de Kürtlere yönelik katliamlar yapıldığı yönündeki iddialar ile birtakım kazanımlar elde etmeyi de amaçlamıştır. Burada düzenli olarak vurgulanan mesaj Suriye’de başta DEAŞ olmak üzere çeşitli grupların Kürtleri katlettiği ve Kürtlerin YPG önderliğinde buna karşı direndiğidir. Bu noktada bu anlatının duyurulmasında PKK terör örgütünün yayın organları -Fırat News ve ANF- kilit rol oynamıştır.

ABD’nin PYD/YPG’ye yaptığı yardımlar ilk başta eğitim ve hava desteği ile sınırlı kalsa da sonradan bu durum örgüt için yeterli gelmemeye başlamıştır. ABD, müttefiki Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilen bir yapıya açıkça silah desteği sağlamanın yasal zeminini oluşturmak maksatlı olarak, 15 Ekim 2015’te Suriye Demokratik Güçleri (SDG)’yi kurdurmuştur. Bu grup; bünyesinde göstermelik olarak Araplar, Türkmenler ve Çerkezler bulundursa da aslında tamamıyla paravan bir yapılanmadır. Bu durumu, dönemin ABD Özel Kuvvetler Komutanı Raymond Thomas şu şekilde beyan etmiştir: *“Onlar kendilerine resmi olarak YPG diyorlardı ki Türkler, bunun PKK ile aynı olduğunu söylüyor ve ‘Benim terörist bir düşmanımın muhatap oluyorsunuz, bunu müttefik olarak nasıl yapabilirsiniz’ diyordu. Biz de bunun üzerine onlara (YPG) isimlerini değiştirmeleri gerektiğini söyledik. Mesela, YPG dışındaki kendinizi nasıl adlandırmak istersiniz? dedik ve bir gün sonra adlarının ‘Suriye Demokratik Güçleri’ olduğunu ilan ettiler. Adlarının ortasına ‘demokratik’ ifadesini koymalarının zekice bir hamle olduğunu düşündüm. Bu, onlara bir miktar itibar sağladı.”* (Hürriyet Gazetesi,

2017). Açıklamadan da görüleceği üzere ABD inisiyatif almış ve örgütü destekleyebilmek için isim değişikliği ve paravan yapılanma gibi çeşitli politikalar izlemiştir. Yukarıda ifadeye ek olarak geçtiğimiz yıllarda Türkiye’ye kaçan SDG Sözcüsü Talal Silo tarafından yapılan açıklama da oldukça dikkat çekicidir. Silo açıklamasında; aslında SDG’nin kuruluşunun 15 Ekim 2015 olduğunu fakat ABD’nin YPG’ye Haseke’de silah yardımına başladığı tarih 10 Ekim 2015 olduğundan bu tarihi geri aldıklarını yani SDG henüz tam olarak kurulmadan kurulmuş gibi gösterildiğini beyan etmiştir (Anadolu Ajansı, 2017). Söz konusu SDG yapılanması DEAŞ ile mücadele adı altında ABD başta olmak üzere muhtelif Batı ülkelerinden destek almış -para, silah, eğitim vb.- bu suretlerde savaş kapasitesini artırmıştır. Bahse konu kapasite Washington açısından Suriye sahasında diğer aktörlere karşı oldukça kullanışlı bir ahvale bürünmüştür.

PYD/YPG, Batı Bloku’nun birçok üyesi ve ABD’nin yanı sıra Rusya’dan da yardım görmektedir. Rusya’nın söz konusu örgüte yardım ve örgütü kontrol noktasında zaman zaman ABD ile rekabete girdiği de bilinmektedir. Bu noktada Türkiye’nin PKK/PYD/YPG’ye karşı gerçekleştirdiği Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH) sırasında ve bilhassa sonrasında Rusya’nın YPG’ye kalkan olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) PKK’nun en önemli terör yuvalarından Tel Rifat yönünde ilerlemesini engellediği verilebilecek en somut örnekler arasındadır. Filhakika, Rusya’nın PYD/YPG’ye verdiği destek bununla da sınırlı değildir. Türkiye’nin Fırat Nehri’nin Doğusunda terör tehdidini bertaraf etme amacıyla ABD’ye rağmen YPG’ye karşı gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı (BPH) da keza Rusya’nın araya girmesi ile durmuş; Ayn el Arab başta olmak üzere birçok bölge YPG’nin kontrolü altında kalmıştır. Dahası, söz konusu örgütün Moskova’da ofisi bulunmakta (Anadolu Ajansı, 2016); bahse konu ofise izin verilmesi de Rusya’nın PYD’ye ılımlı yaklaşımını ve Türkiye ile ilişkiler bozulduğu takdirde hangi örgütü araçsallaştıracağını göster-

mektedir. Bazı Rus yetkililer ofisin kullanılmadığını söylese de aynı cümlede bu ofisin siyasî amaçlar için açıldığını da kabul etmektedirler (Habertürk, 2021). Bu açıklama, Rusya'nın PYD/YPG yaklaşımına dair bir nevi malumun ilamıdır. Her ne kadar Rus yetkililer ofis etkinliği üzerinden PYD'nin Rusya'daki varlığını ve Rus desteğini tartışsalar da 2017 yılı Şubat ayında Moskova'da gerçekleştirilen "Kürt Konferansı" (Al Jazeera, 2017) Rusya'nın örgüt üzerinde etkinliğini artırma noktasındaki çabalarını, nasıl ve hangi boyutta araçsallaştıracağını ve bu minvalde ABD ile girdiği rekabeti göstermektedir. Ezcümle, PYD/YPG yapılanması yalnızca ABD'nin güdümünde bir vekil güç olarak görülmemekte aynı zamanda Rusya ile birlikte de hareket etmektedir. Her iki büyük güç de söz konusu terör örgütünü bölgesel çıkarları için kullanmaktadır.

PYD/YPG'nin yerel merkezi Kamışlı'dır. Örgüt, Suriye'nin kuzeyini Rojava olarak isimlendirmektedir. Örgüt bu bölgeyi kantonlara ayırmıştır ve ilk etapta üç kantonda örgütlenmiştir. Kantonların kuruluşu 12 Kasım 2013 tarihinde ilan edilmiştir. Bu kantonlar sırasıyla; Afrin, Kobani ve Cezire'dir. Merkez olarak lanse ettikleri Kamışlı ise Cezire kantonuna dâhildir (Acun ve Keskin, 2016). Bahsi geçen dönemde bu fotoğrafın ortaya çıkmasında Türkiye'nin izlediği politikaların etkisi de oldukça fazladır. Ankara, 2013 yılında, PKK ile mücadeleyi geçici olarak dondurmuş, ateşkes üzerinde anlaşmış ve barış görüşmelerine başlamıştır. Yaklaşık iki yıl boyunca Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde PYD-YPG'nin bu oluşumları gerçekleştirmesine ses çıkarmamış, hatta görüşmeler yapmak maksadıyla PYD lideri Salih Müslim'i Türkiye'ye davet etmiştir. Yaşananlar PYD/YPG'nin imkân ve kabiliyetini artırmış ve örgütlenmesine katkıda bulunmuştur. 2013 yılında "Rojava"nın kuruluşu duyurulduğunda YPG; Afrin'de, Ayn El Arap'ta ve Cezire'de en büyük silahlı güç hâline gelmiştir. YPG bahsi geçen bu bölgelerde yerli bir aktör olarak güvenliği sağladığı, mahkemelerin kararlarına göre cezalandırmalar yaptığı ayrıca "insani yardım" dağıtma görevini üstlendiği iddiasındaydı. Oysaki YPG

kurulduğu ilk andan itibaren PKK’nın Kandil kadrosu tarafından yönetilmekte ve yönlendirilmektedir; ayrıca üyeleri arasında da direkt olarak Kandil’de eğitim almış çok sayıda kişi bulunmaktadır.

Örgütün mevcudu hakkında değişik kaynaklarda farklı rakamlara rastlamak mümkündür. Genel itibariyle tahmini rakamlar 20 bin ila 40 bin arasında değişmektedir (Acun ve Keskin, 2016). Örgüte yakın olarak nitelendirilebilecek kimi kaynaklarda ise dezenformasyon boyutuna varan sayıları görmek mümkündür. YPG’nin kendi iddia ettiği sayı ise 50.000 mevcudu olduğu yönündedir. Bölge şartlarına göre yüksek miktarda üyeye sahip olan örgütün bu teröristlerin ihtiyaçlarını tedarik etme konusunda dış yardımlara muhtaç olduğu aşikârdır. Bu noktada örgüte yüz milyonlarca dolar yardımda bulunan ABD ön plana çıkmaktadır. Pentagon’un 2022 yılına değin Suriye’de YPG’ye yapacağı direkt yardımının 2,2 milyar dolara ulaşması beklenmektedir (Dubin, 2017). Bu sayılar yıllık ortalamalara bölündüğünde bile çoğu orta ölçekli ülkenin savunma bütçesine denk bir meblağa tekabül etmektedir. Buna ek olarak Pentagon tarafından 2017 yılında SDG’yi silahlandırmak için 430 milyon dolar harcanması ve açıklanan 2018 yılı verilerinin 500 milyon dolar civarında olması aslında planlanan 2,2 milyar doların da oldukça üzerine çıkılacağını göstermektedir (Abdurrahman, 2017). Resmî olarak silahlar SDG’ye gitse de çoğunluğu YPG tarafından oluşturulan, içerisinde 50-60 kişilik göstermelik Arap ve Türkmen grupların bulunduğu SDG’ye silah göndermek aslında tam olarak YPG’nin kullanımına bu silahları vermek anlamına gelmektedir. Yapılan yardımların yaklaşık 2000 tirden fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bilhassa son dönemde ABD’nin YPG/SDG’yi meşru bir aktör olarak kabul ettirmek için girişimlerinin arttığı da gözlenmektedir. Bu noktada terör örgütü PKK/YPG’nin Suriye’deki kamuflej çatı organizasyonu olan SDG/Suriye Demokratik Güçleri’nin Suriye’nin kuzeydoğusunda kontrol ettiği bölgelerde petrol çıkarma, işleme ve ticaretini yapmak üzere ABD menşeli Delta Crescent Energy LLC. adlı şirketle bir anlaşma imzaladığı bölge ve dünya kamuoyuna yan-

sınıştır. Anlaşma önce ABD'li Senatör Lindsey Graham tarafından duyurulmuş ardından dönemin ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo tarafından teyit edilmiştir.

Sonuç olarak gelinen noktada PYD/YPG, Suriye'de özerklik arayışında ve muhtelif büyük güçler ile işbirliği hâlinde olan 2015 yılından bu yana da söz konusu büyük güçlerin desteği ile varlığını tahkim eden bir terör örgütüdür. Söz konusu örgütün büründüğü ahval Suriye savaşında Türkiye'nin izlediği siyaseti ve attığı adımları derinden etkilemiş; bilhassa 15 Temmuz darbe girişimi akabinde beka meselesi boyutuna ulaşan güvenlik tehdidi Türkiye'nin yeni askerî doktrinlerini ve bölgeye yönelik operasyonlarını da beraberinde getirmiştir.

2. PYD/YPG'nin Kadın Yapılanması: YPJ

YPG (Yekineyen Parastina Gel-Halkçı Koruma Birlikleri) adlı terör organizasyonu Suriye'nin özellikle kuzeyinde Kürtlerin haklarını korumak iddiasıyla silahlı bir birim kurulmasına istinaden meydana getirilmiştir. YPG, PKK örgütünün silahlı Halk Savunma Güçleri, (Hêzên Parastina Gel-HPG) kanadına benzer bir şekilde yapılanmıştır (Acun ve Keskin, 2016). Üyelerinin çoğunluğu Kürtlerden oluşmakla birlikte YPJ adında kadınlardan oluşan birlikleri de bulunmaktadır. Bazı üyeleri birliğin bağımsız olduğunu iddia etse de kullandıkları bayrak ve lojistik ile silah ihtiyaçlarının PYD/YPG tarafından temin edilmesi bunun tam aksini ortaya koymaktadır (Cave, 2012). YPJ, 2013'ün başlarında kurulmuş ve ertesi yıl DEAŞ'a karşı Ayn-el Arap/ Kobani savunmasına katılmıştır. Kobani savunması sırasında ABD ve uluslararası koalisyon YPG/YPJ güçlerine silah yardımında bulunmuş ve DEAŞ mevzilerine hava saldırıları düzenlemiştir (Tank, 2017). Kısa bir süre sonra, YPJ bünyesindeki kadın savaşçılar nedeniyle uluslararası medyada bir sembol hâline gelmiştir ve planlı olarak bu kimlik ön plana çıkarılmıştır (Dean, 2019). Özellikle uluslararası medyadaki DEAŞ'a karşı direnen kadın savaşçı sembolünün yüceltilmesi, bu taraflı propagandanın bir parça-

sıdır. Esasında bu söylemin oluşturulması uzun yıllardır süren terör örgütünün Batı kamuoyuna yönelik feminizm yaklaşımlarının bir sonucudur. Örgütlerin kullandığı söylemleri ve stratejilerini anlamak için feminizm yaklaşımının da analiz düzeyinde bulundurulması elzemdir.

Aslına bakılırsa kadınlar yüzyıllar boyunca silahlı çatışmalarda savaş alanının korunması gereken kırılgan figürleri olarak görülmüşlerdir. Bu durum hem ilgili akademik yazımlarda hem de toplumun genelinde yaygın olan bir anlayışı oluşturmakla birlikte daha sonrasında terörizm çalışmalarında da değerlendirmelerin sınırlı bir şekilde yapılmasına sebebiyet vermiştir. Oysa kadınlar aktif bir şekilde bir çatışmanın parçası olabilir, terörizm faaliyetlerinde bulunabilir ve terörist organizasyonlarda liderlik pozisyonlarına gelebilirler. Bunun hem söz konusu örgütler açısından hem de kadınlar açısından çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Çalışmamızın bir amacı da bu nedenleri toplumsal cinsiyet perspektifini kullanarak ortaya çıkarmaktır. Terörizm kavramının evrimi ile birlikte çeşitli ayrılıkçı gruplar, özellikle Soğuk Savaş’ın da etkisiyle birlikte dünyanın birçok yerinde kadınları silahlı çatışma özneleri olarak saflarına katmıştır.

Teorik analiz, devlet karşıtlığının (mevcut devlet otoritesine karşı eylemlerde bulunan) sözde “özgürleştirici” milliyetçiliklerin, kurumsallaşmış devlet veya devlet yanlısı milliyetçiliklerden daha çok kadınlara muharip olarak katılmaları için ideolojik ve pratik alan sunduğunu öne sürmektedir (Alison, 2004). Kadınların neden devlet otoritesine karşı savaşan örgütlere daha çok katıldıklarını ve terör faaliyetlerinde şiddet eylemlerine neden dâhil olduklarını incelemek bu anlamda önemlidir. Sözde ulusal kurtuluş hareketlerinde kadınları ordulara dâhil etmek, kadınların kolektivitinin (sembolik olarak) eşit üyeleri olduğu ve kolektivitinin tüm üyelerinin sembolik olarak orduya dâhil edildiği mesajını iletmektedir (González vd., 2014). Öte yandan, örgütlerin insan gücü ihtiyacı kadınları dâhil etmelerinin de en önemli sebeplerden biri olarak görülmekte, çeşitli

feminist yaklaşımlar tarafından eleştirilmektedir. Kadınlar her ne kadar ortak bir topluluğun parçası olarak değerlendirilse de pratikte hem içinde buldukları örgütün güvenlik algılarına hem de karşı oldukları devletin güvenlik algılarına karşı bir güvensizlik ortamında bulunmaktadır (Alison, 2004). Bu durum, örgütler içerisindeki yapının çoğunlukla erkek-baskın olmasıyla ve kararların da bu bakış açısından alınmasıyla açıklanabilir.

Çalışmamızın bu kısmında amacımız erkek baskın güvenlik algılarına sahip bir örgüt olan YPG/YPJ'nin kadınları nasıl bir araç olarak kullandıklarını ve eşitlik kamufleji altında örgütlerine nasıl bir meşruiyet kazandırdıklarını ortaya çıkarmaktır. Kadınlar söz konusu örgütlerde liderlik pozisyonlarında bulunsalar dahi kendilerine sunulan sınırların dışına çıkmakta zorlanmaktadır. Diğer taraftan, kadınların terör örgütleri ile ilişkisi yalnızca aktif olarak dâhil oldukları dönemle ilişkili değildir; çatışma sonrası dönemlerde hayata yeniden uyum sağlamaları, aileleri ve toplumla ilişkileri de ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Kadınlar aktif katılım sürecinin ardından yeniden gündelik hayatlarına döndüklerinde hem aileleri hem de toplum tarafından ciddi derecede dışlanmaya maruz kalmaktadırlar (Cott, 2013). Kadınların hayatını her yönden etkileyen bu durum erkek katılımcılardan farklı olarak hayatlarını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet bakışı ile kadın ve terörizm ilişkisini incelemek hem devletlerin bu örgütlerle mücadelesinde yeni bakış açıları kazandırabilir hem de örgütlerin kullandığı stratejilerin anlaşılmasında faydalı olabilir.

Cinsiyete duyarlı çerçevelerin faydaları, terörizmde kadınlar ve erkekler arasındaki motivasyon, katılım ve deneyim anlayışımızı geliştirebilecek nüansları hesaba katmak için tam olarak kullanılmamıştır. Teröre ve siyasî şiddete toplumsal cinsiyet analizi yoluyla yaklaşmanın birçok faydası vardır. Bir toplumsal cinsiyet analizi genellikle kadın ve erkek arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerdeki eşitsizlikleri anlamak için kullanılan yöntemlere atıfta bulunur. Aynı zamanda, kadınların ve erkeklerin yaşam deneyimlerinin, ihtiyaçla-

rının ve önceliklerinin genellikle farklı olduğunu ve bunun farklı sosyal, kültürel ve ekonomik roller ile beklentilerle birleşebileceğini de tanımlar (Phelan, 2020). Kadınların DEAŞ’a desteğini ve DEAŞ’a katılımını çevreleyen ilgi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin üye devletlerinin kadınların terörizmdeki rollerini dikkate almaya teşvik eden kilit kararları kabul etmesini etkilemiştir. Aynı zamanda, BM Terörle Mücadele Yürütme Direktörlüğü, devletlere radikalleşmenin itici güçleri ve risk değerlendirme araçlarına toplumsal cinsiyet perspektifini entegre etmeleri çağrısında bulunmuştur. Toplumsal cinsiyete duyarlı terörizme karşı mücadele (CT) ve şiddet içeren aşırılıkçılığa karşı mücadele (CVE) etme gerekliliği hem CVE’de kadınların güçlendirilmesini hem de CVE önlemlerinin kadınların insan hakları üzerindeki etkisini hesaba katma çağrısında bulunmuştur (Phelan, 2020,).

Eylül 2006’da oybirliği ile kabul edilen Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Stratejisi ve gözden geçirilmiş kararlar, BM sisteminin terörle mücadele konusundaki ortak çabalarına yönelik stratejik çerçeve ve politika rehberliği sağlamaktadır. Küresel Terörle Mücadele Stratejisi, terörizmi “uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en ciddi tehditlerden biri” olarak nitelendirmekte ve dört ana başlığı içermektedir: (I) terörizmin yayılmasına elverişli koşullarla mücadele etmek; (II) terörü önleme ve terörle mücadele; (III) devletlerin terörizmi önleme ve bunlarla mücadele etme kapasitesini geliştirmek ve bu bağlamda BM sisteminin rolünü güçlendirmek ve (IV) terörle mücadelenin temeli olarak herkes için insan haklarına saygının ve hukukun üstünlüğünün sağlanması. Terörle mücadelenin barış ve güvenlik boyutlarının özellikle I. ve IV. maddelerde ifade edildiği anlaşılmaktadır. Küresel Terörle Mücadele Stratejisi cinsiyete özel bir atıfta bulunmamakla birlikte, Haziran 2014’te dördüncü iki yılda bir yapılan incelemede kabul edilen karar üye devletleri, BM kuruluşlarını ve uluslararası ve bölgesel örgütleri “kadınların katılımını göz önünde bulundurmaya” teşvik etmektedir. Genel Sekreter’in BM sisteminin Küresel Sözleşme’nin uygulan-

masındaki faaliyetlerine ilişkin 2014 raporu Terörle Mücadele Stratejisi, kadınların aşırılık yanlısı şiddeti önlemede ve buna karşı direnç oluşturmada önemli bir rol oynayabileceğini belirtmektedir (Banks, 2019).

Bu bilgiler ışığında kadınların terör örgütlerindeki varlığının toplumsal cinsiyet bakış açısıyla tekrar ele alınması hâlihazırdaki bazı önyargıları kırmak ve terörle etkin mücadeleye katkısı açısından tarafımızca önemli görülmektedir. Hem Birleşmiş Milletler gündeminde hem de çeşitli terör örgütleriyle mücadele eden ülkelerde bu anlayış giderek gelişmekte ve terörle mücadele araçlarının gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu açıdan kadınların terör örgütlerindeki yerini yeniden ele almak hayati bir öneme sahiptir.

2.1. Siyasal Şiddetin Uygulayıcısı Olarak Kadınlar: Terör Örgütlerinde Kadınların Katılımı, Riskler ve Önlemler

Kadınlar geleneksel olarak barışa daha yatkın, şefkatli ve şiddetten uzak duran bir cinsiyet olarak tanımlanırken erkekler koruyucu ve saldırgan olarak tanımlanmıştır. Bu cinsiyetçi yaklaşım akademik alana hâkim olmuştur ve az sayıda çalışma, şiddet eylemlerinin faili olarak çatışma alanındaki kadınlara özellikle odaklanmıştır. Öncü çalışmalardan birine imza atan Elshtain kadınları “güzel ruhlar” olarak tanımlarken erkekleri meşru savaşın birer uygulayıcısı olarak gören ve geleneksel algıyı sürdürmek için önemli bir araç olarak kullanılan dili eleştirmektedir (Elshtain, 1982). Kadınların terör örgütlerindeki rolü neredeyse herkes tarafından kabul edilen olgularla tanımlanan çeşitli rollerde sıkışıp kalmıştır. Bunlar arasında aracı bir rol oynamak, istihbarat toplamak yahut sokak gösterilerini örgütlemek olabilir. Öte yandan kadınlar, Japon Kızıl Ordusu’nun (JRA) kurucusu ve lideri Shigenobu Fusako ve Batı Alman Baader Meinhof Çetesi’nin etkili bir üyesi olan Ulrike Meinhof örneklerinde görüldüğü gibi bazı terörist yapılanmaların merkezî üyeleri de olmuştur. Sri Lanka’da kadınlar, Kurtuluş Kaplanları Tamil Eelam (LTTE) için etkili intihar bombacıları rolünü de üstlenmişlerdir. Esa-

sında kadınların rolleri 1940’larda Britanya ile savaş sırasında kadın intihar bombacılarının da dâhil olduğu Hindistan Ulusal Ordusu’na (INA) katılımlarından sonra modellenmiştir. Kadınlar, tarihsel olarak daha az görünür olmasına rağmen Ku Klux Klan (KKK) ve Üçüncü Reich dâhil olmak üzere bir dizi sağcı örgütte tarihsel olarak aktif rol almışlardır. Kadınların siyasî şiddete katılımı daha geniş bir şekilde devrimci hareketleri içerecek şekilde yorumlanırsa, akademik söylem, Jeanne d’Arc gibi kadınların ve Rus Devrimi sırasında kadınların önemini açıkça göstermektedir (Cunningham, 2003). Diğer taraftan kadınlar katılımcı olmaya zorlanmakta veya çeşitli şekillerde sömürülmektedirler. Mia Bloom’a göre, işgal altındaki kadınların durumu fiziksel ve psikolojik riskler içermektedir. Örnek olarak yoksulluktaki keskin artış, artan işsizlik, artan gıda güvensizliği, aile içi şiddet olayları ve psikolojik sağlıklarının kötüleşmesi dâhil olmak üzere İsrail işgali altında yaşayan Filistinli kadın ve kızların karşı karşıya kaldıkları artan zorluklarla ilgili ciddi endişeler bulunmaktadır (Bloom, 2011).

Kadınlar terörist yapılanmaların içerisinde teröristler, işbirlikçiler, muhbirler, canlı kalkanlar, işe alım görevlileri, şahsen veya internet üzerinden cinsel yemler, yıkım ve ölüm eylemlerinin faileri gibi çeşitli roller üstlenmişlerdir. Kadınların şüphe uyandırması daha az olası olduğu için çeşitli örgütler kadınları fail olarak kullanma konusunda oldukça stratejik davranmaktadırlar. Kadınların intihar saldırısının faileri olarak dâhil edilmesiyle, kadınlar artık sadece destek rollerinden ötürü değil, aynı zamanda verilen mücadelede erkeklerin varsayılan eşit ortağı oldukları için de dikkat çekmektedirler (Berko ve Erez, 2007).

Phelan’a göre toplumsal cinsiyet ve terörizm arasındaki ilişki ile ilgili dört ana yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım genel olarak pozitivisttir ve “bir değişken olarak cinsiyet” ile ilgilenir. Bu bağlamda, motivasyondan çok kompozisyondaki farklılıklara vurgu yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyete ve terörizme yönelik bu yaklaşım, bazı kuruluşların kadın savaşçılardan daha fazla erkek savaşçı

sayısına sahip olmasına, bazı kuruluşların belirli operasyonlarda erkekleri kadınlardan daha sık kullanmasına ve bazı kuruluşların nasıl daha sık erkek savaşıçılara sahip olduğuna işaret etmektedir (Phelan, 2020). Bu yaklaşım aynı zamanda demografik özelliklerdeki farklılıklar ve benzerlikler ile yaş, sınıf, ırk ve sosyoekonomik geçmişe bağlı olarak kadın ve erkeklerin deneyimleri arasındaki farklılıklarla ilgilenen kesişimsellik ile de ilgilenebilir. İkinci yaklaşım, geniş ölçüde araçsaldır ve terör örgütleri içindeki kadın ve erkeklerin rollerini ele almaktadır. Toplumsal cinsiyet klişeleri ile kadın ve erkeklerin terörist örgütlerdeki savaşıç erkekler ve yardımcı veya destek rolleri olarak kadınlar gibi geleneksel rolleri arasındaki etkileşime ilişkin ortodoks veya eleştirel gözlemlerle ilgilenebilir. Bu araştırma akışı aynı zamanda geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının, hem etkinleştirici hem de kısıtlayıcı faktörler olarak hareket ederek, kuruluşlardaki kadın ve erkeklerin rollerini nasıl çerçevelediğini de incelemektedir (Nacos, 2005). Üçüncü yaklaşım, cinsiyet temelli motivasyonlarla ve kadınlar ve erkekler arasında terörizme ve şiddet içeren aşırılığa girişme nedenlerinin nasıl farklı olabileceğiyle ilgilenir. Bu hesaplar kadın ve erkeklerin bu tür organizasyonlara nasıl ve neden katıldıklarını ve katılımlarını sürdürdüklerini açıklamak için farklı ideolojik, kültürel, ekonomik ve sosyal faktörleri açıklamaktadır. Bununla birlikte, bu yaklaşım, örgütlerin kadın ve erkeklerin farklı motivasyonlarından nasıl etkilendiği ve hareketin iç ve dış stratejisini (politika ve işe alım dâhil) ne ölçüde etkiledikleri ile de ilgilenebilir (Phelan, 2020). Son olarak, dördüncü yaklaşım, kadınlıkların ve erkekliklerin hem bireysel hem de kolektif radikalleşme süreçlerini etkileyen dinamikler olarak nasıl hizmet edebileceğini incelemek için “feminist merakı” kullanır. Bu yaklaşım feminist sorular sorma eğilimindedir ve verilerimizdeki sessizlikleri, motivasyonlar ve grup dinamikleri hakkındaki bilgilerimizi araştırmaktadır (Jacques ve Taylor, 2009). Bu dört ana yaklaşımın içerisinden feminist merakı kullanmak diğerlerine nazaran daha eleştirel sonuçlar ortaya koyacağı için elzemdir. Kadınlık ve erkek-

lik rollerinin terörist organizasyonlar içerisinde nasıl söylemler ürettiği ve şekillendiği, örgütlerin stratejilerini kavramak için önemli bir araç olacaktır.

Bu yaklaşımın eksikliği ile ilişkili olarak, kadın teröristlerin örgütler içerisinde sağladıkları başarı, güvenlik analistlerinin ve liderlerin kadın militan aktörlerin ortaya çıkış sürecini ve çeşitliliğini tahmin edememesinden kaynaklanmaktadır. Kadın militanların operasyonel başarıları göz önüne alındığında bu başarısızlık kabul edilmeli, incelenmeli ve düzeltilmelidir (Cunningham, 2007). Kadınların terörist yapılanmalara katılım süreci ve aldıkları roller çok uzun süre erkeklerle aynı düzlemde değerlendirildiğinden ilgili güvenlik güçlerinin analiz etme konusundaki eksiklikleri anlaşılabilir. Öte yandan çeşitli nedenlerden terör örgütlerine katılan kadınların hem seküler hem de dinî eğilimli terör örgütleri içerisinde son yıllarda daha aktif bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Başlangıçta dinî terör örgütleri kadınların örgütlere katılımı konusuna daha mesafeli yaklaşırken; seküler terör örgütleri ise kadınların örgüt içerisinde yer almasına daha çabuk uyum sağlamıştır (Bayraklı ve Alkanat, 2021). Esasında kadınların terör örgütleri içerisindeki yeri ve katılımlarının yoğunluğunun artışı temelde örgütlerin eksik insan gücünü tamamlamasının stratejik bir yansımasıdır. Seküler veya dinî terör örgütleri bu bakış açısı ile hareket etmekte ve kadınları örgütlere dâhil etmektedir. Cunningham’a göre, bu katılımın ardından, terörist örgütlerini kadınları istihdam etmeye iten karşılıklı güçlendirici bir süreç yaratan “bağlamsal baskılar” (örneğin, yerel/uluslararası uygulama, çatışma, sosyal yer değiştirme) dâhil olmak üzere birkaç faktör bulunmaktadır. Stratejik olarak insan sayısını artırmanın yanı sıra, terörist faaliyetlerde bulunan ayrılıkçı örgütler, kadınları çeşitli nedenlerle yapılanmalara dâhil etmektedir. Kadınlar genellikle terörist saldırılarda stratejik katılımcılardır çünkü güvenlik güçlerinin onlardan şüphelenmesi daha az olasıdır ve kadınların amaçlanan bir hedefin yakınına sızması daha kolaydır. Kadınların can verenler olarak doğal rolü ve “daha nazik cinsi-

yet" olarak hakkındaki stereotipler, kadınların terörizme başvurma ihtimalinin erkeklerden daha düşük olduğu imajına katkıda bulunmaktadır (Cunningham, 2003). Öte yandan kadın teröristlerin eylemlerine sempati duyulması, ağır cezalandırma olasılıklarının daha düşük olması gibi faktörler de bulunmaktadır (Cott, 2013).

Kadınların her alanda bu tür yapılara dâhil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine önem verdikleri yanılması yaratmaktadır ancak terör örgütlerinin izlediği stratejiler kadınların bu tür oluşumlarda bir araç olmanın ötesine geçemeyeceğini göstermektedir. Örneğin Sri Lanka'daki LTTE (Tamil İlam Kurtuluş Kaplanları) kadınları ancak 1980'lerin ortalarından itibaren örgüte dâhil etmeye başlamıştır. Alison'a göre, bu eylemin temelde üç nedeni vardır: Genç erkek nüfusu muharebe ve mülteci akışı yoluyla giderek azalırken, erkeklerin yetersizliği karşısında daha fazla savaşıya stratejik ihtiyaç; LTTE'yi toplumun her kesimini kapsayan bir hareket olarak göstermenin ideolojik ihtiyacı ve son olarak genç Tamil kadınlarının baskısı (Alison, 2004).

Georges-Abeyie'e göre kadınlar 1950'lerden 1980'lere terörizm faaliyetlerinde çok küçük bir rol oynamışlardır ancak Abeyie 1983'te kadınların gelecekteki terörizmde çok daha aktif hale geleceğini tahmin etmiştir. Kadınların, yükseköğrenim ve teknik eğitim gibi başarının tüm kültürel özelliklerini kazandıkça ve daha fazla sayıda profesyonel ve kurumsal dünyanın ana akımına girdikçe, çabalarının sağladığı sınırlı ödüllerle hayal kırıklığına uğrayacaklarını ve statükolarını koruyan sistemi değiştirmek için mücadele edeceklerini öngörmekteydi. Georges-Abeyie, kadınların terörist faaliyetlerin içerisinde bulunmasını çeşitli sebeplere dayandırmaktadır. Bunların arasında; bir azınlığın parçası olmak, ekonomik olarak yoksun veya siyasî olarak baskı altında hissetmek, enflasyon veya işsizlikten mustarip olmak, dış güçler tarafından teşvik edilmek, suçlayabileceği bir "yabancı" kimliğinin var olması, bir grup tarafından hüsranı uğratılmak sayılabilir. Esasında ona göre kadınlar toplumu-

muzun kendini çoğu kez ezilen bir çoğunluk olarak algılayan, bilinçli, dinamik bir kesimini oluşturmaktadır (Abeyie, 2015).

Kadınların motivasyonunu anlamaya çalışan araştırmalar genellikle kadınların katılımının özgürleşmiş bir feminist eylemini temsil ettiğini ya da toplumsal cinsiyet baskısının bir sonucu olduğunu iddia etmektedir. İkinci durum, kadınlar ideolojik nedenlerle değil, genellikle kişisel olarak motive edildiğini göstermektedir. Erişim ve güvenlik konularının nitel araştırmaya getirdiği kısıtlamalar nedeniyle her iki bakış açısına yönelik ampirik destek çok sınırlıdır (Banks, 2019). Bu sınırlılığın yarattığı stratejik avantajı terör örgütleri kullanarak hedeflerine ulaşmak için bir araç hâline getirmektedir. Genellikle kadınların terör faaliyetlerinde yer almasına yönelik güvenlik güçlerinin sahip olduğu bakış açısı bu boşluğu daha da derinleştirmektedir. Teröristler için bu avantaj, terörizmin nasıl önleneyeceği konusundaki tartışmada, yani terörle mücadele tedbirlerinin kadınların da terörist olabileceğini hesaba katması gerektiğine dair bir yol haritası oluşturmaktadır. 2000’li yılların başlarında yapılan bazı araştırmalarda belirtildiği gibi kadınların terör örgütleri içinde artık ne kadar görünmez oldukları ve intihar bombacılığı açısından görünmezliklerinin ve yeniliklerinin terörist gruplar için nasıl bir avantaj olduğu halen literatürde tartışılmaktadır (Herschinger, 2016). Çeşitli ideolojik arka plana sahip birçok terörist organizasyon aynı stratejik nedenlere dayanarak kadınları istihdam etmekte, intihar saldırılarında kullanmakta ve yapılanma içerisinde söz hakkı vermektedir. Günümüzde kadınların terör örgütlerindeki katılımı hiç olmadığı kadar artmıştır ve bu stratejik nedenlerden ötürü artmaya da devam edecektir. Özellikle feminist söylemleri ile dikkat çeken YPG/YPJ ayrı bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Terör örgütlerinin kadınları kullanmasının uç boyutu olan bu yapılanma, söylemlerini cinsiyet eşitliği üzerine inşa etse de örgütün önderliğini yapan Abdullah Öcalan’ın baskın bir maskülen figür olmasına ilgili akademik yazımlarda değinilmemektedir. Dahası, örgütün stratejik hedefleri göz ardı edilerek “savaşçı kadın” prototipi ön

plana çıkarılmaktadır ancak bu kadın figürünün temelleri de baskın maskülen bir figür olan Abdullah Öcalan'ın söylemlerine dayanmaktadır.

2.2. Yeni Kadının Prototipi: PKK/YPJ Örneği ve Abdullah Öcalan

Bilindiği üzere Abdullah Öcalan ve önde gelen bazı üyeler örgütü 1978 yılında kurduğunda PKK'nın şiddete yaklaşımı "Mao'nun Uzun Süreli Savaş Stratejisi ile Marksist-Leninist ideoloji" arasında bir senteze dayanıyordu. Örgütün tarihi boyunca Abdullah Öcalan, örgüt için hep nihai karar verici rolünde olmuştur. (Türk, 2020). 1974 ve 1978 yılları arasında Öcalan, zamanını devrimci faaliyet teorileri üzerinde çalışarak ve bir parti örgütleyerek geçirmiştir. 1978'de PKK resmen ve gizlice kurulmuştur. Misyonu, gerilla savaşıyla komünist bir devrim yapmak ve ayrı bir Kürt devleti kurmak olarak belirlenmiştir ancak o dönemde PKK'nın kayda değer bir miktarda silahı ve militanı bulunmamaktadır. Öcalan bu yıllarda faaliyetlerini finanse etmek için kuyumcu dükkânlarını soymaya ve uyuşturucu kaçakçılığına yönelmiştir. Sol terör örgütlerinin tamamı aynı yöntemleri kullandığı için PKK ayrı bir grup olarak yetkililer tarafından muhtemelen fark edilememiştir. Bu arada, bir dizi koalisyon hükûmeti, grev ve lokavtları engellediği, terörü dizginleyemediği ve ekonomik darboğazı engellemediği için, Türkiye'de ordu yönetimi devralmaya karar vermiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin arifesinde, PKK liderleri Suriye kontrolündeki Bekaa vadisine gitmek için Türkiye'den kaçmıştır. Doğu ve güneydoğu illerinde yürürlükte olan sıkıyönetim nedeniyle faaliyetleri çok sınırlı olduğundan, ya bir darbenin yapılmakta olduğunu öngörmüşler ya da yurtdışında güvenli bir sığınak arayışına girmişlerdi. O dönemde Suriye, militanları birçok kampta gerilla savaşı eğitimi alan her türlü sol terör örgütüne ev sahipliği yapmıştır (Criss, 2008).

Örgütün gelişimiyle birlikte kadınların örgüte dâhil edilmesi ve çeşitli terör faaliyetlerinde kullanılması da aynı oranda artmıştır.

Daha öncesinde belirtilen sebeplerden ötürü, özellikle katılımcı sayısını artırmanın stratejik ihtiyacından kaynaklı olarak Öcalan kadınlar konusunda özel hassasiyete sahip olmuştur. Öte yandan, Abdullah Öcalan örgüt içerisinde bir hegemonik erkeklik biçimini temsil etmektedir. Liderliğinin farklı dönemlerinde kendini kadınların kurtarıcısı ve kadın haklarının sözcüsü olarak konumlandırarak özellikle liderliğinin ilk yıllarında “yeni bir kadın” prototipi yaratmaya çalışmıştır. Öcalan’ın kadının kurtuluşu sorununa yaklaşımı bir idealleştirme girişimiyle şekillenmektedir ve PKK tarihinin “kadınların kurtuluş tarihi” olduğunu savunmaktadır (Türk, 2020). Bahadır Türk’ün Connell’den aktardığı üzere hegemonik erkeklik, “erkeklerin baskın konumunu ve kadınların tabi kılınmasını garanti eden ataerkilliğin meşruiyeti sorununa şu anda kabul edilen yanıtı somutlaştıran toplumsal cinsiyet pratiğinin konfigürasyonu”dur (alıntılayan Türk, 2020) (aktaran Connell, 1995). Hegemonik erkek bir figür olarak Abdullah Öcalan, ortaya koyduğu jineolojî teziyle feminist söylemleri kendisine şiar edinmiştir. Bu hem uluslararası medyada hem de çeşitli feminist yapılanmalarda takdire değer bir girişim olarak nitelendirilse de söylem ile eylem biçimlerinin tutarsızlığı bu tezi çürütmektedir. Öcalan’a göre; toplumsal sorunların çözümünün anahtarı kadın özgürlüğü, eşitliği ve demokrasi hareketidir; bu jineoloji adlı kadın bilimine dayalı bir hareket olmalıdır. Öcalan’a göre son dönem kadın hareketlerinin eleştirisi, kadını yok eden medeniyet ve modernite tarihini analiz etmek ve değerlendirmek için yeterli değildir. Sosyal bilimlerde kadın temaları, soruları ve hareketleri neredeyse hiç yoksa bu medeniyetin ve modernitenin hegemonik zihniyetinden ve maddi kültür yapılarından kaynaklanmaktadır (Öcalan, 2013). Bu sözleri dile getiren Abdullah Öcalan, kişisel yaşamında ortaya attığı tezin tam tersi yönünde davranmıştır. Kadınlar üzerine yaptığı bir söyleşide “köhne kadın, köhnemiş kadın, anam da olsa zaten yanımdan kovuyorum” sözlerini dile getirmiştir (Lavinzagros, 2019). Bu yaklaşım esasında kendisini kadın özgürlük hareketinin bir temsilcisi olarak gören Öcalan’ın nasıl

bir zihin yapısına sahip olduğunu ve hegemonik erkekliğinden sıyrılmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Öcalan jineoloji tezinde kadının olması gerektiği noktayı tanımlamıştır. O'na göre ahlaki ve politik toplumun ana bileşeni olarak kadın; özgürlük, eşitlik ve demokratikleşmeyi yansıtan bir yaşam etiği ve estetiğinin oluşturulmasında kritik bir role sahiptir. Etik ve estetik bilim, jineolojinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kadının hayatla bağı erkeğe göre daha kapsamlıdır ve bu onun duygusal zekâsının gelişmesini sağlamıştır. Dolayısıyla estetik, hayatı güzelleştirme anlamında kadın için varoluşsal bir meseledir. Etik olarak kadın erkekten çok daha sorumludur. Böylece kadının ahlak ve siyasal toplumla ilgili davranışları, erkeğe göre daha gerçekçi ve sorumlu olacaktır. Bu nedenle eğitimin iyi ve kötü yönlerini, yaşamın ve barışın önemini, savaşın kötülüğünü ve dehşetini, uygunluk ve adalet ölçülerini analiz etmeye, belirlemeye ve karar vermeye çok uygundur (Öcalan, 2013). Öte yandan, feminizmin önemli öncülerinden Simone de Beauvoir bir yapıtaşı niteliğinde olan "İkinci Cinsiyet" kitabında erkeklik ve kadınlığın ilişkiel bağlamını açıklamış, kadınlara yol gösteren bir tutumla bir kadın olarak düşüncelerini dile getirmiştir. O'na göre; erkek ve dişiler, üreme işlevi için bir tür içinde farklılaştırılmış iki tür bireydir; sadece ilişkiel olarak tanımlanabilirler ama önce, bir türün iki cinsiyete bölünmesinin bile her zaman net olmadığı belirtilmelidir (Beauvoir, 2013). Beauvoir, kadınlık ve erkeklik ilişkilerini başka bir açıdan ele alırken siyasal şiddetin uygulayıcılarından biri ve daha da ötesinde baskın maskülen bir figür olarak Abdullah Öcalan'ın kadınlara telkinlerde bulunması pek de uygulanabilir görünmemektedir. Diğer taraftan, PKK erkekliğin yüceltilmesiyle şekillenen özellikler taşıyan bir bölge olan Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinin kültürel ortamının bir ürünü olarak da değerlendirilebilir. Bu kültürel ortamda maçoçluk ve erkek egemenliği çok önemli bir rol oynamaktadır. Erkeklerin babalar ve kocalar olarak kadınlara hükmedeceklerine kesin olarak inanılmaktadır. Kadınlar genel olarak ya elde edilecek ödüller ya da korunacak kutsal nesne-

ler olarak kabul edilmektedir. Her iki senaryoda da kadınlar sıkı bir ilişki kurma sürecine tabidir (Türk, 2020).

PKK lideri A. Öcalan sürekli olarak kendisini, kadınların aşkının yöneleceği tek kişi olarak tanıtmış ve kadınların örgüte aşk derecesinde bağlı olmalarını istemiştir. Dolayısıyla kadınlar sadakat ifade eden eylemlere kalkışmak zorunda kalmışlardır. İntihar eylemlerinde kadınların çokluğunun sebebi, örgüte olan bağlılıklarını ispatlamada zorluk çekmeleridir. Çünkü Öcalan sürekli olarak "ölümüne aşk"ın anlamını bu şekilde açıklamaktadır. Kadının intihar eylemine katılmayı reddetmesi hâlinde zayıflık, gevşeklik ile suçlanma tehlikesi vardır. Bu durum, 1990'lı yıllarda çok sayıda kadının canlı bomba olarak görevlendirilmesinin sebeplerinden biri olarak düşünülebilir (Öçal, 2021). Öte yandan Abdullah Öcalan yalnızca Türkiye içerisinde değil örgütün faaliyet gösterdiği diğer bölgelerde de etkin bir figürdür bu nedenle örgütün inşa edildiği söylemler çeşitli alt/yan yapılanmaları tarafından da kullanılmaktadır. Bunun en önemli örneği Suriye'deki YPG/YPJ'nin varlığıdır.

YPJ söylemlerini ve eylem biçimlerini Öcalan'ın jineoloji tezi üzerine inşa etmiştir. YPJ'nin komutanı Nesrin Abdullah bir röportajında şu ifadeleri kullanmıştır:

"YPJ sadece bir ordu değil – onu daha geniş bağlamında görmelisiniz. Elbette bir savunma gücüdür ama ideolojileri ve felsefeleri ile de toplumsal bir harekettir. Bu fikirlere sahip olmadık, devrimi şimdi olduğu gibi yapamazdık. Bu yüzden kendimizi sadece asker olarak görmüyoruz." (Tank, 2017)

Aslına bakılırsa Rojava devrimi olarak nitelendirilen sözde toplumsal hareket Nesrin Abdullah gibi figürlerin mücadelelerinden değil Öcalan'ın zaman içerisinde değişen ideolojik görüşlerinden etkilenecek şekilde şekillenmiştir. Örneğin Abdullah Öcalan, Türkiye'de 1980'de gerçekleşen askerî darbenin Türk halkını ve akabinde de Kürt halkını karıştırdığını belirtmiştir (Türk, 2020). Ancak örgütün uluslararası desteğe stratejik ihtiyacından ötürü jineolojik tezine yönelerek kadının aile içi ilişkilerde sömürüldüğünü, köleleştirildiğini

ve sömürünün kökenlerinin bu ilişkiselliğe dayandığını da belirtmiştir (Öcalan, 2013).

YPJ, milislerinin özerk olduğunu ve siyasî parti ile örgütlerle bağı olmadığını iddia etse de aslında bir partiye, PKK'ya bağlıdır. YPJ'nin kadın savaşçıları ve kadın hareketini yönlendiren ideoloji, kuşkusuz PKK politikasına mündemictir. Daha doğrusu hem sözde Kürt Kadın Hareketi hem de YPJ'li milisler PKK lideri Abdullah Öcalan'a atıfta bulunmaktadır. Rojava deneyi, siyaseti, idaresi ve toplumunun örgütlenmesi arasındaki karşılıklı bağlantı -bunda kadınların oynadığı rol de dâhil olmak üzere- kaçınılmaz olarak köklemiştir ve bir siyasî partiyle, yani hem PKK hem de PYD ile ilişkilidir. Ayrıca PYD'nin kontrolündeki bölgede uyguladığını iddia ettiği "Demokratik Özerklik" sistemi teoride toplu uzlaşmaya dayalıdır, esnektir, farklı siyasî gruplara açıktır, çok kültürlüdür ve tekellilik karşıtıdır ancak pratikte durum bambaşkadır. Tüm ideoloji ve pratik; grup üyelerinin ideolojik -ve neredeyse manevi- liderleri olarak gördükleri tek bir adam tarafından formüle edilmiş ve geliştirilmiştir: Abdullah Öcalan. Bu, hem projenin başarısında bir sınırı hem de ileriye dönük olarak içyapısı içinde bir çelişkiyi temsil etmektedir (Dean, 2019).

Örgüte verilen uluslararası desteğin en önemli araçlarından biri uluslararası medyadır. Batı'nın YPJ savaşçılarına olan hayranlığı birkaç temel faktöre değinmektedir. "Kadın savaşçılar" bir yandan alışılmadık ve daha önce keşfedilmemiş bir konuyu, diğer bir deyişle izleyici için büyüleyici bir yeniliği temsil etmektedir. Öte yandan, bu anlatı genellikle konunun süreksiz bir tasviri ile sonuçlanır ve bazı yönleri diğer, daha uygun özellikler lehine gölgede bırakır. Bu iç çelişkinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Birincisi, YPJ'nin ait olduğu jeopolitik bağlamın karmaşıklığı. Aslında bölge -kültürlerin, toplumların, siyasî görüşlerin ve amaçların bir mozaiği olarak muhtemelen Ortadoğu'daki en karmaşık jeopolitik çerçeveyi temsil etmektedir. İç heterojenliği aslında hem sözde Kürt kadın savaşçıların hem de askerî ve siyasî konumlarının basit bir tasvirine yol açar.

bilir. Ayrıca, devletlerarası dengeler, uluslararası ilişkiler ve siyasi anlaşmalar medyayı etkileyerek konunun ele alınış şeklini etkilemektedir (Morgan, 2019). Öcalan’ın yeni kadın prototipi olarak tanımladığı bu yeni kadın savaşçı imajı uluslararası medyadaki tasviriyle örgüte ihtiyacı olan stratejik desteği sağlamaktadır. Kadınlar bu imajın bir aracı olarak çeşitli şekillerde öne çıkarılmaktadır ve artan destekle birlikte bu durumun devam etmesi muhtemeldir.

3. YPG ve Yabancı Terörist Savaşçılar

Dünyanın çeşitli bölgelerinden gelerek Suriye’deki iç savaşa dâhil olan yabancı terörist savaşçıların sadece Suriye’de değil kendi ülkelerinde de şu ana kadar birçok probleme neden olduğu bilinmektedir ancak problemin büyüğü ilerleyen yıllarda Avrupa ve ABD için ortaya çıkacak gibi görünmektedir.

Ünlü yazar Ernest Hemingway’in “Çanlar Kimin İçin Çalıyor” eseri dünyada en çok okunan romanlardan birisidir. Bahsi geçen eserde, İspanya İç Savaşı’nda patlayıcı uzmanı olarak görev yapan ABD’li bir İspanyolca profesörünün gözünden olaylar tasvir edilmektedir. Dolayısıyla Hemingway, meşhur eserinde aslında bir yabancı savaşçıyı anlatmıştır. İspanya’dan sonra da dünyanın çeşitli bölgelerine yönelik yabancı savaşçı akını devam etmiştir. Afganistan’da, Suriye’de ve Irak’ta yaşananlar neticesinde bu kavramdan hareketle yeni bir kavram ortaya çıkmıştır: Yabancı terörist savaşçılar.

Yabancı terörist savaşçı (YTS) kavramı IŞİD’in 2014’te Suriye’de ve Irak’ta hızla yayılması ile gündeme gelmiştir. IŞİD’in dünyanın her tarafından sempatanlarını bölgeye savaşmaya davet etmesi, 24 Eylül 2014’te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından YTS başlıklı 2178 no.lu kararın alınmasına sebep olmuştur.

YTS kavramının yoğun olarak incelendiği Batı ülkelerinin konuya bakış açıları; bugün YTS olanların ülkelerine geri döndüklerinde yaratacakları tehditten kaynaklanmaktadır. Bu nedenle daha çok IŞİD tarzındaki yapılara katılımlara odaklanılmakta, PKK/YPG

veya Hristiyan milislere katılımlara sınırlı ilgi gösterilmektedir. Bu yaklaşım BM'nin 2170 ve 2178 sayılı kararlarına da yansımış, YTS kavramı IŞİD ve El-Kaide bağlantılı örgütler kapsamında tanımlanmıştır.

YPG'de yer alan YTS'lerin büyük çoğunluğunu ise, Batı veya Avrupa ülkelerinden gelenler oluşturmaktadır. Bu noktada, Soufan Grubu'nun raporunda yer alan verilere göre, IŞİD'e en çok katılım, Rusya Federasyonu'ndan olurken; Stratejik Diyalog Enstitüsü'nün raporunda, YPG'ye en çok katılımın ABD'den olduğu öne sürülmektedir (Barret, 2017). Suriye'de artan IŞİD varlığının ardından, 2014'ten itibaren PKK/YPG terör örgütüne birçok ülkeden çok sayıda YTS katılmıştır ancak Batılı ülkeler bu konuyla neredeyse hiç ilgilenmemiştir. Gönüllü savaşçılar, lejyonerler gibi isimlerle bu konu geçiştirilmiştir. PKK/YPG'ye katılan Batılılarla-Avrupalılarla ilgili neredeyse hiçbir işlem yapılmamıştır.

PKK/YPG, 2014'te internet ve sosyal medya üzerinden DEAS'a karşı savaşmak üzere yabancılara davet göndermeye başlamıştır. YPG içinde bulunan yabancı terörist savaşçıların sayısı ile ilgili resmî/net bir sayı yoktur. YPG içerisindeki YTS'lerin sayısı daha ziyade sahadaki aktivistlerden ve bölgedeki gazetecilerden kişisel kontaklarla elde edilen bilgi ve tahminlerden yaptığımız çıkarımlara dayanmaktadır. YPG içerisindeki YTS sayısına yönelik yapılan tahminlerden birisi bu sayının 800'e kadar çıktığı yönündedir (Hatahet vd., 2019). Bizim sahadaki aktivist ve gazetecilerle birebir görüşmelerimizden edindiğimiz bilgiler neticesinde İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya, Almanya, Danimarka, Yunanistan, Finlandiya, Fransa ve hatta Çin'den gelen yaklaşık 1200 YTS'nin PKK/YPG saflarına katıldığını tahmin etmekteyiz.

Bugün PKK terör örgütü için bir devlet kurmak; enternasyonal sosyalizmi yaymak için bir araç hâline gelmiştir. PKK uygulamalarıyla alakası olmayan ancak gösterişli ifadelerle gündemde tutulan "demokratik özerklik" vb. projelerin Avrupa'da ve ABD'de sol hareketlere ilham verdiği görülmektedir. Şu an PKK/YPG saflarında

savaşan fakat silahlı eğitimleri, şiddet deneyimleri, suç bağlantıları ve radikal fikirleriyle Batı’ya dönecek olan yüzlerce radikal sol militan bulunmaktadır. PKK’nın Avrupa’daki aşırı-sol gruplarla tarihsel bağları ve bağlantıları da bilinmektedir. Dolayısıyla, bir gün geri dönecek Batılı YTS’ler Batı güvenliği ve uluslararası düzen açısından büyük bir tehdit oluşturacaktır.

Örgüt, Batı’daki propaganda ağını genişletmek için, ideolojik olarak endoktrine ettiği kişiler yoluyla Avrupa’daki radikal gruplar arasında etkinliğini sağlamaktadır. Batı’nın PKK/YPG’ye desteğinin temel nedeni olarak PKK/YPG’nin “seküler” olması gösterilmektedir ancak burada bir hata vardır. Zira PKK/YPG’nin sekülerliğinin, modern Batılı seküler ve demokratik anlayış ile hiçbir alakası yoktur. PKK/YPG, Sovyet Politbürosu’nun ve Çin Komünist Partisi’nin sekülerlik anlayışını takip etmektedir. Bu nedenle PKK/YPG’nin sekülerliği, Suriye’nin yeniden inşası için ekonomik ve siyasi liberalizme dönüşemez. Şu anda PKK/YPG’nin fiili kontrolü altında bulunan uyguladığı sosyo-politik yapı ve ekonomik üretim modelleri, Maoist bir paradigma çerçevesinde “komünlere” dayanmaktadır. PKK/YPG kontrolündeki Suriye topraklarından “Batılı yaklaşımın sahip bir bölge” çıkmasını beklemek büyük bir yanılgı olacaktır. Bu bölgelerde serbest piyasa ekonomisi, bireycilik, ifade özgürlüğü ve liberal girişimcilik gibi anlayışların yerleşmesi mümkün görülmemektedir çünkü PKK/YPG, “komünal” bir ütopya rüyası görmektedir ve kendisini Neo-Maoist ve Neo-Stalinist kavramlarla tanımlamaktadır. PKK’nın Rojava söylemi ve uygulaması da aslında örgütün Leninist-Stalinist kimliğini destekler niteliktedir.

Hegghammer tarafından gerçekleştirilen; YTS’ler ile ilgili çalışmalara göre yabancı savaşçıların ülkelerine geri döndüklerinde yeni terör eylemlerine katılma ihtimalleri oldukça yüksektir. Ülkelerine geri dönen YTS’lerin döndükten sonra ölümcül eylemlere katılmaları yahut bu eylemleri bizzat gerçekleştirme ihtimalleri yüzde 67’ye kadar ulaşabilmektedir (Hegghammer, 2013). PKK/YPG bünyesindeki yabancı teröristlerin ileride herhangi bir ülkeye yönelik bir

terörist eylemde bulunmayacaklarının garantisi var mıdır? Aynı şekilde Leninist-Stalinist kimliği ile bilinen bu şahısların Batı'ya, evlerine döndüklerinde kendi fikirlerinin aksine düşünen bir gruba karşı terörist tehdit oluşturmayacaklarını kim söyleyebilir? Bu yabancı terörist savaşçılar ABD'ye, Avrupa'ya geri döndüklerinde savaş deneyimlerini, terör örgütünde aldıkları eğitimleri ve radikalleşmelerini de beraberlerinde götürecektir. Bu şahıslar ister yalnız; isterse de radikal sol gruplarla birlikte ABD ve Avrupa için ciddi tehdit oluşturacaklardır. Suriye'deki deneyimleri, ABD ve Avrupa'daki grupları daha da radikalleştirecek ve eylem tarzlarına da etki edecektir. Kullandıkları şiddetin türü ve kapsamı muhtemelen artacaktır. Molotof kokteyllerinin yerini ise büyük bir ihtimalle el yapımı patlayıcılar alacaktır.

Batılı YTS'lere Suriye'nin kuzeyinde alan tanınması ve eylem kabiliyetlerinin bu şekilde artmasına imkân tanınması orta ve uzun vadede Avrupa ve Batı güvenliği açısından büyük riskler barındırmaktadır. Gelecekte hiç beklemedikleri bir anda, ummadıkları yerlerde "romantik/ütopik" anlamlar yükledikleri bu kişilerin en sert eylemleri gerçekleştirdiğini gördüklerinde son altı yılda YPG'nin bu gruplara sağladığı olanağın etkisini pahalı bir bedelle ödeyebilirler ki bu yönde işaretler gelmeye de başlamıştır. Fransa'da Notre-Dame-des-Landes tahliyesi sırasında jandarmanın helikopterine yönelik işaret fişegi ateşleyen şahsın Suriye'de YPG saflarında savaşmış aşırı sol ideolojiye sahip bir Fransız vatandaşı olduğu ortaya çıkmıştır. (Suc ve Massey, 2019) Batı bu hususta artık önlem almalı ve PKK/YPG'ye desteğini kesmelidir. Aksi takdirde PKK/YPG saflarında savaşan vatandaşları bir gün ABD ve Avrupa topraklarına "Anders Behring Breivik" in Stalinist versiyonu olarak geri dönebilir ve o gün çanlar korkarız ki çanlar Batı için çalıyor olabilir.

Sonuç

Mart 2011'de barışçıl demokrasi talepleri ile başlayan ancak Esed Rejimi'nin kimyasal silahlar da dâhil olmak üzere sert bir şekilde

karşılık verdiği hadiseler sonucunda bugün Suriye hem bir iç savaş hem de vekâlet savaşları ile eş zamanlı olarak karşı karşıya kalmıştır. PKK terör örgütü ve onun Suriye’deki uzantıları olan PYD/YPG/YPJ; bölgeye akan silah karaborsasından, Esed Rejimi’nin kontrolden çıkan envanterinden ve IŞİD terör örgütüne karşı mücadele bahaneleri ile Türkiye’nin yoğun itirazlarına rağmen, kendisine sağlanan yeteneklerden yararlanmış ve Suriye sahasında Fırat Nehri’nin doğusunda çok ciddi bir alan kazanmıştır.

Hatırlanacağı üzere; Türkiye’nin Fırat’ın doğusundaki terör unsurlarına yönelik olarak gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı öncesinde Suriye’deki askerlerini çekme kararı alan dönemin ABD Başkanı Donald Trump, ABD’li askerlerin bütünüyle çekilmeyeceklerini ve YPG/SDG ile birlikte petrol sahalarını işletmek için kalacaklarını dile getirmiştir. ABD Başkanı’nun “Petrol bizde kalacak. Petrolü koruyacak ve bununla ne yapacağımıza biz karar vereceğiz” açıklaması ve Pentagon’un bu bölgedeki petrol gelirlerinin ABD tarafından değil YPG/SDG tarafından kullanılacağını duyurması aslında mevcut durumu ortaya koymaktadır. SDG/YPG hâlihazırda, bu bölgedeki enerji kaynaklarından fazlasıyla istifade etmektedir. Her ne kadar söz konusu çıkarım ve kullanım potansiyelin çok altında kalıyor ve yalnızca Irak ve Esed rejimi gibi aktörlere satılıyor olsa da örgütün finansmanı ve hayatta kalması açısından büyük önemi haizdir. Bu noktada PKK/YPG’nin Suriye’deki kamuflaj çatı organizasyonu olan SDG’nin Suriye’nin kuzeydoğusunda kontrol ettiği bölgelerde petrol çıkarma, işleme ve ticaretini yapmak üzere ABD’nin Delta Crescent Energy LLC adlı şirketle bir anlaşma imzalaması dikkat çekmiştir. Kısacası önümüzdeki süreçte, söz konusu kaynaklar (Suriye’deki petrol ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık dörtte üçü) aracılığıyla Suriye’de PKK/YPG’nin terör faaliyetleri finanse edilmeye devam edecektir. Ayrıca bu anlaşma sayesinde PKK/YPG’nin özerklik arayışı da güçlenmektedir. Nitekim, bahsi geçen anlaşmayı PKK/YPG’nin bir hukukî tanınma olarak okuma eğilimine girdiği görülmektedir. Bu anlaşma ile PKK’nın Suriye kolu kendisine bir

meşrulaştırma ve uluslararası legalleştirme alanı açıldığını düşünmektedir. Dolayısıyla bu durumun YPG/PKK'ya sadece siyasî tanınma değil, yasadışı gelirlerin aklanması, gizlenmesi ve yönlendirilmesi gibi çok geniş bir alan açacağı terör örgütüne öngörülmektedir. Bu durum, söz konusu örgüt tarafından sahada etkin bir şekilde kullanabilecek önemli bir finans aracı olarak da görülmektedir.

ABD'li şirket ile PKK/YPG arasında yapılan bu anlaşma uluslararası hukuku ihlal eden bir aksiyondur. Bugün birçok temel uluslararası hukuk metninde kabul edilen Suriye'nin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı gibi genel dayanakların yanında bu anlaşmayla ilgili olarak (bu anlaşma vurguladığımız gibi bir ABD şirketi ile PKK/YPG arasında yapılmış bir anlaşmadır, dolayısıyla klasik uluslararası hukuk anlaşmalarından farklıdır, bu farklılığın da elbette birtakım hukukî sonuçları vardır, burayı bir kenara bırakarak) vurgulanması/hatırlatılması gereken en önemli şey; geçtiğimiz yıllarda Suriye'de terör örgütü IŞİD'in petrol satışına karşı uluslararası kamuoyunda yapılan itirazlardır. Zira ilgili dönemde IŞİD'in petrol satışı smuggling/kaçakçılık olarak nitelendirilmişti. ABD'li şirket ile PKK/YPG arasında imza edilen anlaşmanın da bundan bir farkı yoktur. Uluslararası hukuka göre bir ülkedeki tabii kaynakların; ilgili ülkenin hükûmeti veya halkının tamamını temsil eden bir iradenin rızası olmadan işgalci güçle (ABD Suriye'de işgalci bir güçtür zira herhangi bir hukukî dayanakla Suriye'de değildir) işbirliği yaparak kendi amaçları için kullanılması, bilhassa ülkeyi bölmek için araç kılınması meşru ve hukukî değildir. Bunun gerekçeleri için IŞİD'e verilen tepkilerin yanında Cenevre Sözleşmelerine de (1949 ve 1977) (insancıl hukuk) müracaat edilebilir. Bahsi geçen sözleşmelerde bir ülkedeki işgal kuvvetinin (hatta bir ülkedeki yabancı kuvvetlerin) o ülkeyi temsil etme yetkisine sahip olmayan gruplarla anlaşarak tabii kaynaklar ve diğer zenginlikler üzerinde hak elde etmesini yasaklayan hükümler bulunmaktadır.

Geldiğimiz noktada PKK/YPG terör örgütü, kategorik olarak düşük yoğunluklu çatışma profilinden giderek daha da hibrit ye-

teneklere sahip bir kapasiteye evrilmektedir. Söz konusu gidişat Türkiye’nin millî güvenliği açısından oldukça endişe vericidir (Kasapoğlu, 2021). Günümüzde halen daha devam eden ve 21. yüzyılda vuku bulan en yıkıcı iç savaş olarak tasvir edebileceğimiz Suriye İç Savaşı’nın sona kavuşturulması ve ülkenin yeniden yapılandırılması noktasında somut bir gelişme bulunmamaktadır. Suriye’de mevcut durumun değişmesi doğrultusunda atılacak her bir adımın maliyeti çok ağırlaşmıştır. Hatta bir kazanım elde etmek için göze alınması gereken maliyetler o kadar büyüktür ki; aktörler harekete geçmektense şartların değişmesini beklemeyi tercih etmektedirler.

Türkiye’nin müttefiki olan kimi devletler PKK/YPG’yi Suriye’nin kuzeyinde IŞİD ile mücadele eden meşru bir araç olarak görmekte ve PKK/YPG’nin Türkiye için tehdit olmadığını iddia etmektedir. Diğer taraftan YPG/YPJ’nin kadın savaşçı kimliğini ön plana çıkarmasıyla birlikte feminist çevrelerden de tam destek almaktadır ancak örgütün sivil katliamları, doğayı tahribatı ve çocuk savaştırıyor olmaları göz ardı edilmektedir. Bu tavra karşın feminist literatürü kullanarak bir çerçeve çizmek örgütlerin savunduklarını iddia ettikleri ideoloji ile nasıl çeliştiğini gözler önüne serecektir. Abdullah Öcalan’ın jineoloji tezi üzerine inşa edilen ve sözde Rojava devrimi ile doruk noktasına çıkan savaşçı kadın imajı özellikle Batı’dan ciddi derecede destek almakta, çeşitli medya araçlarında kendine sık sık yer bulmaktadır. Diğer taraftan, Öcalan’ın kadınlar üzerine söylemleri ve bireysel hayatında bu söylemlerle nasıl çelişkili aksiyonlar içerisine girdiği bir diğer konuyu oluşturmaktadır. Kadınların sürekli bir kalıbın içerisinde olmaya zorlandığı bu tavır, feminist yaklaşımla örtüşmemektedir. Diğer birçok terör örgütünde olduğu gibi YPG’nin kadınları kullanıyor oluşu stratejik ihtiyaçlarından fazlasına dayanmamaktadır. YPJ organik bir şekilde ortaya çıkan bir kadın kurtuluş hareketi değil, yıllardır çeşitli terör eylemleriyle dikkat çeken PKK’nın stratejik bir hamlesi olarak erkek ege-men zihniyetin sahadaki bir yansımasıdır.

Diğer taraftan, YPG'nin çocuk istismarı ve çocuk savaşçı kullanması ile ilgili olarak; hatırlanacağı üzere, BM Genel Sekreteri'nin Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Özel Temsilcisi Virginia Gamba tarafından hazırlanan "BM Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar Raporu" Genel Sekreter Antonio Guterres tarafından 26 Temmuz 2019 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunulmuştur. ABD başta olmak üzere Batı tarafından desteklenen PKK/YPG'nin Suriye'deki çocukları kullanarak, istismar ederek yaptığı faaliyetlerin yer aldığı raporda Suriye'deki çarpıcı gerçekler gün yüzüne çıkarılmıştır. BM'nin "Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar" raporu, PKK/YPG'nin Suriye'de okulları mühimmat deposu olarak kullandığını ve ciddi miktarda çocuğun örgüt içinde yer aldığını ortaya koymuştur. Raporda terör örgütü PYD/YPG/PKK'nın; 24 okul ve hastaneyi kışlaya çevirirken, 14 okulu ise mühimmat deposu olarak kullandığı tespiti yapılmıştır. Örgütün, çocukları kandırarak geleceğini kararttığı, geçen yıl içinde Suriye'de SDG ismini kullanan terör örgütü PYD/YPG/PKK tarafından en çok çocukların kullanıldığı, Suriye'de terör örgütleri içerisinde tespit edilen 806 çocuk unsurdan 313'ünün örgüt bünyesinde yer aldığına dikkat çekilmiştir. SDG bünyesindeki çocukların yüzde 40'ını kız çocukları oluştururken, bunlardan 20'sinin 15 yaşının altında olduğu, 119 kız çocuğunun ise aktif olarak çatışmalarda yer aldığı tespit edilmiştir.

PKK/YPG'nin Türkiye için tehdit olmadığı iddiaları, çeşitli yabancı gazete ve internet sayfalarını dolduradursun son bir senede Türkiye destekli muhaliflerin/Suriye Millî Ordusu'nun kontrolündeki Afrin, Azez, El-Bab, Çobanbey, Resulayn ve Tel Abyad gibi şehirlerde PKK/YPG'ye bağlı gruplar tarafından sivillerin de büyük zararlar gördüğü onlarca bombalı ve roketli saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırıların icrasında PKK/YPG'nin yabancı terörist savaşçılarının da katkısı bulunmaktadır. Bu noktada bahsi geçen YTS'lerin vatandaşı olduğu devletler konuyla alakalı kayıtsızlıklarını sürdürmeye devam ederlerse ilgili YTS'ler ülkelerine döndüklerinde edindikleri tecrübeler ışığında daha profesyonel olarak sergi-

leyecekleri şiddet aksiyonlarıyla vatandaşı oldukları devletleri bir bumerang misali vurma potansiyeli taşımaktadırlar.

Sonuç olarak; kadınlar ve yabancı katılımlar üzerinden Batı kamuoyunun ve özellikle ABD'nin üç yıldır ısrarla halkla ilişkiler faaliyeti yürüterek parlattığı PYD/YPG/SDG bir terör örgütüdür ve SDG'nin Mazlum Abdi ismiyle tepesine oturttuğu kişi, bilinen PKK'lı bir teröristtir. Bir süredir Mazlum Abdi ismi geçtiğinde Batı basını onun PKK'daki günlerini değil, SDG'deki "liderliğini" ve kadın silah arkadaşlarını ön plana çıkarırsa da artık mızrak çuvala sığmamaktadır. Son dönemde yaşanan gelişmeler ve Batı propaganda makinesinden sızanlar ışığında Batı bloku ve bilhassa ABD'nin PYD/YPG/SDG'yi eski kuşak PKK'lı terörist liderler bagajından kurtarmak istediği de anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu şekilde de PYD/YPG/SDG'nin PKK olmadığı iddiası daha da yüksek bir sesle dillendirilecektir. Üstelik bu söylemin uluslararası kamuoyunda ciddi bir alıcısı olduğu da bilinmektedir.

Kaynakça

- Abdurrahman, H. (2017, Ağustos 11). ABD'nin Suriye'deki Kara Gücü: YPG. Suriye Gündemi: <http://www.suriyegundemi.com/2017/08/11/abd-nin-suriyedeki-kara-gucu-ypg/> adresinden alındı.
- Acun, C., & Keskin, B. (2016). PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG. Ankara: Seta Yayınları.
- Alison, M. (2004). "Women as agents of political violence: Gendering security". *Security Dialogue*, 35(4): 447-463. <https://doi.org/10.1177/0967010604049522>
- Al Jazeera. (2017, Şubat 14). Moskova'da 'Kürt konferansı'. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/moskovada-kurt-konferansi> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2017, Şubat 10). Terör örgütü PYD Moskova'da temsilcilik açtı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutu-pyd-moskovada-temsilcilik-acti/519352> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2017, Aralık 2). 'SDG'nin kaçan sözcüsü Silo, ABD-PYD/PKK ilişkilerini anlattı. <http://aa.com.tr/tr/dunya/sdgnin-kacan-sozcusu-silo-abd-pyd-pkk-iliskilerini-anlatti/987777> adresinden alındı.

- Banks, C. (2019). "Introduction: Women, Gender, and Terrorism: Gendering Terrorism". *Women and Criminal Justice*, 29(4-5): 181-187.
<https://doi.org/10.1080/08974454.2019.1633612>
- Barret, R. (2017). "Beyond The Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees". The Soufan Center, 9-13.
- Bayraklı, E., ve Alkanat, A. (2021). "PKK'da Kadın Teröristlerin Rolü ve Örgüt İçi Cinsel İstismar". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37): 119-156.
<https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.905848>
- Berko, A., ve Erez, E. (2007). "Gender, Palestinian women, and terrorism: Women's liberation or oppression?". *Studies in Conflict and Terrorism*, 30(6): 493-519. <https://doi.org/10.1080/10576100701329550>
- Bloom, M. (2011). *Bombshell: Women and Terrorism*. University of Pennsylvania Press.
- Cave, J. (2012). Syrian Kurds and The Democratic Union Party. Institute for the Study of War.
- Cott, N. F. (2013). *Women and war*. Berlin, Boston: K. G. Saur.
<https://doi.org/10.1515/9783110971125>
- Criss, N. B. (2008). "The Nature of PKK Terrorism in Turkey". *Studies in Conflict & Terrorism*, July 2012: 37-41.
- Cunningham, K. J. (2003). "Cross-regional trends in female terrorism". *Studies in Conflict and Terrorism*, 26(3): 171-195.
<https://doi.org/10.1080/10576100390211419>
- Cunningham, K. J. (2007). "Countering Female Terrorism". *Studies in Conflict and Terrorism*, 30(2): 113-129. <https://doi.org/10.1080/10576100601101067>
- De Beauvoir, S. (2003). "The Second Sex: Introduction". *Feminist Theory Reader: Local and Global Perspectives*, 40-48.
- Dean, V. (2019). "Kurdish Female Fighters: the Western Depiction of Glocalism". *Journal of Culture, Politics and Innovation*, (1): 1-29.
- Dubin, R. (2017, Eylül 12). The Pentagon Is Spending \$2 Billion Running Soviet-Era Guns to Syrian Rebels. Foreign Policy:
<http://foreignpolicy.com/2017/09/12/the-pentagon-is-spending-2-billion-running-soviet-era-guns-to-syrian-rebels/> adresinden alındı
- Elshtain, J. B. (1982). "On beautiful souls, just warriors and feminist consciousness". *Women's Studies International Forum*, 5(3-4): 341-348.
[https://doi.org/10.1016/0277-5395\(82\)90043-7](https://doi.org/10.1016/0277-5395(82)90043-7)
- Georges-Abeyie, D. E. (2015). "Sex, Gender, Multidimensional Value Space, and Social Cultural Resistance – Afrocentrism". *Women and Criminal Justice*, 25(1-2): 100-119. <https://doi.org/10.1080/08974454.2015.1023885>
- González, A. L., Freilich, J. D. ve Chermak, S. M. (2014). How Women Engage Homegrown Terrorism. *Feminist Criminology*, 9(4): 344-366.
<https://doi.org/10.1177/1557085114529809>

- Gökcan, Ö. (2018). “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi veya Diğer Bir İfadeyle ‘İlan Edilmemiş Savaş’”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1): 169-198. Doi: 10.17550/akademikincelemeler.396405
- Habertürk. (2021, Şubat 4). Rusya’nın Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı Sotniçenko: “YPG/PKK’nın Moskova’da ofisi yok”.
<https://www.haberturk.com/rusya-nin-ankara-buyukelciligi-mustesari-sotnicenko-yppgpkk-nin-moskova-da-ofisi-yok-2962119> adresinden alındı.
- Hatahet, S., Cengiz, M.E. ve Rashid, M. (2019 Nisan). Suriye’deki Ulus-Aşırı Ypg’li Savaşçılar Fenomeni. İstanbul: Al Sharq Forum.
- Hegghammer, T. (2013). “Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists’ Choice between Domestic and Foreign Fighting”. *American Political Science Review*, 107(1): 1-15.
- Herschinger, E. (2016). “Political Science, Terrorism and Gender”. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 39(3): 46-66.
- Hürriyet. (2017, Temmuz 23). Amerikalı Komutan: YPG Bir Günde SDG Oldu.
<http://www.hurriyet.com.tr/amerikalı-komutan-ypg-bir-gunde-sdg-oldu-40528362>
- Jacques, K., ve Taylor, P. J. (2009). “Female terrorism: A review”. *Terrorism and Political Violence*, 21(3): 499-515. <https://doi.org/10.1080/09546550902984042>
- Kasapoğlu, C. (2021), PKK/YPG Terör Örgütü’nün Afrin Saldırısı: Hibrit Kabiliyet Trendi ve Tehdit Analizi, EDAM, <https://edam.org.tr/pkk-ypg-teror-orgutunun-afrin-saldirisi-hibrit-kabiliyet-trendi-ve-tehdit-analizi/>
- Lavinzagros. (2019, Nisan 15). Abdullah Ocalan Kadın, Erkek, Ask, Sanat ve Aydınlik 1. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=ITFXByWukjs>
- Morgan, M. (2019). *Female Militarization and Women’s Rights: A Case Study of the Peshmerga and YPJ*. University of Central Florida, 82.
- Nacos, B. L. (2005). The portrayal of female terrorists in the media: Similar framing patterns in the news coverage of women in politics and in terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, 28(5): 435-451.
<https://doi.org/10.1080/10576100500180352>
- Ocalan, A. (2013). *Liberating Life: Woman’s Revolution*. www.freedom-for-ocalan.com
- O’Driscoll, D. (2015). “The YPG and the Changing Dynamics of the Fight Against IS”. *Policy Paper*, 24(126): 1-6.
- Orton, K. (2017). *The Forgotten Foreign Fighters: The PKK in Syria*. Londra: Henry Jackson Society.
- Öçal, H. (2021). *PKK Terörü ve Kadın*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Phelan, A. (2020). “Special Issue Introduction for Terrorism, Gender and Women: Toward an Integrated Research Agenda”. *Studies in Conflict and Terrorism*, 1-9.
<https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1759252>
- Soner, B. A., Aslan, Ö., Kıyıcı, H. (2017). *PKK’nın Bölgesel Terör Ağı Yapılanması*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

- Suc, M., Massey, J. (2019), "Ces revenants du Rojava qui inquiètent les services de renseignement". Mediapart.
<https://www.mediapart.fr/journal/international/010919/ces-revenants-du-rojava-qui-inquietent-les-services-de-renseignement?onglet=full>.
- Tank, P. (2017). Kurdish Women in Rojava: From Resistance to Reconstruction. *Welt Des Islams*, 57(3-4): 404-428. <https://doi.org/10.1163/15700607-05734p07>
- Türk, B. (2020). Hegemonic masculinity and terrorism: the case of the PKK and Abdullah Öcalan. *Critical Studies on Terrorism*, 13(2): 258-279.
<https://doi.org/10.1080/17539153.2019.1708039>
- Yılmaz, M, Tetik, Ü. (2020). "Ortadoğu'yu Terörize Eden PYD/PKK'nın Seçilmiş AB Ülkelerindeki Finansman Kaynakları". *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97): 109-130. DOI: 10.36484/liberal.688111

IRAK ŞAM İSLAM DEVLETİ (İŞİD): DOĞUŞU, DÖNÜŞÜMÜ VE GELECEĞİ

Bilgay DUMAN

Sercan ÇALIŞKAN

Giriş

1 Kasım 2017 tarihinde dönemin Irak Başbakanı Haydar el-Abadi, Anbar'a bağlı Rava'nın İŞİD'den geri alınmasıyla birlikte, Irak'ta İŞİD'in askerî olarak bittiği açıklamasını yapmıştır. Böylece İŞİD'in Haziran 2014'te Musul'u ele geçirmesiyle başlayan süreçte, yaklaşık 3,5 yıl süren mücadele askerî olarak sona ermiştir. Bu süreçte ilk bir yıl, yani 2014'ün ikinci ve 2015 yılının ilk yarısı, İŞİD'e karşı Irak savunma durumunda kalınırken, Ağustos 2015'te ABD'nin öncülüğünde İŞİD'e karşı uluslararası koalisyonun kurulması ve Irak güvenlik güçlerinin yeniden toparlanmasıyla birlikte muharebe ve saldırı durumuna geçilmiştir. Daha önce de bazı bölgelerin İŞİD'den geri alınması rağmen, uluslararası koalisyonun kurulmasıyla birlikte İŞİD'de karşı sistemli ve istikrarlı bir ilerleme sağlandığı görülmüştür. Ancak zaman zaman Haşdi Şaabi ve Irak güvenlik güçleri arasındaki uyumsuzluk ve koordinasyon eksikliği de İŞİD'e karşı ilerlemede aksaklıklar ortaya çıkarmıştır. Musul ve Telafer operasyonunda bu durum açık bir biçimde kendini belli etmiş, nitekim

2016'nın sonunda tamamlanması planlanan Musul operasyonu ancak Haziran 2017'de tamamlanmıştır. Musul'un IŞİD'den tamamen geri alınmasıyla birlikte, psikolojik üstünlüğü tamamen ele geçiren Irak merkezî hükûmeti, yaklaşık 4 aylık süre içerisinde de IŞİD'in kontrolünde hiçbir Irak toprağı bırakmamıştır. Ancak buna rağmen IŞİD'in bıraktığı etki, ulaştığı eylem kapasitesi ile bölgesel ve küresel bir tehdit hâline gelmiş, güvenlikten siyasete pek çok konudaki algıyı değiştirmiş, hatta terör ve terör grupları konusundaki uluslararası tartışmaları yeni dinamiklerle tartışılmasını beraberinde getirmiştir.

Bu anlamıyla IŞİD'in bölgesel ve küresel siyasette bıraktığı etki, IŞİD'in nasıl bir terör örgütü olduğu ve nasıl bir yapıya evrildiği/evrileceği konusunda yapılacak tartışmaları gerekli kılmaktadır. Bu çalışma da IŞİD'in geçmişten günümüze oluşum süreci ile birlikte özellikle doğduğu topraklar olan Irak ve çevresinde geçirdiği süreç ve mevcut durumunun yanı sıra, nasıl bir yapıya dönüştüğü ve dönüşeceğini de tahlil etmeye çalışmaktadır. Öte yandan çalışma içerisinde bilhassa Irak ve Suriye'de gücünün zirvesinde olduğu 2014-2017 yılları arasında Türkiye'ye yönelik yarattığı güvenlik tehditlerinin neler olduğu ele alınacak; söz konusu tehditlere karşın Türkiye'nin ortaya koyduğu güvenlik politikaları değerlendirilecektir. Son bölümde ise örgütün mevcut durumda başta Irak'ta olmak üzere nasıl bir dönüşüm sürecine girdiği ve söz konusu coğrafya üzerinde siyasi, ekonomik ve sosyal olarak arkasında nasıl bir tablo bıraktığı incelenecektir.

1. IŞİD'in Tarihsel Arka Planı:

Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali ve Afgan Cihadı

Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) olarak isimlendirilen örgütün tarihçesi, İslam dünyasında 1979'da Afganistan'ın Sovyet işgaline verilen bir cevap olarak tezahür eden "cihad" anlayışına dayanmaktadır. Nitekim IŞİD'in ortaya çıkışının tarihsel zemini incelendiğinde ve örgütün ideolojik alt yapısını inşa eden isimlerin el-Kaide ile

temasları da göz önüne alındığında, sürecin başlangıcını 1979 Sovyetlerin Afganistan'ı işgaline götürmek doğru olacaktır. Sovyet kuvvetlerinin karşısında, başta ABD'nin olmak üzere Batılı ülkeler ile Arap yarımadasındaki petro-dolar şeyhlerinin desteği, Afganistan'da oluşturulan direniş örgütlerinin el-Kaide çatısı altında güç kazanabilmesini beraberinde getirirken; öte yandan Sovyet işgalinin son bulmasının ardından bilhassa 2000'li yılların başı ile birlikte el-Kaide'nin merkezî yapılanmasından ayrılan farklı cihatçı gruplar ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu direniş örgütlerinin bazıları, ABD'nin Irak'ı işgali ile birlikte varlıklarını Irak'a taşımış ve burada faaliyet göstermiştir. El-Kaide unsurlarının Irak'taki direnişin bir parçası hâline gelmesi, bu bölgede el-Kaide'ye bağlılığını bildiren Ebu Mus'ab ez-Zerkavi'nin "Irak el-Kaidesi" örgütünün ortaya çıkması için gerekli zemini hazırlamıştır.

27 Nisan 1978'de Sevr Darbesi ile yönetimi ele geçiren Afganistan Demokratik Halk Partisi, Muhammed Nuri Taraki başbakanlığında komünist eğilimli bir siyasî yapı ortaya koyarken diğer yandan SSCB ile de yakın ilişkiler içerisine girmiştir. İlk aşamada, darbe ile başa gelen yeni yönetime Sovyetlerin silah ve askerî danışmanlar ile destek olduğu bilinirken, diğer yandan sayıları beş yüzü bulan her alandaki Sovyet uzmanları Afganistan'a gelmiş, pek çok Afganlı da Sovyetlere gönderilmiştir (Rubinstein, 1982). Yine bu dönemde Afganistan ve Sovyetler'i yakın işbirliği içerisine sokan önemli gelişme, Afganistan Başbakanı Taraki'nin Moskova'ya yaptığı ziyarette, 5 Aralık 1978 günü SSCB ile 20 yıl süreli bir "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalanması olmuştur (Armaoğlu, 2016). Ancak gerçekleşen darbe sonrası darbenin mimarları olan Afgan komünistleri arasında yaşanan çekişme, Afgan Demokratik Halk Partisi içerisinde gittikçe artmış ve çekişme, mevcut siyasî yapının korunması adına Sovyetlerin Afganistan'da etkisini daha fazla artırması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Taraki'nin yönetiminde Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan ve SSCB ile olan yakın ilişkilere karşı olan Hafızullah Emin'in parti içi bir darbe ile

birlikte Taraki'yi görevden indirmesi, Sovyetlerin endişesini somutlaştırmıştır. Taraki'nin devrilmesi ile birlikte Afganistan yönetiminin ABD yanlısı bir politika ortaya koyma olasılığı, Sovyetlerin Basra Körfezi'ne, Ortadoğu ve dolayısıyla Ortadoğu'daki enerji sahaları ile Hint Okyanusu'na inşinin öne geçilmesi anlamını taşımaktaydı. Böylesi jeostratejik anlam taşıyan Afganistan'daki etki gücünü yitirmek istemeyen SSCB, 1978'de iki ülke arasında imzalanan Dostluk Anlaşması'nı öne sürerek Aralık 1979'da Afganistan'ın işgalini başlatmıştır.

ABD ile Soğuk Savaş rekabeti içerisinde Afganistan işgalini başlatan SSCB, giriştiği işgal süresince en büyük darbeyi yine başta ABD olmak üzere ve onun batılı müttefikleri tarafından almıştır. Afganistan'da Sovyet birliklerine karşı savaşan Afgan "mücahitlere" destek veren Amerikan yönetimi, savaşın Sovyetler aleyhinde sonuçlanması için bahsi geçen mücahitlere yalnızca askerî ve ekonomik destek sağlamakla kalmamış, bölgede oluşan Sovyet karşıtı "Afgan cihadına" karşı politik destek de ortaya koymuşlardır. Nitekim ABD Başkanı Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Zbigniew Brzezinski'nin 1979'da Pakistan'a yaptığı ziyaret esnasında bölgede bulunan mücahitlere yaptığı konuşma, ABD yetkililerin bölgeye yaptığı ilk en üst düzey ziyaret olmuştur. Brzezinski burada gerçekleştirdiği bir konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır (Nelson, 2008):

"Allah'a olan derin inançlarınızı biliyoruz ve mücadelenizde başarılı olacağınıza eminiz. Şurada gördüğünüz topraklar sizindir. Bir gün oraya geri döneceksiniz, çünkü kavganızda muzaffer olacaksınız. Evlerinizi, camilerinizi geri alacaksınız. Çünkü haklı bir mücadele veriyorsunuz ve Allah sizin yanınızda."

Başta ABD ve diğer Batı ülkelerinin Afganistan'ı Sovyetlerin Vietnam'ı konumuna getirmek için bölgedeki Afgan cihadçıları nasıl birer vekil güç olarak kullandığını ve bu kapsamda desteklediğini gösteren en önemli örneklerden biri de dönemin "Demir Lady" lakaplı İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'in 1981'de Afganis-

tan-Pakistan sınırına yaptığı ziyareti olmuştur. Thatcher, sınır bölgesine gerçekleştirdiği ziyarette Afgan mücahitlere hitaben yaptığı konuşmada 2 milyon sterlin değerinde silah yardımı yapacaklarının sözünü vererek, *“Hür dünyanın kalbi sizinle birlikte dir”* ifadelerini kullanmıştır (Margaret Thatcher Foundation, 1981). Afganistan’daki cihatçılara verilen desteklerin siyasî anlamda ne derece yüksek olduğunu gösteren somut örneklerden biri de hiç şüphesiz 1983’de dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan’ın cihatçıların temsilcilerini Beyaz Saray’da bizzat ağırlaması olmuştur. Reagan, Beyaz Saray’da bire bir görüşme gerçekleştirdiği cihatçı liderleri tanıtarak *“Bu beyefendiler, ABD’nin kurucu babalarıyla aynı ahlak ve anlayışa sahiptirler”* demiştir (Reagan Library, 2017). Yalnızca siyaseten değil, Amerikan yönetimi Sovyetlerin Afganistan’da mağlubiyetini sağlamak amacıyla Afgan cihatçılara doğrudan silah yardımları da yapmış, nitekim bu kapsamda cihatçılara verilen Stinger füzeleri doğrudan sahada askerî anlamda dengeleri değiştirecek bir rol oynamıştır (Grau ve Gress, 2002). Nitekim Soğuk Savaş’ın da sonuna tekabül edecek olan işgalin 1989’da sona ermesi ile Afganistan’da ortaya çıkan yeni dinamikleri ilerleyen otuz yıllık süreçte başta Ortadoğu olmak üzere pek çok coğrafyada yeni senaryoları beraberinde getirmiştir.

Sovyetlerin Afganistan’ı işgali ve işgalin ardından bölgedeki Afgan mücahitlere yönelik ABD ve müttefikleri tarafından sağlanan destek, el-Kaide’nin temel taşlarını inşa edecek insan kaynağı ile söz konusu insan kaynağı için gerekli savaş kabiliyetini sağlamıştır. Bu anlamda işgalin hemen başında Afganistan’a giden Abdullah Azzam ve Usame Bin Ladin el-Kaide’nin kuruluş aşamasında ortaya koydukları faaliyetlerle dünyanın birçok noktasından yeni savaşçı ile maddi kaynağın Afganistan’a akmasına neden olmuşlardır. Afgan cihadına destek amacıyla Pakistan’a gelen Abdullah Azzam, Suudi Arabistan tarafından fonlanan İslamabad İslam Üniversitesi’nde ders verirken, öte yandan Körfez ülkelerinden Afganistan’daki cihada yönelik finansal desteğin koordinasyonunu sağlamıştır. Diğer yandan Azzam ile Afganistan öncesinde Cidde’de tanışan Bin La-

din, 1980’de Afganistan’a giderek kendi askerî kampını oluşturmuştur. Öyle ki Azzam ve Bin Ladin’in işgalin hemen başında ortaya koyduğu faaliyetler, 1980’nin ikinci yarısı itibariyle yirmi bin savaşçının Afganistan’a gelmesini sağlamıştır (Erdem, 2016). 1988’e gelindiğinde ise işgalin son yıllarında Bin Ladin Peşaver’de el-Kaide’yi kurmuş; böylece Azzam ve Ladin’in Afganistan’daki cihadı bir örgüt çatısı altında toplama gayreti somut bir zemine taşınmıştır. El-Kaide’nin 7 Ağustos 1998’de ABD’nin Darüsselam ve Nairobi büyükelçiliklerine yönelik olarak eş zamanlı gerçekleştirdiği bombalı saldırılar, örgütün uluslararası görünürlüğünü sağlamıştır. Söz konusu bu uluslararası görünürlük 11 Eylül 2001’deki saldırı ile birlikte tepe noktaya ulaşırken, saldırıyı takip eden yıllarda Afganistan ve Irak saldırıyı gerçekleştiren el-Kaide’ye destek verdikleri gerekçesiyle işgal edilmiştir.

ABD’nin Irak ve Afganistan işgali, el-Kaide’nin özellikle insan ve finansal kaynağını sağlayan kanalları önemli ölçüde zayıflatmış; diğer yandan örgütün operasyonel kabiliyetinde de gerileme dönemi yaşanmıştır. El-Kaide’nin kendi iç dinamiklerinden ortaya çıkan pek çok irili ufaklı gruplar, el-Kaide’nin merkezine bağlılıklarını bildirmelerine karşın gevşek bir merkezî anlayış ile kendi ajandasını oluşturmaya başlamışlardır. Bilhassa Irak’ın işgali sonrası başta Irak, ilerleyen yıllarda Arap Baharı ve Suriye’de patlak veren iç savaş ile birlikte bu gruplar Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da kendi varlıklarını güçlendirmişler ve bu süreç, kendi içerisinde IŞİD’i ortaya çıkaran dinamikleri de beraberinde getirmiştir.

2. Zerkavi’nin Irak el-Kaide’sinden IŞİD’e Uzanan Süreç

Ahmed el-Halayleh veyahut kod adı ile Ebu Musab ez-Zerkavi, 1966 Ürdün, Zerka doğumludur. Henüz 17 yaşındayken babasını kaybetmesiyle birlikte okulu bırakmış ve alkol, şiddet ve uyuşturucu ile dolu bir hayatı benimsemeye başlamıştır. 1980’lerin başında uyuşturucu bulundurmamak ve cinsel saldırı suçundan hapse girmiştir. Zerkavi’nin cihad kavramı ile ilk tanışma yılları ve radikalleşme

süreci de bu cezaevi dönemlerine rastlamıştır (Kirdar, 2011). 1988’de hapisneden çıkan Zerkavi, ertesi yıl 1989’da Sovyetlere karşı cihada katılmak amacıyla Afganistan’a gitmiştir. Ancak Zerkavi’nin Afganistan’a gittiği yıl, Sovyetlerin Afganistan’daki kuvvetlerini çekmeye başladığı döneme denk gelmiş ve bu nedenle Zerkavi’nin Afganistan’da girdiği çatışma sayısı oldukça az olmuştur (Gerges, 2019). Silahlı çatışmalara aktif olarak çok az katılmış olsa da 1992’ye kadar Afganistan’da bulunması Zerkavi’nin bölgedeki cihatçı kadrolar ile bağlantılarını geliştirmesini sağlamıştır. Nitekim Zerkavi’nin Afganistan’da kurduğu ilişkilerden en önemlisi Ebu Muhammed el-Makdisi ile kurduğu ilişkidir. Makdisi ile Peşaver’de kurmuş olduğu ilişki ve onu bir akıl hocası olarak görmesi, Zerkavi’nin selefi doktrinlerin etkisinde daha fazla kalmasına neden olmuştur. Ayrıca yine Makdisi ile Peşaverde bulunduğu dönem ona daha radikal bir kişilik kazandırmış; diğer yandan aynı dönem içerisinde el-Kaide ile olan bağlantılarını geliştirebilmiştir.

Sovyet işgalinin sona ermesinin ve Afgan cihadı süresince oluşan örgütler arasındaki savaşın kızışmaya başlaması ile birlikte Zerkavi ve Makdisi “evlerine daha yakın bir cihadi inşa etmek için amacıyla” Ürdün’e dönmüşlerdir (Gambill, 2004). Ürdün’de Haşimi monarşisine karşı mücadeleye girişmişler ve bu kapsamda “Bey’atu’l-İmam” örgütünü kurmuşlardır. Örgütün temel amacı, ilk aşamada gerekli silah ve mühimmatı edinmek; insan kaynağı açısından genç nüfusun ideolojik olarak eğitilmesi ve ikinci aşama olarak ise bölgede “İsrail karşıtı” saldırıları organize etmek olmuştur (Hüseyin, 2014). Ürdün’deki Kral Hüseyin rejimi ve rejimin İsrail ile yapmış olduğu anlaşmaları sık sık eleştiren Zerkavi, hem rejimin hem de İsrail’in dikkatini çekmiştir. 1993 yılında yerel bir sinema salonuna yapılan bombalı terör eyleminin düzenleyicisi olduğu öne sürülerek yakalanarak 15 yıl hapse mahkûm edilmiştir. Ayrıca aynı eylemin failleri olarak Zerkavi ile birlikte Makdisi ve diğer birçok örgüt üyesi de tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Zerkavi ve Makdisi, hapisane sürecinde Ürdün’deki aşiret bağları nedeniyle gardiyan-

lardan özel muamele görmüşler, bu sayede de hapisane duvarları içerisinde kurdukları Bey'atu'l-İmam örgütünü yöneterek genişletmişlerdir (Riedel, 2010).

Zerkavi, 1999 yılının Mart ayında, İkinci Abdullah'ın Ürdün'de krallık koltuğuna geçmesi ile çıkarılan genel krallık affından yararlanarak hapisneden çıkmıştır. Ürdün'deki sabıkalı kişiliği nedeniyle tekrar tutuklanma olasılığı yüksek olan Zerkavi, kendine ikinci bir Afganistan rotası çizerek on yılın ardından tekrar Ürdün'den Afganistan'a gitmiştir. Afganistan'da başta Bin Ladin olmak üzere el-Kaide'nin üst düzey isimlerinden destekler almayı amaçlayan Zerkavi, Bin Ladin ile tanışmasına karşın el-Kaide'den beklediği desteği bulamamıştır. Bu noktada altı çizilmesi gereken nokta, Zerkavi'nin ideolojik bakış açısında oluşturduğu "küresel cihad" söylemi ile el-Kaide'nin benimsediği ideolojinin birbirinden önemli ölçüde ayrışıyor olmasıdır. Bu ayrımı, "uzak ve yakın düşman" ifadeleri üzerinden nitelendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu kapsamda el-Kaide, örgütün temel hedefine ABD ve ABD'nin Ortadoğu'daki varlığını koymuştur. Nitekim 1998'de El-Kudüs el-Arabi adlı gazetede yayınlanan ve altında Bin Ladin ve Eymen el-Zevahiri'nin imzalarının da bulunduğu "Yahudiler ve Haçlılara Karşı Cihadın Dünya İslami Cephesi Bildirisi"nde ilan edilen cihadın hedefi olarak doğrudan Amerikan yönetiminin Ortadoğu ülkelerindeki varlığı ve ortaya koyduğu cihad ideolojisinde ise bölgede çıkarlarının örtüştüğü İsrail olarak nitelendirilmiştir (Lewis, 2010). Zerkavi'nin ideolojisinde ise temel hedef Irak ve Suriye'de başta olmak üzere Ortadoğu'daki mevcut rejimler olmuştur (Council on Foreign Relations, 2006). Bilhassa Zerkavi, Şii nüfusu "küresel cihad"ın önündeki en önemli engellerden biri olarak görmüş ve ilk mücadelenin bu kapsamda Şiilere ve Şiilerin ağırlık kazandığı rejimlere yönelik ortaya konmasını savunmuştur. Nitekim ilerleyen süreçte önce Zerkavi'nin temellerini attığı Irak el-Kaidesi'nin, ardından IŞİD'in eylem stratejileri incelendiğinde hedeflerin ABD veya İsrail güçleri değil, Irak ve Suriye sahasındaki rejim güçleri ile

bu ülkelerde Şii nüfusun oluşturduğu vilayetler olduğu görülmektedir. Diğer yandan, Bin Ladin'in özellikle Ürdün'deki hapisanelerden Afganistan'a gelerek el-Kaide ile temasa geçmeyi amaçlayan kişilerin Ürdün istihbaratı tarafından görevlendirildiğine dair inancı da Zerkavi'nin ilişkilerini güçlendirmesinde engelleyici bir faktör olduğu öne sürülmektedir (Kirdar, 2011).

Zerkavi, her ne kadar el-Kaide içerisinde arzu ettiği bağlantıları kuramamış olsa da örgüt içerisinde bazı isimlerle ilişkilerini kullanarak 1999 yılının sonlarında, Afganistan'ın batısında, İran sınırına yakın Herat kampında kendi askerî kampını el-Kaide'nin finansal desteği ile oluşturmuştur (Weaver, 2006). Herat Askerî Kampı, takip eden yıllarda Zerkavi'nin kuracağı "Tevhid ve Cihad Örgütü"nü temellerini oluşturması bakımından önem arz etmektedir ve bunu örgütü oluşturması sürecinde attığı ilk ciddi adım olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Zerkavi, Herat Askerî Kampı'nda, farklı coğrafyalarda harekete geçmeye hazır, hücre yapılanmalarından oluşan mobil bir ordu kapsamında saldırı kapasitesi inşa etmeye çalışmıştır (Kirdar, 2011). Bu husus, ilerleyen yıllarda İŞİD'in farklı ülkelerdeki hücre yapılanmaları aracılığıyla ortaya koyduğu eylem tarzının temellerinin hangi tarihsel zeminden kaynaklandığının anlaşılması için de önem arz etmektedir. Nitekim İŞİD'in bilhassa 2015-2017 yılları arasında Avrupa ülkelerindeki hücre evleri aracılığıyla düzenlediği terör eylemlerine (2015 Paris ve 2017 Londra saldırıları gibi) bakıldığında, söz konusu eylem stratejisinin temellerinin atılmasında Zerkavi'nin Herat Askerî Kampı'nda önemli bir yeri olduğu söylenilebilir.

ABD'nin Afganistan'a 2001 yılında saldırı başlatması ile birlikte Zerkavi beraberindeki 300 militanıyla İran'a geçmiştir. İran'da yeni bir kamp kurmayı planlamış ve militanlarını kendi oluşturduğu "Tevhid ve Cihad" örgütü çatısı altında tutmaya devam ederek yönetmeye çalışmıştır. Ancak gerek Tevhid ve Cihad örgütünün faaliyetlerine karşı gerekse de Avrupa'daki hücre yapılanmalarının fark-

lı istihbarat servislerinin radarına takılması neticesinde Zerkavi ve örgütü üzerindeki baskılar artmıştır (Gambill, 2004). Baskılar neticesinde Zerkavi'nin İran planı uzun vadeli olmamış, kendisine yeni rotalar çizmek durumunda kalmıştır.

3. El-Kaide Unsurlarının Irak'a Taşınması

Zerkavi, birkaç hafta içerisinde İran'dan Irak'a geçti. Afganistan'daki el-Kaide temasları esnasında örgüt içerisinde ilişkilerini geliştirdiği ve Herat Askerî Kampı'nı kurmasında kendisine yardımcı olan isimlerle koordinasyonunu devam ettiren Zerkavi, aynı bağlantılarını Irak'ta arzu ettiği düzeni kurmakta da kullanmıştır. Bu kapsamda Irak'ın kuzeyinde etkin olan el-Kaide bağlantılı Ensar el-İslam ile güç birliği yapmış ve burada zaman içerisinde "Irak el-Kaidesi" olarak anılacak örgütün temellerini atmıştır.

Zerkavi'nin Irak'taki faaliyetleri incelendiğinde, İran'da tam anlamıyla kurmasına engel olduğu yapıyı Irak'ta kurmaya çalıştığı görülmektedir. Bu faaliyetlerine, yeni geldiği bu topraklarda kendisine insan kaynağı, lojistik ve finansal kaynak sağlayacak ilişki ağını inşa etme çalışmalarıyla başlamıştır. Bu kapsamda sık sık Sünni nüfusun yoğun olduğu Bağdat, Ramadi, Tikrit arasında mekik dokuyarak buradaki ağlarını geliştirmiş, militan toplamış ve yeni üsler kurmuştur (Kirdar, 2011).

Ekim 2002'de Ürdün'de suikast sonucu öldürülen Amerikalı diplomat Laurence Foley, Zerkavi'nin kötü şöhretinin uluslararası bir boyut kazanmasında önemli rol oynamıştır. Bunun en büyük nedeni, Ürdün devletinin suikastın arkasında Zerkavi'nin olduğunu duyurması olmuştur (CNN, 2002). O tarihlerde Irak'a yapılacak askerî müdahale için uluslararası kamuoyunda bir meşruiyet zemini hazırlamaya çalışan Amerikan yönetimi, olayın faili olarak görülen Zerkavi'nin Irak'ta bulunması nedeniyle Irak yönetimi ve Zerkavi (dolayısıyla el-Kaide ile) bir bağlantı kurma yoluna gitmiştir. ABD'nin Foley suikastını Zerkavi özelinde el-Kaide ile ilişkilendirmeye çabalaması; Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve

“küresel terörü” desteklediği gerekçesiyle işgal hazırlığında olduğu dönemle eş zamanlı gerçekleşmiştir.

2003'te ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından Zerkavi Irak'taki varlığını güçlendirmek amacıyla gerek ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerine gerekse de Irak güvenlik güçlerine yönelik tehditler oluşturmak amacıyla birçok farklı saldırı stratejisi izlemiştir. 19 Ağustos 2003'te Bağdat'taki Birleşmiş Milletler Büyükelçiliği'ne bombalı saldırı düzenlemiştir; Irak'taki geçiş sürecini engellemek amacıyla doğrudan Irak güvenlik güçlerini ve Iraklı siyasileri hedef almıştır. Zerkavi'nin Irak'ta gerçekleştirdiği tüm bu saldırılar onu ABD için öncesine nazaran çok daha büyük bir tehdit unsuru hâline getirmiştir. Bilhassa Bağdat'taki Birleşmiş Milletler Merkezi'ne dönük gerçekleştirdiği bombalı saldırı tüm dünya kamuoyunda ciddi ses getirmiştir. Saldırının gerçekleşmesinden bir ay sonra ABD, “uluslararası teröristler” sınıfına dâhil ettiği altı kişi kapsamında Zerkavi'nin de malvarlığının dondurulduğunu duyurmuştur (Hüseyin, 2014). Diğer yandan Amerikan hükûmeti tarafından yapılan diğer bir açıklamada Zerkavi'nin bulunduğu yer hakkında bilgi sağlayanlara 25 milyon dolar para ödülü verileceği ilan edilmiştir (Mohamedou, 2018).

Irak'ta kurduğu yapılanmayı, Irak'ın getirdiği sosyal ve siyasî avantajlardan da faydalanarak geliştirmek isteyen Zerkavi, İran sınırında kurduğu Herat Askerî Kampı öncesi aldığı destek gibi tekrar el-Kaide'nin bölgedeki gücünü kullanmak istemiştir. Bu bağlamda Ekim 2004'te El Kaide lideri Bin Ladin'e bağlılığını bildirmiş ve örgütün ismini “Irak El Kaidesi” olarak değiştirerek yeni bir yapılanma süreci içerisine girmiştir. Zerkavi'nin Irak'ta el-Kaide çatısı altında görünmek istemesindeki temel sebep el-Kaide'nin insan kaynağı, lojistik ağı ve finansal varlığı gibi noktalarda örgütün sunduğu nüfus alanından faydalanmayı sürdürmek istemesidir. Nitekim bu işbirliği ile Zerkavi, bölgede el-Kaide'nin marka değerini kullanırken, el-Kaide de Irak El Kaidesi'nin operasyonel gücünden faydalanmak istemiştir. Zira doğrudan el-Kaide'ye bağlılığını bil-

dirmesinin ardından Zerkavi, örgütün Irak kolunun lideri konumuna gelmiştir.

Ancak 2005 yılına gelindiğinde, Zerkavi ile el-Kaide'nin merkez yapılanması arasındaki fikir ayrılıkları güçlenmiş ve Zerkavi'nin "küresel cihad" yolunda ortaya koyduğu yöntemlere yönelik uyarılar sertleşmeye başlamıştır. Zerkavi'nin Ürdün ve Afganistan yıllarında akıl hocası olarak gördüğü Ebu Muhammed el-Makdisi, 2005 yılında Zerkavi'ye yönelik yazdığı mektupta Irak el-Kaidesi'nin Şii ve Hristiyan sivillere yönelik gerçekleştirdiği gaddarca eylemler hatırlatılarak bu eylemlerden vazgeçilmesi gerektiği belirtilmiştir (al-Shishani, 2009). Diğer yandan Makdisi'nin haricinde Irak el-Kaidesi'ne eleştiriler yönelten diğer bir isim ise el-Kaide merkez yapılanmasının tepe kadrosunda bulunan ve nitekim Bin Ladin'in ölümünün ardından örgütün lideri olacak Eymen ez-Zevahiri'dir. Zevahiri, 2005 yılının başında Zerkavi'ye yazdığı bir mektupta, Şii camilere yönelik saldırılardan, esirlerin başının kesilmesi gibi yöntemlerden derhal vazgeçilmesi gerektiğini iletmiştir (Bar ve Minzili, 2006).

Zerkavi'nin Irak el-Kaidesi, 2006 yılında bölgedeki bazı Sünni gruplarla birleşerek "Mücahitler Şura Konseyi" adlı bir çatı örgüt oluşturmuştur. Konseyin bir çatı örgüt olarak oluşturulmasındaki temel nedenlerinden biri, Irak el-Kaidesi'nin sık sık "Iraklı olmadığı" eleştirilerine maruz kalmasından kaynaklanmıştır. Zira bölgedeki belli başlı Sünni gruplarla oluşturulan ittifak ile bu eleştirilerin önüne geçilmek istenmiştir.

Zerkavi'nin Haziran 2006'da Irak'ın Diyala vilayetinde ABD'nin düzenlediği bir hava saldırısında öldürülmesi, yeni bir sürece kapı aralamış ve Zerkavi'nin ölümünün ardından örgüt liderliğine Ebu Musab el-Masri getirilmiştir. Ayrıca bu dönemde örgüt, Irak el-Kaidesi isminden ziyade "Irak İslam Devleti" olarak anılmaya başlanmıştır. Irak İslam Devleti (İİD), hem Zerkavi döneminde oluşturulan Mücahitler Şura Konseyi'ni hem de bu konsey içerisinde yer alan Irak el-Kaidesi'ni içerisinde barındıran geniş kapsamlı bir örgüt

halini almıştır. Nitekim 2006 yılının sonunda Masri, Irak el-Kaidesi'ni İİD'ye eklemiş ve kendisi de İİD içerisinde Savaş Bakanı görevini üstlenmiştir. Irak el-Kaidesi kökenli olduğu bilinen Ebu Ömer el-Bağdadi ise İİD'nin yeni lideri olmuştur. Her ne kadar Ömer el-Bağdadi yeni lider olarak lanse edilse de, Masri ve Ömer el-Bağdadi'nin 2010'da birlikte ABD'nin hava saldırısında öldürülünceye kadar el-Kaide'nin Irak'taki kalıntıları büyük oranda beraber yönettikleri bilinmektedir (Gerges, 2019). İki ismin ABD tarafından öldürülmesinin ardından örgütün liderliğine 1976 Samarra doğumlu olan, çeşitli kaynaklarda Ali el-Bedri el-Samarri, Dr. İbrahim ve Avvad İbrahim olarak bilinen Ebu Bekir el-Bağdadi yükselmiştir (UN Security Council, 2014).

Lider değişikliğinin akabinde 2013 yılı örgüt için önemli bir dönemece beraberinde getirmiştir. Zira Suriye'deki iç savaşın patlak vermesi sonrasında Irak'ın yanı sıra Suriye sahasında da nüfus alanı oluşturmak, örgütün güç sahasını genişletmek önemli hedeflerden biri konumuna gelmiştir. Bu kapsamda hareket eden Bağdadi Irak'tan Suriye'ye taşınarak örgütün ismini "Irak Şam İslam Devleti" (İŞİD) olarak değiştirmiştir. Bağdadi'nin bu hamlesi, el-Kaide ile olan bağlarının tamamen kopacağı yeni dönemin bir başlangıcı olmuştur. Zira örgütün isim değişikliği ve daha da önemlisi güç sahasını Irak'tan Suriye'ye genişletmek istemesi el-Kaide lideri Zevahiri tarafından olumlu karşılanmamıştır ve Bağdadi'ye yönelik eleştiriler yöneltilmiştir. Nitekim el-Kaide, Bağdadi'nin bu eleştirileri reddetmesi ile beraber İŞİD arasındaki artan gerginlik neticesinde Haziran 2014'te örgüt ile olan tüm bağlarını sonlandırmıştır.

4. İŞİD'e Giden Süreç

İŞİD'in 2014-2017 yılları arasında gücünün zirvesine ulaştığı dönemi, bu gücü elde ettiği Irak ve Suriye'nin içerisinde bulunduğu siyasi ve toplumsal atmosfer ile birlikte şekilde ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Özellikle Irak'taki dinamiklerin İŞİD'in ortaya çıkışında büyük rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Irak'ın işgali sonrası bölgede artan etnik ve mezhebî ayrışmalardan yararlanan IŞİD, Sünni nüfusun içerisinde bulunduğu ötekileşme duygusundan da yaralanarak Sünni nüfusun yüksek olduğu bölgelerde insan kaynağına erişebilmiştir. Diğer yandan 2011'de Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmeye başlaması ile birlikte ise zaten kırılğan olan Irak'ın güvenlik istikrarını bozacak eylemlerini daha rahat gerçekleştirebilmişlerdir. Bu anlamda Saddam sonrası dönemde ABD desteğiyle yeniden tesis edilmeye çalışılan Irak ordusu ve diğer güvenlik birimlerinin başta ülkenin kuzeyi olmak üzere Irak'ın tümünde etkin bir güvenlik atmosferi inşa edememesi, IŞİD'in bölgede toprak kontrolünü sağlayabilecek ölçüde dahi güçlenebilmesini sağlamıştır. Nitekim 2014 yılında örgüt, Anbar'dan Felluce'ye kadar uzanan bölgedeki birçok yerleşim yerinde saha hâkimiyeti elde ederken; Haziran 2014'e gelindiğinde Musul'da sözde "İslam Devleti" ile Bağdadı'nın "Hilafet" ilanı gerçekleşmiştir. Ancak IŞİD'in Irak'ta doğmasına yol açan iç ve dış dinamikleri göz ardı etmek mümkün değildir.

Nitekim ABD'nin 2003'te Irak işgalinin ardından kurulan siyasî yapı içerisinde federal bir yönetim tarzı benimsenmiş ve Irak halkının alışık olmadığı bir biçimde iktidar gücü yerleşmiştir; yani merkezî yönetimle birlikte federal bölgeler ve il yönetimleri pek çok konuda özerkliğe kavuşmuştur. Geline nokta bu yapı Irak'taki etnik, dinî ve mezhebî ayrışmaları körüklerken, coğrafi olarak da fiilî bölünmeler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ABD'nin Irak'ı işgaliyle beraber ortaya çıkan yapının, çatışma dinamiğini beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür. Örneğin Musul, Anbar, Selâhaddin gibi illerde Sünniler ana güç olurken, Basra, Meysan, Zikar, Babil, Necef, Kerbela, Kadisiye, Musennâ ve Vasi'te Şiiler yönetici konumu tekil olarak ele almıştır. Öte yandan Erbil, Süleymaniye ve Duhok'u içerisine alan Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) de başlı başına bir güç hâline gelmiştir. Irak'ta "ulusal birlik hükümetleri" olsa da yerel yönetimler üzerindeki ayrışma merkezî yönetime de sirayet etmiştir. Bu açıdan yerel politika Irak'taki merkez siyaseti

de doğrudan etkiler konuma gelmiştir. Özellikle Irak'ta Şiiilerin hâkim olduğu merkezî hükûmet ile Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı Musul, Tikrit, Anbar gibi vilayetlerin yönetimleri arasındaki çekişmeler, zaman zaman Irak siyasetinin belirleyicisi olmuştur.

Özellikle Nuri el-Maliki'nin başbakanlığı döneminde Irak iç siyasetindeki derin kutuplaşma, İŞİD gibi bir yapının ortaya çıkması ve Irak'ta Sünnileri alternatif bir yapı arayışına ittiğini söylemek mümkündür. Nuri el-Maliki'nin başbakanlığı döneminde Sünniler üzerine uygulanan baskıcı politikalar, Sünnilerin siyasi sürecin dışında kalmış olması veya bunu tercih etmiş olmaları, Sünnilerin kendi içerisinde bir liderlik mücadelesinin ortaya çıkması ve bütüncül bir Sünni liderliğinin oluşmamış olması, merkezî hükûmetin Musul üzerine kurduğu baskıyla beraber oradaki yerel unsurların daha çok illegal veya siyaset dışı yöntemlere yönelmesi gibi sebepler, Sünnilerin Irak merkezî hükûmetine inancını azaltmış ve bir alternatif arayışına yöneltmiştir. Sünnilerin hâkim olduğu bölgelerdeki yerel yönetimler, Irak merkezî hükûmetine karşı ciddi bir muhalefet içerisinde olurken, zaman zaman bu durum silahlı çatışmalara dönüşmüştür (Mansour, 2016).

Irak merkezî hükûmetinin Aralık 2012'de başlayan Sünni Arapların yoğun olarak yaşadığı illerde yapılan protesto gösterilerine karşı sertlikle karşılık vermesi ve Sünni Arap siyasetçilere yönelik suçlamalar, Sünnilerin Maliki'ye tepki duymasına yol açmıştır.

Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el-Haşimi'ye yönelik gıyabında verilen idam kararı ve Eylül ayının ilk on günü bitmeden yaşanan şiddet eylemleri nedeniyle Eylül 2012, Irak tarihine özel ve karanlık bir iz bırakmıştır. Tarık el-Haşimi'ye yönelik Şiiilere karşı "ölüm mangaları" kurduğu ve terör eylemlerine yol açtığı iddiasıyla 19 Aralık 2011'de hakkında açılan soruşturma sonrası kurulan mahkeme, 8 Eylül 2012 Pazar günü kararını vererek, Haşimi hakkında gıyabında idam kararı vermiştir. Hakkında mahkeme başlamadan önce tutuklama kararı çıkmasıyla İKBY'de bir süre kaldıktan sonra Katar'a giden Haşimi, Nisan 2012'de Katar'dan Türkiye'ye

geçmiş, Türkiye de kendisine oturma izni vererek konut ve koruma tahsis etmiştir. 8 Mayıs 2012’de Haşimi için İnterpol tarafından “kırmızı bülten” çıkarılmış olsa da Türkiye, Haşimi’yi kendi istemediği sürece ülkesine teslim etmeyeceğini, Haşimi’nin dilediği kadar kalabileceğini açıklamıştır. Tarık el-Haşimi hakkında gıyabında 5 kez idam cezası kararı verilmiştir.

Tarık el-Haşimi’den sonra Sünni Arapların önde gelen liderlerinden biri olan dönemin Irak Maliye Bakanı Rafi el-İsâvî’ye yönelik de adli süreç başlatılmıştır. 20 Aralık 2012’de Irakiye listesinin Sünni liderlerinden Rafi el-İsâvî’nin Felluce’deki evine ve Bağdat’taki ofisine “anti terör” kapsamında baskın yapılarak 150’ye yakın korumasının Irak hükûmeti tarafından tutuklanmasının ardından yükselen gerginlik, Musul’daki bir hapisanede Irak Ordusu’na bağlı bir subayın genç bir kıza tecavüz ettiğinin ortaya çıkmasıyla üst seviyeye ulaşmıştır. Diyala’daki bir hapisanede de Sünni Arap bir tutuklunun işkence sonucu hayatı kaybetmesi gerginliği bir adım daha öteye taşımıştır. Rafi El-İsâvî’nin evine ve ofisine düzenlenen operasyonun Irak Başbakanı Nuri el-Maliki’ye bağlı özel birlikler tarafından yapıldığının iddia edilmesi üzerine, hükûmet muhalifleri 21 Aralık 2012 tarihinde Cuma namazı çıkışında Anbar’da (Ramadi ve Felluce) gösteriler başlatmıştır. Anbar’daki gösteriler gittikçe yayılmış Tikrit (Samarra ve Beyci), Musul, Diyala (Bakuba ve Celevle) ve Kerkük’te Maliki aleyhine protesto gösterileri yapılmıştır. Maliki’nin önce bu gösterilere sert karşılık vererek gösterilerin yapılmasına izin vermemesi, halkın gösterilere katılımını engelleyecek önlemler alınması ve Maliki’nin yaptığı açıklamalar, göstericilerin ana unsuru olan Sünni Arapların gösterilere ilgisini ve desteğini arttırmıştır. Özellikle 28 Aralık 2012 Cuma günü Anbar’da yapılan gösteriler son derece büyük olmuş, binlerce insan gösterilere katılmıştır. Tutukluların salıverilmesi, genel af ilan edilmesi gibi taleplerin yüksek sesle istendiği gösteriler sırasında eski (Saddam Hüseyin dönemine ait) Irak bayrakları açılmış, “Irak Baharı”, “Irak’ta Sünni Baharı” gibi sloganlar atılmıştır. Ayrıca Kürt gruplar da bu gösteri-

lere destek vermiş ve gösterilerden açılan bazı pankartlarda Sünnilerin “IKBY gibi özerk yönetim” talep ettikleri görülmüştür.

Öte yandan Musul’da da Maliki karşıtı gösteriler Sünni Araplar tarafından güçlü bir biçimde devam etmiştir. Musul Üniversitesi ve Ahrar Meydanı’nda yapılan gösterilere katılım büyük olmuştur. Irak Ordusu ve polisi Musul’da güvenlik önlemlerini artırmış, halkın yaşadığı mahallelerden çıkışı yasaklanmış, yollar kapatılmıştır. Hatta Musul Üniversitesi içerisine Hummer tipi zırhlı araçlar ve tanklar yerleştirilmiştir. Irak güvenlik birimlerinin göstericilere karşı sert müdahalelerde bulunmuş, göstericilerin arasına zırhlı araçlarla girdikleri ve göstericilere ateş açmıştır (Human Rights Watch, 2013). 7 Ocak 2013 Pazartesi günü Musul’daki Ahrar Meydanı’nda yapılan gösterilerde Irak güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu 6 kişi yaralanmış, göstericilere ateş açılması sonucunda da 2 kişi hayatını kaybetmiştir.

Muhalifler ve göstericilere itidal çağrısı yapan Nuri el-Maliki, siyasî süreci baltalamak isteyenlere imkân tanınmamasını isteyerek göstericilerin taleplerinin bazılarının değerlendirilebileceğini açıklamıştır. Bunun üzerine 14 maddelik bir talep bildirisi yayınlayan göstericilerin istekleri arasında;

- Tutuklu erkek ve kadınların serbest bırakılması,
- Uluslararası toplumun çağruları doğrultusunda idam hükümlerinin infazının durdurulması,
- Mukaddes mekânların yönetimiyle ilgili yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi,
- Terörle Mücadele Kanunu’nun 4. Maddesi’nde ifade edilen teröre karışan, teröre destek veren ve teröristleri saklayan herkes idam edilir hükmünün kaldırılması ve bu kanunla ilintili davaların iptal edilmesi,
- Genel af ilan edilmesi,
- Adli soruşturmayla ilişkin yasal düzenlemenin iptali,

- Güvenlik ve yargı başta olmak üzere, devletin tüm kurumlarında kapsamlı yolsuzluk soruşturmaları yapılması,
- Uluslararası gözlemcilerin denetimi altında nüfus sayımının yapılması,
- Diyala ve Musul Operasyonlar Komutanlığı gibi özel askerî birimlerin iptal edilmesi gibi talepler yer almıştır.

Nuri el-Maliki'nin siyasî olarak en büyük gruba sahip muhalifi ve rakibi olan Irakiye Listesi Lideri İyâd Allavi de yaptığı açıklamada, bu olayların Maliki'nin başarısızlığının kanıtı olduğunu ifade ederek kendisinin istifa etmesi ve erken seçimlere gidilmesi çağrısında bulunmuştur. Irak'ta devam eden gösteriler siyasî krizi derinleştirmiştir. Maliki, hükûmet karşıtı Sünni Arap-Kürt bloğunu kırmak amacıyla özellikle Musul'daki Yaver grubu, Kerkük'teki Haviceli Arap aşiretler gibi oluşumları yanına çekmeye çalışmıştır. Ancak Nuri el-Maliki'nin karşıtı gösteriler Havice'de de yapılmıştır. 11 Ocak 2013'te Cuma namazı sonrası Havice Stadyumu'nda toplanmak isteyen göstericilere izin verilmemiş, stadyuma giden yollar Irak güvenlik güçleri tarafından kapatılmıştır. Gösteriler Musul, Tikrit, Samarra, Anbar (Ramâdî) ve Bağdat'ta yapılmış, göstericiler toplu Cuma namazları kılmıştır. Ancak Irak güvenlik güçleri başta Bağdat olmak üzere bazı bölgelerde gösterilerin yapılmasını engellemiştir.

Bu olaylar. Irak hükûmeti ve Nuri el-Maliki'ye karşı Sünni Araplarda bir "nefret" duygusunu ortaya çıkarmıştır. Hatta Maliki ile son derece iyi ilişkiler kuran dönemin Irak Başbakan Yardımcısı Salih el-Mutlak, Rafi el-İsavi'nin tutuklanan koruma ve yardımcısıyla ilgili soruşturmanın tarafsız makamlar ve adli kurumlar tarafından yapılmasına izin verilmesini talep etmiş ve aksi takdirde kendi bloğunun siyasal süreçten tamamen çekileceğini açıklamış. Ayrıca, 30 Aralık 2012'de de Anbar'ı ziyaret ederek gösterilere destek verdiğini ortaya koymuştur. Ancak eylemciler Maliki ile iyi ilişkileri olan Salih el-Mutlak'ı alandan kovmuş, bunun üzerine Salih el-Mutlak'ın korumaları göstericilerin üzerine ateş açması sonucu beş kişi yaralanmış, yaralılardan biri daha sonra hayatını kaybet-

miştir. Salih el-Mutlak'a yönelik bu tutum Sünni Arapların geldiği noktayı göstermesi açısından son derece önemlidir.

Diğer taraftan 23 Nisan 2013 günü sabah erken saatlerde Kerük'te uzun süreden beri devam eden gösterilerde açlık grevine başlayan göstericilere Irak Ordusu'nun müdahalesi sonucunda 85 kişi hayatını kaybetmiş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır. Olaylar Kerük'ün tamamında değil Sünni Arapların çoğunlukta yaşadığı Havice ve Selâhaddin'deki Tuzhurmatu'ya bağlı Süleymanbeg nahiyesinde gerçekleşmiştir. Havice ve Süleymanbeg'de Sünni Araplar kamu binalarını ele geçirmiş ve ordunun kuşatması altındaki bölgelerde ciddi bir direnişe hazırlık yapmaya başlamışlardır. Aynı şekilde Diyala'ya bağlı Celevle ve Karatepe'de ordu ve aşiret güçleri arasında çatışmalar başlamıştır.

Bu ortam içerisinde 30 Nisan 2014'te de Irak genel seçimleri yapılmıştır. Bu süreçte 2010'dan sonra neredeyse tüm Şii grupların içerisinde yer aldığı Ulusal İttifak'tan bağımsız hareket etmesi, Maliki'nin Şii birlikteliğini de bozduğuna ilişkin görüş birliğine yol açmıştır. Bununla birlikte merkezî hükûmette elde ettiği pozisyonu yerel siyaset için de kullanan Maliki'nin, diğer Şii grupların vilayet yönetimlerindeki etkisini sınırlamaya ve Şii bölgelerinde hâkimiyet kurmaya çalışması da Şii gruplar içerisinde Maliki'ye yönelik tepkiyi artırmıştır. Öte yandan Irak'taki siyasî ve güvenlik krizinin sorumlusu olarak da Maliki görülmüş ve Sünniler ile Kürtleri ötekileştirerek krizi derinleştirmiştir.

Irak, 30 Nisan 2014 tarihinde yapılan genel seçimlerin ardından hükûmet kurma sürecine girmiştir. Liderliğini yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu'nun seçimlerden birinci çıkması, Maliki'nin eline hükûmet kurma çalışmalarında ciddi bir koz vermiş ve üçüncü dönem başbakanlık için zorlanmaya başlamışsa da, bir kez daha hükûmet kurma çalışmalarını domine etmesi, Irak'taki bütün kesimlerde rahatsızlık yaratmıştır. Bu rahatsızlıkla birlikte Maliki'nin gerekirse çoğunluk hükûmeti kuracağına yönelik açıklamaları, Irak'ta siyasî ortamı iyice gerginleştirmiş ve Sünnilerin, yönetimin

dışında kalacakları yönünde tehdit algılaması geliştirmelerine yol açmıştır.

Hükûmet kurma çalışmaları, IŞİD'in 6 Haziran 2014 Cuma günü Musul'a girmesi ve daha sonrasında kenti tamamen kontrol altına almasıyla sarsılmıştır. Musul'u ele geçirdikten sonra Kerkük'e yönelen IŞİD'in lideri Ebu Bekir El-Bağdadî, amaçlarının Bağdat'ı ele geçirmek olduğunu açıklamıştır. IŞİD, kısa sürede Bağdat'ın sınırlarına kadar ulaşmıştır. Irak ordusu ve emniyet birimleri, IŞİD'in Musul, Kerkük ve Tikrit'teki saldırıları karşısında son derece yetersiz kalmıştır. Irak merkezî hükûmetine bağlı güvenlik güçleri, IŞİD'in saldırıya geçtiği bölgelerde silah ve üniformalarını bırakarak kaçmıştır.

IŞİD, Sünnilerin yaşadığı Musul, Anbar, Selâhaddin, Diyala ve Kerkük gibi vilayetlerde kontrol alanları yaratıp halk arasında kendine taban oluşturmaya gayret ederken, ele geçirdiği Musul'da günlük yaşamı devam ettirmek suretiyle halk desteğini sağlamaya çalışmıştır. IŞİD daha önce yapmış olduğu saldırı stratejisinden farklı olarak yeni bir strateji çizmiş ve Sünnilerin yaşadığı Musul, Tikrit ve Anbar gibi şehirlerde "alan hâkimiyeti" sağlamaya yönelmiştir. Maliki de halka, IŞİD'e karşı koyma çağrısından bulunmuş ve merkezî hükûmetin yanında yer alacak kişilerin silahlandırılabilceğini açıklamıştır.

Öte yandan IŞİD'in başta Samarra olmak üzere Şiiilerin kutsal mekânlarının bulunduğu coğrafyalara yönelmesinin ardından Irak'taki en büyük Şii dinî merci Ayetullah Ali El-Sistânî "cihad" çağrısı yaparak, bütün Şiiileri ve Iraklıları IŞİD'e karşı mücadeleye çağırmıştır (Al Jazeera, 2014). Bu çağrıyla birlikte binlerce Iraklı Şii, Türkçe'ye "Millet Yığınları" olarak çevrilebilecek "Gönüllü Birlikler" olarak anılan "Haşdi Şaabi" oluşumunu meydana getirmiştir. Haşdi Şaabi yapısı içerisinde ABD'nin Irak işgali sonrası ülkede ortaya çıkan ve süreç içerisinde bir kısmı ortadan kalkan Şii milis oluşumlarının yanı sıra, hiçbir milis gruba dâhil olmayan halktan pek çok kişi de yer almıştır.

Bununla birlikte, Maliki'nin ikinci dönemindeki siyasi, sosyal, askerî ve ekonomik uygulamalarının getirdiği olumsuzlukların İŞİD'in etkinliğine yol açtığına yönelik algılamanın boyutu düşünlüdüğünden, seçimlerden açık ara farkla en yakın rakibinden yaklaşık 60 milletvekili fazla çıkarmasına rağmen hükümet kurma yetkisi Maliki'ye verilmemiştir. Şii siyasi grupların bir araya gelerek oluşturduğu Irak Ulusal İttifakı içerisinde Ağustos ayında yapılan oylamada Haydar el-Abadi hükümet kurmakla görevlendirilmiştir. Abadi yaklaşık bir ay içerisinde hükümet kurma çalışmalarını tamamlayarak 8 Eylül 2014'te 328 sandalyeli Irak Parlamentosu'nda 289 milletvekilinin katıldığı oylamayla güvenoyunu almıştır.

İŞİD'in Irak'taki ilerleyişi ve Haşdi Şaabi yapısıyla birlikte İŞİD'le mücadele bölgesel ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu süreçte, Irak'ta İran'ın doğrudan müdahil pozisyona girmiş olmasının yanı sıra, Irak'ta hükümetin kurulmasının hemen ardından ABD'nin İŞİD'e karşı mücadele eden güçlere destek verilmesini öngören İŞİD'le mücadele stratejisini açıklaması etkili olmuştur. Neticede, içerisinde Türkiye'nin de yer aldığı 60'a yakın ülkenin oluşturduğu koalisyon İŞİD'le mücadelede işbirliğine girmiştir.

5. Türkiye'ye Yönelik Güvenlik Tehditleri

Terör örgütü İŞİD'in 2014 yılı itibariyle Türkiye'nin sınır hattı boyunca Irak ve Suriye'de alan hâkimiyeti sağlaması, Türkiye'nin söz konusu tehditle eş zamanlı olarak güvenlik politikaları anlamında önemli dönüşümlere gitmesini gerektirmiştir. Bu bağlamda İŞİD, Türkiye'nin sınır güvenliğine yönelik tehditler oluşturmuş, sınır ötesinden Türkiye'ye dönük saldırılarının yanı sıra Türkiye'deki hücre yapılanmaları vasıtasıyla güvenlik güçlerine ve sivillere yönelik çok sayıda terör saldırısı düzenlemiştir. Nitekim İŞİD tarafından Mart 2014 ile Haziran 2016 tarihleri arasında Türkiye'de gerçekleştirilen terör saldırılarında 211 kişi hayatını kaybederken 1182 kişi de yaralanmıştır (Habertürk, 2016).

Özellikle örgütün Irak'tan Suriye'ye geçtiği 2013 yılı ile birlikte IŞİD, Türkiye sınırına yakın yerleşim yerlerini kontrol altına almış ve bu dönem itibarıyla Türkiye'ye yönelik eylemlerinde de ciddi anlamda artış yaşanmıştır. Bu bağlamda Suriye'nin kuzeyindeki Azez ve Cerablus hattında başta Çobanbey olmak üzere yerleşim yerlerinden Türkiye'nin hudut karakollarına IŞİD militanları tarafından çok sayıda füze saldırısı gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan Irak ve Suriye'de alan hâkimiyetini artırdığı 2014-2017 yıllarında eş zamanlı olarak Türkiye'deki hücre yapılanmaları vasıtasıyla da birçok eylem gerçekleştiren IŞİD, böylelikle yalnızca sınır ötesinden tehdit yaratan bir örgüt olmaktan ziyade, Türkiye içerisinde de önemli bir tehdit faktörü hâline gelmiş, yurt içinde önemli bir eylem kapasitesine sahip olmuştur. Bu kapsamda örgüt 10 Ekim 2015'te Ankara'daki tren garında düzenlediği bombalı saldırıda 107 kişinin hayatını kaybetmesine neden olurken; takip eden dönemlerde de gerçekleştirilen eylemler ile güvenlik güçleri ile sivil vatandaşlarımızdan çok sayıda kayıp verilmesine sebep olmuştur.

Tablo-1: 20 Temmuz 2015-1 Ocak 2017 tarihleri arasında IŞİD'in Türkiye'de gerçekleştirdiği eylemler

Saldırı	Kayıplar
Suruç Saldırısı	20 Temmuz 2015'te gerçekleştirilen saldırıda 33 kişi hayatını kaybetmiştir.
Ankara Gar Saldırısı	10 Ekim 2015'te gerçekleştirilen saldırıda 103 kişi hayatını kaybetmiştir.
Atatürk Havalimanı Saldırısı	28 Haziran 2016'da gerçekleştirilen saldırıda 45 kişi hayatını kaybetmiştir.
Gaziantep Saldırısı	21 Ağustos 2016'da gerçekleştirilen saldırıda 57 kişi hayatını kaybetmiştir.
Reina Saldırısı	1 Ocak 2017'de gerçekleştirilen saldırıda 39 kişi hayatını kaybetmiştir.

Türkiye'nin sınırları içerisinde oluşturulan IŞİD kaynaklı güvenlik tehditlerinin yanı sıra sınır ötesindeki IŞİD varlığı da doğrudan

Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit etmiştir. Bu kapsamda hem Suriye hem de Irak'ta İŞİD'in kontrol ettiği topraklarda yer alan Türkiye'nin diplomatik misyonları ile mevcut diğer varlıklara yönelik bir güvenlik politikası çizmek de zorunlu hale gelmiştir. Nitekim bu zorunluluk, Haziran 2014'te İŞİD militanlarının Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'na yönelik baskını neticesinde daha somut şekilde ortaya çıkmıştır (Anadolu Ajansı, 2014). Ayrıca Türkiye sınırına 35 kilometre uzaklıkta Suriye'nin Halep kentine bağlı Karakozak Köyü'nde yer alan ve Türkiye'nin kendi sınırları ötesindeki tek toprağı Süleyman Şah Türbesi'nin İŞİD'in yarattığı güvenlik tehditleri nedeniyle Suriye-Türkiye sınırına daha yakın bir bölgeye taşınması da İŞİD'in Türkiye'nin sınır ötesinde bulunan varlığına yönelik oluşturduğu tehdidin bir diğer göstergesi olmuştur. İŞİD'in gerek uluslararası boyutta gerçekleştirdiği terör eylemleri gerekse de bölge ülkelere dönük oluşturduğu tehdidin ortadan kaldırılmasına yönelik uluslararası girişimlere de katkı veren Türkiye, bu kapsamda ABD öncülüğünde kurulan "İŞİD ile Mücadele Uluslararası Koalisyonu"na da katılarak, koalisyon kapsamında özellikle eğitim noktasında aktif rol üstlenmiştir. 2014 yılındaki NATO zirvesinde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 10 NATO üyesi, İŞİD ile mücadele amacıyla kurulacak koalisyon kapsamında örgütle mücadele eden yerel güçlerin eğitimi ve gerekli teçhizatın sağlanması noktasında desteklerde bulunacağı açıklanmıştır (Time, 2014). Diğer yandan NATO'nun 2018'deki zirve toplantısında alınan kararla kurulan 'NATO Irak Misyonu'nda ise Türkiye, Irak Ordusu'nun İŞİD ile mücadelede güçlendirilmesi için eğitim ve danışmanlık hizmetlerine devam etmektedir.

Türkiye'nin İŞİD ile mücadele dâhil olmak üzere güvenlik politikalarında tehditleri sınır ötesinde karşılama stratejisinin dönüm noktası 2016 yılı olmuştur. Bu tarihten önce Türkiye'nin özellikle terör örgütleri kaynaklı dış tehditlere yönelik güvenlik anlayışına bakıldığında, tehditlere daha çok "savunmacı" reaksiyonlar verilecek sınır güvenliğini önceleyen politikalar ortaya konulduğu gö-

rülmektedir (Özcan, 2019). Bu doğrultuda inşa edilen güvenlik anlayışı daha çok sınır güvenliği kapsamında sınır hattına elektronik sistemler kurma, terör örgütleri tarafından geçişlerin engellenmesi ve yine terör örgütleri ile mücadelede kolektif güvenlik anlayışı çerçevesinde müttefikler ile işbirliği yapılması noktasında şekillenmiştir. Ancak gerek 1984'den itibaren çok defa Irak'ın kuzeyinde gerekse de 2011'den bu yana bir iç savaşın yaşandığı Suriye'de varlık gösteren terör örgütlerine karşı ortaya konan mücadele, savunmacı güvenlik anlayışının tehdidi ortadan kaldırmak yerine tehdidi "ertelediğini" göstermiştir. Keza Ağustos 2016'da Suriye'nin kuzeyindeki Azez ve Cerablus arasında bulunan IŞİD varlığını sonlandırmak amacıyla Fırat Kalkanı Harekâtını başlatan Türkiye, terör örgütü ile sınırlarının içerisinde değil, sınır ötesinde bir mücadele ortaya koyabilmek noktasında önemli bir dönüşümün somut adımını atmıştır. Mart 2017'ye kadar süren askerî harekâta 3 binin üzerinde terörist etkisiz hale getirilirken, 243 meskûn mahal ve 2.015 km²'lik alan kontrol altına alınmıştır (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 2020).

6. Sonuç Yerine: IŞİD'den Geriye Ne Kaldı?

IŞİD'in Irak'ta ortaya çıkarak geniş çaplı bir terör örgütüne dönüşmesi, bölgesel ve küresel bir dinamik ortaya çıkarmış, IŞİD'in bıraktığı izler ve ortaya çıkardığı değişim ekonomiden siyasete, nüfus yapısından toplumsal problemlere kadar her alanda kendini hissettirmiş ve hissettirmeye devam etmektedir. Küresel bir terör örgütü hâline gelen IŞİD, özellikle Irak coğrafyasında etkinliğini korumaya çalışmaktadır. Bununla birlikte IŞİD'in Irak'ta bıraktığı izler, özellikle bölgesel denklemde önemli gerçeklikler ortaya çıkarmıştır. Bu anlamıyla IŞİD'in geride bıraktığı etkilerin ele alınması, IŞİD'in nasıl bir kaotik ortam meydana getirdiğini göstermesi açısından önemlidir.

6.1. İnsanî Etki

IŞİD'in ortaya çıkardığı belki de en büyük değişim insan üzerinde olmuştur. IŞİD'le savaş yaklaşık 3,5 yılda 60 binden fazla insanın

hayatını kaybetmesine neden olurken, İŞİD'in etkili olduğu bölgelerde büyük demografik değişiklikler yaşanmıştır. İŞİD'le mücadele askerî olarak büyük oranda bitmesine rağmen Birleşmiş Milletler verilerine göre 3 milyondan fazla mülteci, 1,4 milyondan fazla da geçici yerleşimci bulunmaktadır (The UN Refugee Agency, 2019). Bu anlamıyla toplamda 4 milyondan fazla kişi ülke içerisinde İŞİD nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalmıştır. İŞİD'den geri alınan bölgelerdeki yeniden yapılandırma çalışmaları konusundaki aksaklık ve yavaşlığın yanı sıra, elektrik, su, sağlık gibi kamu hizmetlerinin sağlanmasındaki sıkıntılar da geri dönüşleri mümkün kılmamaktadır. Öte yandan İŞİD'in toplum sosyolojisi üzerinde de derin etkiler bırakmıştır. Özellikle İŞİD'in toplumsal güveni yatay ve dikey olarak yıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Daha net bir ifadeyle, etnik ve dinî gruplar arasındaki ayrımlar keskinleşirken, toplum ve devlet arasındaki kopukluk da giderek artmıştır. Irak'ta iktidarın ana kurucusu Şiiler arasında dahi karar alıcı mekanizmaya karşı soru işaretleri ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta Irak'ta nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiiler açısından önemli bir etken olan din adamları ile devlet mekanizması arasındaki mesafe de açılmıştır.

6.2. Güvenlik Algısı ve Sistemindeki Değişim

İŞİD'le birlikte Irak'taki güvenlik algısı ve sistemi de değişmiştir. Özellikle İŞİD'le birlikte ortaya çıkan "dehşet dengesi" Irak'taki toplumsal hafızadan kolay kolay silinebilecek bir olgu olarak görünmemektedir. İŞİD, ülkedeki "şiddet eğiliminin çitasını" oldukça yukarıya çıkarmıştır. İŞİD'in kullandığı yöntemler, eylem şekli ve kullanılan araçlar, hedef kitlenin sınırının olmaması Irak'ta "savaşın doğasını" değiştirmiş, hatta literatürde de kavramsal olarak tartışılan "savaş ahlâkını" ortadan kaldırmıştır. Öyle ki İŞİD'in artık "terör" kelimesi ile dahi ifade edilemeyecek boyutta bir şiddet sarmalı ortaya çıkardığını söylemek yerinde olacaktır. Bununla birlikte İŞİD'in Irak'taki varlığı güvenlik sistemini de değiştirmiştir. İŞİD'in etkinliğiyle birlikte devlet dışı silahlı aktörler ve PKK gibi terör ör-

gütleri sahada yer edinmeye çalışmış, hatta IŞİD'le mücadele bahanesiyle meşrulaştırılmıştır. Ayetullah Ali el-Sistani'nin fetvası üzerine kurulan Şii milis grupların Haşdi Şaabi çatısı altında yeniden kurulması ve aktive olmasıyla birlikte, devletin silahlı gücünün yerini alan ve hatta zaman zaman meşru silah kullanım gücünü elinde bulunduran devlete karşı çıkan biri güvenlik sistemi ortaya çıkmıştır. Ayrıca IŞİD'e karşı kurulan uluslararası koalisyonun varlığı da, Irak hükûmetinin izniyle dahi olsa, Irak topraklarını yeniden dışarıya açmıştır. Zira söz konusu koalisyona 60'dan fazla ülke katılım sağlamıştır. Ayrıca İran da doğrudan askerî olarak Irak topraklarında etkinlik göstermeye başlamıştır. Hatta Haşdi Şaabi ve Şii milis gruplar üzerinden Suriye gibi üçüncü ülkeleri etkisi altına almış ve operasyonlar yürütmüştür. Bu sistem içerisinde Haşdi Şaabi'nin bir yasa ile meşrulaştırılarak devletin resmî gücü hâline getirilmesiyle (Reuters, 2018), devlet dışı silahlı aktörlerin, devlet aygıtına paralel ya da alternatif bir yapıya kavuştuğu görülmektedir. Öte yandan terör örgütü PKK da IŞİD'le mücadele bahanesiyle Irak'ta başta Sincar ve Kerkük olmak üzere kendine yeni üsler kurma ve meşrulaşma çabası içerisinde olmuştur. Irak hükûmetinin zayıf konumu ve IŞİD'le mücadele nedeniyle başka bir cephe ya da cepheler açmasının önüne geçtiğinde, güvenlik sistemindeki değişikliğe etkin reaksiyon gösterememiştir. Bu durum önümüzdeki süreç içerisinde Irak hükûmetini en fazla zorlayacak konulardan biri olarak görünmektedir.

6.3. Siyasî Etki

IŞİD'in varlığı ve Sünnileri savunduğu iddiasıyla ortaya çıkmış olması, Sünnileri Irak'ta suçlu durumuna sokmuş ve Sünnilerin siyasî süreçte sessiz ve çekimser kalmasına sebebiyet vermiştir. Diğer taraftan Irak'ta Şii siyasî söylemin yükseldiği bir süreç ortaya çıkmıştır. Hatta içerisinde farklı etnik ve dinî gruplardan üyeler barındırır da temel olarak Şii kimliği üzerinden hareket eden Haşdi Şaabi'nin IŞİD'le mücadelede yürütücü güç konumuna gelmesi, Türkmenler gibi Irak'ta mezhepsel kimliğin etnik kimliğin gerisinde olduğu

toplumlarda dahi mezhepsel kimliğin ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ancak İŞİD'in mezhepsel kimlikler üzerinden beslenerek geliştiği ve gerginlik, güç boşluğu, güven eksiliği gibi ortamdan faydalandığı görülmüştür. Bu nedenle özellikle son süreçte merkezî siyasetin ön plana çıktığı bir süreçle karşı karşıya kalınmıştır. Dolayısıyla belki de İŞİD'in toplum üzerinde olumlu olarak ifade edebileceğimiz tek etkisi, mezhepçilik ve radikal söylemlere karşı çıkan ciddi bir kitlenin, Irak'ın birliği ve bütünlüğüne vurgu yapacak şekilde siyasî olarak kendini ifade etmeye başlaması olmuştur. Nitekim daha önce ciddi bir mezhepçi çizgi izleyen ve babası da bir Ayetullah olan Ammar el-Hekim, Irak İslam Yüksek Konseyi'nden (SCIRI) ayrılarak Ulusal Hikmet Hareketi'ni kurmuş ve parti ilkelelerini liberal, seküler ve milliyetçi söylemlerle açıklamıştır. 12 Mayıs 2018 tarihinde yapılması planlanan genel seçimlerden önce merkezî (radikal söylemlerden uzak) siyasî söylemlere başvuran siyasî partilerin ya da akımların artması, Irak'ın ihtiyacı olan pozitif değişimi beraberinde getirecek nitelikte olacaktır.

Diğer taraftan İŞİD, Irak'taki siyasî ve idari dengeyi de değiştirmiştir. Özellikle İŞİD'in ele geçirdiği toprakların bir kısmının geri alınması sürecinde Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) sınırlarını genişletme fırsatı ortaya çıkarmıştır. Zaten 2003'ten sonra haksız ve illegal olarak elinde tuttuğu toprakları genişleten IKBY, Irak merkezî hükûmetinin zayıflığını fırsat bilerek önce Kerkük'ü ele geçirmiş, sonra da İŞİD'den geri alınan topraklar üzerinde tahakküm kurmaya çalışmıştır. Bu durum, IKBY ve Irak merkezî hükûmeti arasındaki dengenin bozulmasına ve gerilimin de artmasına sebebiyet vermiştir. Hatta IKBY Başkanı Mesut Barzani, hem Irak merkezî hükûmetinin zayıflığı hem de uluslararası bir boyut kazanan bölgesel krizleri fırsat bilerek, IKBY'yi bağımsızlık referandumu sürecine sokmuştur. Nitekim İsrail hariç neredeyse tüm dünyanın tepkisine yol açan referandumu 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştiren Mesut Barzani, hem IKBY hem de şahsi siyasî geleceği için bugüne kadar en yanlış adımı atmıştır. Zira söz konusu refe-

randum Kürt iç politikasındaki ayrışmaları artırırken, Erbil-Bağdat arasındaki gerilimi de körüklemiştir. Bununla birlikte IKBY'nin bağımsızlığına karşı uluslararası ve bölgesel bir konsensus oluşmuş, hatta problemlili ilişkilere sahip Türkiye ve Irak'ı yeniden bir araya getirerek, ittifak ilişkisinin kurulması sağlanmıştır. Bu ittifaka İran da dâhil olarak IKBY hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde yalnızlaştırılmıştır. Irak merkezî hükûmeti attığı adımları bir ileriye taşıyarak, Mesut Barzani'nin partisi olan KDP'nin rakibi KYB ile ittifak kurarak, IKBY'nin 2003'ten sonra anayasal hakları dışında elinde tuttuğu bütün toprakları geri almak amacıyla peşmergeye karşı başlattığı operasyonu 15 saat gibi kısa bir sürede tamamlamıştır. IKBY, 14 yıllık kazanımı bir anda kaybetmiştir. Bu hamle Irak merkezî hükûmetinin elini güçlendirip, IKBY'deki otonomiye zayıflatırken, federal bir idari sisteme sahip Irak'ta merkezî otoritenin gücünü tekrar konsolide etmesine imkân tanıyacak bir ortam oluşturmuştur. Bununla birlikte referandum sonrası IKBY iç siyasetindeki denge de bozulmuş ve IKBY hükûmetine karşı büyük çaplı protesto gösterileri yaşanmıştır. Bu anlamıyla IŞİD'in Irak'taki varlığı ve sonrasında Irak'taki siyasal yapı üzerinde ciddi bir değişime yol açtığını söylemek yanlış olmayacaktır.

6.4. Ekonomik ve Coğrafi Etki

Irak hükûmeti, yaklaşık 3,5 sene süren IŞİD'le mücadeleye 100 milyar dolardan fazla para harcamıştır. Bu rakam neredeyse Irak'ın bir yıllık bütçesine denk gelmektedir. Nuri el-Maliki'nin başbakanlık döneminin sonuna denk gelen 2014 yılında, IŞİD müdahalesinden önce, Irak bütçesinde yaklaşık 64 milyar dolarlık bir açık ortaya çıkmıştır. Bu açıkla birlikte IŞİD'le mücadeleye sarf edilen 100 milyar dolarlık rakam da düşünüldüğünde Irak hükûmeti için ciddi bir ekonomik yük bulunmaktadır. Diğer yandan ek olarak IŞİD'in getirdiği yıkımın ortadan kaldırılması ve Irak'ın yeniden inşa edilebilmesinin yaklaşık 90 milyar dolarlık harcama ile gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir (The New York Times, 2018). Dolayısıyla bu ekonomik yük, savaşın ortaya çıkarmış olduğu tahribat nedeniyle

yeniden yapılandırma çalışmaları da hesaba katıldığında daha da büyümektedir.

Irak'ın gelirlerinin yüzde 96'sını başta petrol olmak üzere enerji kaynaklarından elde edilen gelir oluşturmaktadır. Ancak Irak'ta İŞİD'le yürütülen savaş nedeniyle petrol altyapısı da ciddi oranda hasar görmüştür. 2017 sonu itibariyle ancak İŞİD ile mücadele dönemi öncesine dönülebilmiştir. Fakat enerji kaynaklı gelirlerin artırılabilmesi için enerji konusunda da yatırımlara ve alt yapı çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle Irak'ın ciddi bir ekonomik darboğaza girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Irak hükümeti ekonomik sıkıntıları giderebilmek için bir takım kamu harcamaları (araç kullanımı, koruma sayısının azaltılması gibi) ve maaşlar konusunda tedbirler uygulamasına rağmen, bu tedbirler Irak'ın ekonomik problemlerini çözebilecek nitelikte değildir. Bununla birlikte Irak'ın bu problemleri tek başına aşması da mümkün gözükmemektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası öncülüğünde 8-12 Şubat 2018 tarihlerinde Kuveyt'te "Irak Donörler Konferansı" gerçekleştirilmiştir. Böylece Irak'ın yeniden yapılandırma sürecinde uluslararası destek sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte İŞİD'in ortaya çıkardığı önemli etkilerden biri de Irak'taki coğrafya üzerinde olmuştur. İŞİD'le mücadele nedeniyle pek çok yerleşim yeri yıkıma uğramıştır. Hatta bazı yerleşim yerleri tamamen haritadan silinmiştir. Bu nedenle yerleşim yerlerindeki nüfus dengesi de coğrafyaya göre değişmiştir. Halen geri dönemeyen ciddi bir nüfus olduğu ve geri dönüş konusundaki zamanlama da düşünüldüğünde, özellikle Bağdat'ın kuzeyinden Duhok'a kadar olan coğrafyada ciddi bir dönüşüm olduğundan bahsetmek mümkündür.

Bu anlamıyla İŞİD'in varlığı ve İŞİD'le mücadele sürecinin Irak'ı temelden etkilediğini söylemek yerinde olacaktır. Bu etki kısa vadede farklı sonuçlar ortaya çıkarsa da Irak'ın kısa, orta ve uzun vadede yeni ve farklı gelişmelere sahne olacağını söylemek mümkündür. Her ne kadar İŞİD askerî olarak Suriye ve Irak'taki kontrol alanlarını kaybetmiş olsa bile, ideolojik, siyasi, toplumsal, düşünsel,

duygusal, ekonomik vb. etkilerini sürdürmektedir. Bu nedenle IŞİD'in her alanda etkilediği dengenin yeniden kurulması uzun zaman alacak gibi görünmektedir. Buradan hareketle; IŞİD'in süreçteki tüm askerî mücadeleye karşın denklem dışına çıkarılmış, tehdidi ortadan kaldırılmış, orta uzun vadede yeni ve daha büyük tehditler ortaya çıkarması engellenmiş bir yapı olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla, bugün için IŞİD'in bildiğimiz hedefleri ve yapısıyla yeniden ortaya çıktığını iddia etmek yerine, yeni hedef kurguları ve taktiksel seçimleriyle sahada varlığını güçlendiren, hem eylem hem propaganda anlamında hasar tespitini yapmış ve bu alanlarda izleyeceği daha düşük profilli yapıyı sürdürmek ve kendisine alan açmak isteyen bir IŞİD 2.0'dan bahsetmek daha gerçekçi görünmektedir.

Bu yapının daha küçük birimleriyle daha gevşek bağlara sahip olacağını söylenebilir. Eylemlerinin de 2016 sonrasındaki ve daha fazla oranlarda ama daha düşük bütçelerle gerçekleşmesi olası görünmektedir. Böylece örgütün bölgesel ve yerel fırsatlar ortaya çıktığında dünyanın pek çok farklı bölgesine küçük ve kısmen özerk hücrelerle eylem gerçekleştirmesi ve halen Irak ve Suriye'yi ana üs olarak kullanıp buralardaki istikrarsızlığı kendi büyümesi adına kullanması ihtimali göz ardı edilmemelidir. Finansal havuzu ve insan kaynağının da bu düzeyde bir eylemselliği sürdürmeye yeterli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu duruma karşın, kısa vade için 2014-2017 arasındaki IŞİD ile bu yeni form birbirinden oldukça farklı olduğundan eylem sayılarındaki artışların ve yöntemsel yeniliklerin ya da anlamlı sürekliliklerin/tekrarların dikkatle izlenmesini gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda örgütün yine kısa vadede önceden bildiğimiz haliyle "geri dönme" sürecinde olduğu tehlikesi de göz ardı edilmemelidir. Fakat bu geri dönme sürecinin, tam olarak geçmişe dönüş olması, yani yeniden Irak ve Suriye'de toprak hâkimiyeti kurması anlamında düşünülmemesi yerinde olacaktır. Sonuç olarak eski bir aktörün nispeten daha az potansiyele sahip yeni bir formuyla karşı karşıya

olunduğu, tehdidin aynıyle değil şekil değiştirerek ve ciddiyetini belli ölçüde azaltarak da olsa sürdürdüğü söylenebilir.

Kaynakça

- Al Jazeera. (2014, Haziran). *Iraq cleric issues call to arms against ISIL*.
<https://www.aljazeera.com/news/2014/6/14/iraq-cleric-issues-call-to-arms-against-isil> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Al-Shishani, M. B. (2009). *The Dangerous Ideas of the Neo-Zarqawist Movement*. Combating Terrorism Center: <https://ctc.usma.edu/the-dangerous-ideas-of-the-neo-zarqawist-movement/> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Anadolu Ajansı. (2014, Haziran). *Türkiye'nin Musul Konsolosluğu'na baskın*.
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-musul-konsolosluguna-baskin/151918> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Armaoğlu, F. (2016). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş.
- Bar, S., ve Minzili, Y. (2006). *The Zawahiri letter and the strategy of al-Qaeda*.
https://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/1343/bar_minzili_vol3.pdf adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- CNN. (2002). *Jordan: Al Qaeda killed U.S. diplomat*.
<https://edition.cnn.com/2002/WORLD/meast/12/14/jordan.killing/> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Council on Foreign Relations. (2006). *Profile: Abu Musab al-Zarqawi*.
<https://www.cfr.org/backgrounder/profile-abu-musab-al-zarqawi> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Erdem, S. (2016). *Cihatçılar: El Kaide ve DEAŞ'e katılanların hikayesi*. Yakın Plan.
- Gambill, G. (2004). *Abu Musab al-Zarqawi: A Biographical Sketch*.
<https://jamestown.org/program/abu-musab-al-zarqawi-a-biographical-sketch-2/> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Gerges , F. A. (2019). *İŞİD Tarihi*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Grau, L. W., & Gress, M. A. (2002). *The Soviet-Afghan War: How a Superpower Fought and Lost*. University Press of Kansas.
- Hüseyin, F. (2014). *Zerkavi: El Kaide'nin İkinci Kuşağı*. İstanbul: Küresel Kitap.
- Habertürk. (2016, Temmuz). *Terör örgütü İŞİD'in Türkiye'ye yönelik gerçekleştirdiği saldırılar*. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1264903-teror-orgutu-isisin-turkiyeye-yonelik-gerceklestirdigi-saldirilar> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Human Rights Watch. (2013). *Iraq: Investigate Fatal Police Shootings in Mosul*. Haziran 2021 tarihinde <https://www.hrw.org/news/2013/03/15/iraq-investigate-fatal-police-shootings-mosul> adresinden alındı.
- Kara Kuvvetleri Komutanlığı. (2020). *Kara Kuvvetleri Komutanlığı*.
<https://www.kkk.tsk.tr/firat-kalkani.aspx> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.

- Kirdar, M. (2011). *Al Qaeda in Iraq*. Center For Strategic & International Studies.
- Lewis, B. (2010). *İnanç ve İktidar: Ortadoğu'da Din ve Siyaset*. A. M. Şengal. (Dü.) Ankara: Akılçelen Kitapları.
- Mansour, R. (2016). *The Sunni Predicament in Iraq*. Carnegie Middle East Center.
- Margaret Thatcher Foundation. (1981). *Speech at refugee camp on Pakistan's Afghan border*. <https://www.margarethatcher.org/document/104715> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Mohamedou, M. M. (2018). *A Theory of ISIS Political Violence and the Transformation of the Global Order*. Pluto Press.
- Nelson, A. K. (Dü.). (2008). *The Policy Makers: Shaping American Foreign Policy from 1947 to the Present*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Özcan, M. (2019). *Türkiye'nin Güvenlik Anlayışındaki Değişim ve Fırat'ın Doğusu*. İNSAMER: https://insamer.com/tr/turkiyenin-guvenlik-anlayisindaki-degisim-ve-firatin-dogusu_2415.html adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Reagan Library. (2017). *President Reagan's Remarks After a Meeting With Afghan Resistance Leaders on November*. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=c9RWtx8myQc> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Reuters. (2018). *Iraq's Shi'ite militias formally inducted into security forces*. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-militias-idUSKCN1GK354> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Riedel, B. (2010). *The Search for Al Qaeda: Its Leadership, Ideology, and Future*. Brookings Institution Press.
- Rubinstein, A. (1982). *Soviet Policy Toward Turkey, Iran and Afghanistan: The Dynamics of Influence*. Praeger.
- The New York Times. (2018). *Hoping for \$100 Billion to Rebuild, Iraq Got Less Than a Third*. <https://www.nytimes.com/2018/02/14/world/middleeast/iraq-kuwait-donor-conference.html> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- The UN Refugee Agency. (2019). *Iraq Refugee Crisis*. <https://www.unrefugees.org/emergencies/iraq/> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Time. (2014). *U.S. Forms Anti-ISIS Coalition at NATO Summit*. <https://time.com/3273185/isis-us-nato/> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.
- UN Security Council. (2014). *UN Al-Qaida sanctions list, list of individuals, entities and other groups*. United Nations. adresinden alındı.
- Weaver, M. A. (2006). *The Short, Violent Life of Abu Musab al-Zarqawi*. The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2006/07/the-short-violent-life-of-abu-musab-al-zarqawi/304983/> adresinden Haziran 2021 tarihinde alındı.

FETÖ: BİR KÜLT ÖRGÜTÜN RADİKALLEŞME TAHKİYESİ

Prof. Dr. Hilmi DEMİR

Giriş

15 Temmuz'da büyük bir travma yaşayan Türkiye'de, başarısız darbe girişimi sonrası akademik tartışmalar ve çalışmalarla bu süreçte nasıl geliştiğini anlamaya yönelik çalışmaların önemi artmıştır. FETÖ'nün şiddete varan radikalleşme süreci bu tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. FETÖ'nün örgütlendiği sosyal çevrede, örgüte kazandırdığı bireyleri nasıl radikalleştirdiği ve şiddete nasıl ikna ettiği terör çalışmalarının ana konusu olarak karşımıza çıkmıştır. Burada anlaşılması gereken en temel konulardan birisi dinî görünümlü bir grubun şiddete meyledip etmeyeceğidir. Kuşkusuz El-Kaide ve İŞİD gibi dinî görünümlü terör örgütlerinin şiddeti siyasal bir araç olarak kullandığını bilinmektedir. Fakat dinî cemaat niteliğinde, kendini "hizmet" olarak isimlendiren bir yapının şiddete evrilmesinin mümkün olup olmadığının araştırması ayrı bir önem arz etmektedir. Bu konuda yapılacak açıklamalar için kullanılacak en uygun kavramın "kült" kavramıdır. Zira karşımızda bulunan örgütlenmenin kült karakteri ve özellikleri anlaşılmadan FETÖ radikalleşmesini anlamak mümkün gözükmemektedir.

Tarihte dinimsi kült yapıların şiddete doğru evrildiğini görülmüştür. Japonya'da 1995 metro saldırısını düzenleyen Aum Shin-

rikyo tarikatı, Amerika’da toplu intihar vakasıyla tanınan Peoples Temple (Halkın Tapınağı) tarikatı gibi şiddete varan radikalleşmiş gruplar bulunduğu gibi şiddete meyleden kült grupların varlığı bilinmektedir (Demir, 2018). Kült kavramı, toplumda yaygın bir kabul gören, kurumsallaşmış yerleşik Ortodoks dinî gruplardan ayrı birtakım inançlar ve ibadet şekillerini ve bunları benimseyen insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplulukları ifade etmek için kullanılmaktadır. Psikologlar ise, kültü “bir dogma yahut dinî öğretilere dayalı, genelde toplumun kabul görmüş inanç ve değerleriyle karşıtlık gösteren inanç ve ritüeller sistemi” olarak tanımlamaktadırlar. Yine kült kavramı özellikle Batı’da ortaya çıkan yerleşik dinî öğretilerin dışında sivil alanda örgütlenen yeni dinî hareketler için de sıklıkla kullanılmaktadır. Bir “kült” karizmatik ilişkilerle bir arada tutulan, yüksek seviyede adanmışlık talep edilen ideolojik bir örgüttür. Kültler üyelerini aşırı derecede manipüle ve suistimal eden bir yapıya dönüşme riski taşımaktadırlar (Demir, 2018).

Bir kült, sadece lider ve takipçiler arasındaki muazzam bir güç dengesizliğine dayanmaz; çoğu kez gizli bir gündemi de içeren özel bir ilişki türü olarak karşımıza çıkmaktadır. FETÖ de Batı’da tanıdığımız, Branch Davidianlar, Aum Shinrikyo, Peoples Temple, Scientology, Heaven’s Gate, The Arm of Lord veya Osho gibi bir kült cemaat özellikleri taşımaktadır. Birçok kült örgütte şu temel özelliklere rastlarız:

- Otoriter ve karizmatik bir liderlik
- Grup içinde paylaşılan totaliter bir ideoloji
- Grup içi ile dışı arasında totaliter, sert ve kesin sınırlar
- Liderde ve üyelerinde bir seçilmişlik algısı
- Grup dışının şeytanlaştırılması
- Şiddete öykünme, bireyin istismarı

FETÖ bildiğimiz anlamda ne bir tarikat ne bir tasavvufi grup ne de geleneksel bir cemaattir (Jacobs, 1984). Söz konusu gruplar, günlük yaşamlarının yakından gözlemlenmesi ve düzenlenmesi yoluyla

takipçilerinin düşünceleri ve eylemleri üzerinde merkezci bir kontrol sürecini sürdürür (Zablocki, 2001: 160). Bu sosyo-kültürel sistemler, hayati nitelikte önemli görülen ideolojik hedeflerine ulaşmak için katılımcıların dış ve iç yaşamlarının bütün yönleri üzerinde tam kontrole büyük önem vermektedir. Ortaya çıkan sosyal kontrol, baskı, manipülasyon ve zorlama stratejilerinin sistematik ve sürekli bir şekilde uygulandığı kötü niyetli bir süreçtir.

Coates (2012) yıkıcı kültürlerde kullanılan dört ana kontrol alanı not eder: duygusal ve psikolojik kontrol (suçluluk, korku aşılama, “danışmanlık” ve “itiraflar” uygulamaları); davranışsal kontrol (mali, diyet, giyim, uyuşturucu, alkol tüketimi ve sosyal davranışların düzenlenmesi); düşüncenin kontrolü (eleştirel düşünmeden caydırmak ve üyeleri kült doktrini benimsemeye teşvik etmek) ve ilişki kontrolü (evlilik ve cinsel yaşamın düzenlenmesi, üye olmayan arkadaşların kaybı ve ayrılırken ilişkilerin dağılması). Sadece çılgın, kararsız veya garip insanların kültürlerde olduğu şekildeki yaygın bir yanlış kaniya rağmen, araştırmalar, kült üyelerinin çoğunun ortalamanın üzerinde zekâya sahip olduğunu, istikrarlı arka planlardan geldiğini ve psikolojik hastalık öyküsünün olmadığını göstermiştir (Langone, 1993, Singer ve Lalich, 1995). Kült liderlere ve kült gruplara insan devşirenler toplumumuzdaki en iyi ve en parlak kalpleri, zihinleri ve ruhları yakalama eğilimindedir. Kültler, kült için fon toplama, daha fazla takipçi toplayarak ve kültün sahip olduğu işletmeleri veya kütle ilgili önde gelen seminerleri yöneterek gerçekleştirecek aktif, üretken, akıllı, enerjik bireyler arar. Çizgi-leri ne olursa olsun, tüm kültürler bir temanın varyasyonudur. Ortak payda, liderliğin manipüle edilen kişinin bilgisi veya rızası olmadan bir düşünce reformu programını (yani davranış kontrolü) kullanmasıdır. Kült liderleri, bir kişinin en içsel benliğine saldırarak, kültün istenen görüntüsüne göre üyeleri dağıtır ve yeniden biçimlendirir. Başka bir deyişle, çeşitli sosyal ve psikolojik etki teknikleri ile üyeleri ele geçirerek onlara kült ve sahte bir kişilik kazandırır. Üyeleri yaşlandırıldığında ise cezalandırılır ya da ödüllendirilirler. Bir

süre sonra ise üyeler farkına varmadan, kim olduğunu bilemez veya oraya nasıl geldiklerini hatırlayamaz hale gelir. Bu aşamada üyeler tarafından bilinen tek şey sadece orada kalmaları gerektiğidir (ya da buna inanmak için eğitilmişlerdir). Bir kültte tek bir yol vardır: kùltler totaliterdir ve liderin kaprislerine ve arzularına güç, cinsiyet veya para aracılığıyla hizmet etmek için kurulmuşlardır.

26 Mart 1997'de Kaliforniya'da San Diego'da milyon dolarlık yüzme havuzlu ve tenis kortlu bir malikâne de mor örtüler içinde 39 erkek ve kadın cesedi bulundu. Kurbanların hepsinin yaş ortalaması 18-24 arasındaydı. "Aynı şekilde giyinmişlerdi, hepsi yüzüstü pozisyonda uzanmıştı ve yan yana uyuyormuş gibi dizilmişlerdi". Takip eden haftalarda, rahatsız edici ayrıntılar ortaya çıktı. Anlaşıldı ki Arınma sürecinin bir parçası olarak toplu halde intihar etmişlerdi. Arkalarında bıraktıkları notta sonraki evrimsel düzeye ulaşmak için bedenlerini fiziksel kapının arkasına bıraktıklarını yazmışlardı. Kültün lideri olan 66 yaşındaki Marshall Applewhite, takipçilerine kuyruklu yıldız Hale-Bopp'u takip eden bir UFO'nun, grubun bedenlerini uzak uzaya veya Tanrı'nın Krallığı'na taşıyacağını söylemişti. ABD topraklarındaki en gözle görülür kitlesel intiharlardan biri olan Heaven's Gate "Cennetin Kapısı" tarikatı ABD'de büyük merak uyandırmış, bireylerin böylesi bir yolda ilerlemesinin nedenlerini anlamak önemli bir araştırma gündemine dönüşmüştür (George D. Chryssides, 2011).

1. FETÖ ve 15 Temmuz

15 Temmuz 2016'da saat 22:10'da bir grup silahlı asker İstanbul Boğaz Köprüsü'nün Avrupa çıkışını trafiğe kapamıştır. Sivil vatandaşların askerden köprüyü trafiğe açmalarına yönelik talepleri karşılıksız kalmıştır. Saat 23.10'da Başbakan Binali Yıldırım tarafından ordu içinde bir grubun kalkışma içinde olduğunu ve ordunun emir komuta zincirinde darbeye onay verilmediği duyurulmuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan saat 00.24'te CNN Türk kanalına bağlanarak "Bu gelişme gerçekten Türk Silahlı Kuvvetle-

rimizin içindeki bir azınlığın, ne yazık ki kalkışma hareketidir ve bu malum yapıya ait paralel yapılanmanın teşvik ettiği üst akıl olarak onların kullandığı bir harekettir.” açıklamasını yapmış, bununla birlikte darbe girişimi karşıtı kitleler bu ihaneti önlemek amacıyla hareketlenmiştir.

Köprüyü kesen askerler geri çekilmemiş. Saat 02.45'te Boğaziçi Köprüsü'nde darbe girişiminde bulunan askerlerin halkın üzerine açtığı ateş sonucu AK Parti'nin reklam kampanyalarını yürüten Erol Olçok ile 16 yaşındaki oğlu Abdullah Tayyip Olçok'un da aralarında bulunduğu 34 kişi şehit olmuştur. Hükûmet ve Ordu içinde büyük bir kesim bu kalkışmaya karşı olduğunu duyurduğu halde elinde silah olmayan siviller üzerine neden ateş ettiğini, edebildiğini anlamaya yönelik olarak bir örnek aktörün, Eski Binbaşı Murat Baykal'ın şu ifadeleri önem arz etmektedir:

“1991'de sınava yakın bir dönemde bu öğrenci evinde bana 200'e yakın soru verildi. Sınava girdiğimde sorulan soruların yaklaşık 80'inin bu sorulardan olduğunu gördüm. 1992 Şubat ayındaki ara tatile kadar geçen sürede Serdar isimli şahıs İstanbul'a geldi. Onunla Kadıköy İskelesi'nde buluştuk. Nerede olduğunu hatırlamadığım bir örgüt evine gidip risale sohbeti yaptık. Deniz Askeri Lisesinin 1. ve 2. sınıflarında zaman zaman Ankara'dan İstanbul'a gelen Serdar ile görüşmeye devam ettim. Kadıköy, Eminönü, Beşiktaş veya Sirkeci vapur iskelesinde onunla buluşuyorduk. Onunla bir yere sohbe gidiyorduk. Gittiğimiz yerde Fetullah Gülen'in vaaz kasetlerini dinliyordum. Fetullah Gülen'in ve Said Nursi'nin kitaplarını okuyup namaz kılıyorduk (Gazete Vatan, 2017)”

Kült liderliğin ve henüz çocuk yaşlardan itibaren bağlıların takibat ve radikalleştirilmesinin bu gibi yapılardaki önemi ve doğurabileceği sonuçlara dair bu ifade, benzer binlercesi arasında önemli ölçüde fikir verici mahiyettedir.

2. Kült Cemaatleri ve Karizmatik Liderlik

Terör örgütlerinin, örgütsel yapı ve fonksiyonları içerisine örgüt kültürü, iletişim, vizyon, eleman temini kadar önemli olan bir diğer unsur da liderliktir. Liderlik listelenen bu özellikler içinde bütün

ortamı değiştirebilecek güce sahip tek değişkendir. Liderler örgüte çizdikleri vizyon, hedef, örgüt üyelerine kazandırdıkları özgüven ve ödüllendirme gibi yöntemlerle örgütü ayakta tutarlar. Özellikle dinî motifli örgütler veya költ örgütleri için karizmatik bir liderlik bu yapıların en özgün yönlerini oluşturur. Daha önceki yazımızda FETÖ’de liderlik anlamında ezoterik bir karizmanın önemli olduğuna dikkat çekmiştik. Ezoterizm kavramını FETÖ’nün özellikle İslam tasavvuf geleneğinden aldığı bir takım kavram ve değerleri Bâtını, aşırı bir yoruma tabi tutması karşılığında kullanmıştık. Dolayısıyla ezoterizm FETÖ’nün gelenekle ilişkisini gösterirken, költ kavramı da onun İslam dışı geleneklerle ilişkisini göstermektedir. Zira költ kavramı, toplumda yaygın bir kabul gören, kurumsallaşmış yerleşik Ortodoks dinî gruplardan ayrı birtakım inançlar ve ibadet şekillerini ve bunları benimseyen insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplulukları ifade etmek için kullanılmaktadır (Kirman, 2004).

Bu açıdan bakıldığında, FETÖ yapılanması ve FETÖ lideri Gülen’in cemaat içindeki konumu “Költ Kişiliği” oluşumuna oldukça uymaktadır. FETÖ için tüm yayınlar örgüt lideri Fethullah Gülen tarafından kaleme alınmıştır, örgüt içinde yalnızca onun kitapları okunur, vaazları dinlenir ve örgüt halk arasında Fethullahçılar olarak anılırdı. Şiddete varan ideolojik radikalleşmede örgüt liderine körü körüne bağlılık, yüceltme önemli bir rol oynar.

Költler, güvenilirlik ve meşruiyet kazanmak için sıklıkla yerleşmiş dinî kitaplardan ve inançlardan yararlanırlar. Fakat bu onların dinî topluluklar oldukları anlamına gelmez. Bu yapılar daha çok eklektik ve senkretik bir yapı arz ederler. Farklı hatta birbirine zıt sistemlerden seçerek, iktibaslar yaparak çeşitli felsefe tezleri telif ederek yeni bir felsefi sistem meydana getirirler. Bazen de birbirinden ayrı düşünce, inanış ve öğretileri kaynaştırmaya çalışarak senkretik bir yapı oluşturmaya çalışırlar. FETÖ için konuştuğumuzda bu durum, daha anlamlı bir hale gelmektedir. İslam geleneğinden, tasavvuftan ve Hristiyanlıktan aldığı parçaları Yunan mitolojileri ve ezoterik sembollerle bir bütünlük içinde kul-

lanması bu eklektik yapının iyi bir örneğini oluşturmaktadır. FETÖ lideri, Hz. Muhammed (s.a.v)'in risalet nurunun ve Mesih'in manevi şahsiyetinin kıyamete doğru bir kişinin zatında tecelli edebileceğini ve kendisinin o kişi olabileceğini ima eder. Hem Peygamberin nuru hem de Mesih'in manevi şahsiyeti ile tahkim edilmiş böyle bir zatın artık kozmik olayları yönetme ve yönlendirme becerisine sahip olması kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada, Mesih konusuna ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Çünkü Gülen'in buradan hareketle kendi kitlesini konsolide etme yönünde ciddi eylem ve söylemleri bulunmaktadır. Nitekim "Fasıldan Fasıla" adlı eserindeki şu sözleri bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir:

"Mesihî ruhun bir başka yanı da onda kozalite'nin, yani sebep-netice münasebetinin aşılması olmasıdır. Yani vazife ve hizmetlerde esbap-üstü olma gibi bir hususiyetin varlığıdır. Bunu şimdiye kadar çok arz etmişimdir. Cenab-ı Hakk'ın, bugünkü mürsitleri muvaffak kılp, inayetiyle yürüttüğü hizmetlerinde, "illetler"le "malûller", "sebepler"le "neticeler"i, "mebde" ile "münteha"yı tenasüb-ü illiyet, yani sebep-netice uygunluğu prensibine göre izah etmemiz mümkün değildir. Meselâ, bugün dünyaya açılmanız, matematiğe göre milyarları aşan ihtimal hesaplarıyla bile izah edilemez. En az on ihtimal aynı anda zuhur ediyor ve buna göre siz dünyaya açılıyorsunuz. Bunun apaçık bir inayet olduğu ortadadır (Gülen, 2011)."

FETÖ liderinin kült kişiliğinin ve karizmasının oluşumunda vazilliği de önemli bir rol oynar. Lider, bir din adamı ve vaiz kimliğindedir. Örgüt lideri kendi varlığına ilahi ve yüce bir misyon çizmek için vaizlik kavramına oldukça farklı bir anlam yükler. Vaizlik kavramı ile Kudsiler diye tanımladığı ve özel görevle seçilmiş kimseler arasında bir benzerlik kurar. Prizma adlı ezoterik içerikli mesajların yer aldığı eserinde, "Kudsilerin hizmetlerinde ve hayatlarında sohbetlerin önemli bir yeri vardır." sözünü izah eder misiniz? Başlığı altında vaaz ve sohbet ilişkisinden hareketle "Kudsiler" in görevini şöyle açıklar:

“Evvelâ, Allah’ın bizleri kudsîlerden kılmasını, sonra yaptığımız şeylerin kudsîlerin yaptığı şeylerden olmasını dileriz... Bilindiği gibi Seyyidina Hz. Mesih, Efendimiz’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve cemaatini “kudsîler” sözüyle müjdelemiştir. Kudsîler; mukaddesler, yani dünyanın isine pasına, kirine kûdûretine girmemiş ve eteklerine “beloa-i âmm” nev’inden dahi olsa pislik bulaşmamış ve tabîü dünya karşısında hiçbir zaman yenik düşmemiş insanlar demektir...” “Kudsîler denince akla, ahir zamanda imana ve insanlığa hizmet gibi ulvî bir mefkûreyi yeniden omuza alan ve gezdiği her yere, tıpkı Hızır’ın gezdiği yerler gibi canlılık götüren bir umumî ihya hareketinin mümessilleri gelmelidir... (Gülen, 2011h: 150)”

“Bir de geçmiş kitaplarda bazı işaretler var. Ahir zamandaki dirilişin önemli bir yanını mev’izeler teşkil edecek diye.. evet, ahir zamanda ümmet-i Muhammed’e diriliş üfleyecek zevatın önemli unvanlarından biri de “Nâsîh” unvanıdır. Bu yönüyle de nasihat buudlu, mev’ize derinlikli sohbetler çok önemlidir (Gülen, 2011h: 152).”

3. Grup Kimliğinin İnşası

Gizli bir siyasî şiddet stratejisi olan örgütler, doğrudan meydan okumak için yeterli kamu desteğine sahip değilseler (ve yeterli askerî kaynağa sahip olmayan) uzunca bir süre mayalanma yolunu tercih ederler. Bu süreçte özellikle etraflarına topladıkları toplum nezdinde güvenilir, otorite sahibi, meşhur kişi veya kamu görevlilerince de çevrelerine bir zırh örerler. Bu sayede hem eleştirilerden kurtulurlar hem de niyetlerini gizlemeyi başarırlar. Örgüt elemanlarının istihdamı, karşılaşılabilecek sert mücadelelere karşı dayanıklılığın artırılması için moral desteğinin ne kadar önemli olduğu terör çalışmalarında ortaya konmuştur. En aşırı şiddete başvursalar bile sonuçta bu şiddeti meşrulaştırarak ve kendilerini erdemli bir davranışla niteleyecek moral bir değere başvurmaları gerekmektedir (Crenshaw, 1995). Bu hem örgüt elemanlarının öz saygılarını kaybetmemelerini sağlayacaktır hem de elemanların birbirlerine karşı tutumlarında, örgüt içindeki ahlâki değerlerde bir aşınmaya engel olacaktır. Yapılan eylem kötü olduğu için değil, varlıklar kutsal

amaca hizmet ettiği için iyi ve doğrudur, anlayışının yerleşmesi zorunlu gözükmektedir. FETÖ bu nedenle örgütün misyonunu “hizmet” moduyla tanımlar. Ona göre bu örgütün misyonunu temsil eden hizmet hareketi kendisine değil Allah Resûlü’ne aittir:

“Bu hizmet mebde itibarıyla, tamamen Allah Resûlü’ne aittir. Mânâ açısından ele alınınca da, 20. asırda Efendimiz’in izdüşümü olarak, kuvve-i kudsiye sahibi bir zat zuhur etmiş ve bu misyonu o yüklenmiştir. “Kitap”, “Sünnet” diyen ve “hikmet”e râm olan bu zat, Hakikat-i Ahmediye’yi (sallallâhu aleyhi ve sellem) temsil yolunda hayatını aslına göre düzenlemiş, sonra da Allah’ın inayetiyle o yolda yürümüş ve neticede hiçbir şeyi de kendinden bilmemiştir” (Gülen, 2011).

Kimlik, bir kurguya, tarihsel olarak oluşturulmuş, inşa edilmiş bir temsiller sistemine dayanır. Asıl mesele, kimliklerin nasıl, kim tarafından ve ne için inşa edildiği olgusudur. Burada FETÖ hizmet hareketine ilahi bir misyon çizerek bu hareketin ilahi bir el tarafından oluşturulduğu izlenimi yaratmak istemektedir. Örgüte çizdiği bu misyonla aynı zamanda örgütün tüm eylemlerini de ahlaki bir ilke tarafından meşrulaştırmış olmaktadır. Öyle ki hizmette yer almış bireylere cennet bile vaad etmekten geri kalmaz.

“Allah bu kudsi davaya gönül veren insanlara öylesine hizmetler gördürmüştür ki, zannediyorum bu iş takılıp bir yerde kalsa ve daha başka hiçbir şey yapılmasa, bu hayırlı hizmetlerle milyonlarca insan cennete girebilir” (Gülen, 1997: 125).

Sık sık kullandığı hizmet erleri ifadesi ister istemez FETÖ örgütünün sosyal kimliğini anlamak açısından şu soruya sormamızı zorunlu kılıyor, kimdir bunlar?

“Çehrelerinde evliya, asfiya ve enbiyânın boyası, ruhlarında alev alev ebediyet humması, uğradıkları her yere mesîhî bir ruhla peygamberlerin sevgi, aşk ve muştularını götürüyor ve dört bir yanda tarihin bin senelik ruh ve mânâsını seslendiriyorlar. Ellerinde yeni bir hikmet mâyesi, gönüllerinde Hakikat-ı Ahmediye humması, birkaç asırdan beri bizimle beraber bütün insanlığın da üstünü örten ve her yerde insanî duyarlılığı felç eden cehalet, gaflet, bağnazlık ve aymazlık perdelerini parçalayıp, rahmetle hakikatin buluşacağı noktaya doğru uzanan yollara su serpip

ikbalimize akan hâdiselerin cereyânını kolaylaştırmaya çalışıyorlar”
(Gülen, 2011: 72).

FETÖ liderinin örgütün sosyal kimliğini tanımlarken sık sık ilahi, aşkın referanslar kullanması, bu kimliğe sahip olanları evliya, peygamber, Mesih ve Allah Resulü'nün manevi temsilcisi olarak nitelmesi ve grubun ilahi bir misyonla görevlendirildiğini iddia etmesi ister istemez kendisi dışındakileri ötekileştirecektir. Çünkü bu misyona karşı olanlar ya da onu eleştirenler ilahi bir plana karşı çıkmış olacaktır. FETÖ liderine göre grubun dışarısındaki herkes bu hizmete karşıdır ve bu hizmeti engellemek için çalışmaktadır. Grubun dışı kötülüklerle ve düşmanlıklarla doludur. Bu yüzden grup üyeleri sosyal kimliklerine sıkı sıkı sarılmak zorundadır. Bir grubun kendisini ve ötekileri grup-içi ve grup-dışı olarak kategorizasyonu, bireyleri aslında edilgen hale getirmekte ve onları sosyal kimlik potansında eriterek grup içi görevlerini yerine getiren prototipler hâline dönüştürmektedir. Ayrıca bireyin içinde yer aldığı grup ile karşılaştırdığı dış gruplar arasında yaptığı sosyal ayrımlar önemlidir. “Biz”e benzemeyen, “biz”in yaşadığı gibi yaşamayan, hayatı “biz”den farklı gören ve dünyayı, olayları “biz”den farklı değerlendiren, kültürel olarak “biz”in uzağında bulunan toplulukları nasıl gördüğümüz, diğer bir deyişle “ötekini” nasıl tanımladığımız, onunla aramıza koyduğumuz mesafe hem grup-içi kimliğin tanımı, hem de grup-dışı ile olan ilişkilerimiz açısından oldukça önemlidir. Ne yazık ki FETÖ lideri kendi gibi olmayana karşı oldukça sert ve katıdır. Hatta yer yer onu şeytanlaştırmaktan da geri durmamaktadır.

4. Gruba Eleman Kazandırmak

Toplumsal hareketler ve aşırılığa varan radikalleşme üzerine yapılan araştırmalarda elde edilen en eski bulgulardan biri, militan bir gruba katılma sürecinin genellikle tanıdıklar, arkadaşlık grupları veya aile bağları gibi kişisel ilişkilerle başlatıldığıdır (Bosi, 2012). Bu da göstermektedir ki, şiddet içeren bir gruba üyelik çoğu kez sosyal çevreleriyle ilişkilendiren kişisel ağlar yoluyla olmaktadır.

FETÖ'nün okulları, dershaneleri ve devlet yurtlarında görevli “abla” ve “abi” denilen örgüt propagandistleri bu sosyal çevre içinde kişisel ağ oluşturmak için oldukça elverişli bir zemin sağlamaktadırlar. Peter Neumann, Avrupa'daki militan İslamcı gruplarla ilgili çalışmalarında, camiler, bazı gençlik merkezleri veya İslamcı kitap evleri gibi sosyal mekânların bireysel eylemcilerin örgüte kazandırılmasındaki rolüne dikkat çeker (2017). Bu bağlamda Stefan Malthaner ve Peter Waldmann'ın grubun sembolleri, anlatıları ve tecrübelerini paylaştığı radikal çevrede bireylerin ilişki biçimleri ve etkileşim dinamiklerine dikkat çeken “radikal çevre” kavramı oldukça önem kazanıyor. Çevre burada, bireylerin ortak bir perspektifi paylaştığı, kolektif kimlik kavramlarını oluşturduğu ilişkiyel bir varlığı, sosyal bir oluşumu ifade etmektedir (Malthaner ve Waldmann, 2014). FETÖ için abla ve abiler, eleman avcısı niteliğindeki görevlilerdir. Bu yüzden de avlarını mutlaka iyi tanımak zorundadırlar:

“İnsanları ele alırken zaaflarıyla birlikte ele almak lazımdır. Bu zaaflar gözardı edilerek, muvakkat his ve heyecanlarla onları istihdam etmek, beklenmedik bir ânda, ümid edilmedik bir şeyle karşılaşmak demektir. Hizmetin selameti için insanlar iyi tanınmalı sonra istihdam edilmelidir” (Gülen, 2011).

Yeni dinî akımların üye temin ederken, sevgi ve ilgi özlemi çeken insanlara, özellikle gençlere yaklaştıkları ve onların eğitim düzeyi yüksek, ekonomik yönden bağımsız, hayatını yönlendirebilecek kadar zeki ve güçlü, ancak görece yoksun oldukları gerçeğine uygun davrandıkları, dolayısıyla muhataplarına özgürlük ve değer vermek suretiyle taraftar topladıkları söylenebilir. Sözgelimi mürit avcıları, gençlere yaklaşırken devamlı gülümserler, son derece nazik davranırlar ve muhatabın kişiliğine, görünüşüne ve kıyafetine sürekli iltifat ederler. FETÖ lideri bu gerçeği şöyle açıklar:

“Evet, insanları zor kullanarak belli şeylere itaat ettirmeniz mümkündür. Ancak, onlara tebliğ ettiğiniz hakikatleri zor kullanarak sevdirmeniz mümkün değildir. Hâlbuki şefkatin açamadığı hiçbir kilitli kapı yoktur. (...) O hâlde, insanları birbirine karşı sıcak bir sevgi ile bağlamak is-

tiyorsanız, evvela bu gayenin tahakkuku için sizin onlara şefkatle eğilmeniz gerekmektedir.” (Gülen, 2011).

Muhatabına zeki ve uyanık biri olduğunu, hiç kimsenin kendisine zorla bir şey yaptırmasının mümkün olmadığını ifade ettikten sonra “seni davet edeceğim toplantıya bu akşam mı yarın akşam mı gelmek istersin” diyerek karşısındakini ciddiye aldığını, önemsedğini hissettirir ve ona özgür tercihte bulunması için seçenek sunarlar. Böylece potansiyel üye, grup tarafından düzenlenen sosyal etkileşim ortamına çekilmiş olur. Periyodik olarak düzenlenen seminerlerde ve sohbet toplantılarında muhataplarına öncelikle içlerinde bir şeyler yapma ve yaratmada çok önemli bir potansiyele sahip oldukları, ancak bunun belli bir eğitim sürecinde açığa çıkarılacağı fikri aşılır. Böylece özgüven kazanan birey için “yeniden sosyalleşme” süreci başlamış olur.

5. Hesaplaşma ya da Şiddet Kullanımı

FETÖ lideri tüm bunları gelecekte hayalini kurduğu büyük bir hesaplaşmaya hazırlık için yaptığını yine eserlerinde örtük ya da aleni biçimde ifade etmektedir. Bir gün mutlaka bu hesaplaşma gerçekleşecektir bu nedenle o gün geldiğinde o günün idarecileri bu hesaplaşmanın altında kalmamak için taraflarını seçmekle tehdit edilir.

“Bir asrı aşkın bir zamandan beri çeşitli zulüm, mağduriyet ve haksızlıklar altında sürekli inleyen bu kuşak, öylesine bilenmiştir ki; çok yakın bir gelecekte o, polatlaşan ruhuyla, kendine bu mezelletleri reva görenlerin karşısına dikilecek ve mutlaka onlarla hesaplaşacaktır. Elverir ki, bu kuşağı elinde tutan milletler, hususiyle onların talihi idarecileri iyi bir durum değerlendirmesi yaparak, vukuu muhakkak böyle bir infilak ve indifanın enkaz ve külleri altında kalmasınlar” (Gülen, 2011j).

FETÖ liderine göre süreç bu grubun lehine işlemektedir. Bu nedenle hizmette sayının artırılması için gayret edilmelidir. Geleneksel dinî gruplarda görmediğimiz kadar dünyevi iktidar talebinde bulunur. Bilindiği gibi sulta dünyevi güç, iktidar için kullanılır. Dinî bir cemaatin dünyevi gücü ele geçirmek gibi bir amacı neden olsun ki?

Aynı şekilde bu gelecekteki hesaplaşma nedense askerî bir terminoloji ile de tanımlanır:

“Öyleyse, geleceği kucaklayıp planlayanlar, oturup onu bekleyeceğine, kendilerini ona asker olarak yetiştirme gayreti içine girmelidirler. Tâ ki geldiğinde hazır olan askerinin başına geçebilsin (Gülen, 1993: 28).”

15 Temmuz darbe teşebbüsü bu askerî hazırlığın ne kadar ciddiye alındığının önemli bir kanıtı olarak okunabilir:

“Zaman katiiyen bizim hesabımıza cereyan ediyor. Belki şimdilik keyfi ve kemmi buudumuz yok; ama bir ceninin ana karnında iken nasıl doğabileceği kestirilebilir. Bizim durumumuz da böyle. Doğum çok yaklaşmış gibi. Bu hususta kalplerin telifi çok önemlidir. Evet, bir cemaat bugün olmasa bile, yarın sorumsuz insanların elinden dünyanın sultasını almak zorundadır (Gülen, 1997).”

Scott Atran buraya kadar anlatmaya çalıştığımız ezoterik kült cemaatlerine de uygulanabilecek radikalleşme sürecinin önemli bir tarifini yapar. Ona göre bir grup arkadaş veya yoldaş, belki bir ya da bir kaç kişiden etkilenerak kutsal değerlere sarılabirler, sonra bu değerler tarafından yönlendirilen ve tanımlanan hayali bir cemaat gibi onları kaynaştırabilir (Atran vd., 2014). Atran grubun kutsal bir lider etrafında sosyalleşmesinin onları buna zorlayacak hiyerarşik bir organizasyonun nasıl mümkün olduğunu sorgular. Bu tür yapıların şiddete varan radikalleşme süreçleri açısından oldukça önemlidir. Bu hesaplaşmanın olması ve grubun sosyal kimlik etrafında kaynaşması için zorlayıcı bir hiyerarşik organizasyonun kurulması lazım. İşte bu yapı FETÖ tarafından tam da şöyle inşa edilir:

“Değişik platformlarda Müslümanlar, hizmete ait meseleleri oturup konuşuyor ve değişik kararlara varıyorlar. Yani her meseleyi meşveret ediyorlar. Bazıları da okulda, yurttta, evde, çarşıda farklı işlerle de meşgul oluyorlar. Aklınıza gelebilir ki, acaba İkinciler, birincilerin bir adım önünde mi? Hayır, meşveret, işlerin düşünce planında ele alınması, fizibilitenin yapılması demektir. Bunlar çok önemli şeylerdir ve katiiyen toy dimağların, tecrübesi ve bilgi birikimi olmayan insanların yapacağı şey değildir. Öyleyse hamle öncesi bu işlerin planlanması, uygulamadan geri olmadığı gibi, ileridir bile denebilir. Hatta hareket planında bir işi ger-

çıkartılanların yaptıkları şeyler; başyücelerin ortaya koyduğu stratejiler, fizibiliteler, plan ve projeler yanında çok sönük kalabilir. Mesela, savaş esnasında orgeneraller, korgeneraller çok iyi savaşçı olmalarına rağmen, silahu eline alıp savaşmazlar. Cephe gerisinde kalıp askerî stratejiler üretirler, onların verdikleri kararlarla bir savaşın, binlerce askerin hatta bir milletin, bir devletin kaderi belirlenir. Dolayısıyla, bu komutanlar kadrosunun, yapageldikleri işler hafife alınmaz. Hatta düşman cephenin ilk planda hedefi bu kumandanlardır. Onların yok olması, ordunun yok olması manasını taşır ve bu da düşman adına galibiyet demektir. Onun için savaş esnasında komutanlar sıkıştırsa, rütbelerini söker, er veya ast-subay elbiseleri ile meydana atılırlar. Çünkü onlar ne kadar büyük görünürlerse o kadar boy hedefi sayılırlar (Gülen, 1997)."

Bu satırlar 15 Temmuz darbe teşebbüsünün ve bu askerî hazırlığın ne kadar ciddiye alındığının önemli bir kanıtı olarak okunabilir. Yukarıdaki metin FETÖ'nün kendisi etrafında başyüceler dediği hiyerarşik bir kadronun yukarıdan aşağıyı yönettiğinin kanıtı olarak okunabilir. Ayrıca metin dikkatlice okunduğunda askerî bir dille adeta harekete militarist bir misyon, hedef ve teşkilatlanma biçtiği de gözlerden kaçmaz. Bu da ezoterik kült hareketlerinin, katı, zorlayıcı hiyerarşi, ve kurtuluş misyonu ile birleştiğinde şiddete varan bir radikalleşmeye evirilmelerinin neden kaçınılmaz olduğunu izah etmektedir. Bu tür süreçlerin Batı tarihinde de birçok örneği ile karşılaştığımızı ilk başta söylemiştik. 1984 yılında Luc Jouret (1947-1994) ve Joseph Di Mambro (1924-1994) tarafından Zaire'de kurulan Güneş Tapınağı Tarikatı (Order of the Solar Temple) benzer bir yapı olarak ortaya çıkmış Ekim 1994 tarihinde gerçekleşen toplu intihar eylemiyle adını dünyaya duyurmuştur. Yine 1955 yılında doğan ve asıl adı Asahara Shoko tarafından 1986 yılında Japonya'da kurulmuş Aum Shinri-Kyo tarikatı bir kült hareketi olarak doğmuştur. Bu hareket de 1994 ve 1995 yıllarında çok sayıda ölü ve yaralının olduğu iki sarin gazı saldırısı, çocuk kaçırmaya ve adam öldürme, yasadışı uyuşturucu ilaç üretimi gibi olaylarla beraber anılmaktadır.

Bu ve benzeri hareketler dikkatlice incelendiğinde hepsinde bir takım ortak özellikler göze çarpar. Bunların başında ezoterik bir kült liderliği, katı hiyerarşi, içe kapanık bir sosyal kimlik, örselenmiş bir hoşnutsuzluk ve kendilerinin seçilmiş olduğu inancı gelir. Bu özelliklerin şiddete varan bir radikalleşmeye doğru evrilmesi sanırım silaha ve güce kavuşmalarıyla birlikte kaçınılmaz gözüküyor. FETÖ'nün bu açıdan Türkiye'de şiddete doğru evrilmesi bu örgütün yapısal mekanizmasının doğal bir süreci olarak görülebilir. Sorun bu yapının şiddete doğru evrilmesinin neden görülemediğidir. Elbette bu sorun bu yazının sınırları içine dâhil değildir. Ama genel olarak bakıldığında ezoterik kült hareketlerinin şiddete doğru evrilmesinin anlaşılması da çok kolay gözükmemektedir. Zira sosyal çevre onların toplumda görünmez olmaları ve kendilerini sosyal çevreye gömmelerine çok fazla imkân tanımaktadır.

6. Mahrem Yapı

FETÖ'nün mahrem yapısı tam da bu türden bir legal yapının arkasına gömülmüştür. Bu mahrem yapı aslında bir tür istihbarat organizasyonu gibi çalışmıştır. İngilizce "intelligence" yani "akıl ve zekâ" anlamına gelen "İstihbarat" rakibin hareketlerini önceden öngörebilmeyi, onun zayıflıklarına kolayca sızabilmeyi amaçlayan çok uzun soluklu çalışmayı gerektiren çok akılcıca kurulmuş, zekice tasarlanmış bir yapılanmaya işaret eder. FETÖ'nün bir istihbarat örgütü olduğunu söylemek yalnızca herkesten ve her şeyden haberi olduğu ve elde ettiği bilgileri devletin aleyhine birilerine aktardığı anlamına gelmez. Bu mahrem yapının, oldukça basit ve yüzeysel bir anlamıdır. İstihbarat, veri toplama, topladığı verileri tüm rakiplerinden gizleme, analiz etme ve sonuçta karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri önceden görebilecek bir bilgiye dönüştürme faaliyetidir.

İstihbaratın en temel amaçlarından birisi, rakiplerinin yakın ve uzak hedeflerini ve bu hedefleri gerçekleştirme kapasiteleri olup olmadığını öğrenmektir. İstihbarat tüm bunları yaparken kendisine karşı da aynı biçimde istihbarat yapılmasını önlemeye çalışır. Diğer

bir ifadeyle bu faaliyet karşı istihbarat gücünü de içermektedir. İşte FETÖ tüm bu kapasiteleri inşa etmiş bir örgüttür.

Bu açıdan bakıldığında FETÖ ülkedeki tüm askerî, ekonomik, siyasi, dinî, sosyolojik, sanat ve spor da dâhil olmak üzere tüm alanlarda veri toplayabilen, topladığı bu verileri herkesten gizleyebilen, sonra da elde ettiği verileri karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri öngörebilecek şekilde kullanabilen bir örgüttür. İşte istihbarat örgütü olmasının anlamı budur. Ve bu örgüt bir devlet gibi hukuk ve kanunla da kayıtlı olmadığından hiçbir denetime tabi değildir. Bu sözlüğün ortaya koyduğu en temel hakikatlerden birisi budur.

İstihbarat örgütü topladığı bilgileri gizli bir biçimde toplamalıdır. Bu da veri toplarken verilerin şifrelenmesi, kodlanması ve başkaları tarafından anlaşılmasının önüne geçilmesini gerektirir. Söz gelimi siz “anaokulu” dediğinizde okul öncesi eğitim kurumlarını anlarken FETÖ’cüler “anaokulu” ile Örgütte; emniyet teşkilatının Çocuk Şube birimlerini kastederler. Biz “bahçıvan”ı bahçe ile uğraşan kişi anlamında kullanırken örgüt literatüründe “bahçıvan” örgüte eleman temin eden ve onları eğitmek için görevlendirilen şahıslar anlamına gelir. Bahçıvanlar; ortaokul 7. ve 8. sınıflar, lise 9-10-11-12. sınıflarda askerî okullara giden öğrencileri seçerler (Emniyet Genel Müdürlüğü: 2019).

Bahçıvanların altında bölge ve ilçelerde küçük bahçıvanlar bulunmaktadır. Bu birimdeki görevli, Polis Koleji ve Askerî Liseye yerleştirilecek örgütle iltisaklı ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerini, Polis Akademisi ve Astsubaylık için yerleştirilecek 11. ve 12. Sınıf öğrencilerini seçmektedir.

Nüfusu belli bir sayının üstünde olan yerlerde kurulan yerel yönetim anlamına gelen “Belediye” terimi FETÖ örgütünde bambaşka bir anlam kazanır. FETÖ’nün jargonunda “Belediye”; Millî İstihbarat Teşkilatı, Jandarma Genel Komutanlığı istihbarat birimleri ve diğer istihbarat birimleri ile Dışişleri Bakanlığı kadrolarına örgüt mensubu yetiştirmek ve hazırlamakla görevli kimsedir. Öğrenci yapılanması altında bulunan Belediye örgüt mensupları üniversite

3. sınıftan itibaren kariyer planlaması adı altında Belediye aday öğrencilerini yani mahrem yapılara girecek öğrencileri seçmektedir.

Örgüt ilkokullardan liselere, liselerden üniversitelere, askerî ve polis okullarına kadar örgütlenmiştir. Her ilçe, il ve bölgenin bir ilkokul mesulü, bir ortaokul ve lise mesulü, bir üniversite mesulü vardır. Her okulu onluk sisteme göre sınıflandırmıştır. Bir ilde sözel gelimi 300 ilkokul varsa onarlı olmak üzere 30 ilkokul mesulü vardır. Onların üstünde de bir il mesulü bulunur. Her il ve bölgede ise ayrıca bir talebe mesulü vardır. Şöyle düşünün her ilde bir Lise Mesulü, dikey olarak Bölge Lise Mesulü'ne, yatay olarak da Bölge Talebe Mesulü'ne bağlıdır. Örgüt ayrıca bir de mezun mesulleri vardır. Okurken bir başkası okul bitip mezun olduktan sonra bir başka birim öğrenciden sorumludur. Her öğrencinin örgütle bağlılık derecesine göre nereye gideceği, mezun olanın nereye yerleştireceği bir kariyer planlamasına göre ince bir işçilikle yerine getirilir. Mahrem yapıda yer alan FETÖ İmamı Vahdettin Polat'ın (2021) verdiği yukarıdaki ifadeler bu açıdan oldukça önemlidir.

Askeriye, Dışişleri, İstihbarat, Hâkimlik gibi mahrem yapılara gidecek öğrenciler ile tamamen farklı bir birim ilgilenir. Bir soğan kabuğu gibi içeri girdikçe çeper daha da daralır. Örgütün üniversite yapılanmasında da üniversite öğrencileri çok daha önemli görevler üstlenir. Örgüt âdeta üniversite öğrencilerinin arı gibi çalıştığı bir sisteme sahiptir. Mesela örgüte ait dersanelerde üniversite sınavlarına hazırlık eğitimleri yürütülen ve gerekli kriterleri sağlayan 9-10-11. Sınıf öğrencilerinin örgüt evlerine alınması, takiplerinin yapılması ile görevli ve ilin Eğitim Danışmanı veya Büyük Bölge Talebe Mesulü tarafından görevlendirilen abilerin çoğu üniversite öğrencisidir.

Örgüt bir arı kovanı peteği gibi bağımsız hücrelerce her biri kendi iç hiyerarşinse bağlı olarak işleyen bir düzen kurmuştur. Hâkimlik savcılık sınavı, kaymakamlık sınavı, askerî okullar sınavı gibi her kamu sınavına hazırlık için özel evler kurulmuş bu evlerde örgütün ideolojisini benimseyen öğrencilere sorular verilerek sınava hazırlanmışlardır. Görüldüğü gibi örgütün en temel fonksiyonunu eğitim

kadroları icra etmektedir. Gerçekten de örgütün ana omurgasını eğitim kadroları oluşturur. Örgütü taşıyan ve yöneten güç de budur.

Bu istihbarat örgütü kendi içindeki organizasyonu itibarı ile mahalleden ilçeye, ilçeden ile ve bölgeye olmak üzere hem demografik, hem de ilkokuldan lisansüstü eğitime, sağlıktan askeriye kadar kurumsal örgütlenmeye sahiptir. Tüm bu yapılanmalar neye yöneliktir?

7. Kozmik Savaşa Hazırlık

Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* adlı eserinde, dinî terörizmin vahşi ve acımasız oluşunu “kozmetik savaş” kavramıyla açıklamaktadır. Usame Bin Ladin, kürtaj kliniklerini bombalayan Eric Rudolph, Amerikan Vatandaşlar Hareketi lideri Bo Gritz ve Hristiyan Kimlik Örgütü lideri Kerry Noble gerçekleştirdikleri eylemleri ilahi bir savaş imajıyla açıklamışlardır. Bu eylemler kutsal metinlerde yer alan dinî geleneklere dayandırılmaktadır. Dolayısıyla onlar ve benzer eylemciler kozmik bir savaş imajıyla teröre motive olmuşlardır. Bu imajlar kozmiktir çünkü hayatın ötesindedirler. Geçmişin efsane savaşlarıyla iyi ve kötü arasındaki metafizik bir savaşla ilgilidirler. Dinî şiddeti daha yıkıcı kılan, saldırganların kutsal savaşa ilişkin dinî imajlarını dünyevi politik savaşların hizmetine sunmalarıdır. Bu nedenle dinî terör eylemleri sadece politik bir stratejinin taktikleri olarak hizmet etmez. Aynı zamanda daha büyük ruhani başkaldırılara davet olarak da hizmet eder. Dolayısıyla şiddet gösterisinin merkezinde de kozmik savaş yer almaktadır. Bu anlamıyla cihat dinî radikalizmin kozmik savaşıdır.

Bir genelleme yapmak mümkün olmasa da tecrübe edilen dinî terörist hareketlerin çoğunun amacı dinî esaslara göre bir devlet kurmaktır. Örneğin Bin Ladin’in temel amacı, Osmanlı Devleti’nden sonra kaldırılan halifeliğin yeniden kurulmasıdır. Mısır İslami Cihat örgütünün kurucusu ve El-Kaide’nin stratejistlerinden Ayman El-Zevahiri bu amacı: “El-Kaide’nin hedefi, tüm Müslümanları birleş-

tirmek ve Halife'nin kurallarını izleyecek bir hükûmet kurmaktır." şeklindeki söylemi ile onaylamıştır. Dolayısıyla dinî söylemle açıklanan terörizmin de siyasal bir ajandası vardır ve sâik dini bir söyleme oturtulmaya çalışılsa bile siyasaldır. FETÖ'nün amacı da kendi karizmatik liderliğinde dünyayı yönetmek ve geleceği vaat edilen Mesihî hareketin tahtına oturmadır.

Kozmik savaşın haklılaştırılması için öncelikle bu savaşın taraflarının belirlenmesi gerekir. Bu savaş hak ile batılın savaşıdır ve hak burada FETÖ ve hizmet hareketidir. Batıl ise FETÖ'ye karşı olan ve onun dışında kalan herkes olarak tanımlanabilir. Burada "ötekine" ilişkin algı ötekinin şeytanlaştırılması üzerinden yürür. Hizmet tarafından onaylanmayan her düşünce, duygu ötekidir, kötüdür ve düşmandır. Öteki bireyi, sonsuza dek kaybetmeye mahkûm görürler. Onlara göre bunlar sadece kendilerinin değil aslında yaratıcının düşmanlarıdır. Şeytanileştirilmiş "öteki" birçok farklı şekilde tanımlarlar; inançsızlık, din düşmanlarıyla işbirliği, emperyalizm, millî düşmanlar, Batıllaşma bu düşman üretme araçlarından bir kaçıdır. Kendisine karşı olanları şeytan cephesi olarak isimlendirir:

"Hadiste mümin ekine benzetiliyor. Bela ve musibetler karşısında o, fırtına önündeki ekin gibi eğilir, yerlere yatar ve fırtına dinince tekrar ayağa kalkar. Bizim bu hususiyetimiz, şeytan cephesini tedirgin eder. Belki de bize karşı hassasiyetlerinden midir nedir, geçenlerde onlardan biri, bu durumu hissetmiş olacak ki, aynen bu benzetmeyi kullanarak, belli güçlerin dikkatini çekiyor ve 'Onlar fırtına önünde ekin gibi davranıyorlar, bu durum sizi aldatmasın' diyordu (Gülen, 2011j)."

Bir başka yerde örgüt lideri ilerde yaşanacak savaş karşı hazır olunması gerektiğini askerî terminolojiye başvurarak şöyle açıklar: *"Öyleyse, geleceği kucaklayıp planlayanlar, oturup onu bekleyeceğine, kendilerini ona asker olarak yetiştirme gayreti içine girmelidirler. Tâ ki geldiğinde hazır olan askerinin başına geçebilsin (Gülen, 1993)."*

Gülen'in kehanetine göre bir gün Hristiyanlık ile İslam mutlaka birleşecek ve bir dünya imparatorluğu kurulacaktır. Bu Hristiyanlığın batıl ve İslam dışı inançlarından arınması ve özüne dönmesiyle

olacaktır. Böylece bir imam, lider başkanlığında Hristiyanlık ve İslam birliği kurulacaktır: *“İseviyet tasaffi ederek hakikî hüviyetine dönecek ve mehdîliği temsil eden Muhammedîliğin şahs-ı mânevîsine iktida edip uyacak ve onu imam kabul edecektir (Gülen, 20113).”*

8. Örgütle Mücadeleye Dair Güncel Duruma Bakış ve Sonuç

Yıllar içerisinde tırmanan ve 15 Temmuz hain darbe girişimiyle zirve noktasına ulaşan FETÖ ile mücadele ulusal güvenliğin ve anayasal düzenin tesisi ve korunması ile terörizmle ve ajanlıkla mücadele gibi farklı motivasyon ve altbaşlıklar ile Türkiye'nin millî öncelikleri listesinde ilk sıralardaki yerini bulmuştur. Bu çerçevede teknik ve finansal takip araçlarıyla, insana istihbaratı ve açık istihbarat da kullanılmak suretiyle yıllara sair biçimde mücadele derinleşmiş, kritik sivil ve silahlı pozisyonlardaki FETÖ mensuplarına erişmek ve bunları deşifre etmek mümkün olmuştur. FETÖ ihanetinin temizlenmesiyle birlikte silahlı kuvvetlerin operasyon sıklık ve çapı artarak başarı oranı yükselmiş, Türkiye'nin sınırın hem içinde hem dışında terörle mücadelesinde yeni bir safhaya geçilmiştir. Süreç içerisinde mücadelenin hukukî zemini itibariyle Akıncı Üssü Davası, Genelkurmay Çatı Davası, 25 Aralık 2013 Soruşturmasında Kumpas Davası, Cumhurbaşkanına Suikast Girişimi Davası, Askerî Casusluk Soruşturmasında Kumpas Davası ve MİT Tırları Davası en önemli davalar olarak öne çıkmıştır. 125 bin civarında kamu personeli ihraç edilirken 3 binden fazla üniformalı personelin rütbeleri alınmıştır. Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, 2020 Temmuz ayı itibariyle TSK içerisinde 20 binden fazla FETÖ ile iltisaklı kişinin ihraç edildiğini, binden fazla kişinin ise rütbelерinin alındığını ifade etmiştir. Yürütölen 100 bin civarı soruşturma neticesinde açılan davalarda 5 bine yakın sanığın mahkumiyeti yönünde karara bağlanırken olurken bunlardan 3 bini ömür boyu hapis cezası almış, bunların 1600 kadarı ise ağırlaştırılmış müebbetle mahkûm edilmiştir. Cezaevlerinde hâlihazırda 25 bin civarı FETÖ hükümlüsü bulunurken yine bu sayıya yakın miktarda FETÖ zanlısı ise firari du-

rumdadır. Mayıs 2021 itibarıyla bu çerçevede bazı sayılar da aşağıda sunulmuştur:

Tutuklu	Hükümlü	Firari	Soruşturma (Kişi)	Soruşturma (Dosya)	Kovuşturma (Kişi)	Kovuşturma (Dosya)
2051	22322	25048	109421	56409	42826	32272

Mahrem Yapılanma- lara Yönelik	Operasyon sayısı 2.530	Adli işlem 53.416	Gözaltı 44.576	Firari 8.840	Tutuklu 17.738	
Büfe/ Ankesör	Operasyon sayısı 1.342	Hedef Şahıs 21.382	Gözaltı 19.733	Firari 1.638	Tu- tuklu 7.538	Etkin pişmanlık 7.658

Anadolu Ajansı'nın haberine göre 9 Temmuz 2021 tarihinde Adalet Bakanlığı Sözcüsü Ertuğrul Çekin, 289 fiilî darbe davasının 288'inin karara bağlandığını, yargılaması devam eden bir dosyanın bulunduğunu, bununla birlikte terör örgütü yöneticiliği ve üyeliğine ilişkin soruşturma ve davaların devam ettiğini, Adalet Bakanlığı'nca firari örgüt üyelerinin iade süreçlerinin titizlikle sürdürülmekte olduğunu açıklamıştır. 15 Temmuz'un 5. Yılı hasebiyle İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından yapılan açıklamaya göre de 15 Temmuz 2016 ile 15 Temmuz 2021 arası toplam 135.916 operasyon yapılmış, 312.121 gözaltı ve adli makamların kararıyla 99.123 tutuklama gerçekleştirilmiştir.

Örgütle mücadelenin en önemli cephelerinden biri de dış politik angajmanlar olmuştur. Bu cepheye dair 2018 yılı sonuna kadarki süreç şu biçimde cereyan etmiştir:

FETÖ'nün hikâyesi, adım adım bir kült liderliğin etrafında sıkı totaliter bir grup kimliğine ve oradan da istihbarat örgütünün hedefleri doğrultusunda bir terör örgüte doğru yol almıştır. Aslında örneğini Batı ülkelerinde de gördüğümüz biçimde kaçınılmaz olarak şiddeti doğurmuştur. Özellikle bu tür kült yapıların insan kaynağı her zaman yabancı istihbarat örgütlerinin de iştahını kabartmıştır. Sıkı totaliter grup kimliği içinde devşirilmiş elemanların ka-

rizmatik bir kült lidere ölümüne sadakati, yabancı istihbarat ağları için bulunmaz fırsat sağlamaktadır. Bu tür yapılar kamusal alanda elde ettikleri gücü sonuna kadar sömürmek ve kullanmak istemektedirler. Bu yüzden de kendilerine engel teşkil eden hükümet ve otorite ile savaşıma zorunda kalabilmektedirler. Özellikle tarih, kâinatı iyi ve kötünün kozmik bir savaşı olarak okuyan mesihçi kült yapıların kamusal otoriteye karşı isyan hareketleri ile doludur. FETÖ tam da bu noktada Mesihçi bir kült örgüt olarak kazandığı uluslararası istihbarat ağıyla birlikte Türk devletine karşı bir darbe düzenlemiş ve milletin kararlı tutumuyla bu darbe püskürtülmüştür. Bu tür yapıların çıkış ve gelişim süreçlerinin iyi analiz edilmesi gelecekte her zaman karşımıza çıkma ihtimali olan bu yapılara karşı tarihsel hafızamızı güçlendirecektir.

Kaynakça

- Atran, S., Hammad S., ve Angel G. (2014). Devoted Actors Sacrifice for Close Comrades and Sacred Cause. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 111(50).
- Bosi, L. (2012). "Explaining Pathways to Armed Activism in the Provisional IRA"; Lorenzo Bosi and Donatella Della Porta, "Micro-Mobilization into Armed Groups: The Ideological, Instrumental and Solidaristic Paths," *Qualitative Sociology*, 361-383.
- Coates, D. D. (2012). Cult Commitment From the Perspective of Former Members: Direct Rewards of Membership Versus Dependency Inducing Practices. *Deviant Behavior*. 33(3): 168-184.
- Crenshaw, M. (1995). "Thoughts on Relating Terrorism to Historical Contexts," in M. Crenshaw (Ed.) *Terrorism in Context*, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Demir, H. (2017). *Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi*, Ay Yayınları.
- Demir, H. (2019). Bir Kült Cemaati Olarak FETÖ ve Grup Kimliği. (A. Babacan), 15 *Temmuz Geçmiş ve Gelecek*, Pınar Yayınları.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2019). *FETÖ/PDY Sözlüğü* (Yayın No: 9). Ankara: TEMAK Yayınları.
- Gazetevatan (2017). <http://www.gazetevatan.com/denizci-subaydan-feto-itirafi-1050356-gundem/>.
- George D. Chryssides (2011), *Heaven's Gate: Postmodernity and Popular Culture in a Suicide Group*, Ashgate Publishing, Ltd.

- Gülen, M. F. (1988). *Ölçü veya Yoldaki Işıklar* 3. 8. Baskı. Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2000h). *Çekirdekten Çınara (Bir Başka Açıdan Ailede Eğitim)*. Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2000j). *Ölçü ve Yoldaki Işıklar*. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M.F. (1997). *Fasıldan Fasıla* 3. 2. Baskı. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011). *Çağ ve Nesil* 7. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011b). *Asrın Getirdiği Tereddütler* 4. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011c). *İnancın Gölgesinde* 2. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011d). *İrşad Eksenî*. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011e). *Asrın Getirdiği Tereddütler* 3. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011f). *Kırk Testi* 7. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011g). *Cemre Beklentisi (Kırk Testi10)*. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011h). *Prizma* 1. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011k). *Çağ ve Nesil* 5. İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011j). *Fasıldan Fasıla* 2. 2. Baskı, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (1993). *Fasıldan Fasıla* 1. 2. Baskı, İstanbul: Nil Yayınları.
- Jacobs, J. (1984). The Economy of Love in Religious Commitment: The Reconversion of Women From non-traditional Movements, *Journal for Scientific Study of Religion*, 13: 155-171.
- Kirman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Langone, M. D. (Ed.). (1993). *Recovery From Cults: Help For Victims of Psychological and Spiritual Abuse*. New York: W.W. Norton.
- Levine, S.V. (1989). "Life in Cults". M. Galanter (ed.) *Cults and New Religious Movements* (s. 95-107) içinde. Washington, D.C.: American Psychiatric Publishing.
- Malthaner, S. ve Waldmann, P. (2014). "The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups", *Studies in Conflict & Terrorism*, 37: 979-998.
- Neumann, P. (2017). Recruitment and Mobilisation for the Islamist Militant Movement in Europe" (London:2008), http://icsr.info/wpcontent/uploads/2012/10/1234516791ICSREURsearchReport_Proof1.pdf. (Erişim tarihi 30 Mayıs 2021).
- Polat, V. (2021). Vahdettin Polat (1/2) | Gülen Cemaati Askeri Mahrem Yapılanması, <https://www.munferit.net/2021/06/vahdettin-polat-12-gulen-cemaati-askeri.html>. (Erişim tarihi 3 Temmuz 2021).
- Singer, M.T. ve Lalich, J. (1995). *Cults in Our Midst: The Hidden Menace in Our Everyday Lives*, San Francisco, CA: Jossey-Bass.

ERMENİ TERÖR ÖRGÜTÜ: ASALA

Dr. Kürşat KORKMAZ

Giriş

İnsanoğlunun ruhundaki şiddet olgusu ilk insandan beri varlığını her daim göstermiş olup, şiddetin organize yapılar tarafından sistemli şekilde uygulanması ile de terör örgütleri ortaya çıkmıştır. Literatürde genel olarak terör ve terörizm olgusu; birtakım hedeflere ulaşmak için bazı organize yapılar tarafından, geniş bir korku iklimi oluşturarak, şiddet kullanılması olarak değerlendirilmektedir. Anadolu coğrafyası da geçmişten günümüze kadar birçok terör yapısının odağında ve hedefinde olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ortaya çıkan Ermeni ayaklanmaları ve isyanları bir sonraki aşamada terör eylemlerine dönüşmüştür. Bu aşamada büyük devletler, Ermenilerin ayaklanma girişimlerine destek vermişlerdir. Bu doğrultuda, Ortadoğu ve Kafkasya'da oluşacak yeni durumda etkin olmak isteyen büyük devletler, Ermeni örgütlerini silah, finans ve propaganda açısından desteklemişlerdir. Ermeni terör eylemleri, özellikle Avrupa ile ABD'de örgütlenen gruplar tarafından yönlendirilmiş ve Anadolu'nun hemen hemen her şehrinde kendisini göstermiştir. Bu eylemlerde yurt dışı bağlantıları, çok hareketli olan örgüt

üyeleri, misyonerler ve yabancı konsoloslar aracılığı ile sağlanmıştır. Bu eylemler sonucunda dezenformasyon ile Anadolu'da meydana gelen olaylar Avrupa basınında Ermenilerin mağduriyeti şeklinde duyurulmuş ve uluslararası toplumun ilgisi Ermeni sorununa çekilmiştir. Aslında, Ermeniler bağımsız bir devlet kurabilmek için yeterli nüfusa sahip olmadıkları bir coğrafyada terörü bir araç olarak seçmişlerdi (Selvi, 2011). Bu bağlamda, Ermeni terör yapılarının son halkası da ASALA terör örgütü olmuştur. Toplumların güvenliğini ve insanların yaşam hakkını hedef alan terör örgütleri içinde yer alan ASALA etnik temelli bir terör yapısı olarak nitelendirilmektedir.

Bu çalışmada ASALA terör örgütünün ortaya çıkışı, eylemleri uluslararası konjonktürdeki boşluklardan yararlanmak, kimi dönemlerde örtülü olası desteklerden istifade etmek ve sivil hedefleri odağa almak suretiyle Türkiye'ye karşı uygulamış olduğu terör eylemleri ve örgütün sona doğru gidişi değerlendirilecektir. Bu doğrultuda, ASALA terör örgütüne ilişkin olarak irdelenecek bazı sorular bulunmaktadır. ASALA terör örgütünün hangi devletlerden destek aldığı ve almış olduğu desteklerin terör eylemlerinin sonucuna nasıl tesir ettiği soruları da bu çalışmada irdelenecektir. Ermeni terör örgütüne verilen uluslararası destek ile sonuç alıcı eylemleri gerçekleştirme arasındaki bağlantı bu çalışmada farklı boyutlardan incelenecektir. Bu yolla, literatüre farklı bir açıdan katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde terör ve terörizm olgusu kavramsal düzeyde incelenerek; bu olgunun tarihsel süreçteki gelişimi ve günümüzdeki yansımaları ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise terörizmin kavramsal çerçevesi temelinde ASALA terör örgütü incelenecektir. Bu kapsamda, Ermeni terör örgütü olarak nitelendirilen ASALA'nın kuruluşu ve yapısı değerlendirilerek, tarihsel kronolojiye göre ASALA'nın yapmış olduğu eylemlere yer verilecektir. ASALA terör örgütünün stratejisi ve ideolojik temelleri analiz edilecektir. ASALA ile PKK

arasındaki ilişki ortaya konularak, bu iki terör örgütünün günümüzdeki iş birliği noktaları üzerinde durulacaktır.

1. Terörizmin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

1.1. Terör ve Terörizmin Tanımı

Terör yüzyıllardır varlığını koruyan bir olgu olmakla birlikte, gelişen zaman ve şartlara kendini konumlandıran, insanoğlunun üzerinde korku ve ölüm ile baskı oluşturmayı amaçlayan bir yöntemdir. Tüm insanlığın ortak sorunu olan terör konusunda, bugüne kadar uluslararası toplumun üzerinde hem fikir olduğu bir tanım yapılamamıştır. Terör (terror-terrorism) kelimesi Latince'den gelmekte olup; dilimizde yıldırma, cana kıyım, mülkü yakıp yıkmak, korkutma ve tehdit olarak tanımlanmaktadır. 1936-1981 yılları arasında terör kelimesinin 109 farklı tanımının yapılmış olması uluslararası toplumun terör anlayışındaki farklılığın en bariz göstergesidir (Schmid ve Jongman, 2005). Bu durumda uluslararası toplumun terör olgusunu kabul ettiği ancak ortak bir yaklaşım içinde olmadığı görülmektedir. Terörün tanımı konusunda bilimsel anlamdaki kavramsal ve kuramsal açılımlar incelendiğinde bu konudaki değerlendirmelerin kimi zaman farklılaştığı kimi zaman ise hem fikir olduğu sonucuna varılmaktadır (Karacasulu ve Ovalı, 2004).

Terörizmin tanımlanmasında öne çıkan bir takım sorunlu alanlar bulunmaktadır. Söz konusu sorunlu alanlar hem uluslararası politika ve hukuk zeminlerinde ortak bir anlayış oluşmamasından hem de kamuoyu üzerinde etki oluşturma araçlarından, sivil toplum kurumlarının önceliklerinden ve kişisel algı, imajlar ve yorum farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Karacasu ve Ovalı, 2004). Türkiye'de yıllarca terörü tanımlayan kavram olarak "anarşi" kelimesi kullanılmakla birlikte, son yıllarda bu kavramın yerine "terör" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, halk nezdinde teröristlere verilen isim uzun yıllar "anarşist" olmuştur. Sosyal bilimler sözlüğünde terör ve terörizm; önceden belirlenmiş hedeflere ulaşabilmek için şiddet kullanan, şiddete başvuran bir grubun veya bir

politik yapının kullandığı metot olarak tanımlanırken (Wardlaw, 1989); bu şiddetin ve şiddet kullanımıyla ortaya çıkan terörist saldırıların, böyle bir yapının hedeflerini elde etmesine engel olan, müdahale eden kişilere, kurumlara veya otorite temsilcilerine yöneltildiği belirtilmektedir (Laquer, 1989). Uluslararası ilişkiler sözlüğünde ise terör; siyasî hedeflere ulaşabilmek için sistematik bir şekilde şiddet kullanımı ve şiddet tehdidi olarak ifade edilmektedir (Evans, Newnhan s.598). Bir başka tanıma göre terör; politik amaçlar için toplumlar üzerinde korku uyandırmak amacıyla, belli bir sonuca ulaşmak için kullanılan yöntem olup, bir şiddet hareketi ve şiddet tehdididir (Hoffman, 1998; Deutch, 1997; Sönmez, 2017).

Monaghan'a göre terör; şiddet kullanımı veya şiddet kullanım tehdidi, politik bir motivasyonun varlığı, hedef kategorisini temsil eden hedeflerin seçilmesi, davranış değişikliği sağlama hedefi, sık karşılaşılmayan aşırı metotlar ve iletişim faaliyetlerinin tamamıdır (Monaghan, 2000). Wardlaw ise terörün kapsamlı bir tanımını yapmış ve terörizmi bireyler veya gruplar tarafından, yerleşik bir otorite adına ya da bu otoriteye karşı, eylemin esas mağdurlarından çok daha geniş bir hedef kitle üzerinde azami seviyede endişe ve korku yaratmak suretiyle, politik taleplerini kabul ettirmeye yönelik şiddet kullanımı ya da şiddet kullanma tehdidi olarak tanımlamıştır (Wardlaw, 1989) Türkiye Cumhuriyeti terör şiddeti ve tehdidi ile yıllarca karşı karşıya gelmiş bir devlet olarak terörü kanunlarında tanımlamaktadır.

Bu bağlamda; 12.4.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 2003'teki yeniden düzenlenmiş 1. maddesine göre, "Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasa'da belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç

ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” (Terörle Mücadele Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf>).

Terör ile ilgili literatür incelendiğinde, terör konusunda kavramsal düzeyde çalışmalara 1960’lı yıllardan itibaren başlandığı ve 1970’li yıllarda daha kapsamlı çalışmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Gelişen süreçle beraber çalışmaların sayısında önemli artışların olduğu gözlemlenirken, terörün genellikle siyasî amaçlı yapıldığına dair görüşler ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda, yurt içinde veya uluslararası ortamda yapılan terör eylemlerinde çoğunlukla siyasî amaç güdülmektedir (Karacasu ve Ovalı, 2004). Terörün diğer amaçları da şu şekilde sıralanabilir:

1. Toplumun moral değerlerini, mevcut sosyal yaşam düzenini yıkmak ve karmaşaya neden olmak.
2. Hükûmetin devrilmesi amacıyla, karşı saldırılar yapmak. Bu yolla güvenlik ve hukuk icra eden devlet yetkililerine yönelik saldırılarda bulunmak.
3. Suçluların serbest bırakılması, mesajların duyurulması gibi ödünlerin verilmesine yönelik taleplerde bulunmak.
4. Kurbanlarının suçlu olduğunu ilan ederek onları cezalandırmak amacıyla terör eylemlerinde bulunmak.
5. Karşı tarafın talep edilen şartları kabul etmesini sağlamak (Jenkins, 1986).

Terör örgütleri, terör saldırıları ile toplumsal olarak karamsarlık havası oluşturarak ve kitleler üzerinde korku yaratarak propagandalarını yapmaktadırlar. Teröristler, hedeflerine ulaşmak için büyük yığınlar üzerinde etki oluşturmayı amaçlarlar. Bu doğrultuda, terör unsurlarının amaçları dikkat çekmek ve kendilerini bir etki unsuru olarak tanıtarak reklam yapmaktır. Teröristler kitle kazanma hedefleri doğrultusunda, uyguladıkları eylemlerin seyredilmesi ve dinlenmesini isterler (Jenkins 1999; Hoffman, 1998; Hoffer 2010).

Devletler ve hükûmetler de terör eylemlerinde bulunabilirler (Laquer 1998; Karacasulu ve Ovalı, 2004). Bu eylemler dolaylı olarak destek alınan ülke dışındaki bir veya birden fazla ülkeyi etkilediği takdirde, terör eylemlerinin uluslararası bir nitelik taşıması söz konusu olur. Dolaylı ya da doğrudan devlet desteği olsa da uluslararası terör eylemleri daha çok hükûmet dışı yapılar tarafından düzenlenmektedir. Uluslararası terör eylemleri uçak veya insan kaçırmak, uçak bombalamak, diplomatlara ve yabancılara zarar vermek gibi daha büyük sonuçlar doğuracak olayları içine almaktadır (Jenkins, 1999). Bu terör eylemlerinin birçoğu fiilî olarak çeşitli terör grupları tarafından gerçekleştirilir.

Uluslararası toplumda terörizm konusunda bir hassasiyet olmakla birlikte, terörizme yönelik engelleyici, cezalandırıcı ve caydırıcı tedbirlerin alınması konusunda uluslararası hukuk mevzuatlarında ortak iradenin eksikliği görülmektedir. Bu durumu gidermek için devletler iki taraflı ve çok taraflı bazı anlaşmalar yapmaktadırlar. Bu bağlamda, son dönemlerde Batılı devletler ve müttefikler terör konusunda ortak irade ve hassasiyet oluşturma konusunda adımlar atmaktadırlar. Ancak atılan adımlardan yeteri kadar sonuç alınmadığı ve fiktisel anlamda anlaşmazlıkların ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Terör konusunda yapılan anlaşmalardan en önemlisi suçlunun iadesi hakkında hazırlanan Avrupa mevzuatıdır. Bu anlaşmalarda, partilerin kabul ettiği radikal politikalar ile şiddet unsuru taşımayan politikaların ayırt edilmesi amaçlanmıştır. Ancak gelişen süreç içerisinde bu hassas denge kaybolmuş ve siyasî çıkarların öne çıkması ile şiddet eylemleri konusunda gereken tepki verilmemiş ve mesafe konulmamıştır. Terörizmin tanımlanmasına ilişkin ilk uluslararası yasal düzenleme olarak 1937 tarihli “Terörizmin Önlenmesi ve Caydırıcılık Mevzuatı” kabul edilmektedir. Türkiye de mevzuatın oluşturulmasında yer almış, ancak bu mevzuat hiçbir zaman yürürlüğe konulmamıştır (UN Chronicle, 1996; Karacasu ve Ovalı, 2004).

Uluslararası terörizm karşıtı hukuk kurallarının oluşturulması ve terör faaliyetlerinin engellenmesine karşı ortak bir iradenin oluşturulmasına ilişkin olarak Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün öne çıktığı görülmektedir. NATO, AGİT ve Avrupa Birliği gibi diğer uluslararası örgütler ise Soğuk Savaş sonrası terörizm konusunu önemli gündem maddesi olarak belirlemişlerdir. Ancak bu örgütlerde terörizmin tanımı ve şiddet eylemleri hususunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. BM Genel Kurul toplantılarında bu anlaşmazlıklara ilişkin tartışmalar gözlemlenmiştir. BM tarafından terörizm ile ilgili 9 tane mevzuat hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Bu mevzuatlar şunlardır: 1963 Uçaktaki saldırılar ile ilgili mevzuat; 1970 Uçak kaçırma ile ilgili mevzuat; 1971 Sivil Havacılık güvenliğine karşı yasal olmayan eylemlerle ilgili mevzuat; 1973 Diplomatlar gibi uluslararası korunan kişilere karşı işlenen suçların önlenmesi ile ilgili mevzuat; 1979 Rehineler ile ilgili mevzuat; 1988 Sivil havacılığa hizmet eden hava limanlarının güvenliğine karşı yasal olmayan eylemler ile ilgili mevzuat; 1991 Plastik patlayıcıların daha kolay denetlenebilmesi için kimyasal işaretlenmesi ile ilgili mevzuat; 1997 Terörist bombalamaların bastırılması ile ilgili mevzuat (Chronicle, 1996; Karacasu ve Ovalı 2004).

Çıkarılan mevzuatların birçoğu terör örgütlerinin, şiddet içeren eylemlerde bulunmaları, mevcut siyasal ve uluslararası otoriteyi yıkmak için öldürücü eylemler düzenlemeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu mevzuatla engellenmeye çalışılan terör eylemleri, çoğunlukla ASALA terör örgütünün başvurduğu şiddet eylemleridir.

1.2. Terörün Tarihçesi

Walter Laquer'e göre terör çok eski dönemlerde terörist grup olarak nitelendirilebilecek oluşumlar tarafından kullanılmakla birlikte, tarihin ilk terörist yapılarından biri M.Ö. 73-66 yıllarında yaşayan "Sicarii"lerdir (Laquer, 1988; Yayla 1990). Organize terörizm; tarihte ilk olarak Orta Doğu'da gerçekleşmiştir. Bu terör hareketi, I. yüzyılda Filistin'de Yahudi Zealots tarafından Romalılara karşı başlatıl-

mıştır. Bu örgütün eylemlerinin tahmin edilemediği, hedeflerinin genellikle sembolik olduğu, resmî ve dinî günlerin eylemler için seçilen zamanlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Zealost'un eylemleri ve propagandasının yayılması da mümkün olmuştur. Roma'nın bu grubu ortadan kaldırmasıyla, yarım yüzyıl bir barış ortamı sağlanmıştır (Selvi, 2011). 11. yüzyılda Hasan Sabbah'a bağlı Haşhaşiler'in de dinî temelli bir oluşum olduğu görülmektedir. Haşhaşiler, şiddet eylemlerini günümüz terörizmine yakın bir tarzda uygulamışlardır. Haşhaşiler'in, güçlü düşmanlarıyla başa baş savaşamayacaklarını anlayarak, 1090-1272 yılları arasında küçük bir güçle planlı ve uzun dönemli olarak gerçekleştirdikleri terör eylemleri, çok etkili bir siyasî silah olarak nitelendirilmektedir. Terörizmin ilk örnekleri dinsel temelli olup, dönemin terör örgütleri arasında Hindu Thug tarikatı da bulunmaktadır. Dinsel niteliği sebebiyle bu teröristlerin "kutsal savaşçılar" olduğuna inanılmaktaydı (Ayhan, 2015).

Modern anlamdaki terör kavramının dünya literatürüne girmesini sağlayan Fransız İhtilali sonrasındaki gelişmelerdir. Terör kavramı, Latince "terrere" sözcüğünden Fransızcaya terrosime olarak geçmiş olup, 1793 ve 1794 yıllarında devrimci hükûmetlerin terör egemenliği dönemi ile ilişkilendirilmiştir. Fransız İhtilali'nin önemli simalarından biri olan Maximilien Robespierre 1794'te "Halk hükûmetinin dayanağı, barışta erdem ise eğer, devrim içinde de hem erdem hem de terördür: Gerçekten de erdem olmadığı yerde terör kıyıcıdır, terörün olmadığı yerde de erdem güçsüzdür. Terör, tetikte duran, sert, yumuşama bilmez bir adaletten başka bir şey değildir" ifadelerini kullanmıştır. Bu tarihten sonra terör siyasetini uygulamaya koyan "Kamu Asayiş Komitesi" ajanları da terörist olarak ifade edilmiştir (Walker, 2001). Fransız İhtilali terörizm kavramının dünyaya tanıtılmasında çok etkili olmuştur. Robespierre liderliğindeki Jakobenler'in yaklaşık üç yıllık hâkimiyetleri boyunca binlerce kişiyi, muhaliflerini, diğer siyasî görüşlere sahip meclis üyelerini, birçok sivil ve hatta kendi üyelerini dahi katletmesi sebe-

biyle, terör kavramının ilk olarak ortaya çıkması ve kullanılması, doğrudan bir devlet terörüyle alakalı olmuştur. Terör terimi, ihtilalle yönetimi ele geçiren bir grubun önce rakiplerini, sonrasında kendi içlerindeki muhaliflerini ve halktan birçok insanı devlet imkânlarını kullanarak katletmelerini ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak zamanla bu terim, devlet terörü dışında, belli sayıdaki insan grubunun “siyasî hedeflere ulaşmak için korku ve dehşetin planlı olarak yaygınlaştırılması” gibi geniş bir anlam da kazanmıştır (Alkan, 2006).

Modern terörizmin kurumsal kökleri Napolyon döneminde ortaya çıkan gizli Karbonari örgütüne dayanmaktadır. Kömür yakıcılar anlamına gelen, Mason teşkilatlarından etkilenerek 19. yüzyılın başında İtalya’da kurulan ve İtalyan Birliği’ni (Risorgimento) sağlamayı hedefleyen bu örgütün, daha sonraki dönemde birçok oluşuma örnek teşkil ettiği görülmektedir. 1850’lerden sonrasına gelindiğinde ise terörizmin belirli bir amaca ulaşmak için sistemli bir şekilde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Terörün, Rus ihtilalci grupların yanı sıra İrlandalı, Makedon, Sırp ve Ermeni gibi radikal milliyetçi gruplar tarafından özerklik ve bağımsızlık amacıyla kullanılması söz konusu olmuştur. Bu süreçte terörü bir ideoloji olarak kullanmak için yeni teoriler ortaya atılmıştır. Bu bağlamda, Fransız İhtilali’nin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni şekillenmiş milliyetçilik ve vatandaşlık fikirleri modern bir terör anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Marksizm gibi yeni politik ideolojilerin ortaya çıkmasıyla, mevcut düzende üretken bir karışıklık anlayışı meydana gelmiştir. Bu dönüşüm sürecinde hayli ilgi gören “fiilî propaganda” teorisine göre; şiddet, toplumun algılamasını etkilemede tek güvenilir hareket tarzı olarak değerlendirilerek, terörün insanların dikkatini çekip, sonra da onları peşinden sürüklemesiyle etkisini sürdürdüğü ifade edilmektedir. Bu dönüşüm sürecinde fiilî propaganda anlayışını uygulamaya koyan Rusya’da terörizm, bazen nihilizm, bazen de anarşizm ile birlikte anılmıştır. Bu bağlamda, hükümetleri ve sosyal kurumları yıkmak

için kişisel ve kolektif şiddeti kullanmanın en hararetli savunucuları Ermeni komitelerine ilham vermiş olan 19. yüzyılın ikinci yarısındaki bu Rus anarşistleridir (Selvi, 2011).

20. yüzyıla gelindiğinde, özellikle Soğuk Savaş döneminde terör eylemleri yaşanmıştır. 1970'lerden itibaren terör eylemlerinde önceki yıllara nazaran büyük bir artışın olduğu gözlemlenmiştir. Bu dönemde terör eylemlerinin niteliği, yöntemi ve stratejisinde değişimler meydana gelmiştir. 1970'lerde terörizm siyasi amaçlı iken, 1980'lerde etnik, dinî ve ekonomik temelli bir nitelik kazanmıştır. 1990'larda dinî amaçlı terör eylemleri ağırlık kazanırken, son yıllarda ise etnik-bölücü eğilimli terör eylemleri artmıştır. Etnik terör eylemlerinde ideolojik güdüler daha baskın gözükmeyle birlikte, özellikle aşırı sol ideolojik eğilimler öne çıkmıştır. Ayrıca bu terörist eylemlerde halk desteği ön planda tutularak, halktan lojistik destek alınması söz konusu olmuştur (Karacasu ve Ovalı, 2004).

2. ASALA

2.1. ASALA Terör Örgütünü Ortaya Çıkışı ve Yapısı

ASALA terör örgütünü tarihçesi incelendiğinde, 1887 yılında İsviçre'de kurulan "Hınçak", 1890 yılında Tiflis'te kurulan "Taşnak-sutyun" ve pek çok isyan ile ASALA ve ARA terör örgütlerinin kurulmasına zemin hazırlandığı görülmektedir (Tunçer, 2018). Bu bağlamda, ASALA terör örgütü 1975 yılının 20 Ocak tarihinde Iraklı bir Ermeni olan Tokaşyan Harutyun tarafından Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde kurulmuş ve Türkçe'de "Ermenistan'ın Özgürlüğü için Gizli Ermeni Ordusu" (Armenian Secret Army For The Liberation of Armenia) anlamına gelmektedir. Bu terörist sonrasında Agop Agopyan adını kullanırken, kurmuş olduğu terör örgütü 1975 ile 1984 yılları arasında terör faaliyetlerinde varlık göstermiştir (Gunn, 2015; Abdurahmanlı, 2019; Tunçer, 2018).

ASALA terör örgütü, 1915 yılı Türkiye'sinde Ermenilere yapıldığı iddia edilen sözde Ermeni Soykırımı'nı kabul ettirmek ve Türkiye'nin doğusu ile Sovyet Ermenistan'ı kapsayan bağımsız bir Erme-

nistan kurulmasını sağlamak amacıyla birçok terör eyleminde bulunmuştur. ASALA terör örgütü 20 Ocak 1975'te Beyrut'ta adını ilk kez duyurmuş ve 8 yıl içinde toplam 21 ülkede 110 terör eylemi yaparak, 30'dan fazla Türk diplomat ve yakınlarının canlarına kas-tetmiştir. ASALA 1980-1990 yılları arasında ABD'nin sonra da Batılı devletlerin terör örgütleri listesinde yer almış, eylemlerinde birçok ülkede 299 kişinin yaralanmasına ve yüzlerce işyeri, büro ve kamu-sal alanın tahrip olmasına neden olmuştur (Tunçer, 2018).

ASALA terör örgütünün ortaya çıkış amacı, Türkiye'yi ulusal ve uluslararası alanda baskı altına almak ve Türk devletinin hareket alanını kısıtlamaktır. ASALA terör örgütünün ilk zamanlarda çok sayıda ülkeden destek aldığı görülmektedir. Sovyetler Birliği, ABD, Suriye, Lübnan, Fransa, İran bu ülkelerin başında gelmektedir (Çevikbaş, 2020). ASALA terör örgütünün 1975-1995 yılları arasında yaptığı eylemlerde lojistik ve askeri militan desteğini Suriye devleti ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) isimli FHKC örgütünden aldığı resmî belgelerle bilinmektedir (Çam, 2014). Bunun yanı sıra, KGB'nin 5. Şube Başkanı Filipp Bobkov, konuyla ilgili olarak yazdığı hatıralarında da uluslararası terör örgütü olan ASALA'nın Ermenistan'daki faaliyetlerinin Ermenistan KGB Başkanı Yüzbaşıyan tarafından gizlenmeye çalışıldığını ve Moskova'da gerçekleşen terör eylemlerini de ASALA'nın planladığını beyan etmiştir. (Cabbarlı, 2013). Ancak ASALA terör örgütünün başka ülkelerin insanlarına da zarar vermeye başlamasıyla birlikte, birçok ülke ASALA terör örgütünden desteğini çekmiştir (Çevikbaş, 2020).

ASALA terör örgütü; Beyrut'un Burç Hamud Mahallesi, Manus mevkii, Amanus Sokak'taki bej renkli 4 katlı binanın en üst katını genel merkez olarak kullanmaktaydı. Resmî yayın organı ise aylık olarak yayınlanan "Azada Kurum" gazetesiydi. Örgüt, militanlarını Bekaa Vadisi'ndeki bir kampta barındırarak, militanların silahlı eğitimlerini yazın yaptırtmaktaydı.

ASALA istihbarat örgütlerince, gizliliğini en iyi koruyabilen örgütlerden birisi olarak anılmaktadır. Bu nedenle, örgüt ile ilgili elde

edilebilen bilgiler sınırlı olmasına rağmen, yine de bu örgütün çalışma yöntemlerine ışık tutacak niteliktedir. ASALA, merkez komitesine bağlı “komuta grupları” biçiminde örgütlenmişti. Merkez Komitesine bağlı olarak; Siyasî Komite, Mali Komite, Propaganda ve Yayın Komitesi, İstihbarat Komitesi ve Askerî Komite gibi alt kuruluş ve organları bulunmaktaydı. Askerî komite, eylem timlerinin de bağlı olduğu bir organ niteliğindedir. Komuta gruplarına bölünmüş ve doğrudan merkez komitesine bağlı hücreler biçiminde örgütlenmiş askerî komitelerde hücreler genellikle iki ya da dört kişiden oluşmakta, eylem yapmak üzere bir ülkeye sızdırılan hücre elemanları, ancak gerektiğinde ve merkez komitesinin bilgi ve isteği doğrultusunda o ülkedeki siyasî merkezle ilişki kurabilirlerdi. Gayrinizami harp metotlarını kullanan paramiliter örgütlerin benimsediği bu yapılanma şekli, diğer Ermeni terör örgütleri ve hatta ASALA’dan sonra onun yerine ikame edilen PKK tarafından da ana hatlarıyla uygulanmıştır. Siyasî ve askerî merkezleri birbirinden bağımsız olan bu yapılanma şekli, karşılıklı koordinasyonu sağlamak ve örgütü belli bir düzene sokmak için mutlak otoriteye sahip, güçlü bir merkez komitesine sahip olunması düşüncesine dayanmaktaydı. Bu kapsamda, Lübnan Merkez Komitesi, örgütün üst yönetimini üstlenmişti (Çam, 2014).

ASALA Merkez Yönetim Kurulu Başkanı Beyrut’ta ikamet eden ve Suriye Ermenilerinden olan Ohannes Manukyan idi. Türkçe ve orta düzeyde Fransızca konuşan Manukyan’ın yardımcılığını ve örgüt sekreterliğini ise Ermenice, Arapça, İngilizce ve Türkçe bilen oğlu Nerses Manukyan yürütüyordu. Örgütün parasal işlerini Beyrutlu Ermeni Setrak Bogosyan idare ederken, Merkez Yönetim Kurulu başkanlığını Beyrutlu Aram Madeyan yapıyordu.

2.2. ASALA’nın Terör Eylemleri

ASALA terör örgütüne Fransa, ABD ve Lübnan’da yaşayan o ülke vatandaşı zengin Ermeniler tarafından lojistik destek verilmekteydi. ASALA terör örgütünün hedefi Avusturya’da Amerika’da ve Av-

rupa'da resmî görevde olan Türk diplomatlarıydı. ASALA terör örgütünün yaptığı eylemlerin tarihleri, yerleri ve şehit edilen Türk vatandaşlarının isimleri aşağıda yer almaktadır.

- 27 Ocak 1973 - Los Angeles (ABD) Mehmet Baydar, Bahadır Demir.
- 20 Şubat 1975'de Beyrut'taki THY bürosu bombalanmıştır.
- 22 Ekim 1975 tarihinde, Viyana Büyükelçisi Daniş Tunalıgil.
- 24 Ekim 1975 - Paris (Fransa) İsmail Erez - Talip Yener.
- 16 Şubat 1976 - Beyrut (Lübnan) Oktar Cirit.
- 9 Haziran 1977 - Roma (İtalya) Taha Carım.
- 2 Haziran 1978 - Madrid (İspanya) Necla Kuneralp, Beşir Balcıoğlu.
- 12 Ekim 1979 - Lahey (Hollanda) Ahmet Benler (Büyükelçi Özdemir Benler'in oğlu).
- 22 Aralık 1979 - Paris (Fransa) Yılmaz Çolpan.
- 6 Şubat 1980-İsviçre Büyükelçisi Doğan Türkmen, Bern'de uğradığı saldırıdan yara almadan kurtulmuştur.
- 17 Nisan 1980 - Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisi Vecdi Türel'in makam aracına açılan ateşten Türel ve koruma görevlisi Tahsin Güvenç saldırıdan yaralı olarak kurtulmuştur.
- 26 Eylül'de Türkiye'nin Paris Büyükelçiliği Basın Danışmanı Selçuk Bakkalbaşı, uğradığı silahlı saldırıda yaralanmıştır.
- 31 Temmuz 1980-Atina (Yunanistan) Galip Özmen, Neslihan Özmen. Galip Özmen'in eşi Sevil Özmen ve oğulları Kaan Özmen olaydan yaralı olarak kurtulmuştur.
- 17 Aralık 1980 - Sidney (Avustralya) Şarik Arıyak, Engin Sever.
- 4 Mart 1981 - Paris (Fransa) Reşat Moralı, Tecelli Arı.
- 9 Haziran 1981 - Cenevre (İsviçre) M. Savaş Yergüz.
- 24 Eylül 1981 - Paris (Fransa) Cemal Özen. Başkonsolos Kaya İnal yaralanmıştır.
- 2 Nisan 1981 - Türkiye'nin Kopenhag Çalışma Ataşesi Cavit Demir, oturduğu apartmanın asansöründe uğradığı silahlı saldırıdan yaralı olarak kurtulmuştur.

- 25 Ekim 1981 - Türkiye'nin Roma Büyükelçiliği İkinci Kâtibi Gökberk Ergenekon, hafif yaralarla kurtulmuştur.
- 28 Ocak 1982 - Los Angeles (ABD) Kemal Arıkan.
- 5 Mayıs 1982 - Boston (ABD) Orhan Gündüz.
- 7 Haziran - Lizbon (Portekiz) Erkut Akbay - Nadide Akbay.
- 27 Ağustos 1982 - Ottawa (Kanada) Atilla Altıkat.
- 9 Eylül 1982 - Burgaz (Bulgaristan) Bora Süelkan.
- 8 Nisan 1982-Türkiye'nin Ottawa Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri Kani Güngör.
- 21 Temmuz 1982 - Türkiye'nin Rotterdam Başkonsolosu Kemal Demirer. Demirer, olaydan yara almadan kurtulmuştur.
- 7 Ağustos 1982 - ASALA'ya bağlı 2 teröristin Ankara Esenboğa Havalimanı'nda düzenlediği silahlı baskında 8 kişi hayatını kaybetmiş, 72 kişi yaralanmıştır. Bu, Ermeni terörizminin Türkiye'deki ilk eylemi olmuştur.
- 9 Mart 1983 - Belgrad (Yugoslavya) Galip Balkar. Olayda, bir Yugoslav öğrenci de hayatını kaybetmiştir.
- 14 Temmuz 1983 - Brüksel (Belçika) Dursun Aksoy.
- 27 Temmuz 1983 - Lizbon (Portekiz) Cahide Mihçioğlu.
- 16 Haziran 1983 - İstanbul Kapalıçarşı'da halkın üzerine ateş açılmıştır. Olayda 2 kişi hayatını kaybetmiş, 21 kişi yaralanmıştır.
- 15 Temmuz 1983 - THY'nin Paris Orly havalimanındaki bürosu önünde bomba patlatılmıştır. Olayda, 2'si Türk, 4'ü Fransız, 1'i Amerikalı, 1'i de İsveçli olmak üzere 8 kişi hayatını kaybetmiş, 28'i Türk, 63 kişi de yaralanmıştır.
- 28 Nisan 1984 - Tahran (İran) Işık Yönder.
- 20 Haziran 1984 - Viyana (Avusturya) Erdoğan Özen.
- 19 Kasım 1984 - Viyana (Avusturya) Evner Ergun.
- 27 Mart 1984 - Türkiye'nin Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavir Yardımcısı İşıl Ünel'in otomobiline bomba yerleştirmeye çalışan bir terörist, bombanın elinde patlaması sonucu ölmüştür.

- 28 Mart 1984- Tahran'da Büyükelçilik Başkatipli Hasan Servet Öktem ve Büyükelçilik Ataşe Yardımcısı İsmail Pamukçu evlerinin önünde uğradıkları silahlı saldırıda yaralanmıştır (Gunn, 2013).

ASALA terör örgütünün en çok terör eylemi yaptığı yıllar 1980-1981 yılları olarak bilinmektedir. Örgüt 1980 yılında 51 eylem, 1981 yılında ise 53 terör eylemi gerçekleştirmiştir. CIA'nın resmî belgelerinde 1975-1983 yılları arasında toplam 203 eylem yapıldığı belirtilmektedir. IRA'dan sonra en çok eylem yapan terör örgütü ASALA'dır. Hemen hemen Dünya'nın her bölgesinde eylem yapmıştır. ASALA'nın terör eylemlerinin ülkelere göre dağılımı şu şekildedir; Fransa (37), İsviçre (25), İtalya (20), Lübnan (17), ABD (15), Türkiye (13), İspanya (11) İran (7), Belçika (6), İngiltere (5), Danimarka (4), Kanada (4), Batı Almanya (4), Yunanistan (4), Hollanda ve Portekiz (2), Avusturya, Avustralya, SSCB, Bulgaristan, Yugoslavya ve Irak (1) (Gunn, 2013).

15 Temmuz 1983 tarihinde ASALA terör örgütü eylemlerinin yönünü değiştirerek, Fransa'nın Orly havaalanındaki Türkiye havayollarına ait kısmı bombalamıştır. 2 Türk vatandaşı, 4 Fransız vatandaşı, 1 Amerikan vatandaşı ve 1 İsveç vatandaşı olmak üzere 8 kişi saldırıda hayatını kaybetmiştir. 28'i Türk vatandaşı olmak üzere 55 kişi de yaralanmıştır. Fransa mahkemesi herkesi şaşırtacak bir karara imza atarak, yakalanan teröristlere sadece 30 ay hapis cezası vermiştir. Bu karar ile Fransa'nın ASALA terör örgütüne desteği açıklık kazanmıştır. Yakalanan sanıklardan birinin avukatının beyanlarında, havaalanına kadar o kadar mühimmatla gelinmesinde Fransa devletinin desteğinin olduğu açıkça yer almıştır. Fransa'nın eski İçişleri Bakanı François Goguel'in mahkemede konuşma isteği de Fransa bakanlığı tarafından reddedilmiştir (Abdurahmanlı, 2019).

Orly terör saldırısı ASALA'nın sonunu da getirmiştir. Çünkü ASALA; Türk vatandaşlarına yönelik saldırılarında, artık Avrupa vatandaşlarının ve Amerikan vatandaşlarının da hayatlarına son vermeye başlamıştı. Bu saldırı ASALA'yı destekleyen devletlerin

ona mesafe koymasına neden olmuş ve en büyük destekçisi olan Fransa da artık desteğini azaltmıştır. Yunanistan istihbarat teşkilatları ise örgüt militanlarının eğitimi için yardım etmeye ve lojistik destek sağlamaya devam etmiştir (Abdurahmanlı, 2019).

1983 yılının Nisan ayında Agop Agopyan Fransa'da görülmüş, ancak Fransız polisi ve İnterpol'ü yakalama emri vermeyerek, yalnızca uzaktan izleme kararı çıkarmıştır. Agop Agopyan Fransa'da yaşadığı dönemde fiziksel olarak görünümünü değiştirerek, daha farklı bir görünüme sahip olmuştur. Agop Agopyan dağlarda yaşayarak eylem planlayan bir terörist görüntüsünden, bir iş adamı görüntüsüne evrilmiştir. ASALA terör örgütünün sona erdiği tarih incelendiğinde ise resmî olmayan belgelerde 1985 yılında ortadan kalktığı ifade edilirken, resmî belgelerde ise 1995 yılında ortadan kalktığı bilgisi yer almaktadır. Çünkü ASALA terör örgütü 1995 yılına kadar birçok terör eyleminde bulunmaya devam etmiştir (Abdurahmanlı, 2019). Bu bağlamda, ASALA terör örgütünün etkinliğinin azalmasında birçok faktör bulunmaktadır. Ancak, öne çıkan en önemli faktör, uluslararası sistem içerisinde örgüte destek veren Batılı devletlerin, örgütle aralarına mesafe koyarak, desteklerini çekmeleridir. Bu konjonktürün oluşmasında Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında, Batı blokundaki yapılarla Türkiye'nin ilişkilerinin düzelmesi de etkili olmuştur.

2.3. ASALA Terör Örgütünün Stratejisi ve İdeolojik Temelleri

ASALA terör örgütünün kuruluş sebebi ve stratejisine ilişkin bilgilere, örgütün Beyrut'ta yayınladığı Hayastan (Ermenistan) dergisinde rastlanmaktadır. Bu bağlamda, örgüt, amaçlarının, "Türk Milleti'ni cezalandırmaktan çok kendi ulusal kurtuluş mücadelelerini vermek, bunun için öncelikle Ermeni soykırımının tanınmasını sağlamak sonra da tazminat ve toprak talep etmek olduğunu" belirtmiştir. ASALA, silahlı mücadelede kaybedeceği bir şeyi olmadığı gibi korkutma ve sindirme yöntemleriyle belki kazanacağı çok şey olduğu öngörüsüyle, her geçen gün daha fazla şiddet eylemlerinde

bulunmuştur. Ermenistan'ı bir üs şeklinde kullanarak, Türkiye'nin doğusunu Sovyet-Ermenistan'ına katma amaçlı siyasetine uluslararası kamuoyundan destek almayı hedeflemiştir. Bu hedefine ulaşan ASALA Batılı devletleri ve Sovyetleri arkasına alarak söz konusu devletlerden destek sağlamıştır. (Tunçer, 2018).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan etnik terör, ASALA terör örgütünün ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Bu bağlamda, etnik terörün bir ürünü olan ASALA terör örgütü, Ermeni sorununa Marksizm ideolojisi perspektifinden yaklaşarak, Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını kabul etmesi ve tazminat ödenmesi amacıyla dünyanın farklı yerlerinde terör eylemleri gerçekleştirmiştir (Çevikbaş, 2020).

ASALA'nın terör faaliyetleri incelendiğinde, bu terör örgütünün etkinlik sağlamasında birçok faktörün belirleyici olduğu görülmektedir. Öncelikle, bu terör örgütünün militanları yüksek kültür düzeylerine sahip olup, farklı terör teknikleri geliştirmişlerdir. Bunun yanı sıra, Bekaa Vadisi'nde ve dünyanın farklı köşelerinde başta KGB ajanları ve Filistin Kurtuluş Örgütü gibi bu konuda uzman kişiler ve kurumlardan eğitim almışlardır. Yabancı dillere hâkim olmaları nedeniyle, buldukları ülkelere tam uyum sağlayabilmişlerdir. Ekonomik açıdan incelendiğinde, yeterli mali kaynaklara sahip olmaları, eylemlerini rahatça gerçekleştirmelerine büyük katkı sağlamıştır. Eylemlerden sonra cezasız kalmaları yani herhangi bir yaptırımla karşılaşmayı, bir de himaye görmeleri onların daha da güçlenmesini ve terör eylemlerinin devamını sağlamıştır. Terör faaliyetlerine karışan Ermenilerin genellikle, eylemi yaptığı ülkenin vatandaşı olmaları veya ABD ve Fransa gibi güçlü devletlerin pasaportlarına sahip olmaları rahat hareket etmelerini mümkün kılmıştır (Çam, 2014).

ASALA terör örgütünün eylemlerinde kolay sonuç almasında, Türkiye'nin içinde bulunduğu uluslararası konjonktürde yalnız kalması da etkili olmuştur. Özellikle bu dönem içinde Türkiye'nin ABD ve Avrupa Ekonomik Teşkilatı (AET) ile ilişkilerinin en alt

düze inmesi, Ermeni terör örgütü ASALA'nın etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Türk-Amerikan ilişkilerinde Haşhaş sorunu ve Türkiye'nin Kıbrıs adasına müdahalede bulunması sonucu ABD tarafından uygulanan silah ambargosu iki ülke arasındaki ilişkilerde en sorunlu sürecin yaşanmasına sebep olmuştur. Aynı şekilde, AET'den de Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine eleştiriler gelmiştir. Ayrıca AET, demokrasi ve insan hakları konusunda Türkiye'nin gerekli politik adımları atmadığını öne sürmüştür. Bu dönem, Türkiye ASALA konusunda müttefiklerinden gerekli desteği görmediği gibi bazı politikalarını değiştirmesine yönelik olumsuz yaklaşımlarla da karşılaşmıştır. Bu bağlamda, Batılı devletlerin müttefikleri olan Türkiye yerine, ASALA terör örgütüne destek vermiş olmaları, Türkiye'nin bir nevi baskı altına alınması olarak nitelendirilebilir.

ASALA'nın terör eylemlerini gerçekleştirdikleri ülkeler incelendiğinde, üst düzeyde güvenlik önlemleri alabilen ve güçlü kolluk kuvvetlerine sahip ülkeler olduğu görülmektedir. Ayrıca ASALA terör örgütünün kanlı eylemlerinin hedefinde olan Türk diplomatlarının, buldukları ülkelerin resmî makamları tarafından güvenliklerinin sağlanması gerekiyordu. Bu faktörler göz önüne alındığında, çok sayıda terör eylemi yapabilmesinde ASALA terör örgütüne, destek sağlandığı noktasında güçlü veriler ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, ASALA'nın eylem yaptığı ülkelerin bazılarının bu eylemlere dolaylı veya doğrudan destek verdiği anlaşılmaktadır.

ASALA terör örgütü, etkili olduğu yıllarda Sovyetler Birliği'nin destek ve yönetiminde olan Marksist-Leninist ideolojiye sahipti. Ermeni sorununu uluslararası devrimci hareket içinde değerlendiren ASALA; Sovyetler Birliği bünyesindeki Ermenistan ile bağlarını sıklaştırmayı, diaspora Ermenilerini bir şemsiye altında toplamayı hedefleyen Hınçak Partisi'nin yasadışı vurucu örgütü olmuştur. Hınçak Partisi ve ASALA terör örgütü, Ermeni meselesini uluslararası devrimci hareketin bir parçası olarak görmüş ve yine SSCB'ye bağlı büyük bir Ermenistan Devleti'ni hedeflemiştir (Tuncer, 2018).

ASALA terör örgütünün silahlı unsurlarına eğitim verilen Bekaa Vadisi'nin PKK terör örgütü tarafından da kullanılmış olması; PKK-ASALA terör örgütleri arasındaki iş birliğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, ortaklaşa yapılan eylemler, yayımlanan bildirgeler, ASALA ve diğer Ermeni terör örgütü mensuplarının PKK terör örgütü kamplarındaki eğitimi, PKK terör örgütünün Ermeni Taşnak-sutyun Partisi ile olan ilişkileri de bilinmektedir. PKK-ASALA terör örgütü iş birliğindeki ortak amaç; Marksist-Leninist ideoloji doğrultusunda Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde devlet kurmaktır. İki örgütün de hedef aldığı bölgeler göz önünde bulundurulduğunda, hedeflerin aynı olduğu görülmektedir. Bu durum, iki örgütten birinin diğerine taşeronluk yaptığı fikrini güçlendirmektedir (Tunçer, 2018).

ASALA terör örgütü ile aynı dönemde, aynı bölgede yer alan ve ortak hedeflere sahip olan PKK terör örgütü, ASALA sonrası Türkiye'ye karşı sahaya sürülen bir diğer terör unsuru olmuştur. PKK terör örgütü yıllardır bu coğrafyada terör eylemlerinde bulunmaktadır. ASALA gibi PKK terör örgütünün de uluslararası bağlantıları bulunmaktadır. ASALA terör örgütü kurmuş olduğu uluslararası desteklerden oluşan ağını, PKK terör örgütüne devretmiştir. PKK terör örgütü de yıllarca Türkiye karşısında bölgesel ve küresel güçlerden destek ve himaye görmüştür. Türkiye'nin dış politikada ortaya koymuş olduğu politikalar bazı devletler ve yapılar tarafından bu terör örgütleri üzerinden engellenmeye çalışılmıştır.

22 Aralık 2016'da CIA (Merkezî İstihbarat Teşkilatı); ASALA ve PKK arasındaki iş birliğini ortaya koyan belgelerin gizliliğini kaldırarak, bu belgeleri internette erişime açmıştır. İnternet kullanıcılarının erişimine açılan belgelerde, 1980'lerde ASALA ve PKK iş birliğini ortaya koyan dosyaların yanı sıra, 5 Temmuz 1961'e ait bir belgede Sovyetlerin iki komando ordusu kurmakta olduğu ve bunlardan birinin Kürt diğerinin ise Ermeni mensuplardan oluştuğu da belirtilmektedir. CIA'nın açıkladığı belgelerde, söz konusu komando ordularının eğitimlerinin ve organizasyonlarının, o dönemde

Ağrı Dağı ve Erivan'da yürütüldüğü bilgisi yer almaktadır. Ocak 1984 tarihli CIA belgesinde ise 10 Kasım 1980'de Strazburg'daki Türk Konsoloslugu'na düzenlenen saldırıyı ASALA ve PKK'nın beraber planladıkları ifade edilmektedir (Elbir, 2020).

Görüldüğü gibi, şekil ve isimleri değişse de Türkiye her dönem terör sorunuyla karşı karşıya gelmektedir. Bu noktada üzerinde durulması gereken husus, terör örgütlerinin uluslararası destek ile varlıklarını koruduklarıdır. Özellikle bu konuda, ASALA, PKK/YPG terör örgütlerine bölgesel ve küresel güçler tarafından sağlanan destek ve himaye konusunda somut veriler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin dış politikada ortaya koymuş olduğu bazı politikalar sonucunda, bölgesel ve küresel güçlerin rahatsızlığı, terör örgütlerine destek olarak yansımıştır. Bu bağlamda, 1991 ve 2003 yıllarında ABD'nin Irak'a müdahalede bulunması sırasında Türk-Amerikan ilişkilerinde belli noktalarda sorunlar ve krizlerin meydana gelmiş olması bu konuya bir örnek teşkil etmektedir.

Türkiye, güvenlik ve ulusal çıkarlarını gözeterek, ABD'nin Irak'a müdahalesine belli noktalarda destek konusunda çekimser kalmıştır. ABD de; Türkiye'nin bu tutumu konusunda rahatsızlığını çeşitli platformlarda ortaya koyarken, sahada da Türkiye'ye karşı terör örgütü PKK üzerinden dolaylı yoldan mesaj vermiştir. 1991'de Türkiye PKK terör örgütüne yurt içinde yaptığı başarılı operasyonlar ile büyük darbeler vurmuştur. PKK'lı terör örgütünün sahadaki unsurlarının sayısı oldukça azaltılmıştır. Ancak ABD, Irak'a müdahalesinin sonucunda, Irak'ı fiili olarak bölerek, 36. paralelin kuzeyini uçuşa yasak bölge ilan etmiş ve "Çekiç Güç" adlı bir askerî oluşum oluşturmuştur. ABD bu oluşum üzerinden PKK terör örgütüne önemli oranda askerî malzeme desteği sağlamıştır. Bu askerî ve lojistik malzeme yardımları, PKK terör örgütüne can suyu olmuş ve PKK Türkiye'ye karşı terör eylemlerini doksanlı yıllar boyunca artırmıştır. Aynı şekilde 2003 yılında ABD tekrar, Irak'a müdahalede bulunmak istemiş ve Türk-Amerikan ilişkileri 1991 yılında olduğu gibi sorunların ve krizlerin olduğu bir döneme girmiştir. Türkiye

Büyük Millet Meclisi'nde "1 Mart Tezkeresi" olarak literatüre giren ABD'nin Türkiye üzerinden Irak'a müdahalesine izin verilmemesi kararı çıkmıştır (Korkmaz, 2020). 1999 yılında PKK terör örgütünün başı Abdullah Öcalan'ın yakalanarak yargılanması, yapmış olduğu terör eylemlerinin cezasının infaz edilmesi, bu tarihten sonra PKK terör örgütünde çözümlerin başlaması ve dönemin karar alıcıların terör konusunda tavizsiz tutumu ile PKK terör örgütü bitirilme noktasına getirilmiştir. Ancak, ABD 1991'de olduğu gibi 1 Mart Tezkeresi ve Türkiye'nin tutumundan dolayı, Irak'a müdahalesinin ardından PKK terör örgütüne destek vermiş ve bu terör örgütü 2004'te Türkiye'ye karşı tekrar eylemlere başlamıştır. Bu iki olay da gösteriyor ki, terör örgütleri Türkiye'ye karşı bölgesel ve küresel güçlerin taşeronu olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Sonuç

Türkçe'de "Ermenistan'ın Özgürlüğü için Gizli Ermeni Ordusu" anlamına gelen ASALA terör örgütü, 1975 ile 1984 yılları arasında terör faaliyetlerinde varlık göstermiş olup, 1915 yılı Türkiye'sinde Ermenilere yapıldığı iddia edilen sözde Ermeni Soykırımını kabul ettirmek ve Türkiye'nin doğusu ile Sovyet Ermenistan'ı kapsayan bağımsız bir Ermenistan kurulmasını sağlamak amacıyla birçok terör eyleminde bulunmuştur. 21 ülkede 110 terör eylemi yapan ASALA; 30'dan fazla Türk diplomat ve yakınlarının hayatını kaybetmelerine neden olmuştur.

ASALA'nın terör faaliyetleri incelendiğinde, bu terör örgütünün etkinlik sağlamasında birçok faktörün belirleyici olduğu görülmektedir. Ancak en önemli faktör uluslararası sistem içerisinde birçok devletten destek almış olmasıdır. ASALA terör örgütünün destek aldığı ülkelerin başında, Sovyetler Birliği, ABD, Suriye, Lübnan, Fransa ve İran yer almaktadır. Bunun yanı sıra, yapmış oldukları terör eylemlerinden sonra cezasız kalmaları ve destek görmeye devam etmeleri, terör eylemlerinin devamını sağlamıştır. Aktörlere bakıldığında bir yanda son yıllarda sözde Ermeni iddialarına destek

veren ülkeler varken diğer yanda Türkiye ile bölgesel rekabet içerisinde olan ülkeleri görmek mümkündür. Sözde soykırım iddiaları ile ilgili olarak bugün de ABD, Fransa ve Rusya'nın başı çektiği bilinmektedir. Suriye'nin geleneksel olarak terör yapılarını özellikle de Lübnan'da palazlandırarak Türkiye'ye karşı kullanmak gibi bir yönelimi varken İran açısından bölgesel rekabetin de ötesinde İran içerisindeki Azerbaycan Türk nüfusun hareketlenmesini önlemek için Ermeni aktörlere destek vermek uzun yıllar Azerbaycan-Ermenistan gerilimlerinde de ana politik çizgiyi oluşturmuştur.

ASALA terör örgütünün ortaya çıkmasını sağlayan süreçler analiz edildiğinde ise bölgesel ve küresel sistemdeki değişimlerin bu yapının sonuç alıcı terör eylemleri yapmasını kolaylaştırdığı görülmektedir. Türkiye'nin 1970'lerden itibaren iç politikadaki kutuplaşması ülke içindeki karışıklıkların artmasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin dış politikasında Kıbrıs'ta ortaya çıkan durum ile adaya müdahale etme zaruryeti meydana gelmiştir. Hem iç politikada hem de dış politikadaki açmazlar nedeniyle Türkiye bu süreçte etnik temelli terör örgütleri tarafından kısaca alınmıştır. ASALA ve PKK terör örgütleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu iki terör örgütünün aynı dönemlerde, aynı yerlerde ve Türkiye'yi ortak düşman olarak belirleme konusundaki birlikteliği tesadüf değildir. Türkiye'nin bu süreçlerdeki çıkmazlarına bir de ekonomisinin kötü olması eklendiği için, kendisine karşı oluşturulan terör yapılarını engelleme ve mücadele edebilme yetenekleri kısıtlanmıştır. Soğuk Savaş'ın en zorlu döneminde Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi müttefikleri tarafından yalnız bırakılmasına neden olmuştur. ASALA terör örgütü, Türkiye'nin Batılı müttefiklerinin sınırları içinde eylemlerini kolaylıkla gerçekleştirebilmiştir. Doğu Bloku lideri Sovyet Rusya ile ASALA arasındaki ideolojik yakınlık, bu terör örgütünün bir başka güç tarafından da desteklenmesine yol açmıştır. Soğuk Savaş döneminin iki düşman kutbu Türkiye'ye karşı kurulan ASALA terör örgütü konusunda zımnen ortak bir noktada buluşmuşlardır.

Son yıllarda ASALA terör örgütünü tekrar canlandırma ve gündeme getirme konusunda faaliyetler ve gelişmeler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, Azerbaycan ordusunun işgal altındaki Dağlık Karabağ bölgesinin kurtarılmasına yönelik 2020 yılının son günlerinde başlatmış olduğu harekât sonucunda, Azerbaycan ordusu 44 gün içinde Dağlık Karabağ bölgesinin bir kısmını Ermeni işgalinden kurtarmıştır. Bu harekâtın öncesinde ve harekât sırasında Suriye’deki ve Irak’taki PKK/YPG terör örgütünün unsurları İran üzerinden Ermenistan’a ve Dağlık Karabağ’a geçerek, Ermenistan ordusuna destek vermişlerdir. Son yıllarda Suriye’nin kuzeyinde YPG terör örgütü unsurlarının; Ermeni terör örgütü ASALA’nın teröristlerinin isimlerini eğitim kamplarına verdiği görülmektedir. Bu gelişmelerin başlıca nedeni olarak Azerbaycan’ın Güney Kafkasya’da yükselen bir güç olması ve Dağlık Karabağ bölgesindeki topraklarını kurtarmaya başlamasından Ermeni yapıların rahatsız olması gösterilebilir. Bu yapıların, ASALA terör örgütünü tekrar Türkiye’ye ve Azerbaycan’a karşı sahaya sürmeyi planladıkları anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; Türkiye’nin terörle mücadelesi her dönem devam etmiştir. Bölgesel ve küresel anlamda politikalar ortaya koyduğu dönemlerde Türkiye’nin karşısına çıkar grupları tarafından terör örgütleri çıkartılmıştır. Türkiye güçlü devlet yapılarıyla, bu terör örgütlerini her zaman bertaraf edecek kudrete sahiptir.

Kaynakça

-
- Abdurahmanlı, E. (2019). “ASALA Terörünün Nasıl Ortaya Çıktı ve Terör Faaliyetlerinin Amacı”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1): 60-74.
- Abdurahmanlı, E. (2019). “Küreselleşme Olgusuyla Birlikte Büyüyen Terörizm”. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 93-118.
- Alkan, N. (2006). “Ermeni Teröristlerin Osmanlı Başşehri İstanbul’daki Saldırıları ve 1896 Osmanlı Bankası Baskını (ABD’deki 11 Eylül Saldırılarıyla Bir Mukayese)”. *Türk Yurdu*, 95(225): 73-81.

- Ayhan, H. (2015). "Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler 'in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(21): 117-147.
- Cabbarlı, H. (2013) "Ermeni Siyasal Düşüncesinde Terörizm". *Ermeni Araştırmaları*, (45): 143-176.
- Çam, M. (2014). "Ermeni Terör Örgütleri ve ASALA". *Yeni Türkiye*, 2(61): 1720-1736.
- Çevikbaş, İ. (2020). "Ermeni Terör Örgütü ASALA ve Tehcir Travmatolojisi". *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5): 49-58.
- Deutch, J. (1997). "Terrorism". *Foreign Policy*, (108): 10-24.
- Elbir, H. Ç. (2017). "ASALA Teröristi Monte Melkonian Adına Askeri Okul Açıldı". *AVİM Yorum*, 104.
- Elbir, H. Ç. (2016). "ASALA Ermeni Siyasetinde Söz Sahibi Olmaya Çalışıyor". *AVİM Yorum*, 101.
- Elbir, H. Ç. (2017). "CIA, ASALA ve PKK İş birliği Belgelerinin Gizliliğini Kaldırdı". *AVİM Yorum*, 104/16.
- Ertan, T. F. (2000). Lozan Konferansı'nda Ermeni Sorunu. *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(2): 209-225.
- Evans, G. ve Newnhan, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. Gökkuşbuca Yayınevi.
- Gunn, C. (2015). The Rise and Fall of ASALA and Armenian Revolutionary Federation Terrorism. *Review of Armenian Studies*, (31): 133-152.
- Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. Columbia University Press.
- Jenkins, B.M. (1986). "Defense Against Terrorism". *Political Science Quarterly*, 101(5): 773-786.
- Karacasulu, N. ve Ovalı, Ş. (2004). "Terör: Kavramsal Çeşitlilik". *Mülkiye Dergisi*, 28(243): 49-62.
- Kegley, C. (1990). "Introduction". C. Kegley (Ed.), *International Terrorism* içinde. Macmillan Press.
- Korkmaz, K. (2020). Son Dönem Türkiye-ABD İlişkilerinin Genel Niteliğine Bir Bakış. Y. Sarıkaya (Der.), *2023'e Doğru Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Karşısında Türk Dış Politikası* (s. 183-215) içinde. TASAV Yayınları.
- Laquer, W. (1989). Postmodern Terrorism. C. Kegley, E. Wittkopt (Ed.), *The Global Agenda: Issues and Perspectives* (s. 89-98) içinde. MacGraw Hill.
- Monaghan, R. (2000). "Single Issue Terrorism: A Neglected Phenomenon?". *Studies in Conflict Terrorism*, (23): 255-265.

- Schmid A. P. ve Jongman A. J. (2005). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, Literature*, (2nd Ed.), Transaction Publishers.
- Selvi, H. (2011). "Terör Eylemlerine Tarihsel Bir Yaklaşım: Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terör Eylemleri ve Yurtdışı Bağlantıları". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2(1): 39-56.
- Sönmez, G. (2017). "Çoklu Radikalleşmenin Odağında Türkiye ve Mücadelesi". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19(1): 1-19.
- UN Chronicle (1996). "Combating Terrorism The UN Role". 30(33): 30-32.
- UN Chronicle (2000). "Saying No to Terrorism". 37(4): 50-53.
- Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2001). "International Terrorism and Transnational Crime" *International Relations and World Politics*. Prentice Hill.
- Terörle Mücadele Kanunu,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf>.
- Tunçer, A. S. (2018). "ASALA Terörü". *Türk Dünyası Araştırmaları*, 118(223): 85-104.
- Wardlaw, G. (1989). *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter Measures*. Cambridge University Press.
- Yayla, A. (1990). "Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45(1): 335-385.

DEVRİMCİ HALK KURTULUŞ PARTİSİ - CEPHESİ (DHKP-C)

Dr. Mehmet ŞAHİN

Giriş

Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren faaliyette bulunan ve sol kanat radikalleşme açısından önemli güvenlik tehdidi oluşturan örgütlerden biri *Devrimci Halk Kurtuluş Partisi – Cephesi’dir (DHKP-C)*. Özellikle söz konusu dönemde sansasyonel eylemler düzenleyerek Türkiye’nin millî güvenliğine PKK/KCK’dan sonra en büyük tehlikelerden biri hâline gelen örgüt 2000 yılında gerçekleştirilen Hayata Dönüş Operasyonu ile birlikte ciddi darbe olsa da varlığını sürdürmeye devam etmiş, 2015 yılında İstanbul Adliyesinde Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz’ın şehit edilmesiyle bu durumu göstermiştir. Dolayısıyla DHKP-C hâlâ üzerinde durulması ve anlaşılması gereken bir örgüt konumundadır. Bu durum sadece örgütün varlığını sürdürmesinden değil aynı zamanda Marksist radikalleşmenin en somut örneklerinden olmasından da ileri gelmektedir. Zira yakın dönem Türkiye tarihinde komünizmi benimseyen parti ve grupların sayısı fazla olsa da bunların önemli kısmı şiddetten ve radikalleşmeden uzak bir tutum sergileyerek meşru alanda faaliyet göstermiştir. DHKP-C, *Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP)* gibi oluşumlar ise illegal yapılanma ve faaliyetlere yönelmiştir. DHKP-C bu yapılar arasında yıkıcı faaliyetleri açısından en etkili olanıdır.

Bu çalışmada terör örgütü DHKP-C'nin hem ulusal hem de uluslararası bir güvenlik sorunu olduğu gösterilmeye çalışılacak ve gerilemesinde iki ana faktör olduğu iddia edilecektir. Birincisi cezaevlerine düzenlenen operasyonlarla silahlı üyelerinin etkisiz hale getirilmesidir. 1990'lı yıllarda etkinliğini arttıran örgüt, 2000'li yılların başında gerçekleşen operasyonlarla birlikte gerilemiştir. İkincisi ise 2010'lu yıllarda yeniden saldırılara başlayan örgütün ABD Büyükelçiliği'ne düzenlenen eylem neticesinde yurtdışı bağlantılarının sekteye uğramasıdır. Çalışmanın ilk bölümünde örgütün ortaya çıkış süreci ve ideolojik pozisyonu üzerinde durulacaktır. Daha sonraki bölümde örgütün en önemli eylemlerinden bahsedilecek ve son olarak da örgütün yurt dışı bağlantılarıyla gerilemesi masaya yatırılmaya çalışılacaktır.

1. THKP-C'den DHKP-C'ye Giden Yol ve Örgütün Pratiği: Guevaracılık ve Foco

DHKP-C'nin kökeni, Türkiye'deki diğer radikal sol örgütlerde olduğu gibi 1960'lı yıllara uzanmaktadır. Söz konusu dönemde Türkiye'de yeniden filizlenmeye başlayan Marksist akımlar 12 Mart öncesinde çeşitli fraksiyonlara ayrılmaya başlamıştır. Bunlar arasında 1970 yılında Mahir Çayan tarafından kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (THKP-C) o dönemin en önemli örgütlerinden biri olmuştur. Çayan, Marksizm içinde fraksiyon farklarının önemli olmadığını, genel olarak ayrımın oportünizm ve silahlı halk mücadelesi arasında olduğunu vurgulayarak (sözde) partisinin "silahlı propagandayı temel alan ve öncü savaşı ile emekçi kitleleri devrim saflarına çeken mücadele" (Çayan, 2003) olarak tanımlamıştır. Yani klasik Marksizm'den farklı olarak sosyalist devrimin kapitalizmin çelişkisi ile değil ancak ve ancak işçi sınıfının silahlı mücadelesi ile zorlamasıyla gerçekleşeceği düşüncesinden hareketle yola çıkmıştır. Çayan ve THKP-C'nin şiddet eylemlerime yönelimi o dönemin sonundan da ayrı bir çizgiyi işaret etmekte ve kuramsal yapısını solla tartışarak geliştirmekteydi (Kozaklı, 2007).

Bu bakımdan THKP-C'nin şekillenmesinde Güney Amerika deneyi (Kürkçü, 2007) ve Guevaracılık baskın olmuştur. Zira Guevaracılık Marksizm içinde devrimin silahla gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan düşünce sistemi içinde yer almaktadır. Küba Devrimi esnasında Che Guevera tarafından geliştirilen *foco* teorisine göre kırsal bölgelerde terör taktikleriyle sözde gerilla savaşı verilerek devrim ateşi yakılmalıydı (Anderson ve Sloan, 2009). Brezilyalı devrimci Carlos Marighella ise kendi ülkesi için geçerli olacak stratejinin sözde kent gerillaları ile gerçekleşeceğinden hareketle *foconun* kente taşınarak özellikle hükümetlerin kışkırtılması gerektiğini savunmuştur (Anderson ve Sloan, 2009). Böylece şehirlerde gerçekleştirilecek olan terör eylemlerine dayanan silahlı eylem stratejisi 1950'li ve 1960'lı yıllarda Güney Amerika'da ortaya çıkmıştır. *Foco* teorisi 1965 yılından sonra özellikle Küba tarafından uluslararasılaştırılarak Güney Amerika dışında da etkili hale getirilmiştir (Şen, 2017). Türkiye'de de bu süreç öncelikle Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan liderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) daha sonra da THKP-C tarafından takip edilmiştir (Şen, 2017). Dolayısıyla 1970'li yıllardan itibaren kent yapılanmaları¹ ve faaliyetleri THKP-C'nin eylemlerindeki en önemli araç hâline gelmiştir. 1972 yılında Kızıldere Olayı ile birlikte THKP-C önemli kadrolarını yitirmiş ve gerileme sürecine girmiştir.

1974 affından sonra ise örgütün eski kadroları yapıyı yeniden diriltmeye çalışmış ve bu noktada görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Eski THKP-C kadroları *Devrimci Yol (Dev-Yol)* altında toplanarak Mahir Çayan'ın devrimcilik anlayışına eleştiri getirmiştir. Dev-Yol anlayışına göre Çayan ve THKP-C, işçi sınıfının kendi devrimini gerçekleştirebilme kapasitesinden yoksun olduğu tezinden hareket ettiklerini ve bu haliyle iyi niyetli olsa bile başarısız olacağını savunmuştur (Özgürlük Dünyası, 1992). Dolayısıyla devrimin dışarıdan müdahaleye gerek kalmadan işçi sınıfının örgütlenme kabiliyetiyle

¹ DHKP-C ve öncülü olan örgütler bunu sözde *şehir gerillaclığı* olarak tabir etmektedir.

gerçekleşebileceği düşüncesinden hareketle silahlı eylemleri bırakarak partileşme yolu tercih edilmiştir. Bu bakımdan işçi sınıfının bilinçlenmesi için partiye ihtiyaç olduğunu savunan Leninizme daha yakın bir çizgi oluşturmuştur.

Buna karşılık “Mücadeleciler” olarak adlandırılan Dursun Karataş, Bülent Uluer gibi isimlerse Dev-Yol’u oportünist olmakla eleştirmiştir. Zira Marksizm’de oportünizm burjuvaziyle uzlaşma anlamına gelmesinden dolayı kolaycılık ve ahlaksız bir tutum olarak addedilir ki bu yüzden esasında devrimci bir eylem değildir. Yani oportünizm sadece taktiksel bir farkı değil, devrime ihaneti işaret etmektedir. Bu bakımdan Mücadeleciler grubunun yayın organında halk iktidarının ancak silahlı mücadele ve gerilla perspektifiyle gerçekleşeceği açıkça iddia edilmiştir (Kendiliğindenci Bir Hareket Devrimci Yol, 1990). Yani THKP-C’nin radikal, silahlı mücadeleye ve işçi sınıfına dayanan çizgisinin devam ettirilmesi gerektiği savunulmuştur. Bunun dışındaki tutumların gerek sosyalist devrime faydasız olduğu gerekse de Çayan’ın mirasına ihanet olacağı vurgulanmıştır. Bu görüşü savunan örgüt üyeleri 1978 yılında Dev-Yol’dan ayrılarak *Devrimci Sol (Dev-Sol)* örgütünü kurmuş ve kanlı eylemler düzenlemeye başlamıştır. Eski Başbakan Nihat Erim ve dönemin Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak suikastları bunların en göze çarpanıdır. 12 Eylül sonrasında ikinci önemli darbesini yiyen Dev-Sol’un lider kadrosu bu dönemde tutuklanarak idam cezasına çarptırılmış ancak cezalar daha sonra müebbet hapse çevrilmiştir. 1989 yılında Dursun Karataş ve bazı Dev-Sol teröristlerinin cezaevinden kaçmasıyla birlikte örgüt yeniden faal hale geçmeye başlamıştır.

1992 yılında örgüt içinde hizipleşme baş göstermiş ve Bedri Yağan ile Dursun Karataş ekipleri arasında sert yaşanan mücadele 1993 yılında Bedri Yağan’ın polis operasyonunda öldürülmesi ile son bulmuştur. Ancak örgütün maddi kaynaklarının Bedri Yağan ekibinde kalması sebebiyle Dursun Karataş zayıf düşmüş ve nihayetinde 1994 yılında Şam’a geçerek örgütü yeniden birleştirme giri-

şimlerine başlamıştır. 1994 yılında örgütün parti-cephe halini alması kararlaştırılmış (Sönmez, 2017) ve Suriye’de gerçekleşen kongre ile bugünkü ismi olan DHKP-C’yi almış, liderliğe de Dursun Karataş geçmiştir. Bu tarihten itibaren silahlı kanat olan cephenin siyasî kanat olan partiyi kontrol altına alması süreci tamamlanmıştır (Aslan ve Kıyıcı, 2017) ve eylemlerinin sayısı özellikle 2000’li yıllara kadar önemli ölçüde artmıştır. Zira daha önce de belirtildiği gibi, Dursun Karataş ve örgütün lider kadrosu 1970’li yıllardan beri Marksizm içindeki tartışmalarda hep radikal tarafta yer alarak devrimin ancak silahla gerçekleşebileceği tezini öne sürmüştür. Örgütün başından beri gerçekleşen bölünmeleri bu minvalde gerçekleşmiştir ve DHKP-C’nin kurulmasıyla birlikte şehir gerillacılığını esas alan *foco* geleneği devam etmiştir. Bu bakımdan hem Türkiye Cumhuriyeti Devleti hem de Türkiye’deki ABD ve NATO varlığı örgütün hedefi olarak belirlenmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2021). Örgütün bu dönemdeki terörist kadrosu Suriye’de ideolojik ve gerilla eğitimi almaktaydı.

Dolayısıyla DHKP-C, Türkiye’de şehir gerillasına dayanan Güney Amerika devrimciliğinden ilham alan Guevaracılık ve *foco* geleneğinin bir ayağı olarak 1970’li yıllardan beri faaliyet gösteren terör örgütlerinin bugünkü hali olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum, örgütün eylemlerini yakından inceleme zorunluluğunu doğurmaktadır.

2. Örgütün Taktik ve Eylemleri

DHKP-C’nin eylemlerini üç evrede toplamak mümkündür. Örgüt ilk kurulduğu yıllarda “sansasyonel kişi odaklı eylem yaparken 2000’li yıllardan itibaren parti binaları, diplomatik temsilcilikler, emniyet binalarına saldırı, canlı bomba eylemleri gibi terör eylemleriyle öne çıkmıştır” (Sönmez, 2017). Bunun yanında özellikle cezaevindeki üyeleri tarafından gerçekleştirilen açlık grevleri ve ölüm oruçlarıyla gündeme gelmiştir. DHKP-C’nin özellikle ilk eylemleri arasında yer alan düzenlediği suikastlar şunlardır: 1994 yılında eski

Adalet Bakanı Mehmet Topaç, Ankara’da avukatlık bürosunda öldürülmüştür. 1996 yılında örgütün en sansasyonel ve organize eylemlerinden biri olan Sabancı Holding Yönetim Kurulu üyesi Özdemir Sabancı suikastı gerçekleştirilmiştir. Burada aynı zamanda Toyota-SA Genel Müdürü Haluk Görgün ve sekreter Nilgün Hasefe de hayatlarını kaybetmiştir. Bu tarihten sonra eylem ağırlığını yukarıda da belirtildiği gibi kişilerden bina ve kurumlara çevirmiş olmakla birlikte 2015 yılında Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz’ın şehit edilmesi de örgütün öne çıkan suikastları arasında yer almıştır. Bunların yanında 2009 yılında yine eski Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’e yönelik Bilkent Üniversitesi’nde gerçekleştirilmeye çalışılan ancak başarısız olan bir eylemi de bulunmaktadır.

Örgütün taktik değiştirmeye başladığı dönemden sonra ise 2001 yılında Şişli Emniyet Müdürlüğü ile Gümüşsuyu polis karakoluna intihar bombacıları saldırarak eylem düzenlemiştir. Bu eylemlerin neticesinde 3 polis şehit olmuştur. Örgütün bu tarihten sonra düzenlendiği terör eylemleri neticesinde toplam 60 kişi ölmüş, 526 kişi de yaralanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2020).

DHKP-C’nin taktik değiştirmesindeki en önemli etmenlerden birinin 2000 yılında gerçekleştirilen Hayata Dönüş Operasyonu olduğu iddia edilebilir. Söz konusu dönemde cezaevlerindeki koğu sistemiyle birlikte DHKP-C ve diğer radikal sol gruplar örgütlenme imkânı bulmuştu. Yasa dışı oluşumların sadece eleman temininde değil aynı zamanda silahlanması ve cezaevlerini adeta örgüt karargâhına çevirdiği bildirilmekteydi. Hatta örgütün cezaevlerinde infaz memurları ve yönetimler üzerinde baskı kurduğu da bilinmekteydi (Neziroğlu, 2006). Bunun üzerinde dönemin hükümeti tarafından tek kişilik hücrelerden oluşan F-Tipi cezaevlerinin kurulmasına karşı DHKP-C tarafından diğer bir taktiği olan açlık grevleri ve ölüm oruçlarını içeren eylemler 48 cezaevinde başlatılmıştır. Buna karşılık 19 Aralık 2000 yılında 20 cezaevine gerçekleştirilen operasyonlar neticesinde 2 asker şehit olurken 30 mahkûmun öldüğü kaydedilmiştir. Bu operasyonlar neticesinde özellikle psikolojik

olarak derin darbe alan örgütün yetişmiş kadroları silahlı eylemlerden çekilerek siyaset ve aktivizm yoluyla varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Bu durum örgütün geçmiş dönemde uyguladığı ve sofistike teknikler gerektiren suikast eylemlerinde organize olmasının önüne geçmiş, örgütü açık hedeflerde canlı bomba ile eylem gerçekleştirmeye sevk etmiştir.

Bunun yanında yukarıda da değinildiği gibi, DHKP-C'nin üçüncü eylem türü cezaevlerinde gerçekleştirilen açlık grevleri ve ölüm oruçlarıdır. Her ne kadar açlık grevleri Türkiye'deki cezaevlerinde daha önce görülmüşse de bunu yaygın uygulaması sebebiyle DHKP-C ile özdeşleşmiştir. Dahası, ölüm oruçlarını Dev-Sol döneminde açlık grevlerini ilk uygulayan yapılanma olarak yer almıştır. Özellikle F-Tipi cezaevlerini protesto maksadıyla 2000 yılında başlayan açlık grevleri ve ölüm oruçlarıyla kamuoyunun gündemine gelen örgüt, 2016 yılında yeniden bu eyleme başvurmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2020). Bu süreçte Grup Yorum üyesi iki örgüt sempatisini da hayatlarını kaybetmiştir. Bunun yanında Savcı Mehmet Selim Kiraz'ın şehit edilmesi esnasında teröristlerle sözde arabuluculuk yapan Avukat Ebru Timtik de ölüm orucu esnasında hayatını kaybetmiştir.

Sanatçılardan avukatlara uzanan kadrolarının bulunması örgütün yapısını ve üye profilini yakından inceleme ihtiyacını doğurmaktadır. Zira örgütün yurtdışı bağlantı ve organizasyonu özellikle bu üye ve yapılar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

3. Örgütün Yapısı ve Üyeleri

DHKP-C'nin insan temini üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Zira DHKP-C, PKK/KCK'nın aksine etnik motivasyonu olmayan sol radikalleşme örneğidir (Cline, 2004). Her ne kadar DHKP-C'nin mezhep kökenli bir yapılanma olduğu ve üyelerini bu doğrultuda temin ettiği iddia edilse de (Tekdemir, 2018; Yonucu, 2021; Mutluer, 2016) yukarıda da bahsedildiği gibi örgüt şehir yapılanmalarını ve faaliyetlerini benimseyen Marksist bir yapılanmadır

ve herhangi bir etnik yapıya veya inanışa vurgu yapmamaktadır.² Bu yönde bir kimlik veya tarih inşası da oluşturmamıştır. Örgütün eleman temini için hedef kitlesi daha ziyade üniversite gençliğidir (Cline, 2004). Gerçekten de özellikle 1990'lı yıllarda üniversitelerdeki sol kanat radikalleşmenin ana aktörlerinden biri DHKP-C olmuştur (Aslan ve Kıyıcı, 2017). Örgüt bu süreç içerisinde hem yasal hem de yasadışı kanalları kullanmak suretiyle üniversite gençliğini, özellikle Marksist ideolojisinden dolayı alt gelir grubuna ait kişileri radikalleştirmektedir.

Bu bakımdan örgüt, pek çok Marksist-Leninist yapılanma gibi piramit şeklinde organize olmuştur. En üstte Genel Sekreterlik yer almaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2020) ve Genel Sekreterlik 2008 yılında Dursun Karataş'ın ölümüne kadar bizzat onun tarafından işgal edilmiştir. Sonrasında ise Genel Sekreterlik'in bir altında yer alan Merkez Komite üyesi 3 isim; Musa Aşoğlu, Dursun Karataş'ın dul eşi Zerrin Sarı ve Seher Demir Şen tarafından troyka liderlik ile yönetilmektedir. Merkez Komite örgütün en üst düzey karar organıdır ve gerek eylem kararları gerekse de yasal yapıların atacakları adımlar bu seviyede tespit edilerek alt birimlere tebliğ edilmektedir. Merkez Komitenin bir altında ise Genel Komite bulunmaktadır. Örgütün, yasal Komünist partilerdeki parti kongresinin muadili olarak düşünülebilecek organıdır; alt komitelerin sözde delegeleri burada yer almaktadır.

Örgütün idaresinden sorumlu bu birimlerin altında ise Silahlı³ ve Siyasî kanatlar yer almaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2020). Silahlı kanat, adından da anlaşılacağı gibi şehirdeki ve kırdaki ama özellikle şehirdeki teröristlerini işaret etmektedir. Suikast veya canlı bomba eylemlerini gerçekleştiren teröristler bu kısımda yer almaktadır. Örgütün kurulduğu ilk yıllarda yıkıcı faaliyetlerde bulunacak olan bu kişiler Suriye'nin Lazkiye şehrinde eğitim almaktaydı

² Örgütün mezhepsel bir motivasyonunun olduğu iddiasının maksatlı olarak vurgulandığı tahmin edilmektedir.

³ Örgüt bunu Askerî Kanat olarak tanımlamaktadır.

(NTVMSBNC, 2001). Ancak itirafçıların ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla 1998 yılında Suriye hükümetinin örgüte bakış açısının değişmesiyle birlikte örgüt üyeleri ülkeden çıkmaya zorlanmıştır (NTVMSBNC, 2001). Bu tarihten sonra örgütün eğitim kamplarının Yunanistan'a taşındığı tahmin edilmektedir. Siyasî kanatta ise zaman zaman ülke gündeminde yer tutan veya kendi alanlarında popüler olan yasal görünümlü yapılar mevcuttur. Öncelikle her Komünist partide olduğu gibi burada da genel komiteyi oluşturan ve hiyerarşik biçimde örgütlenmiş Ülke Komiteleri, Bölge Komiteleri, İl Komiteleri yer almaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2020). Bunların da altında örgüte gerek eleman temin etmek gerek propagandasını yapmak gerekse de faaliyetlerini legal zeminde yürütebilmesi için yasal görünümlü yapılar yer almaktadır. Bunlar kültür-sanat faaliyetleri, hukuk ve sivil toplum alanında kendini göstermektedir.

3.1. Halkın Hukuk Bürosu

1989 yılında sadece örgüte eleman temin etmek için değil aynı zamanda tutuklu örgüt üyelerine yardım etmek, daha da önemlisi örgütle tutuklu ve hükümlü teröristler arasında kuryelik yapmak amacıyla kurulmuştur. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin dokümanlarında bu durumun tespiti yer almaktadır:

“Amacı mevcut anayasal düzeni silahlı halk ayaklanması ile yıkarak, yerine Marksist-Leninist ilkelere dayalı komünist bir düzen kurmak olan DHKP/C terör örgütünün yapılanmalarından birinin Halkın Hukuk Bürosu (HHB) olduğu, terör örgütünün üst yönetimi olan Merkezî Komitenin talimatıyla kurularak faaliyet yürüttüğü, HHB dahilinde faaliyet gösteren avukatların örgüt içerisinde SPORCULAR kod ismi ile anıldığı, bu hususun örgütsel bilgi ve dokümanlar, örgüt mensubu gizli tanık ve itirafçı şüpheliler beyanları ile tespit tutanaklarından açıkça anlaşıldığı...” (Ahmet Mandacı ve Diğerleri Başvurusu, 2020)

Mahkeme belgesinde de belirtildiği gibi ve gizli tanık ve itirafçı beyanlarından da anlaşıldığı üzere Halkın Hukuk Bürosu yasal zeminde faaliyet gösteren bir dernek olmakla birlikte esasında örgütün haberleşme, kurye gibi kanallarının işlemesi için paravan olarak

kullanılmaktadır. Örgütün avukatları bu kimliklerine sığınarak merkez komite ile mahkûmlar arasında iletişimi sağlamakta, açlık grevi ve ölüm oruçlarına yönelik kararları üyelere iletmektedir. Nitekim Savcı Mehmet Selim Kiraz'ı şehit eden teröristlerden birinin cebinden Halkın Hukuk Bürosu avukatlarından 5 kişinin adı soyadı ve kimlik numarası çıkmıştır. Yani avukatlar bu eylemde de merkez komite ile teröristler arasında aracılık yapmıştır. Büronun avukatlarının ayrıca tutuklulara susma haklarını kullanmalarını, açlık grevi yapmalarını ve herhangi bir barodan avukat kabul etmemelerini telkin ettiği ifadelerden ortaya çıkmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2020). Dolayısıyla DHKP-C'li teröristlerin tutuklandıkları andan itibaren Merkez Komite ile irtibatlarının kopmaması ve örgütün cezaevi içinde de aktif olarak faaliyet göstermesi büroya bağlı avukatlar aracılığı ile sağlanmaktadır.

3.2. İdil Kültür Merkezi

Örgütün bir anlamda yumuşak gücünü oluşturan yapı, kültür sanat faaliyetlerinin gerçekleştirildiği İdil Kültür Merkezi'dir. İsmi 1996'da ölüm orucunda hayatını kaybeden örgüt üyesi Ayçe İdil Ekmen'den alan merkez, örgütün en önemli propaganda aracıdır. İdil Kültür Merkezi özellikle örgütle organik bağı bulunan ve yine bizzat örgüt tarafından 1985 yılında kurulan ünlü müzik grubu Grup Yorum'un konser ve etkinliklerini düzenlemekten sorumludur. Bu bakımdan merkez ve Grup Yorum bir yandan örgütün kitleler tarafından sempatik görünmesini sağlamakta diğer yandan da örgütün propagandasını kitlelere ulaştırmaktadır. Zira grubun yazdığı bazı parçalar eylemlerde veya açlık grevlerinde ölen teröristlere ithaf edilmiş, hatta bazıları doğrudan onlara yazılmıştır. Dolayısıyla bir yandan örgüt propagandası yapılırken diğer yandan da sanat kullanılarak özellikle genç kitlelere terörist olmanın mezeiyetli bir durum olduğu telkin edilmektedir. Nitekim İçişleri Bakanlığı'nın raporuna göre albümler Merkez Komite'nin onayını almadan yayımlanmamaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2020). Grup Yorum'un bir müzik grubundan ziyade propaganda malzemesi olduğu örgütün

grup üzerindeki politikasından da anlaşılabilir. Zira grup üyeleri belli aralıklarla değiştirilmektedir. Bu da müzisyenlerden ziyade grubun ve onun misyonunun önemli olduğu izlenimini vermektedir. Yani örgüt sanatı radikalleşmenin ve örgüte eleman temin etmenin aracı olarak projelendirmiş ve örgütü anonimleştirmek için ise örgüt üyelerini dönemsel şekilde ölümle sonuçlanan eylemlere dâhil ederek ölümsüzleştirmektedir.

İdil Kültür Merkezi'nin örgütün yumuşak gücü olarak kullanılmasıdaki bir başka örnek de 2019 yılında düzenlenen baskınla ortaya çıkmıştır. Merkeze bu tarihte düzenlenen baskında 1'i yeşil 2'si gri bültenle olmak üzere aranan toplam 8 kişi burada yakalanmış olmasına rağmen özellikle radikal sol medyada halka açık bir kültür merkezine baskın düzenlenerek sanatçıların ve sanatseverlerin kriminalize edilmeye çalışıldığı intibai uyandırılmaya çalışılmıştır. Ancak gerek hâlihazırda haklarında yakalama emri bulunan şahısların burada yakalanması gerekse de Grup Yorum üyelerinin bir kısmının bu tarihten sonra açlık grevi ve ölüm oruçlarına dâhil olması merkezin örgüte hizmet ettiği tezini güçlendirmiştir. Dolayısıyla örgüt kültür merkezi aracılığıyla sadece propaganda yapmaktaki aynı zamanda dokunulmaz görünmeye çalışmaktadır. Zira toplum nezdinde sanat şiddetin ve ayrışmanın değil, dostluğun ve birliğin aracıdır ve örgüt insanların bu hassasiyetlerini istismar ederek kendini topluma mal olmuş bir yapılanma gibi göstermeye çalışmaktadır.

3.3.Sivil Toplum Kuruluşları

DHKP-C'nin sivil kanadının legal görünümlü yapılarından üçüncüsünü ise sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Halk Cephesi, Devrimci İşçi Hareketi, Devrimci Memur Hareketi, Temel Hak ve Özgürlükler Derneği ve Tutuklu Aileleri ile Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (TAYAD) bunlar arasındadır (İçişleri Bakanlığı, 2020). Bunların arasında kamuoyunda en bilineni TAYAD'dır. 1986 yılında Dev-Sol üyelerinin aileleri ve yakınları tarafından kurulan

TAYAD farklı dönemlerde kapatılsa da özellikle 2000'li yılların başında örgüt açısından önemli rol oynamıştır. Dernek yurt içinde örgüt üyelerini kamuoyuna mağdur kişiler olarak lanse etmekte, sözde devlet terörünün kurbanları olduğunu iddia ederek propaganda faaliyeti yürütmektedir. Bunun yanında TAYAD 2000'li yıllarda örgütün yurt dışındaki sözcüsü gibi de davranmıştır. Zira örgütün yabancı dildeki yayın ve bildirileri TAYAD'ın yurt dışı şubeleri üzerinden gerçekleştirilmiş, özellikle F-Tipi cezaevleri hususunda tek taraflı olarak Türkiye'nin insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği izlenimi bırakılmaya çalışılmıştır. Bu konuda Avrupa ülkelerinin yönetimlerini de ciddi bir tepki göstermediği hususunda eleştirerek Türkiye'ye karşı kışkırtmaya çalışıldığı gözlenmiştir (TAYAD, 2001). Dolayısıyla TAYAD yardım derneği olmanın ötesinde örgütün yurt dışındaki sözcülüğünü üstlenen yapı konumundadır.

TAYAD dışında yukarıda da sayıldığı gibi tüzel kişilikleri olmamakla birlikte işçi ve memur hareketleri, gençlik örgütleri de bulunmaktadır. Bu yapıların temel hedefinin örgüte eleman sağlamak ve ideolojik eğitim vermek olduğu tespit edilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2020). Örgüt bu hedef doğrultusunda eski adı Yürüyüş olan Halk Okulu dergisini çıkarmaktadır. Dergi örgütün gerek ideolojik endoktrinasyonunu gerekse de gündemdeki konularla ilgili pozisyonunu deklare ettiği yayın organı olarak varlığını sürdürmektedir. Buradaki yayınlar doğrudan Merkez Komitesi tarafından veya yine buranın onayıyla Halkın Hukuk Bürosu gibi organlar tarafından yayımlanmaktadır. İsim veya köşe yazısı yer almamakta, genelde gündeme ilişkin konulardaki bildirimlerin, tutuklu örgüt mensuplarının durumunun yer aldığı, bazen de farklı mecralardan kendilerine yönelik eleştirilere cevap verilen yazıların yer aldığı dergidir. Bu bakımdan Merkez Komite'nin görüşlerini doğrudan yansıtan ve örgütün özellikle gençler üzerinde ideolojik eğitimini veren bir yayın organıdır. Dolayısıyla DHKP-C sadece terör eylemleriyle ve yasadışı faaliyetlerle kendini gösteren değil

aynı zamanda yasal görünümlü yapılarla da günlük hayatın içine girmeye çalışan bir örgüttür. Örgütün aktif gücünün zayıflamasına rağmen sivil toplum ve kültür sanat alanında faaliyet göstermesi orta ve uzun vadede eleman devşirmesi sayesinde tekrar sofistike eylemler gerçekleştirebileceği tehdidini canlı tutmaktadır. Daha da önemlisi, örgüt yurtdışında da güçlü olarak faaliyetlerini sürdürebilmektedir.

4. DHKP-C'nin Uluslararasılaşması

DHKP-C hâlihazırda Türkiye'nin yanı sıra Avrupa Birliği (Eur-Lex, 2011) Birleşik Krallık (UK Government, 2021) ve ABD (US Department of State, 2021) tarafından terör örgütü olarak tanımlanmaktadır. Gerçekten de ABD, özellikle son yıllarda örgüte karşı mücadelede aktif rol oynamaya çalışmaktadır. Örneğin 2014 yılında ABD, örgütün lider kadrosundaki üç ismin bulunmasına yardım edenlere 3 Milyon Dolar ödül vereceğini açıklamıştı. Zira Türkiye'de faaliyet gösteren pek çok terör örgütünün aksine DHKP-C, ABD'yi de açık hedef olarak göstermektedir ve 2013 yılında Büyükelçiliğe canlı bomba saldırısı düzenlemiş, olay sonucunda görev yapan Türk güvenlik görevlisi şehit olmuştur. Yani örgüt fiilî olarak ABD'ye de saldırı düzenlemiştir. Bunun sonucu olarak da özellikle 2013 tarihinden itibaren bu ülke ve yakın müttefikleri tarafından hedef alınmıştır.

Ancak her ne kadar Avrupa Birliği örgütü terör listesine almış olsa da örgütün burada uzun süredir rahat örgütlendiği gözlenmiştir. Özellikle Hollanda örgütün önemli bir merkezi halindedir ve pek çok sempatizanı burada bulunmaktadır (Mango, 2005). Örgütün kurucu lideri Dursun Karataş öldüğü güne kadar burada yaşamış, dul eşi Zerrin Sarı'nın ve örgütün diğer lideri olan Seher Demir Şen'in de hâlihazırda burada yaşadığı tahmin edilmektedir. Yine örgüte bağlı TAYAD'ın basın bildirimlerini ve örgüte yakın bazı yayın organlarının faaliyetlerini bu ülkede gerçekleştirdiği gözlenmiştir. Dolayısıyla Hollanda örgütün sadece sempatizanlarının sığındığı

bir ülke değil aynı zamanda faaliyetlerini rahatça sürdürebildiği bir ülke hâline gelmiştir.

Örgüt sempatizan ve üyelerinin bir başka durağı da Belçika'dır. Özdemir Sabancı suikastının katil zanlılarından Fehriye Erdal, cina-yetten sonra bu ülkeye kaçmış ve Belçika mahkemelerinin uzun süre kendisini terör suçu yerine bireysel suçlardan yargılamaktaki ısrarı sayesinde hafif cezalar almış, nihayet 2006 yılında ev hapsin-deyken firar etmiştir. Belçika adaleti Özdemir Sabancı suikastından ancak 21 yıl sonra, 2017 yılında DHKP-C üyelerinin terörden yargı-lanabileceğine karar vererek Erdal hakkında gıyabında 15 yıl hapis cezası verilmiştir ancak firari durumdaki teröristin nerde olduğu 2021 yılı itibariyle hâlâ bilinmemektedir. Fehriye Erdal olayı, Belçika adaletinin Türkiye'ye karşı tutumunu göstermesi açısından önemli-dir. Zira ülkenin özellikle yerel mahkemeleri adeta Erdal'ı Türki-ye'ye iade etmeyerek ve olabildiğince hafif bir ceza vererek örgütün önemli bir elemanının ülkede hareket edebilmesinin yolunu açmış-tır. Bu durum örgütün Belçika'yı da üs edinmesinde gereken cesare-ti sağlamıştır. Hatta Batı Trakya'da yayın yapan bir gazetenin iddia-sına göre örgüt üyelerinin kaçmasına Yunanistan üzerinden bizzat Brüksel yardım etmektedir:

“Kuruluşundan bu yana Syriza'da görev yapan Mustafa Mustafa, Av-rupa Birliği'nin terör örgütü üyelerine nasıl sahip çıktığını anlattı. Bu-na göre, PKK, DHKP-C veya diğer sol terör örgütleri üyeleri Türk-Yunan sınırına gelmeden Atina'ya sığınma talebinde bulunuyor. Avru-pa bağlantılarını kullanan örgüt kadroları, teröristlerini kıtanın başka ülkelerine geçireceğini bildiriyor. Brüksel'e konuyu aktaran Yunan yet-kililer, onay alınca kaçmalarına izin veriyor (Dede, 2017).”

DHKP-C'nin özellikle 1990'lı yıllarda örgütlenme fırsatını bul-duğu bir başka ülke de Almanya olmuştur. Hollanda ve Belçika'dan farklı olarak Almanya'da örgütlenmeyi sağlayan bu ülkedeki göç-men azınlık sayısının yüksek olmasıdır. Tıpkı PKK/KCK veya El-Kaide ideolojisini takip eden örgütler gibi DHKP-C de Alman-ya'daki nüfus ve demokrasi ortamından istifade ederek yasal görü-

nümlü örgütler kurmuş, Grup Yorum konserlerini düzenlemiş, Halk Okulu dergisinin öncülü olan Yürüyüş dergisini 2015 yılında yasaklanana kadar bu ülkede çıkarmıştır. Esasında 1998 yılında Almanya'nın yasaklı örgütler listesine giren DHKP-C'ye, 2015 yılına kadar bu ülke tarafından önemli bir yasal tedbire uygulanmamış, bu tarihten sonra ABD'nin örgüte karşı fiilî mücadele başlatması ile birlikte ise düzenlenen operasyonlar ve yargılamalar neticesinde örgüt önemli darbe almıştır. Zira ABD Büyükelçiliği'ne düzenlenen saldırı örgütün sadece söylemde değil eylemde de NATO ülkelerini hedefe koyduğunun göstergesi olmuştur. Bu durum Alman polisini operasyonlara sevk etmiştir. Nitekim örgütün liderlerinden Musa Aşoğlu 2016 yılında Almanya'da yakalanmış ve 3 yıl süren mahkemenin ardından 6 yıl 9 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.

Devletlerin yanı sıra DHKP-C farklı ülkelerde faaliyet gösteren terör örgütleriyle de iltisaklı olmuştur ki örgütün uluslararasılaşmasındaki en önemli etmen budur. Yunanistan'da yayın yapan "To Vima" gazetesi, bu ülkede faaliyette bulunan 17 Kasım terör örgütünün takibi sırasında bu örgütün DHKP-C ile yakın temasta olduğunun tespit edildiğini, dahası 2002 yılında örgütün lideri Dursun Karataş'ın Atina'da olduğunu iddia etmiştir (NTVMSBNC, 2002). Nitekim Yunanistan istihbaratı da söz konusu dönemde 100 kadar örgüt üyesinin ülkelerinde olduğunu, Türk istihbaratı ise bu sayının 250 olduğunu tespit etmiştir (Mango, 2005). Bu durum örgüt elemanlarının bir kısmının 17 Kasım ile birlikte hareket ederek Yunanistan aleyhinde de faaliyetler planladığını diğer kısmının ise Yunanistan sayesinde Batı Avrupa'ya kaçma hedefinde olduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla Yunanistan kendisini riske atma pahasına örgüte yardım etmekten geri kalmamaktadır. Örgütün 17 Kasım ile birlikte Yunanistan'daki varlığının devam ettiği tahmin edilmektedir. Zira örgütün internet sayfasında Yunanistan Halk Cephelilerin 17 Kasım terör örgütü ile birlikte ortak faaliyet etkinlikleri tanıtılmaktadır. Bu bakımdan her ne kadar henüz eyleme geçilmemiş olsa da esasında Yunanistan için de tehdit oluşturmaktadır. DHKP-

C'nin iltisaklı olduğu bir diğer örgüt ise tıpkı kendisi ve 17 Kasım örgütü gibi Marksist - Leninist yapıdaki *Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC)*'dir. Örgütün internet sayfasında Filistin halkı, Filistin Kazanacak Kolektifi ve FHKC ile ortak bulunduğu sıklıkla vurgulanmaktadır. Her iki örgütün de Avrupa teşkilatları ortak kültürel etkinlikler ve şiddet içermeyen eylemler düzenlemektedir. Bunun yanında özellikle kolektif üyelerinin gerçekleştirdiği açlık grevleri DHKP-C'nin sayfasında da desteklenmekte, eylemlerin süreci hakkında bilgi verilmektedir.

Dolayısıyla terör örgütü DHKP-C her ne kadar Avrupa Birliği'nin terör örgütleri listesinde yer alsa da Belçika, Hollanda, Yunanistan gibi ülkelerde faaliyetlerini devam ettirebilmektedir. Bu durum Türkiye'nin örgütlerle yürüttüğü mücadeleyi özellikle geçmiş yıllarda sekteye uğratmıştır. Buna karşılık ABD Büyükelçiliği'ne düzenlenen saldırı örgüt açısından dönüm noktası olmuştur. ASALA örneğinde olduğu gibi, Batı ülkelerinden birinin terörün hedefi hâline gelmesi o örgüte yönelik tutumu ciddi ölçüde değiştirmektedir. DHKP-C de bu tarihten sonra ABD ve müttefiklerinin hedefi hâline gelmiştir. 2016 yılından itibaren özellikle Almanya ve Birleşik Krallık'ın örgüte karşı aktif mücadele başlatmasıyla birlikte yurt dışı bağlantısının zayıfladığı ve örgütün eylem kapasitesinin azaldığı tahmin edilmektedir. Ancak yine de özellikle Belçika, Hollanda ve Yunanistan'daki varlığı örgütün Avrupa güvenliğine de tehdit oluşturduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

5. Örgütün Gerilemesi ve Yeniden Ortaya Çıkışı

İlgili kısımlarda da değinildiği gibi DHKP-C, 1970'li yıllardan beri Guevaracılık akımının temsilcisi olarak farklı isimlerle, özellikle şehirlerde gerçekleştirdiği sansasyonel eylemlerle ön plana çıkmıştır. 1994 yılında ise Dursun Karataş'ın başını çektiği grup bu isimle yeni bir yapılanmaya gitmiş ve 2000'li yılların başlarına kadar yine şehirlerde sansasyonel eylemlere imza atmış veya atmak hazırlık aşamasındayken önlenmiştir.

2000’li yıllardan itibaren iki önemli olay örgütün bu dönemde gerilemesine yol açmıştır. İlki cezaevlerinde gerçekleşen Hayata Dönüş Operasyonları’dır. Bu operasyonlar neticesinde örgütün eylem gücü üzerine gidildiği gibi psikolojik olarak da ciddi hasara uğramıştır. 2008 yılında Dursun Karataş’ın ölümünden sonra da örgüt her ne kadar lidersiz kalmamış olsa da eylem tecrübesi yüksek bir figürün eksikliği örgütün hareket kabiliyetini kısıtlamıştır. Dolayısıyla bu tarihlerden itibaren örgüt, güçlü takip ve istihbarat gerektiren canlı bomba ve suikast eylemlerinde geri plana çekilmiş, bunun yerine özellikle cezaevlerindeki açlık grevleri ve ölüm oruçlarıyla gündeme gelmiştir.

2015 yılında Savcı Mehmet Selim Kiraz’ı şehit ederek ve yine aynı yıl İstanbul Emniyet Müdürlüğü’ne saldırı düzenleyerek yeniden gündeme gelen örgütün bu tarihten sonra 2016 yılında gerçekleştirmeye çalıştığı ve saldırganların öldüğü eylemlerden sonra en son 2017 yılının başında AK Parti İstanbul İl Başkanlığı’na yönelik can kaybının olmadığı saldırısının arkasından herhangi bir eylemine rastlanmamıştır. Örgütün yeniden aktif hale geldiği tarihlerin 2015–2017 arasına denk gelmesi (henüz ispatlanmamış olsa da) özellikle o dönemde emniyet içinde yapılanan FETÖ/PDY ile bağlantısı olabilme ihtimalini akla getirmektedir. Zira ilerleyen tarihlerde FETÖ/PDY’ye yönelik gerçekleşen operasyonlarda firari sanıkların Yunanistan’a kaçma işinde bağlantıyı DHKP-C terör örgütünün sağladığı tespit edilmiştir (Bürçeler, 2021). Daha da önemlisi, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan iddianamede FETÖ/PDY örgütünün emniyet içindeki uzantılarının DHKP-C içinde FETÖ’nün hedefleri doğrultusunda bir eylem timi kurduğunu ve darbeyi meşrulaştıracak kaos planı hazırladığı yönünde tespitler yer almaktadır (Atilla, 2017). Dolayısıyla örgütün özellikle 2014’ten itibaren FETÖ/PDY ile ilişkisi eylemlerinin artmasıyla paralellik gösteren ve daha da derinlemesine aydınlatılması gereken bir husustur.

İkinci olarak, örgütün yurtdışı bağlantılarının önemli ölçüde kesilmesinin de özellikle yeniden ortaya çıktığı 2010’lu yıllarda geri-

lemesinin sebebi olduğu iddia edilebilir. Uzun süre Hollanda, Belçika, Birleşik Krallık, Almanya gibi ülkelerde lider kadrosu ve üyelerinin önemli kısmı yaşayan örgüt, 2016 yılından itibaren bilhassa Birleşik Krallık ve Alman polislerinin operasyonlarına uğramıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, 2016 yılında örgüt liderlerinden Musa Aşoğlu Almanya'da yakalanmış ve 2019 yılında hapis cezasına çarptırılmıştır. Almanya'nın bu dönemde terör örgütüyle mücadelesi sadece teröristlere yönelik değil, kültürel alana da yönelik gerçekleşmiştir. Örneğin Grup Yorum'un bu ülkede konser vermesi terör örgütü propagandası olması sebebiyle yasaklanmıştır (Deutsche Welle Türkçe, 2019). Benzer şekilde, Birleşik Krallık medyasının 2013 yılından itibaren örgütü terörist olarak tanımlayıp daha fazla yer verdiği, polislerinin 2016 yılından itibaren örgüt üyelerine operasyonlar düzenlediği gözlenmiştir (BBC, 2016). Dolayısıyla uluslararasılaşan örgüte karşı 2016 yılından itibaren gerçekleştirilen uluslararası operasyonlar ikinci döneminde de gerilemesine sebep olmuştur.

Sonuç

DHKP-C, Türkiye'de kimliklerden bağımsız, ideolojik motivasyonla hareket eden sol kanat radikalleşmenin örneğidir. İlgili bölümde örnekleri verildiği gibi akademik literatürdeki kimi çalışmalar örgütün her ne kadar Alevî bir yapılanma olduğunu iddia etse de bu tespit indirgemecidir ve gerçeği yansıtmamaktadır. Örgüt, Marksist-Leninist çizgiyi ve silahlı mücadeleyi sürdüren bir yapıdır ki bu haliyle hoşgörü ve sevgi prensipleri üzerine kurulu olan Alevî/Bektaşî geleneğiyle ters düşmektedir. Marksist ideolojiye sıkı şekilde bağlı olan örgütün burjuvazinin illüzyonu olarak gördüğü mezhepsel kimlikleri öne çıkarması kendini inkâr anlamına gelmektedir. Radikal solun silahlı ve silahsız mücadeleyi savunan fraksiyonları arasında DHKP-C ilkinde örnektir ve silahlı mücadelenin şehirde yürütülmesi gerekliliğine dayanan Güney Amerika menşeli Guevaracılık akımının ve *foco* teorisinin Türkiye'deki ayağıdır. Ör-

güt Mahir Çayan'ın kuruculuğunda 1970'li yıllardan beri farklı isimlerle faaliyet göstermektedir. 1970'li yıllardan bu yana örgüt içinde ideolojik tartışmalar olsa da esas bölünme sebeplerinin liderlik mücadelesi olduğu açıktır. Özellikle 1978'den 1994'e kadar Durmuş Karataş'ın Dev-Yol ve Dev-Sol içindeki liderliğini koruma güdüsü Guevaracılığın Türkiye'de fraksiyonlaşmasında önemli etken olmuştur. Dev-Sol'un 1993'teki bölünmesinden sonra Karataş nihayet küçük ama radikal fraksiyonu içinde mutlak lider konumuna erişmiş, malvarlığını kaybetmesine rağmen özellikle o dönemki Suriye rejiminin desteği ile yeniden sansasyonel eylemlere imza atan ve güçlü bir ağı bulunan örgüt kurabilmiştir. Örgüt, Hollanda, Belçika, Yunanistan gibi devletlerin de terörle mücadelede pasif davranması sayesinde 2000'li yılların başına kadar devletin en önemli güvenlik sorunlarından biri hâline gelmiştir. Özellikle cezaevleri örgütün karargâhları hâline gelmeye başlamıştır.

Bu tarihten sonra ise cezaevlerinde örgüte yönelik operasyonların artması sayesinde bombalı eylem ve suikastların azaldığı iddia edilebilir. Nitekim 10 yıla yakın bir süre DHKP-C tarafından açlık grevleri ve ölüm oruçları haricinde gerçekleştirilen eylem tespit edilmemiştir. Ancak bu durum terör örgütünün uyuduğu anlamına gelmemektedir. Bu süre içerisinde sivil toplum alanında daha önceden başlattığı örgütlenme faaliyetlerini artırdığı gözlenmiştir. TAYAD, Halkın Hukuk Bürosu, İdil Kültür Merkezi gibi legal görünümlü yapılarla özellikle üniversite gençliği arasında propaganda faaliyetlerini sürdürmüştür. Örgüt, Marksist düşüncenin temelinde yatan sınıf çatışması tezinden hareketle işçi sınıfından gelen gençleri özellikle hedef olarak belirlemiştir. Halkın Hukuk Bürosu da benzer şekilde bir yandan propaganda faaliyetlerini yürütürken diğer yandan da örgütün tutuklu veya hükümlü teröristleri ile bağlantıda kalmasını sağlayan aracı rolünü üstlenmiştir. 2010'lu yılların ortasında yeniden sansasyonel eylemler gerçekleştirmeye başlayan örgütün 2016 sonrasında yeniden eylem sahasını açlık grevi ve ölüm oruçlarına çevirdiği görülmüştür.

Dolayısıyla DHKP-C'nin ideoloji ve eylemleri bakımından geleneksel bir Marksist-Leninist örgüt olduğu iddia edilebilir. Türkiye'deki bir diğer Marksist-Leninist örgüt olan PKK/KCK'dan etnik anlamdaki ideolojik ayrışmasının yanı sıra eylem bazında da ayrıştığı görülmektedir. PKK/KCK, Maoculukta olduğu gibi köylü devrimine inanmasından dolayı kırsal alanda ağırlıklı faaliyet gösterirken DHKP-C şehir savaşını savunmaktadır. Bu bakımdan örgütün her ne kadar kırsal yapılanması mevcutsa da önceliği şehir yapılanmasına vermektedir. Dolayısıyla örgütün yeniden güçlenmesi durumunda şiddet içerikli eylemlerini buralarda beklemek gerekmektedir.

Ancak zaman içerisinde DHKP-C sadece ulusal değil bölgesel bir tehdit hâline gelmiştir. Örgütün Marksizmi temel ideoloji olarak benimsemesi NATO ve ABD'yi doğal hedef hâline getirmektedir ki nitekim söylemlerinde bu durum sıklıkla vurgulanmaktadır. Dolayısıyla örgüt özü itibarıyla uluslararası güvenliğe karşı bir tehdit unsurudur. Nitekim örgüt Yunanistan'daki 17 Kasım, Filistin'deki FHKC gibi NATO karşıtı terör örgütleriyle işbirliğine giderek özellikle ABD ve AB için de tehdit hâline gelmiştir. Buna rağmen örgüt özellikle AB'nin özgürlükçü ortamından istifade ederek uzun süre buralarda eylem gerçekleştirmemiş, bu durum Yunanistan başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin örgütü yanlış değerlendirmesine ve rasyonel olmayan kararlar almasına yol açmıştır. Neticede ABD Büyükelçiliğine yönelik intihar saldırısı ile birlikte örgütün uluslararası terörizmin bir parçası olduğu Batı ülkeleri tarafından da anlaşılmıştır. Bu ülkelerin örgütle mücadelesi hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın güvenliği açısından önemli olmuştur.

Türkiye'nin yakın dönem tarihi, DHKP-C ile mücadelede sert güç kullanımının da uluslararası işbirliği kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle Hayata Dönüş Operasyonları'nda örgütün eylemci gücüne önemli darbe indirilmesi uzun süre faaliyet alanını sivil topluma ve açlık grevlerine çevirmesini sağlamıştır. Bu bakımdan Türkiye'nin örgütle mücadelesi üç sacayağına oturmalı-

dır. Birinci ve öncelikli olarak örgütün silahlı üyelerine yönelik operasyonların kesilmemesi gerekmektedir. Zira örgütün en büyük ve millî güvenliğe tehdit açısından en tehlikeli kanadı burasıdır. Dolayısıyla bu mücadele tavizsiz yürütülmelidir. 1970’li yıllardaki deneyim de aynısını göstermektedir. THKP-C üyelerinin cezaevinde olması örgütün faaliyetlerini aksatırken genel af örgütün yeniden dirilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla kolluk ve hukukî mücadele eksik edilmemesi gereken metottur. İkinci olarak örgütün bilhassa üniversite gençliği ve İstanbul’un dar gelirli mahallelerinde yürüttüğü propaganda faaliyetlerinin önü kesilmelidir. İdil Kültür Merkezi, Grup Yorum, TAYAD gibi oluşumların kamuoyu nezdinde itibarsızlaştırılması bu noktada önemlidir. Söz konusu oluşumlara yasak prosedürlerin yanında mağdur gibi gösterilmemeleri için yumuşak güç unsurları da kullanılmalı, bunun için stratejiler ve kamu diplomasisi geliştirilmelidir. Üçüncü olarak da örgütün özellikle Batı Avrupa ve Yunanistan’daki yurtdışı bağlantıları ile irtibatlarının kesilmesi önemlidir. Hollanda başta olmak üzere örgütün kontrolsüz hareket ettiği ülkeler yakın takibe alınmalı ve gerek istihbarat gerekse de diplomasi kanalları açık tutulmalıdır. Daha da önemlisi, uluslararasılaşan örgütün bu durumu özellikle AB üyesi ülkelere anlatılmalı, tehdidin sadece Türkiye’ye yönelik değil Yunanistan dâhil olmak üzere liberal dünyaya yönelik olduğu tezi sıklıkla vurgulanmalıdır.

Her ne kadar DHKP-C son yıllarda yıkıcı eylemlerini ülkemizde azaltmış olsa da özellikle yoksulluğun olduğu ortamlarda radikalleşen bireyler üzerinde propaganda gücünü kullanmak suretiyle taban bulması zor olmayacaktır. Zira örgütün ideolojik yapısı ve sivil toplum kuruluşlarını etkin kullanması geniş bir tabanda faaliyet gösterme imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla Türkiye gerek polis gücünü, gerek kamu diplomasisini gerekse de geleneksel diplomasisini etkin şekilde kullanarak örgüte karşı her an teyakuzda olmak zorundadır.

Kaynakça

- Ahmet Mandacı ve Diğerleri Başvurusu, (2017/37933). Başpınar, Murat (Anayasa Mahkemesi). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/37933>.
- Anderson, S. ve Sloan, S. (2009). *Historical dictionary of terrorism* (3rd ed.). *Historical dictionaries of war, revolution, and civil unrest: Vol. 38*. Scarecrow Press.
- Aslan, Ö. ve Kıyıcı, H. (2017). "Sosyal ve Beşeri Bilimlerden Radikal Örgütlere-Türkiye'de Radikalleşme, Terör ve Üniversite". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19(2): 21-48.
- Atilla, T. (2017). *İddianamede hazırlandı... DHKP-C'ye FETÖ destekli tim*. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iddianamede-hazirlandi-dhkp-cye-feto-destekli-tim-40599954>
- BBC. (2016). *Two arrested in London over links to Turkish terror group*. BBC. <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-35976929>
- Bürçeler, D. (2021). *Avrupa'ya kaçmak isteyen FETÖ'cülere sahte kimlik DHKP-C'den*. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/avrupaya-kaçmak-isteyen-fetoculere-sahte-kimlik-dhkp-cden-546347.html>
- Cline, L. E. (2004). "From Ocalan to Al Qaida: The Continuing Terrorist Threat in Turkey". *Studies in Conflict & Terrorism*, 27(4): 321-335. <https://doi.org/10.1080/10576100490461105>
- Çayan, M. (2003). *Bütün Yazılar*. Eriş Yayınları.
- Dede, A. (2017). *Bu İşte Bir Yanlışlık Var!!! Mustafa Mustafa ve FETÖ'cü Darbeciler*. Trakya'nın Sesi. <http://www.trakyaninsesi.com/kose-yazisi/599/bu-iste-bir-yanlislik-var-mustafa-mustafa-ve-fetocu-darbeciler.html>
- Deutsche Welle Türkçe. (2019). *Grup Yorum'un Köln'deki konseri yasaklandı*. <https://www.dw.com/tr/grup-yorumun-k%C3%B6lndeki-konseri-yasakland%C4%B1/a-51396676>
- Dışişleri Bakanlığı. (2021). *DHKP-C*. <https://www.mfa.gov.tr/dhkp-c.tr.mfa>
- Eur-Lex. (2011). *Council Decision 2011/70/CFSP*. European Union. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:028:0057:0059:EN:PDF>
- İçişleri Bakanlığı. (2020). *Bir Terör Örgütünün Çöküşü: Ölüm Oruçları ve DHKP/C'nin Kanlı Geçmişi*. İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı.
- Kendiliğindenci Bir Hareket Devrimci Yol. (1990). İstanbul: Mücadele Yayınları.
- Kozaklı, S. T. (2007). "Mahir Çayan'ın Siyasi Düşüncesi". M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Vol. 8. Sol içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kürkçü, E. (2007). Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi. M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Vol. 8. Sol* (s. 494–509) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mango, A. (2005). *Turkey and the war on terror: For forty years we fought alone. Contemporary security studies*. Routledge.
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=144102>
- Mutluer, N. (2016). “The Looming Shadow of Violence and Loss: Alevi Responses to Persecution and Discrimination”. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(2): 145–156. <https://doi.org/10.1080/19448953.2016.1141583>
- Neziroğlu, İ. (2006). “A Comparison of Law and Practice within the Turkish Prison System with Relevant International Prison Standards, with Special Reference to F-Type High Security Prisons”. *Turkish Studies*, 7(3): 421–450.
<https://doi.org/10.1080/14683840600891174>
- NTVMSBNC. (2001). *Bir teröristin ‘Suriye’ itirafları*. NTVMSBNC.
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/74887.asp>
- NTVMSBNC. (2002). *To Vima: DHKP-C lideri Atina’da*. NTVMSBNC.
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/165040.asp>
- Özgürlük Dünyası. (1992). *THKP-C’den Devrimci Sol’a Küçük Burjuva Devrimciliği*.
<https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/426-sayi-045/1885-thkp-cden-devrimci-sola-kucuk-burjuva-devrimciligi>
- Sönmez, G. (2017). “Çoklu Radikalleşmenin Odağında Türkiye ve Mücadelesi”. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19(1): 1–19.
- Şen, O. (2017). *21. Yüzyılın Başlangıcında Terörizmle Stratejik Mücadele*. İstanbul: Alfa.
- TAYAD. (2001). *Documentation about death fast in Turkey* [Press release].
<http://apa.online.free.fr/IMG/pdf/hungerstrike-2.pdf>
- Tekdemir, O. (2018). Constructing a social space for Alevi political identity: religion, antagonism and collective passion. *National Identities*, 20(1): 31–51.
<https://doi.org/10.1080/14608944.2016.1247259>
- UK Government. (2021). *Proscribed terrorist groups or organisations*.
<https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations-2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version>
- US Department of State. (2021). *Foreign Terrorist Organizations*.
<https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>
- Yonucu, D. (2021). “Counterinsurgency in Istanbul: provocative counterorganization, violent interpellation and sectarian fears”. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1–19. <https://doi.org/10.1080/13530194.2021.1880067>

EL KAİDE TERÖR ÖRGÜTÜ

Dr. Selim ÖZTÜRK

Giriş

El Kaide adını pek çok alanda dünyanın ilkleri arasına yazdırmayı başaran kendine has özellikleri olan bir uluslararası terör örgütüdür. 11 Eylül saldırılarıyla uluslararası ilişkiler disiplini ve güvenlik çalışmaları alanında önemli değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Artık konvansiyonel savaşlar yerine terör metotlarının önem kazanması ve güvenlik tehdidi olarak ulus devletlerin yerini devlet dışı silahlı aktörlerin aldığı yeni bir döneme girilmesi açısından da el Kaide'nin uluslararası güvenlik literatürüne getirdiği yenilikler önemlidir. ABD gibi bir süper güce Bush doktrini olarak da bilinen "War on Terror" doktrinini ilan ettirtecek kadar da etkin olmuştur. Daha önceden "Soğuk Savaşın bitişi" bir dönüm noktası olarak uluslararası ilişkilerde sıklıkla atıflara konu olurken artık "11 Eylül öncesi ve sonrası" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Kısacası küresel çapta ses getiren bu intihar eylemiyle (11 Eylül), dünya tarihinde bir dönemi kapatıp yeni bir dönemin açılmasına neden olacak kadar önemli bir iz bırakmıştır. El Kaide nedir sorusu önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır ve bu soruya en uygun cevabı ararken aslında örgütün de tam anlamıyla ne olduğunu, nereden geldiğini, nasıl ortaya çıktığını, neleri amaçladığını,

fikirsal altyapısının özelliklerini ve varlık sebebinin de ne olduğunu ortaya koymuş olacağız.

El Kaide ile ilgili açıklanması gereken en önemli konuların başında yine bu ismin nasıl ortaya çıktığı gelmektedir. Hem el Kaide isminin duyulmaya başlanması hem de örgütün temellerinin atılması seksenli yılların sonlarına doğru Afgan Cihadı sırasında olacaktır. Afgan Cihadı'nın öncüsü Dr. Abdullah Azzam Ürdün doğumlu Filistin kökenli eski bir Müslüman Kardeşler üyesidir. Arap dünyasından topladığı cihat gönüllülerini 1979'da Afganistan'ı işgal eden Sovyetlere karşı savaşmak için Afgan topraklarına götürecektir organizasyonu inşa etmiş ve buradaki yerel Afgan mücahitlere yardımcı olabilmek amacıyla direnişi örgütlemiştir. Dr. Azzam'ın bu faaliyetleri yaptığı çatı örgütün ismi Mektep el Hadamat olarak bilinmektedir (Hegghammer, 2008). Türkçesiyle Hizmetler Okulu anlamına gelir. Afganistan'a diğer Müslüman ülkelerden gelen gönüllüler ise "Afgan Arap" savaşçılar olarak uluslararası literatürde bilinmektedir. Bu gönüllü Afgan Arap savaşçılar Arap dünyasından her yaşta, her meslek dalından ve her sosyal tabakadan dinî bir vecibeyi, yani farz olarak kabul edilen cihadı yerine getirebilmek amacıyla Afganistan'a Azzam'ın derneği vasıtasıyla akın etmişlerdir. Bunların içinde işsiz genç kesimden kişiler olduğu gibi mühendis, doktor, üniversite mezunu iyi eğitilmiş kişiler ve hatta zengin iş insanları da yer almaktaydı (Hegghammer, 2010; Kepel, 2004; Kepel, 2002). Suudi kökenli bir iş adamı olan Usame bin Ladin de bu gönüllülerden biri olarak o yıllarda Afgan Cihadı'na iştirak etmek için Afganistan'a gelmiştir. Bin Ladin süreç içerisinde Azzam ile görüş ayrılıklarına düşmesi neticesinde "Ensar Evi" adından farklı bir yapılanmaya gidecektir (Lawrence, 2005; Saghi, 2008; Hegghammer, 2008; Hüseyin, 2014). Bu farklı yapılanmaya gidilmesinin temel nedeni ise Azzam'ın yerel Afgan mücahit örgütlerle (Gulbeddin Hikmetyar'ın Hizb-i İslami örgütü, Burhaneddin Rabbani'nin Cemiyet-i İslami örgütü, Abdül Resul Seyyaf'ın İttihad-ı İslami örgütü, Muhammed Yunus Halis'in Hizb-i İslami'si ve Celaleddin

Hakkani'nin örgütleri) işbirliği içinde ve direnişin beraber yürütülmesi fikrine karşı bin Ladin'in sadece Arap yoldaşlarıyla ayrı bir yapılanma hâlinde cihat edilmesi fikrini savunması olmuştur (Hegghammer, 2008). Bin Ladin kampların dahi ayrılması fikrini öne sürmekte ve bir anlamda milliyetçi bir tavır sergilemektedir. Arap gönüllülerin daha ziyade bin Ladin ve yakın arkadaşı Mısırlı cihatçı Dr. Eymen el Zevahiri'nin etrafında toplanmaları sonucu, Arap ülkelerinden yakınlarından haber alamayan aile bireyleri bin Ladin'e ve örgütü Ensar Evi'ne müracaat ederek yakınlarının akıbetlerini öğrenmeye çalışmaktaydılar. Bu sebeple Bin Ladin de cihada iştirak eden gönüllüler için bir kayıt sisteminin tutulması talimatını verir. Bu kayıt sisteminin ismi el Kaide el Malumat ve diğer adıyla da el Sicil el Kaide olarak anılmaya başlamıştır. Bu kayıt defterinin bir süre sonra çatışmalar esnasında Sovyet telsizlerinden sıklıkla duyulmasıyla bin Ladin ve grubuna el Kaide ismi verilir. Bu adı verenler Sovyet askerleridir ve tarihler de 1988-89 yıllarını göstermektedir (Lawrence, 2005; Saghi, 2008; Hegghammer, 2008; Gerges, 2011; Hüseyin, 2014). Bu şekilde el Kaide de doğmuş olur.

1. Ladin Ailesi ve Suudi Arabistan'daki

Etkin Konumlarının Nedeni

El Kaide örgütü, Usame bin Ladin'in örgüt liderliği ile ayrılmaz bir bütünlük arz etmektedir. Bu nedenle bin Ladin'in geçmişi, kişisel özellikleri, ailesi ve almış olduğu eğitim formasyonunu idrak edebilmek de el Kaide'yi çözümleyebilmek açısından oldukça önemlidir. Öncelikle Ladin ailesinin Suudi Arabistan ve Arap dünyasındaki etkinliği ve gücü Suudi hanedanıyla geliştirdikleri ilişkilerin yakınlığına, Kral Faysal dönemine ve bin Ladin'in babası Muhammed bin Avad bin Ladin'in hanedanla geliştirdiği yakın ticarî ilişkilere dayanmaktadır. Muhammed bin Avad sıfırdan başladığı ticarî serüvenine müteahhitlikle devam etmiş ve Suudi Arabistan'ın imar faaliyetlerinde aldığı ihale ve müteahhitlik işleriyle kısa sürede ülkenin önemli iş insanlarından biri olmuştur. Ancak Muhammed bin

Avad'ın Suudi ailesiyle yakınlaşması 1960'lı yıllarda ülke yönetiminin temel taşlarından Vehhabi ulema ve Suudi ailesinin ortak kararıyla Kral Suud'un görevden el çektilmesi ile tahta geçen Kral Faysal'la kurduğu özel ilişkiye dayanmaktadır. Kral Suud tahttan feragatine ülke hazinesini beraberinde götürmeyi şart koşmuş ve Kral Faysal yönetimi de bu yüzden ilk yıllarında finansal zorlukla karşılaşmıştır. Bu sırada Muhammed bin Avad devreye girerek ülkedeki memurların maaşlarının ödemesini kendi kasasından yapmıştır. Kral Faysal bunun üzerine kendisini ödüllendirmiş ve ülkenin önemli ihalelerini Ladin ailesine vermeye başlamıştır. Hatta Arap ve İslam dünyasında önemli bir yere sahip Mescid-i Aksa'nın Yahudi fanatiklerce yakılması üzerine onarım ihalesi gibi önemli bir ayrıcalık ve Kâbe ve Mescid-i Nebevi ile ilgili imar ihaleleri de Ladinlere verilmiştir (Hüseyin, 2014; bin Ladin, 2008). Bu bir iş insanı için İslam dünyasında büyük prestij anlamına gelmektedir. Kısa sürede Ladin ailesi ülkede Suudlardan sonraki en güçlü ikinci aile konumuna gelmiştir. Babasının nüfuzunu da arkasına alan Usame bin Ladin ilk başlarda Suudi politikasına yakın faaliyetler gütmüş ve hanedanın da güvenini kazanmıştır. Hatta Afgan cihadından evvel Suriye'de Hafız Esad rejimine karşı Hama ve Humus'ta ayaklanan Müslüman Kardeşlere finansal destek sağlayarak isyana yardımcı olma faaliyetleri gütmüştür (Saghi, 2008).

2. Afgan Cihadı Dönemi ve Bin Ladin'in Cihada İştiraki

1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle birlikte Afganistan'da yukarıda belirtilen İslami tandanslı yerel direnişçiler cihat faaliyetine başlamışlardır. SSCB'nin Afganistan'a müdahalesi ve nüfuz etmesi başta ABD ve Batı ülkeleri olmak üzere Suudi Arabistan'ı ve Körfez monarşilerini alarm durumuna geçirmiştir. Çünkü Afganistan'a yayılan Sovyetler, Hint Okyanusu'na yaklaşmaktadır. İleride de Körfez'deki petrol bölgesini tehdit edebilir konuma gelebilecektir (Tanner, 2009; Potter, 2009). ABD Başkanı Jimmy Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brezinsky'nin geliştirdiği Operasyon

Cyclone çerçevesinde Sovyetlere karşı Afganistan'daki yerel mücahitlerin desteklenmesi kararının yanında Suudiler de Dr. Abdullah Azzam'ın önderliğinde Arap dünyasından gönüllü savaşçıların katılımıyla Afgan yerel mücahitlere yardım kampanyasına başlamışlardır. Suudiler ve Körfez ülkeleri de ABD'nin bu stratejisinin bir anlamda parçası olmuşlardır. Azzam'ın kurduğu Hizmetler Mektebi (Mektep el Hadamat) derneği vasıtasıyla binlerce gönüllü cihat farzını icra etmek için Afganistan'a akmaya başlayacaktır. Ancak bu proje SSCB'nin yayılmacılığına karşı geliştirilen ve arkasında CIA'nin aldığı küresel bir projenin parçası olarak işlemektedir (Bartlett ve Steele, 2003). Fakat daha sonraki açıklamalarında bin Ladin ve örgütün ikinci adamı konumundaki Eymen el Zevahiri o yıllarda kendilerinin CIA'yle ortak hareket etmediklerini, farklı bir ajandayı takip ettiklerini ve amaçlarının Afganistan'ın Sovyet işgalinden kurtarılması olduğunu savunmuşlardır (Gerges, 2009).

Afgan cihadına Arap dünyasından gönüllüler cihat için akarken Usame bin Ladin de bölgeye Suudi ailesini ve zengin-elit kesimin temsilcisi olarak gelecek ve cihada iştirak edecektir. Bin Ladin'i cihat alanında en fazla etkileyen kişi de Eymen el Zevahiri olacaktır (Lacroix, 2008; DeLong-Bas, 2004). Mısırlı cihatçılar daha ziyade Mısır'daki radikal İslamcı çevrelerin de etkisiyle ideolojik fikirleri sağlam olan gruplardır ve diğer Arap gönüllüleri de etkileyebilmişlerdir. Abdullah Azzam cihada katılımcı çekebilmek için pek çok yayın neşretmiş ve bunlar Müslüman ülkelerde çeşitli dillere çevrilerek dağıtılmıştır. Cihat Kervanı, İslam Topraklarını Savunmak, Marksizm'in Çöküşü Kızıl Akrep gibi eserler Afgan cihadı döneminde seksenli yıllarda meşhur olmuşlar ve İslamcı çevrelerde geniş kitleler tarafından okunmuşlardır. Azzam aynı zamanda Afgan Cihadı'nı "farz-ı ayn" ilan ederek tüm Müslümanların üzerine cihadın farz olduğunu Afgan Müslümanların savunulması için cihada iştirak edilmesinin bireysel bir dinî zorunluluk olduğunu vurgulamıştır (Wiktorowicz, 2005). Yani Afgan mücahitlerin Sovyetlere karşı güç yetirememesi durumunda diğer İslam ülkelerinden Müs-

lümanların da yardım için gelmesi bir Müslüman için birincil derecede bir zorunluluk (farz-ı ayn) olmaktadır. Yine Azzam cihadını sadece Afgan topraklarıyla sınırlı tutmakta ve sadece buradaki Afgan mücahitlerine yardım etmeyi hedeflemektedir (Hegghammer, 2008). Ancak cihat alanına Mısır'dan gelmiş olan Eymen el Zevahiri ve ekibi ise cihat konusunda farklı bir yaklaşıma sahiptiler. Afganistan'ı bir eğitim alanı olarak görmekte ve buradan kazanılacak pratiklerle "yakın düşman"a karşı cihat hazırlığını öngörmektedirler. "Yakın düşman" dan kasıt mevcut Arap dünyasındaki rejimlerdir: Mısır'da Mübarek rejimi veya Suudi hanedanı gibi (Lacroix, 2008). Bin Ladin-Zevahiri ikilisi ve cihadın önderi konumundaki Azzam arasındaki gerginlik, Sovyetlerin Afganistan'dan çekildiği 1989 yılında Azzam'ın Peşaver'de bombalı bir saldırıyla öldürülmesi ile son bulacaktır. Azzam'ın ölümüyle Afgan Cihadı'nın tartışmasız lideri artık bin Ladin olacaktır. Ancak bu sırada SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Gulbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İslami, Burhaneddin Rabbani liderliğindeki Cemiyet-i İslami, Abdül Resul Seyyaf liderliğindeki İttihad-ı İslami, Ali Mezari önderliğindeki Hizb-i Vahdet gibi mücahit gruplarının iç savaşa düşmeleriyle Afgan Arapların cihat konusundaki düşünceleri birden yerini ümitsizliğe bırakacaktır. Cihadın sonunda Sovyetler çekilmiş ancak hiç beklenmedik biçimde mücahitler birbirine düşmüştür. Bin Ladin bunun üzerine Suudi Arabistan'a dönme kararı almıştır. Ancak Afgan cihadı süresince daha önceden Suudi rejimine tartışmasız bağlı olduğu düşünülen bin Ladin'in Mısırlı cihatçıların fikirlerinden etkilendiği düşünülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında bin Ladin'i etkileyen bu fikirlerin neler olduğu üzerinde de önemle durulmalıdır.

3. El Kaide'nin İdeolojik Boyutunun Bileşenleri Üzerine

Cemal Abdünnasır darbe ile 1952'de Mısır'da iktidara gelince ilk işi elindeki gücü Müslüman Kardeşlerle paylaşmamak için bunları tasfiye yoluna gitmek olmuştur. Bunun 1954 yılında kendisine yapı-

lan düzmece suikast girişimini bahane ederek Müslüman Kardeşlerin öncül isimlerinden Seyyit Kutup, Abdülkadir Udeh, Mahmud Abdüllatif, Şeyh Muhammed Fargal, Yusuf Talat ve İbrahim Tayyib bu tasfiyeler sonucunda idam ettirmiş, birçok Müslüman Kardeşler üyesi konsantrasyon kamplarına kapatılmış ya da hapsedilmiştir (Ülger, 2016). Bu süreçte grubun üyelerine Nasır'la bölgesel düzeyde rekabete girişen Kral Faysal'dan siyasî sığınma daveti gelmiştir. Faysal, Nasır'ın Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizmi görüşlerinin Arap dünyasına yayılmasını engellemek için fikirsel anlamda da mücadelenin önemli olduğu düşüncesiyle Müslüman Kardeşlere sığınma hakkı vermiştir (Ajami, 1981; Kepel, 2004). Sadece Mısır'dan değil diğer Arap ülkelerinden de Müslüman Kardeşlerin şubelerinin üyeleri daha iyi ekonomik imkânlar, Baas rejimlerinin baskılarından kurtulabilmek ve çalışma serbestisinden dolayı Suudi Arabistan'a gelerek buradaki eğitim kurumlarında çalışma imkânı bulmuşlardır. Suudi Arabistan merkezli Vehhabi Selefilik'in fikirsel altyapısı, Arap seküler milliyetçiliği ile mücadele etmeye pek yeterli değildi. Kral Faysal akılcıca bir hamle yaparak Nasır'ın, Baas ideolojisinin ve Arap seküler milliyetçiliğinin en büyük düşmanı olan Müslüman Kardeşleri kendine müttefik yapmaktaydı. Suudi petrodollarlarıyla da desteklenen bu müttefiklik ilişkisi ülke dışında Suudi Arabistan'a fayda sağlarken ülke içinde de seksenli ve doksanlı yıllarda yeni bir jenerasyonun oluşumuna neden olacaktır. Bu jenerasyon Müslüman Kardeşlerin Suudi Arabistan'a beraberlerinde getirdikleri "rejimleri hedef alan devrimci bakış açıları"yla Vehhabi Selefi geleneğin sentezlenmesi sonucu ortaya çıkan Sahve (Uyanış) hareketi olacaktır (Kepel, 2004). Müslüman Kardeşlerin devrimci ve Kutupçu yorumlarına göre ülkenin devlet başkanı eğer İslam ve şeri hükümlerle hükmetmiyorsa mürtet ilan edilip devrilmelidir. Ancak geleneksel Vehhabi görüşte ise ülkenin lideri hem devlet başkanı hem de dinî önder olduğundan eleştirilemez ve Suudi Kralının hâkimiyetine son verme gibi bir düşünce dinin öğretilerinde de yer almamaktadır (Al Dakhil, 2009; Commins, 2006; Büyükkara, 2016).

Ancak Mısır'da Nasır ve Enver Sedat döneminde gittikçe artan rejim baskısıyla yeraltı örgütlenmesi olarak ortaya çıkan Tanzim el Cihat, Cemaat el İslami ve Tekfir ve Hicre gibi radikal hareketler devlet başkanını mürtet (dinden uzaklaşmış) ilan ederek rejimi değiştirme gibi devrimci ve radikal fikirler edinmişlerdir. Buradaki ana kaynak da Seyyit Kutup'un kitapları olmuştur (Kepel, 1985). Tanzim el Cihat örgütü mensubu Abdüsselam Faraj'ın da hazırladığı "Kayıp Farz" isimli eserde 14.yy'ın Selefi din âlimlerinden ibn-i Teymiyye'nin Moğol fetvasına atıfta bulunarak "nasıl şeriatla hükmetmeyen ve bu yüzden 'mürtet' olan Müslüman Moğol hükümdarlarına karşı cihat farz idiye Şeriatla hükmetmeyen ve İslam'dan uzaklaşan Arap liderler de 'mürtet' olacağı için cihat farz olmaktadır" görüşü yaygın biçimde kabul görmüştür (Kepel, 1985). Bu fikirler çerçevesinde Tanzim el Cihat grubu üyesi Mısır ordusu mensuplarından Halid el İslamboli, Enver Sedat'ı 1952 Darbesi'nin yıldönümü törenlerinde suikastla öldürmüştür. Tanzim el Cihat grubunun o yıllarda Mısır'da lideri Eymen el Zevahiri olup daha sonraları el Kaide'nin de bileşenlerinden biri olacaktır.

Bunun üzerine başlayan rejimin tutuklama dalgası nedeniyle birçok yeraltı örgütü mensubu Suudi vakıfları vasıtasıyla Afgan cihadına katılarak Mısır'dan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Bunlar arasında bin Ladin'in 2011'de ölümünden sonra örgütün liderliğini devralacak olan tıp doktoru Eymen El Zevahiri de bulunmaktadır. Tabip olarak Sovyetlerin işgaline karşı başlatılan Afgan cihadına yardım amacıyla baskı altında olduğu Mısır'dan ayrılacak ve bir daha geri dönemeyecektir (Kepel, 2004; Gerges, 2009). Özetleyecek olursak el Kaide'ye seksenli yıllarda Mısır'dan da çok katılımın olması, Enver Sedat suikastı nedeniyle başlayan tutuklama ve kovuşturma dalgasının ülke içinde radikal İslami gruplar üzerindeki yansımaları ile de yakından alakalıdır. Cihat alanında bin Ladin'in liderliğindeki Suudi ve Yemen kökenli gönüllülerle Zevahiri liderliğindeki, daha ziyade ideolojik donanımlarıyla öne çıkan Mısırlı gönüllüler el Kaide'nin ilk çekirdek yapı-

sının unsurlarını da bu süreçte oluşturacaklardır. Burada silahlı direniş pratiğinin kazanılmasının yanında, yaşanacak fikirsel görüş alışverişleri ile Selefi Vehhabi görüşlerle Mısırlı cihatçıların ideolojik görüşleri birbiriyle karışacaktır. Bu durum Zevahiri'nin zihnindeki teorilerini uygulayabilmesi için bulunmaz bir fırsat yaratmıştır.

4. Bin Ladin'in Suudi Rejimine Meydan Okuması

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ve ardından başlayan Körfez Savaşı, Krallığa karşı muhalefet etme fırsatı arayan bin Ladin'e beklenmedik bir imkân sunmuştur. Saddam Hüseyin'e bağlı Irak kuvvetlerinin kısa süre zarfında Kuveyt'i işgal etmeleri Suudi Arabistan'ı alarma geçirmiş ve bir sonraki hedefin de kendisi olmasından çekinen Kral Fahd, ABD'den askerî destek istemiştir. ABD, beş yüz bin deniz askerini Suudi Arabistan'a Irak'ın olası bir saldırısına karşı Suudi topraklarına konuşlandıracaktır. Çünkü Saddam'ın tıpkı Kuveyt'e yaptığı gibi Arabistan'ın doğusundaki petrol alanlarını işgali ihtimali bulunmaktaydı (Keynoush, 2016). ABD ve Batı, petrol kaynaklarını güvence altına almak için hem Saddam'ı Kuveyt'ten çıkarma ve hem de Suudileri olası bir saldırı ihtimaline karşı korumak için harekete geçmişlerdi. Suudi Kralı Fahd'ın bu kararı Arap ve İslam dünyasından pek çok tepki buldu. Aynı zamanda ülke içindeki Sahve uleması da Kral'ı tenkit eden açıklamalarda bulunmuşlardır. "Bilad el Harameyn" olarak bilinen kutsal topraklara yabancı askerlerin ayak basması hadisler referans gösterilerek kabul edilemez bulunmuştur (Büyükkara, 2004). Bin Ladin bunu Suudi hanedanına karşı başlatacağı muhalefet hamlesine bir fırsat olarak görmüş ve Suudi Savunma Bakanı'ndan kendisinin Afganistan'ı Arap mücahitlerle savunduğu gibi Suudi Arabistan'ı da savunabileceği söylemiş ve bunun için imkân verilmesini talep etmiştir (Hüseyin, 2014). Tabii ki bu teklif direkt reddedilmiştir. Ülke içinde asker konuşlandırılmasına yönelik tepkiler artınca Suudi Kralı Fahd hem ülke dışında bu kararı eleş-

tiren Arap ve Müslüman gruplara hem de ülke içindeki muhaliflere karşı sert tedbirler almaya başlamıştır. Karara karşı eleştiri yönelten Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat, Afganistan'daki mücahit gruplarının önde gelenlerinden Hizb-i İslami lideri Gulbeddin Hikmetyar ve Pakistan'daki Cemaat-i İslami gibi oluşumlara finansal yardımlar direkt kesilmiştir. Ülke içindeki Müslüman Kardeşler üyelerinin ülkeden ayrılmaları istenerek Kral Faysal döneminden beri süregelen işbirliği sonlandırılmış ve yine Sahve ulemasının önde gelen simaları tutuklanmaya başlamıştır (Commins, 2006; Kepel, 2002; Kepel, 2004). Bu durumda Usame bin Ladin'in de Suudi Arabistan sınırları içerisinde daha fazla kalması olanaksız hale gelmeye başlamıştır. Bin Ladin bundan sonra daha rahat hareket edebilmek için önce Pakistan'a Peşaver'e gidecek ardından da Sudan'daki İslami gruplarla temasa geçerek bu ülkeden sığınma alacaktır. Bin Ladin için Sudan o dönemde en uygun yer olarak görünmekteydi. Askerî darbe ile iktidara gelen Ömer el Beşir ülkedeki Müslüman Kardeşlerin buradaki kolları tarafından desteklenmekteydi. Sudan'daki rejimin bileşenlerinden Hasan el Turabi aynı zaman da Müslüman Kardeşlerin Sudan kolunun da lideri konumundaydı. Bin Ladin'in de temasta bulunduğu ve onun ülkeye girmesine yardımcı olan kişi de bu isimdi. Bin Ladin Sudan'da Afganistan'daki cihat döneminden kendisiyle birlikte savaşan gönüllüleri toplamış burada hazırlıklar yapmaya koyulmuştur. Aynı zamanda ekonomik durumu kötü olan Sudan'a pek çok altyapı projeleri de yaparak finansal anlamda katkı sağlamıştır (Hüseyin, 2014; Kepel, 2002). Bu bir anlamda ülkede sığınmacı olarak kalmasının da karşılığı olmuştur. Buradaki siyasal faaliyetleri Suudileri rahatsız edince önce bin Ladin'in Suudi vatandaşlığı iptal edilmiş ve ardından Sudan'a bin Ladin'in ülkeden çıkarılması için diplomatik baskı yapılmaya başlanmıştır (Lawrence, 2005; Hüseyin, 2014). Bin Ladin bu süre zarfında 1994 ve 1995 yıllarında Londra'da Tavsiye ve Reform Komitesi adında bir platform kurduktarak, burada Suudi rejimine karşı muhalif

tüm unsurları toplamaya ve bu platform aracılığıyla da bildiriler yayınlamaya başlamıştır. Komite vasıtasıyla Suudi rejimini ülke içindeki muhalif ulema çevrelerini tutuklamak ve susturmak ve İsrail’le yürütülen Oslo Barış Sürecine destek vermekle suçlamıştır. Ülke içindeki enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik sorunlar ve hanedanın aşırı lüks tüketim ve yolsuzluk gibi konulardaki tavrının eleştirilmesi gibi bir dizi açıklamalar da yaptırmış ve Kral Fahd’ın görevi bırakmasını talep etmiştir (Commins, 2006). Bin Ladin tarafından yürütülen bu faaliyetler artık Suudi rejimine karşı alternatif bir yönetim olma iddiası olarak da okunabilir. Ancak bu dönemde hâlâ küresel bir terör örgütü konumuna gelmemiş olup, sadece Suudi muhalif aktör olarak görülmektedir. Bilindiği üzere bin Ladin’in seksenlerdeki Afganistan’da cihat alanındaki faaliyetlerinden dolayı gerek Suudi ve gerek Arap dünyasında bir popüleritesi bulunmaktadır. Ayrıca ABD’nin önemli yayın organlarında dahi bin Ladin, Sovyetlere karşı mücadele eden “Sovyet karşıtı savaşçı” olarak gösterilmiştir (Fisk, 2020). Fakat Sudan’da bulunduğu süre içerisinde siyasal yollarla Suudi rejimini deviremeyeceğini de anlayan bin Ladin el Kaide’nin silahlı hücrelerini de yavaş yavaş harekete geçirmeye başlamıştır.

6. El Kaide’nin Küresel Çapta Saldırlara Başlaması

El Kaide’nin ilk eylemleri örgütün içerisindeki Mısır kanadının lideri ve bin Ladin’den sonraki ikinci adam konumundaki Eymen el Zevahiri tarafından organize edilecektir. Zevahiri, Enver Sedat’ı suikastla öldüren Tanzim el Cihat grubunun da lideriydi. Mısır’dan kaçarak Afgan cihadına katılmış ve burada el Kaide’nin kuruluşunda öncülerden olmuştur. 1993 yılında Zevahiri’nin Tanzim el Cihat grubuna bağlı “Kör Şeyh” lakaplı Ömer Abdurrahman’ın organize ettiği Dünya Ticaret Merkezi’ni bombalama eylemleri son anda açığa çıkarılarak ABD güvenlik güçleri tarafından engellenecektir. Bu bombalama girişimi el Kaide’yle irtibatlandırılan ilk büyük çaplı eylem girişimi olmuştur (Kepel, 2004).

Yine 1993 yılında bin Ladin'in Sudan'da bulunduğu süre zarfında Afrika Boynuzunda el Kaide'nin yapılanma faaliyetlerine giriştiği görülmüştür. Somali'deki yapılanmasına ağırlık veren el Kaide Afrika'daki ilk eylemini bölgede bulunan ABD güçlerine saldırarak yapmıştır. "Operation Hope" bünyesinde Somali'de bulunan ABD askerleri el Kaide militanları tarafından saldırıya uğramış ve ölen askerler ABD kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuştur (Kepel, 2004). Tarihler 1995'i gösterdiğinde yine Eymen el Zevahiri tarafından organize edilen bir suikast girişimi Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'i hedeflemiş ancak başarısız olmuştur. Aynı yıl İslamabad'daki Mısır büyükelçiliği de bombalı bir eylemle el Kaide tarafından hedef alınmıştır. 1995'te yine Riyad'da bomba yüklü araçla Suudi güvenlik birimlerine ait bina saldırıya uğramıştır (Lacroix, 2008; Lawrence, 2005).

Bin Ladin'in ülkeden ayrıldığı 1991'den 1996'ya kadar geçen sürede el Kaide saldırıları direkt üstlenmemekte ve aynı zamanda "yakın düşman kuramını" benimsediği görülmektedir. Yakın düşman teorisinin içeriğine baktığımızda Zevahiri tarafından geliştirilmiş olup 1996 yılındaki cihat fetvasıyla örgütün resmî politikası olma statüsüne kavuşmuştur diyebiliriz. Yakın düşmandan kasıt Arap dünyasındaki rejimlerin yıkılması ve bunların yerlerine şeriatı baz alan İslami yönetim şekillerinin gelmesiydi. Aslında yerlerine gelecek yönetim biçimleri hakkında detaylı bir bilgi yoktur fakat burada amaçlanan el Kaide ve onunla bağlantılı örgütlerin Arap dünyasındaki rejimlerin (Mısır'da Hüsnü Mübarek rejimi ve Suudi Arabistan'da Suudi hanedanı) yerlerini alması hedeflenmiştir (Lacroix, 2008). Bu amaçla doksanlı yıllar boyunca Mısır ve Suudi Arabistan'daki yönetim elitlerini hedefe alan saldırılar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu saldırılar toplumsal taban desteği bulamamış ve halk kesimleri tarafından sahiplenilmemiştir. Toplum içinden yeterli destek bulamadığı gibi güvenlik birimleri içerisinde de destek görmemiştir. Bu sebeple 1998'de cihat bölgesel olmaktan çıkarak

küresele doğru evrilmeye başlamıştır. Bu yeni konsept de “uzak düşman teorisi” olarak kodlanmaktadır (Kepel, 2004).

El Kaide örgütü Mısır ve Suudi Arabistan’daki rejimleri değiştirmeyi öncelerken bin Ladin bu faaliyetlerini yürütmek için Sudan’ı kendine ana merkez seçmiştir. Fakat Suudi Arabistan, Mısır ve ABD, Hartum’daki el Beşir rejimine yaptıkları diplomatik baskılarla bin Ladin’in ülkeden çıkartılmasını istemişlerdir (Gerges, 2009). Daha fazla direnemeyen bin Ladin 1996 yılında tekrar Afganistan’a geçmiştir. Bu dönemde Afganistan’da mücahitler arası iç savaştan Taliban isimli örgüt başarıyla çıkmış ve diğer Peştun, Tacik ve Hazara mücahit gruplarını etkisiz hale getirerek ülkenin büyük çoğunluğunun kontrolünü ele geçirmeyi başarmıştır. Tıpkı Sudan’da olduğu gibi bin Ladin ve örgütü el Kaide, Taliban rejimi için Afganistan’ın altyapı projelerini ve imar işlerini finanse etmiş ve müteahhlik yaparak kendisine verilen sığınma hakkının karşılığını ödemeye çalışmıştır. Bin Ladin bu dönemde BBC, CNN ve el Cezire gibi yayın organlarına verdiği demeçler ve gönderdiği videokasetlerle dünya kamuoyunun gündeminde daha sık yer almaya başlamıştır (Gerges, 2011; Hüseyin, 2014).

Bin Ladin Afganistan’a geldiğinde el Kaide ilk önce Ağustos 1996’da “Kutsal Beldeleri İşgal Eden Amerikan Güçlerine Karşı Cihat Fetvası” ile Amerikan askerlerini ülkede verdiği üslerle konuşlanmasını sağlayan ve ABD ile yakın işbirliği içinde olan Suudi rejimini hedef almayı denemiştir. Fetvada Suudi hanedanının yabancı güçlerin ülkeye girmesine izin vererek Kur’an’a aykırı hareket ettiği üzerinde durulmuştur. Bu fetvanın ardından Suudi Arabistan’ın Hobar kentinde arkasında el Kaide olduğundan şüphelenilen bombalı saldırı meydana gelmiştir (Kepel, 2004).

6. El Kaide’nin ABD’yi Hedef Alması ve Küresel Odağın Gelişmesi

El Kaide’nin asıl dünya gündemine oturmasını sağlayacak ve uluslararası güvenlik bilimlerini ve stratejilerini de derinden değiştire-

cek olaylar zincirinin ilk sinyali 1998 yılında “Yahudilere ve Haçlılara Karşı Uluslararası İslami Cephe” başlıklı fetva ile verilecektir. Her iki fetvanın arkasındaki ismin Dr. Eymen el Zevahiri olduğu bilinmektedir. Makalenin ilk bölümlerinde vurgulandığı üzere el Kaide’nin teorik ve ideolojik meseleleri genellikle örgütün içerisindeki Mısır ekolü tarafından yürütülmekteydi. Diğer yandan bin Ladin’in liderlik ettiği Suudi-Yemen ekolü ise saha gücü olarak öne çıkmakta ve bu tür ideolojik tartışmalardan uzakta kalmaktaydı (Kepel, 2004; Gerges, 2009). 1998 yılındaki bahse konu fetva ile artık “uzak düşman teorisi” uygulamaya konulmuş ve “küresel cihad”ın da ilanı verilmiş kabul edilmektedir. Cihadın küresele evrilmesinin nedeni ise artık Arap dünyasındaki mürtet ilan edilerek yönetimleri değiştirilmeye çalışılan rejimler yerine doğrudan ABD’nin hedefe alınmasıdır (Gerges, 2009). Bu taktik değişikliğindeki mantık ise bin Ladin ve Arap gönüllülerin Afgan Cihadı ve bu cihadın sonucu tecrübesine dayanmaktadır. El Kaide’nin mantığına göre Afgan cihadıyla SSCB yenilerek Afgan topraklarından geri çekilmeye mecbur bırakılmış ve Kabil’deki komünist rejim de kısa süre içinde çökmüştür. Ayrıca Sovyetlerin dağılmasına da el Kaide’ye göre Afgan Cihadı neden olmuştur. Bunun sonunca sadece Kabil’deki rejim değil Güney Yemen’deki Marksist rejim de çökmüştür ve bunlar hep Afgan Arap mücahitlerin başarısıdır. Şimdi aynısı ABD’ye de yapılabilirdi. Plana göre el Kaide direkt ABD’ye savaş açar ve ağır darbe vurursa Ortadoğu’daki ABD destekli rejimler de kendiliğinden çökecekti (Holbrook, 2014). 1998 yılından sonra el Kaide ABD’yi hedef almak için Afrika’yı seçecektir. ABD’nin Kenya’daki Nairobi ve Tanzanya’daki Darüsselam büyükelçiliklerine, tam da Körfez Savaşı’nda ABD askerlerinin Suudi Arabistan’a konuşlandığı günün yıl dönümünde bombalı saldırılarda bulunulmuştur. Saldırılarda 224 kişi hayatını kaybetmiştir (CNN, 2021). Bu büyük çaplı saldırılar el Kaide’yi ABD’nin en önemli uluslararası güvenlik tehdidi hâline getirecek ve bin Ladin’in ele geçirilmesi için faaliyetler artırılabilecektir. Diğer yandan o dönemde ABD ve Taliban ilişkileri de

olumlu bir seyirdedir. Taliban'ın Afganistan'a güvenlik ve siyasî düzen getirmesi, Orta Asya'dan Hint Okyanusu'na uzanan ticaret yollarını güvenlikleştirmesi ve yine Afganistan'dan geçirilmesi düşünülen enerji boru hatları için Taliban'la müzakerelerin devam ediyor oluşu ABD için önemlidir. Taliban'ın ABD tarafından tanımlanabileceği ve rejiminin niteliği göz ardı edilerek tıpkı Suudi Arabistan'la olduğu gibi özel bir diplomatik ilişki tesis edilmesi üzerine fikirlerin Washington'da dile getirildiği bir dönemdir (Crews ve Tarzi, 2008; Yadav, 2010). Usame bin Ladin böyle bir dönemde küresel cihat eylemlerine başlaması Taliban'ı da zor durumda bırakacak bir süreci beraberinde getirmekteydi. ABD bu süreçte Taliban yönetimi ve lideri Molla Ömer'e bin Ladin'i teslim etmeleri konusunda Suudiler aracılığıyla baskıda bulunmaya başlamıştır. Hatta bu amaçla Suudi istihbaratının başındaki Prens Türki, özel bir misyonla Afganistan'a gönderilmiş ve bin Ladin'in iadesi üst düzeyde talep edilmiştir. Fakat Taliban, Peştunlara has gelenekler olan ve Peştunvali adı verilen örfler gereğince kendisine sığınan birini düşmana teslim edemeyeceklerini belirtmiştir (Barfield, 2010). Hâlbuki Taliban rejimi bütün Ortaçağ-vari yapısına rağmen Suudi Arabistan, BAE ve Pakistan gibi ülkeler tarafından 1997 yılında resmî olarak tanınmıştır, ancak el Kaide'nin ülke içindeki varlığı bu ülkelerin diplomatik bağlarını birer birer koparmalarına ve ülkenin izolasyonuna neden olmuştur (Raşid, 2000). Bunun üzerine 1999 yılında Hindistan Havayolları'na ait bir uçak kaçırılarak Afganistan'a indirilmiş ve Hindistan hapishanelerindeki örgüt üyelerinin salıverilmesi karşılığında pazarlık yapmaya çalışılmıştır. Yine Çeçen Selefî cihatçılara da 2000 yılında Taliban rejimi sığınma vermiştir. El Kaide'nin Afganistan'daki varlığı kısa sürede Çeçenistan'dan, Keşmir'e, Özbekistan'dan Güney Asya'ya pek çok cihatçının burayı kendine sığınma üssü olarak seçerek gelmesine neden olmuştur (Barfield, 2010). Diğer bir ifadeyle dünyadaki terör örgütü üyelerinin toplandığı bir merkez halini almıştır. Bu durum ABD müdahalesini kısa süre zarfında kaçınılmaz kılmıştır.

7. Dinî Motifli Terörizmin Zirvesi: 11 Eylül Saldırıları

2000 yılında Aden Körfezi'nde bulunan ABD Savaş gemisi US Cole'e düzenlenen terör saldırısında 17 deniz askeri ölmüştür. Bir yıl sonra 11 Eylül 2001'de dünyadaki tüm güvenlik kavramlarını ve tehdit algılarını değiştirecek, "Soğuk Savaş öncesi ve sonrası" kavramının yerine "11 Eylül öncesi ve sonrası" gibi yeni bir milat olacak küresel terör saldırısı el Kaide tarafından gerçekleştirilmiştir. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon, el Kaide militanları tarafından kaçırılan yolcu uçakları ile yapılan intihar saldırılarının hedefi olmuştur. Adeta kamikaze saldırılarını andıran bu eylem metoduyla el Kaide dünyanın patronu konumundaki ABD'yi kendi evinde vurmuş; ulus devletlerin ötesinde yeni tehdit unsurlarının devlet dışı silahlı aktörler de olabileceğini ve bunların ulus devletlerden daha tehlikeli olabileceğini göstermiştir. Saldırını gerçekleştiren on dokuz militandan on beşi Suudi vatandaşı, ikisi BAE vatandaşı, bir tanesi Mısırlı ve diğeri de Lübnan kökenli çıkmıştır (Kepel, 2004; Gerges, 2011; CNN, 2020). Dönemin ABD Başkanı George W. Bush "War on Terror" doktrinini ilan ederek terörle mücadele konusunda ABD'nin yanında olmayanların düşman kabul edileceğini belirtmiş ve küresel çapta el Kaide'yle ve onu destekleyenlerle mücadele çağrısında bulunmuştur. El Kaide'nin gerçekleştirdiği bu saldırıların neticesinde 2001 yılının Ekim ayında ABD ve müttefikleri Taliban rejimine son vermek adına Kalıcı Özgürlük Operasyonu adı altında Afganistan'a girmişlerdir. El Kaide'nin Afganistan'daki varlığı Taliban'ın çökmesine sebebiyet vermiştir. Ancak ABD güçleri 11 Eylül vakasından sonra aceleyle Afganistan'a düzenlenen bu askerî müdahaleyle Usame bin Ladin ve Eymen el Zevahiri gibi el Kaide'nin yönetim kadrosunu yakalamayı başaramamıştır.

8. El Kaide'nin Irak Hamlesi ve İç Çatışmadan Bölünmeye

El Kaide'nin tekrar toparlanma ve küresel düzeyde saldırılarına devam etme evresi Mart 2003 tarihinde ABD'nin Saddam rejimini devirmek için Irak'a müdahalesi sonrasında olmuştur. ABD'nin

Irak'a müdahalesinin iki ana nedeni bulunmaktaydı: Birisi Saddam rejiminin kitle imha silahları geliştiriyor olması diğeri de el Kaide ile bağlantılı olması iddiaları. İşgal sonrası her ikisinin de gerçek dışı olduğu anlaşılmıştır. Fakat el Kaide argümanı Ortadoğu'nun önde gelen Arap devletlerinden birine müdahale edilmesinde birincil derecede rol oynayabilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Afganistan'daki Taliban'dan sonra Irak'taki Saddam rejimi de el Kaide sebebiyle yıkılan ikinci yönetim olmuştur. ABD adeta el Kaide'nin ardından bir fil gibi takip ederek birer birer rejimleri yıkmaya başlamıştır. Bu esnada el Kaide yönetimi de ABD'ye yani "uzak düşmana" karşı cihadı yeniden aktive etmek, geliştirmek amacıyla işgal edilen Irak'a el Kaide yapılanmasını tesis etmesi için militanlarını göndermeye başlamıştır. Usame bin Ladin'in finanse ettiği Afganistan'daki kamplarda eğitim alan Ebu Musab el Zerkavi isimli Ürdün kökenli militan, bu dönemde el Kaide merkez karargâhında koordinasyonunda Irak'a gelerek cihat için gerekli hazırlıklara başlayacaktır (Stern ve Berger, 2015; Atwan, 2015; Lister, 2015). Irak'ın çökmesiyle bir anda el Kaide, buradaki koşullardan yararlanarak ülke içinde yayılmaya başlamıştır. Zerkavi, "Tevhit ve Hicre Cemaati" adını verdiği çekirdek teşkilatını kurmuş, ardından örgütlendikten sonra bu grubun adı Irak el Kaidesi (el Kaide fi Bilad el Rafidayn) olarak değişikliğe gitmiştir. İşgal sonrası 2003 yılında Zerkavi'nin ilk eylemi Bağdat'taki Ürdün Büyükelçiliği'ne yönelik bombalı araç saldırı olmuştur. Ardından Bağdat'taki BM misyon görevlilerine yönelik intihar eylemi saldırısı ve bu ikisinden daha önemlisi, Şii toplumun önemli ibadet merkezlerinden İmam Ali Camii'ne yönelik intihar eylemi saldırısı organize edilmiştir. Bu saldırıda önde gelen Şii alim Ayetullah Muhammed Bakır el Hakim ölmüştür. Hâkim ailesi Irak'ta Saddam döneminde muhalif Şii gruplardan Irak Yüksek İslam Devrim Konseyi Partisi'nin idaresini ellerinde tutan ve İran yanlısı olmakla bilinen gruptur (Baram, 2011; Lister, 2015; Atwan, 2015). Bu saldırıyla el Kaide'nin Irak'taki yeni yapılanmasının ABD, onunla bölgede işbirliği içinde olan Ürdün,

Irak'taki Şii dinî-siyasal grupları hedef aldığı görülmüştür. Zerkavi, 2004 yılında resmî olarak da el Kaide'nin Irak kolu olduğunu ilan etmiştir (Lister, 2015). Irak'taki yapılanmanın temel amacı iktidarı ABD desteği ile almaya çalışan Şii kesimi hedef alarak güçten düşen Sünnilerin desteğini kazanmak olarak görülebilir. Ancak Irak el Kaidesi'nin Şii halka yönelik saldırıları ve şiddet düzeyi o kadar artmış ve yaygınlaşarak örgütün genel stratejisi halini almıştır ki merkezi el Kaide'nin ikinci adamı Eymen el Zevahiri'den uyarı dahi almıştır. Zevahiri saldırıların ana hedefinin ABD ve onun güdümündeki "mürtet" rejimin yetkilileri (Bağdat yönetimi) olması gerektiği ve Şii de olsa Müslüman halka yönelik saldırı faaliyetlerine son verilmesi konusunda Zerkavi'ye baskı yapmaya başlamıştır (Lister, 2015; Lister, 2014; Jehl ve Shanker, 2005). Bu durum Irak'taki el Kaide ile Afganistan dağlarındaki merkezi el Kaide'nin arasının açılmasına neden olan süreci de başlatacaktır. El Kaide'nin genel stratejisi 1998 yılında "küresel cihad"ın ilanını yapan fetvasının da öngördüğü üzere ABD ve müttefiklerine yönelik saldırıların yapılmasıydı. Örneğin Irak işgalinden sonra ABD'nin koalisyon gücüne katılan İspanya'ya uyarı vermek için 2004 seçimlerinden hemen önce Madrid'de tren bombalı saldırı yapılarak 190 kişinin ölümüne neden olunmuştur. El Kaide'nin üstlendiği bu saldırıdaki amaç İspanya'nın Irak'ta ABD'ye verdiği askerî desteği geri çekmesinin sağlanmasıydı (Lawrence, 2005). Yine 2005 yılının Temmuz ayında Londra metrosuna yönelik bombalı saldırı düzenlenmiş ve 52 kişi bu saldırılarda hayatını kaybetmiştir. Zevahiri bu saldırılarla ABD'nin en yakın müttefiki İngiltere'ye mesaj verdiklerini belirtmiştir (Hayden, 2017). El Kaide'nin diğer bir hedefi de dünyanın çeşitli yerlerindeki Yahudiler ve İsrail vatandaşları olmaktaydı. 1998 bildirgesinin de adı "Yahudilere ve Haçlılara Karşı Uluslararası İslami Cephe" olmasından dolayı ABD ve Yahudileri aynı cephede görmekte ve tehdit olarak algılamaktaydı. 2003 yılının Kasım ayında İstanbul'da bombalı araçlarla Neve Şalom ve Beth İsrail sinagoglarına ve HCBS Bankası merkezi binası ve İngiliz Başkonsoloslukla-

rına el Kaide'nin üstlendiği seri saldırılar gerçekleştirilmiştir. Bir yıl öncesi de Tunus'ta Ghriba sinagogu ve Kenya'da İsraili turistlerin kaldığı bir otel yine bombalama eylemlerinin hedefi olmuş ve pek çok kişi hayatını kaybetmiştir (Milliyet, 2003). Özetle el Kaide'nin taktiği ABD, ona Irak operasyonunda ve sonrasında yardımcı olan müttefik ülkeler, Yahudiler ve İsrail gibi ülkelere yönelik eylemler gerçekleştirmektir. Hedef listesi içerisinde Irak'taki Şii toplum veya Irak'a yapılan ABD operasyonuna iştirak etmemiş ülkeler yoktu. Fakat Irak'taki el Kaide oluşumu Irak'ta mezhep savaşı merkezli taktik ve stratejisiyle el Kaide'den ayrılmaktaydı. Zerkavi, Irak'ta Sünni bir devletleşme stratejisi izlemeye başlamış ve bu süreçte de el Kaide'yle olan bağları gevşetmeye çalışmıştır. Bu amaçla başında olduğu Irak el Kaidesi'ni diğer direniş gruplarıyla bir araya getirerek, Mücahitler Şura Meclisi adında yeni bir yapılanmaya gitmiştir. 2006 yılında Zerkavi'nin bir hava saldırısında öldürülmesi üzerine Irak'taki el Kaide yerelleşme eğilimine girmiştir. Kısa süre içinde Irak İslam Devleti adını alan bir önceki yapılanma artık merkezi el Kaide ile bağlarını kopardığını resmen ilan etmiştir. Yönetiminde de daha ziyade Iraklı Araplar yer almaya başlamıştır. Irak İslam Devleti adındaki yapılanma ise 2012'de Suriye'de iç savaşın başlaması ile Suriye'deki savaşın bir parçası hâline gelmiş ve Irak Şam İslam Devletine yani IŞİD'e evrilmiştir (Warrick, 2015; Cockburn, 2015; Lister, 2015).

9. Bin Ladin'in Ölümü Sonrası Durum

Bu esnada el Kaide adına yayınlanan videolarda artık Usame bin Ladin yerine Eymen el Zevahiri'nin konuşmalarının görülmesi "acaba bin Ladin öldü mü ya da örgütün yönetimini artık tamamen Zevahiri mi ele geçirdi" tartışmalarının yayılmasına neden olmuştur. 2011 yılında dönemin ABD Başkanı Obama, 2 Mayıs 2011'de Usame bin Ladin'in Pakistan'ın Abbottabad kentinde ABD Özel Kuvvetleri tarafından öldürüldüğünü ve cesedinin de denize atıldığı bilgisini medya ve basın önünde açıklamıştır (CNN, 2018). ABD

bu haberi büyük bir başarı olarak ve küresel teröre karşı amansız mücadelesinin bir sonucu olarak sunarken el Kaide'nin liderliğine ikinci adam olarak bilinen Zevahiri gelmiştir. Ancak küresel terörün ağırlık merkezi de Arap Baharı sonrası yavaş yavaş el Kaide'den IŞİD ve Nusra gibi Ortadoğu'nun merkezinde yer alan örgütlere kaymaya başlamıştır.

IŞİD'in doğuşu ile iki örgütün sıklıkla karşı karşıya geleceği bir sürece girilmiştir. İki örgüt arasındaki ilk büyük anlaşmazlık, IŞİD merkezi yönetiminin Suriye'deki IŞİD yapılanmasını kurması ve bölgedeki savaşı yürütmesi için gönderdikleri Ebu Muhammed el Culani'nin kısa süre sonra merkezî IŞİD yönetimi ile ters düşerek bağlılığını el Kaide lideri Eymen el Zevahiri'ye yaptığını açıklamasıdır. Suriye üzerinde IŞİD ve el Kaide böylelikle karşı karşıya gelmişlerdir. Culani'nin yeni yapılanması Nusra Cephesi olarak adlandırılmış ve merkezî el Kaide'ye bağlandığını açıklamıştır (Lister,2015; Barrett,2014; Lister, 2014; Atwan, 2015). El Kaide'nin içerisinden çıkarak gelişen ve IŞİD adını alan eski Irak el Kaide yapılanmasıyla merkezi el Kaide'ye bağlılık yemini eden Nusra Cephesi arasında Suriye'de çatışmalar başlamış ve iki örgüt aynı dinî ideolojiye (Selefi Vehhabilik) ve aynı cihat anlayışlarına sahip olmasına rağmen birbirinin azılı düşmanı hâline gelmişlerdir (Glenn, 2016). Bu durum cihat arenasındaki tekelinin artık kırılarak, el Kaide'nin içerisinden çıkarak gelişen ikinci nesil cihat örgütünün öncülüne meydan okuması olarak okunabilir. Özetle, el Kaide'nin küresel cihat alanındaki hâkimiyeti sarsılmıştır.

Irak'ın işgali sonrası oluşan ülkedeki kaotik durum ve Suriye'nin de iç savaşa sürüklenmesi, el Kaide'nin türevi örgütlerin bölgede yayılmalarına ve mutasyona uğrayarak daha tehlikeli ve şiddet odaklı terör oluşumlarına evrilmelerine neden olmuştur diyebiliriz. Özellikle Arap Baharı'nın başarısız olması ve Suriye, Libya ve Yemen gibi ülkelerde iç savaşların yaşanması Arap Baharı'nın bir anlamda radikal dinî örgütler tarafından altının oyulmasına neden olmuştur. Bu çökmüş devletlerde birden fazla el Kaide benzeri olu-

şumlar türemiş ve aynı dinî ideolojiye sahip olmalarına rağmen birbirleriyle nüfuz alanı ve çıkar çatışmasına düşerek savaşa tutuşmuşlardır.

Sonuç

Arap Baharı sonrası dönemde Ortadoğu ve Afrika'da pek çok ülkede faaliyet güden birden fazla radikal dinî silahlı örgütlenme İŞİD ve el Kaide arasında bir seçim yaparak bu iki örgütten birine biat etmeye başlamışlardır. Süreç içinde biat ettikleri büyük örgütle çıkar çatışması yaşamaları durumunda da saf değiştirerek taktik ve strateji izlemişlerdir. Örneğin, Libya'da Ensar el Şeria, Nijerya'daki Boko Haram, Yemen'deki Arabistan el Kaidesi, Sina Yarımadasındaki Ensar Beyt el Makdis gibi örgütler İŞİD'e biat ettiklerini açıklamışlardır. Diğer taraftan Somali'de el Şebab, Suriye'de Nusra Cephesi, Kuzey Afrika'da Mağrip el Kaidesi ve Sahra'da Murabitun gibi örgütler de el Kaide'ye bağlılık ilanında bulunmuşlardır (Atwan, 2015; Lister, 2015). Bir anlamda küresel bir terör networkünün iki büyük grup tarafından paylaşılması söz konusu olmuştur. El Kaide'yi bitirmek amacıyla Bush doktrini ile Afganistan ve Irak'a müdahalede bulunarak işgal eden ABD, gelinen on beş-yirmi yıllık süreç içerisinde dünyanın her tarafına yayılmış bir küresel terör ağı ile karşı karşıya kalmış ve baş edemez bir duruma gelmiştir. ABD merkezli askerî müdahaleler küresel terörü bitirmenin ötesine bölünerek daha da yayılmasına ve çoğalmasına sebebiyet vermiştir.

İŞİD ve el Kaide arasındaki rekabet en son el Kaide'nin de merkez üssünün bulunduğu Afganistan'a sıçramış ve Horasan Emirliği adı altında bir grup İŞİD'e biat ederek Taliban'la mücadeleye başlamıştır (Reuters, 2019). İŞİD kendi yayın organlarından Taliban yönetimi ve el Kaide lideri Zevahiri'nin Katar üzerinden Batı ile müzakere ettiği suçlamalarını yöneltmiştir (Dabıq, 2014). Diğer yandan ABD'de Trump yönetimi ile Katar üzerinden müzakerelere başlayan Taliban'ın el Kaide ve küresel terör oluşumlarıyla bağlarını kopartacağına dair taahhütte bulunması ve Afganistan'da her-

hangi bir terör örgütünün barındırılmayacağını garanti etmesi el Kaide'nin Taliban tarafından gözden çıkarıldığına yönelik yorumlara neden olmuştur. Hâlâ el Kaide lideri Eymen el Zevahiri'nin nerede saklandığı ve örgütü nereden yönettiği bilinmemektedir. 1980'lerin sonlarında başlayan el Kaide'nin küresel terör macerası gelinen otuz yıllık süreçte ilham kaynağı olduğu veya içinden çıkarttığı pek çok radikal terör örgütüyle uluslararası güvenliğin bir numaralı tehdidi olmayı sürdürmektedir. Küresel terör alanında birinci nesil olarak tanımlayabileceğimiz el Kaide artık İŞİD (en son ismiyle sözde İslam Devleti), Nusra (yeni adıyla Heyet Tahrir el Şam), Boko Haram vb. ikinci nesil örgütlerle etkisini devam ettirmektedir. Hâlâ küresel terör tehdidinin tamamen önlenmesi ve bertaraf edilmesine yönelik kesin bir mücadele yöntemi ve eylem metodu da başta ABD olmak üzere teröre hedef olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından ortaya konabilmiş değildir.

Kaynakça

- Ajami, F. (1981). *The Arab Predicament: Arab Political Thought and Practice since 1967*. Cambridge University Press.
- Atwan, A. B. (2015). *Islamic State: The Digital Caliphate*. Saqi Books.
- Al Dakhil, K. (2009). Wahhabism as an Ideology of State Formation. Mohammed Ayoob ve Hasan Kosebalaban (ed.), *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the state* içinde (ss. 23-38). Lynne Rienner Publishers.
- Büyükkara, M. A. (2004). 11 Eylül'le Derinleşen Ayrılık: Suudi Selefiyye ve Cihadi Selefiyye. *Dini Araştırmalar*, 7(20), 205-234.
- Baram, A. (2011). Religious Extremism and Ecumenical Tendencies in Modern Iraqi Shi'ism. Ofra Bengio & Meir Litvak (ed.), *The Sunna and Shi'a in history: division and ecumenism in the Muslim Middle East* içinde (ss.105-124). Palgrave Macmillan.
- Barfield, T. J. (2010). *Afghanistan: a cultural and political history*. Princeton University Press.
- Büyükkara, M. A. (2016). *İhvan'dan Cüheyman'a: Suudi Arabistan ve Vehhabilik*. Rağbet Yayinlari.
- Barlett, D. L. & Steele, J. B (2003, 13 Mayıs). The Oily Americans, *TIME*, <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,450997,00.html>

- Bin Laden, O. (2008). Interview with Al Jazeera. Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (ed.), Pascale Ghazaleh (çev.), *Al Qaeda in its own words* içinde (ss.57-59). Belknap Press of Harvard University Press.
- Cockburn, P. (2015). *The rise of Islamic state: ISIS and the new Sunni revolution*. Verso.
- Commings, D. (2006). *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*. I.B. Tauris.
- Crews, R. D. ve Amin, T. (2008). *The Taliban and the Crisis of Afghanistan*. Harvard University Press.
- Cameron, G. (2016, 17 Haziran). The Nusra Front: Al Qaeda's Affiliate in Syria. *Wilson Center*, <https://www.wilsoncenter.org/article/the-nusra-front-al-qaedas-affiliate-syria>
- DeLong-Bas, N. J. (2004). *Wahhabi Islam: from Revival and Reform to Global Jihad*. Oxford University Press.
- Douglas, J. ve Shanker, T. (2005, 7 Ekim). The Struggle for Iraq: Terrorist Liaisons; Al Qaeda Tells Ally in Iraq To Strive for Global Goals. *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2005/10/07/world/the-struggle-for-iraq-terrorist-liaisons-al-qaeda-tells-ally-in-iraq.html>
- "Death of Osama bin Laden Fast Facts". (2021, 27 Nisan). CNN, <https://edition.cnn.com/2013/09/09/world/death-of-osama-bin-laden-fast-facts/index.html>
- Fisk, R. (2020, 4 Kasım). 6 December 1993: Anti-Soviet warrior puts his army on the road to peace. *Independent*, https://www.independent.co.uk/news/long_reads/robert-fisk-osama-bin-laden-interview-sudan-1993-b1562374.html
- Gerges, F. (2011). *The Rise and Fall of Al-Qaeda*. Oxford University Press.
- Gerges, F. (2009). *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*. Cambridge University Press.
- Hegghammer, T. (2010). *Jihad in Saudi Arabia: Violence and Pan-Islamism since 1979*, Cambridge University Press.
- Hegghammer, T. (2008). Abdullah Azzam, The Imam of Jihad. Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (ed.), Pascale Ghazaleh (çev.), *Al Qaeda in its own words* içinde (ss.81-101), Belknap Press of Harvard University Press.
- Holbrook, D. (2014). *The Al-Qaeda Doctrine: The Framing and Evolution of the Leadership's Public Discourse*. Bloomsbury Academic.
- Huseyin, F. (2014). *Zerkavi El Kaide'nin İkinci Kuşağı & El-Kaide'nin 20 Yıllık Planı*. Osman Akyıldız (ed.) & Defne Bayrak (çev.) Küresel Kitap, 2014.
- Hayden, M. E. (2017, 15 Eylül). Terror in the UK: A timeline of recent attacks, *ABC News*, <https://abcnews.go.com/International/terror-uk-timeline-recent-attacks/story?id=47579860>
- "Hahambası'nı kolon kurtardı". (2003, 16 Kasım). *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hahambasini-kolon-kurtardi-5139999>

- “Heavy fighting flares between Taliban, Islamic State in Afghanistan”. (2019, 24 Nisan). *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-afghanistan-taliban-fighting-idUSKCN1S01MH>
- Kepel, G. (2004). *The War for Muslim Minds: Islam and the West*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Kepel, G. (1985). *The Prophet and Pharaoh: Muslim Extremism in Egypt*. Saqi Books.
- Kepel, G. (2002). *Jihad: the trail of political Islam*, I.B. Tauris.
- Keynoush, B. (2016). *Saudi Arabia and Iran: Friends or Foes?* New York, Palgrave Macmillan.
- Lister, C. (2014). “Profiling the Islamic State,” *Brookings Doha Center Analysis Paper* (13). Brookings Doha Center.
- Lister, C. (2015). *The Islamic State: A Brief Introduction*. Brookings Institution Press.
- Lawrence, B. (2005). *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*. James Howarth (çev.). Verso.
- Lacroix, S. (2008). Ayman al Zawahiri, Veteran of Jihad. Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (ed.), Pascale Ghazaleh (çev.), *Al Qaeda in its Own Words* içinde (ss.147-170). Belknap Press of Harvard University Press.
- Potter, L. G. (2009). *The Persian Gulf in History*. Palgrave Macmillan.
- Rashid, A. (2000). *Taliban: militant Islam, oil and fundamentalism in Central Asia*. Yale University Press.
- September 11th Hijackers Fast Facts. (2020, 25 Ağustos). *CNN*. <https://edition.cnn.com/2013/07/27/us/september-11th-hijackers-fast-facts/index.html>
- Stern, J. ve Berger, J.M. (2015). *ISIS: the state of terror*. William Collins.
- Saghi, O. (2008). Osama bin Laden. Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (ed.), Pascale Ghazaleh (çev.). *Al Qaeda in its Own Words* içinde (ss.271-293). Belknap Press of Harvard University Press.
- Tanner, S. (2009). *Afghanistan A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*. Da Capo Press.
- “The Qaedah of adh-Dhawahiri, al-Harari, and an-Nadhari, and the Absent Yemeni Wisdom”. (2014). *Dabiq* (6).
- Wiktorowicz, Q. (2005). A Genealogy of Radical Islam. *Studies in Conflict & Terrorism* 28 (2): 75-97. DOI: 10.1080/10576100590905057
- Ülger, İ. K. (2016). Müslüman Kardeşler Teşkilatının İdeolojisi ve Mısır Siyaseti Üzerindeki Etkileri, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2), 131 - 151.
- Yadav, V. (2010). The Myth of the Moderate Taliban. *Asian Affairs: An American Review* 37(3): 133-145. DOI: 10.1080/00927678.2010.503924
- “1998 US Embassies in Africa Bombings Fast Facts”. (2021, 3 Mayıs). *CNN*, <https://edition.cnn.com/2013/10/06/world/africa/africa-embassy-bombings-fast-facts/index.html>

TERÖRÜN FİNANSMANI VE MALİYETİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Şerife AKINCI

Giriş

Dünya ekonomisinin hızlı gelişimi ve küreselleşme, ülkeler için bir yandan büyük kazanımlar sağlarken (ekonomik refah gibi) diğer yandan büyük riskler içermiştir. Bu risklerden biri, uluslararası terördür. Terör, hem siyaset, psikoloji, felsefe, askerî strateji ve tarih konuları dâhil olmak üzere insan deneyimlerinin pek çok farklı yönünü bir araya getirmesi açısından karmaşık, hem de şiddet eylemlerini gerçekleştiren ve eylemlere maruz kalanlarda güçlü duygular uyandırması açısından ise duygusal bir konudur. Bununla birlikte terör, şiddet kullanımı ile karakterize de edilmektedir.

Siyasî bir etki için şiddet kullanımı, düşünsel temeller üzerinden planlanmış ve hesaplanmış bir hareket tarzı, meşru bir savaş yürütme bağlamı dışında sınırsız bir davranış sergileme ve özellikle siviller arasında orantısız bir korku ve güvensizlik duygusu uyandırma çabası terör olaylarının en temel özellikleri olarak ifade edilmektedir. Dünyada hızlı bir yükseliş gösteren terör olayları, uzun yıllardır güvenliği tehdit eden en büyük problemler içerisinde yer almaktadır. Yaşanan bu yükseliş sonucunda terör olayları, küresel bir hal almış ve bu sebeple de dünya kamuoyunda korkuyla takip edilen sonuçlara ulaşmıştır.

Dünya terör sahnesinde, 19. yüzyıl sonlarında anarşist hareketler, 20. yüzyıl ortalarında laik ayrılıkçı hareketler (çoğunluklu sol kanat terörist gruplar), 20. yüzyıl sonlarında ve 21. yüzyıl süresince dinî motivasyonlu ve özellikle militan Selefi hareketler egemen olmuştur. Özellikle son elli yılda yaşanan önemli terör olaylarının ortaya çıkardığı yıkıcı sonuçlar üzerine hem ulusal hem de uluslararası olmak üzere sistemi hızla değiştiren küreselleşmenin de etkisiyle, olayları önleyecek ve ülke güvenliğini sağlamaya yardımcı olacak yeni, etkili ve kalıcı bir arayış başlamıştır. Uzun arayışlar sonucunda uluslararası toplum tarafından terör olaylarını engelleyecek en etkili ve kalıcı yöntem olarak terörün finansmanının önlenmesine öncelik verilmiştir. Bunun nedeni uluslararası terörün dokusunun karmaşık finansal kaynaklar ve bağlantılar tarafından desteklenmesidir. Ayrıca bu bağlamda uluslararası terörün uluslararası organize suç ile arasında doğrudan bir ilişki olduğuna dair kanıtlar da mevcuttur. 1980'li yıllarda uluslararası finansal akışların boyutu ortalama bir iş gününde sadece 300 milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir (Allen, 2016). Uluslararası ticaretin serbestçe akmasına izin veren aynı uluslararası finans sistemi, terör örgütlerine saniyeler içerisinde dünyanın her yerine para taşımının yolunu da sağlamaktadır. Bu nedenle, terörün finansmanını sağlayacak paranın saklandığı her yerde bloke edilmesi ve hareket ettiği her yerde izinin sürülmesi için Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme" 9 Aralık 1999 tarihinde kabul edilmiş ve 132 ülke tarafından imzalanan sözleşme 10 Nisan 2002'de yürürlüğe girmiştir. Terörün finansmanının önlenmesine dair imzalanan uluslararası sözleşme ile birlikte terörün finansmanını engelleme çabası sınırlar ötesine geçmiştir. Bu kapsamda bahsi geçen sözleşme uluslararası düzeyde terörle mücadelenin finansman boyutuna eğilen çabalar içerisinde somut çıktıları tartışmalı olmakla birlikte bir milat olarak kabul edilmektedir.

Tüm bu gelişmelere rağmen hem ulusal hem de uluslararası düzeyde güvenilir bilginin sistematik bir şekilde toplanamaması ve ana-

liz edilememesi nedeniyle terörün finansmanına ilişkin sorular hâlâ tam olarak yanıtlanamamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın odak noktası bu sorulara cevap bulmaktır. Başka bir ifade ile terör örgütlerinin neden finans ihtiyacı duyduğu ve finans kaynaklarının neler olduğu hakkındaki sorulara cevap aranmıştır. Bunun yanında çalışmada mevcut veriler ışığında Türkiye'nin uzun yıllardır mücadele ettiği terör örgütlerinin finans kaynakları ve bağlantılarının da ayrıntılı bir analizi yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın bütünü dikkate alınarak, değerlendirme yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

1. Terörün Finansmanı Kavramı

Ülkeler arasında ülkeden ülkeye farklılık gösteren siyasi, dinî ve ulusal çıkarımlar nedeniyle terör veya terörizm kavramının tanımı noktasında genel bir kanı bulunmasa da terörün finansmanının tanımında çoğu ülkenin benimsediği bir tanımın ortaya çıktığı bilinmektedir. Uzun yıllardır çözülmeye çalışılan ve mali bir suç olan terörün finansmanı, literatürde ilk kez 9 Aralık 1999 tarihinde BM tarafından yayımlanan Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme'de herhangi bir kimse tarafından hangi suretle olursa olsun kısmen veya tamamen bir halkı korkutmak, bir hükûmeti veya uluslararası örgütü herhangi bir eylemi gerçekleştirmeye veya gerçekleştirmekten kaçınmaya zorlamak, bir sivili ya da bir silahlı çatışma durumunda çatışmaya doğrudan katılmayan herhangi başka bir kişiyi öldürmeye veya ağır şekilde yaralamaya yönelik tüm eylemlerin gerçekleştirilmesine doğrudan veya dolaylı olarak, yasa dışı bir şekilde ve kasten fon sağlama ve toplama olarak tanımlanmıştır (United Nations, 1999). Uluslararası Para Fonu terörün finansmanını, terör eylemlerini veya örgütlenmelerini desteklemek için kullanılması amacıyla fon toplanması veya sağlanması olarak (IMF, 2000) tanımlarken Dünya Bankası terör faaliyetlerinin yürütülmesi için gereken silah, donanım ve hizmetin satın alınması için gereken paranın yasal veya cezai faaliyetlerden elde edilmesi olarak tanımlamaktadır (World Bank, 2009).

Terör örgütlerinin finansmanını belirleme ve engellenmenin ilk adımı, terörist grupların finansman gereksinimlerini anlamaktan geçmektedir. Terör eylemleri için sadece silah ve mühimmatın finansmanı yeterli gibi gözükse de terör örgütleri eylemlerin yanı sıra çok daha çeşitli faaliyetler yürütmekte ve faaliyetlerinin finansmanına ihtiyaç duymaktadır. Bu faaliyetler içerisinde yiyecek, giyecek, barınma, eğitim ve sağlık hizmeti, ulaşım, kadroların genişletilmesi, kaynak yaratma, araştırma ve geliştirme, yayın, propaganda, görevlilere ve ailelere ödeme yapmak, görünüşte meşru sosyal veya hayır işleri ve rüşvet yer almaktadır. Bunun da ötesinde terör örgütleri, örgütü veya ideolojisinin geliştirilmesi ve sürdürülmesi adına siyasi destek almak için de finansmana ihtiyaç duymaktadır.

1970 yılından bu yana terör fonları kapsamında gerçekleşen uluslararası finansal akışlarının milyar dolar seviyesine ulaştığı bilinmektedir. Ticaretin ülkeler arasında serbestçe gerçekleşmesine izin veren uluslararası finans sistemi sayesinde terör örgütleri parayı saniyeler içerisinde dünya çapında dolaştırma şansına sahip olmuştur. 11 Eylül 2000 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de gerçekleşen terör saldırıları öncesinde terör örgütü üyelerinin saldırı için gereken parayı almak, tutmak veya başka bir yere aktarmak için ABD ve yabancı finans kuruluşlarını kullandığı, banka havaleleri ve yurtdışından getirdikleri nakit veya seyahat çeklerini ABD hesaplarına yatırdığı ve ATM ve kredi kartı işlemleri ile yabancı hesaplarda para tuttuğu bilinmektedir. Tahminen 400.000 ila 500.000 dolar aralığında bir maliyete neden olan bu saldırının yaklaşık 300.000 dolarının örgüt unsurlarının ABD'deki banka hesaplarından geçtiği tespit edilmiştir (Roth vd., 2004). Gelineen noktada terör örgütlerinin, teknolojik tüm kaynakları kullanma konusunda büyük bir şansa sahip olduğu ve bu şansı son noktasına kadar kullandıkları görülmektedir. Bu durum terörün finansman kaynaklarının belirlenmesi ve takip edilmesini daha da zorlaştırmakla birlikte terör sorunu ile karşı karşıya kalan ülkeleri savunmasız bırakmaktadır.

2. Terör Örgütlerinin Finansman İhtiyacı

Terör örgütlerinin faaliyetlerinin temel nedeni tamamen ideolojiktir. Bu terör örgütlerini suç örgütlerinden ayıran en belirgin özelliktir. Terör örgütlerinin, suç örgütleri gibi gelir elde etmek amacı yoktur. Ancak terör örgütleri, örgütün işleyişini sürdürmek ve ilgili ideolojilerini yayabilmek için örgütün, silah ve teçhizat teminini, örgüt unsurlarının yiyecek, içecek, barınma, eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel ihtiyaçlarını, propaganda amaçlı yapılan her türlü görsel ve yahut yazılı yayınların masraflarını, lobicilik faaliyetlerini, hücre evlerinin giderlerini, örgütlerin siyasî kanatlarının yasal platformda kurduğu dernek ve kuruluşların masraflarını, hapisanedeki elemanların ve ailelerinin giderlerini ve mahkeme ve avukat masraflarını karşılamak zorundadır. Bu ihtiyaçların karşılanması ise önemli miktarda fonlar ile mümkündür.

Terör saldırılarının çoğu zaman ucuz maliyetli olduğu bilinmektedir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'de gerçekleştirilen tren saldırısının 10.000 dolar, 15 ve 20 Kasım 2003 tarihinde İstanbul'da bomba yüklü kamyonetin infilak ettirilmesiyle gerçekleştirilen intihar saldırısının 40.000 dolar maliyetli bir saldırı olduğu Mali Eylem Görev Gücü raporlarında geçmektedir. Bu rakamlar, terör örgütlerinin neden milyonlarca hatta milyarlarca finansman elde etmeye çalıştığı sorusunu gündeme getirmektedir. Aslında bu sorunun cevabı çok basittir. Çünkü terör örgütleri finansmanlarının çoğunu aslında saldırılara değil, örgütlenmeye ve hayatta kalmaya adamaktadır. 1993 yılında El-Kaide ile bağlantıları olan teröristler tarafından on binlerce kişinin hayatını kaybetmesi amacı ile Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırı, çekilen para sıkıntısı nedeniyle amacına ulaşamamıştır. Saldırının başarısız olmasında bomba yapımında kullanılacak malzemenin yeteri kadar alınamaması ve hücrelerin para sıkıntısı çekmesi sonucu operasyonu planlanandan daha önce gerçekleştirilmesi etkili olmuştur. Bu kapsamda terör örgütlerinin ihtiyaçları için finansmanın çok

önemli olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır (Financial Action Task Force-FATF, 2008).

Terör örgütlerinin fon ihtiyacı, örgütün büyüklüğüne ve yapısına göre değişiklik göstermektedir. Hücre tipi örgütler küçük fonlara ihtiyaç duyarken yarı-devletli görünümdeki örgütler büyük miktarlarda fonlara ihtiyaç duymaktadır. Her iki tipteki örgüt, fonları sayesinde faaliyet gösterebilme yeteneğine sahip olmaktadır. Terör örgütlerinin elde ettiği fonun büyüklüğü ne kadar çok olursa manevra alanı da o kadar büyük olacaktır. Bu kapsamda terör örgütleri ister küçük ister büyük olsun eylemlerinin boyutunu genişletmek ve üye sayısını artırmak için her geçen gün daha fazla fon elde etmeye çalışmaktadır.

FATF tarafından yayınlanan Terörün Finansmanı Raporu (Terrorist Financing Report)'da terörün finansman gereksinimi iki genel alana ayrılmıştır. Bunlar:

- 1) Eylemleri/Saldırıları finanse etmek için doğrudan maliyetler,
- 2) Eylemlerin/Saldırıların destek altyapısını geliştirmek, korumak ve örgüt ideolojisini tanıtmak için daha geniş kurumsal maliyetlerdir (FATF, 2008).

Yukarıda iki başlık kapsamında ifade edilen maliyetleri, eylem dışı maliyetler ve eylem içi maliyetler olarak ayrıntılı bir şekilde incelemek mümkündür.

2.1. Eylem Dışı Maliyetler

Terör faaliyetlerini kapsamayan yani operasyonel faaliyetler dışında kalan giderler eylem dışı maliyetleri oluşturmaktadır. Terör örgütleri, kaynaklarının bir kısmını, operasyonel faaliyetler dışında, kâr amacı gütmeyen kuruluş ve işletmelerde kullanmaktadır (Aykın ve Gümüşay, 2008). Örgütlerin yasal görüntü sağlamak amacıyla kurduğu dernekler ve vakıfların masrafları bu kapsam içerisinde yer almaktadır. Bu işletmeler genellikle başka ülkelerde kurularak, bir meşruiyet perdesi arkasında örgüte finansman sağlama, istihdam

yaratma, örgüt faaliyetlerine ilişkin kiralama ve satın alma vb. giderleri için hareket alanı oluşturmaktadır.

Kendini şiddete adanmış terör örgütlerinin sivil işlerine ek olarak, ideolojilerini sürdürmek için fon ayırdığı bir halkla ilişkiler ve medya operasyonları (televizyon ve radyo kanalları, internet siteleri, gazete, dergi gibi) bileşeni vardır. Bu bileşenler içerisinde en çok dikkat çeken oluşumlar TV kanalları ve web siteleridir. Terör örgütleri TV kanallarını ve web sitelerini eylemlerinin propagandasını yapmak, geniş kitleleri mobilize etmek, kendi üyelerine ilham ve cesaret vererek onların saldırı potansiyelini artırmak, uluslararası kapsayıcılığı olacak şekilde haklı olduklarını vurgulamak, sempatican kitleyi artırmak, zaferlerin kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmek, hükümetlerin ve güvenlik güçlerinin terör karşıtı uygulamalarını bozmak ve bu uygulamaları demokrasi ve hukuk dışı olarak göstermek ve en önemlisi de sermayesini artırmak için kullanılmaktadır. Uluslararası ve ulusal istikrarı doğrudan tehdit ederek, manipüle etmek için aktif bir şekilde kullanılan uydu yayınları yabancı ülkeler üzerinden yapılmaktadır. Yabancı bir ülke üzerinden yapılan TV yayınlarının, yıllık uydu kullanım ücretinin açıldığı ülkeye bağlı olarak 8.000-50.000 bin dolar, radyo yayının ise 1.000-4.000 dolar arasında bir maliyeti olduğu görülmektedir. Bu maliyete ek olarak kanalların ve radyonun işletimi için gereken bina, donanım ve personel ihtiyaçları da ek finansman ihtiyacı demektir.

2.2. Eylem İçi Maliyetler

Terör eylemlerinde kullanılan araçların yarattığı maliyetler, eylem hazırlığı için kullanılan maliyetler (dolaylı) ve eylemlerin nihai aşamasının gerçekleştirilmesi için yapılan maliyetler (doğrudan) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.2.1. Doğrudan Maliyetler

Etkili terör saldırılarının gerçekleştirilmesi için gerekli olan materyaller, doğrudan maliyetler olarak nitelendirilmektedir. Bu materyaller saldırının türü ve büyüklüğüne göre farklılık (motorlu

araç, harita, gözetleme malzemeleri, pusula, el yapımı bomba yapım malzemeleri gibi) göstermektedir. Terör örgütlerinin en çok gerçekleştirdiği eylemler, %38 araçlı bombalama, %24 ateşli silahla vurma, %10 intihar bombalaması ve %5 rehin alma şeklinde sıralanmaktadır (Lotan, 2006). Terör saldırılarında kullanılacak silah ve mühimmatlar yasal yollardan elde edilememektedir. Bu sebeple silahların elde edilmesi için özel girişimlere gerek duyulmaktadır ve bu da ek masrafları ortaya çıkarmaktadır. 2005 yılında gerçekleşen Londra Metro Saldırısı 8.000 sterlin, 2004 yılında gerçekleşen Madrid Tren Bombalaması 10.000 dolar, 2003 yılında gerçekleşen İstanbul Sinagog ve HSBC Bankası Bombalamaları 40.000 dolara mal olmuştur (FATF, 2008). Bu maliyetler, saldırıların ortaya çıkardığı zararlara kıyasla çok küçüktür.

2.2.2. Dolaylı Maliyetler

Terör saldırılarının sadece doğrudan maliyetlerine bakılarak terörün, küçük miktarlardan oluşan fonlar ile finans edilebileceğini düşünmek yanlış olacaktır. Çünkü aslında terör örgütlerinin finansman ihtiyacında doğrudan maliyetler, çok küçük bir yer tutmaktadır. Terör eylemlerinin etkili bir şekilde gerçekleşmesi için özenle çalışılmış bir hazırlık evresine ihtiyaç vardır. Bu hazırlık evresi, eylemleri yapacak örgüt unsurlarının eğitilmesi, eylem sonrası örgüt unsurlarının ihtiyaçlarının karşılanması, eylemin gerçekleştirileceği yerin incelenmesi, eylem için gereken silah ve mühimmatın yasal olmayan yollardan elde edilmesi, kontrol edilmesi gibi uzun ve çok maliyetli bir planlamayı kapsamaktadır (Aykın ve Sözmen, 2008). Tüm bu hazırlık evresi süreci için ortaya çıkan maliyetler, dolaylı maliyetler olarak nitelenmektedir. Dolaylı maliyetler, maaşlar (örgüt üyelerine veya ailelere) ve eğitim, sağlık, lojistik ve iletişim harcamalarından oluşmaktadır.

Maaş

Terör örgütlerinin ideolojileri yolunda gerçekleştirilecek eylemler için ihtiyaç duyduğu en önemli varlık, insandır. Eylemlerinin ve

varlıklarının sürekliliğini güvence altına almak isteyen örgütler, kadrolu eleman istihdam etmektedir. Kısacası amaçları doğrultusunda bünyesinde her zaman belirli bir sayıda örgüt üyesi barındırmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen yapılanmanın durumuna (merkez karargâh, karargâh ve hücre evleri) ve konuşlanılan yerlere bağlı olarak (kent, kırsal ve dağlık/ormanlık alan) örgüt üyelerinin konumlarına uygun olacak şekilde bir yaşam tarzının oluşturulması gerekmektedir. Bu nedenle tüm bu faktörlere bağlı olarak üyelere yapılacak maaş ödemelerine yönelik finansman ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Özellikle hücre evleri ve dağlık/ormanlık yerlerde yaşayan örgüt üyeleri, ihtiyaçlarını kendileri sağlayamadığı için aracı kişilere ihtiyaç vardır ve bu durum ekstra maliyetler oluşturmaktadır. Terör örgütlerinin büyüklüğüne ve konuşlandığı yere göre tüm finansman ihtiyaçları değişiklik göstermektedir. Bunun yanında saldırılarda ölen veya saldırı süresince yakalanarak hapishaneye giren terör üyelerinin bakmak ile yükümlü oldukları kişilerin de finansmanı terör örgütleri tarafından karşılanmaktadır. Örgüt üyelerinin örgüte bağlılıklarının devam etmesinin sağlanması yolunda maaş ödemelerinin önemi çok büyüktür.

Eğitim Harcamaları

Terör örgütleri için örgüt üyelerinin ideolojik telkinler ve pratik beceriler kazanması yolunda verdiği eğitim en önemli yatırımdır. Örgüt üyelerinin istenen niteliklere kavuşması amacıyla verilen eğitimler, kapsamı (uzmanlık gerektiren özel eğitimler), süresi ve yeri açısından geniş bir yelpazede ele alınarak gerçekleştirilmektedir. Ses getirecek eylemlerin gerçekleştirilmesi için verilen eğitimler, özel eğitimler olarak ifade edilmektedir. Özel eğitimler veya verilen özel eğitimlerin geliştirilmesi (Görsel ve işitsel yayın tasarımı ve yönetim eğitimleri, sniper ve uçuş eğitimi, teknolojisi yüksek cihaz yapım, kullanım, bakım ve onarım eğitimleri veya zihin kontrolü eğitimi gibi), faaliyetleri, uzun süreli eğitim dönemi gerektiren faaliyetlerdir. Ayrıca bu eğitimler için terör üyelerinin eğitim için çoğu zaman başka ülkelerde kamplara gittiği bilinmektedir. Bunun

en basit örneği, PKK terör örgüt üyelerine taktiksel ve ideolojik eğitimlerin verildiği Yunanistan, İran, Irak ve Suriye'deki eğitim kamplarıdır. Özel eğitimlerin gerçekleştirilmesi için yapılan masraflar (havayolu seyahati ile gerçekleştirilecek kadar uzak yerlerde yapılması gibi) göz önüne alındığında çok yüksek maliyetli eğitimler olduğu görülmektedir. Eğitim kaleminin maliyetleri örgütün büyüklüğüne ve eğitimin kapsamına göre değişiklik gösteren önemli bir maliyet unsurudur.

İletişim ve Seyahat Maliyetleri

Eylem içi örgüt maliyetleri içerisinde örgüt üyelerinin iletişim ve ulaşım gibi masraflarının maliyetleri de yer almaktadır. Bir eylemi gerçekleştirmek, eylemle ilgili gerekli planlama ve keşifleri yapmak veya eylemi gerçekleştiren örgüt üyelerinin saklanmasını sağlamak amacıyla yapılan harcamalar, seyahat maliyetleri olarak bilinmektedir. Seyahatler kara, deniz veya hava yolu ulaşımları ile yapılmakta ve tercih edilen ulaşım şekline bağlı olarak maliyette değişiklik göstermektedir.

Örgüt faaliyetlerinin devam ettirilebilmesi ve örgüt içerisinde etkili bir haberleşme ağı kurulabilmesi için iletişim çok önemlidir. İletişimin sağlanması ise telefon ve diğer mobil iletişim araçlarına (telsiz haberleşme ağı, oto telefonları gibi) erişim ile mümkündür. Bu noktada terör örgütlerinin gerek birbirileriyle gerekse de örgüt üyeleriyle haberleşme ihtiyacına dair gerçekleştirilen tüm harcamalar, iletişim maliyetlerini ortaya çıkarmaktadır.

Rüşvet

Terör örgütleri eylemlerini gerçekleştirmek için gerekli olan araçları temin etmek (silah, mühimmat ve sahte evrak gibi), ülke dışına çıkacak olan örgüt üyelerinin ulaşımını sağlamak (vize temini, göçmen kaçakçılığı gibi) ve gelir elde etmek (uyuşturucu ve sigara ticareti gibi) amacıyla kamu veyahut kamu dışı kurum ve kuruluşlara ve kişilere rüşvet vermektedir. Bu kapsamda yasa dışı faaliyetlerde bulunmak amacıyla yapılan harcamalar rüşvet maliyetleri olarak

bilinmektedir. PKK terör örgütünün örgüt üyesi bir kişinin Türkiye'ye giriş yapması için rüşvet vererek İran'da vefat eden bir kişi adına İran pasaportu temin etmesi veya Balkan rotası üzerinden gerçekleştirilen uyuşturucu trafiğinde karşısına çıkan engelleri güvenlik görevlilerine rüşvet vererek aşması bu duruma verilecek örneklerdendir (Bayraklı vd., 2019).

Siyasî Uzantılara Sağlanan Fon

Terör örgütleri, ideolojileri yolunda sadece şiddet eylemleri gerçekleştirerek değil siyasî kanalları kullanarak da amaçlarına ulaşmayı istemektedir. Siyasî kanallar, terör örgütünün kontrol veya yönlendirmesinde çok etkilidir. Bu kapsamda terör örgütleri, siyasî kanatlarının desteklenmesi için maddi yükümlülükler yani fona ihtiyaç duymaktadır. Bu durum aslında bir kazan-kazan politikasıdır. Çünkü örgüt tarafından fonlanan politik alandaki uzantıların bir kazanım elde etmesi özellikle de kamu kaynaklarının yönetilmesi hususunda elde edilen kazanımlar sonrasında ters yönlü bir fonlama durumu ortaya çıkmaktadır. Düzenlenen sahte evraklar ile kamu kaynakları harcanmış gibi gösterilerek, örgütlere aktarılmaktadır. Bunun yanında siyasî partiler sayesinde kamu gücüne ulaşan terör örgütleri öldürülen, yaralanan ya da cezaevinde bulunan örgüt üyelerinin ailesine doğrudan yardım ulaştırma veya aile üyelerini kamuda işe aldırma şansına sahiptir.

2.2.3. Terör Maliyetlerinde Küreselleşme Faktörü

Geçmişten günümüze kadar gerçekleşen terör eylemlerinde kullanılan yöntemler incelendiğinde büyük bir değişim geçirildiği, şiddet saldırılarında kullanılan kılıçların yerini uçaklı eylemlerin ve uzaktan gerçekleştirilen siber saldırıların aldığı görülmektedir. Hiç şüphesiz bu değişimin başrolünde küreselleşme yer almaktadır. Geçen süreçte silah, sanayi, iletişim, ulaşım vb. birçok alanda yaşanan teknolojik ilerleme, terör örgütlerinin kullandığı tekniklerin değişime uğramasını hızlandırmıştır. Bu durum ise terör eylemlerini daha karmaşık hale getirmiştir.

Küreselleşme terör örgütlerinin amacına ulaşması yolunda işini kolaylaştırırsa da katlanılması gereken maliyetlerde de büyük artışlar yaşanmasına neden olmuştur. BM tarafından El Kaide tarafından gerçekleştirilen ve maliyeti 50.000 bin dolar olarak tahmin edilen Doğu Afrika Elçilik bombalama saldırısının, hazırlık esnasındaki masrafları şu şekildedir (Prober, 2005);

- 1993 yılında hazırlık çalışmaları için Nairobi’de Asma Limitet isimli bir şirket kurmuştur.
- Örgüt üyeleri çeşitli defalar Nairobi’ye seyahat etmiştir.
- Doğu Afrikalı örgüt üyeleri operasyon için bombalama, uçak ve adam kaçırma, suikast, istihbarat toplama gibi alanlarda eğitim almıştır.
- Bomba hazırlık çalışmaları için Nairobi’de bir gayrimenkul kiralanmıştır.
- Dârüsselam’da hazırlık çalışmaları için başka bir gayrimenkul daha kiralanmıştır.
- Usame Bin Laden ve örgüt üyeleri arasında iletişim sağlamak uydu telefonları satın alınmıştır. (Her bir uydu telefonunun maliyeti 80.000 \$)
- Saldırının hazırlık çalışmalarında sorun çıkmaması için yerel kamu görevlilerine rüşvet verilmiştir.
- Dönemin son teknolojik özelliklerine sahip video kameralar dâhil olmak üzere pek çok elektronik alet satın alınmıştır
- Elçilik bombalama eyleminde kullanılmak üzere kamyonet satın alınmıştır.
- Bombalama eyleminde kullanılmak üzere TNT bombaları satın alınmıştır.

Küreselleşme ile ortaya çıkan yeni teknolojilerin terör örgütleri için önemli fırsatlar yarattığı tartışılmaz bir gerçektir. Geçmişte birbir temas ile tek bir kişiye karşı gerçekleştirilen eylemler günümüzde daha az risk, daha etkili ve birden çok kişiye karşı gerçekleştirilen eylemlere dönüşmüştür. Bu dönüşüm terör örgütlerine eski-

ye kıyasla daha fazla mali yük yüklemenin yanında daha büyük ve daha çok ses getiren eylemler yapma fırsatı sunmaktadır. Bu durum ise hiç şüphesiz terör örgütlerinin küresel olarak tanınmasına katkı sağlamaktadır.

3. Terörizmin Finansman Kaynakları

1993-2003 yılları arasında Amerika Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Terör Koordinatörlüğü'nü yapan Richard Clarke, 1995 yılında CIA'ye terörün finansmanı konusu ile ilgili daha çok ilgilenilmesi gerektiğini söylediğinde, CIA tarafından "Bir terör eylemi gerçekleştirmenin çok fazla para gerektirmediğini anlamalısınız." şeklinde cevap aldığını ifade etmiştir. Clarke'a göre, CIA bir terör örgütü olmanın çok fazla para gerektirdiğini anlamamaktadır (Hesterman, 2013). Elbette terör örgütlerinin temel amaçlarının içerisinde gelir elde etmenin olmadığı bilinmektedir. Ancak Richard Clarke 'ın da dediği gibi terörün finansmanı üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Çünkü terör örgütlerinin gerçekleştirdiği eylemlerde ortaya çıkan maliyetler sadece bir eylem gerçekleştirmiş olmak ile ilgili değildir. Eylemler aynı zamanda örgütlerin varlıklarının ve ideolojilerinin devamını ve örgütün gelişimini sağlamaktadır. Eylemlerin gerçekleşmesi ise ancak uzun ve maliyetli bir aşama olan hazırlık aşaması ile mümkündür. Başka bir ifade ile örgütler hedeflerine ulaşmak için gerçekleştireceği eylemlerde öncelikli olarak lojistik ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır ve buna ulaşmasının tek yolu ise gelir elde etmekten geçmektedir.

Terör örgütleri kanunlara ve ilkelere saygı duymamaktadır. Bu minvalde örgütler faaliyetlerini gerçekleştirmek ve bu faaliyetler için gereken finans kaynağına ulaşmak için ne yapılması gerekiyorsa onu yapmaktan çekinmemektedir (Aykın ve Sözmén, 2008). Ulaşılan finans kaynağı, çeşidi ve elde edilme biçimi hem ülkeden ülkeye hem de terör örgütünden terör örgütüne değişiklik gösterse de yasal görünümlü veyahut yasadışı olmak üzere çok çeşitli kaynaklardan sağlanmaktadır.

Terör örgütleri için gelir elde etmek, bu gelirleri taşımak ve saklamak çok önemlidir. Bu doğrultuda örgütler, genellikle dünya çapında savunmasız olan yerlerdeki fırsatlara odaklanır ve gelir elde ederken, taşırken ve depolarken sınırlar arası hareketliliğin gizlendiği, şeffaf olmayan küresel endüstri akışlarından yararlanmaya çalışmaktadır (General Accounting Office-GAO, 2003). Bunun nedeni ise fonların kaynağının engellenmemesi veya kesilmemesidir. GAO'nun terör örgütlerinin finansman kaynaklarına ilişkin analizi açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu analiz Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Varlıkların Elde Edilmesi, Taşınması ve Saklanması Kullanılan Örnek Yöntemler

	Alternatif Finansman Mekanizmaları							
	Emtia Ticareti				Yöntemler			Para Şekli
	Yasadışı Uyuşturucu	Silah	Sigara	Elmas	Altın	Hayır Kurumları	Kayıt Dışı Bankacılık	Toplu Para
Kazanç	X	X	X	X		X		
Taşıma				X	X	X	X	X
Saklama				X	X			X

Kaynak: GAO, "US Agencies Should systematically Assess Terrorists' Use of Alternative Financing Mechanisms", November 2003.

Tablo 1 detaylı bir şekilde incelendiğinde, terör örgütlerinin finansman kaynakları olarak paranın yanında nakit paraya çevrilmesi kolay olan elmas ve altın gibi malları da kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte resmî olarak bir engele takılmayacakları hayır kurumlarından yasal olmayan yollar ile gerçekleşecek para transferlerini de tercih etmektedir.

Terör örgütleri ideolojilerine ve faaliyet yürüttükleri bölgenin coğrafi yapısına bağlı olarak finans kaynaklarına ulaşma yolunda farklı yöntemlere başvurursa da genel itibarıyla tüm örgütlerinin sağladığı finans kaynakları üç başlık altında incelenmektedir.

I. Yasadışı Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar: Kaçakçılıktan (silah, uyuşturucu madde, sigara kaçaklığı, göçmen kaçakçı-

lığı ve insan ticareti, değerli taş, maden, tarihi eser, lüks araç, akaryakıt, sahte ilaç, hayvan kaçakçılığı gibi), haraç toplama-
dan, gasp ve hırsızlıktan, fidyeden, banka ve kredi kartı do-
landırıcılığından elde edilen gelirlerden oluşmaktadır.

II. Yasal Görünümlü Faaliyetlerden Sağlanan Kaynaklar: Kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan (hayır kurumları gibi), ticarî işletmelerden, görsel ve yazılı basın organlarından (TV, radyo, dergi gibi), aidat ve bağışlardan, dijital varlıklardan (bitcoin gibi), sosyal etkinliklerden (sergi, tiyatro, konser gibi) ve kurban derilerinden sağlanan gelirlerden oluşmaktadır.

III. Devletlerden Sağlanan Kaynaklar/Yardımlar: Terörü uluslararası politika aracı olarak kullanmak isteyen ülkelerce örgüt üyelerine sağlanan sığınma hakkı, ülke topraklarının üs olarak kullanılması izni gibi desteklere ek olarak örtülü (dernek, vakıf veya aynı yardımlar gibi) veya açık olarak sağlanan finansal desteklerden oluşmaktadır.

Terör örgütleri, küreselleşmenin durdurulamayan hızı, ülkeler arasındaki fiziki sınırların öneminin azalması, insan, mal ve sermaye hareketlerinin akışkanlığı, bilişim teknolojisindeki gelişmeler, internetin sunduğu imkânlar, uluslararası finans sisteminin entegre hale gelmesi ve finansal sistemde sunulan hizmet ve yatırım araçlarının çeşitlenmesi gibi yaşanan büyük değişimleri gelir getirici faaliyetlere zemin oluşturmak için aktif bir şekilde kullanmıştır. Bunun yanında ekonomi ve bilişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler neticesinde yasadışı yollardan elde edilen kaynaklar ile yasal ticari sisteme sızma şansını da elde etmişlerdir. Tüm bu gelişmelere paralel olarak terör örgütleri her geçen gün kaynaklarını arttırmıştır.

4. Türkiye’de Terörün Finansman Kaynakları

Kıtalar arası bir kavşakta bulunan Türkiye, PKK/KCK/PYD-YPG, FETÖ/PDY, İŞİD (DAEŞ), Hizbullah, El- Kaide, Devrimci Halkın Kurtuluşu Cephesi (DHKP/C) ve Marksist Leninist Komünist Parti (MLKP) gibi terör örgütlerinin eylemlerinde hedef bir ülke olmuş ve

bazı örgütler tarafından gerçekleştirilen eylemler, her geçen gün artış göstermiştir. Eylemlerin sürekli yaşanmasında ise terörün güçlü finansmanı büyük rol oynamıştır. Bunun yanında finansman, örgütlerin faaliyet gösterdiği sürenin, eylemlerinde yol açtığı hasarın ve can kaybının da uzun yıllar devam etmesini sağlamıştır. Bu nedenle Türkiye, dünyada nadir görülecek bir şekilde uzun yıllardır hem farklı/aynı ideolojik görüşlerde olan terör örgütleri ile hem de terör örgütlerinin finansmanı ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çünkü terörün finansmanında yaşanacak herhangi bir engel örgütlerin, faaliyet gösterdiği süreyi kısaltacak, eylemleri durduracak dolayısıyla ortaya çıkan hasar ve can kaybı da azalacaktır. Bu doğrultuda terör örgütlerinin varlığının ortadan kaldırılması için gerekli olan yegâne şey terörün finansmanına engel olmaktır.

Türkiye’de terör örgütlerinin finansmanı noktasında en çok suç faaliyetleri kendini göstermektedir. Örgütler, en yüksek riski taşıyan öncül suçlardan uyuşturucu kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı ve akaryakıt kaçakçılığı ile önemli boyutlarda suç gelirleri elde etmektedir. Bununla birlikte, döviz büroları alım-satım işlemleri, gayrimenkul ve değerli metal ve taş alım-satımı dâhil olmak üzere bankacılık, para ve değer transfer hizmetlerini içeren faaliyetlerle de örgütler gelirlerini artırarak, lojistik açıdan güçlenmektedir. FATF verilerine göre, Türkiye’nin en yüksek risk taşıyan suç gelirleri genel olarak şu şekildedir:

- **Uyuşturucu Kaçakçılığı:** Türkiye’de 2010-2017 yılları arasında ele geçirilen uyuşturucunun değerinin yılda 1,7 milyar dolar, Türkiye’den veya Türkiye üzerinden ticareti yapılan uyuşturucunun toplam değerinin ise yıllık 7 milyar dolar düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir.
- **Göçmen Kaçakçılığı:** Türkiye’de göçmen kaçakçılığı için göçmen başına 5.000 ile 20.000 bin dolar arasında ücret alındığı bilinmektedir. Bu doğrultuda 2012-2017 yılları arasında göçmen kaçakçıları tarafından 3,5 milyar dolar suç geliri elde edildiği tahmin edilmektedir.

- **Akaryakıt Kaçakçılığı:** Türkiye’de 2013-2017 yılları arasında 26.000 şüpheliyi içeren 19.000 akaryakıt kaçakçılığı vakası tespit edilmiştir. Bu vakaların, 700.000 ton üzerinde kaçak yakıtı temsil ettiği ve değerinin 300 milyon doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Örgütlerin faaliyet gösterdiği süre, eylemlerin sıklığı, yol açtığı hasar ve eylemlerde yaşanan can kayıpları göz önüne alındığında Türkiye için önem arz eden ve mücadele edilmesi gereken terör örgütleri olarak karşımıza PKK, FETÖ ve IŞİD çıkmaktadır. BM standartlarına göre PKK, Türkiye ve Ortadoğu’daki suçlarının ciddiyeti ve Avrupa’daki suç ağı dikkate alındığında, uluslararası bir suç örgütü olarak tanımlanmaktadır. Organize suç oluşumunu ortaya çıkaran üç önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar, fırsat faktörleri, suç ortamı ve suç faaliyetini gerçekleştirmek için gereken becerilerdir (Albanese, 2000). Bu kapsamda değerlendirildiğinde PKK, Ortadoğu’daki coğrafi kısıtlamalar, merkezî otorite zayıflıkları, geleneksel feodalizm, bitmeyen çatışmalar ve savaşlar, cezasızlık kültürü ve suç faaliyetini gerçekleştirecek örgüt üyeleri gibi etkenler sonucunda bir organize suç örgütü hâline gelmiştir. PKK, kuruluş yıllarında birçok devletin finansmanı (Yunanistan, Ermenistan, Suriye gibi) ile varlığını devam ettirmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda devlet desteklerinin güvenilmezliği nedeniyle ticarî bir terör örgütü yapısına bürünmüş ve oluşturulan yapı sayesinde mali açıdan çok güçlü bir örgüt hâline gelmiştir. Bu güç hiç şüphesiz en başta uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere sigara, akaryakıt kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı ve gasp gibi faaliyetlerinden elde edilen gelirlere dayanmaktadır.

PKK için sınırda kaçakçılık veya sınır yakınında gerçekleştirilen yasa dışı faaliyetler önemli bir gelir kaynağıdır. Örgütün yasa dışı faaliyetlerinin başında uyuşturucu kaçakçılığı yer almaktadır. Uyuşturucudan elde edilen gelirler, yetiştirme, imalat, sevkiyat ve satılan elde edilen gelirler olmak üzere dörde ayrılmaktadır. 2010 yılı tahminlerinde örgütün uyuşturucu üretimi ve imalatından 25 milyon dolar, sevkiyatından 325 milyon dolar ve satışından 300 milyon

dolar olmak üzere yıllık toplam 650 milyon dolar gelir elde ettiği görülmüştür (Khan ve Er, 2013). Jane's Terörizm raporunda ise bu verilerin çok mütevazı olduğu ve PKK'nın, Avrupa çapında uyuşturucu kaçakçılığı yoluyla elde ettiği yıllık gelirin 1 milyar Euro'ya ulaştığı belirtilmiştir (Jane's, 2013). Bugün ise uluslararası ve ulusal raporlarda PKK'nın Afrika, Kafkas ve Balkanlar'dan Avrupa'ya giden yolda uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetlerinden elde ettiği yıllık gelirin 1,5 milyar doların üstünde olduğu tahmin edilmektedir (Tetik ve Görücü, 2019). Avrupa uyuşturucu kaçakçılığı pazarının %80'ini kontrol eden PKK, pazarın her alanında profesyonelce faaliyet göstermektedir.

PKK terör örgütünün yıllık gelirinin üçte birini oluşturan finansman kaynağı, gasplardır. Birçok yerde, farklı şekillerde zorla toplanan gelirler, hedeflenen kişilerin durumuna göre farklı isimler almaktadır. Bunlar; gümrük, vergi, komisyon, üyelik aidatı ve ev koruma harcı şeklindedir. PKK örgüt finansmanında özellikle kaçakçılar, işadamları, sanatçılar ve yurtdışında yaşayan Kürtlerden önemli düzeyde gelirler elde etmiştir. Jane's Terörizm Raporu'nda, doğu ve güneydoğu bölgelerinde devlet ihalesine giren işadamlarının gelirlerinin %10'unu ya da %20'sini PKK'ya ödemek zorunda kaldığı ve bu bölgelerde verilen devlet ihalelerinin toplam değerinin en az 800 milyon dolar olduğu belirtilmiştir. Gasp ile en çok gelirin toplandığı ülkeler İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Libya, Romanya, Rusya, Hollanda, Danimarka, Fransa, İtalya, İsviçre ve İngiltere'dir. Bu ülkelerde, insanlar gazeteler ve dergilere üye yaptırılmış, propaganda kitapları ve konser biletleri zorla satılmıştır. Satılan yayınların fiyatı ise müşterinin gelir düzeyine göre belirlenmiştir. Forbes verilerine göre örgütün Avrupa'dan elde ettiği gasp gelirleri yıllık yaklaşık 30 bin dolar düzeyindedir (Forbes, 2018). Örgüt para transferlerini nakit kuryeler, "Hawala" ağları¹, yasadışı döviz

¹ Hawala: Paranın gerçek / fiziksel nakit hareketi olmadan, güven esasına dayalı bir şekilde bir broker ağı (hawaladars) aracılığıyla aktarıldığı transfer yöntemidir. Hawala, paranın normal bankacılık rotaları dışındaki yollarla aktarılmasından

büroları ve ödeme kuruluşlarının yanında paravan şirketler ve hayır kurumları (Kürdistan İşverenler Sendikası, Kürt Halkıyla Dayanışma Konseyi ve İskandinav Kürt Barış Konseyi gibi) yoluyla gerçekleştirmektedir.

DHKP/C ve diğer sol örgütlerin finansmanının büyük çoğunluğunu Avrupa'dan gelen bağışlar, eğlence etkinlikleri ve yayın satışı yoluyla elde edilen gelirler oluşturmaktadır (European Union Terrorism Situation And Trend Report, 2020). Bunun yanında Suriye'nin bazı bölgelerindeki kanunsuzluklardan yararlanarak gerçekleştirilen uyuşturucu kaçakçılığı ile bu tür türev organizasyonlar da finansman aracı olarak kullanılmaktadır (Türkiye Uyuşturucu Raporu, 2020). Ayrıca PKK'nın bu örgütlere fon sağladığı da bilinmektedir.

Türk devleti içerisinde paralel veya gölge gruplar oluşturarak faaliyet gösteren FETÖ'nün ise 2015 yılı Temmuz ayındaki darbe girişimine kadar görünüşte yasal faaliyetler ile örgütü finanse ettiği görülmektedir. FETÖ'nün devlet içindeki konumunu kullanarak fonları kendi amaçları doğrultusunda yönlendirdiğine dair görüşler mevcuttur. Bu meşru görülen faaliyetler yoluyla örgüt, devlet gelirlerini örgütün finansmanında kullanmıştır. Örgütü besleyen bir diğer finansman ise Bank Asya olmuştur. Örgüt, devletten elde ettiği fonlar ve Bank Asya ile örgütsel yapıyı oluşturan tüm unsurları beslemiştir. Bu besleme neticesinde örgüt, 160 ülkede okul, etüt merkezi, yurt, kültür merkezi, medya kuruluşu, matbaa, yayınevi, dernek, şirket (kargo şirketi gibi), holding (Kaynak Holding ve Kozal-İpek Holding gibi) ve sivil toplum örgütleri (The Respect Institute gibi) ile gelirlerini artırmıştır. Kompleks bir yapıdan oluşan örgütün 2 binin üzerinde kuruluşunun olduğu bilinmektedir. Örgütün bir diğer finansman yöntemi ise kredi yolsuzluğudur. Banka yolu ile yaklaşık 4 milyar liralık sözde sorunlu kredinin, FETÖ'ye ait şirketlere ve gruplara aktarıldığı yani paravan şirketler yoluyla örgü-

dolayı yeraltı bankacılığı olarak da adlandırılmaktadır. Bu uygulama daha çok Orta Doğu, Kuzey Afrika ülkelerinde ve Hindistan'da tercih edilmektedir.

tün kasasına gittiği tespit edilmiştir. Darbe girişimi sonrası devlet kurumlarının örgüt üyelerinden tasfiye edilmesi ile örgütün devlet fonlarına erişimi kesilmiş, ülke içerisinde örgüt finansmanı ile etkin bir şekilde mücadele edilmiştir. Bu mücadele sonucunda FETÖ'nün toplam 48,5 milyar TL'si devlet kasasına geçmiştir (CNN Türk, 2018). Bugün de hâlâ örgütün finansmanı ile mücadele edilmektedir ancak örgüt, uluslararası yaygınlığı sayesinde finansman konusunda hiçbir zorluk yaşamamaktadır. Örgütün mali büyüklüğüne ilişkin Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan Çatı İddianame'sinde FETÖ'nün Türkiye'de ve dünyada toplam 150 milyar dolar değerinde bir fona sahip olduğu belirtilmiştir (Anadolu Ajansı, 2020). Örgütün para transferleri paravan şirketler, "Hawala" ağları, şahıs ve şirket hesapları ile gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de yıkıcı saldırılar gerçekleştiren ve bir dönem küresel açıdan en büyük tehditlerden biri olarak görülen IŞİD terör örgütünün ise finansmanında birincil gelir kaynağı petroldür. IŞİD, Irak ve Suriye'de ele geçirdiği topraklardaki petrol rafinelerini gasp ederek, çıkardığı petrolü gayri resmî yollardan ülkelere satmış ve büyük gelirler elde etmiştir. Öyle ki, örgüt ABD'nin hava saldırıları ile kullandığı rafinelerin vurulması sonucunda petrol üretiminin azaldığı zamanlarda dahi günlük 250.000 ile 1,5 milyon dolar arasında gelir elde etmiştir (Salman ve Bayoumy, 2014). Örgütün diğer finansman kaynakları içerisinde dışarıdan yapılan bağışlar, çocuk kaçakçılığı, vergi, fidye, antika eser satışı (Örgüt, Nabuk kentindeki 8000 yıllık tarihî eserlerin satışından 36 milyon dolar gelir elde etmiştir), rüşvet, kaçakçılık, kadın ticareti ve banka soygunlarından elde edilen gelirler yer almıştır. Örgüt, yayıldığı geniş coğrafyanın etkisiyle, 2 milyar dolar düzeyinde devasa bir bütçeye ulaşmıştır (Levit, 2014). Başka kaynaklarda yer alan bilgilere göre ise aktif olduğu dönemlerde örgütün bütçesi 2,4 milyar doları aşmıştır (Chulov, 2014). Örgütün elde ettiği gelirleri transfer etme yöntemleri yasal ve yasal olmayan para transfer hizmetleri, nakit kuryeler, lisanssız döviz büroları,

değerli metal ve taş alımı şeklindedir. IŞİD, Ocak 2017'den beri Türkiye topraklarında herhangi bir terör saldırısı gerçekleştirmemiş olsa da Türkiye için hâlâ aktif bir terör tehdididir ve örgütün, yeniden canlanmasını sağlayacak olan Türkiye'deki finans ağları ile aktif bir şekilde mücadele edilmektedir.

5. PKK Terörünün Türkiye'ye Maliyeti

Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya bölgelerinin kesişim noktası olan Türkiye, dünyada terörden en fazla etkilenen ülkelerden biridir. Bu nedenle Türkiye, uzun yıllardır çeşitli terör örgütleri ile mücadele etmek zorunda kalmış ve terör örgütleri Türkiye'nin hem zaman, enerji ve beşerî sermayesini çalmış hem de büyük ekonomik maliyetlere katlanmasına neden olmuştur. Terörün enflasyon, işsizlik, beşerî sermaye, büyüme ve kalkınmadan dış ticaret, doğrudan yabancı yatırım, turizm, tarım ve hayvancılık, ulaştırma, tüketim ve tasarruflara kadar uzanan kısa ve uzun vadede de değişebilen negatif etkileri söz konusudur. Bu mikro ve makro etkilerin boyutu göz önüne alındığında terörün, ekonomide (maliyet ve üretici, tüketici ve yatırımcı üzerinde negatif etki) büyük bir çarpan etkisi yarattığı yorumunda bulunmak yerinde olacaktır. 2016 yılı çalışmalarında terörün, Türkiye ekonomisine yıllık maliyetinin 40 milyar dolar (TRT HABER, 2016) geçen süreçte ise toplam maliyetinin 2 trilyon dolar olduğu yönünde tahminler yapılmaktadır (Anadolu Ajansı, 2021). Rakamların ulaştığı boyuta bakıldığında Türkiye'nin terörle mücadeleyi en önemli millî güvenlik gündemlerinden biri olarak ele aldığını ve buna uygun önemli bir bütçe kalemi ayırdığını, dolayısıyla bütçe üzerinde önemli bir yük oluşturmaya devam ettiğini görmek mümkündür. Türkiye terörle mücadelede önemli başarılar elde etmiş olsa da halen mücadele tüm kararlılığıyla devam etmektedir. Bu ise maliyetlerin artış göstermeye devam edeceği anlamına gelmektedir.

Terörün Türkiye'ye maliyetinin en acısı şüphesiz yaşanan can kayıplarıdır. İnsan hayatının paha biçilmez bir değere sahip oldu-

ğu düşünülduğünde, terörle mücadele sürecinde verilen şehitlerin, hayatını kaybeden vatandaşların ve etkisiz hale getirilen teröristlerin sebep olduğu beşerî maliyet, aslında terörün en acı tarafıdır. Bir insan ömrü için asla mali bir değer biçilemez. Ancak bir insanın yetiştirme sürecinde kendisine harcanan beslenme, eğitim, sağlık, giyim-kuşam, sosyal yaşam masrafları dikkate alındığında, en basit mali hesaplamayla bile can kayıplarının, ülke ekonomisine yüklediği ağır bedel ortaya çıkmaktadır. Terör nedeniyle yaşanan can kayıplarına dair literatürde birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar detaylıca incelendiğinde terör olaylarından kaynaklanan ölüm maliyeti, 1988 yılında Cohen tarafından 2 milyon dolar, 1993 ve 1996 yıllarında Miller ve ark. tarafından sırasıyla 4.144 ve 4.380 milyon dolar, 2001 yılında Aos ve ark. tarafından 4.423 milyon dolar, 2004 yılında Cohen ve ark. tarafından 11.350 milyon dolar ve son olarak 2009 yılında McCollister ve ark. tarafından 8.982 milyon dolar olarak hesaplanmıştır. Bir kişinin ölüm maliyetinin 4,144-11,35 milyon dolar arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte terör olayları nedeniyle yaralanan kişilerin maliyeti, Sandler ve ark. tarafından 2009 yılında terör nedeniyle gerçekleşen bir ölüm maliyetinin 0,57'si olarak tahmin edilmiştir. Bu değer, Sandler ve ark. tarafından bileşik sakatlık ağırlığı olarak ifade edilmiştir (Sandler vd., 2009). Bu çalışmalar ışığında Türkiye'de terörün beşerî maliyetlerini hesaplamak mümkündür. 2009 yılı verileri kapsamında terör nedeniyle ölen bir kişinin maliyeti 8.982 milyon dolar, yaralanan bir kişinin maliyeti ise 5.119 milyon dolar olarak baz alınmıştır.

Yapılan hesaplamalar sonucunda terörün toplam beşerî maliyeti 309.426 milyar dolar (ölüm + yaralanma) olarak hesaplanmıştır. Bu maliyetler içerisinde 124.175 milyar dolar ölüm maliyetini, 185.251 milyar dolar ise yaralanma maliyetini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, savaşta yaralananların bakımının ailelere yüklenmesi de terörün maliyetleri arasında sayılmalıdır. Çünkü yaralanan kişinin

bakımını üstlenen bireyler ülkenin üretimine katkı sağlayamamaktadır. Bu konuda yeterli veri olmaması nedeniyle hesaba dâhil edilememiştir. Ancak unutulmamalıdır ki bu yaşanan can kayıplarının mali boyutu ve sevdiklerinde sebep olduğu üzüntünün yanı sıra, kalanların hayatında açtığı kapanmaz boşluğun değeri bu rakamlardan çok daha fazlasıdır. Örneğin, babasını kaybeden bir şehit evladının veya evladını kaybeden bir annenin yaşadığı acının boyutunu hesaplamak hiçbir ekonomi uzmanı için mümkün değildir.

Tablo 2: 1984-2020 Yılları Arasında Terör Olaylarında Yaşanan Zayıyat (Türkiye Geneli)

	Güvenlik Görevlisi		Vatandaş			Güvenlik Görevlisi		Vatandaş	
	Şehit	Yaralı	Ölü	Yaralı		Şehit	Yaralı	Ölü	Yaralı
1984	26	45	28	12	2003	26	168	11	17
1985	60	74	81	63	2004	81	370	24	110
1986	53	45	63	46	2005	113	551	34	333
1987	74	93	229	103	2006	110	559	44	434
1988	56	79	103	31	2007	148	434	33	179
1989	156	217	175	75	2008	140	720	62	373
1990	173	356	201	176	2009	64	519	24	154
1991	283	605	184	303	2010	116	608	26	130
1992	683	1302	685	822	2011	142	915	48	281
1993	745	1353	1201	983	2012	186	881	39	270
1994	1084	2584	906	1300	2013	5	187	9	100
1995	683	1415	351	459	2014	18	619	50	417
1996	603	1376	156	243	2015	205	1269	105	567
1997	440	871	167	258	2016	651	3499	247	1610
1998	350	731	100	325	2017	173	608	48	323
1999	219	699	118	269	2018	117	419	25	168
2000	24	76	30	37	2019	71	266	48	232
2001	22	105	11	34	2020	12	62	22	51
2002	11	137	12	19	Toplam	8128	24837	5700	11347

Kaynak: İçişleri Bakanlığı ve Millî Savunma Bakanlığı verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Beşerî harcamaların yanı sıra en büyük harcama kalemi savunma giderleridir. Bu süreçte envantere katılan uçak, helikopter, tank, top, obüs, roket, çeşitli tüfek tipleri ve diğer askerî malzemeler, devlet bütçesi üzerinde ağır bir yük oluşturmaktadır. Ayrıca bu silah sistemlerinin kullanımı sırasında harcanan mühimmatların maliyeti de ekonomi üzerinde ağır bir yüküdür.

Tablo 3: 1984-2020 Yılları Savunma Harcamaları

	Milyar \$		Milyar \$
1984	2.190	2003	10.277
1985	2.365	2004	10.920
1986	2.769	2005	12.081
1987	2.889	2006	13.036
1988	2.663	2007	14.987
1989	3.373	2008	16.809
1990	5.315	2009	16.047
1991	5.670	2010	17.650
1992	6.157	2011	17.006
1993	7.075	2012	17.694
1994	5.293	2013	18.427
1995	6.606	2014	17.576
1996	7.512	2015	15.668
1997	7.791	2016	17.827
1998	8.781	2017	17.822
1999	9.951	2018	19.648
2000	9.993	2019	20.603
2001	7.216	2020	17.724
2002	9.050	Toplam	404.411

Kaynak: SIPRI verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3, Türkiye'nin yıllara göre savunma harcamalarını göstermektedir. Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye'nin savunma harcamalarının PKK terörünün başladığı yıllardan itibaren çok hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir. Öyle ki 1984 yılında sadece 2,2 milyar dolar olan savunma harcamalarının terörist başının yakalandığı yıl olan 1999 yılında yaklaşık 10 milyar dolar düzeyine çıktığı görülmektedir. Terörist başının yakalanması sonrası terör örgütünün sözde ateşkes kararı alıp silahlı unsurlarını yurt dışına çıkarmaya

başlamasıyla birlikte, savunma harcaması bir süre sabit kalsa da bu durum kalıcı olmamıştır. PKK, 2004'ten sonra, terör saldırılarına yeniden başlamış, buna karşılık güvenlik güçleri de operasyonlarına aralıksız bir şekilde devam etmiştir. Terör operasyonlarının artış göstermesi neticesinde, Türkiye'nin 2010-2019 yılları arasındaki savunma harcamalarında yaklaşık %86'lık bir artış yaşanmıştır. SIPRI verilerine göre, Türkiye, 2019 yılında 20,6 milyar dolar savunma harcaması yaparak, dünya sıralamasında 15'inci sırada yer almıştır. Türkiye'nin 2020 yılındaki savunma harcaması ise, terör örgütündeki gerilemeye paralel olarak 17,7 milyar dolara, dünya sıralaması ise 16'ya gerilemiştir.

Stimson Çalışma Grubu'nun 2018 yılında hazırladığı "Terörizm Harcamaları" adlı raporda, ABD'de terörizm harcamalarının savunma harcamaları içerisindeki payı savaş yıllarında en çok %43 savaş olmayan yıllarda en az %13 olarak gerçekleşmiştir (Stimson, 2018). Bu çalışmadan yola çıkılarak Türkiye'nin terörizm harcamalarını hesaplayabilmek için 2013, 2014 ve 2015 yılları için %13 geri kalan yıllar için ise %43 oranında terörizm harcamaları yapıldığı varsayılmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda savunma harcamalarındaki terör harcamaları düzeyinin 158.522 milyar dolar² olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Terörle mücadelede verilen şehitlerin ve hayatını kaybeden vatandaşların yanı sıra yaralanan güvenlik güçleri ve vatandaşlar da bulunmaktadır. Yaralı personelin ve vatandaşların tedavi edilip sağlığına kavuşturulmaları sürecinde yapılan sağlık ve tedavi harcamalarını da terörün maliyeti kapsamında maliyet olarak ele almak gerekmektedir. Ayrıca şehit aileleri ve gazilere ödenen tazminatlar da bir başka maliyet unsurudur. Tablo 4, Türkiye'de kişi başına gerçekleşen toplam harcamaları ve sağlık harcamalarını göstermektedir.

² 2013-2014 ve 2015 yıllarında gerçekleştirilen harcamaların %13'ü geri kalan yılların ise %43'ü terör maliyeti kabul edilerek yapılan hesaplama sonucudur.

Literatürde savunma harcamaları ve sosyal harcamalar (eğitim ve sağlık gibi) arasında ulusal bütçede bir denge olduğunu varsayan birçok ekonomist ve buna ilişkin birçok çalışma mevcuttur. Hükümetin savunma harcamalarındaki artışı dengelemek adına ulusal bütçede sağlık ve eğitim harcamalarında bir azalışa gideceği öngörülmektedir. Ancak Türkiye özelinde sağlık harcamalarının 2000-2011 yılları arasında sürekli arttığı, özellikle 2008 yılında kişi başına düşen harcamanın 570 dolar düzeyine kadar yükseldiği görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de Kişi Başına Düşen Toplam Harcamalar ve Sağlık Harcamaları Düzeyi

	Sağlık Harcaması (Kişi Başı, \$)	Toplam Harcama (Kişi Başı, \$)		Sağlık Harcaması (Kişi Başı, \$)	Toplam Harcama (Kişi Başı, \$)
2000	199.5	1.672	2010	539.3	3.775
2001	153.6	1.358	2011	531.4	3.718
2002	186.7	1.485	2012	524.2	3.972
2003	238.7	1.801	2013	551.4	4.238
2004	299.5	2.080	2014	252.8	3.993
2005	364.9	2.395	2015	453.1	3.642
2006	416.9	2.709	2016	466.8	3.796
2007	512.8	3.224	2017	442.6	3.548
2008	570.8	3.686	2018	390	3.289
2009	500.2	3.392	2019	428.2	3.273

Kaynak: World Bank ve World Health Organization verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Terörün bir diğer maliyet unsuru ise terör olayları ve operasyonlar sonrası yapılan yeniden inşa ve rehabilitasyon harcamalarıdır. Ulaştırma, enerji, sanayi ve tarım sektörleri başta olmak üzere eğitim, sağlık, adalet ve benzeri sosyal sektörlerle ilişkin yatırımların engellenmesine bağlı maliyetler de terörün Türkiye’ye maliyetinin tespiti bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Bu maliyetleri en doğru şekilde açıklayacağı düşünülen gösterge gayrisafi sabit sermaye oluşumudur. Gayrisafi sabit sermaye oluşumu, ekonomide bir yıl içerisinde yapılan özel ve kamu sektörü

yatırımlarının toplamını ifade etmektedir. Bu yatırımlar, arazi iyileştirmelerini (çitler, kanalizasyon vb.); tesis, makine ve ekipman alımları; ve okullar, ofisler, hastaneler, özel konutlar ve ticarî ve endüstriyel binalar dahil olmak üzere yolların, demiryollarının ve benzerlerinin inşasını içermektedir.

Tablo 5: 1984-2020 Yılları Arası Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu

	Milyar \$		Milyar \$
1984	8.63	2003	65.05
1985	10.26	2004	102.94
1986	12.97	2005	133.71
1987	21.57	2006	158.59
1988	23.72	2007	190.09
1989	24.43	2008	205.54
1990	34.45	2009	144.32
1991	35,54	2010	151.41
1992	36.44	2011	231.71
1993	45.98	2012	238.26
1994	31.96	2013	271.49
1995	40.39	2014	269.91
1996	45.53	2015	255.44
1997	50.15	2016	253.15
1998	64.72	2017	256.47
1999	50.97	2018	230.86
2000	60.92	2019	196.97
2001	36.21	2020	195.83
2002	46.78		

Kaynak: World Bank verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Literatürde yer alan dışlama etkisi (arz) teorisi, savunma harcamalarının verimli harcamalar ve özellikle refah harcamaları (eğitim sağlık ve diğer sosyal refah harcamaları) aleyhine arttığını ifade etmektedir. Dışlama teorisi, savunma harcamalarına ayrılan fonların, fırsat maliyetinin sosyal refah harcamalarındaki azalma olduğu ve bu durumun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşe göre eğitim ve sağlık harcamaları gibi sosyal refaha yapılacak doğrudan harcamalar refah üzerinde savunma harcamalarına kıyasla daha verimli bir etki yaratacaktır (Mintz ve Huang, 1990). Dışlama teorisinde, bütçe kısıtı altında sa-

vunma harcamalarına pay ayrılması ya da payın artırılmasının ekonomik büyüme üzerinde doğrudan etkili olan sabit yatırım harcamalarını, merkezi-yerel yönetim harcamalarını ve beşerî sermaye oluşumunu destekleyen kamu harcamalarını olumsuz etkilemektedir (Lin, et. al., 2015).

Dışlama teorisi çerçevesinde Türkiye'nin yatırım harcamalarını artırırken, savunma harcamalarını azaltması beklenmektedir. Ancak, Türkiye sosyal refah harcamalarını artırırken savunma harcamalarını azaltmamıştır. Bunun nedeninin 1984 yılından itibaren etkilerinin daha çok hissedildiği terör sorunlarının olabileceği düşünülmektedir. Terör riski yaşayan Türkiye, hem savunma harcamalarını hem de sosyal refah harcamalarını birlikte artırmak zorunda kalmıştır. Şüphesiz bu durum Türkiye ekonomisine büyük bir maliyet yüklemiştir. Çünkü savunma harcamalarında gerçekleşen her artış miktarı sosyal refah için gereken harcamaların daha az yapılması anlamına gelmektedir.

Tablo 5, Türkiye'nin yıllara göre yatırım harcamalarını göstermektedir. Tablo 5 incelendiğinde, 1984-1999 yılları arasında yatırımların, hızla arttığı görülmektedir. 1999-2002 yılları arasında yatırımlarda 2001 ekonomik krizi nedeniyle bir azalma yaşansa da 2003 yılı sonrasında artış hızla devam etmiştir. Öyle ki 2013 yılında yatırım düzeyi 271 milyar dolara kadar yükselmiştir. Türkiye, terör sorunu sebebiyle savunma harcamalarını artırırken sosyal refah harcamalarını azaltmamış, tam aksine sabit yatırım harcamalarını, merkezi-yerel yönetim harcamalarını artırmıştır. Özellikle 2004 yılı sonrasında yaşanan terör saldırıları sonucunda Doğu Anadolu bölgesinde sosyal ve ekonomik yaşam olumsuz etkilenmiştir. Bu doğrultuda bölge için yapılan yatırımlar diğer bölgelere kıyasla daha fazla gerçekleşmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi için yapılan yatırımlar Tablo 6'da yer almaktadır. Tabloda Diyarbakır, Mardin, Bitlis ve Bingöl şehirlerinin yatırımlarında yaşanan ani artışlar dikkat çekmektedir.

IMF'nin Finans ve Kalkınma isimli dergisinde 2015 yılında yayımlanan "Terörün Bedeli" başlıklı rapora göre, Türkiye teröre en çok maruz kalan 122 ülke arasında 7. sırada yer almıştır. Yine bu raporda terör nedeniyle, Türkiye'nin her yıl alabileceği uluslararası yatırımın sadece dörtte birini alabildiği belirtilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde terörün maliyetlerinin ortaya konduğu çalışmada, Türkiye'nin 1970-2011 dönemi boyunca terör ve terörün yarattığı siyasî ve ekonomik etki nedeniyle 378 milyar dolar doğrudan yabancı yatırımdan mahrum kaldığı tespit edilmiştir (Bandyopadhyay vd., June 2015). Bugün yapılan hesaplamalara göre, bu rakamın 698,1 milyar dolar seviyesine ulaştığı tespit edilmiştir.³

Tablo 6: Doğu Anadolu Bölgesi 2000-2018 Yılları Yatırım Ödeneksi (Bin TL)

	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Ağrı	43,573	121,808	215,325	267,702	204,985	84,006
Bingöl	45,714	178,301	294,358	326,191	213,549	70,004
Bitlis	50,603	70,238	101,772	136,714	158,78	85,423
Diyarbakır	158,76	469,201	1.130.827	1.369.143	1.556.929	1.042.845
Elazığ	37,496	85,849	253,869	328,492	369,506	233,046
Erzincan	26,751	118,886	245,538	226,644	218,395	214,46
Erzurum	153,266	337,293	505,934	698,318	756,022	299,475
Hakkâri	16,308	77,271	170,181	230,649	165,715	44,846
Kars	32,696	84,771	191,89	232,159	256,14	102,506
Mardin	250,69	330,623	1.115.096	1.120.459	1.191.761	929,635
Muş	70,267	76,837	151,397	125,654	164,256	73,232
Tunceli	23,592	46,364	92,834	116,572	125,427	29,012
Van	108,341	145,291	441,782	404,31	564,245	259,832
Şırnak	45,739	93,397	177,632	287,537	575,207	169,133
Ardahan	21,153	29,345	68,945	79,214	96,21	20,887

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

(**) Toplu ve toplulaştırılmış projelerin bir kısmının detayları ilgili kuruluşlar tarafından Kamu Yatırımları Bilgi Sistemi'ne bilahare girilecektir. Geçmiş yıllarla kıyaslanabilir değildir.

³ Türkiye'de 2011-2020 yılları arasında da terör koşullarında değişiklik olmaması sebebiyle IMF verileri dikkate alınarak DYY kaybı tekrar hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamada Türkiye'nin 1970-2020 yılları arasında yalnızca 232,7 milyar dolar düzeyinde DYY aldığı sonucuna ulaşılmıştır. IMF verilerine göre bu veri Türkiye'nin her yıl alabileceği uluslararası yatırımın sadece dörtte biridir. Bu doğrultuda Türkiye'nin normal koşullarda 1970-2020 yılları arasında 930,8 milyar dolar düzeyinde DYY alması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Terörün maliyeti unsurlarından birisi de kaçakçılıktır. Yasa dışı faaliyetler ile gelir elde etmek isteyen terör örgütlerinin başvurduğu yöntemlerin başında gelen kaçakçılık (uyuşturucu, akaryakıt ürünleri, tütün mamulleri, alkollü içkiler, elektronik eşyalar, gıda ürünleri, ilaç ve kozmetik ürünleri vb.), örgütler için önemli bir motivasyon kaynağı olmakla birlikte hedefe ulaşmak açısından ihtiyaç duyulan en etkili araçlardan da biridir. Tablo 7, Türkiye’de yıllara göre gerçekleşen kaçakçılık faaliyetlerindeki yakalama düzeyini göstermektedir.

Tablo 7: Yıllara Göre Ticarî Eşya ve Uyuşturucu Yakalamaları (milyon TL)

	2010	2012	2014	2016	2018	2019
Akaryakıt	26.647	113.024	157.540	281.048	178.965	405.876
Araç	86.728	52.577	297.936	177.113	298.861	329.709
Tütün-Alkol	20.442	52.417	60.789	113.055	168.135	2989.164
Tekstil	68.109	66.629	70.029	686.774	149.060	178.506
Tıbbi	8,193	5.772	11.493	43.663	55.571	110.143
Elektronik-Elektrik	29.078	105.186	536.478	62.017	134.316	93.970
Gıda	45.368	64.439	50.532	207.508	148.168	81.323
Makine Aksamı ve Yedek Parça	32.521	19.912	13.198	306.742	162.100	70.467
Döviz	802	5.532	4.965	15.633	46.794	49.061
Değerli Maden	5.360	18.438	28.327	38.499	37.932	42.757
Zirai	1.295	6.868.117	2.666	3.222	10.717	31.581
Kimyevi Madde	483	2.842.820	69.112	5.650	2.474	3.820
Silah ve Mühimmat	183	704,957	2.917	1.020	3.365	897
Tarihi Eser	VY	VY	253	71	38	90
Sahte Evrak	3,8	VY	VY	162	20	26
Çaşıtlı Eşya	67.034	77.660	97.306	454.692	317.184	416.377
Ticarî Eşya Toplamı	392.231	592.014	1.403.545	2.396.876	1.713.708	2.103.775
Uyuşturucu	43.803	151.717	181.241	236.110	1.320.771	1.602.167
TOPLAM	436.034	743.732	1.584.787	2.632.986	3.034.480	3.165.943
TOPLAM (\$)	290.689	415.492	723.647	871.849	630.869	558.367

Kaynak: Ticaret Bakanlığı verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur

*: TCMB tarafından derlenen yıllık döviz kuru verileri ile hesaplanmıştır.

Kaçakçılık sadece terör örgütleri için değil kaçakçılığın gerçekleştiği ülkeler için de büyük önem arz etmektedir. Bunun nedeni ise ekonomide yarattığı maliyet unsurudur. Ekonomik istikrarın önündeki önemli engeller içerisinde yer alan kaçakçılık, kayıtlı istihdam alanlarının açılmasını engellemekte, haksız rekabet nedeniyle işletmelerin faaliyetlerine zarar vermekte kısacası gelir, vergi ve istihdam kayıplarına yol açmaktadır. Kaçakçılık faaliyetleri doğrultusunda en çok gelir kaybı yaşanan kalemler içerisinde tütün ve akaryakıt yer almaktadır. KOM raporlarında, tütün kaçakçılığı nedeniyle 2011 yılında 400 milyon TL, 2014 yılında 520 milyon TL, 2015 yılında 800 milyon TL, 2016 yılında 400 milyon TL ve 2018 ve 2019 yıllarında ise 3 milyar TL vergi kaybı yaşandığı belirtilmiştir (KOM, 2011:2014:2015:2016:2018:2019). Tütün kaçakçılığının en çok gerçekleştiği şehirler incelendiğinde Van, Şanlıurfa, Ağrı, Adana, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin ve Şırnak karşımıza çıkmaktadır. Akaryakıt kaçakçılığının en çok gerçekleştiği şehirler ise Hatay, Batman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adana, İstanbul, İzmir ve Ankara'dır. 2016 yılında Ankara Ticaret Odası tarafından hazırlanan 'Kaçak Ekonomisi' başlıklı raporda, Türkiye ekonomisinin ülkeye kaçak yollar ile giren mallar nedeni ile yıllık 20 milyar dolar zarara uğradığı belirtilmiştir (CNNTürk, 2017). Bu veri kapsamında değerlendirildiğinde kaçakçılık faaliyetleri nedeniyle uğranılan zararın boyutu 740 milyar dolardır.

Terör saldırılarının döviz kuru üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, bir terör olayının hem kısa hem de uzun vadede döviz kuru üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmaya göre, bir terör saldırısı, bir sonraki işlem gününde Türk lirasının Sterlin karşısında %0,024 gelecek ay ise %0,0706 oranında değer kaybetmesine neden olmaktadır. Türkiye'deki terör saldırılarının tarihsel sayısı göz önüne alındığında, kişi başına düşen değer kaybı küçük gibi görünse de, etkisi büyük olmaktadır. Örneğin, 100 kişinin hayatını kaybettiği bir terör saldırısı, Türk lirasının Sterlin karşısında yaklaşık %2,4 değer kaybetmesine neden

olmaktadır (Maitha vd., 2017). Bu durumun Dolar ve Euro için de geçerli olduğunu kanıtlayan göstergeler mevcuttur.⁴ Bu değer kayıplarının önemi, dış ticaret, dış borç ödemesi, hisse senedi ve finans piyasası üzerindeki etkileri göz önüne alındığında daha net anlaşılacaktır. 100 zayıt verilen bir terör saldırısı, yurt içinde üretilen malları uluslararası pazarda daha ucuz hale getirecek ve yabancı malları ithal etmeyi pahalı hale getirerek enflasyona neden olacaktır. Benzer şekilde, aynı terörist saldırı, Sterlin, Dolar ve Euro kredilerinin ödenmesini daha pahalı hale getirecektir. Tüm bu gelişmeler ise terörün var olan maliyetinin daha çok artmasına neden olacaktır.

Terörün Türkiye ekonomisine maliyetini görebileceğimiz diğer unsurlar, turizm ve dış ticarettir. Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı bir ülke grubu için 1996-2010 yılları arasında yapılan bir çalışmada, terör verilerinde yaşanacak artış karşısında ihracat rakamlarının %6,29 ve ülkeye gelen turist sayısının %14,79 oranında azaldığı tespit edilmiştir. (Altay ve ark., 2013) Yani, belirtilen dönemler içerisinde hem ihracat hem de turizm göstergelerinde gerçekleşen değerler, terör sorunu nedeniyle olması gereken değerlerin altında gerçekleşmiştir. Bu durum ülke ekonomisine maliyet olarak yansımaktadır.

Terörün maliyeti konusunda bu güne kadar açıklanmış resmî bir veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte resmî ağızlardan konuya ilişkin yapılmış bazı açıklamalar olmuştur. Bunların başında Numan Kurtulmuş'un Ekim 2013 yılında yaptığı "28 yıllık maliyetin 2,3 trilyon TL" olduğu açıklaması, Haziran 2018'de yaptığı "terörün 1984'ten bu yana Türkiye'ye maliyetinin 1,5 trilyon dolar" olduğu açıklaması ve Ekim 2019'da CNN Türk yayınında "terörün Türkiye'ye maliyetinin 2 trilyon dolar" olduğu açıklaması; eski

⁴ 20 Temmuz 2015 tarihinde yaşanan Suruç Patlaması öncesi 2.63 olan döviz kuru 22 Temmuz günü 2.70'e (TCMB, https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kur2015_tr.html); 10 Aralık 2016 tarihinde yaşanan İstanbul Vodafone Arena saldırısından bir gün önce 9 Aralık günü 3.45 olan döviz kuru 12 Aralık günü 3.51'e yükselmiştir (TCMB, https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kur2016_tr.html).

Başbakan Binali Yıldırım'ın ise Ekim 2019'da TRT World Forum'da yaptığı "Ticaret Savaşları ve Küresel Kalkınmanın Önündeki Riskler" başlıklı konuşmasında terörün yıllık ortalama maliyetinin 42 milyar dolar, toplam maliyetinin de 1,5 trilyon dolar olduğunu açıklaması gelmektedir. Tüm bunlar ve yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin savunma ve güvenlik harcamaları, turizm gelirlerine etkisi, doğrudan yabancı yatırımlara etkisi, kamu yatırımlarının gecikmesine etkisi, istihdama etkisi, borçlanma maliyetine etkisi, büyüme performansına etkisi, onarım ve yeniden inşaya etkisi, tazminat ve benzeri ödemeler de dikkate alınarak yapılan çalışması çerçevesinde terörün Türkiye'ye maliyeti konusunda şu değerlendirmeler yapılabilecektir.

Tablo 8: Terörün Türkiye Ekonomisine Toplam Maliyeti (1984-2020, Milyar \$)

	Toplam (Milyar \$)
İktisadî Maliyetler (Kaçakçılık Maliyeti + Savunma Harcamaları Maliyeti) Kaçakçılık Maliyeti: 740.000 Savunma Harcamaları Maliyeti: 158.522	898.522
Beşerî Maliyetler (Yaralanma + Ölüm Maliyeti) Yaralanma Maliyeti: 185.251 Ölüm Maliyeti: 124.175	309.426
Küresel Maliyet (DYY Kaybı)	698.100
Toplam Maliyet	1.906,048

Not: Mevcut veriler kapsamında yazar tarafından hesaplanmıştır.

Terörün ekonomide oluşturduğu tahribat rakamsal boyutlarla ele alındığında ortaya çıkan sonuçlar çok çarpıcıdır. Bu çalışmada Türkiye ekonomisine terörün toplam maliyeti 1.906 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır. Bu maliyet içerisinde Türk lirasında yaşanan değer kaybı ve ihracat ile turizm gelirlerinde yaşanan kayıplar yer almamaktadır. Dolayısıyla 1.906,048 trilyon dolar olarak hesaplanan PKK terörünün maliyeti, minimum maliyet olarak görülmektedir.

Kullanılabilir sağlıklı verilere ulaşılması hâlinde terörün maliyetinin daha yüksek çıkacağı tahmin edilmektedir. Ulaşılan sonuçlar kapsamında sadece PKK terörünün ülke ekonomisine 37 yıllık maliyeti ile yaklaşık 635 adet Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 1588 adet Osmaniye Köprüsü, 238 adet Kuzey Marmara Otoyolu, 173 adet İzmir-İstanbul Otoyolu, 59 adet Güneydoğu Anadolu Projesi, 427 adet Marmaray ve 86 adet İstanbul Havalimanı, 476 adet Atatürk Barajı, 1846 adet Ankara Şehir Hastanesi (3.711 Yataklı), 1549 adet İstanbul Başakşehir Şehir Hastanesi (2.682 Yataklı), 2082 adet Adana Şehir Hastanesi (1.550 Yataklı), 181.336 adet İlkokul-Ortaokul ve Lise (24 derslikli), 762 adet S-400 Hava Savunma Sistemi, 544 adet Patriot Füze Savunma Sistemi, 7624 adet F-35 hizmete sunulabilirdi.

Tablo 8’de yer alan maliyet içerisinde Fetullahçı Terör Örgütü’nün ve diğer terör örgütlerinin maliyeti yer almamaktadır. Bununla birlikte bu konuda yapılan sınırlı çalışmalara göre (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sefer Şener’in Anadolu Ajansı’na 14 Temmuz 2020 tarihinde gerçekleştirdiği röportaj) 15 Temmuz hain FETÖ darbe teşebbüsünün doğrudan kişi başı maliyetinin yaklaşık 2 bin doları, ülke ekonomisine dolaylı maliyeti ise 350 milyar doları bulmuştur. FETÖ’nün ekonomiye etkileri hâlâ devam etmektedir. Bu sebeple bu tespitin de minimum maliyet olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. 14 Temmuz 2016 tarihinde günü 2,8778’den kapatan dolar/TL, 15 Temmuz’daki FETÖ’nün darbe girişiminin basına yansması sonucu yurt dışı piyasalarda %5,1’lik artışla 3,0250 seviyesine kadar yükselmiştir. FETÖ darbe girişiminin büyük oranda bastırıldığı pazartesi günü, BIST 100 endeksi 15 Temmuz cuma günü kapanışa göre günü %7,08 düşüşle 76.957,61 puandan günü tamamlamış, haftanın devamında ise düşüş eğilimini sürdüren endeks, haftayı %13,39’luk değer kaybıyla kapatmıştır. Haziran 2015 tarihinde 107,4 seviyesinde olan sanayi üretim endeksi, Temmuz ayında 20 puandan fazla gerileyerek 86,9 seviyesine inmiştir. Tüm bunların yanında ticarî aktivitede de önemli bir düşüş gözlenmiş ve Temmuz ayında ihracat bir önceki yılın aynı dönemi-

ne göre %11,5, ithalat da bir önceki yılın aynı dönemine göre %19,4 düşmüştür (Anadolu Ajansı, 2020).

Bugün Türkiye terör sorunlarını yaşamamış olsaydı ve ortaya çıkan maliyeti, üretime, yatırıma, eğitime, sağlığa, AR-GE'ye ve teknolojik altyapıya harcayacak, cari açık, enflasyon, istihdam ve faiz gibi ekonominin temel dinamiklerini ilgilendiren sorunlar ile karşı karşıya kalmayacak ve güçlü bir ekonomiye sahip olacaktı. Bunun yanında ilgili alanlara aktarılan bu bütçeler, Türkiye'nin gelişmiş ülkeler seviyesine yükselmesinde önemli rol oynayacak ve Türkiye'nin küresel ülke sıralamasında ilk 10 ekonomi içerisinde yer alması mümkün hale gelebilecekti.

Elde edilen veriler doğrultusunda, terörün ortaya çıkardığı maliyetin, Türkiye'yi topyekün devlet hedeflerinden uzaklaştırdığı ve ekonomiye büyük bir yük yüklediği sonucuna ulaşılmaktadır. Terör, huzura, refaha ve en temel insan hakkı olan yaşama hakkına kasteden bir insanlık suçudur.

Sonuç

Terör, Türkiye'de 1970'li yıllardan sonra giderek artan şiddet eylemleri ve ortaya çıkan can kayıpları nedeniyle en çok endişe duyulan ve üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Rastgele bir şekilde seçilen veyahut sembolik bir değeri olan kişilerin şiddet aracı olarak kullanıldığı bir savaş yöntemi olarak tanımlanan terör, çok farklı biçimlerde ve nedenlerde ortaya çıkmaktadır.

Terör, ekonomik küreselleşme süreciyle yani 1950-1960'lı yıllarda yeni bir boyut kazanmış, yaşanan teknolojik devrimler ile daha yıkıcı, daha ölümcül bir hal almıştır. Dolayısıyla terör, küreselleşme ile daha geniş bir etki alanı elde etmiş, örgütlerin politik veya ideolojik nedenlerle şiddet eylemlerine başvurması sonucu insani, siyasi, ekonomik ve hukukî açıdan muazzam boyutlara ulaşan zararlar ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerle politik karar vericiler uzun sürelerce terörün, sadece şiddet eylemlerini engellemeye yönelik konulara odaklanmış ve askerî kuvvetler ile terör sorunundan kurtulmaya

çalışmıştır. Ancak askerî kuvvetler ile terör sorunundan tamamen kurtulmak imkânsızdır.

Terör ile etkili bir şekilde mücadele, kısa vadeli atılan adımlar yerine hem ulusal hem de uluslararası açıdan geniş sonuçları olacak uzun süreli bir strateji ile mümkündür. Terör örgütleri ideoloji, üye ve finansman olmak üzere üç temel unsurdan meydana gelmektedir. Bu noktada terör sorunu ile mücadelede uzun süreli bir strateji terörün finansmanı ile mümkündür. Finansman, örgütlerin operasyonel kabiliyetini ve motivasyonunu doğrudan etkileyen önemli bir etkidir. Bu açıdan bakıldığında terörün finansman kaynaklarının belirlenmesi ve ortadan kaldırılması, yani terörün finansmanının bir zaafa uğratılması terör örgütlerinin varlığını tehlikeye atacaktır, amacına ulaşma konusunda başarı şansını da ciddi oranda azaltacaktır.

Terör örgütleri doğrudan maddi bir çıkar gözetmese de varlıklarını idame ettirebilmek için güçlü finansman kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçlar eylemlerin finanse edilmesi için gereken maliyetler yani eylem içi maliyetler ve örgütün destek altyapısının geliştirilmesi, korunması ve ideolojinin tanıtılması amacıyla gereken geniş kurumsal maliyetler yani eylem dışı maliyetler olarak nitelendirilmektedir.

Terörün finansmanı, örgütlerin yayıldığı alanın genişliği ile doğru orantılıdır. Örgütün büyük çaplı olması yani üye sayısı, faaliyet gösterilen coğrafyanın büyük olması, büyük finansman ihtiyacı anlamına gelmektedir. Ayrıca küreselleşme faktörü de bir yandan terör örgütünün etki alanını genişletirken bir yandan da finansman ihtiyacını artırmaktadır. Bu ihtiyaçlar geniş anlamda örgüt üyelerinin temel ihtiyacı olan barınma, sağlık, eğitim gibi masraflar, eylemleri gerçekleştirmek için gerekli olan silah, mühimmat, araç ve gereçler, sahte evrak düzenlenmesi ve bu işlerin yapılması esnasında gerekli olabilecek rüşvetler, politik amaçlara erişilmesine katkı sağlayacak siyasî destekler için üstlenilen maddi yükümlülükler gibi ihtiyaçlardan oluşmaktadır. Örgütler, ihtiyaçlarını karşılayabileceği

ve örgütün devamlılığını sağlayabileceği hem yasal görünümlü hem de yasal olmayan yollardan gelir ihtiyacını gidermektedir.

Terörün finansman kaynaklarıyla ilgili, geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak genel olarak incelediğimizde terörün en büyük finansman kaynakları içerisinde uyuşturucu kaçakçılığı, gasp, fidyeye, haraç, kar amacı gütmeyen kuruluşlardan, ticarî işletmelerden ve ülkelerden sağlanan gelirler yer almaktadır. Özellikle uyuşturucu kaçakçılığı terör örgütlerinin neredeyse hemen hepsinin faaliyet gösterdiği bir piyasadır. Bunun en güçlü nedeni dünya genelindeki uyuşturucu trafiği hacminin, 320 milyar dolar olması ve tek başına uluslararası ticaretin %8'ini oluşturmasıdır. Bu kapsamda da terör sorunu ile karşı karşıya kalan ülkelerin en çok mücadele ettiği konuların başında uyuşturucu kaçakçılığı gelmektedir.

Türkiye, dünyada terörden en fazla etkilenen ülkelerden biridir. Bu nedenle Türkiye, uzun yıllardır çeşitli terör örgütleri ile mücadele etmek zorunda kalmış ve terör örgütleri Türkiye'nin hem zaman, enerji ve beşerî sermayesini çalmış hem de büyük ekonomik maliyetlere katlanmasına neden olmuştur. Terörün enflasyon, işsizlik, beşerî sermaye, büyüme ve kalkınmadan dış ticaret, doğrudan yabancı yatırım, turizm, tarım ve hayvancılık, ulaştırma, tüketim ve tasarruflara kadar uzanan kısa ve uzun vadede de değişebilen negatif etkileri söz konusudur. Bu mikro ve makro etkilerin boyutu göz önüne alındığında terörün, ekonomide büyük bir çarpan etkisi yarattığı yorumunda bulunmak yerinde olacaktır.

Terörün ekonomide oluşturduğu maliyet ulaşılan veriler doğrultusunda hesaplandığında ortaya çıkan sonuçlar çok çarpıcıdır. Çalışmada Türkiye ekonomisine terörün toplam maliyeti 1.906 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır. Bu maliyete Türk lirasında yaşanan değer kaybı ve ihracat ile turizm gelirlerinde yaşanan kayıplar yerli veri olmaması nedeniyle dâhil edilememiştir. Dolayısıyla 1.906 trilyon dolar olarak hesaplanan terörün maliyeti, minimum maliyet olarak görülmektedir. Sağlıklı verilere ulaşılması hâlinde terörün maliyetinin daha yüksek çıkacağı bir gerçektir. Bu maliyet içerisinde

Fetullahçı Terör Örgütü'nün ve diğer terör örgütlerinin maliyeti yer almamaktadır.

Unutulmamalıdır ki Fetullahçı Terör Örgütü'nün de ekonomiye yüklediği büyük maliyetler olmuştur. En büyük maliyet hiç şüphesiz kaybedilen nitelikli işgücüdür. Uzun yıllardır ülke ekonomisine doğrudan katkı sağlayan nitelikli insan gücünün belirli bir kısmının özgürce düşünmesine ve hareket etmesine izin vermeyen FETÖ, 2015 yılı sonrası üretimin artmasını ve kalitenin daha da yükselmesine engel olmuştur. Başka bir deyişle FETÖ tarafından Türkiye'nin uluslararası rekabette daha fazla söz sahibi olması engellemiştir. Bu kapsamda FETÖ'nün ülke ekonomisine maliyetinin tespiti de çok önemli bir konudur. Detaylı incelemeler sonucunda FETÖ'nün ekonomik maliyetine dair bir çalışma yapılmasının literatür açısından çok önemli olacağı düşünülmektedir.

Rakamların ulaştığı boyuta bakıldığında Türkiye'nin terörle mücadeleyi en önemli millî güvenlik gündemlerinden biri olarak ele aldığını ve buna uygun önemli bir bütçe kalemi ayırdığını, bununla birlikte ise terörizmin halen bütçe üzerinde önemli bir yük oluşturmaya devam ettiğini görmek mümkündür ki bu durum da halen mücadelenin nihai hedefe eremediğini göstermektedir. Çünkü terör ile mücadelede istenilen noktaya gelinememesinde etkili en önemli faktör, Türkiye'yi bulunduğu coğrafyada etkin bir şekilde görmek istemeyen ülkelerin, ekonomik/siyasal nedenler doğrultusunda terör örgütlerine destek olması, başka bir ifade ile Türkiye'nin müttefikleri tarafından beklenen desteği görememesi ve terör örgütlerinin yuvalanma merkezi olan Ortadoğu'nun neredeyse elli yıldır istikrarsızlığın adresi olmasıdır. Bu iki sebep terörün her daim canlı kalmasını sağlayan finansman kaynaklarını besleyen en önemli etkenlerdir. Çalışmanın dördüncü bölümünde detaylıca incelediğimiz örgütler genelinde baktığımızda Türkiye'nin uzun yıllar mücadele ettiği PKK/YPG'nin, hem bazı ülkeler tarafından desteklendiği hem de bulunduğu bölgenin istikrarsız yapısını aktif bir şekilde kullanarak güçlü finansman kaynakları elde ettiği görülmektedir.

Terörün finansmanı hem ulusal hem de uluslararası bir sorundur. Terör örgütlerinin finansman konusunda gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerin tespit edilerek, engellenmesi son derece zordur. Ancak, imkânsız değildir. Alınacak tedbirler ve gerçekleştirilecek denetimlerle birlikte terörün finansmanını minimize etmek mümkün görünmektedir. Ayrıca çalışma sonucunda varılan noktada terör örgütlerinin toplam bütçesi, finansman kaynakları ve finansman ihtiyacına dair güvenilir bir veri tabanı oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Çünkü hem ulusal hem de uluslararası açıdan büyük bir veri eksikliği söz konusudur. Bu noktada terörün finansmanı ile mücadeleye ulaşmanın tek koşulu uluslararası iş birliğinden geçmekte, bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik çabalar belli ölçüde ve belirli kimi örgütlere karşı daha fazla başarı sağlamakla birlikte ise sıklıkla ise hem uluslararası işbirliğine dair teknik zorluklar hem irade eksikliği hem de ulusal güvenlik konularında uluslararası işbirliğinin hassasiyeti dolayısıyla sekteye uğramaktadır. Eylemselliği ve etkinliği finans kaynaklarının sürdürülebilir akışına bağlı olan terör örgütlerinin finans kaynağının ortadan kalkması hâlinde hayatîyetlerini sürdürmeleri mümkün değildir.

Kaynakça

- “Altay, H.; Ekinci, A. ve Peçe, M. A. (2013). “Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37): 267-288.
- Aos, S.; Phipps, P.; Barnoski, R. ve Lieb, R. (2001, May). *The Comparative Costs and Benefits of Programs to Reduce Crime*. Washington State Institute for Public Policy. http://www.wsipp.wa.gov/ReportFile/756/Wsipp_The-Comparative-Costs-and-Benefits-of-Programs-to-Reduce-Crime-v-4-0_Full-Report.pdf
- Anadolu Ajansı, (2020, 14 Temmuz). *FETÖ’nün Mali Yapısına Büyük Takip*. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fe-tonun-mali-yapisina-buyuk-takip/1909753>
- Anadolu Ajansı, (2021, 17 Şubat). *AK Parti Genel Başkanvekili Kurtulmuş: Terörün Arkasındaki Nedenler Ortadan Kaldırılıncaya Kadar Mücadeleyi Sürdüreceğiz*. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-genel-baskanvekili-kurtulmus-terorun-arkasındaki-nedenler-ortadan-kaldirilincaya-kadar-mucadeleyi-surdurecegiz/2147761>

- Albanese, Jay S. (2000, Nov). "The Causes of Organized Crime". *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16. No. 4, 415.
- Allen, Roy, E. (2016). *Financial Crises and Recession in the Global Economy*, 4th Edition. Edward Elgar Publishing Limited.
- Aykın, G. ve Gümüşay, K. (2008). "Terörle Mücadelede Yeni Boyut: Terörün Finansmanı ile Mücadele". *Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı*. S. Aydın (Ed.), Adalet Yayınevi.
- Aykın H. ve Sözman, H. K. (2008). *Terörün Finansmanı İle Mücadele*. Ankara: Mali Suçlar Araştırma Kurulu.
- Bayraklı, E.; Yalçın, H. B.; Yeşiltaş, M. (2019). *Avrupa'da PKK Yapılanması*. M. A. Memmi (Ed.), SETA.
- Bandyopadhyay, S.; Sandler, T. ve Younas, J. (2015, June). The Toll of Terrorism, Finance & Development, International Monetary Fund, p.26
- Chulov, M. (2014). *How an Arrest in Iraq Revealed Isis's \$2bn Jihadist Network*. <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/15/iraq-isis-arrest-jihadists-wealthpower>
- CNN TÜRK, (2017, 14 Kasım). *Türkiye Tam Bir Kaçak Cenneti*. <https://www.cnnturk.com/2006/ekonomi/genel/10/08/turkiye.tam.bir.kacak.cenneti/242978.0/index.html>
- CNN Türk, (2018, 11 Aralık). FETÖ'nün 48 Milyar Lirası Devletin Kasasına Girdi. <https://www.cnnturk.com/turkiye/fetonun-48-milyar-lirasi-devletin-kasasına-girdi>
- Cohen, M.A. (1988). "Pain, Suffering, And Jury Awards: A Study of the Cost of Crime to Victims". *Law and Society Review*, 22(3): 537-555.
- Cohen, M. A.; Rust, R. T.; Steen, S ve Tidd, S. T. (2004). "Willingness-to-pay for Crime Control Programs". *Criminology*, 42 (1): 89-110.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Türkiye Uyuşturucu Raporu 2020. <http://www.narkotik.pol.tr/ulusalyayinlar>.
- European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, European Union Terrorism Situation And Trend Report 2020.
- Financial Action Task Force, (2008). *Terrorist Financing*. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/FATF%20Terrorist%20Financing%20Typologies%20Report.pdf>
- Forbes, (2018). *The Richest Terror Organizations in the World*. <https://www.forbes.com/sites/forbesinternational/2018/01/24/the-richest-terror-organizations-in-the-world/?sh=2748bd107fd1>
- General Accounting Office, (2003, November). *US Agencies Should Systematically Assess Terrorists' Use of Alternative Financing Mechanisms*. <https://www.gao.gov/assets/gao-04-163.pdf>.
- Hesterman, J.L. (2013). *The terrorist-criminal nexus: An alliance of international drug cartels, organized crime, and terror groups*. Boca Raton: Taylor &Camp; CRC.

- International Monetary Fund, (2000). *Anti-Money Laundering/Combating the Financing of Terrorism*. <https://www.imf.org/external/np/leg/amlcft/eng/aml1.htm#financingterrorism>
- Jane's, (2013, June). *IHS Jane's Terrorism Country Briefing Turkey*. https://customer.janes.com/ExternalItems/Janes/images/hybrid/jtir/jtir2012/data/jtir0328_c.pdf
- Khan, Kashif J. ve Er, O. (2013). *Cutting the Link Between Drugs and Terrorists: Countering Major Terrorist-Financing Means*. Master's Thesis.
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2019 Raporu*, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2019-RAPORU-TR.pdf>
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2018 Raporu*, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2018-RAPORU-TURKCE.pdf>
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2016 Raporu*, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2016%20RAPORU%20T%C3%9CRK%C3%87E.pdf>
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2015 Raporu*, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2015%20RAPORU%20T%C3%9CRK%C3%87E.pdf>
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2014 Raporu*, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2014%20RAPORU%20T%C3%9CRK%C3%87E.pdf>
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2011 Raporu*, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2011%20RAPORU%20T%C3%9CRK%C3%87E.pdf>
- Levitt, M. (2014). *Declaring an Islamic State, Running a Criminal Enterprise*. <http://thehill.com/blogs/pundits-blog/211298-declaring-an-islamic-state-running-a-criminalenterprise>
- Lin, E.S.; Ali, H.E. ve Lu, Y.L. (2015). "Does Military Spending Crowd Out Social Welfare Expenditures? Evidence from a Panel of OECD Countries". *Defence and Peace Economics*, 26(1): 33-48.
- Lotan, L. (2006). *Methods of Attack and Selection of Targets. Definition, Dimensions and Categories of Terrorism Course on 23-27 January 2006*. Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi.

- Maitah, M.; Jehar, M. ve Gök, U. (2017). "The Impact of Terrorist Attacks on Foreign Exchange Rate: Case Study of Turkish Lira versus Pound Sterling". *Economies*, 5(1): 2-8.
- McCollister, K. E.; French, M. T.; Fang, H. (2010). "The Cost of Crime to Society: New Crime-specific Estimates for Policy and Program Evaluation". *Drug and Alcohol Dependence*, 108 (1-2): 98-109.
- Miller, T.R.; Cohen, M.A. ve Rossman, S.B. (1993). "Victim Costs of Violent Crime And Resulting Injuries". *Health Aff (Millwood)*, 12(4): 186-197.
- Miller, T.R.; Rohen, M.A. ve Wiersema, B. (1996). *Victim Costs and Consequences: A New Look*. National Institute of Justice Research Report, NCJ 155282. National Institute of Justice, U.S. Department of Justice.
- Mintz, A. ve Huang, C. (1990). Defence Expenditures, Economic Growth and The "Peace" Dividend". *American Political Science Review*, 84(4): 1283-1293.
- NTV, (2019, Ekim). *Türkiye'yi geri bırakmak için PKK, FETÖ ve DEAŞ'ı kullanıyorlar*. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyeyi-geri-birakmak-icin-pkk-feto-ve-deasi-kullaniyorlar,GKQ22Kh4gkulMq9Xn6BWNw>
- Prober, J. (2005, November). *Accounting for Terror: Debunking the Paradigm of Inexpensive Terrorism*. Policy Wath-1041. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/accounting-terror-debunking-paradigm-inexpensive-terrorism>
- Roth, J.; Greenburg, D. ve Wille, S. (2004), Monograph on Terrorist Financing, Staff Report to the Commission. National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. https://govinfo.library.unt.edu/911/staff_statements/911_TerrFin_Monograph.pdf
- Sandler, T.; Arce, D. G. ve Enders, W. (2009). Transnational terrorism. B. Lomborg (Ed.), *Global crises. Global solutions* (2nd edition) içinde (516-562). Cambridge University Press.
- Salman, R. ve Bayoumy, Y. (2014). Islamic State's Financial Independence Poses Quandary For Its Foes, <http://www.reuters.com/article/us-iraq-crisis-militantsfunding-insight-idUSKBN0H60BC20140911>
- Stimson, (2018, May). COUNTERTERRORISM SPENDING: Protecting America While Promoting Efficiencies and Accountability. https://www.stimson.org/wp-content/files/file-attachments/CT_Spending_Report_0.pdf
- Tetik, Ü. ve Görücü, K. (2019, June). *The Pyd/Pkk's Drug Trafficking & Turkey's War On Narco-Terrorism*. SETA, No.52
- TRT Haber, (2016, 16 Mart). *30 Yılda Terörün Türkiye'ye Maliyeti*. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/30-yilda-terorun-turkiyeye-maliyeti-239602.html>
- Turan, D. ve Gemicı, E. (2020). "Terörizmin Finansman Kaynakları ve Kara Para Aklamanın Terörizmin Finansmanındaki Rolü". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2):

United Nations, (1999, 9 December). *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*.

https://treaties.un.org/doc/Treaties/1999/12/19991209%2009-59%20AM/Ch_XVIII_11p.pdf

World Bank, (2009). *Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism*.

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2665/499600v60PUB0C101Official0Use0Only1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

SOSYAL MEDYA, PROPAGANDA VE TERÖRİZM

Ahmet CÜLÜK

Giriş

Sosyal medya, kullanım amacı doğrultusunda kimi zaman kişilerin hayatında önemli kolaylıkları beraberinde getirirken, kimi zaman ise güçlenen bir tehdit unsuru olarak bireylerin, milletlerin ve devletlerin karşısına çıkabilmektedir. Birer devlet dışı silahlı aktör olarak terör örgütleri her geçen gün internetin ve sosyal medyanın kullanımını terör faaliyetlerine uygun hale getirmek amacıyla yeni yol ve stratejiler benimsemektedir. Örgütlerin varlığını sürdürmesi ve mevcut potansiyellerini artırmaları için hayati konulardan biri olan terör propagandası da sosyal medya aracılığıyla her geçen gün günlük hayatın içerisinde daha fazla alan bulabilmekte ve terör örgütlerinin hedeflerine hizmet edebilmektedir.

Bu bölümün amacı, propagandanın terörizm için öneminden yola çıkarak internet ve sosyal medya devrimi ile terör örgütlerinin sosyal medya sahasında buldukları propaganda imkânı, stratejileri ve sonuçları üzerine genel bir portre çizmek, sosyal medyadaki terör propagandası ile mücadeleye ilişkin bir perspektif sunmaktır. Bu kapsamda terörizm ve propaganda ilişkisi başlığı altında terö-

rizm ve propaganda olgularının tanımları, öne çıkan özellikleri ve tarihsel süreç çerçevesinde her iki olgunun birbiri ile olan ilişkisi ele alınmıştır. İletişimde internet devrimi ve sosyal medyanın propagandadaki yeri başlığı altında internet devrimi ile insan hayatında çığır açan yeniliklerin nasıl ve hangi koşullarda propagandanın günümüzdeki yapısına ve dönüşümüne etki ettiği ve bu etkinin sonuçlarının hangi çıktılarını beraberinde getirdiği üzerinde durulmuştur. Örnek vaka olarak IŞİD'in sosyal medya propaganda stratejisi başlığı altında birçok araştırmacı ve analist tarafından sosyal medya ve propagandayı en etkili kullanan örgüt olarak tanımlanan Irak Şam İslam Devleti'nin (IŞİD) özellikle en güçlü döneminde Suriye ve Irak'ta geniş toprak parçalarını kontrol ettiği süre zarfında sosyal medya sahalarında izlediği stratejinin odak noktaları, diğer terör örgütlerinden farkları ve getirileri incelenmiştir. Bu bölümde diğer bir örnek vaka olarak PKK'nın Suriye uzantısı YPG'nin de dezenformasyon ve propaganda çabalarına örnekler verilerek terör ile propaganda ve sosyal medya kullanımı arasındaki geniş çerçeveli bağa dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Son olarak sosyal medyadaki terör propagandası ile mücadele başlığı altında küresel bir tehdit hâline gelmiş olan terör propagandası ile ulusal, bölgesel ve uluslararası kapsamda mücadelede öne çıkan hususlar, dikkat edilmesi gereken noktalar ve çözüm önerileri işlenmiştir.

1. Terörizm ve Propaganda İlişkisi

Terörizme dair literatür incelendiğinde kavramsal bir çıkış noktası yakalamak amacıyla yapılan tanımların farklı noktaların altını çizmiş olduğu fakat genel itibariyle ortak bir çerçeve yaratmak istediği görülmektedir. Bu kapsamda yapılmış olan en başarılı tanımlardan birisi de Thomas Perry Thornton'a aittir. Thornton'ın tanımıyla terör, şiddet kullanımı ya da şiddet kullanımına yönelik tehdit içeren normal olmayan yollarla politik davranışları etkilemek amacıyla tasarlanmış sembolik fiildir (Thornton, 1964). Thornton'ın tanımı üzerinden hareket edildiğinde terörün en önemli çıkış noktası sem-

bolik bir fiil olmasıdır. Sembolik fiilden kasıt ise terör eyleminin neticesinde asıl hedefin eylemden fiziksel olarak etkilenen yakın çevredeki kişiler değil, eylemin izleyicisi konumunda olan toplumun geri kalan büyük çoğunluğu olmasıdır. Bu kapsamda örnek verilecek olunursa 100 milyon nüfuslu bir ülkede gerçekleştirilen, 10 kişinin hayatını kaybettiği bir terör eyleminde esasında stratejik hedef 10 kişi değil, 10 kişinin hayatını kaybedişini gören ve benzer bir tehdit ile karşı karşıya kalabileceğine yönelik korkuya kapılan 100 milyon kişidir.

11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan intihar saldırısında teröristlerin gerçekleştirdiği eylemin maliyeti 500 bin dolar olarak tahmin edilmektedir. Eylemin ABD'ye bedeli ise 18 milyar dolar olmuştur (Chomsky, 2001). 11 Eylül saldırıları vermiş olduğu zarara oranla sadece daha düşük maliyetli bir eylem olarak kalmamış; aynı zamanda Usame bin Ladin, tüm dünyaya Amerika'nın aslında sanıldığı kadar güçlü olmadığına ve kağıttan bir kaplan olduğuna yönelik söylem ile meydan okuma fırsatı elde etmiştir (Wallernstein, 2001). Ayrıca eylemin Amerikan toplumu üzerinde yarattığı olumsuz etki, maliyetinin çok daha üzerinde bir sonuç vermiştir. Belki de o güne kadar ABD'nin herhangi bir terör eylemine karşı savunmasız kalmayacağını düşünen birçok Amerikan vatanđası eylemin sonrasında uzun yıllar boyunca eylemin yarattığı psikolojik olumsuzluklar nedeniyle korku içerisinde yaşamıştır. Bu kapsamda görülmektedir ki; sembolik bir fiil olarak terörün asıl hedefi eylemin gerçekleştirildiği alandaki fiziksel zarar gören kişiler değildir. Eylemin sonucunda televizyonlarda, gazetelerde ya da sosyal medyada eylemin yarattığı vahşeti görerek korkutulmak ve sindirilmek istenilen ülkenin tüm vatandaşlarıdır. Zira böylece terör, çok daha az bir finansal maliyetle çok daha büyük çıktı alabilmekte ve alınan çıktıyı devlet ile olan mücadelesinde kamuoyunu yönlendirerek bir baskı aracı olarak kullanabilmektedir. Terör örgütleri, bu noktada alınan çıktının etkisini büyütme, kamuoyunu

yönlendirmek ve militan havuzunu genişletmek amacıyla etkili bir propaganda gerçekleştirilmeyi amaçlamaktadır.

Terörizmde olduğu gibi propaganda için de birçok farklı tanımlama mevcuttur. ABD Ordusu propagandayı, doğrudan veya dolaylı olarak fayda sağlamak amacıyla herhangi bir grubun fikirlerini, duygularını tutumlarını ve davranışlarını etkilemek üzere tasarlanmış ulusal hedefleri destekleyen iletişim biçimi olarak tanımlamıştır (Joint Chiefs of Staff, 2010). Başka bir tanımda propaganda, hedef alınan belirli grupların düşüncelerini, inançlarını, tutumlarını ve davranışlarını etkilemek amacıyla olan; haber, bilgi ve özel dokümanların çeşitli kitle iletişim araçları kullanılarak sürekli olarak hedef alınan grup ya da toplum üzerine gönderilmesi olarak ele alınmaktadır (Kumkale, 2007).

Propagandanın çeşitlerine göre birçok sınıflandırma yapmak mümkündür. Kaynağına göre bir sınıflandırma yapıldığında beyaz propaganda, belirli bir kitleyi hedefleyen, açık ve kabul edilebilir kaynaktan yayımlanan mesajları içerirken kara propaganda yalan haberlere dayalı ve kaynağı belirsiz yönlendirmeleri içermektedir. Gri propaganda ise kaynağının özel olarak tanımlanamadığı ne tamamen doğru ne de tamamen yanlış haber ve yönlendirmeleri ifade etmektedir. Uluslararası insan hakları literatürü ele alındığında olumsuz yapısı nedeniyle karalayıcı propaganda, yıkıcı propagandalar ve savaş veya soykırıma yönelik saldırgan propaganda yasaklanmıştır. Karalayıcı propaganda yabancı devletleri aşağılama eğiliminde bulunan, barışçıl düzeni bozma amacıyla liderlere ve kurumlara yöneltilen propagandalara atıfta bulunurken; yıkıcı propaganda egemen bir devletin işlerine karışılmaması normunu ihlal eden, bir devletin siyasi liderini ya da mevcut iç siyasi düzenini devirmeyi amaç edinen propagandalara atıfta bulunmaktadır. Saldırgan propagandalar ise hukuka aykırı bir şekilde insanların zihinlerine şiddete başvurma ya da şiddeti normalleştirme yönünde bir eğilim veya arzu yerleştirmeyi amaçlayan propagandalara atıfta bulunmaktadır (Lieberman, 2017).

Tanım ve sınıflandırmalardan yola çıkıldığı takdirde propagandaya dair temel anlayışın ve sürecin getirdiği ortak çıkış noktaları şu şekilde özetlenebilmektedir (Geçikli, 1999):

- Propaganda bir tarafın savunulduğu, tek yönlü bir iletişim biçimidir
- Tarafli olması nedeniyle objektif değildir, çeşitli seçenekler sunmaz. Sadece kitleye ulaştırılması istenileni aktarmaktadır
- Objektif olmadığı gibi iyi niyet ve dürüstlük temeline dayanmaz, abartı ve yalan üzerine kurulabilmektedir
- Hem bireyi hem de kitleyi hedef olarak belirleyen bilinçli bir eylemdir
- Kimi zaman yapıcı bir karakteri varken, kimi zaman ise amaç yanıltma ve yıkıcı bir etki bırakmaktır
- Ulaştırılması amaçlanan önceden belirlenmiş olan hususların ulaşımını sağlamaktadır.

Bir bireyin radikalleşme ve terörist organizasyonlara katılımı ile ilgili süreçte öne çıkan faktörler sadece bireysel özellikler ve motivasyonlar üzerine kurgulanmamaktadır. Bu süreçte yalnızca uygun koşulları hazırlayan risk faktörlerine bakmak yerine teröristin gelişimiyle bağlantılı olan ortak özelliklerin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle terörizme yönelik ilgili sosyalleşme sürecinin doğasında süreci destekleyen nitelikler ve sade vatandaş rolünden terörist rolüne geçişi sağlayan rolün nitelikleri dikkat çekicidir. Bazı toplumlarda terörizmle ilgili sosyalleşme süreci, propagandanın etkin bir rol oynamasıyla oldukça genç yaşta başlamaktadır. Örnek verilecek olunursa intihar bombacılarının yüceltildiği, “ayın şehidi” olarak hayatını kaybeden teröristlerin resmedildiği bir çevrede rol model olarak sunulan teröristler, şiddet eylemini haklı çıkarmak için önemli bir meşruiyet kaynağı olarak hizmet edebilmektedir. Ayrıca çeşitli aktivistler ve destek veren bir topluluk, bireyin çevresine bağlılığını sürdürmek için güçlü bir teşvik yaratabilmektedir. Yine bazı bireyler için eş veya erkek kardeş gibi önemli görülen bir

kişiden onay alma içgüdüğü, şiddet içeren radikal davranışlar için katalizör etkisi yaratabilmektedir. Bir terör örgütüne artan bir katılım sağlanması, tipik olarak kademeli bir ilerleme döneminde beraberinde getirmektedir. Katılım sağlanan yapının dar, radikal topluma artan bağlılık, geleneksel toplumdan bir kopuşla birlikte daha fazla marjinalleşmeye yol açmaktadır. Nitekim terörist bir yapının içindeki hayat giderek katılaşmakta ve zorlayıcı hale gelmektedir. Bu doğrultuda birey kendisini geleneksel toplumun yapısından daha da uzaklaştırmanın gerekli olduğuna ikna etmektedir (Horgan, 2008). Bu ikna sürecinde ister, içinde bulunulan çevre ve toplumun eğilimleri olsun, ister aktivist ya da yakın bir kişinin yönlendirmesi veya onay alma içgüdüğü olsun kişiler, gruplar ve rolleri değişse de doğrudan veya dolaylı olarak etkili olan olgu bireyin maruz kaldığı propagandadır. Bir terör örgütünün, sade bir vatandaştan militan devşirme sürecinde daha radikal, daha zorlayıcı ve ölümcül riskleri beraberinde getiren bir hayat tarzının benimsenmesi için propaganda en önemli yönlendirici rollerden birini üstlenmektedir.

Propagandanın temel sınıflandırmalarının amaçları göstermektedir ki; propaganda doğru veya yanlış bilgiyle ulaşılmak ve yönlendirilmek istenilen kitlenin geneline ulaşılabilmesi için dikkat çekecek bir yapıda ve anlaşılır olmalıdır. Bu doğrultuda terörizm ve propaganda ilişkisi göz önüne alındığında terör örgütleri açısından sık sık propagandaya başvurulmasının arkasında yatan sebepler şu şekilde açıklanabilmektedir (Korkmaz, 2016):

- Terör örgütünün varlığını duyurma ve gücünü göstermek için ortam sağlanması
- Devletin otoritesini sarsmaya yönelik imkân sağlanması
- Düşman addedilen taraftan olanlar üzerinde baskı kurulurken kendi destekçilerine motivasyon sağlama imkânı vermesi
- Örgüt üyeleri üzerinde otorite, eğitim ve disiplin sağlanmasında yardımcı rol üstlenmesi

- Terör örgütlerinin kendilerine alan açabilmeleri için ihtiyaç duydukları kaos ve çatışmalara uygun koşulların hazırlanmasında yardımcı rol alması

Günümüzün en başarılı ve etkili devrimlerinden olan internet devriminin hayatın her alanında olduğu gibi terörizm alanında da büyük bir değişim yaratmasından önce terör örgütleri, propaganda sürecinde kitlelere ulaşmak amacıyla günümüzde de kullanımına devam edilen yazılı, işitsel ve görsel medyanın tamamına başvurmuştur. Teröristlerin sembolik bir fiil hedefi kapsamında belirli bir nüfus grubunu fiziksel kurbanların ötesinde korkutmayı ve propaganda ile eylemin sonuçlarının eylemin kendisinden çok daha büyük bir etki yaratmasını sağlayamadığı zaman kayıtsızlığın ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda fail, eylem ile birlikte bir iletişim kanalı aracılığıyla terörü aşılama gibi bir amaca sahip değilse ortaya çıkan şiddet terör niteliği taşımaz. Terör örgütleri, siyasî iktidarı yıpratmak, ele geçirmek ya da savunduğu inanç ve ideolojileri medya aracılığıyla daha geniş kitlelere duyurduğu zaman toplumun genelini tehdit eden çok daha etkili bir psikolojik silaha sahip olmaktadır. Özellikle medya sektöründeki kişi ya da kurumların rekabet içerisinde olduğu koşullarda daha fazla izleyici dikkatini çekmek amacıyla terör eylemlerine dair daha çarpıcı görsel ve işitsel yollara başvurabilmektedir. Bu durum ise terör örgütlerinin hedefleri ile örtüşmesinden dolayı, toplumun manipülasyonunu kolaylaştırmakta ve terör örgütlerini de daha sansasyonel bir etki yaratarak toplumun daha geniş kesimi tarafından görülmesini sağlayacak eylemlere yönlendirmektedir (Wilkinson, 1997). Bu doğrultuda medya kuruluşlarının izlemesi gereken politikanın önemi artmaktadır. Medya kuruluşları, sadece rekabetin doğasının getirdiği koşullara uygun, izleyici kitlesinin dikkatini çekmeye yönelik bir politika izlediği takdirde terör örgütlerinin manipülasyonu ile yürütülen psikolojik savaşta millî güvenliğe tehdit yaratabilecek amaçlara doğrudan veya dolaylı olarak uygun koşulları sağlayabilmektedir.

Bu nedenle topluma aktarılabacak gelişmelerin belirli süzgeçlerden geçirilmesi ve ardından ulaştırılması önem taşımaktadır.

Carlos Marighella, *Şehir Gerillası'nın El Kitabı* isimli kitabının "Sinir Savaşı" adındaki bölümünde şehir gerillasının sinir savaşı ya da psikolojik savaş olarak adlandırdığı stratejide kitle iletişim araçlarının doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılması gerektiğini altını çizmiş ve amacın "diktanın" moralini kırmak olduğunu vurgulamıştır. Bu amaç doğrultusunda uydurma ve çelişkili haber yaymanın yanı sıra şaşkınlık, kuşku ve kararsızlık tohumlarının ekilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Böylece diktanın zafiyete sürükleneceği ve haberleşme araçlarına sansür koyacağını belirten Marighella, bu adımın ise yönetimi halktan koparacağını ve dezavantaj yaratacağını işaret etmektedir (Marighella, 2003).

Terör örgütleri ve medya arasında birbiri ile tamamlayıcı bir ilişkinin varlığı üzerinde duran Paul Wilkinson, birçok ülkede medya aracılığıyla terörist organizasyonların reklamının yapıldığını ve böylece teröristlere oksijen sağlandığını ifade etmiştir. Bu durum, medya organları ile terörist grupların aynı fikirleri paylaştığını göstermemekle birlikte medya organlarının manipülasyona açık olduğuna dair örnekleri beraberinde getirmektedir. Wilkinson da terörist yapıların televizyon, radyo ve basılı yayınları kullanarak elde etmek istediği amaçları benzer ifadelerle şu şekilde özetlemiştir (Wilkinson, 1997):

- Eylemin propagandasını yapmak ve hedef kitle gruplar arasında korku yaratmak
- Savunulan "davanın" doğruluğu ve zaferlerinin kaçınılmazlığı gibi temaları vurgulayarak genel nüfus ve uluslararası kamuoyu nezdinde daha geniş bir desteği harekete geçirmek
- Hükümetin ve güvenlik güçlerinin terörle mücadele önlemlerinin doğası gereği zorba ve verimsiz olduğunu öne sürerek hayal kırıklığı yaratmak
- Mevcut ve potansiyel destekçilerden oluşan tabanını harekete geçirmek, teşvik etmek, güçlendirmek ve bu süreçte tabanını

genişleterek finansal ve militan desteğini arttırarak saldırı kapasitesini daha yukarı seviyelere taşımak

Görüldüğü üzere, terörün sembolik bir fiil olması çerçevesinden hareketle terör örgütleri için propaganda, eylem yapılan bölge ve kişileri aşarak, toplumun geneline hitap edilmesini, böylece ana amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Saldırıda bulunulan devlet ve kurumlarını halkın gözünde zayıflatarak tabanına motivasyon sağlayan terör örgütleri aynı zamanda hedef kitle üzerinde yarattığı korkuyla eylemin maliyetinden çok daha büyük bir psikolojik savaş yürütmekte ve bu doğrultuda propaganda için medyanın her türüne başvurmaktadır.

2. İletişimde İnternet Devrimi ve Sosyal Medyanın Propagandadaki Yeri

İnternet devrimi ve getirdiği imkânlar şüphesiz 20. yüzyılın özellikle son dönemlerinde hayatın neredeyse her alanında büyük bir çığır açmış; 21. yüzyılda ise belki de 20. yüzyılın sonunda dahi hayal edilemeyecek bir dünya yaratmıştır. Başta küresel iletişimin çok daha kolay hale gelmesi olmak üzere birçok yenilik, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi askerî alanda da karşılık bulurken yasadışı alanlarda ve terörist yapılar tarafından kullanılmaya başlanması da uzun sürmemiştir.

Paradoksal olarak ABD güvenlik servislerinin Sovyetler Birliği'ne karşı yarattığı iletişim ağı, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana en büyük tehditlerden birisi olarak uluslararası terörizmin çıkarları için de kullanılmaktadır. 1970'li yılların başında ABD Savunma Bakanlığı'nın iletişim ağlarının nükleer tehdidi birbirine bağlı bilgisayar ağı oluşturacak merkezi bir sistem ile uzaklaştırma çabası, 1980'lerden itibaren ticari kullanıcılara açılmış ve karakteri giderek değişmiştir. 1990'ların ortalarına gelindiğinde 18 binden fazla özel, genel ve ulusal ağın birbirine bağlandığı internet ağı, 3,2 milyon ana bilgisayar ve yedi kıtaya yayılmış 60 milyon kullanıcıyı beraberinde getirmiştir. 21. Yüzyılın ilk yıllarına gelindiğinde ise

tahmini kullanıcı sayısı bir milyarı aşmıştır (Weimann, 2004). Statista isimli Pazar ve veri tüketimine yönelik Alman araştırma şirketinin verilerine göre 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla dünya genelinde 4,66 milyar internet kullanıcısı bulunmaktadır. Bu rakam dünya nüfusunun %59,5'ine tekabül etmektedir. Ek olarak 4,66 milyar internet kullanıcısının aynı zamanda %92,6'sı; yani 4,22 milyar insan cep telefonu aracılığıyla mobil internet kullanıcısıdır (Johnson, 2021).

İnternet, insan hayatında filizlenirken kültürlerin bütünlleştiricisi ve işletmeler, tüketiciler ve hükümetlerin birbiriyle iletişim kurabileceği, fikir alışverişinde bulunabileceği küresel bir köy olarak eşsiz fırsatlar sunan bir yapı ile takdir toplamıştır. Bununla birlikte ağın boyutunda ve kullanımındaki devasa büyüme vaat edilen vizyonu aşarak radikal bir dünyanın birbiri ile iletişim kurabileceği küresel radikalleşmenin kapılarını da aralamıştır. Farklı hedef ve yöntemlere sahip olan ancak ortak özellik olarak terörizmde buluşan birçok yapı, propaganda yapmak, destekçileriyle iletişim kurmak, kamuoyunu yönlendirmek, ideolojileri veya inançları doğrultusunda sempati uyandırmak ve hatta operasyon yürütmek amacıyla interneti kullanmaya başlamıştır (Weimann, 2004). Bu süreçte internetin öne çıkan üç katmanı olmuştur. İlk katman, herhangi bir erişim kısıtlamasının olmadığı ve yasal olan yüzey internetidir. Günlük hayatta kullanılan birçok uygulama ve rama motoru bu katman içerisinde yer almaktadır. İkinci katman, erişimin yalnızca Tor, I2P ve Freenet ağları üzerinden sağlandığı, ABD, İngiltere ve Hollanda gibi birçok ülkede yasal olan fakat kullanıcılarına anonimlik kazandıran, yasadışı faaliyetlerden ziyade erişim ve iletişim boyutunda kullanılan Deep Web'tir. Üçüncü katman ise terör örgütlerinin sıkça kullandığı, kişilerin uyuşturucu ve ateşli silahlara ek olarak uluslararası hukukun yasaklamış olduğu birçok nesneye ulaşabildiği, yasadışı pazarlarda birçok kaynağa erişimi sağlayan Dark Web'tir (Sönmez ve Çelik, 2020).

2005 yılında o dönem El-Kaide'nin ikinci ismi olan Eymen ez-Zevahiri, dönemin Irak El-Kaide'si lideri Ürdünlü Ebu Musab ez-

Zerkavi'ye göndermiş olduğu mektupta bir savaşın içerisinde olduklarını ve bu savaşın yarısından fazlasının medya alanında gerçekleştiğini ifade etmiştir. Mektubun gönderilmesinden bir önceki yıl sonraları IŞİD'e dönüşecek olan, Irak El-Kaidesi olarak da bilinen, o dönemki adıyla Cemaat el-Tevhid vel-Cihad (Tevhid ve Cihad Cemaati) yapının liderliğini yürütmekte olan Zerkavi, Amerikalı iş adamı Nicholas Berg'in kafasının kesilme videosu da dâhil olmak üzere 10'dan fazla kafa kesme videosu yayınlamıştır. Bu videolar, o dönem Zevahiri de dâhil olmak üzere geniş bir kesim tarafından riskli ve olumsuz bir propaganda yöntemi olarak görülmüştür (Cottee, 2015). Bununla birlikte örgütün devamı olarak vücut bulmuş olan IŞİD sonraki 10 yıl içerisinde bu yöntemi benimseyerek küresel çapta militan devşirmiş ve aynı anda Suriye ve Irak'ta oldukça geniş bir coğrafyayı kontrol edecek güce erişmiştir. Şüphesiz IŞİD'in sahip olduğu gücün temelinde birçok parametre olmakla birlikte El-Kaide gibi bir örgüte dahi radikal gelecek yöntemleri benimsemesi ve internet aracılığıyla bu yöntemleri propaganda aracı olarak kullanması önemli bir yer tutmaktadır.

Gabriel Weimann, internet devriminin getirdiği yeniliklerin terörist organizasyonlarca kullanımında öne çıkan yedi özellik olduğunu vurgulamıştır. Bu yedi özellik şu şekilde özetlenebilmektedir (Weimann, 2004):

- Erişimin kolaylığı
- Devletin denetiminin, düzenlemelerinin veya sansürün çok az olması ya da hiç olmaması
- Tüm dünyaya yayılmış potansiyel izleyici kitlelerinin olması
- Anonimliğe dayanan bir iletişim sağlaması
- Bilginin son derece hızlı bir akış sağlaması
- Bir web sitesinin ya da uygulamasının son derece kolay geliştirilmesi ve bakımının kolaylıkla sağlanması
- Kullanıcılarının film, şarkı, kitap, poster gibi metin, grafik, ses ve videolardan oluşan multimedya ortamı ve materyallerin kolayca kişisel bilgisayarlarına indirilebilmeleri

- İnterneti daha çok kaynak olarak kullanmaya başlayan geleneksel kitle iletişim araçlarını ve medyayı yönlendirebilecek ve şekillendirebilecek bir potansiyeli olması

İnternet devriminin iletişim ağı üzerinden getirdiği yenilikler toplumsal olaylarda Arap Baharı ile birlikte bir başka olgu üzerinden daha da güçlenerek kendisini göstermiştir. Bu olgunun adı sosyal medyadır. Mısır'ın lideri Hüsnü Mübarek'in devrildiği süreçte Tahrir Meydanı'nda toplanan yüzbinlerce kişi o dönem Facebook'un yaygın kullanıma sahip olduğu, Twitter'ın günümüzdeki kullanım boyutuna ulaşmadığı, diğer birçok sosyal medya uygulamasının ise henüz kullanıma sunulmadığı halde sosyal medya üzerinden iletişime geçmiş, çeşitli eylemler organize etmiş ve sesini herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın uluslararası kamuoyuna duyurmuştur (Wolfsfeld ve ark., 2013). 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla küresel çapta aktif sosyal medya kullanıcısı sayısı 4,2 milyar kişidir. Cep telefonu aracılığıyla aktif mobil sosyal medya kullanıcı sayısı ise 4,15 milyar kişidir. Öne çıkan sosyal medya uygulamaları içerisinde Facebook, 2 milyar 740 milyon aktif kullanıcıya, Youtube, 2 milyar 291 milyon aktif kullanıcıya, WhatsApp, 2 milyar aktif kullanıcıya, Instagram, 1 milyar 221 milyon aktif kullanıcıya, Tik Tok, 689 milyon aktif kullanıcıya, Telegram, 500 milyon aktif kullanıcıya Twitter ise 353 milyon aktif kullanıcıya sahiptir (Tankovska, 2021).

Sosyal medya ile birlikte, medya organlarının bir haber ya da gelişmeyi topluma aktarırken uyguladığı süzgeçler devre dışı kalmaktadır. Edward S. Herman ve Noam Chomsky'nin altını çizdiği bu durumda televizyon, gazete, radyo gibi görsel ve işitsel medya organları, haber niteliği taşıyan bir gelişmeyi topluma ulaştırırken çeşitli süzgeçlerden geçirmekte ve öyle sunmaktadır (Herman ve Chomsky, 2012). Sosyal medya ile birlikte herhangi bir süzgece tabi tutulmaksızın kişinin ya da bir grubun paylaştığı görsel fotoğraf ya da video ve işitsel kayıtlar tüm dünyaya ulaşabilmektedir. Bu durum terör örgütlerine uluslararası boyutta propaganda yapma

imkânı tanımaktadır. Sosyal medya uygulamalarının getirmiş olduğu bazı gizlilikler ise propaganda imkânını kolaylaştırmakta, propagandanın kaynağına ulaşımı ise zorlaştırmaktadır. Google ve WhatsApp gibi işletim sistemlerinin, akıllı telefonlarda depolanan verilerin ikinci şahısların eline geçmesini önlemek amacıyla şifrelelendirmesini güçlendirmesi ve karşılıklı mesajların şifrelenebilmesi ile kolluk kuvvetlerinin, terörist propaganda yapan bir militan ile propagandaya maruz kalan bir bireyin iletişimini engellemesi daha da zor hale gelmiştir. Twitter ve Facebook gibi uygulamalar, terörizm veya şiddet içeren aşırılıklarla tehditlerde bulunulamaması, nefret söylemi içine girilmemesi veya yasa dışı amaçla ürün ya da hizmet sunulmaması prensiplerince aşırılık yanlısı propagandayı filtreleyebilirken, şifreli platformlar aracılığıyla bu mesajlar rahatlıkla iletebilmektedir (Rayner, 2017). Terör örgütleri, sosyal medyada yapmış oldukları propagandada yaygınlığı artırmak amacıyla ise çeşitli yöntemler denemektedirler. Özellikle Twitter’da terörist propagandalar, “hashtag”lere doğal olmayan bir hızla ve aynı anda geniş katılımla bağlantılar göndererek verilen mesajların görünürlüğünü üst sıralara taşıyabilmektedir. Terörist gruplar bu durumlarda bilhassa bot adı verilen bilgisayar kontrollü Twitter hesaplarını kullanmaktadır (Berger, 2015).

Antony Mayfield sosyal medyanın, tüm insanların katkı ve geri bildirimini teşvik eden katılım özelliği, erişime dair neredeyse herhangi bir kısıtlama koymayan, bilgi paylaşımını teşvik eden açıklık özelliği, geleneksel medya organlarının ve yapılarının aksine tek taraflı olmayan, karşılıklı olarak yürütülen bir süreci beraberinde getiren sohbet özelliği, bireylerin aşılarak kısa sürede toplumsal etkileşimi sağlayan toplum özelliği ve diğer sosyal medya platformları ve kişilerle kolayca bağlantı kurmayı sağlayan bağlantı özelliğinin öne çıktığını ifade etmektedir (Mayfield, 2008).

Sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte terör örgütlerinin propaganda stratejileri koşullara uyum sağlamış ve sosyal medyanın getirdiği avantajlara giderek daha da adapte olmuştur. Sosyal

medya, terörist grupların üçüncü bir kişiye ulaşmasına gerek kalmadan, sayısız web sitesi ve kişiye doğrudan içerik sağlamasına imkân tanımaktadır (Knox, 2014). Geleneksel medyanın terör eylemlerine yönelik olayları haber yapma ve yorumlama tekelinin kırılması ile birlikte terör örgütleri artık mesajlarını doğrudan hedef kitlelerine anında iletme yeteneğine sahip olmakla kalmamış; aynı zamanda militan devşirmek için yaş, cinsiyet, sosyal konum ve diğer faktörlere göre bireylere farklı tipte mesajlar gönderebilme yeteneği kazanmıştır. Örnek verilecek olunursa IŞİD, Batılı ülkelerdeki Müslümanlara ve Ortadoğu'daki Müslümanlara gönderdikleri mesajların yapısında farklı nüanslara kullanmıştır. İngilizce mesajlarda cihad, kişisel bir mesaj olarak vurgulanırken, Ortadoğu'daki Müslümanlara gönderilen Arapça mesajlarda tüm Müslümanlar için cihadın bir görev olduğu vurgulanmaktadır (Shane ve Hubbard, 2014). Terörist gruplar, kitlelerin özelliklerine göre farklı tipte mesajlar göndermekle birlikte ideoloji ve inançlarına karşı özellikle savunmasız kalacak bireyleri aramak ve hedef hâline getirmek amacıyla sosyal medyayı kullanma hususunda ortak noktada buluşmaktadır. Popüler olan sosyal medya platformlarında savunmasız olarak görülen bireyler özellikle seçilmekte, bireylerin sorunlarına çözüm olarak kendi propagandalarını yapmakta ve karşı çıkan bireyleri engelleyerek potansiyel militan havuzundan ayıklayabilmektedir (Knox, 2014).

Sosyal medya ile ideoloji ve inançların geniş kitlelere yayılmasında coğrafi ve iletişim engellerini tamamen ortadan kaldırmıştır. Ucuz, kolay ve durdurulması neredeyse imkânsız bir strateji ile terör örgütlerinin mensupları sosyal medyada sayısız hesap adı oluşturmaktadır. Twitter ve diğer sosyal medya platformları her ne kadar IŞİD'i destekleyen hesapları askıya alarak terörist hesapları engellemeye çalışsa da hesaplar, hızlı bir şekilde IŞİD'i destekleyen diğer hesaplarla değiştirilmiştir. Böylece askıya alınan hesaplar herhangi bir engel yaratmamıştır. Ayrıca terörist yapıların sosyal medya iletişim hesapları veya internet sitelerine bilinçli olarak girilme-

yebilir. Bir kişinin diğeri bir kişiye gönderdiği bağlantıyı açan kişi, bağlantının terörist bir foruma ait olduğunu bilmeden kendisini sitede bulabilmektedir (Knox 2014).

Gözetim ve düzenlemelerin olmaması, haberlerin belirli süzgeçlerden geçirilmemesi ve sosyal medyada kısa süre içerisinde yayılmasıyla birlikte terörist yapıların mesajları ve iddiaları anında yayılabilmekte; okuyucular ise maruz kaldıkları mesaj ve iddialara olgusal olarak inanabilmektedir. Ek olarak teröristler, sosyal medyanın sağladığı anonimlikten yararlanarak daha yüksek düzeyde şiddeti teşvik edebilmekte, kolluk kuvvetleri tarafından konumları tespit edilmeden yer değiştirebilmekte ve propagandalarını sürdürebilmektedirler. Daha önceki dönemlerde telefon gibi elektronik cihazlarla haberleşme sonucunda sağlanan konum bilgisi artık çok sayıda platformda, kimliği belirsiz kişilerce oluşturulan hesapların bulunması için sağlanamamaktadır (McNeal, 2008).

Görüldüğü üzere iletişimde internet devrimi ile birlikte gelen ve insan hayatının neredeyse her alanına dokunan yenilikler sosyal medya ile çok daha üst bir noktaya ulaşmıştır. Bununla birlikte, terörist yapılar mevcut koşullara ayak uydurmakta gecikmemiş ve sosyal medya ile birlikte belki de uzun tarihsel serüvenleri süresince propaganda yapmanın en ucuz, kolay ve gizli yollarını keşfetmişlerdir.

3. Örnek Vaka: IŞİD ve PKK/YPG'nin Sosyal Medya Propaganda Stratejisi

IŞİD, özellikle Suriye ve Irak'ta büyük toprak parçalarını kontrolüne aldığı ve "hilafet" ile "İslam Devleti" ilan ettiği dönemde gerek finansal olarak, gerek askerî olarak gerekse de siyasî olarak gücünün doruklarına ulaşmıştır. Yine bu dönem tüm bu alanlarda örgütün sahip olduğu gücün propagandalarına yansıdığı bir dönem olmuştur. Görsel, işitsel, yazılı medya ve hepsinden önemlisi sosyal medya ile IŞİD, küresel çapta yayın imkânı sunan prodüksiyonlar ortaya çıkarmıştır.

İŞİD, etkinliğinin geniş coğrafyalara yayıldığı dönemde ana medya organı olarak “*Al-Hayat Medya Merkezi*” öne çıkarırken, yayın dili İngilizce olan “*Dabiq*” dergisi ve yayın dili Türkçe olan “*Konstantiniyye*” dergisi öne çıkan dergiler olmuştur. “*Al-Furqan*” ve “*Al-I'tisaam*” ajansları Arapça propaganda filmlerinin yapımı için kurulmuştur. Al-Hayat Medya Merkezi, Batılı ülkeler için yapılan yayınlardan sorumluyken, “*Al-Ajnad*” isimli yapı ise dinî yayınlardan sorumlu olmuştur. “*Al-Beyan*” isimli bir radyo istasyonu da bulunan İŞİD, her sözde vilayetinde raporların hazırlanması, video çekimi ve dağıtımı için de yerel ofisler kurmuştur (Kartal, 2018).

İŞİD, cihad temalı propagandanın evrimindeki üç neslin sonuncusunu temsil etmektedir. İlk neslin örneği, mesajını yayımlamak için sadece statik bir kamerayla çekilen bir videoya ihtiyaç duyan ve resmî bir Arapça kullanan Usame bin Ladin'dir. O dönem Usame bin Ladin'in çekilen propaganda videolarının sonrasında yayımlanması için çeşitli televizyon kanallarına ulaştırılması gerekmiştir. İkinci neslin temsilcisi, 2011 yılında Yemen'de bir insansız hava aracı saldırısında öldürülen Amerika doğumlu olan ve El-Kaide bağlantılı olduğu iddia edilen Enver el-Evlaki'dir. Enver el-Evlaki, o dönem Youtube'u oldukça etkin kullanan bir kişi olmasının yanı sıra bir blog ve Facebook sayfasına sahiptir. Üçüncü nesil ise İŞİD ile temsil edilmektedir. İŞİD, en güncel iletişim teknolojisini tam anlamıyla kucaklamıştır. Propaganda mesajını genellikle birkaç farklı dilde yayınlayan İŞİD, Hollywood benzeri efektlere sahip videolarının çeşitli sosyal medya platformlarında ve internet sitelerinde ustaca yayılmasını sağlamıştır (Shane ve Hubbard, 2014).

İŞİD'in propaganda stratejisinde büyük bir önem arz eden sosyal medya stratejisi, yalnızca çevrimiçi sosyal ağların yaygın kullanımını değil, aynı zamanda yüksek kaliteli video prodüksiyonu ve yayınlarını içeren modern bir yapı üzerine kurulmuştur. 2014 yılının Ağustos ayında Amerikalı gazeteci James Foley'in kafasının kesilmesine dair propaganda videosu son derece profesyonel bir

biçimde çekilmiştir. Geleneksel medya kuruluşları, o dönem bu videoya dair görüntü ve fotoğrafları paylaşmayı reddetmiş fakat video görüntüleri Twitter’da geniş çapta yayılmıştır. Zira İŞİD sosyal medyanın, geleneksel medya kuruluşlarının aksine propagandanın yayılmasının önüne geçmeyeceğini, yayılmasını hızlandıracaklarını bilerek hareket etmiştir (Parkinson, 2014).

Rehinelerin propaganda videolarında kullanılmaya başlanması esasında ilk olarak 1980’lerde Lübnan İç Savaşı’na dayanmaktadır. O dönem Batılı rehineler, yaşadıklarına dair bir kanıt sunulması ve kaçırılan örgütün taleplerinin iletilmesi için kameraya görünmeye zorlanmıştır. Sonraki yıllarda El-Kaide, bu stratejiyi daha da ileri bir boyuta taşıyarak rehineleri kameralar önünde infaz etmeye başlamıştır. İŞİD ise öldürülen rehineleri içeren videolarını profesyonel çekim ile yaparak ve izleyici kitleye İngilizce hitap ederek küresel bir etki yaratmasını sağlamıştır (Huffington Post, 2015). Görüldüğü gibi İŞİD, terörün sembolik bir fiil olmasından hareket edildiğinde infazlara dair yayınlamış olduğu propaganda videoları ile esasında ana hedefe fiziksel şiddete maruz kalan kişiyi değil, infaz videosunu izleyerek İŞİD tarafından benzer bir tehditle karşılaşacakları korkusuna kapılan toplumun genel kesimini koymaktadır. Bu yolla İŞİD, sadece toplumun genelini korkutarak gerçekleştirdiği terör eyleminin maliyetine oranla çok daha yıpratıcı bir etki bırakmakla kalmamakta; aynı zamanda küresel potansiyel militan havuzunu oluşturan, terör sempaticileri radikal kişilerin örgüte katılımı için de cazip bir propaganda yapmaktadır. Böylece İŞİD, her iki hareket noktasında da başarıya ulaşmaktadır.

İŞİD, sofistike bir yapıya sahip olan propaganda kampanyasında “The Dawn of Glad Tidings” veya kısaca “Dawn/Şafak” olarak bilinen, Twitter içerisinde aktif bir uygulama geliştirmiş, sosyal medyada merkezî olarak yazılmış tweet’lerin gönderilmesini sağlamıştır. Böylece aynı anda yayımlanan propaganda mesajları, birçok sosyal medya ağını sarmış ve İŞİD’in sosyal medyada görünürlüğünü normal potansiyelinin de üzerine çıkarmıştır. Ek

olarak IŞİD'in sosyal medyadaki destekçileri atılan propaganda mesajlarını Batı dillerine tercüme etmiştir. Görüldüğü üzere IŞİD'in sosyal medya propaganda stratejisinde atılan her adım dikkat çeken bir "marka" oluşturmak üzerine kurgulanmıştır. Ayrıca El-Kaide'ye göre daha geniş bir finansal yapı, silah, mühimmat ve çatışma deneyimi, teknolojik altyapı ve Batı ülkelerinden gelen militanların da etkisiyle yabancı dillere hâkimiyet, IŞİD'i diğer örgütlerden ayıran özellikler olmuştur (Macdonald ve ark, 2016).

Charlie Winter, IŞİD'in sadece şiddet ve barbarlıkla anılan propaganda stratejisinin daha geniş bir içeriğe sahip olduğunu ifade ederek 5 adet odak noktasına dikkat çekmiştir. IŞİD'in sadece kana susamış militanlara değil daha geniş bir kitleye hitap etmeyi amaçladığını gösteren bu odak noktaları şu şekilde özetlenebilir (Winter, 2015);

- Sadece vahşet içeren videolarla kalmayıp, merhamet temalı propagandalar
- Mağduriyet temalı propagandalar
- Savaş ve askerî kazanımları içeren propagandalar
- Özellikle potansiyel yabancı uyruklu militanlara hitap eden, dostluk, güven ve hepsinden önemlisi aidiyet temalı propagandalar
- Sadece hilafetten bahsetmeyen, aynı zamanda onu uygulamaya koyan, ütopyanın gerçekleştiğini gösteren propagandalar

Çeşitli çatışma, bombala ve infaz videolarını üzerinde çalışılmış yüksek çözünürlüklü videolar ile yükleyen IŞİD'in sosyal medyadaki gücü bir dönem o kadar artmıştır ki; 2016 yılında sadece Twitter'da IŞİD propagandası yapan ve Müslümanları cihada çağıran veya bu propagandaların yayılmasını sağlayan 124 bin adet kullanıcı hesabı olduğu tespit edilmiştir. Bu hesapların yayımlanmış olduğu mesajlar ve videolar "kafirlerin" nasıl vahşetle cezalandırıldığını gösterirken bu vahşet içeren uygula-

maları sempatanları için normalleştirmekle kalmamış; aynı zamanda kurulan İslam Devleti'nin ve hilafetin, kafirlere vaat edilen aksine Müslümanlar için nasıl bir cennet vaat ettiğini vurgulamıştır. IŞİD, potansiyel militan havuzundan militan devşirmek amacıyla sosyal medya üzerinden vaat edilen cennete turistik turlar düzenlemeye yönelik mesajlar yayımlamış ve bu şekilde özellikle genç yaşta bireylere seslenmiştir. 2015 yılında yapılan propagandalarda Batılı ülkelerden gelecek olan potansiyel örgüt üyelerine 5 yıldızlı bir hayat vaat edilirken Musul'daki lüks otellerde IŞİD militanı kadınların BMW arabalar ve AK-47 tüfeklerle vermiş olduğu pozlar kullanılmıştır (Özkaya, 2017).

Görüldüğü üzere geleneksel medyanın kısıtlamalarına sahip olmayan sosyal medya mecralarını oldukça geniş bir yelpazeye ve odak noktalarına sahip bir strateji dahilinde belki de en başarılı şekilde kullanmış olan terör örgütü IŞİD, vahşet ve şiddet içerikli videoları ütöpik idealizm anlatıları ile karıştırarak ve o ütöpik idealizmin aslında artık gerçek hayatta uygulanabildiği algısını yaratarak son derece profesyonel ve birçok dilde küresel bir kitleye hitap eden bir propaganda süreci yürütmüştür.

Terör örgütlerinin, terörizm ile ilgili yeni taktik ve stratejilerden kısa sürede etkilendikleri, öğrenen örgütler anlayışı çerçevesinde kullanılan yöntemleri birbirlerinden kopyaladıkları veya mevcut şart ve koşullara uygun hale getirerek tatbik ettikleri düşünüldüğünde terör örgütü PKK/YPG'nin de sosyal medya üzerinden propagandaya sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Özellikle yalan haber ve bilgilerin, sosyal medyanın yapısı itibarıyla belirli süzgeçlerden geçirilmeden halka sunulması, terör örgütü PKK/YPG'ye bu imkânı sağlamaktadır. Terör örgütüne destek veren sosyal medya hesapları, bahse konu olan içerikle ilgisi olmayan, geçmiş yıllarda gerçekleşmiş olaylara ilişkin görselleri, propagandasını yapmak istedikleri yalan haberler ile birlikte servis ederek dezenformasyon yaratmaktadır.

PKK/YPG'ye destek veren birçok sosyal medya kullanıcısı özellikle Barış Pınarı Harekâtı süresince Twitter başta olmak üzere sosyal medya alanlarında sıkça başka olaylara ilişkin görselleri kullanarak yalan haberler servis etmiştir.

Şekil 1: Hayatını Kaybetmiş Bir Çocuk ve Babasının Fotoğrafının Kullanılması

Kaynak: E. Canlı (2019). Harekât Aleyhine “Gözü Yaşlı Ailelerin Fotoğraflarıyla” Manipülasyon

Görselde terör örgütüne yakın bir sosyal medya hesabının, bir babanın çocuğunun cansız bedenini elinde tutarken gözyaşları içerisinde çekilmiş bir fotoğrafı, Barış Pınarı Harekâtı sırasında çekilmiş gibi servis edilmiştir. Gerçekte ise fotoğrafın 2018 yılının Ocak ayında Suriye'nin İdlib kentinde çekildiği görülmektedir.

Şekil 2: Yıkıntılar İçerisinde Ağlayan Bir Kız Çocuğunun Fotoğrafı

Kaynak: E. Canlı (2019). Harekât Aleyhine “Gözü Yaşlı Ailelerin Fotoğraflarıyla” Manipülasyon

Görselde yine bir terör örgütüne yakın bir sosyal medya hesabının yıkıntılar içerisinde ağlayan bir kız çocuğunun çekilmiş olan fotoğrafını Barış Pınarı Harekâtı esnasında çekilmiş gibi paylaştığı fakat gerçekte fotoğrafın 2016'da Filistin'de çekilmiş olduğu görülmektedir.

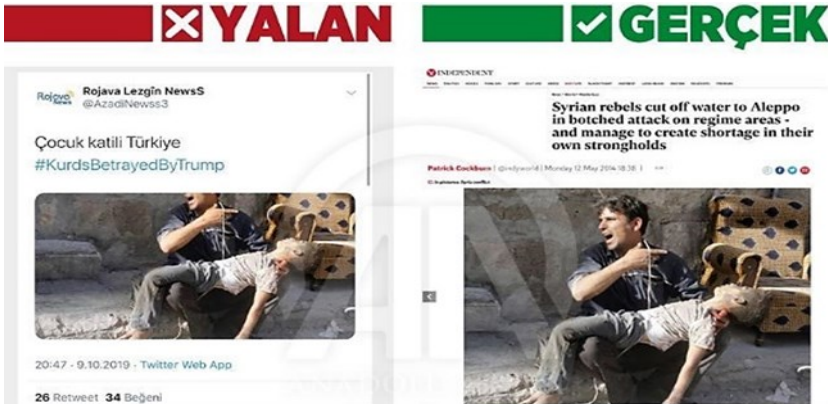
Şekil 3: Bir Annenin Çocuklarına Sarıldığı Fotoğrafın Değiştirilerek Servis Edilmesi

Kaynak: AA (2019). Terör Örgütleri Yandaşları Sosyal Medyada Manipülasyona Hız Verdi

Görselde görüldüğü üzere PKK/YPG'ye yakın hesaplar, bir annenin çocuklarına sarıldığı bir kare üzerinde oynama yaparak görsele yıkıntılar, patlamalar ve savaş uçağı eklemiş, fotoğraf Barış Pınarı Harekâtı sırasında çekilmiş gibi servis etmiştir. Gerçekte ise fotoğrafın 2014 yılında Suriye'nin Halep kentinde çekildiği görülmektedir.

Şekil 4: Çocuk Katili Türkiye Başlığı İle Servis Edilmiş Fotoğraf

Kaynak: AA (2019). Terör Örgütleri Yandaşları Sosyal Medyada Manipülasyona Hız Verdi

Görselde terör örgütüne yakın bir haber sitesinin “Çocuk Katili Türkiye” mesajı ile bir çocuğun ölü bedeninin taşınmakta olduğu bir fotoğrafın yine Barış Pınarı Harekâtı sırasında olmuş gibi gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir. Gerçekte ise fotoğraf 2014 yılında Suriye’nin Halep kentinde çekilmiş ve yabancı kaynaklı haber sitelerinde servis edilmiştir.

Terör örgütü PKK/YPG, bu tip dezenformasyonlar ile gerçeklerle alakası olmayan insanlık dışı görselleri, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Suriye’de gerçekleştirdiği harekâtlar esnasında vuku bulan olaylarmış gibi sosyal medyada servis etmiş ve uluslararası kamuoyunu silahlı çatışma hukuku gibi konular üzerinden yanlış yönlendirerek Türkiye’ye karşı yaptırımların uygulanmasını amaçlamıştır. Bununla birlikte terör örgütü PKK/YPG’nin, birçok defa örgütü bir kadın hareketi gibi sunmak ve böylece uluslararası destek bularak militan havuzunu genişletmek amacıyla da çeşitli fotoğraflar kullandığı fakat fotoğraflar dikkatli incelendiğinde örgütün bu konuda da dezenformasyon yaptığı ve fotoğrafı çekilen örgüt militanlarının esasında çocuk yaşta oldukları görülmüştür.

Şekil 5: PKK/YPG’nin Çocuk İstismarı

Kaynak: Yıldız Aktaş (2018). Çocuk İstismarında YPG ile DEAŞ Benzerliği

Fotoğrafta görüldüğü üzere terör örgütü PKK/YPG tarafından birçok kez örgütün bir kadın hareketi olduğu algısını yaratmak amacıyla bu tip görsellere başvurmaktadır. Böylece örgütün bir kadın hareketi olduğu mesajı verilerek uluslararası sempati toplanılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte fotoğraflar yakından incelendiğinde ellerine piyade tüfekleri tutuşturulmuş kişilerin reşit olmaktan çok uzak çocuklar olduğu dikkat çekmektedir.

4. Sosyal Medyadaki Terör Propagandası ile Mücadele

Sosyal medyadaki terör propagandası ile mücadele ele alındığında öne çıkan ilk alan mücadelenin hukuki boyutudur. Türkiye’de sosyal medyadaki terör propagandası ile mücadelenin hukuki boyutu ele alındığında görülmektedir ki; Türk Ceza Kanunu, Madde 220/8’e göre *“Terör örgütünün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu suçun basın ve yayın yolu ile işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır”* (Türk Ceza Kanunu, 2004). Terörle Mücadele Kanunu Madde 7/2 de Türk Ceza Kanunu ile aynı hükümlere sahip olmakla birlikte ek olarak *“Haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.”* ibaresini barındırmaktadır (Terörle Mücadele Kanunu, 1991). Görüldüğü üzere Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu, sosyal medyadaki terör propagandasına yönelik eylemleri hapis cezası ile cezalandırmaktadır fakat mevcut kanunlar ulusal bir niteliğe sahiptir ve sadece Türkiye’yi ilgilendirmektedir. Oysaki sosyal medyada terör propagandası uluslararası bir niteliğe sahip olabilmektedir. Bu nedenle devletlerin ulusal nitelik taşıyan kanunlarının yanı sıra propagandaya maruz kalan toplumların da sosyal medyadaki terör propagandaları ile mücadelede rol alması gerekmektedir.

Toplumların sosyal medyadaki terör propagandası ile mücadelelerinde önem arz eden ilk husus daha fazla bilincin gerekliliğidir. Akademisyenler, politikacılar, yargı mensupları ve güvenlik kuv-

vetlerinin yanı sıra toplumun geneli teröristlerin interneti ve sosyal medyayı ne amaçla kullandıklarına yönelik daha fazla bilgi sahibi olması gerekmektedir. Günümüzde rutin kullanım olarak görülen sayısız vakanın terör propagandası içerisinde olduğu tespit edilmektedir. Bu nedenle güvenlik kurumları, sosyal medyadaki terörist faaliyetleri keşif, inceleme ve sınırlandırma konusunda kapasitelerini geliştirmelidir. Bununla birlikte toplumlar terörizme karşı savunulurken toplumları savunmaya değer kılan nitelik ve değerler unutulmamalıdır. İnternet ve sosyal medya, fikirlerin özgürce ifade edildiği ve açık bir iletişim sağlayan yapısıyla birçok açıdan demokratik ideallerin buluşma noktası olabilmektedir. Burada önemli olan husus sosyal medyanın sunduğu özgürlüğün paradoksal bir şekilde esasında sansürsüz düşünce ve ifadeye düşman olan radikal gruplar tarafından suiistimaline açık olmasıdır. Bu doğrultuda sosyal medyada daha fazla terör propagandasının engellenmesi amacıyla internet ve sosyal medya kullanımının keyfi bir şekilde kısıtlanması da demokrasiye indirilen bir darbe olarak terörizme zafer sunmaktadır. Terörizme dair iletişimin takibi ve analizi için daha gelişmiş tekniklerin kullanılması sonucunda verilen mücadelede daha etkin sonuçlar alınabilmekle birlikte bu tür teknolojilerin suistimal edilmemesi elzemdir. Bu tür suistimallerin ortaya çıkması durumunda terörle mücadeleye karşı uzun vadede ağır bir bedel olarak demokrasiler büyük bir zarar alabilmektedir (Weimann, 2004).

Sosyal medya platformlarında yer alan terör örgütleri ile mücadelede vatandaşların yanı sıra uluslararası kuruluşların da ortak hareket etmesi önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler (BM), 1990'lı yıllardan itibaren terör örgütlerinin internet üzerinden ortaya çıkarıldığı tehdidin farkına varmıştır. 28 Eylül 2001 tarihinde ise BM Güvenlik Konseyi 1373 sayılı kararı onaylamıştır. Bu karara göre BM üyesi ülkelere terörizmin finansmanı, bilgi paylaşımı ve diğer çeşitli desteklere dair yasal düzenlemelerin getirilmesi kabul edilmiştir. Kararın 5. maddesi, terörist eylemlerin bilinçli olarak tahrik edilmesinin de BM amaç ve ilkelerine karşı geldiğini ifade etmektedir

(United Nations Security Council, 2001). BM, 2012 yılında yapılan Dünya Uluslararası Telekomünikasyon Konferansı'nda internetin terör faaliyetlerinde kullanıldığını kabul etmekle birlikte internet veya sosyal medyanın tüm dünyada belirli düzenlemelerden geçmesini sağlayacak bir anlaşmayı henüz kabul edemediğini ifade etmiştir. NATO ise 2011 yılında siber terörizmle tehdidine odaklanan yeni stratejiler benimsemiştir. Böylece sosyal medyada terörle mücadelede bölgesel kolektif iş birliği daha etkin olarak öne çıkmıştır (Md Sazzad, 2018).

Ulusal düzeyde çıkan kanunlar, toplumların konuyla ilgili daha bilinçli şekilde hareket etmesi ve uluslararası kurumların almış olduğu kararlar doğrultusunda daha etkin bir mücadele verilebilmesi için yapılabilecek ilk girişim BM Güvenlik Konseyi 1373 sayılı karar ile uyumlu olmayan ülkelerin ulusal kanunlarının uyumlu hale getirilmesidir. Böylece tüm dünyada sosyal medyada terör propagandası yapan kişi ya da gruplar kanunlar çerçevesinde cezalandırılabilir. Ayrıca sosyal medyada hoşgörü ve barışa dayalı çoğulcu ilkeler desteklenmeli, bu süreçte uluslararası örgütlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşları da rol almalıdır. Ek olarak IŞİD örneğinde de görüldüğü gibi terör örgütlerinin potansiyel militan havuzunu oluşturan genç yaştaki bireylerin sürece aktif katılımı sağlanmalı, genç bireyler ve çocuklar, sosyal medyada yer alan terör propagandaları yoluyla radikalleşmeye karşı ayrıca eğitim görmelidir. Son olarak verilen mücadele süresince terörizmin önüne geçilmek istenirken temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması engellenmeli, verilen mücadele terörizmin devlet ve toplum arasında duvar örmeye çalışan ana hedeflerine hizmet etmemelidir (Yüksel, 2020).

Özetle; günümüzde küresel bir tehdit hâline gelmiş olan sosyal medyada terörizm tehdidine ulusal, bölgesel ve uluslararası kuruluşların ve toplumların eş güdümlü hareketi ve ortak eylemleri ile karşı koymanın mümkün olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç

Terörizm, sembolik bir fiili amaçlayan yapısı gereği eylemlerin yapıldığı alan ve kişilerin çok daha uzağına ve daha büyük kitlelere ulaşmak zorundadır. Bu anlayıştan hareketle propagandanın hayati bir öneme sahip olduğu düşünüldüğünde terör örgütleri yazılı, görsel ve işitsel tüm araçları kullanma eğilimindedir. Bu süreçte geleneksel medyanın gelişmeleri belirli bir süzgeçten geçirerek topluma ulaştırması terör örgütlerini kısıtlarken; internet ile yaşanan iletişim devrimi, terör örgütlerinin propaganda stratejilerinde büyük bir atılım gerçekleştirecekleri zeminin inşa edilmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte sosyal medya olgusunun insan hayatına kısa sürede yerleşerek kazandığı önem ve sunduğu imkânlar terör örgütleri için de hitap edilen kitlelerin küresel bir boyuta ulaşması imkânını beraberinde getirmiştir.

Günümüzde terör örgütleri, sosyal medya aracılığıyla devletlerin denetimlerinden azade, çok daha kısa sürede ve ucuz maliyetlerle küresel ölçekte propaganda yapabilmektedir. İnternet ve sosyal medyadaki değişim ve gelişimlere ayak uyduran örgütler, IŞİD örneğinde olduğu gibi giderek daha profesyonel ve kitleleri etkisi altına alabilecek odak noktalarına sahip stratejiler geliştirmektedir. Bu doğrultuda etki sahasını genişleten örgütler, Suriye örneğinde olduğu gibi çatışma bölgesinden binlerce kilometre uzaklıktaki Batılı demokrasilerden dahi çok sayıda militan devşirebilmektedir. Bu kapsamda sosyal medyadaki terör propagandaları artık millî güvenlik sorunu olmanın da ötesine geçerek küresel bir tehdit olmuştur. Bu küresel tehdide yönelik stratejiler ise tıpkı terör örgütlerinin propaganda sürecinde katmanlardan oluşan bir strateji doğrultusunda benimsediği gibi ulusal, bölgesel ve küresel katmanlardan oluşabilir. Önemli olan nokta, verilen mücadelenin toplumun geneline mal edilirken, sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin rol aldığı, politika yapım sürecinde üzerinde titizlikle durulduğu ve uluslararası kurumlarında desteğiyle ulusal, bölgesel ve küresel mücadelenin uyum ve eşgüdüm içerisinde verilmesidir. Aksi takdirde, etkin bir mücadele verilemeyen sosyal medyadaki terör yapıları, yakın

gelecekte çok daha büyük tehditlerle devletlerin kapısına dayanacaktır.

Kaynakça

- “Anadolu Ajansı (2019). *Terör Örgütü Yandaşları Sosyal Medyada Manipülasyona Hiz Verdi*. 3 Temmuz 2021’de <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/-teror-orgutu-yandaslari-sosyal-medyada-manipulasyona-hiz-verdi> adresinden alınmıştır.
- Aktaş, Y. (2018). *Çocuk İstismarında DEAŞ ile PKK Benzerliği*, 3 Temmuz 2021’de <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cocuk-istismarinda-deas-ile-pkk-benzerligi/1071516> adresinden alınmıştır.
- Berger, J. M. (2015). *The Evolution of Terrorist Propaganda: The Paris Attack and Social Media*. 25 Mayıs 2021’de <https://www.brookings.edu/testimonies/the-evolution-of-terrorist-propaganda-the-paris-attack-and-social-media/> adresinden alınmıştır.
- Canlı, E. (2019). *Harekat Aleyhine “Gözü Yaşlı Ailelerin Fotoğraflarıyla” Manipülasyon*. 3 Temmuz 2021’de <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/harekat-aleyhine-gozu-yasli-ailelerin-fotograf-lariyla-manipulasyon/1620043> adresinden alınmıştır.
- Chomsky, N. (2001). 9-11. Seven Stories Press.
- Cottee, S. (2015). *Why It’s So Hard to Stop ISIS Propaganda*, 10 Haziran 2021’de <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/03/why-its-so-hard-to-stop-isis-propaganda/386216/> adresinden alınmıştır.
- Geçikli, F. (1999). “Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (9): 265-276.
- Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. BGSY Yayınları.
- Horgan, J. (2008). “From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (618): 80-94
- Huffington Post (2015). *A Short History of ISIS Propaganda Videos*. 15 Haziran 2021’de https://www.huffpost.com/entry/isis-propaganda-videos_n_6846688 adresinden alınmıştır.
- Johnson J. (2021). *Worldwide Digital Population as of January 2021*. 26 Mayıs 2021’de <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> adresinden alınmıştır.
- Joint Chiefs of Staff (2010). *Joint Publication 3-13.2 Psychological Operations*
- Kartal, A. B. (2018). “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14(7): 39-77

- Knox, E. G. (2014). The Slippery Slope of Material Support Prosecutions: Social Media Support to Terrorists, *Hasting Law Journal*, 66(1): 295-330
- Korkmaz, S. C. (2016). *Terörün Propagandası: DAEŞ Örgütü ve Konstantiniyye Dergisi*. ORSAM Rapor No:204.
- Kumkale, Tamer (2007). *Psikolojik Savaş*. Pegasus Yayınları.
- Lieberman, A. V. (2017). "Terrorism, the Internet and Propaganda: A Deadly Combination". *Journal of National Security Law&Policy*, (9): 95-124.
- Macdonald S. ve ark.(2016). "Introduction to Special Issue: Terrorist Online Propaganda and Radicalization". *Studies in Conflict & Terrorism*, 40(1): 1-9.
- Marighella, C. (2003). *Şehir Gerillasının El Kitabı*. Eriş Yayınları.
- Mayfield, A. (2008). *What is Social Media*. Icrossing E-Book, 5 Haziran 2021' de https://icrossing.co.uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf adresinden alınmıştır.
- McNeal, G. S. (2008). Cyber Embargo: Countering the Internet Jihad, *Case Western Reserve Journal of Intertatinonal Law*, 39(3): 789-826.
- Md Sazzad, H. (2018). "Social Media and Terrorism: Threats and Challeges to the Modern Era". *South Asian Survey*, 22(2): 136-155.
- Özkaya, E. (2017). "The Use of Social Media for Terrorism". *Defence Against Terrorism Review*, (9): 47-59.
- Parkinson, H. J. (2014). *James Foley: How Social Media is Fighting Back Against ISIS Propaganda*. 6 Haziran 2021' de <https://www.theguardian.com/technology/2014/aug/20/james-foley-how-social-media-is-fighting-back-against-isis-propaganda> adresinden alınmıştır.
- Rayner, G. (2017). *WhatsApp Accused of Giving Terrorists a Secret Place to Hide as ist Refuses to Hand over London Attacker's Messages*. 4 Haziran 2021' de <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/03/26/home-secretary-amber-rudd-whatsapp-gives-terrorists-place-hide/> adresinden alınmıştır.
- Shane, S. ve Hubbard, B. (2014). *ISIS Displaying a Deft Command of Varied Media*. 7 Haziran 2021' de <https://www.nytimes.com/2014/08/31/world/middleeast/isis-displaying-a-deft-command-of-varied-media.html> adresinden alınmıştır.
- Sönmez, G. ve Çelik, E. (2020). "Anonimlik ile İllegalite Arasında: Deep Web, Dark Web ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Uluslararası Siber Faaliyetleri". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(1): 66-88.
- Tankovska, H. (2021). *Global Social Networks Ranked by Number of Users 2021*. 8 Haziran 2021' de <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> adresinden alınmıştır.
- Terörle Mücadele Kanunu (1991). 8 Haziran 2021' de <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> adresinden alınmıştır.
- Thornton, T. P. (1964). "Terror as a Weapon of Political Agitation", *Internal War: Problems and Approaches*. Ed. Herry Eckstein, The Free Press.

Türk Ceza Kanunu (2004). 8 Haziran 2021’de

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> adresinden alınmıştır.

United Nations Security Council (2001). *Resolution 1373*. 7 Haziran 2021’de

[https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)) adresinden alınmıştır.

Wallerstein, I. (2001). 11 Eylül Niçin?, *Küreselleşme ve Terör: Terör Kavramı ve Gerçeği*, (Ed.) M. A. Civelek. Ütopya Yayınevi.

Weimann, G. (2004). *How Modern Terrorism Uses the Internet*. United States Institute of Peace Special Report 116.

Wilkinson, P. (1997). “The Media and Terrorism: A Reassessment” . *Terrorism and Political Violence*, 9(2): 51-64.

Winter, C. (2015). *The Virtual “Caliphate”: Understanding Islamic State’s Propaganda Strategy*. Quilliam.

Wolfsfeld, G. ve ark.(2013). “Social Media and Arab Spring: Politic Comes First” . *The International Journal of Press/Politics*, 18(2): 115-137.

Yüksel, C. (2020). “Uluslararası Hukukta İnternet ve Sosyal Medyanın Terörist Amaçlarla Kullanılmasına Karşı Mücadele ve Çözüm Önerileri” . *Public and Private International Law Bulletin* 40(2): 1089-1112.

YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR

Aytekin CANTEKİN

Giriş

Yabancı teröristler veya yabancı terörist savaşçılar olgusu, güvenlik ve terörizm çalışmalarının son dönemde ilgi çeken başlıklarından biridir. Bu olgu sadece terörizm üzerine yapılan bilimsel araştırmalarda değil, ulusal ve uluslararası kamuoyunun gündeminde de ciddi şekilde yer işgal etmiştir. Bu sebeple, klasik basın yayın organları ile yeni tür medyanın yakından ilgilendiği bir konu olmuş; yabancı teröristler ve onların hikâyeleriyle ilgili haberlere sıkça rastlanır olmuştur. Türkiye açısından ise uzun zamana dayalı bölücü terörle mücadelesinden bilinen yabancı teröristler konusu, son dönemlerde her çeşit terörle mücadelesinin yoğunlaşmasına ve çetrefilleşmesine yol açan sonuçlara sebebiyet vermiştir.

Bu çalışmada, yabancı terörist savaşçılar kavramının tanımlanması yapılacak; yabancı savaşçılar olgusunun yakın dönemde yabancı terörist savaşçılara dönüşümü incelenecek; kavramsal çerçeve ve literatürle ilgili bilgiler verilecek; yabancı teröristlerin radikalleşme süreçlerine, terör örgütleriyle kurulan bağlarına, eylemlerine değinilecek; terör sonrası dönemde ise kendileri ve aileleriyle birlikte durumları ele alınacak; çeşitli terör örgütlerinin yabancı teröristleri

kullanması örnekleriyle incelenecek ve nihayet konunun Türkiye'ye ve terörle mücadelesine etkileri tartışılacaktır.

1. Yabancı Savaşçılardan Yabancı Terörist Savaşçılara Dönüşüm Süreci

Terörizm faaliyetleri ve isyan hareketlerinin (*insurgencies*) ortaya çıkması ve devam edebilmesi açısından en önemli konulardan biri dış destek konusudur. Dış desteğin niteliği, çeşitleri, kimden geldiği gibi konularda literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Dış desteğin türleri arasında moral destek, siyaset desteği, para ve malzeme desteği ile sığınak veya üs teşkil etme sayılabilir (O'Neill, 2005; Cantekin, 2019). Bunlara ek olarak, başka ülkelerden gelerek mücadele veya eylemlere katılan yabancı savaşçılar ve yabancı teröristler konusu da dış destek türleri arasında bulunmaktadır. Bölücü Terör Örgütü'nün ilk eylemlerini gerçekleştirdiği 1984 döneminden daha önce uluslararası boyutta başladığı ve sonraki süreçte geniş bir coğrafyada çeşitli devletlere yayılan dış destek sağlama çalışmaları (Özcan, 1999), bu konunun hayati niteliğini göstermektedir.

Kendi ülkelerinin sınırları dışındaki savaş veya çatışmalarda yer alan insanlar tarih boyunca mevcut olmuştur ve literatürde kendilerine "yabancı savaşçılar (*foreign fighters*)" denilmektedir. Bu yabancı savaşçıların, paralı asker olarak para kazanma, dinî veya mezhepsel sebeplerle kutsal bir görev yaptığına inanma, milliyetçi veya ideolojik eylem ve hareketlere destek olma, krallık veya imparatorluklar arasında karşılıklı destek ve düşmanlık gibi gerekçelerinden veya motivasyonlarından söz edilebilir. Onların motivasyonları, yani güdülenme gerekçeleri birbirinden farklılık arz etse de vakıa olan başka ülkelerin topraklarına gidip bir başka ordu, isyan hareketi, grup veya bir dava için savaşmalarıdır.

Yabancı savaşçılar konusunun irdelenmesi bu çalışmanın bir amacı değildir. Bu çalışmada, literatürde yeni bir kavramsallaştırma olarak ortaya çıkan "yabancı terörist savaşçılar (*foreign terrorist fighters*)" olgusu genel hatlarıyla açıklanacak ve tartışılacaktır. Ancak şu

noktayı belirtmek gerekir ki yabancı terörist savaşçılar tanımlaması, son dönemlerde yabancı savaşçılar kavramının dönüşüm geçirmesi, giderek negatif, yani olumsuz bir anlam taşımaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümün tarihi gelişiminin incelenmesi konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Bu dönüşümün ilk adımları, Soğuk Savaş'ın son dönemlerinden, özellikle 1979 yılı Aralık ayında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali üzerine Afgan direnişine farklı Müslüman coğrafyalardan yabancı savaşçıların katılımlardan itibaren görülebilir. Çünkü modern anlamda mücahitlik kavramının popüler hâle gelmesi, Sovyetler Birliği'nin Şubat 1989'da Afganistan'dan geri çekilmesine kadar sürecek bu işgale direniş sürecinde yaşanmıştır. Etnik kökenleri farklı farklı olsa da Afgan direnişine katılanlar topluca mücahitler olarak adlandırılmış, dünyanın dört bir yanından binlerce Müslüman gönüllü onların yanında Sovyet işgaline karşı direnişe, yani cihada hizmet ettiğini düşünerek Afganistan coğrafyasına gelmiştir. Literatürde "Afgan Araplar" olarak da isimlendirilen bu yabancı savaşçılar, modern anlamda din adına savaş ideolojisinin daha sonraki dönemde dünyaya yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır (Martin, 2017). Sovyetler Birliği'nin 1989'da Afganistan'dan çekilmesinden sonra Afgan Araplar olarak adlandırılan ve zafer kazandıklarına inanan bu yabancı savaşçı gruplar giderek daha radikal bir dinî ideolojik tutum sergilemeye başlamış; Afganistan'da kalanlar örgütlenmelerini muhafaza etmiş, kendi ülkelerine dönenler radikal sefeli inançlarını oralara taşımışlardır.

Soğuk Savaş'ın devam ettiği o dönemde yabancı savaşçıların Sovyetler Birliği'ne ve komünizmin yayılmasına karşı mücadele etmelerinin, Batılı ülkeler arasında arzulanan ve teşvik edilen bir nitelik taşıması nedeniyle farklı etki ve sonuçları yadsınarak, görmezden gelinerek değerlendirilmiş; yabancı savaşçılar kavramının negatif bir anlam taşıması veya bu istikamette bir anlama dönüşmesi o zamanlarda söz konusu olmamıştır. Hatta Batılı kamuoylarında mücahitlerin, komünizme karşı savaşan özgürlük savaşçıları oldu-

ğu düşünölmüştür. Afgan mücahitlere silah ve mühimmat yardımı büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından sağlanmış, maddi yardımlar daha çok Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinden gelmiş, insan kaynağı ise Pakistan ve İran sınırları kullanılarak desteklenmiştir (Savrun, 2020). Pakistan ve İran sınırından geçerek Afgan mücahitlerine katılanların büyük kısmını yabancı savaşçılar teşkil etmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra ise 1990'lı yıllarda, özellikle Balkanlar'da ve Kafkaslar'da, cihat yaptığına inanarak buradaki ülkelere dışarıdan gelen ve bağımsızlık mücadelelerine destek veren yabancı savaşçı olarak tanımlanabilecek kişiler mevcut olmuştur. Bunların bir kısmı yine Afganistan tecrübesine sahip olanlar olmuştur.

Fakat yabancı savaşçı kavramına yüklenen anlamın negatifleşmesi, kısmen 2003 yılında ABD önderliğinde gerçekleşen İkinci Körfez Müdahalesi sonrası dönemde Irak'ta yaşananlara ve büyük ölçüde ise 2011 yılında başlayan ve günümüze kadar devam edegelen Suriye iç savaşı sırasında yaşananlara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, başta IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) ve El-Kaide olmak üzere çeşitli selefi terör örgütleri, cihada katılmak ve halifelüğün tekrar kuruluşuna destek olmak gibi mübarek olduklarını iddia ettikleri amaçlarla, öncelikle gençler olmak üzere çok sayıda kişiyi Suriye ve Irak'a getirmeyi başarmıştır. Bu yabancı savaşçılar, en vahşi şekilde savaşmak, kelle kesmek gibi acımasızca yöntemlerle savunmasız insanları öldürmek gibi teröre dayalı eylemlere dâhil edilmiş ve sosyal medyada bu olayların anlatısı ve reklamı yapılmıştır. Batılı ülkelerde kamuoyları, bir kısmı kısa süre önce kendi sokaklarında dolaşan ve ülkelerinin vatandaşı olan bu şahısların yaptıklarını medyadan öğrendikçe yabancı savaşçı tanımlamasının negatif anlamı artmaya başlamıştır. Bu şahısları tanımlamak için "yabancı savaşçılar" teriminin değiştirilmiş bir şekli olarak "yabancı terörist savaşçılar" tanımlaması kullanılmaya başlanmıştır. Bu tanımlama, 2014 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin

(BMGK) 2178 sayılı kararı ile uluslararası hukuk açısından da karşılığı bulunan bir nitelik kazanmış ve kullanımı yaygınlaşmıştır. Böylece, 2003'lerden sonra Irak ve 2011'den sonra Suriye'deki çatışmalarda ortaya çıkan, büyük çoğunlukla terör faaliyetleri gerçekleştiren yabancı savaşçılar, yabancı terörist savaşçılar olarak anılır olmuş ve literatürde de bu şekilde tanımlanır duruma gelmişlerdir.

Bu aşamada, yakın tarihsel süreç içerisinde, Batılı ülkelerin zamanla konuya artan ilgisinin ve giderek terörizme vurgu yapmaya başlamalarının altında, yabancı terörist savaşçı olarak kendi ülkelerinden savaş bölgelerine gidenlerin daha sonra döndüklerinde teşkil edecekleri tehdidin bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu konuda Batılı literatürde yapılan çalışmalar, selefi örgütlere katılımlara odaklanmış, PYD/YPG veya Hristiyan milislere katılımlara sınırlı ilgi gösterilmiştir (Bingöl, 2016). Bu tutum ve yaklaşım, BMGK'nin 2014 yılında aldığı ve müteakip bölümde açıklanacak iki kararına da yansımıştır. Yabancı terörist savaşçılarla ilgili çalışmalarda bu boyutu göz önünde tutmak gerekir.

2. Kavramsal Çerçeve, Literatür ve Problem Sahaları

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) yabancı terörist savaşçılar konusunda almış olduğu 2170 ve 2178 sayılı iki kararı mevcuttur. 15 Ağustos 2014 tarihinde alınan 2170 sayılı kararında ilk defa yabancı terörist savaşçılardan bahseden BMGK, kararında yabancı terörist savaşçıları "sivillerin ölümüne sebep olmaya yönelik suç eylemlerini yapanlar ve istikrarı önemli ölçüde baltalayan kişilerden Irak İslam Devleti, El-Nusra Cephesi ve El-Kaide ile ilişkili olanlar" şeklinde tanımlamıştır. Bu kararlar yabancı terörist savaşçılardan söz edilmekle birlikte doğrudan örgüt ismi zikredilerek onlarla bağlantılı olanlar işaret edilmiştir (BM Güvenlik Konseyi 2170 Sayılı Kararı, 2014). Yani, bölücü terör örgütü PKK ve bağlantılı YPG/PYD gibi diğer terör örgütlerine katılımlar tanımlama dışı bırakılmıştır.

24 Eylül 2014 tarihli 2178 sayılı kararla ise bu değerlendirme genişletilmiş ve herhangi bir terör örgütü işaret edilmeden genel bir tanımlama yapılmıştır. Bu kararla yabancı terörist savaşçılar yasa dışı olarak kabul edilmiş ve tüm devletlerin, etkin sınır kontrolleri ile teröristlerin veya terör örgütlerinin hareketini engellemeye çalışmasının beklendiği belirtilmiştir. Yabancı teröristlerin sadece gittikleri ülkeye değil, o ülkeye komşu devletlere de, seyahat ederken transit kullandıkları ülkelere de ciddi tehditler oluşturduğu belirtilmiştir (BM Güvenlik Konseyi 2178 Sayılı Kararı, 2014). 2178 sayılı kararına göre yabancı terörist savaşçılar, uyruklarının bağlı olduğu ya da ikamet ettikleri devletten başka bir devletteki silahlı çatışmalarla ilintili olarak terör eylemleri gerçekleştirmek, planlamak ya da hazırlığı içinde bulunmak veya katılmak, terör eğitimi vermek veya almak amacıyla giden kişiler şeklinde tanımlanmaktadır (Bingöl, 2016). Yabancı terörist savaşçılar konusundaki kararlardan, 2178 sayılı karar 2170 sayılı karara göre daha kapsayıcı bir bakış açısı getirmiş ve bir ya da birkaç örgütle ilintili olmayan bir tanımlama getirmiştir.

Burada, Türkiye ve Türkiye'nin uzun sürece yayılmış terörle mücadelesi dikkate alındığında, yabancı terörist savaşçılar ifadesinin sorunlu bazı yönlerine işaret etmek gerekir. Bunlardan birincisi, terörist ve savaşçı gibi üzerinde dünya çapında uzlaşmış ve resmî olarak kabul edilmiş kati tanımlamaları bulunmayan kavramların bir arada kullanılmasıdır. Nitekim bazı araştırmacılar, belirtilen kavramların siyasî ve hukuki açıdan üzerinde ittifak edilmiş olduğunu, yorumlanmalarının farklı farklı olduğunu belirterek "yabancı terörist savaşçı" yerine "ulus aşırı savaş gönüllüsü" ifadesinin kullanılmasını önermektedirler (Özdemir ve Aksu, 2018). İkinci olarak, "yabancı terörist savaşçılar" ifadesinin savaşçı sözcüğünü de içermesi maalesef sorunlu görünmektedir. Savaşçı, Türkçede, uluslararası hukuk açısından bir savaşın veya çatışmanın tarafı olan kişi için kullanılan tanımlamadır. Siyasal amaçlarla şiddeti kullanan, terör eylemleri yapan ve terörist olarak değerlendirilen bir

şahsın aynı zamanda savaşçı olarak kabul edilmesi uygun değildir ve hukuki yönü dâhil değişik açılardan sorunludur. Üçüncü olarak, terörist ve terörizm kavramlarının savaşçı ifadesi ile birlikte kullanılması, geniş toplumsal kesimlere ve kamuoyuna karşı taşımaları gereken pejoratif veya olumsuz, negatif, kötüleyci anlamını bozucu bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Türkçe kullanımda “yabancı terörist savaşçılar” ifadesinin kullanılmamasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bu ifadenin yerine, bazı araştırmacıların önerdiği “ulus aşırı savaş gönüllüsü” tarzı bir ifadenin, geniş kamuoyunca benimsemesinin ve kullanılmasının zor olduğu addedilmektedir. “Yabancı terörist savaşçılar” ifadesi yerine savaşçı kelimesini içermeyen “yabancı teröristler” ifadesinin kullanılmasının daha faydalı ve kolay olacağı değerlendirilmektedir.

Ek olarak şu hususu da belirtmek gerekir ki “yabancı savaşçılar (*foreign fighters*)” ve “yabancı terörist savaşçılar (*foreign terrorist fighters*)” ifadelerinin İngilizce’inde yer alan *fighters*, esasen muharip anlamında savaşçı değil, döğüşen, kavgaya karışan anlamında savaşçıdır. Uygulanan uluslararası hukuk açısından eski tabirle muharip, yeni tabirle savaşçı İngilizce’de *combatant*’dır. Muharip veya savaşçı, silahlı çatışma eylemlerine doğrudan katılma hakkı olan kişidir. Savaşçı olmayan veya eski tabirle gayri muharip ise bu hakka sahip olmayan bütün kişileri ifade eder ve İngilizce’si *non combatant*’dır. Çatışmalara katılan bir tarafın silahlı kuvvetler mensupları -sağlık ve din görevlileri dışında- savaşçı veya muharip olup çatışmalara doğrudan katılma hakkına sahiptir (Pazarcı, 2007). Hukuki anlamda *fighters* (döğüşenler), doğrudan *combatant* (muharip) anlamına gelmemektedir. Türkçe’de her iki ifade de savaşçı olarak çevrililmektedir; ancak, döğüşenler uluslararası hukuk açısından muharip anlamına gelmemektedir. Konuya ilişkin yapılan tüm Türkçe çalışmalarda, yabancı terörist savaşçı ifadesinin tercih edilerek kullanılması durumunda, buradaki savaşçı ifadesinin uluslararası hukuk açısından muharip anlamında olmadığı açıkça belirtilerek fark mutlaka vurgulanmalıdır.

Özellikle Suriye iç savaşıyla birlikte yeni bir araştırma alanı olarak ortaya çıkan yabancı terörist savaşçılar konusunda yabancı literatürdeki yoğunlukta olmasa da Türkçe literatürde çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Avrupalı yabancı savaşçıları merceğe alan, kimlik, sosyal medya ve radikalleşme boyutlarını öne çıkaran analiz çalışmaları vardır (Örneğin Kardeş ve Özdemir, 2015). Avrupa Birliği'nin (AB) ve Türkiye'nin yabancı savaşçılarla mücadelesini inceleyen çalışma yapılmıştır (Kap, 2015). Konuyu doğrudan Suriye iç savaşı bağlamında farklı boyutlarıyla inceleyen ve Türkiye'nin durumunu anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır (Bingöl, 2016). Batı Avrupa ülkelerinden Fransa ve Hollanda'da alınan adli ve idari önlemleri inceleyen bir araştırma mevcuttur (Özar ve Yavuz, 2017). IŞİD'in dönüşümü ve geleceğe etkileri açısından yabancı terörist savaşçıları da ele alan bir inceleme bulunmaktadır ki bu çalışmada Sönmez'in 40 bine ulaştığı düşünülen toplam YTS mevcudunun hem bugün hem de yarın nasıl bir tehdit ortaya koyduğu ve bu konuda neler yapılması gerekebileceğine dair vurguları dikkat çekmektedir (Sönmez, 2018). Yabancı terörist savaşçıları istatistiksel verilerle ele alan ve Türkiye'nin mücadelesine değinen inceleme mevcuttur (Şen, 2018). Yabancı savaşçıları, radikalleşmeden geri dönüş dönemine kadar olan süreçleri açıklayan ve çeşitli örnekleri ele alan incelemeye rastlanmaktadır (Gülşen, 2019). Balkan ülkelerinden Suriye'ye giden yabancı teröristleri niceliksel boyutlarını da dikkate alarak inceleyen çalışmalar mevcuttur (Kızılgül, 2020). Tarihsel perspektif içinde değişen savaş ortamında yabancı terörist savaşçıların oynadıkları rolü ele alan ve bugünü tasvir etmeye gayret gösteren çalışmalar da görülmektedir (Çona, 2021). Türkiye'nin, Suriye iç savaşında yabancı terörist savaşçılar açısından en önemli transit ülke olması dikkate alındığında, ayrıca Bölücü Terör Örgütü PKK/PYD ve IŞİD terör örgütü ile mücadelesi değerlendirildiğinde, bu anlamda YTS'lere dair çalışmaların da hem dünyada hem Türkiye'de

PKK/PYD terör yapılanmasını da odağa alan biçimde artırılmasına yönelik ihtiyaç açıktır.

3. Bireysel Radikalleşme ve Terör Örgütleri

Yabancı teröristlerin, yaşadıkları ülkelerden ayrılarak şiddet kullanmak, yani savaşmak amacıyla bir başka ülkeye neden gittikleri sorusuna cevap bulmak vakianın anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Burada dinî söylemle açıklanan terörizm ile diğer gerekçelere dayalı, yani seküler terörizm ayrımı ortaya çıkmaktadır. Dinî söyleme ve atıflara dayandırılarak yapılan terörizm dışında kalan ve dinden referans almayan diğer tüm terörist faaliyetleri seküler terörizm başlığı altında değerlendirmek (Hoffman, 1995) sınıflandırma ve ortak özellikleri tespit etme kolaylığı sağlamaktadır. Dinî söyleme dayalı terörizm ile seküler söyleme dayalı terörizmin dayandığı gerekçeler, motivasyonlar arasında farklılık bulunmaktadır.

Din kaynaklı motivasyona sahip bir terörist için şiddet, teolojik talep ve zorunluluklar karşısında doğrudan başvurulmuş en öncelikli kutsal eylem ya da görev olarak görülmektedir. Dolayısıyla şiddet kullanımı kutsal bir kural olarak görülmekte ve Tanrı'nın vereceği ödülü amaçladığından teröristin algısında meşruiyet kazanmaktadır (Avcı, 2011). Seküler söyleme dayalı terörizm ise mağdur olduğuna inanılan bir grubun haklarını elde etmesi veya dünyevi siyasette bir sistem değişimi ya da korunması için şiddete başvurmaktadır. Seküler teröristler sonuca ulaşmak için şiddeti, yani terörü araç olarak kullandıklarını bilmektedirler. Dinî söyleme dayalı teröristlerin en azından bir kısmı ise bizzat şiddetin kendisini Tanrı adına sonuç olarak görebilmektedirler. Teröristin zihninde ortaya çıkan bu kabullenme, dinî söyleme dayalı terörizmi, daha vahşi ve yıkıcı hâle getirebilmektedir. Dinî motivasyonlu terör örgütlerinin amaçları ile bu amaçlara ulaşmak için kullandıkları yöntemler, geniş düşman ve öteki tanımlamalarına bağlı olarak ayırım gözetmeden ve şiddet ölçülerinin sınırsız olduğu saldırıları ile günümüz dünya-

sında ulusal ve uluslararası güvenliği en çok tehdit eden örgütler olarak tanımlanması yerinde bir değerlendirme olarak kabul edilebilir (Kurum, 2015). Din ve inanç adına yapıldığı düşünülen bu kabullenmeler, tarih boyunca sıradan insanların sorgulama yapmadan acımasız ve vahşette sınır tanımayan eylemciler olarak Hristiyan, Yahudi, Müslüman, hatta Hindu (örnek Thugge tarikatı ve cinayetleri) gibi tek tanrılı olmayan dinlere mensup terör gruplarında yer almalarına yol açmıştır. Yabancı terörist savaşçılar kavramsallaştırmasının oluşmasına varan son dönem IŞİD olayları incelendiğinde, Hristiyan Birleşik Krallık'ta yaşayan sıradan bir İngiliz'in din değiştirip Suriye'ye giderek rehinelere başını kesen selefi bir teröriste dönüşmesi bu şekilde gerçekleşmektedir. Tarihte örnekleri mevcut olan din ve inanç adına bu ahlak ve vicdanı kör eden kabullenmenin, sosyalleşmenin ve radikalleşmenin günümüzde önemli bir katalizörü ise internet ortamı ve onun iletişime sağladığı sosyal medya gibi yeni kanallar olmuştur. İçinde bulunduğumuz dönemi etkileyen bu katalizörün tartışılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Günümüzde, dinî söyleme dayalı terörist fikirlerin benimsetilmesinde ve yabancı terörist hâline getirilmesinde, internet ortamının sağladığı kolaylıkları, El-Kaide ve IŞİD benzeri selefi terörist örgütler tarafından kendileri açısından çok etkili şekilde kullandıkları görülmüştür. Kutsal ve din gereği olduğu savunulan düşünceler eski olmakla birlikte internet ortamı ve sosyal medyanın sağladığı imkânlar yeni olmuştur. 2000'li ve 2010'lu yıllarda, sadece Müslüman ülkelerde yaşayanların değil Batılı ülkelerde yaşayan, İngiliz veya Alman kökenli genç kişilerin de internet ortamında yapılan propaganda ve sosyal medyada sosyalleştirme yoluyla radikalleştirildikleri, bazı örneklerde yaşadıkları ülkeden kutsal amaçları için ailece ayrılarak Suriye gibi coğrafyalara getirildikleri ve terör faaliyetleri içine dâhil edildikleri görülmüştür. İnternetin sağladığı iletişim ortamı, sosyal medya faaliyetlerinin verdiği sanal sosyalleşme ve bir grubun parçası olma hissi, anlık iletişimin süratle kontrol edilmesi ve doğruluğunun tespit edilmesi mümkün olmayan hızlı

bilgi, veri, fotoğraf ve video akışı, reklam müzik ve propaganda ile birleşince başka fikirleri kabul etmeyen, kesin doğruları ve emirleri bulduğuna inanan insanlar ortaya çıkarabilmektedir. Tam bir tipoloji tespiti yapılması mümkün olmasa da çoğunlukla maddi durumu iyi olmayan, biraz eğitim almış, ama gerçek hayatta hak ettiğini alamadığını düşünen, yüz yüze iletişim kuramayan, sağlıklı sosyalleşemeyen insanlar arasında bu radikalleşme durumu daha yaygın görülebilmektedir. Önce bir yaratıcının olduğunu, emirlerine uymak ve cihat yapmak gerektiğiyle takipçi hâline getirilen katılımcılar, giderek bunun ancak örgüte destek olmakla, örgüte katılmakla, örgütün ve liderlerinin emirlere uymakla, Tanrı'nın emri olduğu için şiddet kullanmakla bunun mümkün olabileceğine inandırılır. Sosyal medya ortamı ve sanal sosyalleşmenin baskısı altında bu fikirlerin sorgusu ve eleştirisi bile yapılamaz duruma gelinir. Şiddete dayalı bu düşüncelerin eyleme dönüşmesi durumunda dünyada adaletsizliğin ve mağduriyetin ortadan kalkacağı, Tanrı'nın nizamının ancak böyle kurulabileceği inancı bireyde egemen hâle gelir ve davaya, dine, cihada hizmet için ne isteniyorsa yapma arzusu tesis edilir. Bu, dinî söyleme dayalı yabancı teröristlerin radikalleşme ve şiddetin gerekliliğine inanma sürecini de açıklamaktadır.

Bu noktada, son dönemde görülen yabancı teröristlerin sadece IŞİD benzeri terör örgütlerine katılan selefi teröristler olmadığını belirtmek gerekir. IŞİD'le mücadele ettiği öne sürülen ve ABD gibi IŞİD'e karşı uluslararası koalisyonun üyesi bazı ülkelerce desteklenen bölücü terör örgütü PKK'nın Suriye'deki uzantısı PYD/YPG gibi terör gruplarına da yabancı teröristlerin katılımı göz önünde bulundurulmalıdır. Burada, dinî söyleme dayalı terörizm değil seküler sebep ve düşüncelere dayalı bir radikalleşme söz konusudur. Sözü edilen terör örgütüne katılan yabancı savaşçıların etnik grupları destekleme, para ve itibar kazanma, din ve İslam düşmanlığı gibi farklı gerekçeleri olabilmektedir. Uluslararası kamuoyunun konuyla ilgili hassasiyetinin yabancı savaşçıların bu bölümüne de yönlendirilmesi için gayret sarf edilmesi; Suriye ve Irak'taki çatışma

sahalarına gidişlerde ana transit ülke durumunda olan Türkiye'nin yürüttüğü önleyici terörle mücadele çalışmalarında bu boyutun da artarak dikkate alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

İnternet ortamının ve sosyal medya ağlarının bu amaçla kullanımı, bireysel radikalleştirme ve terörizmi benimsetme açısından yeni bir yöntem teşkil etmiştir. Yöntemler yeni bile olsa değişmeyen yön ise şiddete dayalı bu fikirlerin eyleme dönüşebileceği uygun coğrafyaların varlığına olan ihtiyaçtır. Yabancı terörist savaşçıların son dönemlerde Irak, Suriye sahaları dışında Yemen, Libya gibi iç savaş yaşanan bölgelerde görülmeleri rastlantı değildir.

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmasını yasaklaması, ülkelerin birbirleriyle silahlı kuvvetlerini kullanarak savaşmalarını hukuk dışı hâle getirmekte ve zorlaştırmaktadır. Ayrıca günümüzde karşılıklı ekonomik bağımlılık ilişkileri doğrudan savaşları zorlaştıran bir diğer etmendir. Bu durum, devletler arasında güç mücadelesinin giderek üçüncü dünyadaki başarısız devletlerde birbirleriyle sınırlı savaşlar şeklinde karşı karşıya gelmeleriyle yaşanmasına yol açmaktadır. Neticede, küresel güç mücadelesinin vekil aktörler vasıtasıyla bölgesel hesaplaşmalara dönüştüğü şeklinde yorumlanmasına yol açmaktadır. Devlet altı seviyede yerel olarak yaşanan çatışmalara küresel veya bölgesel güçlerden destek alan devlet dışı silahlı aktörler iştirak etmekte, bunların insan kaynakları arasında yabancı terörist savaşçıları ciddi oranda yer alabilmektedir (Çona, 2021). Vekâlet savaşları olarak adlandırılan bu mücadele türü, yerel savaşların daha kanlı hâle gelmesine yol açmakta ve yabancı savaşçıları, yabancı teröristler gibi farklı unsurların çatışmalara dâhil olmasına sebep olmaktadır.

Özellikle 2003 müdahalesinden sonra Irak ve 2011'den sonra Suriye'de devlet otoritesinin ortadan kalktığı, güçlü olanın otorite hâline geldiği geniş bir coğrafya ortaya çıkmıştır. Bu bölgede IŞİD, El-Kaide gibi benzeri terör örgütlerinin hedeflerinden farklı ve öte şekilde, sözde bir İslam Devleti kurma ve halifeliği ihdas etme

iddiasını gerçekleştirmek için çalışmıştır. IŞİD, Suriye'nin doğusu ile Irak'ın batısını kapsayan geniş bir bölgede geçici de olsa hâkimiyet kurmuş, kalıcı bir devlet olma arayışı içine girmiştir. Gerek Müslüman ülkelerden gerek Batılı ülkelerden çok sayıda radikalleşmiş yabancı terörist, bazıları aileleriyle olmak üzere IŞİD'in kontrolünde bulunan bölgelere gelerek sözde cihat yapma arayışında olmuş ve terör faaliyetlerine bulaşmıştır. Buna karşılık, IŞİD karşıtı uluslararası koalisyon ve Batılı devletlerin bir kısmı tarafından IŞİD'le mücadele etsinler diye desteklenen, büyük çoğunluğu bölücü terör örgütüne bağlı yerel Kürt gruplar, vekâlet savaşının bir diğer tarafı hâline gelmiş ve büyük destek görmeye başlamışlardır. Aldıkları destek çeşitlerinden biri de özellikle Avrupa'daki ülkelerden, kendilerine müzahir olan veya IŞİD karşısında oldukları için sempati duyan yabancı teröristlerin Suriye'ye gelmelerine ve PYD/YPG terör örgütüne katılmalarına göz yumulması olmuştur. Yabancı terörist savaşçılar bahsinde, IŞİD'e katılımlar uluslararası kamuoyunda büyük yer alırken ve olumsuz anlam yüklenirken PYD/YPG'ye katılımlar ya görmezden gelinmiş ya da yabancı savaşçılar olarak olumlu hâle getirilen bir içerikle verilmiştir. Bu durum, en hafif tabirle, teröre ikiyüzlü bir bakışı ortaya koymaktadır.

4. Terör Eylemleri Safhası Sonrası Yabancı Terörist Savaşçılar

ABD ve Avrupalı devletler açısından, yabancı savaşçılar kavramsallaştırmasının yabancı terörist savaşçılara dönüşmesi ve 2014 yılında alınan BMGK kararları ile hukuki bir dayanağa kavuşturulmasının ardında yatan önemli sebeplerden biri, radikalleşerek Suriye'ye giden, bir kısmı ailelerini de götüren selefi teröristlerin daha sonra ne yapacakları, daha doğrusu kendi ülkelerini etkileyecek neleri yapabilecekleri sorusudur. Özellikle Avrupalı devletler, yabancı terörist savaşçıların tekrar ülkelerine döndüklerinde toplum yaşamına nasıl entegre edilecekleri, yargılamalarının nasıl yapılacağı, eş ve çocuklarının topluma sağlıklı şekilde nasıl kazandırılacakları,

tehlike teşkil etmeyecek ve tekrar radikalleşmeyecek hâle gelmeleri için neler yapılması gerektiği konusunda en baştan itibaren kaygılı olmuşlardır. Hatta Suriye'den ayrılan, Türkiye gibi transit ülkelerinde veya seyahat ettikleri memleketlerde yakalanan vatandaşlarını tekrar sınırları içine almamaya yönelik politikalar gütmüşler; bu süreçleri mümkün olduğunca uzatacak, delil isteme, kimlik tespiti yapma gibi uygulamalara gitmişlerdir. Türkiye'nin yakaladığı yabancı teröristleri ülkelerine iade etme süreci ancak 2019 yılında başlamıştır.

Terörizmle mücadele politikalarının farklı düzeylerinden söz edilebilir. Bunlar birey ve grup düzeyi, örgüt düzeyi, devlet düzeyi, uluslararası ortam düzeyi gibi başlıklar altında ele alınabilir. Ayrıca bu politikaların terörizmle mücadele araçları ile desteklenmesi gerekir. Bu araçları siyasal ve sosyo-ekonomik araçlar, ceza adalet sistemi, istihbarat, askerî kuvvet kullanılması ve diplomasi başlıkları altında sınıflandırmak mümkündür (Demir, 2010). Vatandaşı olan veya radikalleşmeden önce kendi ülkesinde yaşayan yabancı terörist savaşçılara karşı devletlerin bu politikaları ve araçları kullanmaları beklenir.

Ayrıca terör örgütleri açısından istismar ve istifade edebilecekleri güvenli ortam bırakılmaması hedeflenmelidir. Bu nedenle devletlerin terörle mücadelesinde güvenli ortamlarının hedef alınması gerekmektedir. Bu güvenli ortamlar bilişsel, fiziki, finansal, siber ve hukukî ortamlar olarak sınıflandırılabilir. Terörist örgütlerin güvenli ortamlarını son dönemlerde artırmalarına ve etkili şekilde kullanmalarına yol açan çeşitli faktörler mevcuttur. Bunlar küreselleşme, devletlerin yaklaşımları ve durumları, ayrıca içine girdikleri organize suç faaliyetleri olarak sıralanabilir (Kurum, 2015). Maalesef sadece IŞİD ve El-Kaide gibi terör örgütlerinde değil, bölücü terör örgütü PKK konusunda da Avrupa ülkeleri güvenli ortamların ortadan kaldırılması, bunları etkili şekilde kullanmalarını sağlayan faktörlerin yok edilmesi konusunda ağır davranmışlardır. PKK'nın yasal görünümü veya yasadışı faaliyetlerine hoşgörü gösterilmiş,

zaman zaman görmezden gelinmiş, güvenli ortamlar oluşturmaya göz yumulmuştur. IŞİD gibi dinî motivasyonlu terör örgütlerinin, kendi vatandaşı radikalleşen yabancı teröristlerin varlığı ve kendi ülkelerinde meydana gelen eylemleri nedeniyle kendi toplumlarına doğrudan tehdit teşkil etmesi, bu ülkeleri harekete geçmeye zorlamıştır. Terör eylemleri safhası sonrası alınan tedbirlere ek olarak daha önce etkili şekilde uygulanmayan terör faaliyetlerine güvenli ortamların ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirler uygulamaya konulmuştur. Örgütlerin güvenli ortamlarının ortadan kaldırılması, organizasyon ve operasyon kapasitelerini azaltır ve giderek yok edebilir. Bunun tam olarak sağlanması ise yabancı terörist savaşçılar konusunda görüldüğü gibi uluslararası işbirliğine dayalıdır.

Uluslararası işbirliği kapsamında BMGK'nin 2014 yılında aldığı kararlara ek olarak 2017 yılında aldığı 2396 sayılı karar da terör eylemleri safhası sonrası açısından önem taşımaktadır. Bu karar, BM üyesi devletler arasında yabancı terörist savaşçılar konusunda güçlendirilmiş bir adli işbirliğini ve uygun bir yargılama sürecinin uygulanmasını öngörmektedir. Ayrıca ülkelere dönen veya teslim edilen yabancı teröristler ile onlara eşlik etmiş aile mensupları için rehabilitasyon ve entegrasyon programlarının uygulanması gerekliliği vurgulanmıştır.

5. Türkiye'nin Terörle Mücadelesi ve Yabancı Teröristler

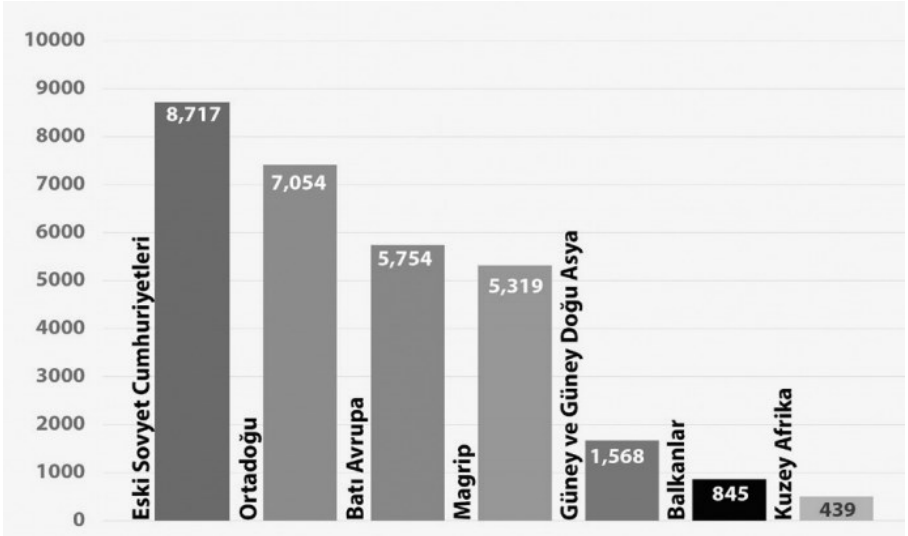
Türkiye, farklı tipte terör faaliyetlerinin sürekli hedefi olmuş ve terörle mücadelede büyük bir tecrübeye sahip olmuştur. Yabancı teröristler olgusu, Türkiye için, 2000'li yıllardan önce, özellikle Bölücü Terör Örgütü'nün yakalanan veya etkisiz hâle getirilen mensuplarından bilinmektedir. Bölücü Terör Örgütü, Türkiye'nin güneydoğusuna komşu olan ülkelerin tamamından, yani Suriye, Irak ve İran vatandaşlarından bir kısım eleman kaydetmiş ve oradaki kamplarında bunlara eğitim vererek yetiştirmiştir. Ayrıca, başta Almanya, Fransa, Belçika gibi ülkelerde yaşayanlardan olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan veya olmayan Kürt kökenli yabancı

teröristleri Türkiye içerisine sokarak terör eylemlerine bulaştırmıştır. Çalışmanın başlangıcında belirtildiği üzere, yaşadığı ülkeden farklı bir ülkeye terör örgütlerine katılmak üzere giden kişiler de yabancı terörist savaşçı tanımlaması içinde sayılmaktadır. Hülasa, Türkiye'nin terörle mücadelesinde yabancı teröristler konusu 1980'lerden beri mevcut olmuş bilinen bir husustur.

Suriye'de, 2011 yılında iç savaş patladıktan sonra ve özellikle terör örgütü IŞİD alan kontrolünü artırdıkça bahsi geçen terör örgütüne katılan yabancı teröristler konusu uluslararası gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye, o dönemde de terörle mücadele konusunda kararlı bir yaklaşım göstermiş, uluslararası toplumda başlayan yabancı teröristler konusundaki çalışmalara etkin şekilde destek sağlamıştır. Bu destek diplomatik alanda kalmamış, konudan geçiş ülkesi olarak en fazla etkilenen devlet olarak diğer ülkelerle ciddi bir sınır güvenliği, polis kontrolü, bilgi paylaşımı gibi alanlarda iş birliği yapmıştır. Ayrıca IŞİD ile mücadele uluslararası koalisyonu içerisinde yer almış, yabancı terörist savaşçılar konusundaki çalışmalara destek vermiştir.

IŞİD ile mücadele uluslararası koalisyonu faaliyetleri dâhilinde "yabancı terörist savaşçılar çalışma grubu" kurulmuştur. Türkiye, bu çalışma grubu içerisinde aktif bir rol oynamış ve çalışma grubunun eş başkanlarından biri olmuştur. Türkiye, YTS problemi ile ilgili olarak özellikle kaynak ülkelerin daha fazla sorumluluk üstlenmelerinin gerektiğini savuna gelmiştir. Bu kapsamda, 2011 yılından beri on binlerce yabancı terörist savaşçı şüphelisi kişiye ülkeye giriş yasağı konulduğu, terör örgütleri ile irtibatı olduğundan şüphelenilen ve yasadışı yollarla Türkiye'ye giriş yapan yabancıların çeşitli kurumlar tarafından tespit edilerek idari gözetim altına alındığı ve yapılan işlemleri sonrasında sınırdışı edilmekte oldukları, çeşitli havalimanı ve otobüs terminallerinde kurulan risk analiz gruplarıca şüpheli şahısların kontrol edilmekte olduğu, gerekli görüldüğünde mülakatlar yapıldığı ve lüzumu hâlinde ülkeye girişlerinin engellendiği belirtilmektedir. Türkiye'nin, kaynak ülkelerin, yaban-

cı terörist savaşçılar en baştan tespit ederek ülkeleri dışına çıkışlarına izin vermemeleri gerektiğini, çatışma bölgelerinde veya diğer ülkelerde ele geçirilen yabancı terörist savaşçıların kaynak ülkelere kabul edilerek burada yargılamaya tabi tutulmalarını ve rehabilite edilmelerini ilgili taraflara her vasıta ile hatırlattığı Dışişleri Bakanlığı'nın internet sayfasında ifade edilmektedir (2021).

Kaynak: Göktuğ Sönmez, "Bölgeye Göre Yabancı Savaşçılar", ORSAM, IŞİD'in Dönüşümü ve Önümüzdeki Yeni Meseleler, Haziran 2018, s. 12.

İçişleri Bakanlığı'nın internet sayfasında ise 2019 yılından başlayarak 2021 Mart ayına kadar 67 uyuşturucu 2764 yabancı terörist savaşçının ülkelere iade edildikleri belirtilmektedir (2021). Yıllara göre dağılım aşağıda sunulmuştur:

Yıl	Türkiye'den iade edilen yabancı terörist savaşçı sayısı
2019	1595
2020	1019
2021 (İlk 2,5 ay)	150
Toplam	2764

Burada yer alan bilgilerden 224 yabancı teröristin Avrupa Birliği (AB) ülkelere iade edildiği, bunlar arasında ise 66 terörist ile Fran-

sa, 57 terörist ile Almanya, 22 terörist ile Hollanda, 14 terörist ile İsveç ve 7 terörist ile İsviçre'nin en fazla iade edilen AB ülkeleri olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Yabancı teröristler veya yabancı terörist savaşçılar konusu, son dönemde gerek diplomasi alanında gerekse akademik çalışmalarda ve medyada ilgi çeken hususlardan biridir. Türkiye, Bölücü Terör Örgütü'yle 1980'lerden beri süregelen mücadelesinde yabancı teröristler konusuna aşinadır.

Kendi ülkelerinin sınırları dışındaki savaş veya çatışmalarda yer alan insanlar evvelden beri mevcut olmuştur ve literatürde kendilerine “yabancı savaşçılar (*foreign fighters*)” denilmektedir. Yabancı savaşçıların motivasyonları, yani güdülenme gerekçeleri birbirinden farklılık arz etse de vakia olan başka ülkelerin topraklarına gidip bir başka ordu, isyan hareketi, grup veya bir dava için savaşmalarıdır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan yabancı terörist savaşçılar tanımlaması, son dönemlerde yabancı savaşçılar kavramının dönüşüm geçirmesi, giderek negatif, yani olumsuz bir anlam taşımaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır.

Bu dönüşümün ilk adımları, Soğuk Savaş'ın son dönemlerinden, 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali üzerine Afgan direnişine farklı Müslüman coğrafyalardan yabancı savaşçıların katılmalarından itibaren görülebilir. Afgan direnişine katılanlar mücahitler olarak adlandırılmış, dünyanın dört bir yanından binlerce Müslüman gönüllü mücahitlerin yanında Sovyet işgaline karşı direnişe, yani cihada hizmet ettiğini düşünerek Afganistan'a gelmiştir. Literatürde “Afgan Araplar” olarak isimlendirilen bu yabancı savaşçılar, modern anlamda din adına savaş ideolojisinin daha sonraki dönemde dünyaya yayılmasında önemli bir rol oynamışlardır. Afgan Araplar, Sovyet işgalinin sona ermesinden sonra giderek daha radikal bir dinî ideolojik tutum sergilemeye başlamış; bunlardan

Afganistan'da kalanlar örgütlenmelerini muhafaza etmiş, kendi ülkelerine dönenler radikal selevi inançlarını oralara taşımışlardır.

Soğuk Savaş'ın devam ettiği dönemde yabancı savaşçılar Sovyetler Birliği'ne ve komünizm yayılmasına karşı mücadele etmelerinin farklı etki ve sonuçları yadsınarak, görmezden gelinerek değerlendirilmiş; yabancı savaşçılar kavramının negatif bir anlam taşıması veya bu istikamette bir anlama dönüşmesi o zamanlarda söz konusu olmamıştır. Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra ise 1990'lı yıllarda, özellikle Balkanlar'da ve Kafkaslar'da, cihat yaptığına inanarak buradaki ülkelere dışarıdan gelen ve bağımsızlık mücadelelerine destek veren yabancı savaşçı olarak tanımlanabilecek kişiler mevcut olmuştur; ancak bunlar da kamuoylarının kavramı negatif algılamasına yol açacak bir etkisi olmamıştır.

Yabancı savaşçı kavramına yüklenen anlamın negatifleşmesi, kısmen 2003 yılında gerçekleşen İkinci Körfez Müdahalesi sonrası Irak'ta yaşananlara ve büyük ölçüde ise 2011 yılında başlayan ve devam edegelen Suriye iç savaşı sırasında yaşananlara bağılı olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, başta IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) ve El-Kaide olmak üzere çeşitli selevi terör örgütleri, dinî söylemlerle mübarek olduklarını iddia ettikleri amaçlarla, öncelikle gençler olmak üzere çok sayıda kişiyi Suriye ve Irak'a getirmeyi başarmıştır. Bu yabancı savaşçılar, vahşi şekilde savaşmak, kelle kesmek gibi acımasızca yöntemlerle savunmasız insanları öldürmek gibi teröre dayalı eylemlere dâhil edilmiş ve sosyal medyada bu olayların anlatısı ve reklamı yapılmıştır. Batılı ülkelerde kamuoyları, bu şahısların yaptıklarını medyadan öğrendikçe yabancı savaşçı tanımlamasının negatif anlamı artmaya başlamıştır. Bu şahısları tanımlamak için 'yabancı savaşçılar' teriminin değiştirilmiş bir şekli olarak 'yabancı terörist savaşçılar' tanımlaması kullanılmaya başlanmıştır. Bu tanımlama, 2014 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 2170 ve 2178 sayılı kararları ile uluslararası hukuk açısından da karşılığı bulunan bir nitelik kazanmış ve kullanımı yaygınlaşmıştır. Böylece, 2003'lerden sonra Irak ve 2011'den sonra Suri-

ye'deki çatışmalarda ortaya çıkan, büyük çoğunlukla terör faaliyetleri gerçekleştiren yabancı savaşçılar, yabancı terörist savaşçılar olarak anılır olmuş ve literatürde de bu şekilde tanımlanır duruma gelmişlerdir. Batılı literatürde bu konuda yapılan çalışmalar, selefi örgütlere katılımlara odaklanmış, bölücü terör örgütü PKK'nın uzantısı PYD/YPG veya Hristiyan milislere katılımlarla ilgilenilmemiştir.

BMGK'nin yabancı terörist savaşçılar konusunda almış olduğu 2170 ve 2178 sayılı iki kararı mevcuttur. 15 Ağustos 2014 tarihinde alınan 2170 sayılı kararında ilk defa Irak İslam Devleti, El-Nusra Cephesi ve El-Kaide ile ilişkili olan yabancı terörist savaşçılardan bahseden BMGK, 24 Eylül 2014 tarihli 2178 sayılı kararla ise bu değerlendirmeyi genişletmiş ve herhangi bir terör örgütü işaret edilmeden genel bir tanımlama yapılmıştır. Bu kararla yabancı terörist savaşçılar yasa dışı olarak kabul edilmiş ve tüm devletlerin, etkin sınır kontrolleri ile teröristlerin veya terör örgütlerinin hareketini engellemeye çalışmasının beklendiği belirtilmiştir. Yabancı teröristlerin sadece gittikleri ülkeye değil, o ülkeye komşu devletlere de, seyahat ederken transit olarak kullandıkları ülkelere de ciddi tehditler oluşturduğu belirtilmiştir. 2178 sayılı karar 2170 sayılı karara göre daha kapsayıcı ve bir veya birkaç örgütle ilintili olmayan bir tanımlama getirmiştir.

Yabancı terörist savaşçılar konusunda yabancı literatür kadar olmasa bile Türkçe literatürde çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Türkiye'nin, Suriye iç savaşında yabancı terörist savaşçılar açısından en önemli geçiş ülkesi olması dikkate alındığında, ayrıca bölücü terör örgütü PKK/PYD ve IŞİD terör örgütü ile mücadelesi değerlendirildiğinde, konuya ilişkin daha zengin ve Türkiye'nin kendi meselelerini öncelikli olarak ele alan bir literatürün oluşması arzu edilirdi. Dolayısıyla bu yöndeki akademik çalışmaların teşvik edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dinî söyleme dayalı terörizm ile seküler söyleme dayalı terörizmin dayandığı gerekçeler, motivasyonlar arasında farklılık bulun-

maktadır. Dinî söyleme dayalı terörizmde şiddet kullanımı kutsal bir kural olarak görülmekte ve Tanrı'nın vereceği ödülü amaçladığından teröristin algısında meşruiyet kazanmaktadır. Seküler söyleme dayalı terörizm ise mağdur olduğuna inanılan bir grubun haklarını elde etmesi veya dünyevi siyasette genellikle bir sistem değişimi için şiddete başvurmaktadır. Seküler teröristler sonuca ulaşmak için şiddeti, yani terörü araç olarak kullandıklarını bilmektedirler. Dinî söyleme dayalı teröristlerin en azından bir kısmı ise bizzat şiddetin kendisini Tanrı adına sonuç olarak görebilmektedirler. Teröristin zihninde ortaya çıkan bu kabullenme ve şiddete meşruiyet kazandırma, dinî söyleme dayalı terörizmi, daha vahşi ve yıkıcı hâle getirebilmektedir. Tarihte örnekleri mevcut olan din ve inanç adına bu ahlak ve vicdanı kör eden kabullenmenin, sosyalleşmenin ve radikalleşmenin günümüzde önemli bir katalizörü ise internet ortamı ve onun iletişime sağladığı sosyal medya gibi yeni kanallar olmuştur.

Kutsal ve din gereği olduğu savunulan düşünceler eski olmakla birlikte internet ortamı ve sosyal medyanın sağladığı imkânlar yeni olmuştur. 2000'li ve 2010'lu yıllarda, sadece Müslüman ülkelerde yaşayanların değil Batılı ülkelerde yaşayan, İngiliz veya Alman kökenli genç kişilerin de internet ortamında yapılan propaganda ve sosyal medyada sosyalleştirme yoluyla radikalleştirildikleri, bazı örneklerde yaşadıkları ülkeden kutsal amaçları için ailece ayrılarak Suriye gibi coğrafyalara getirildikleri ve terör faaliyetleri içine dâhil edildikleri görülmüştür.

İnternet ortamının ve sosyal medya ağlarının bu amaçla kullanımı, bireysel radikalleştirme ve terörizmi benimsetme açısından yeni bir yöntem teşkil etmiştir. Yöntemler yeni bile olsa değişmeyen yön ise şiddete dayalı bu fikirlerin eyleme dönüşebileceği uygun coğrafyaların varlığına olan ihtiyacıdır. Yabancı terörist savaşçıların son dönemlerde Irak, Suriye sahaları dışında Yemen, Libya gibi iç savaş yaşanan bölgelerde görülmeleri rastlantı değildir. Çünkü bu ülkelerde devlet otoritesinin kaybolması, küresel ve bölgesel güçler

arasında vekâlet savaşlarının yaşanmasına, bu savaşlarda ise yabancı terörist savaşçıların kullanılmasına yol açmaktadır.

Yabancı terörist savaşçılar bahsinde IŞİD'e katılımlar uluslararası kamuoyunda büyük yer alırken ve olumsuz anlam yüklenirken PYD/YPG'ye katılımlar ya görmezden gelinmiş ya da yabancı savaşçılar olarak olumlu hâle getirilen bir içerikle verilmiştir. Bu durum, en hafif tabirle, teröre ve terörizme ikiyüzlü bir bakışı ortaya koymaktadır.

Avrupalı devletler, yabancı terörist savaşçıların tekrar ülkelerine döndüklerinde toplum yaşamına nasıl entegre edilecekleri, yargılamalarının nasıl yapılacağı, eş ve çocuklarının topluma sağlıklı şekilde nasıl kazandırılacakları, tehlike teşkil etmeyecek ve tekrar radikalleşmeyecek hâle gelmeleri için neler yapılması gerektiği konusunda en baştan itibaren kaygılı olmuşlardır. Bu açıdan ülkelerine dönen teröristler konusunda ciddi tedbirler almaya başladıkları görülmektedir.

Türkiye için, yabancı teröristler olgusu 2000'li yıllardan önce, özellikle Bölücü Terör Örgütü'nün yakalanan veya etkisiz hâle getirilen mensuplarından bilinmektedir. Türkiye, terörle mücadele konusunda kararlı bir yaklaşım göstermiş, uluslararası toplumda başlayan yabancı teröristler konusundaki çalışmalara etkin şekilde destek sağlamıştır. Bu destek diplomatik alanda kalmamış, konudan geçiş ülkesi olarak en fazla etkilenen devlet olarak diğer ülkelerle ciddi bir sınır güvenliği, polis kontrolü, bilgi paylaşımı gibi alanlarda işbirliği yapmıştır. Ayrıca IŞİD ile mücadele uluslararası koalisyonu içerisinde yer almış, yabancı terörist savaşçılar konusundaki çalışmalara destek vermiştir.

Türkiye ve Türkiye'nin terörle mücadelesi dikkate alındığında, yabancı terörist savaşçılar ifadesinin sorunlu bazı yönlerini belirtmek gerekir. Bunlardan birincisi, BMGK kararlarında terörist ve savaşçı gibi üzerinde dünya çapında uzlaşmış ve resmî olarak kabul edilmiş kati tanımlamaları bulunmayan kavramların bir arada kullanılmasıdır. "Yabancı terörist savaşçılar" ifadesi yerine savaşçı

kelimesini içermeyen “yabancı teröristler” ifadesinin kullanılmasının daha faydalı ve kolay olacağı değerlendirilmektedir.

Diğer bir husus ise, yabancı terörist savaşçılar kavramının İngilizce orijinalinde “foreign terrorist fighters” ifadesinde geçen *fighters* (dövüşenler) kelimesinin hukukî anlamda doğrudan *combatant* (muharip) anlamına gelmemesidir. Türkçede her iki ifade de savaşçı olarak çevrilmektedir; ancak, dövüşenler uluslararası hukuk açısından muharip anlamına gelmemektedir. Konuya ilişkin yapılan tüm Türkçe çalışmalarda, yabancı terörist savaşçı ifadesi kullanılsa bile, buradaki savaşçı ifadesinin uluslararası hukuk açısından muharip, yani savaşçı anlamında olmadığı açıkça belirtilerek farkın vurgulanmasının yararlı olacağıdır.

Son olarak, güvenlik ve terörizm alanında Türkiye’de yapılacak çalışmalar dâhilinde yabancı terörist savaşçılar konusunda daha fazla akademik çalışma yapılmasına ihtiyaç olduğu, bu çalışmalarda Türkiye’nin IŞİD terör örgütüyle ulusal ve uluslararası mücadelesinin tüm boyutlarıyla daha fazla ortaya konması gerektiği, ayrıca Bölücü Terör Örgütü PKK’nın uzantısı durumunda olan PYD/YPG’ye katılan yabancı terörist savaşçılar gerçeğinin gündeme getirilmesinin bir gereklilik olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Avcı, E. (2011). *Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bingöl, O. (2016). *Suriye İç Savaşında Yabancı Savaşçılar*. Merkez Strateji Enstitüsü Raporu, No.13.
- BM Güvenlik Konseyi 2170 Sayılı Kararı. (2014). Erişim Tarihi: 29 Haziran 2021, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2170>
- BM Güvenlik Konseyi 2178 Sayılı Kararı. (2014). Erişim Tarihi: 29 Haziran 2021, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2178>
- BM Güvenlik Konseyi 2396 Sayılı Kararı. (2017). Erişim Tarihi: 6 Temmuz 2021, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2396>
- Cantekin, A. (2019). *İsyan ve Hasım Devlet Desteği: Birinci Dünya Savaşı’nda Kafkasya Cephesinde Ermeni İsyanı Örneği*. Gazi Kitabevi.

- Çona, Ö. (2021). Yeni Savaş Ortamında Eski Bir Aktör: Yabancı Terörist Savaşçılar ve Yeni Çatışmalardaki Roller. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 39, 275-303.
- Demir, C.K. (2010). *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Avrupa'da Etnik Ayrılkçı Terörizmin Analizi: PIRA, ETA, PKK*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dışişleri Bakanlığı (2021). Erişim Tarihi: 30 Haziran 2021, Türkiye'nin DAESH ile mücadelesi ve Yabancı Terörist Savaşçılar (YTS) konusuna yaklaşımı / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr)
- Gülşen, H. (2019). *Radikalleşme Bağlamında Yabancı Savaşçıların Evrimi*. ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Raporu, No: 4.
- Hoffman, B. (1995). Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative. *Studies in Conflict and Terrorism*, 18, 271-284.
- İçişleri Bakanlığı (2021). Erişim Tarihi: 6 Temmuz 2021, Yabancı Terörist Savaşçıların Ülkelerine İade Edilmesi Çalışmaları Sürüyor (icisleri.gov.tr)
- Kap, D. (2015). *AB ve Türkiye'nin IŞİD ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası*. İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Değerlendirme Notu, sayı 108.
- Kardaş, T. ve Ö.B. Özdemir (2015). *Avrupalı Yabancı Savaşçılar: Kimlik, Sosyal Medya ve Radikalleşme*. SETA Analiz, sayı 115.
- Kızılgül, P.B. (2020). "Balkanlarda Yabancı Terörist Savaşçılar". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 9(1), 101-124.
- Kurum, M. (2015). *Terörist Örgütlerin Güvenli Ortamları ve Terörist Örgütler ile Mücadelede Güvenli Ortamları Hedef Alma Yaklaşımı: PKK Terörist Örgütü Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Martin, G. (2017). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. İ. Çapçioğlu ve B. Metin (Çev.), Adres Yayınları.
- O'Neill, B.E. (2005). *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*. 2'nci Baskı, Potomac Books.
- Özar, S. ve H.A. Yavuz (2017). Avrupa'nın Terörle İmtihanı: Yabancı Terörist Savaşçılarla Mücadele Bağlamında Fransa ve Hollanda Tecrübesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 8(31), 441-468.
- Özcan, N.A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Özdemir, A.Y. ve F. Aksu (2018). Yabancı Terörist Savaşçılar Kavramının Eleştirel Bir Analizi. *Uluslararası X. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, Bursa, 8-10 Ekim, Tam Metin Kitabı, 1183-1207.
- Pazarıcı, H. (2007). *Uluslararası Hukuk*. 5. Baskı. Turhan Kitabevi.
- Savrun, E. (2020). El-Kaide Terör Örgütü ve Faaliyetleri. H. Acar ve S. Yenal (Ed.) *Siyasal Şiddet ve Radikalleşme Bağlamında Terör Örgütleri* (s. 45-68) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sönmez, G. (2018). IŞİD'in Dönüşümü ve Önümüzdeki Yeni Meseleler. ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Raporu, No: 217.

Şen, Y.F. (2018). Yabancı Terörist Savaşçılar. S. Z. Haklı (Ed.) *Radikalleşme Şiddet ve Terörizm* (s. 189-210) içinde. Polis Akademisi Yayınları.

DÜNYADA ÖNE ÇIKAN TERÖRLE MÜCADELE YÖNTEMLERİ VE TÜRKİYE'NİN TECRÜBESİ

Çağatay BALCI
Süreyya ERDOĞAN

Giriş

Terörizmle mücadele, terörizmin ortaya çıkışı kadar eski bir olgudur. İlk terör hareketlerinin ortaya çıktığı yıllarla eş zamanlı olarak bu hareketler ile mücadele arayışları ve çabaları da kendisini göstermiştir. İlk terör hareketleri ve ilk terörizmle mücadele refleksi ve tepkilerinin ortaya çıkışıyla birlikte farklı stratejiler ortaya çıkmıştır. Kümülatif olarak değerlendirildiğinde, terörizmle mücadele adına ortaya konan her strateji ve yöntem, bir birikim ve tecrübe kümesi oluşturmuştur. Antik dönemde Sicariiler ve Zealotların yarattığı terör ortamından, 20. yüzyılın başlarında Çarlık Rusyasında kendisini gösteren anarşist dalgaya kadar, farklı coğrafya ve toplumlarda ortaya çıkan terör hareketlerine karşı mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi bir arayış olagelmıştır. Özellikle, modern dönemde terörizmin başlangıcı kabul edilen 20. yüzyılın ilk yıllarından bu yana bu arayış, ulus-devlet yapılarına yönelik en ciddi tehdit biçimi olması sebebiyle, yoğunlaşarak devam etmiştir.

20. yüzyılın ilk yarısında, birbirini etkileyerek gelişmeye başlayan anti-kolonyal hareketlere ve ulusal kurtuluş hareketlerine kar-

şı ilgili devletlerin sergilediği tutum ve müdahaleler, bu dönemde terörizmle mücadelenin stratejik açılımlarından kabul edilmiştir. Bu bağlamda, anti-kolonyal hareketler ve ulusal kurtuluş hareketleri “terör” hareketleri olarak nitelendirilirken, bunlara yönelik müdahaleler ise “terörizmle mücadele” olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu nitelendirmelere alternatif olarak, bu tip hareketlere “ayaklanma” (*insurgency*) tanımının daha uygun bir tanım olduğu savunulmuş ve bu doğrultuda “ayaklanmaya karşı koyma” (*counter-insurgency*) kavramının uygunluğu da öngörülmüştür. Bu noktada ayaklanmanın, bir siyasal şiddet tipi olarak, daha geniş ve kitlesel bir zemin ve çerçeve ifade etmesi etkili olmuştur. Bunun sonucunda, terörizmle mücadele, 1970’li yıllara kadar geçen süre içerisinde, imgesel olarak “ayaklanmaya karşı koyma” olarak tasavvur edilmiştir. Bu konsept içerisinde yer alan yöntem ve araçlar ise ilerleyen yıllarda terörizmle mücadele stratejilerini etkilemiştir.

Bu sürecin ardından, 1970’li yıllara gelindiğinde, terörizm ve terörizmle mücadelenin, modern anlamda esas nitelik ve bağlamına kavuştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde özellikle dönemin sol hareketleri ve bu hareketlerle bağlantılı olarak gelişen etnik ayrılıkçı hareketler, silahlı mücadele stratejisine yönelmeye başlamışlardır. Bu bağlamda öncelikle, terör örgütlerinin, düşünsel ve stratejik kökleri Mao’nun “kırdan şehire devrimci halk savaşı” formülasyonuna dayanan kır gerillası stratejisini benimsemişlerdir. Kırsal alanlarda, devlet güçlerinin otoritesinin yok edilmesi ve bu alanlarda kontrol sağlanması ile birlikte adım adım şehirlerin ele geçirilmesi ve nihai devrimi esas alan bu strateji (Çe-Tung, 2003), terör örgütleri tarafından en sık biçimde başvurulan strateji olmuştur. Diğer yandan, özellikle Latin Amerika ve Avrupa ülkelerinde şehirleri bir mücadele alanı olarak tanımlayan şehir gerillası stratejisi de kendisini göstermiştir. Carlos Marighella tarafından kapsamlı biçimde teorileştirilen şehir gerillası stratejisine göre şehirlerde oluşturulacak olan hücre yapıları tarafından gerçekleştirilecek olan silahlı ve bombalı eylemler ile kurtarılmış bölgeler oluşturmak

ve kitlesel hareketler yaratarak şehirlerde devlet güçlerinin etkinliğini ortadan kaldırmak hedeflenmektedir (Marighella, 2003). Bu durum Latin Amerika ülkelerinin pek çoğunda ve Almanya'da Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF) örneğinde en somut biçimde gözlemlenmiştir.

1980 ve 1990'lı yıllarda terörizm sınır aşmış ve küresel bir olgu hâline gelmeye başlamıştır. Özellikle bu dönemden itibaren yükseliş ve yoğunlaşma trendi gösteren dinî radikalizm, uluslararası terörizm ve küresel terörizm gibi farklı kavram ve adlandırmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Söz konusu trendin oluşumunda, Afganistan'da SSCB'ye karşı sürdürülen çatışma ve İran İslam Devrimi'nin yarattığı ideolojik etki büyük bir rol oynamıştır. Bu bağlamda dinî radikalizm; farklı coğrafyalarda, farklı toplulukları ve kültürleri etkileyen küresel bir hareket hâline gelmeye başlamıştır. Bu durum 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında somutlaşmış ve konsolide olmuş biçimde uluslararası alanda "terörizme karşı savaş" söylemini ön plana çıkarmıştır. Bu doğrultuda terörizme karşı uluslararası işbirliği girişimleri ve faaliyetleri yoğunlaşmış; bu bağlamda yeni ve proaktif mücadele yöntemleri arayışları da ortaya çıkmıştır.

Türkiye, terörizmle mücadelenin bu kısa tarihçesi çerçevesinde, söz konusu süreçlerin tümünü yoğun etkilerle yaşamış ve bunun sonucunda terörizmle mücadele bağlamında ciddi bir birikim sağlamıştır. Türkiye'nin bu birikimi, uzun yıllar boyunca, farklı motivasyonlara sahip terör örgütleriyle mücadele zorunluluğu ile karşı karşıya kalması nedeniyle geliştirdiği ve uyguladığı strateji ve yöntemler ile oluşmuştur. Bu bağlamda, bu çalışma kapsamında terörizmle mücadele açısından dünyada ön plana çıkan örnekler ve Türkiye'nin bu alandaki özgün tecrübesi karşılaştırmalı bir biçimde ele alınacaktır. Bu kapsamda, terörizmle mücadelenin teorik zemini ve belirli yöntem pratiklerinin oluşturduğu ana stratejilerin açıklanmasının ardından, Türkiye'nin terörizmle mücadele tecrübesi bu

çerçevede değerlendirilerek somut bir görünüm sunulmaya çalışılacaktır.

1. Terörizmle Mücadelede Paradigma, Yaklaşım ve Stratejiler

Paradigma kavramı 1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve gelişen bir kavramdır. Thomas Kuhn tarafından kullanılan bu kavram; belirli bir dönem içerisinde, belirli olgu, disiplin ve alanlara ilişkin genel kabulleri ifade etmektedir. Kuhn'a göre paradigma, bir tarihsel kesitte, belli bir olgu veya alana dair, karşı çıkılmaz biçimde kendisini gösteren doğruluk ve gerçeklik temelli algı iklimidir (Kuhn, 2021). Bu bağlamda paradigmanın, zihinsel ve algısal düzeyde sınırları şekillendiren ve belirginleştiren bir anlam ifade ettiğini söylemek mümkündür. Bu noktada paradigma, ana ilkeler bağlamındaki belirleyiciliği ile temel işlevini de ortaya koymaktadır.

Olgu ve alanlara dair ana ilkelerin ve gerçekliklerin sınırlarını çizen paradigmlar, bu sınırlar içerisinde birtakım alt unsurları da barındırmaktadırlar. Bunlar genellikle birbiri ile farklılaşan ve birbirine alternatif olarak gelişen yaklaşımlardır (Kuhn, 2021). Yaklaşımlar; paradigmların ortaya koyduğu ana ilke, genel kabul ve gerçeklikler çerçevesinde, bu sınırları aşma iddiası taşımayan fakat paradigmanın pratiğe dair en doğru yorumunu sunma motivasyonunu ortaya koyan unsurlardır. Terörizmle mücadele, paradigma ve yaklaşımlar arasındaki bu ilişkinin gözlemlendiği en iyi örneklerden bir tanesini sunmaktadır.

Söz konusu ilişkinin açıklanması ve somutlaştırılması adına, antropolojik paradigma ve iki ana yaklaşım biçimi arasındaki ilişki önemli bir benzeşim alanı oluşturmaktadır. Antropoloji disiplininde, alanın temel kabullerini, araştırma nesnelere ve olgularını belirleyen paradigma; insan topluluklarının varoluş ve gelişim süreçlerinin açıklanmasını hedeflemektedir. Bu paradigma, insan topluluklarının hangi koşullarda ve ne şekilde oluştuklarını, ortaya çıkan toplumsal pratiklerin köklerini ve toplumların değişim süreçlerinin

incelenmesini odak olarak benimsemekte; bilhassa gelişim ve değişimi ana gerçeklik olarak kabul etmektedir (Moore, 2015).

Antropolojik bakış açısı ve paradigma çerçevesinde, toplumların varoluş, gelişim ve değişim süreçlerine ilişkin ilk temel yaklaşım biçimi evrenselci-tek hatlı gelişim yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre insan toplulukları; yaşadıkları coğrafya, doğal ve beşerî koşullar ile diğer faktörlere bakılmaksızın benzer gelişim ve dönüşüm süreçleri doğrultusunda bir görünüm ortaya koymaktadır. Gelişim ve dönüşüm süreçlerinde insan topluluklarının temel gereksinimlerinin standart bir forma sahip olduğu savunulan bu yaklaşımda akrabalık ilişkilerinin, topluluklar için geçerli olan kurum ve süreçler yarattığı kabul edilmektedir (Moore, 2015). Bu bağlamda evrenselci-tek hatlı gelişim yaklaşımı, tüm insan topluluklarının standart bir gelişim süreci ve çizgisi ekseninde aynı düzey ve forma ulaşacağını iddia etmektedir.

Diğer yandan, evrenselci-tek hatlı gelişim yaklaşımının söz konusu kabul ve savlarına yönelik bir meydan okuma ortaya koyan görelî-çok hatlı gelişim yaklaşımı ise, aynı paradigma çerçevesinde alternatif bir anlayışı göstermektedir. Bu yaklaşım, evrenselci-tek hatlı gelişim yaklaşımından farklılaşarak toplumların gelişim ve dönüşüm süreçlerinin; pratik, norm ve kurumların bu süreçlerde aldıkları formların ciddi farklılıklar gösterdiğini savunmaktadır (Moore, 2015). Buna göre toplumlar, her ne kadar benzer gereksinimlere sahip olsalar da, başta coğrafi, doğal ve beşerî koşullardaki farklılıklardan kaynaklı olarak farklı gelişim süreçleri yaşamaktadır. Buna bağlı olarak, akrabalık ilişkileri, üretim ve ekonomik faaliyetler ile toplumsal normlar her coğrafya ve toplumda ciddi farklılıklar göstermektedir.

Antropolojik paradigma çerçevesinde ortaya konan söz konusu iki yaklaşım, aynı paradigmanın temel kabullerini sınır kabul etmekle birlikte birbirine alternatif iki açıklama biçimi sunmaktadır. Bu bağlamda, evrenselci-tek hatlı gelişim yaklaşımı, insan topluluklarının tüm coğrafya ve koşullarda ürettiği pratik, norm ve kurum-

ların benzerlik noktalarını ortaya koyarken; görelî-çok hatlı gelişim yaklaşımı ise söz konusu benzerlik alanları içerisindeki farklılıkları göstermektedir.

Antropolojik paradigma düzleminde açıklanan bu tablo analogik biçimde değerlendirildiğinde terörizmle mücadele paradigması açısından somutlaştırıcı bir rol üstlenmektedir. Terörizmle mücadele paradigması, öncelikle terörizm ve daha sonra terörizmle mücadelenin doğası, kökleri ve ana ilkelerine dair temel kabulleri ifade etmektedir. Bu kabuller öncelikle terörizmin korku, sembolik şiddet ve siyasal amaçtan oluşan yapısına yönelik algılamaya ve tanımlamaya dayanmaktadır. Diğer yandan, terörizmle mücadele paradigmasını oluşturan genel kabulleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Terörizm toplum ve devlete yönelik varoluşsal bir tehdit ve meydan okumadır.
- Terörizm gayrî meşru ve gayrî ahlâkîdir.
- Terörizmle mücadelede ana aktör devlettir.
- Terörizmle mücadele toplumun ve devletin; korku duymasını, fiziki zarara uğramasını ve yıkımını hedefleyen ve meşru siyasal otoriteye yönelen tehdidi bertaraf etmektir

Terörizmle mücadele paradigması çerçevesinde, bu paradigmanın söz konusu kabullerine uyum gösteren iki alternatif yaklaşım biçimi söz konusudur. Bu yaklaşımlar, antropolojik paradigmada kendisini gösteren yaklaşım biçimleriyle de benzeşim arz etmektedir. Bu bağlamda, evrenselci-tek hatlı gelişim ve görelî-çok hatlı gelişim yaklaşımları, terörizmle mücadele paradigmasındaki evrenselci ve görelî yaklaşımlara ışık tutmaktadır.

Bu yaklaşımlardan ilki olan evrenselci yaklaşım, antropolojik paradigmada olduğu gibi temel olarak coğrafi ve sosyal farklılıkların yadsınmasına dayanmaktadır. Buna göre evrenselci yaklaşım terörizmin her şeyden önce tüm coğrafya, ülke ve toplumlarda aynı şekilde kendisini gösterdiğini; terörizmin ülkeler ve toplum-

lar üzerinde yarattığı tehdidin nitelik ve biçim açısından aynılık teşkil ettiğini savunmaktadır. Buna paralel olarak evrenselci yaklaşım, terörizmle mücadelenin de tüm ülkeler ve toplumlar açısından geçerli olan birtakım ana ilkelere ve yöntemlere dayandığını kabul etmektedir. Bu yaklaşım, terörizmle mücadele eden her ülke için, tüm diğer koşullar ve farklılıklar dışarıda bırakılarak, standart bir çerçevenin söz konusu olduğunu öne sürmektedir.

Diğer yandan, bu yaklaşıma alternatif bir perspektif sunan görelî yaklaşım ise bu savlardan son derece farklı bir yönelim göstermektedir. Görelî yaklaşım, antropolojik paradigmadaki benzer yaklaşım biçimine paralel olarak, terörizmle mücadelede, ülkesel ve toplumsal farklılıkları referans almaktadır. Bu bağlamda görelî yaklaşım terörizmin farklı ülke ve toplumlarda farklı nitelik ve biçimlerde kendisini gösterebildiğini; terörizmle mücadelenin ise ülkelerin siyasal sistemleri, toplumsal yapıları, coğrafi koşulları gibi bir dizi parametre ekseninde şekillendiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda görelî yaklaşım, her ülkenin kendisine özgü bir terörizmle mücadele profili ve deneyimi olduğunu öne sürmektedir.

Tablo 1: Terörizmle Mücadelede İki Alternatif Yaklaşım Biçimi ve Savları

Evrenselci Yaklaşım	Görelî Yaklaşım
Terörizm her coğrafyada aynı nitelik ve biçimde ortaya çıkar.	Terörizm her coğrafyada farklı nitelik ve biçimlerde kendisini gösterir.
Terörizmin yarattığı tehdit standarttır.	Terörizmin yarattığı tehdit, her ülke ve toplumda farklılaşmaktadır.
Terörizmle mücadele evrensel niteliğe sahip bir olgudur.	Terörizmle mücadele, her ülkenin kendisine özgü şartları çerçevesinde ele alınmalıdır
Terörizmle mücadelede her ülke için geçerli olan standart ilkeler ve yöntemler söz konusudur.	Terörizmle mücadelede tüm ülkeler için geçerli olabilecek standart ilke ve yöntemlerden bahsetmek mümkün değildir.

Terörizmle mücadeleye ilişkin söz konusu yaklaşım biçimleri terörizmle mücadelenin farklı boyutlarına ve gerçekliklerine yönelik

farklı bakış açılarını göstermektedir. Bu bağlamda, evrenselci yaklaşım, terörizmle mücadelenin tüm ülke ve toplumlarda gözlemlenen ortak veya benzer yönlerinin açıklanmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırırken; görelî yaklaşım ise, terörizmle mücadelede ülkeler ve toplumlar arası farklılıkların önemini ve etkilerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan her iki yaklaşım biçimi, terörizmle mücadelede uygulanan strateji ve yöntemlerde farklı düzey ve biçimlerde kendisini göstermektedir. Bu durum, her iki yaklaşımın, özgün bir biçimde sentezlenmesi ile birlikte ilgili ülkenin kendi terörizmle mücadele yaklaşımını oluşturmasının en uygun biçimi yaratacağını göstermektedir. Terörizmle mücadelede evrenselci yaklaşımın savlarının mutlak reddi, daha önce ortaya konmuş ve uygulanmış strateji ve yöntemlerin “yeniden keşfi” zorunluluğunu yaratarak büyük bir sorun oluşturmakta; görelî yaklaşım savlarının reddi ise özgün koşulların dikkate alınmaması neticesinde genel geçer stratejilerin ve yöntemlerin başarısız sonuçlar üretmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu iki yaklaşımın özgün biçimde sentezlenmesi, başarılı sonuçların ortaya çıkmasına büyük ölçüde katkı sağlamaktadır.

1.1. Klasik Strateji

Terörizmle mücadele stratejileri içerisinde öncelikle ele alınması gereken strateji, terörizmi devlet otoritesine yönelik fiziki ve sembolik bir meydan okuma olarak algılayan klasik stratejidir. Klasik strateji her şeyden önce, düşünsel temelleri antik dönemlere kadar uzanan bir bilincin izlerini yansıtmaktadır. Buna göre klasik strateji, tarihsel olarak, devlet yapılarına karşı ortaya çıkan isyan hareketlerinin bastırılmasının bir bilinç olarak taşıyıcısı niteliğindedir. Bu bağlamda, klasik strateji açısından terörizm, daha çok devlete ve meşru siyasal otoriteye yönelik bir meydan okumayı; terörizmle mücadele ise, bu meydan okumaya fiziken karşı konulmasını ve bunun bertaraf edilmesini ifade etmektedir.

Terörizmle mücadelede kendisini gösteren iki ana motivasyon olan savunma ve caydırma açısından değerlendirildiğinde klasik stratejinin caydırıcılık unsurunu ön plana çıkardığını; savunma açısından ise devlet otoritesinin ve toplumun fiziki bakımdan korunmasını esas aldığını söylemek mümkündür (Silke, 2019). Bu noktada klasik strateji her şeyden önce terörizm tehdidinin devlet ve toplum üzerindeki fiziki etkisini ve tehlikelerini öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda terörizmle mücadele alanında da öncelikle terörizm tehdidinin fiziken yok edilmesi ve terörizmin fiziki varlığının ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır (Posen, 2001). Bu bağlamda klasik stratejide terörizmle mücadelenin askerî bir konsept dâhilinde yürütülmesine yönelik güçlü bir anlayış kendisini göstermektedir (Schmid, 2011). Zira bu stratejide terörizm ve terör örgütleri, asimetrik askerî tehditler biçiminde algılanmaktadır. Bu durum, terörizmle mücadelede şu unsurların temel hedefler ve öncelikler olarak belirlenmesine zemin hazırlamaktadır:

- **Terör örgütlerinin lojistik kaynaklarının hedeflenmesi:** Terör örgütlerinin barınma, eğitim ve örgütsel faaliyetlerin sürdürülmesi adına gereksinim duyduğu tüm unsurların ortadan kaldırılmasını kapsar.
- **Terör örgütlerinin militan ve silah kapasitelerinin hedeflenmesi:** Terör örgütlerinin en somut kapasite parametresi olan militanlarının, silahlarının ve diğer asimetrik çatışma araçlarının ortadan kaldırılmasını kapsar.
- **Terör örgütlerinin liderlerinin ve üst düzey yöneticilerinin hedeflenmesi:** Terör örgütlerinin, örgütsel yapılar olarak işlerliklerini ve koordinasyonunu sağlayan örgüt üyelerini, ideolojik ve askerî açıdan yönlendiren liderlerin ve üst düzey yöneticilerin etkisiz hâle getirilmesini kapsar.

Klasik stratejide, söz konusu hedef ve önceliklerin yerine getirilmesi adına geniş bir yöntem repertuarı söz konusudur. Bu çerçevede, terör örgütlerinin yarattığı fiziki tehdidin ortadan kaldırılması adına asimetrik çatışma konseptine uygun çok farklı yöntemler yer almak-

tadır (Posen, 2001). Bu yöntem kümesi içerisinde, askerî güç kullanımı, dekapitasyon, sınır ötesi harekâtlar, paramiliter yapılarla işbirliği yöntemleri mevcuttur. Klasik stratejinin merkezî bir strateji olarak kabul edildiği ülkelerde bu yöntemler münferiden veya eşgüdüm içinde uygulanabilmektedir. Genel olarak, söz konusu yöntemlerin bir tamamlayıcılık ilişkisine sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Klasik stratejinin en görünür ve ayırt edici yöntemlerinden olan askerî güç kullanımı, terör örgütlerine karşı silahlı kuvvetlerin ve askerî istihbarat birimlerinin faaliyetlerini ifade etmektedir. Bu yöntemde, özellikle kara ve hava kuvvetleri unsurları etkin biçimde rol üstlenmektedir. Diğer yandan, terör örgütlerinin konuşlanma ve hareket alanlarına yönelik askerî operasyonlar ve üs bölgeleri oluşturma teknikleri de en sık karşılaşılan tekniklerdendir. Bu doğrultuda, istihbarat unsurunun daha çok askerî istihbarat niteliğinde kendisini gösterdiği klasik stratejide; terör örgütlerinin taktik durumu, hareket konsepti, militan sayısı ve nitelikleri gibi parametreler en temel istihbarat gereksinimleri olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemin en önemli örneği Sri Lanka tarafından Tamil Kaplanları örgütüne yönelik mücadele sürecinde kendisini göstermiştir. Bu süreçle Sri Lanka, Tamil Kaplanları örgütüne karşı askerî gücünü ve silahlı kuvvetlerini azami düzeyde kullanarak örgütü yok olma noktasına getirmiştir.

İkinci olarak, askerî güç kullanımı ile ilişkili olarak sınır ötesi harekâtlar da klasik stratejideki önemli yöntemlerden bir tanesidir. Bu yöntem daha çok sınırdaş olan ülkeler arasında, bir terör örgütünün diğer bir ülkenin sınırları içerisinde konuşlanması durumunda başvurulan bir yöntem olarak kendisini göstermektedir. Bu bağlamda bu yöntem, terör örgütünün, topraklarında konuşlanmış olduğu ülkenin mücadelede yetersizlik veya isteksizlik göstermesi durumunda meşru bir biçimde uygulanabilmektedir. Bu yöntemin en önemli örnekleri ABD'nin 2001 yılından itibaren Afganistan'da Taliban'a karşı sürdürdüğü, 2014 yılından itibaren ise Irak ve Suriye'de DEAŞ'a karşı sürdürdüğü harekâtlardır.

Üçüncü olarak, terörizmle mücadele stratejileri içinde temel yöntemler arasında yer alan dekapitasyon da sıkça başvurulan yöntemler arasında kendisini göstermektedir. Dekapitasyon etimolojik düzeyde ele alındığında anatomik bir kökene sahiptir. Dekapitasyon (*decapitation*), anatomik veya tıbbi bir terim olarak, insan vücudunda baş bölümünün boyundan ve gövdeden ayrılmasını ifade etmektedir. Bu kavramın terörizmle mücadele terminolojisine dâhil edilmesi ise analogik bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, terör örgütleri bir organizma olarak imgelenmekte ve terör örgütlerinin liderleri ise bu organizmanın yaşamsallığını temsil eden aktörler olarak kodlanmaktadır. Organizmaların baş bölümlerinin sahip olduğu görme, işitme, çevreyi algılama ve bu algılamalar doğrultusunda rasyonel kararlar üretme işlevleri ile terör örgütlerinin liderlerinin sahip oldukları işlevler bu anlamda özdeşleştirilmektedir. Organizmanın baş bölümünü kaybetmesinin yarattığı sonuçlar; organizmanın yaşamsallığını, hareket ve algılama kabiliyetlerini yitirmesi ile terör örgütü liderlerinin yakalanması veya etkisiz hâle getirilmeleri sonucunda yaşadıkları süreçler ile benzeştirilmektedir. Bu bağlamda, terörizmle mücadelede bir yöntem olarak dekapitasyonun, terör örgütü liderlerini işlevsiz hâle getirerek ilgili terör örgütünün hareket kabiliyetini ve varlığını sonlandırma hedefini esas alan bir temele sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu yöntemin en önemli örnekleri Peru, ABD ve İran'ın farklı örgütlere karşı gerçekleştirdikleri operasyonlarda kendisini göstermiştir. Peru'da, 1992 yılında Aydınlik Yol örgütü liderinin yakalanarak cezaevine gönderilmesi, ABD'nin 2011 yılında El Kaide lideri Usame Bin Ladin'e ve 2019 yılında DEAŞ lideri Ebubekir el-Bağdadi'ye yönelik olarak gerçekleştirdiği operasyonlar ve İran'ın terör örgütü olarak sınıflandırdığı İKDP'nin lideri Abdurrahman Kasımlı'ya yönelik 1989 yılındaki suikastı dekapitasyon yönteminin en fazla öne çıkan örnekleri arasındadır.

Dördüncü olarak terörizmle mücadelede en tartışmalı yöntemlerden bir tanesi olan paramilitar yapılarla işbirliği yöntemine yer ver-

mek gerekmektedir. Bu yöntem, devlet yapıları ile resmî bir bağa sahip olmayan, kendilerine terör örgütlerinin eylem ve faaliyetlerine karşı yerel halkı koruma misyonu atfetmiş olan silahlı gruplar ile devletler arasında kurulan örtülü ilişkiye dayanmaktadır. Devletler, “yerel aktör” olarak gördükleri paramiliter gruplar gruplarla, istihbarat faaliyetlerini yürütmekle görevli olan kurumlar aracılığıyla ilişkiye geçebilmekte ve bu yapılara finansal, askerî ve istihbarî destek sunabilmektedir. Bu yöntem yakın dönemde İngiltere ve Kolombiya’da, son dönemde ise Irak’ta kendisini göstermiştir. İngiltere’de 1970’li yıllardan 1990’lı yılların ortalarına kadar, IRA ile mücadele sürecinde, istihbarat servisleri ile Protestan halkın koruyuculuğu iddiasına sahip olan UVF (Ulster Volunteer Force) ve UDR (Ulster Defence Regiment) gibi paramiliter yapılar arasında temas ve destek ilişkisi kurulmuştur. Diğer yandan, benzer bir durum Kolombiya’da FARC örgütüne karşı mücadelede Kolombiya devleti ile işbirliği yapan Autodefensas grupları örneğinde gözlemlenmektedir. Son olarak, Irak’ta DEAŞ tehdidine karşı koymak adına İran’ın yoğun desteğiyle oluşturulan milis gruplar da terörizmle mücadelede paramiliter yapılarla işbirliği yönteminin en güncel örneği konumundadır.

Tablo 3: Farklı Ülkelerde Uygulanan Klâsik Strateji Yöntemleri ve Örnekleri

Ülke	Örgüt	Yöntem
ABD	El Kaide, DEAŞ	Sınır Ötesi Harekât, Dekapitasyon
İngiltere	IRA	Paramiliter Yapılarla İşbirliği
Sri Lanka	Tamil Kaplanları	Askerî Güç
Rusya	DEAŞ	Sınır Ötesi Harekât
Kolombiya	FARC	Paramiliter Yapılarla İşbirliği
Peru	Aydınlık Yol	Dekapitasyon
İran	DEAŞ, İKDP	Paramiliter Yapılarla İşbirliği, Dekapitasyon

Klasik yaklaşımın en önemli ve ayırt edici özelliklerinden bir tanesi bu yaklaşımın baskın bir biçimde uygulandığı ülkelerde mücadele edilen terör örgütlerinin büyük bir bölümünün kır geril-

lası stratejisini benimseyen örgütler olmasıdır. Kır gerillası stratejisini benimseyen terör örgütleri yapılanma, eğitim, lojistik ve daha da önemlisi eylem alanı olarak kırsal alanı belirleyerek bu çerçevede faaliyet göstermektedir. Bu bağlamda söz konusu stratejiyi benimseyen terör örgütlerine karşı mücadelede de bu duruma uygun bir konseptin benimsenmesi gerekliliği kendisini göstermektedir. Bu durum klasik stratejinin bir diğer ayırt edici özelliği olan askerî yapıların merkezî konumu ve rolü konusuna işaret etmektedir. Kır gerillası stratejisine karşılık olarak kırsal alanda terörizmle mücadele faaliyetleri yürüten ülkelerde, daha önce belirtildiği gibi askerî operasyonlar, sınır ötesi harekâtlar ve ayaklanmaya karşı koyma tedbirleri sıkça kendisini göstermektedir. Bu çerçevede söz konusu yöntemlerin her birinde silahlı kuvvetlerin ve askerî birimlerin ön plana çıktığı ve hatta öncü ve merkezî bir konum üstlendiği kolaylıkla görülebilmektedir. Bu noktada polis ve jandarma güçlerinin ise daha çok tali ve tamamlayıcı bir rol ve işlev üstlendiklerini söylemek de mümkündür.

1.2. Kriminolojik Strateji

Terörizmle mücadele paradigması ve yaklaşımları özelinde örneklerine sıkça rastlanan ikinci strateji kriminolojik stratejidir. Bu stratejinin söz konusu isimle anılması, terörizm ve terörizmle mücadeleye ilişkin tanımsal ve algısal zeminin daha çok suç eksenli bir perspektife sahip olmasına dayanmaktadır (LaFee ve Freilich, 2017). Bu strateji, klasik stratejiden temel biçimde farklılaşarak terörizmi, devlete ve siyasal otoriteye yönelik sembolik ve fiziki meydan okuma boyutu yerine özel bir suç tipi olarak algılamakta ve tanımlamaktadır (Silke, 2019). Bu durum, bu stratejinin terörizmle mücadelenin doğasına yönelik algılamalarını da bu ekseninde kabul etmesini beraberinde getirmektedir (LaFee ve Freilich, 2017). Bu bağlamda kriminolojik stratejide, suçla mücadele yaklaşım ve yöntemlerinden büyük ölçüde yararlanılmaktadır.

Kriminolojik stratejide önleme/ön-alma anlayışı temel bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Savunma-caydırma dengesi açısından de-

ğerlendirildiğinde ise terör eylemlerinin engellenmesi, terör örgütüne katılımların önlenmesi ve terör örgütlerinin finansmanlarının engellenmesi konuları bu stratejide karşılık bulmaktadır (Spalek, 2012). Bununla birlikte kriminolojik strateji, büyük ölçüde terörizmin sebeplerine ve köklerine odaklanmaktadır. Bu stratejide, polis ve jandarma güçleri merkezî bir rol üstlenmekte; istihbarat, özellikle polis ve jandarma birimlerinin istihbarat faaliyetleri son derece önemli bir yer tutmaktadır (Coyne ve Bell 2015). Bununla birlikte kriminolojik strateji, ayırt edici bir nitelik olarak, özellikle şehir gerillası stratejisini benimseyen terör örgütlerine yönelik olarak uygulanan ana strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, kriminolojik stratejinin hedef ve öncelikleri şu şekilde kendisini göstermektedir:

- **Terör örgütlerinin faaliyetlerinin ve eylemlerinin önlenmesi:** Terör örgütlerinin propagandalarının, legal alan faaliyetlerinin ve terör eylemlerinin önlenmesini kapsar.
- **Terör örgütlerine katılımların önlenmesi:** Terör örgütlerinin bireyler açısından bir “çekim merkezi” hâline gelmesinin ve bireylerin terör örgütlerine katılım motivasyonlarının ve katılımın fiziki koşullarının tespiti ile bu süreçlerin önlenmesini kapsar.
- **Terör örgütlerinin finansman kaynaklarına, silah ve diğer lojistik kaynaklara erişiminin önlenmesi**
- **Terör örgütü liderleri ve yöneticilerinin yakalanması**

Kriminolojik strateji çerçevesinde, bu hedef ve öncelikler doğrultusunda ana yöntemler kümesi öngörülmektedir. Bu bağlamda eylem önleme, profilleme ve risk yönetimi, istihbarat odaklılık ve katılım önleme yöntemleri en fazla ön plana çıkan yöntemler olarak kendilerini göstermektedir (Turvey, 2012). Bu yöntemlerden her biri, kriminolojik stratejinin hedef ve önceliklerine ulaşılması adına farklı boyut ve biçimlerde işlevler ve roller üstlenmektedirler.

Terörizmle mücadelede kriminolojik stratejinin en temel yöntemlerinden olan eylem ve faaliyet önleme yöntemi, terör örgütlerinin gerçekleştirmeyi planladıkları eylemlerin öncesinde müdahalelerde bulunarak söz konusu girişimleri başarısız kılmayı ve terör örgütlerinin toplumsal alanda etkinlik kazanmalarını engellemeyi esas almaktadır. Bu noktada, terör örgütlerinin potansiyel eylem hedeflerinin öngörülmesi ve potansiyel eylem tiplerinin (intihar eylemi, silahlı saldırı, sabotaj vb.) tespit edilebilmesi bu yöntemin en önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Diğer yandan, terör örgütlerinin propaganda faaliyetlerinin ve legal alan çalışmalarının tespiti ve önlenmesi de bu yöntemin bir diğer boyutunu teşkil etmektedir.

Bu yöntemle ilişkili olarak, söz konusu önleme hedeflerini somutlaştırmak adına uygulanan yöntem ise "risk yönetimi" yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Risk yönetimi, suçla mücadele yöntemlerinden referans alınarak terör örgütlerinin ilk olarak eylemsel düzeyde hangi alanları, toplumsal kesimleri ve grupları, hangi zaman dilimlerinde ve ne şekilde hedef alabileceğinin öngörülmesi biçimde belirlenmesini; benzer biçimde, terör örgütlerinin propaganda ve legal alan faaliyetlerinin hedefini oluşturabilecek olan kesim ve grupların tespitinin yapılabilmesini ifade etmektedir. Söz konusu tespit ve belirlemelerin net biçimde ve sınıflandırma yoluyla ortaya konması, terör örgütlerinin eylemlerinin veya diğer faaliyetlerinin yaratabileceği etki ve sonuçların önceden anlaşılması ve gerekli tedbirlerin alınabilmesini sağlamaktadır. Yine bu yöntemle bağlantılı olarak, suçla mücadele alanında sıklıkla başvuru olan profilleme yöntemi de öngörü açısından elverişli bir çerçeve sunmaktadır. Bu yöntem ile terörizme elverişli koşullar ve alanların tespiti ile bireylerin terörizme yönelim eğilimlerine ilişkin analiz ve öngörüler ortaya konmaktadır.

Kriminolojik stratejinin yönetsel çerçevede referans aldığı en önemli unsurların başında istihbarat odaklılık gelmektedir. İstihbarat odaklılık, terörizmle mücadelede uygulanan tüm yöntemlerin önleyicilik bağlamında önceden elde edilen istihbarî bilgilere ve analizlere

dayanmasını ifade etmektedir. Bu unsur, eylem önlemeden, risk yönetimi ve profillemeye kadar geniş bir yöntem çerçevesinin arka planında kendisini göstermektedir. Kriminolojik yaklaşımın en temel yöntemlerinden bir diğeri olan katılım önleme, istihbarat odaklılığın en önemli yansımalarının ortaya çıktığı yöntemdir. Bireylerin terör örgütlerine katılımlarının engellenmesi amacı ile bireyleri terör örgütlerine katılıma sevk eden motivasyonların anlaşılması ve analiz edilmesi süreçleri bu yöntemin özünü oluşturmaktadır. Bu durum aynı zamanda kriminolojik stratejinin yine suçla mücadele alanından etkilenerek, terörizmi, sosyal düzeyde belirli neden-sonuç koşulları çerçevesinde ele aldığını da ortaya koymaktadır.

Tablo 5: Farklı Ülkelerce Uygulanan Klâsik Strateji Yöntemleri ve Örnekleri

Ülke	Örgüt	Yöntem
Almanya	RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu)	Eylem ve Faaliyet Önleme
ABD	El Kaide, İŞİD, Aşırı Sağ (Ku Klux Klan)	Risk Yönetimi, Profilleme, Eylem Önleme
Danimarka	İŞİD	İstihbarat Odaklılık
Kanada	FLQ (Quebec Özgürlük Cephesi)	İstihbarat Odaklılık, Katılım Önleme
İngiltere	IRA, El Kaide	Risk Yönetimi ve Profilleme

1.3. Radikalleşmeyle Mücadele Stratejisi

Terörizmle mücadele stratejileri arasında en güncel ve en ciddi farklılık arz eden strateji biçimi radikalleşmeyle mücadele yaklaşımıdır. Radikalleşmeyle mücadele stratejisi klasik ve kriminolojik yaklaşımdan ciddi biçimde ayrılarak, terörizmle mücadeleyi örgütsel mücadele sürecinin ötesinde bireysel bir süreç olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, farklı bir anlayışın ürünü olan radikalleşmeyle mücadele stratejisinin, terörizmle mücadele stratejileri arasında ön plana çıkacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.3.1. Radikalleşme

Radikalleşme kavramı Avrupa Komisyonu tarafından, “Bireyin görüşlerinin ana akım olmaktan çıkıp, toplumda önemli bir değişim yaratmayı amaçlayan bir hâle evrilmesi süreci” olarak tanımlanmaktadır (European Commission, 2017). Bu tanım kapsamında radikalleşmenin bireysel ve düşünsel bir süreç olması yönü öne çıkmaktadır. “Ana akım” olarak nitelendirilen bu değerlere muhalif bir anlayışın ve bu doğrultuda tutumların benimsenmesi ile kendisini gösteren radikalleşme, çeşitli etnik, dinî ve siyasi gruplar bünyesinde yer alan az sayıda bireyin düşünce ve davranışlarının toplumun geri kalanından önemli ölçüde farklılaşması ile gerçekleşen bir süreçtir. Radikalleşme ile meydana gelen bu değişim süreci bireyi doğrudan şiddet içeren ya da tehlike arz eden birtakım davranışlara sevk etmemektedir. Bu siyasal ya da sosyal değişimi gerçekleştirmek amacıyla şiddeti ya da terörü meşru bir araç olarak gören, bu doğrultuda şiddeti kullanan ya da destekleyen bireyler ise “şiddete varan aşırı” bireyler hâline gelmektedir (European Commission, 2017). Bu durum radikal bireylerin başka insanlar tarafından saldırgan ya da rahatsız edici olarak nitelendirilebilecek nefret dolu ya da toplum karşıtı fikirlere sahip olabilmelerine rağmen; şiddet içeren davranışlarda bulunmamaları ya da şiddete başvurmayı meşru görmemeleri durumunda “şiddete varan aşırı” bireyler olarak tanımlanamamalarını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla şiddete varan aşırı, radikalleşmenin belirli amaçlara ulaşmak amacıyla şiddet kullanımını meşru kabul eden, genişletilmiş bir hâli olup radikalleşmeden ayrılmaktadır (Angus, 2016). Schmid bu kavramların tanımlanmasında bir muğlaklık bulunduğunu ve radikalleşme ile şiddete varan aşırı olguları arasında geçişkenlik durumunun söz konusu olabileceğini savunarak “henüz şiddet dışı” (*not (yet) violent*) kavramını önermektedir. Bu yolla Schmid şiddeti ilkesel olarak reddeden yaklaşımları ve şiddete konjonktürel olarak başvurmayan yönelimleri birbirinden ayırmaktadır (Schmid, 2014). Radikalleşme ve aşırıcılığın şiddet içeren ve içermeyen boyut-

larına ilişkin bir perspektif de Neumann tarafından ortaya konulmuştur. Bu tasnif bağlamında Neumann, bireyin radikal bir zihinsel formasyona adapte olup bunu içselleştirmesini bilişsel (*cognitive*); bu zihinsel formasyonun şiddet içeren bir davranışa kaynaklık ettiği durumları ise davranışsal (*behavioral*) radikalleşme çerçevesinde ele almaktadır (Neumann, 2008). Neumann ve Schmid'in ortaya koymuş olduğu bu perspektif, radikalleşme ve şiddete varan aşırıcılık kavramları arasındaki muğlaklığın giderilmesi bakımından önem taşımaktadır.

1.3.2. Radikalleşme Süreci

Bireysel bir süreç olan radikalleşmenin nasıl gerçekleştiğine ilişkin literatür, büyük oranda psikoloji disiplininin beslenmektedir. Terör eylemlerine yol açan sosyal ve psikolojik süreçlerin anlaşılması, etkili mücadele politikaları geliştirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Moghaddam psikologların terörizmle mücadeledeki kritik rollerini açıklarken; terör eylemlerinin temelinde yatan, öznel olarak yorumlanan değer ve inançlara, terör eylemlerinin korku ve savunmasızlık gibi belirli psikolojik deneyimler yaşatma amacına ve terörizmin yarattığı psikolojik hasara vurgu yapmaktadır (Moghaddam, 2005).

Moghaddam terör eylemine giden süreci bir binanın tepesinde terör eylemi ile sonuçlanan, her basamağı belirli psikolojik süreçlerle karakterize olan, daralan bir merdiven olarak tasvir etmekte; merdivenin daralması bireylerin basamakları tırmandıkça kendisini, başkalarını ya da her ikisini de yok etmesine varan daha az seçeneğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu basamakları tırmanan bir bireyin belirli bir katta kalıp kalmayacağı, kendisine açık olduğunu tasavvur ettiği kapılara ya da mekânlara ve binayı nasıl algıladıklarına bağlıdır. Bu modelleme çerçevesinde Moghaddam bireylerin büyük kısmını, adalet ve adil muamele algılamalarının, göreceki yoksunluk duygularının hâkim ve belirleyici olduğu zemin kata konumlandırmakta, bu kat bireylerin maddî koşullara ilişkin psiko-

lojik yorumlamaları çerçevesinde şekillenmektedir (Moghaddam, 2005). Yürütülen psikolojik araştırmalar, somut koşullardan ziyade, öznel algılamaların yoksunluk duyguları üzerinde belirleyici olduğuna işaret etmektedir (Collins, 1996). Yine Crenshaw da bireylerin yoksunluk algılamalarının önemli bir şiddete yönelim motivasyonu hâline gelebildiğini, algılanan yoksunlukların bireyi şiddeti meşru bir araç olarak görmeye sevk edebildiğini ifade etmektedir (Crenshaw, 1981). Öznel algılamaların önemine ilişkin yapılan bu vurgular, bilişsel dönüşümlerle kendisini gösteren bireysel bir süreç olan radikalleşmenin ele alınmasında mutlak koşullardan ziyade bireylerin algılamalarının kritik önemine işaret etmekte ve radikalleşme sürecini tamamen öznel bir niteliğe büründürmektedir.

Moghaddam'ın merdiven modellemesinde bireyler bu öznel algılamalarının neticesinde ortaya çıkan adalet arayışları çerçevesinde mağduriyetlerini gidermek amacıyla alternatif yollar arayarak üst katlara çıkma motivasyonuna sahip olmaktadır. Buna göre her basamakta bireyler hissettikleri mağduriyeti gidermek için çözüm yolları aramakta ve bu doğrultuda giderek daha az seçeneğe sahip olmaktadır. Merdivenin birinci basamağında bireyler, adaletsiz olduğunu düşündükleri tavırla mücadele yolları aramakta; algıladıkları bu sorunlar hususunda "başkalarını" suçlayan bireyler ise ikinci basamağa çıkmaktadır. Hedef/yer değiştirmiş saldırganlık ile karakterize olan ikinci basamaktan sonra, algılanan düşmanlara karşı harekete geçmek isteyen bireyler üçüncü basamağa yönelmektedir. Üçüncü basamağa ulaşmış olan bireylerin yaşadığı en önemli dönüşüm, terör örgütlerinin maneviyatını aşamalı olarak benimsemeleri ve terörizmi artık meşru bir strateji olarak görmeleridir. Bu basamak radikalleşme için kritik öneme sahip olan düşünsel formasyonda meydana gelen dönüşümün en belirgin yansımasını teşkil etmektedir. Şiddet kullanımını artık meşru olarak gören bireyler, terör örgütlerinin düşünsel yapısını ve şiddet kullanımını artık zihinlerinde meşrulaştırmaktadır. Dördüncü basamağa çıkmış olan bireyler artık terör örgütünün görüş ve ilkelerini tamamen benimsemiş olup;

dünyayı meşru gördükleri terör örgütünün çerçevesinden yorumlayarak “bizler” ve “onlar” şeklinde tasavvur etmektedir. Bu düşünce yapısının meşruiyet kazanması sonucunda bireyler “onlar” olarak tanımladıkları dış grup mensuplarına yönelik şiddet kullanımını meşru ve hatta bir görev olarak görmektedir. Bu basamağa kadar gelmiş olan bireylerin artık sağ kalma olasılıkları ise neredeyse yoktur. Beşinci ve son basamakta ise bireyler, düşman olarak tanımladıkları bireylere veya gruplara yönelik şiddet eylemlerinde bulunmaya başlamakta; terör eylemlerinin gerçekleştiği bu basamakta bireyler engelleyici mekanizmalardan kaçmaktadır (Moghaddam, 2005). Moghaddam’ın bu modellemesi bireylerin öznel mağduriyet algılamaları neticesinde nasıl çözüm yolları arayabildiklerinin ve şiddet içeren yollara hangi dönüşümler neticesinde yönelebildiklerinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Radikalleşme sürecinin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya yönelik bir modelleme de McCauley ve Moskalkenko tarafından ortaya konulan zihinsel ve davranışsal piramitlerdir. McCauley ve Moskalkenko bu ikili tasnif bağlamında bireylerin psikolojik ve somut dönüşümler neticesinde şiddeti meşru gören bir hâle evrilmelerini açıklamaya çalışmıştır. Zihinsel piramitte tabandan tepeye doğru sırasıyla nötr bireyler, davaya inanmış ancak şiddeti meşru bir araç olarak görmeyen sempatizanlar ve inandıkları dava uğruna şiddete başvurmayı meşru gören bireyler yer almaktadır. Bu piramidin tepesi, şiddete başvurmayı artık kişisel bir görev olarak algılayan bireylerden meydana gelmektedir. Davranışsal piramidin tabanını ise siyasî bir grup ya da amaç için herhangi bir şey yapmayan bireyler oluşturmakta, piramidin daha yukarısında siyasî amaçları doğrultusunda yasal eylemlere başvuran aktivistler yer almakta, bir üst seviyede ise bu amaca yönelik yasadışı eylemlerde bulunan radikaller yer bulunmaktadır. Bu piramidin tepe noktasını ise sivilleri hedef alan yasadışı eylemleri gerçekleştiren teröristler oluşturmaktadır. Piramitler bu şekilde ortaya konulmuş olsa da McCauley ve Moskalkenko bu modellemelerin bir merdiven gibi olmadığını; dola-

yısıyla bireylerin aşağıya ya da yukarıya sırayla çıkmalarının söz konusu olmayacağını, bireylerin piramidin seviyelerini atlayabileceğini belirtmektedir (McCauley ve Moskalenko, 2017). Tıpkı Moghaddam'ın merdiven modellemesinde her basamakta bireylerin giderek az seçeneğe sahip olmaları gibi; her iki piramidin de tabanından uç noktasına kadar bireylerin hem seçenekleri hem de sayısı azalmakta ve bu modelleme bağlamında radikalleşme, şiddete varan aşırıcılığa evrilmektedir.

Kruglanski ve Webber tarafından geliştirilmiş olan 3N yaklaşımı ise bireylerin radikalleşme süreçlerini bir zincir düzleminde tasavvur etmektedir. Bu yaklaşıma göre bireyler çeşitli psikolojik ihtiyaçları (*needs*) ya da yaşadıkları travmalar neticesinde bir anlam arayışına yönelmekte (*quest for significance*), bu anlam arayışı radikal anlatılar tarafından sunulan tasavvurlar ile karşılanabilmekte (*narratives*) ve son aşamada bireyler, kendileri ile aynı radikal anlatıları benimseyen bireylerden oluşan ağlar (*networks*) içrisine girerek radikalleşme süreçlerini tamamlamaktadır (Webber ve Kruglanski, 2017). Kruglanski ve Webber'in ortaya koymuş olduğu bu yaklaşım da, önceki modellemeler gibi öznel algılamalar ve bireysel ihtiyaçlar neticesinde şekillenmekte; bireyler bu ihtiyaç ve anlam arayışı bağlamında çözüm yolları ararken karşılaştıkları radikal anlatılar ile bu yoksunluk ve mağduriyet duygularını gidermeye çalışmakta ve bireylerin bu arayışları bir nevi kendilerine yeni bir kimlik ve yeni bir anlam yaratmalarını beraberinde getirmektedir.

Silber ve Bhatt da 2007 yılında ortaya koydukları modelleme çerçevesinde bireylerin radikalleşme süreçlerini, dinî referanslı radikalleşme özelinde ele almışlardır. Bu modellemeye göre radikalleşme sürecinin ilk aşaması, bireyin radikalleşmeden önceki aile geçmişi, yaşam tarzını, dinî inançlarını, sosyal statüsünü, çevresini, eğitim durumunu, kısacası radikalleşmeye başlamadan önceki hayatını kapsayan "Radikalleşme Öncesi" evredir. Sürecin ikinci aşaması ise bireyin ekonomik, sosyal, politik, kişisel bir kriz neticesinde yeni bir

kimlik kazanması ile şekillenmektedir. “Kendini Kimliklendirme” olarak adlandırılan bu evrede birey yeni bir zihinsel yapıya sahip olmakta; bu yeni bilişsel yapı bireyin yeni bir felsefi görüşü, ideolojiyi benimsemesiyle kazanılmaktadır. Birey nihai olarak yeni bir hayat görüşüne sahip olup yeni değerleri benimsediği bu aşamada diğer bireylerden, gruplardan ya da güvenebileceği kaynaklardan faydalanabilmektedir. Bu zihinsel dönüşüm ve neticesinde bireyin kazandığı yeni kimlik, radikalleşmenin temelini oluşturmaktadır. “Endoktrinasyon” olarak adlandırılan üçüncü aşamaya gelindiğinde birey, bu yeni radikal ideolojisini içselleştirmiş ve bu bağlamda harekete geçmeye hazır hâle gelmiş görünmektedir. Bir sonraki aşama bireyin şiddet içeren eylemlere yönelerek kendisini yeniden tanımladığı ve bu yeni kimliğinin yükümlülüklerini yerine getirme görevi doğrultusunda tek başına veya bir grup bünyesinde eyleme geçtiği dördüncü ve son aşama olup; modelleme “Saldırı” ile sonlanmaktadır (Silber ve Bhatt, 2007). Silber ve Bhatt’ın ortaya koymuş olduğu bu modelleme; bireyin kendisine yarattığı ve şiddeti meşru gören nihai kimliğinin hangi aşamalarla şekillendiğini ifade etmekte; modellemenin saldırı evresinde birey artık şiddete varan aşırı bir birey hâline gelmiş olmaktadır.

Dini referanslı radikalleşme özelinde ortaya konulan modellemelerden bir tanesi de Marc Sageman’a aittir. Sageman’ın modellemesi bireylerin algıladıkları adaletsizliklere duyduğu öfke duygusu ile başlamakta, bu psikolojik süreç neticesinde bireyler dünyaya yönelik yeni bir yorum ve anlayış geliştirmekte, bu yorumlamayı günlük yaşamında karşılaştığı çeşitli olaylarla bağdaştıran bireyler son aşamada çeşitli ağlar vesilesiyle harekete geçmektedir (Sageman, 2008). Bu modelleme de radikalleşme süreçlerinin anlaşılması adına ortaya konulmuş olan diğer modellemeler gibi bireylerin algıları doğrultusunda şekillenmekte; bireyin zihinsel dönüşümü neticesinde sahip olduğu yeni anlayış onu eyleme sevk etmektedir.

1.3.3. Radikalleşmenin Nedenleri ve Radikalleşme Tipolojileri

Bireysel bir süreç olarak karakterize edilen radikalleşmenin nedenlerine ilişkin pek çok çalışma ortaya konulmuştur. Genel bir çerçeveden bakıldığında radikalleşmeyi kolaylaştıran faktörler olabileceği gibi; farklı radikalleşme tipolojilerinin de farklı nedenler neticesinde gelişebileceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda Khalil ve Zeuthen 2016 yılında yayınladıkları çalışmalarında, radikalleşmeye imkân veren unsurları üçlü bir tasnif çerçevesinde inceleyerek bütünsel bir çerçeve ortaya koymaya çalışmıştır. Khalil ve Zeuthen'in bu tasnifi bağlamında yapısal (itici) etkenler; baskı, yolsuzluk, işsizlik, eşitsizlik, ayrımcılık, kimlik grupları arasında tarihsel düşmanlık ve diğer devletlere yapılan dış müdahaleleri kapsamaktadır. Bireysel (çekici) etkenler ise ideolojik ilkeler tarafından şekillendirilmiş bir amaç arayışı, macera, aidiyet, kabul arayışı, statü, maddî çekicilik, silahlı grupların yaptırımlarından korkma, ölümden sonra elde edilmesi beklenen mükâfatlar olarak sıralanmaktadır. Son olarak radikalleşmeye fırsat veren kolaylaştırıcı etkenler ise; aşırı akıl hocalarının varlığı, aşırı online topluluklara erişim, şiddete varan aşırılıkçı yapılarla kurulan sosyal bağlar, silah ya da aynı amaç doğrultusunda kullanılmaya uygun gereçlere erişim imkânları, devlet etkisinin noksanlığı, aile desteğinin eksikliği olarak sıralanmaktadır (Khalil ve Zeuthen, 2016). Bu tasnif bağlamında Khalil ve Zeuthen radikalleşmeyi bir bütün olarak ele alarak, çeşitli yapısal ve bireysel faktörlerin radikalleşmeye neden olabileceğini ve radikalleşmeyi kolaylaştırabileceğini öne sürmüşlerdir.

Radikalleşme süreçleri farklı inançlar, değer yargıları, anlayışlar, ideolojiler veya felsefeler çerçevesinde şekillenebilmektedir. Literatürde radikalleşme tipolojileri etnik radikalleşme, dinî referanslı radikalleşme, sağ ve sol ideolojik radikalleşme ve spesifik konu motivasyonlarına dayanan radikalleşme biçiminde tasnif edilmektedir.

Etnik radikalleşme bireyin ait olduğu etnik kimlik bağlamında algıladığı hoşnutsuzlukların şiddete yönelim motivasyonu hâline dönüştüğü bir süreci ifade etmektedir. Anthony Smith etnik grup kavramını “Soya ait mitlerin rolünü ve tarihî anıları vurgulayan; din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir ya da birden fazla kültürel farklılığa göre tanınıp ayırt edilen bir kültürel kolektif tip” olarak tanımlamaktadır (Smith, 2014). Bu etnik grupların “Altın Çağ” ya da “Asr-ı Saadet” olarak nitelendirdikleri tarihsel döneme dönüş arzuları ve o döneme has kabulleri yeniden hâkim kılabilecekleri bir düzen tesis etme istekleri etnik kimliğin bir radikalleşme motivasyonu hâline gelmesini mümkün kılmaktadır (Gregg, 2014). Etnik kimlikler belirli haklar ve talepler hususunda yaşanan ayrımcılık ya da yoksunluk duyguları neticesinde de bir radikalleşme motivasyonu hâline gelebilmektedir. Fox’a göre bu süreç bireylerin etnik kimlikleri bağlamında yaşadığı hoşnutsuzluk duygusunun şiddet içermeyen ya da şiddeti bir araç olarak gören bir nitelik kazanmasıyla meydana gelmekte ve daha ziyade otokratik rejimler bünyesinde kendisini göstermektedir (Fox ve Sandler, 2003). Bireyler etnik kimliklerine yönelik ayrımcılık ve yoksunluk algılamaları neticesinde meydana gelen hoşnutsuzluklarını gidebilecek yollar ararken radikalleşme süreçleri içerisine girebilmektedir. Etnik kimlik bağlamında yaşanan hoşnutsuzlukların radikal yapılarca fark edilmesi ise bu mağduriyet duygusunu örgütlü bir radikal yapı bünyesinde ifade edebilmeyi mümkün kılmaktadır. Bu perspektif, etnik ayrılıkçı terör örgütlerine yönelim motivasyonlarını da açıklamaya yardımcı görülmekte; yine bu radikalleşme tipolojisinde de etnik kimliklere yönelik mutlak ayrımcılık değil, bireylerin kimlikleri bağlamındaki yoksunluk ya da mağduriyet algılamaları ön plana çıkmaktadır. Algılamaların öznelliğine yapılan bu vurgu, aynı etnik grup bünyesinde bulunan her bireyin neden radikalleşmediğini de açıklamaktadır.

İkinci olarak dinî referanslı radikalleşme tipolojisi de kimliği korumaya yönelik benzer bir koruma refleksi ile kendisini göstermek-

tedir. Bu radikalleşme tipolojisi şiddetin, politik sistemin dinî normların öngördüğü hâle dönüştürülmesine yönelik bir araç olarak kullanılması düşüncesi ile karakterize olmaktadır (Arena ve Arrigo, 2005). Sageman'a göre bu süreç algılanan adaletsizliklere yönelik öfke duygusu ve şehadet arzusu ile şekillenmektedir (Sageman, 2008). Silber ve Bhatt'ın ortaya koymuş olduğu ve saldırı eylemi ile son bulan radikalleşme modellemesinde de görülebileceği gibi dinî kimlik, şiddet içeren eylemler ile neticelenebilecek bir radikalleşme sürecine kaynaklık edebilmektedir. Bu şiddet eylemi bireyin zihninde kemikleşen "biz" ve "öteki" algılamalarından; bireyin düşman olarak tasavvur ettiği "öteki"ye yönelik kutsal bir savaş yürütmek arzusundan ve mutlak gerçek olarak gördüğü dinî kuralın hayata geçirilebileceği bir dünya düzeni yaratmak isteğinden beslenmekte; bu idealleri doğrultusunda birey, şiddet kullanmayı meşru ve gerekli görmeye başlamaktadır (Webber ve Kruglanski, 2017; Schmid, 2014). Tıpkı diğer radikalleşme tipolojilerinde olduğu gibi dinî referanslı radikalleşme de bireysel algılamalar neticesinde şekillenmekte; mutlak bir yoksunluk durumundan beslenmemektedir. Bu bağlamda bireylerin dinî görüşlerini karşılayacak ideal bir dünya düzenini hayata geçirme çabası kutsal bir göreve dönüşmekte; düşman olarak nitelendirilen gruplara yönelik şiddet kullanımı da meşruiyetini de bu dinî kimlikten almaktadır.

İdeolojik bağlamda ise sağ ve sol ideolojik radikalleşme tipolojileri karşımıza çıkmaktadır. Spesifik bir gruba yönelik nefret duygusu ile karakterize olan aşırı sağcı şiddet Yahudileri, Müslümanları, göçmenleri, beyaz olmayan ırkları, LGBTİ bireyleri ve bu grupların sempatanları ile bu grupları destekleyen aktivistleri kendisine hedef olarak görebilmektedir (Taylor, Currie ve Holbrook, 2013). Günümüzde sağ ideolojik radikalleşme daha ziyade göçmen karşıtlığı ve İslamofobi bağlamında kendisini göstermektedir. Bu tipoloji bağlamında şiddet kullanımı meşruiyetini o spesifik gruba duyulan korku, nefret ve öfke duygusundan almaktadır. Sol ideolojik radikalleşme ise yine algılanan "adaletsizlikler"

çerçevesinde şekillenmekte; bu bağlamda Sosyalist veya Marksist öğretiler doğrultusunda adalet ve eşitlik arayışları kendisini göstermektedir. Ted Gurr bu “göreceli yoksunluk” duygusunun bireylerin yaşam koşulları ve beklentileri arasındaki uyumsuzluktan doğduğunu savunmaktadır (Gurr, 1970). Sol ideolojik radikalleşme de bu yoksunluk duygularını, adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri giderebilecek bir düzen kurabilme ideali ile karakterize olmaktadır. Bireylerin kendi ideolojilerini hayata geçirebilecekleri adil bir sistem tesis etme arayışı onların radikalleşme motivasyonu hâline gelebilmektedir.

1.3.4. Radikalleşme ile Mücadele

Kapsamlı ve etkin bir radikalleşme ile mücadele stratejisi ortaya koymak adına radikalleşmeye imkân veren yapısal, bireysel ve kolaylaştırıcı etkenlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bireysel bir süreç olarak çeşitli aşamalardan müteşekkil olan radikalleşme ile mücadele edilmesi de birkaç farklı safhadan oluşmaktadır. Bu safhalardan ilki olan radikalleşmenin önlenmesi, radikalleşme süreci başlamadan tedbirler alınmasını ve erken müdahaleler gerçekleştirilmesini kapsayan, öncelikli ve temel bir aşamadır. Radikalleşmenin ilk sinyallerini yakalamayı ve radikalleşme riskini karşı-anlatılar, eğitim gibi araçlar ile azaltmayı hedefleyen önleme yaklaşımı; silahlar ile yenilemeyecek olan radikal ideolojiyi yumuşak girişimlerle bertaraf etmeyi hedefleyen yeni bir terörizmle mücadele stratejisi olarak görülmektedir (SwissPeace, 2016). Bu yönleriyle önleme; diğer mücadele yaklaşımlarına nazaran daha az maliyete sahip, daha etkin ve daha kolay olup en çok odaklanılan mücadele yaklaşımlarının başında gelmektedir.

Radikalleşme ve şiddete varan aşırıcılığın önlenmesi, radikalleşmeye neden olan yapısal faktörlerin ele alınmasını ve radikalleşme potansiyeli olabilecek bireyleri ve grupları tespit etmeye yönelik tedbirleri içermektedir (SwissPeace, 2016). Bu bağlamda ortaya konulan tedbirler çoğunlukla belirli bir bireye değil, toplumun belirli

bir kesimine yönelik geliştirilmektedir (Vidino ve Brandon, 2012). Bu yolla radikalleşme potansiyeli olan gruplar önleme tedbirleri kapsamında ele alınmaktadır. Bu tedbirlerin ortaya konulmasında güvenlik, gençlik, eğitim, sağlık gibi alanlarda faaliyet gösteren kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri vasıtasıyla radikalleşme potansiyeli olabilecek bireylerin hayatına yönelik müdahale çalışmalarını içeren “risk analizi” kavramı öne çıkmaktadır (Sarma, 2017). Etkin risk analizi çalışmalarının, terörizmle mücadelede kullanılacak kaynakları etkin bir biçimde kullanmayı sağlayarak terörizmle mücadelede verimliliği artıracığı savunulmaktadır. Önleme, radikalleşme süreci henüz başlamadan alınan tedbirleri kapsadığından daha az maliyete sahip olup, radikalleşme sürecinin şiddete varan aşırıcılığa evrilmesi neticesinde ortaya çıkabilecek hasarların bertaraf edilmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle etkin bir yaklaşım olan önleme, radikalleşme ile mücadele stratejileri arasında en çok yoğunlaşılan yaklaşım olagelmıştır.

Şiddetten ayrılma ise, radikalleşme ile mücadele bağlamında bir önkoşul ve geçiş safhası olarak kendisini göstermektedir. En genel ifadesi ile şiddetten ayrılma bireyin terör grubundan ayrılmasını ya da şiddet içeren eylemleri artık bir araç olarak görmemesini kapsamaktadır. Bu bağlamda şiddetten ayrılma, bilişsel ve sosyal değişimleri içeren; psikolojik ve fizyolojik bileşenlerden müteşekkil bir süreçtir. Şiddetten ayrılmanın duygusal ve psikolojik yönü öncelikle bireyin karşılaştığı baskılar, yaşadığı kaygılar ya da bireyin beklediğini bulamaması neticesinde gelişmiş olan olumsuz duygular tarafından şekillenmekte; bireyin sorgulamaları ve yaşadığı hayal kırıklığı, onun gerçeği görmeye başlamasını beraberinde getirmektedir. Bireyin güvenlik güçleri tarafından yakalanması, mensubu olduğu terör grubunda emirlere itaatsizlik etmeye başlaması ya da bu gruptan uzaklaştırılması, şiddet içeren faaliyetlerden ziyade siyasî faaliyetlere katılımının artması gibi durumlar ise şiddetten ayrılmanın fiziki boyutu çerçevesinde ya-

şanan değişikliklerdir (Horgan, 2009). Horgan'ın öne sürdüğü fiziki boyutu bakımından ele alındığında şiddetten ayrılma, ölçümlenmesi nispeten kolay olan bir yaklaşım olarak kendisini göstermektedir.

Bireyin radikal görüşlerinden arındırıldığı sosyal ve psikolojik bir süreç olarak ifade edilebilecek olan de-radikalizasyon, radikalleşme ile mücadele süreçlerinin üçüncü safhası olup, en zor ve en kritik aşamayı teşkil etmektedir. John Horgan'a göre bu süreç, bireyin radikal ideolojilere bağlılığının, artık şiddet içeren eylemlere dâhil olma riski olmayacak ölçüde azaltılması olarak tanımlanmaktadır (Horgan ve Braddock, 2010). Şiddetten ayrılma safhasını takiben gerçekleşen de-radikalizasyon süreci ile birlikte bireyin inançları değişime uğramakta; bu zihinsel dönüşüm neticesinde birey artık radikal ideolojileri geçerli görmemektedir. De-radikalizasyon bireyin zihinsel yapısında, algılarında ve tutumlarında değişimler meydana getirmeyi amaçlaması dolayısıyla daha uzun erimli; etkinliği ve verimliliği değerlendirilmesi diğer girişimlere nazaran daha zor olan bir süreci ifade etmektedir.

Tablo 6: Ülkelerin Radikalleşme Mücadele Stratejilerine Örnekler

Ülke	Program İsmi	Ana Yöntem(ler)
İngiltere	Prevent Strategy, Channel Programme	Önleme
Danimarka	A Common and Safe Future	Önleme, Deradikalizasyon, İstihbarat Odaklılık
Almanya	Exit	Deradikalizasyon
Avustralya	Living Safe Together	Önleme

Terörizmle mücadelede hâkim olan söz konusu 3 farklı yaklaşım, bu yaklaşımların esas alındığı ülkelerde farklı sonuçlar üretmiştir. Bu noktada, söz konusu yaklaşımlardan herhangi biri, belirli bir ülkenin terörizmle mücadelesinde ana yaklaşım olurken diğer yaklaşımların sunduğu perspektifler çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Örneğin, klasik yaklaşımın hâkim yaklaşım biçimi olduğu ülkelerde

görelî yaklaşım ve radikalleşmeyle mücadele yaklaşımı büyük ölçüde göz ardı edilmiş; görelî yaklaşımın hâkim olduğu ülkelerde ise klasik yaklaşımın sunduğu standart ilkeler geri plana itilmiştir. Bazı durumlarda ise, belirli bir tarihsel süreçte terörizmle mücadelede esas alınan bir yaklaşım “yetersizlik ve işlevsizlik” dolayısıyla yerini diğer bir yaklaşıma bırakmıştır. Fakat bu durum olumlu sonuçlar üretmek yerine, alternatif olarak kabul edilen yaklaşımın da kendi yetersizliklerinin ve işlevsizliklerinin görüldüğü süreçleri ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda, terörizmle mücadelede ortaya çıkması hedeflenen başarılı sonuçların, söz konusu yaklaşımların birbirine alternatif veya birbirini reddeden bir formda algılanması yerine bu yaklaşımların bir sentez biçiminde değerlendirilmesiyle mümkün olduğu anlaşılmıştır (Crenshaw, 1991).

Türkiye, söz konusu süreci, 40 yıllık terörizmle mücadele tecrübesinde, tüm safhaları ve boyutlarıyla yaşayan bir ülke olmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin, klasik yaklaşım, görelî yaklaşım ve radikalleşme yaklaşımı arasında ihtilâflar ve farklı tercihler gösterdiği görülmüştür. Fakat, 2015 yılı itibariyle Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı terörizm tehdidinin karakter ve boyut değiştirmesi özgün bir yaklaşım ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda, Türkiye, söz konusu dönemden itibaren tüm yaklaşımların özgün şartlar doğrultusunda sentezlendiği bir terörizmle mücadele yaklaşımı inşa etmiştir.

2. Türkiye'nin Terörizmle Mücadele Tecrübesi

Türkiye, bulunduğu coğrafi konumda, terörizme maruziyeti ve bununla birlikte terörizmle mücadele tecrübesi bakımından en önemli ülke konumundadır. Özellikle, modern siyasal şiddet olaylarını 1968-1969 hareketliliğinin yansıması olarak sol tandanslı terörizm biçiminde 1970'li yılların başından itibaren deneyimleyen Türkiye'nin bu alanda edindiği tecrübe 1980'li yıllardan itibaren derinleşmeye başlamıştır. Bu dönemde, başta etnik ayrılıkçı terörizm olmak üzere çok farklı motivasyonlara, yapılanma biçimlerine ve hedeflere sahip olan terör örgütlerinin etkinlik sağlama çabaları

Türkiye'yi terörizm sorunu ile geniş bir düzlemde karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum Türkiye'nin, terörizmle mücadelede farklı ve sürekli biçimde dönüşen koşullara uyum sağlamasını gerektiren bir ülke olma zorunluluğunu da ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'nin terörizmle mücadele tecrübesi, terörizmle mücadeleye yönelik ana yaklaşım ve stratejiler çerçevesinde değerlendirildiğinde, tarihsel süreç içerisinde farklı yönelimlerin kendisini gösterdiği saptanabilmektedir. Buna göre uzun yıllar boyunca, Türkiye'de, terörizmle mücadeleye yönelik olarak benimsenen "kurucu" veya "merkezî" yaklaşımın, evrenselci yaklaşım olduğu görülebilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin, özellikle 1980'li yılların başından itibaren terörizme ve terörizmle mücadeleye ilişkin olarak sahip olduğu anlayış, "terörizmin her coğrafyada aynı nitelik ve biçimde ortaya çıkan bir tehdit olduğu" ve "terörizmle mücadelede her ülke için geçerli olan standart ilke ve yöntemlerin bulunduğu" yönündeki algılara dayanmıştır. Bunun doğrudan bir yansıması olarak ise terörizmle mücadelede klasik strateji ve bu stratejinin öngördüğü yöntemler olan askerî güç kullanımı, sınır ötesi harekâtlar gibi yöntemler uygulanmış; bu süreçteki öncelikler ise terör örgütlerinin örgütsel düzeyde ve hareketlilik düzeyinde engellenmesi olmuştur.

1990'lı yıllara gelindiğinde, klasik stratejinin terörizmle mücadelede birtakım yetersizlikler ortaya çıkardığı yönündeki algı bir ihtilafın doğuşuna işaret etmiştir. Bu ihtilaf, klasik strateji ve özellikle askerî güç kullanımına merkezî rol atfeden anlayış karşısında; kriminolojik yaklaşımın sunduğu yöntemlerin bir alternatif olarak sunulması ile birlikte açıklık kazanmıştır. Bu ihtilaf karar alıcılar, siyasî liderler, güvenlik bürokrasisi yetkilileri, akademisyenler ve araştırmacılar gibi geniş kesimler arasında yoğunlaşmıştır. Terörizmle mücadeleye ilişkin bu stratejik ihtilaf uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür; 2000'li yılların ilk döneminden itibaren ise yerini daha kapsamlı ve üst bir ihtilafa bırakmıştır.

2000'li yılların başında, özellikle uluslararası alanda terörizmle mücadele bağlamında kendisini gösteren yeni arayışlar ve bu alanda yükselen bilinç, uluslararası alanda olduğu gibi Türkiye'ye de yansımıştır. Bu dönem, uluslararası alanda temel yaklaşım biçimlerine dair algıların ve bu algıların geçerliliklerinin sorgulandığı bir dönem olmuştur; bu atmosfer, Türkiye'de de varlık göstermiştir. Bu bağlamda ise Türkiye'de evrenselci yaklaşım ve göreceli yaklaşım arasında ihtilaf durumu kendisini göstermiştir. Söz konusu ihtilaf, Türkiye'nin terörizmle mücadelesinde, diğer ülke örneklerini doğrudan uyumlandırma görüşlerine alternatif olarak, her ülkenin özgün şartlarını ön plana çıkaran görüşler arasında yoğunlaşmıştır.

Bu ihtilafın, Türkiye'nin özgün koşulları doğrultusunda çözümlendiği, fakat evrenselci yaklaşımın sunduğu temel yöntemlerin de reddedilmediği özgün bir anlayışın ilk işaretlerini gösterdiği yıl ise 2015 yılı olmuştur. Bu dönemde, klasik ve kriminolojik strateji yöntemlerinin sentezlenmesindeki başarı, çok hedefli mücadele, sınır ötesi harekât konseptindeki değişim en önemli gelişmeler olarak kendisini göstermiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin terörizmle mücadele tecrübesinin ulaştığı boyutları ve bu tecrübenin gelecek döneme yansımaları hakkında da bir görünüm sunmuştur. Türkiye'nin terörizmle mücadele bağlamında ulaştığı söz konusu tecrübe ve birikimin dört farklı tarihsel periyot çerçevesinde incelenmesi mümkündür. Bu periyotlar bağlamında Türkiye'nin terörizmle mücadele yaklaşımındaki temel seçimler, benimsenen ana yöntemler, mücadele edilen örgütler gibi farklı boyutların ele alınması, değişim ve dönüşüm sürecinin somut biçimde ortaya konması açısından önem taşımaktadır.

2.1. 1984-1991 Dönemi

Türkiye'nin terörizmle mücadelesinde, çağdaş anlamda karşı karşıya kaldığı ilk meydan okuma 1984 yılında PKK terör örgütünün gerçekleştirdiği ilk eylem ile olmuştur. Bu tarih, Türkiye'nin terörizmle mücadele süreci açısından bir dönüm noktası teşkil etmiş

ve terörizm, artık ulusal güvenliğin en önemli sorunu olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde terörizmle mücadelede benimsenen ana yaklaşım, evrenselci yaklaşım olarak kendisini göstermiştir. Siyaset bağlamında, güvenlik bürokrasisinde ve akademik çevrelerde terörizmle mücadelenin nesnel, standart ve genel geçer birtakım ilkelere dayandığına dair kanaat, bu yaklaşım doğrultusunda bir mücadele anlayışı ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan, bu dönemde terörizmle mücadelede esas alınan hâkim strateji ise klasik strateji olmuştur. Terörizmin, devlet otoritesine ve kamu düzenine yönelik meydan okuma niteliğini daha fazla öne çıkardığı bu dönemde, doğal biçimde söz konusu meydan okumaya karşı koyma refleksi gelişmiştir. Bu durum klasik strateji yöntemlerinden olan askerî güç kullanımının en baskın yöntem olmakla birlikte, kısa süreli sınır ötesi harekâtlara da başvurulmuş bir süreci yaratmıştır.

Bu dönemde terörizmle mücadelede hâkim ve merkezî niteliğe sahip olan söz konusu yaklaşım, strateji ve yöntem kullanımı en net somut biçimde PKK ile mücadele sürecinde gözlemlenmiştir. Buna göre, PKK ile mücadelede askerî güç kullanımı bağlamında, PKK'nın kırsal alanda başlattığı yapılanma ve eylem sürecine karşı koymak amacıyla silahlı kuvvetler etkin rol üstlenmiş; bununla birlikte PKK'nın Irak hattında oluşturmaya çalıştığı etkinliğe karşı ise ilk defa kısa süreli askerî operasyonlar düzenlenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, henüz yapılanma aşamasında olan PKK'nın etkinlik sahası kazanması, militan ve silah kapasitesini artırması ve alan kontrolü sağlama girişimleri önlenmeye çalışılmıştır.

2.2. 1991-2005 Dönemi

1980'li yılların sonunda, evrenselci yaklaşım, klasik strateji ve PKK'ya karşı askerî güç kullanımı yönteminin oluşturduğu çerçeve içerisinde bir terörizmle mücadele konseptini yansıtan Türkiye; 1990'lı yılların başından itibaren farklı durumlara uyum sağlama gerekliliğiyle karşı karşıya kalmıştır. 1991-2005 döneminin terörizm-

le mücadele bağlamında genel karakterini oluşturan unsurları, 1) Terör örgütlerinin sayısı ve motivasyonel çeşitliliğinde gözlemlenen artış, 2) Terör örgütlerinde yaşanan örgütsel ve taktik değişimler, 3) Kriminolojik stratejiye duyulan gereksinim olarak özetlemek mümkündür. Bu bağlamda; söz konusu dönemde Türkiye'nin terörizmle mücadeleye ilişkin olarak sahip olduğu yaklaşımın evrenselci yaklaşım olmaya devam etmesine karşın, terör örgütleri açısından yaşanan değişim ve dönüşümler, klasik stratejinin yöntem kümesinin sağladığı mücadele sınırlarının ötesine geçmeye başlamıştır.

1991-2005 döneminde terör örgütleri çerçevesinde yaşanan değişim ve dönüşüme dair ilk boyut, terör örgütlerinin sayısında ve motivasyonel çeşitliliğinde gözlemlenen artıştır. 1980'li yıllarda PKK ve kısmen düşük düzeyde hareketlilik ve eylemsellik gösteren sol gruplar terörizmle mücadele açısından ana hedefleri oluştururken; 1990'lı yıllara gelindiğinde terör örgütleri etnik-ayrılıkçı, sol ve dinî motifli örgütler olmak üzere motivasyonel ve ideolojik çeşitlilik yaratmışlardır. Bu doğrultuda, söz konusu motivasyonel çeşitlilik; terör örgütlerinin ideolojik altyapılarına, söylemlerine ve propaganda faaliyetlerine odaklanmayı özel bir gereklilik olarak ortaya çıkarmıştır. İkinci olarak, terör örgütlerinin taktiksel anlamda gösterdiği dönüşümler de söz konusu gerekliliğin çerçevesini genişletmiştir. Bu bağlamda terör örgütlerinin, belirli toplumsal kesimlerin örgütsel tabana dönüştürülmesi yönünde gerçekleştirdikleri faaliyetler, özellikle şehirlerde hücre yapılanmaları oluşturma girişimlerinin başlatılması, intihar eylemlerinin yeni bir eylem tipi olarak kullanılmaya başlanması, ayaklanma ve kitlesel hareket tarzında halkı mobilize edecek olan taktiklerin uygulanması taktik düzeyde terör örgütleri tarafından sergilenen dönüşüm noktaları olmuştur. Bunun karşılığında, kriminolojik stratejinin eylem ve faaliyet önleme, risk yönetimi ve profillemeye yöntemlerinin önem ve gerekliliğinin anlaşılmasıyla birlikte bu yöntemlere sıkça başvurulmaya başlanmış; terör örgütlerinin propaganda faaliyetlerine karşı konulması

ve bireylerin terörizme yönelimine yol açan faktörlerin saptanması yönünde de ilk somut girişimler ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, söz konusu çerçevede ilk olarak PKK ile mücadele ele alındığında ciddi farklılıklar görülebilmektedir. Buna göre, PKK'nın 1990'lı yılların başından itibaren uygulamaya başladığı "milis" hücreler oluşturma, ayaklanma, şehirlerde ve metropollerde eylem gerçekleştirme ve etkinlik kazanma gibi farklı taktiklere yönelmesi; klasik strateji ve askerî güç kullanımının yanıt verebileceği bağlamın ötesinde bir durum oluşturmuştur. Bu bağlamda, PKK'nın kırsal yapılanmasına yönelik olarak, askerî güç kullanımı ve sınır ötesi harekâtlar bu dönemde devam ettirilmiş; meskûn mahallerde ayaklanma girişimleri önlenmiş; PKK'ya katılımların önlenmesi konusunda girişimler gerçekleştirilmiştir. Bu girişimlere ek olarak, PKK'nın propaganda faaliyetlerinde ön plana çıkarmaya çalıştığı "Kürtlere yönelik ayrımcılık", "eşitsizlik", "adaletsizlik" gibi söylemlerin karşısında, anayasal hakların tüm vatandaşlar için geçerliliği, Güneydoğu bölgesine yönelik olarak gerçekleştirilen kalkınma hamleleri ve PKK'nın bu hamlelere yönelik saldırıları ile PKK'nın dış destek aldığı ülkelerle ilişkiler çerçevesinde bir propagandaya karşı koyma stratejisi izlenmiştir. Aynı zamanda, PKK'nın şehirler ve metropollerdeki eylem girişimlerine ve faaliyetlerine yönelik olarak ise istihbarat odaklı çalışmalarla risk yönetimi ve profillemeye yöntemlerine başvurulmuştur. 1999 yılında ise, dekapitasyon yöntemi ile Abdullah Öcalan'ın yakalanması, PKK'nın faaliyetlerinde ve örgütsel yapısında ciddi bir kırılma ve çöküş etkisi yaratmıştır. Bu etki 2000'li yılların ilk beş yılında yoğun biçimde gözlemlenmiştir.

İkinci olarak, bu dönemde etkinlik kazanma hedefiyle faaliyet göstermeye başlayan sol terör örgütleri de terörizmle mücadelenin ana hedefleri arasında yer almıştır. 1994 yılında, Dev-Sol terör örgütü içerisinde yaşanan ayrışma sonucunda kurulan DHKP/C terör örgütü ve aynı yıl kuruluşunu ilan eden MLKP terör örgütü ile TKP/ML-TİKKO ve daha sonra bu örgütten ayrı-

lan MKP terör örgütleri bu dönemde etkinlik sağlamaya çalışan sol terör örgütleri olmuştur. Bu çerçevede, bu terör örgütlerinin kır ve şehir gerillası stratejilerini eş zamanlı olarak kullanmaya çalıştıkları; fakat DHKP/C ve MLKP'nin bu stratejiler arasında şehir gerillası stratejisini daha fazla merkeze aldığı, TKP/ML-TİKKO ve MKP'nin ise daha çok kır gerillası stratejisine yöneldikleri görülmüştür. Buna göre, DHKP/C ve MLKP; büyük şehirler ve metropollerde bilhassa gençler arasında örgütlenme ve toplumsal taban bulma, Kürt ve Alevi vatandaşları örgüte angaje etme, polis güçlerine yönelik silahlı saldırılar gerçekleştirme ve intihar eylemlerine başvurma şeklinde bir strateji takip etmiştir. Diğer yandan, TKP/ML-TİKKO ve MKP ise daha çok Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinin kırsal alanlarında faaliyet göstermeyi esas alan bir yapı ortaya koymuş; hatta TKP/ML-TİKKO bünyesinde sözde "Doğu Anadolu Bölge Komutanlığı (DABK)" isimli bir yapı oluşturulmuştur. Bu örgütler de tıpkı DHKP/C ve MLKP gibi Kürt ve Alevi vatandaşların örgütün toplumsal tabanı hâline gelmesi hedefine sahip olmuşlardır. Bunun karşılığında, sol terör örgütleri ile mücadelede, örgütlerin kır veya şehir gerillası stratejilerini ne ölçüde ön plana çıkardıklarına bağlı olarak mücadele yöntemleri kullanılmıştır. Bu kapsamda, DHKP/C ve MLKP terör örgütleri ile mücadelede, eylem ve faaliyet önleme; hücre yapı oluşturma çabalarının, silahlı saldırı ve intihar eylemi girişimlerinin önlenmesi; risk yönetimi ve şehirlerde örgütlenme görevi üstlenen kişi ve birimlere karşı profillemeye çalışmaları gerçekleştirilmesi; gençlerin Kürt ve Alevi vatandaşların örgütlerin istismarına karşı korunması ve katılım önleme şeklinde bir yöntem dizisi uygulanmıştır. Diğer yandan, kırsal alanda faaliyeti esas alan TKP/ML-TİKKO ve MKP'ye yönelik olarak ise askerî güç kullanımı, eylem ve faaliyet önleme biçiminde yöntemlere başvurulmuştur.

Tablo 7: 1991-2005 Döneminde Mücadele Edilen Örgütler ve Yöntemler

Örgüt	Yöntem
PKK	Askerî Güç Kullanımı, Dekapitasyon, Sınır Ötesi Harekât, Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, Katılım Önleme, Propagandaya Karşı Koyma
DHKP/C	Askerî Güç Kullanımı, Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, İstihbarat Odaklılık, Katılım Önleme, Propagandaya karşı Koyma
Hizbullah	Dekapitasyon, Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, Propagandaya Karşı Koyma
El Kaide	Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye
TKP/ML-TİKKO, MKP	Askerî Güç Kullanımı, Eylem ve Faaliyet Önleme, Katılım Önleme
MLKP	Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye

Son olarak, 1991-2005 döneminde kendisini gösteren bir diğer terörizm tipinin dinî motifli terörizm olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, 1990'lı yılların başlarından itibaren özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde faaliyet göstermeye başlayan Hizbullah terör örgütü ve 1990'lı yılların sonlarından itibaren Türkiye'de yapılanma gösteren El Kaide terör örgütü bu dönemde dinî motifli terörizmin temsilcileri olmuşlardır. Şehirlerde hücre tipi yapılanmayı benimseyen Hizbullah ile mücadelede eylem ve faaliyet önleme, risk yönetimi ve profillemeye öncelikli yöntemler olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte, örgütün, Türkiye'ye yönelik olarak gerçekleştirdiği propaganda faaliyetlerinde kullandığı "kafir devlet", "zalim devlet", "Müslüman Kürtlere yönelik baskı" şeklindeki söylemleri karşısında propagandaya karşı koyma yöntemi uygulanmıştır. 2000 yılında örgütün lideri Hüseyin Velioğlu'na yönelik olarak uygulanan dekapitasyon yöntemi ve örgüt liderinin öldürülmesi ile birlikte Hizbullah büyük bir darbe almış; bu sürecin ardından gerçekleştirilen operasyonlarla birlikte örgütün etkinliği ve hareketliliği asgari düzeye indirilmiştir. İkinci olarak, 2003 yılında gerçekleştirdiği intihar eylemleri ile Türkiye'nin terörizm gündemine dâhil olan

El Kaide Türkiye yapılanmasına karşı mücadele ise, eylem ve faaliyet önleme ve risk yönetimi ve profillemeye yöntemlerinden oluşmuştur. Bu süreçte El Kaide'nin Türkiye içerisinde hücre tipi yapılanma sürecini başlatması, öncelikli olarak bu yapılanma sürecinin engellenmesine odaklanmayı beraberinde getirmiş; örgütün toplumsal taban bulma faaliyetleri önlenmiş ve gerçekleştirilmesi hedeflenen eylemler engellenmiştir.

2.3. 2005-2014 Dönemi

2000'li yılların ilk döneminde Türkiye'de terörizmle mücadele yaklaşımı konusunda ortaya çıkan fikri ihtilaflar, ilerleyen yıllar için büyük bir dönüşüm sürecinin ilk adımları ve işaretleri olmuştur. Akademik camia, siyasî grup ve partiler ile sivil toplum kurumlarının öncülüğünde, terörizmle mücadelede evrenselci yaklaşımın geçerliliğine yönelik meydan okuma ve göreceli yaklaşımın ön plana çıkarılmaya başlanması bu dönüşümün zihinsel sınırlarını belirlemiştir. Buna göre, Türkiye'de, uzun yıllar boyunca hâkim yaklaşım konumunda olan, terörizmle mücadelenin tüm coğrafyalarda geçerli olan belirli standart ilkelere dayandığını savunan evrenselci yaklaşıma alternatif olarak; her ülkenin kendine özgü koşullarının terörizmin ortaya çıkışını ve terörizmle mücadelenin ilkelerini şekillendirdiğini savunan göreceli yaklaşım ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'de farklı motivasyonlarla ortaya çıkan terörizmin, Türkiye'nin kendisine özgü siyasî, sosyal veya ekonomik koşullardan kaynaklandığı ve buna karşılık olarak terörizmle mücadelenin söz konusu özgün koşullar doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerektiği görüşü güç kazanmıştır. Göreceli yaklaşımın güç kazandığı bu dönemde terörizmle mücadelede kriminolojik strateji, klasik stratejiye kıyasla daha fazla rol üstlenmiştir. Bu doğrultuda, terörizmin sebeplerine odaklanmanın ve siyasî, sosyal ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesinin ana hedef olması gerektiği yönünde bir anlayış kendisini göstermiştir. Yine bu dönemde, farklı ülkelerde uygulanmış olan ve birbirinden farklılaşan terörizmle mücadele strateji ve yöntemlerinin Türkiye açısından farklı boyutları ile

bir model olabileceği savunulmuş; böylelikle evrenselci yaklaşım ve görelî yaklaşım arasında bir denge oluşturma girişimleri de söz konusu olmuştur. Örneğin, bu dönemde PKK ile mücadelede, ETA, IRA ve Tamil Kaplanları terör örgütleriyle mücadele örnekleri farklı koşulsal bağlamı doğrultusunda analiz edilmiş ve mücadele açısından örneklik teşkil edebileceği noktalar saptanmaya çalışılmıştır. Bu noktada evrenselci yaklaşımı savunan kesimler bu örneklerin her birinden birtakım standart ilkeler elde edilebileceğini savunurken; görelî yaklaşımı savunanlar ise her bir örneğin kendine özgü spesifik koşulları bulunduğunu ve bu açıdan, mücadele stratejisi çerçevesinde izlenecek yöntemlerin Türkiye koşullarına uyum gösteremeyebileceğini iddia etmişlerdir.

Terörizmle mücadele yaklaşımı bağlamında evrenselci ve görelî yaklaşımı savunan kesimler arasında süregiden ihtilafın en önemli yansıma alanlarından bir tanesi PKK ile mücadele konusunda kendisini göstermiştir. 2005 yılında KCK yapısını ilan ederek örgütsel yapılanmasında ve stratejisinde yeni bir safhaya geçen PKK, bu dönemde ana örgütsel söylem ve hedeflerini “demokratik özerklik ve demokratik konfederalizm” olarak belirlemiştir. Bu noktada PKK, ikili iktidar ve paralel siyasî otorite oluşturma hedefiyle eylemlerini devam ettirmiş; fakat bu süreçte legal alan, siyasî alan ve cephe yapılanması faaliyetlerine daha fazla odaklanmıştır. Bu odak doğrultusunda PKK; ideolojik propaganda, demokratik özerklik projesinin geniş kitlelere tanıtılması ve benimsetilmesi yolları ile PKK'nın terör örgütü kimliği ve niteliğinden arındırılması adına bir imaj yönetimi süreci başlatmıştır. Bu dönemde, karar alıcılar üzerinde etkili olmayı başaran yaklaşımın diğer ülkelerdeki mücadele yöntemlerini öne çıkarmasıyla birlikte PKK ile mücadelede IRA ve ETA örnekleri sıkça referans alınan örnekler olmuştur. Bu noktada, İngiltere’de IRA ve İspanya’da ETA örneklerinde olduğu gibi federalizm, özerklik, terör örgütü ile organik bağa sahip olan siyasî partilerin faaliyetleri ve terör örgütleri ile görüşme yöntem ve modellerinin Türkiye’de PKK ile mücadele bir referans kaynağı olabileceği

görüşleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, PKK ile mücadelede, kısmî olarak askerî güç kullanımı ve eylem ve faaliyet önleme yöntemlerine başvurulurken aynı zamanda farklı ülkelerde uygulanan “görüşme” yöntemi (Demir, 2013) uygulanmaya başlanmış; bununla birlikte PKK ile organik bağa sahip olan siyasî partilerin ise siyasal zeminde faaliyet gösterebildikleri bir süreç söz konusu olmuştur.

İkinci olarak bu dönem, sol terör örgütlerinin eleman kazanma ve eylemlilik anlamında aktif oldukları bir süreç olmuştur. Bu bağlamda, özellikle iletişim imkânlarında gözlemlenen artış ve kolaylıklar bu örgütler tarafından araçsallaştırılmaya başlanmış; internet ve sosyal medyanın propaganda aracı olarak kullanım süreci başlatılmıştır. Bununla birlikte sol terör örgütleri, legal alan faaliyetlerine de ciddi bir yönelim göstermiş ve özellikle “kültür merkezleri” ve müzik grupları aracılığıyla bu faaliyetlerini somutlaştırmışlardır. Örneğin, DHKP/C bu dönemde “İdil Kültür Merkezi” ve Grup Yorum aracılığıyla, TKP/ML-TİKKO ise “Yüz Çiçek Açsın Kültür Merkezi” ve Grup Munzur aracılığıyla özellikle gençlerin örgüte kazandırılması stratejisini benimsemiştir. Bunların yanında, güvenlik güçlerine yönelik silahlı saldırı girişimleri ve eylemleri ile intihar eylemi girişimlerinde bulunan sol terör örgütleri için 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı olayları önemli bir alan kazanımı yaratmıştır. Gezi Parkı olayları sürecinde kitlelere dâhil olarak kitleleri yönlendirme ve güvenlik güçleri ile çatışmaya yöneltme taktiklerini uygulayan sol terör örgütleri; bu süreçle birlikte meşruiyet tesis etme yolunu da izlemişlerdir. Bu bağlamda, sol terör örgütleri, Gezi Parkı olaylarını “devrimci bir ayaklanma” veya “devrimci hareket” olarak tanımlama ve bu sürecin “öncülüğünü” sahiplenme rekabetine girişmişlerdir. Öyle ki, söz konusu olayların ardından, bu süreçte hayatını kaybeden kişilerin “intikamı” söylemlerini öne çıkaran sol terör örgütleri, gerçekleştirdikleri eylemlerde bu yolla meşruiyet tesis etmeyi amaçlamışlardır. Bu bağlamda, İstanbul Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz'ın 31 Mart 2015 tarihinde DHKP/C'li teröristler tarafından şehit edilmesi ve bu eylemin örgüt

tarafından Gezi Parkı olayları sırasında hayatını kaybeden “Berkin Elvan’ın intikamı” söylemi ile sunulması, bu durumun en önemli örneği olmuştur. Bu noktada, sol terör örgütleri ile mücadelede; propagandaya karşı koyma başta olmak üzere, eylem ve faaliyet önleme, risk ve profillemeye yöntemlerine başvurulmuş bir süreç gözlemlenmiştir.

Tablo 8: 2005-2014 Döneminde Mücadele Edilen Örgütler ve Yöntemler

Örgüt	Yöntem
KCK/PKK	Askeri Güç Kullanımı, Eylem Önleme, Görüşme, Risk Yönetimi, Propagandaya Karşı Koyma
DHKP/C	Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, İstihbarat Odaklılık, Katılım Önleme, Propagandaya Karşı Koyma
TKP/ML-TİKKO, MKP	Askeri Güç Kullanımı, Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, İstihbarat Odaklılık
MLKP	Askeri Güç Kullanımı, Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, İstihbarat Odaklılık
El Kaide, DEAŞ	Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, İstihbarat Odaklılık, Propagandaya Karşı Koyma
FETÖ/PDY	Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profillemeye, İstihbarat Odaklılık, Propagandaya Karşı Koyma

Son olarak, bu dönemde ciddi bir karakteristik dönüşüm yaşanan alan ise dinî motifli terörizm olmuştur. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye krizinin Türkiye’nin güvenliğine etkisi bağlamında, Suriye’de faaliyet gösteren terör örgütlerinin Türkiye içerisinde örgütlenme ve eylem süreci bu dönemde başlamıştır. İlk olarak El Kaide ve daha sonra DEAŞ terör örgütleri bu dönemde Türkiye’de örgütlenme ve toplumsal taban elde etme arayışına girişmiş; 2012 yılında Reyhanlı’da gerçekleştirilen bombalı saldırı ve 2014 yılında Niğde’de bir askerin şehit olmasıyla sonuçlanan bombalı saldırı, bu örgütlerin eylem süreçlerinin en önemli örnekleri olmuştur. Diğer yandan, dinî motifli terörizmin bir diğer örneği olan FETÖ/PDY’nin özellikle kamu kurumlarında örgütlenme hedefinin önüne geçilmesi amacıyla, 2012 yılında yaşanan MİT krizinin ardından mücadele gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, dinî

motifli terörizmle mücadelede eylem ve faaliyet önleme, risk yönetimi ve profillemeye yöntemleri istihbarat odaklılıkla yürütülmeye başlanmıştır.

2.4. 2015 ve Sonrası Dönem

2015 yılı Türkiye'nin terörizmle mücadele yaklaşımının temelden değişmeye başladığı ve bu anlamda özgün bir yaklaşımın ortaya çıktığı bir süreci yaratmıştır. Bu sürecin başlangıç noktasını 6-7 Ekim 2014 tarihinde PKK'nın organize ettiği ayaklanma girişimine dayandırmak mümkündür. Zira söz konusu dönemde, görüşme yöntemi uygulanmakta olup, PKK'nın bu yöntem ile bir eylemsizlik sürecine gireceği beklentisi kendisini göstermiştir. Fakat 6-7 Ekim olayları bu beklentinin aksi bir sonuç ile karşı karşıya kalınan bir durum yaratmıştır. Bunun ardından, 2015 yılında PKK tarafından, "öz yönetim" ve "devrimci halk savaşı" süreçleri ilan edilmiş ve görüşme yönteminin PKK ile mücadelede etkili olamayan bir yöntem olduğu görülmüştür. Bu süreçle birlikte PKK, Güneydoğu Anadolu bölgesinde, görüşme yönteminin uygulandığı yıllar safhasında gerçekleştirdiği tahkimata dayanarak, "Hendek" stratejisini uygulamaya başlamış, DEAŞ ise intihar eylemlerine yönelmiştir.

2015 yılı itibarıyla, Türkiye içinde yaşanan söz konusu gelişmelerin yanı sıra sınır ötesinde; bilhassa Suriye ve Irak'ta PKK, PKK/PYD-YPG ve DEAŞ'ın etkinlik ve alan kontrolleri sağlaması ulusal güvenlik açısından tehdit düzeyini yükselten gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler Türkiye'yi, terörizmle mücadelesinde, evrenselci ve görelî yaklaşım arasında bir denge ve özgünlük sağlamaya yöneltmiştir. Bu yönelim, Türkiye'nin, diğer ülkelerden farklı olarak sahip olduğu özgün koşullar doğrultusunda şekillenmiş; evrenselci yaklaşımın sunduğu standart ilke ve pratikler ile görelî yaklaşımın özgün noktalarını öne çıkaran bakış açısı sentezlenmiştir. Bu bağlamda, 2015 yılı sonrasında Türkiye'nin, terörizmle mücadelede özgün bir yaklaşım geliştirmesini sağlayan koşulları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Aynı anda dört farklı motivasyon ve örgütsel karaktere sahip olan yapı ile mücadele edilmesi (PKK, PKK/PYD-YPG, DEAŞ, FETÖ/PDY)
- Meskûn mahalde gerçekleştirilen ayaklanma denemelerine karşı koyma (Hendek Operasyonları)
- Sınır ötesinde aynı anda 3 farklı yapı ile mücadele edilmesi (PKK, PKK/PYD-YPG, DEAŞ)
- Sınır ötesinde mücadele edilen bir örgütün ABD ve Rusya gibi küresel güçlerden açık biçimde siyasî ve askerî destek alması
- Terör örgütlerinin, üç sınırdaş ve komşu ülkede konuşlanma alanı bulması (PKK-Irak, İran; PKK/PYD-YPG-Suriye; DEAŞ-Irak, Suriye)
- Terörizmle mücadele süreci devam ederken diğer bir terör örgütünün askerî bir kalkışma organize etmesi (15 Temmuz 2016 FETÖ/PDY Darbe Girişimi)

Bu koşullar Türkiye'nin 2015 yılı sonrasında terörizmle mücadele alanında farklı bir konsept benimsemesini beraberinde getirmiştir. Söz konusu konsept ülke içerisinde "kesintisiz mücadele" ve sınır ötesinde ise "tehdidi ülke dışında karşılama" anlayışlarına dayanmıştır. Bu noktada, söz konusu yeni konseptin en somut örnekleri PKK, PKK/PYD-YPG ve DEAŞ terör örgütleriyle mücadelede gözlemlenmiştir. Buna göre, ülke içerisinde, PKK ve DEAŞ'a karşı askerî güç kullanımı, eylem ve faaliyet önleme yöntemleri doğrultusunda kesintisiz mücadele anlayışıyla operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, şehirlerde hücre tipi yapılanmaya yönelen DEAŞ'a karşı eylem ve faaliyet önleme, risk yönetimi ve profillemeye gibi yöntemlere başvurulurken; kırsal alanda faaliyetlerini sürdürmeyi amaçlayan PKK'ya yönelik olarak ise askerî güç kullanımı merkezî bir rol üstlenmiş ve bunun sonucunda PKK Türkiye içerisinde hareketsiz bir konuma gelmiştir. Ülke içerisinde bu terör örgütlerine yönelik olarak söz konusu şekilde bir mücadele yürütülürken; sınır ötesinde de bu mücadeleyi ta-

mamlayıcı nitelikte bir anlayış ortaya konmuştur. 2016 yılında gerçekleştirilen Fırat Kalkanı Harekâtı, 2018 yılında gerçekleştirilen Zeytin Dalı Harekâtı ve 2019 yılından başlatılan Barış Pınarı ve Pençe Harekâtları ile Suriye ve Irak'ta PKK, PKK/PYD-YPG ve DEAŞ varlığına darbe vurulmuş; Suriye'de PKK/PYD-YPG'nin inşa etme arayışında olduğu terör koridoru yok edilmiş; Irak'ta ise PKK büyük bir alan kaybı yaşamıştır. Bu süreçte PKK'nın pek çok üst düzey yöneticisi etkisiz hâle getirilerek örgüt içerisinde hareket ve koordinasyon yeteneğinin kısıtlanması sağlanmıştır. Türkiye'nin, sınır ötesinde terörizmle mücadelede, alan kontrolü konseptini uygulamaya başladığı bu dönemde güvenlik güçleri, terör örgütlerinin bulunduğu alanları bu örgütlerden arındırarak, söz konusu bölgelerin güvenliğini ve istikrarını da koruma misyonu üstlenmişlerdir.

Yine bu süreçlerde, PKK/PYD-YPG ile ortak hareket etme stratejisini benimseyen sol terör örgütleri TKP/ML-TİKKO ve MLKP de Suriye'de önemli kayıplar vermiş ve Türkiye içindeki etkinliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Bu bağlamda, 2016 yılında ülke içinde PKK ile ortaklığa yönelerek "Halkların Birleşik Devrim Hareketi (HBDH)" isimli yapıyı oluşturan bu örgütlerin, Suriye'deki kayıplar sonrasında yalnızca bu yapı içerisinde faaliyet gösterebildiği görülmüştür.

Diğer yandan, 2015 yılı sonrasında, ülke içi ve sınır ötesinde mücadele edilen bir diğer terör örgütü ise FETÖ/PDY olmuştur. Özellikle, 15 Temmuz 2016'daki askerî darbe girişiminin ardından ülke içinde FETÖ/PDY'ye karşı kesintisiz operasyonlar eylem ve faaliyet önleme, propagandaya karşı koyma ve istihbarat odaklılık yöntemleriyle sürdürülürken; diğer yandan, sınır ötesinde Millî İstihbarat Teşkilatı'nın operasyonları neticesinde ülke dışındaki örgüt mensupları yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir. Bu durum DEAŞ ve FETÖ/PDY ile birlikte dinî motifli terörizmle mücadelede Türkiye'nin başarısını ortaya koymuştur.

Son olarak, 2015 yılı sonrasında, çağdaş terörizmle mücadele yaklaşımları arasında en güncel biçimde ön plana çıkan yaklaşım olan radikalleşmeyle mücadele yaklaşımına yönelik ilgi de gelişmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de, radikalleşmeyle mücadele adına akademik çevrelerin, sivil toplumun ve güvenlik bürokrasisinin çeşitli girişimleri söz konusu olmuştur. Bununla birlikte, radikalleşmenin önlenmesi adına çeşitli sosyal girişimler kendisini gösterirken; aynı zamanda ikna yöntemi kullanılarak terör örgütlerinden ayrılan pek çok militan da güvenlik güçlerine teslim olmuştur. Radikalleşmeyle mücadele yaklaşımı çerçevesinde atılan söz konusu bu ilk girişimler ve öncü adımlar yoğunlaşarak devam etmektedir.

Tablo 9: 2015 Yılı Sonrasında Mücadele Edilen Örgütler ve Yöntemler

Örgüt	Yöntem
KCK/PKK, PYD/YPG	Askerî Güç Kullanımı, Sınır Ötesi Harekât, Radikalleşmenin Önlenmesi, Katılım Önleme, Şiddetten Ayırma
DEAŞ	Askerî Güç Kullanımı, Eylem ve Faaliyet Önleme, Sınır Ötesi Harekât, Risk Yönetimi ve Profilleme, İstihbarat Odaklılık, Katılım Önleme
FETÖ/PDY	Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profilleme, İstihbarat Odaklılık, Katılım Önleme, Şiddetten Ayırma
DHKP/C	Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profilleme, İstihbarat Odaklılık, Katılım Önleme
TKP/ML-TİKKO (HBDH), MKP (HBDH)	Askerî Güç Kullanımı, Sınır Ötesi Harekât, Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profilleme,
MLKP	Askerî Güç Kullanımı, Sınır Ötesi Harekât, Eylem ve Faaliyet Önleme, Risk Yönetimi ve Profilleme

Sonuç ve Öneriler

Terörizmle mücadele bağlamında Türkiye’nin sahip olduğu istisnai konum, farklı coğrafyalara örnek teşkil edebilecek bir niteliktedir. Uzun yıllar boyunca, farklı motivasyonlara sahip olan terör örgütleri ile farklı düzlem ve konseptlerde mücadele etmekte olan Türkiye’nin bu alanda sahip olduğu tecrübe düzeyine, pek çok ülkenin

sahip olmadığı bilinmektedir. Fakat terörizmle mücadelede ulaştığı söz konusu tecrübe düzeyine rağmen Türkiye'nin önünde birtakım yeni gereklilikler de mevcuttur. Bu gereklilikler, Türkiye'nin terörizmle mücadele tecrübesinde tamamlayıcılık oluşturacak olan alanlar olarak belirmektedir.

Terörizmle mücadele bağlamında Türkiye'nin önündeki yeni gereklilik alanlarından ilki terör örgütlerinin şehir stratejilerine daha fazla odaklanacakları yönündeki beklentidir. Özellikle son 5 yıl içerisinde, terörizmle mücadelede kırsal alanlarda gerçekleştirilen başarılı operasyonlar ve İHA/SİHA teknolojilerinin kullanımı ile terör örgütlerinin kırsal alanlarda hareketsiz konuma gelmesi, bu örgütleri bir stratejik değişime zorlamaktadır. Bunun sonucunda terör örgütlerinin, daha küçük birimler veya hücreler biçiminde şehirlerde örgütlenmeye yönelmeleri, şehirlerde gerçekleştirilecek eylemlerle etki yaratmayı amaçlamaları ve özellikle kitlesel hareket ve ayaklanma gibi sosyal hareketler yaratma veya bu hareketleri yönlendirme stratejisini izlemelerini öngörmek mümkündür. Bu bağlamda, şehirlerde yürütülen terörizmle mücadele operasyonlarının, özellikle de eylem ve faaliyet önleme çalışmalarının yoğunlaştırılması Türkiye'nin önünde bulunan en önemli gerekliliklerden bir tanesidir.

İkinci olarak, Türkiye'nin terörizmle mücadele süreçlerinde sorun yaşadığı en önemli alan propagandaya karşı koymadır. Aynı anda farklı terör örgütleriyle (PKK, PKK/PYD-YPG, DEAŞ, FETÖ/PDY vd.) mücadele etmekte olan Türkiye'nin, bu örgütlerin propaganda faaliyetlerine karşı etkin bir strateji izlemesi gereklidir. Bu noktada, propagandaya karşı koyma yöntemlerinin, ülke içinde uluslararası alanda azami düzeyde kullanılması ve stratejik iletişim çalışmalarına daha fazla odaklanması gerekmektedir. Zira terör örgütleriyle mücadelede, sahada elde edilen başarıların, stratejik iletişim bağlamında desteklenmesi; terör örgütlerinin propaganda faaliyetlerine karşı konarak gerçekliğin anlık olarak ortaya konması ve terör örgütlerinin söylem ve mesajlarının ger-

çek dışılığının sunulması bütünsel olarak ele alındığında terörizmle mücadelenin başarısını doğrudan etkilemektedir.

Son olarak, terörizmle mücadelede güncel bir yaklaşım olan radikalleşmeyle mücadele yaklaşımı da Türkiye'nin özgün terörizmle mücadele yaklaşımına entegre edilmesi gereken bir unsurdur. Terörizmle mücadelede başlangıç noktasını, bireyin radikalleşme safhası ve bu safhanın oluşum zeminlerinin ortadan kaldırılması olarak belirleyen bu yaklaşım, devlet ve sivil toplum işbirliğinde etkin sonuçlar ortaya çıkarabilecektir. Hâlihazırda, güvenlik güçleri tarafından kullanılan ikna yöntemi, bireylerin terör örgütlerinden ayrılmasını ifade eden şiddetten ayırma yöntemine karşılık gelmektedir. Buna ek olarak Türkiye'nin, bireylerin radikalleşme süreçlerinde etkili olan psikolojik, sosyal, ekonomik veya siyasal faktörlerin tespiti ve terör örgütlerinden ve şiddetten ayrılan bireylerin örgütsel ideolojiden ve militan zihin yapısından arındırılmasını ifade eden de-radikalizasyon süreçlerinin gerçekleştirilmesi gibi bir dizi gerekliliğe yönelik olarak çeşitli adımlar atması gerekmektedir.

Kaynakça

- Angus, C. (2016). Radicalisation and violent extremism: Causes and responses. *NSW Parliamentary Research Service*.
- Arena, M. P. ve Arrigo, B. A. (2005). Social psychology, terrorism, and identity: A preliminary re-examination of theory, culture, self, and society. *Behavioral Sciences & The Law*, 23(4), 485-506.
- Collins, R. L. (1996). For better or worse: The impact of upward social comparison on self-evaluations. *Psychological Bulletin*, 119(1), 51-69.
- Coyne, J. ve Bell, P. (2015). *The role of strategic intelligence in law enforcement: Policing transnational organized crime in Canada, the United Kingdom and Australia*. Palgrave.
- Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism. *Comparative Politics* 13(4), 379-399.
- Crenshaw, M. (1991). How terrorism declines. *Terrorism and Political Violence*, 3(1), 69-87.
- Çe-Tung, M. (2003). *Askerî yazılar*. Eriş Yayınları.
- Demir, C. K. (2013). Terörizmle mücadelede görüşmeler. *Uluslararası İlişkiler*, 10(38), 29-54.
- European Commission. (2017). *Countering Violent Extremism: Regional Training Curriculum*.

- Fox, J., ve Sandler, S. (2003). Regime types and discrimination against ethno-religious minorities: A cross-sectional analysis of the autocracy-democracy continuum. *Political Studies* 51(3), 469-489.
- Gurr, T. (1970/2012). *Why men rebel*. Routledge.
- Horgan, J. (2009). Deradicalization or disengagement? A process in need of clarity and a counterterrorism initiative in need of evaluation. *International Journal of Social Psychology*, 24(2), 291-298.
- Horgan, J. ve Braddock, K. (2010). Rehabilitating the terrorists?: Challenges in assessing the effectiveness of de-radicalization programs. *Terrorism and Political Violence*, 22(2), 267-291.
- Khalil, J. ve Zeuthen, M. (2016). Countering violent extremism and risk reduction: A guide to programme design and evaluation. *RUSI*.
- Kuhn, T. (2021). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. Kırmızı Yayınları.
- LaFee, G. ve Freilich, J. D. (2017). *The handbook of the criminology of terrorism*. Wiley.
- Marighella, C. (2003). *Şehir gerillasının el kitabı*. Eriş Yayınları.
- McCauley, C., ve Moskalenko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two- pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205-216.
- Moghaddam, F. M. (2005). The staircase to terrorism. *American Psychologist*, 60(2), 161-169.
- Moore, J. D. (2015). *Kültür teorileri: Antropoloji'deki başlıca teori ve teorisyenler*. Atıf Yayınları.
- Neumann, P. R. (2013). The trouble with radicalization. *International Affairs*, 89(4), 873-893.
- Posen, B. R. (2001). The struggle against terrorism: Grand strategy, strategy and tactics. *International Security*, 26(3), 39-55.
- Sageman, M. (2008). *Leaderless Jihad: Terror Networks in the twenty-first century*. University of Pennsylvania Press.
- Sarma, K. M. (2017). Risk assessment and the prevention of radicalization from nonviolence into terrorism. *American Psychologist*, 72(3), 278-288.
- Schmid, A. P. (2011). *The Routledge handbook of terrorism research*. Routledge.
- Schmid, A. P. (2014). Violent and non-violent extremism: Two sides of the same coin? *ICCT*.
- Silber, M. D. ve Bhatt, A. (2007). *Radicalization in the West: The homegrown threat*. NYPD.
- Silke, A. (2019). *Routledge handbook of terrorism and counterterrorism*. Routledge.
- Smith, A. D. (2014). *Milli kimlik*. İletişim Yayınları.
- Spalek, B. (2012). *Counter-terrorism: Community-based approaches to preventing terror crime*. Palgrave.
- Swisspeace. (2016). Preventing violent extremism. *Swiss Peace Foundation*. No. 148.

- Taylor, M.; Currie, P. M. ve Holbrook, D. (2013). *Extreme right wing political violence and terrorism*. Bloomsbury Academic.
- Turvey, B. E. (2012). *Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis*. Elsevier.
- Vidino, L., ve Brandon, J. (2012). Countering radicalization in Europe. ICSR.
- Webber, D., ve Kruglanski, A. W. (2017). Psychological factors in radicalization: A “3N” approach. G. LaFee & J. D. Freilich (Ed.), *The handbook of the criminology of terrorism* içinde (ss. 33-46). Wiley.

SONUÇ YERİNE: GENEL DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA TAVSİYELERİ

Doç. Dr. Göktuğ SÖNMEZ

Bu kitapta ülkemizin muhatap olduğu en önemli güvenlik sorunlarından biri olan terör ve terörizm meselesine dair genel bir çerçeve çizilmeye gayret edilmiştir. Bu çerçeve içerisinde ülkemizin mücadele ettiği terör örgütlerinin öne çıkanlarını odağa alarak hazırlanan örgüt profillemelerinden oluşan bölümleri müteakip terör ve terörle mücadele bağlamında son yıllarda artan biçimde odağa alınan kimi önemli temalar ve başlıklar üzerinde durulmaya gayret gösterilmiştir. Böylelikle hem ulusal ve bölgesel ölçekte Türkiye'nin terörle mücadelesi detaylı biçimde ele alınırken öte yandan ise terörün küresel ölçekte dönüşümü ve bu dönüşüm ışığındaki güncel gelişmeler ile bunlara karşı alınması gereken tedbirlere değinilmiştir.

Türkiye'nin Mücadelesine Genel Bakış:

Ulusal ve Uluslararası Boyut

Türkiye Cumhuriyeti, bir yandan içerisindeki terör yapılanmaları ve teröre müzahir gruplar ve bunlara sağlanan dış destek, diğer yandan ise özellikle Suriye ve Irak'la komşu coğrafi konumu, uzun kara sınırı ve sınır ötesi geçişkenlik neticesinde farklı motivasyonlardan beslenen terör yapılarından birincil olarak etkilenen ülkelerden biri durumundadır.

Terörle mücadelede ASALA ve DHKP-C gibi örnekler dolayısıyla pek çok ülkeye nazaran daha köklü bir tecrübeye de sahip olan Türkiye, hâlihazırda FETÖ, DHKP-C, PKK ve IŞİD ile mücadelesini sürdürmektedir. Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında öncelikle Körfez Savaşı ve PKK ile mücadele, akabinde ise Irak Savaşı sonrası artan biçimde Ortadoğu ile ekonomik ve siyasî bağlarını revize etme yönünde irade ortaya koymuş ve bölgeyle angajmanını hem derinlik hem kapsam açısından artırmıştır. Bu durum, hem Türkiye'nin terörle mücadelesinin odağını genişletmiş hem de mücadelenin araçlarının revizyonunu beraberinde getirmiştir.

ASALA'dan PKK'ya, DHKP-C'den IŞİD'e birden fazla sayıda örgüt, farklı ideolojik, etnik ve dinî referanslarla karşıt görüşlerin ve görüşlülerin hayat haklarına kastedecek düzeyde kendi görüşlerinin aşırı ucunda bir çizgi ortaya koymuş, ve bu bağlamda terör eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Ülkemiz, güncel durumda da ideolojik radikalleşmeden etnik radikalleşmeye ve dinî radikalleşmeye kadar birden fazla zeminde ülke içinde ve dışında mücadelesini sürdürmektedir. 1970'lerden başlayarak öncelikle ASALA ile ve yaklaşık olarak eş zamanlı olarak THKP-C ve 1994'te bu örgütün bölünmesini takiben DHKP-C ile mücadele vermiştir. Buna ek olarak ilk eylemini 1984'te yapan ancak eylemselliği daha öncelere kadar takip edilebilen PKK ile mücadele terörle mücadele bağlamında en önemli başlıklardandır. Özellikle Karabağ zaferi sonrası yeniden sembolleri farklı çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda dolanmaya başlayan ASALA, Orly ve Esenboğa havalimanları saldırılarına ek olarak özellikle yurtdışındaki Türk diplomatlara yönelik terör saldırılarıyla bilinmektedir. 1975 yılında resmî olarak Agop Agopyan tarafından kurulan örgütün gerçekleştirdiği 84 terör saldırısında 42'si Türk diplomatları olan 46 kişi hayatını kaybetmiş, 299 kişi de yaralanmıştır. 1983'teki Orly Havalimanı saldırısıyla uluslararası desteği kaybeden örgüt bölünme sürecine de girmiştir. Buna ilaveten 1988'de Agop Agopyan'ın öldürülmesi sonucu örgüt etkinliğini yitirmiştir. Bu örgütle yürüttüğü mücadele Türkiye'nin hem etnik hem ideolo-

jik terörizmle önemli bir imtihanı olmakla beraber kendisine yönelik terörün sınırları ötesindeki etkinliğinin de altını çizmiştir. Sınır ötesinde ve diplomatlar gibi sivillere kıyasen daha korunaklı bir kitleye karşı gerçekleştirilen ve sıklıkla aynı veya yakın coğrafyalarda yaşanan ASALA eylemleri aynı zamanda dış destek sorusunu da gündeme getirmiş, sözde soykırım destekçisi ülke ve kliklerin bugün yoğun olarak bulunduğu ülkelerde ASALA'nın aktif olduğu dönemde sık eylem gerçekleştirdiği yerlerle örtüşmesi alaka uyandırmıştır.

1984'teki Eruh saldırısıyla başlayan ancak temelleri en azından 1970'lerde aranabilecek PKK eylemselliği ise bugüne değin 35 binden fazla can kaybına neden olmuş; bu süreçte 25 bin civarı PKK'lı etkisiz hâle getirilirken, 6 bine yakın sivil kayıp verilmiştir. Buna ilaveten Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde PKK ile mücadelenin yansımaları olmuş, gerek sınır ötesi operasyonlar gerekse de PKK'ya verilen dönemsel destekler Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde sorunlu alanlardan birini teşkil etmiştir. Örgüt sınır içinde 2015 sonrası artan biçimde zayıflatılırken örgütün Suriye kolu YPG ile mücadele Türkiye'nin mücadelesinin sınır aşan boyutunu da daha önemli hâle getirmiştir.

DHKP-C, 1970'lerin başında kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'nden (THKP-C) 1972 sonrasında bölünen gruplar arasından ortaya çıkan Devrimci Yol ve arkasından 1978'de Devrimci Sol hareketlerinin 1994'te parti-cephe hâlini almasıyla ortaya çıkmıştır. Örgüt 1970'lerden özellikle 2000'lere kadar sansasyonel kişi odaklı eylemleriyle öne çıkmış, 2000'lerde ise mekân odaklı bombalama ve silahlı saldırı yöntemini daha yoğun biçimde kullanılmıştır. Yakın dönemde en çok ses getiren eylemi, 2015'te Savcı Mehmet Selim Kiraz'ın makamında şehit edilmesi olmuştur. Örgüt özellikle 1990'ların ilk yarısında emekli Yarbay Ata Burcu, İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Şakir Koç, İncirlik üssünde görevli üç ABD vatanı, eski sıkıyönetim komutanı emekli Tümgeneral Memduh Ünlütürk, emekli Oramiral Kemal Kayacan, Sabancı Holding Yöne-

tim Kurulu Üyesi Özdemir Sabancı ve ToyotaSA Genel Müdürü Haluk Görgün gibi sansasyonel kişi odaklı eylemler yaparken 1990'ların ikinci yarısı ve 2000'lerde parti binaları, diplomatik temsilcilikler, polis karakolları ve emniyet müdürlüklerine saldırı, canlı bomba eylemleri gibi terör eylemleriyle öne çıkmıştır.

Türkiye uzun yıllardır mücadele ettiği PKK ve DHKP-C terörizmine ilaveten özellikle 2014 sonrasında IŞİD'in yoğun biçimde gündemine aldığı bir ülke konumundadır. IŞİD özelinde bakıldığında bazı öne çıkan saldırılar şu şekilde listelenebilir:

- Musul Konsolosluk saldırısı (11 Haziran 2014): 101 gün 49 kişi rehin alındı.
- Suruç saldırısı (20 Temmuz 2015): 34 kişi hayatını kaybetti, 104 kişi yaralandı.
- Ankara Tren Garı saldırısı (10 Ekim 2015): 103 kişi hayatını kaybetti, 400'den fazla kişi yaralandı.
- İstanbul Sultanahmet Polis Karakolu saldırısı (12 Ocak 2016): 13 kişi hayatını kaybetti, 14 kişi yaralandı.
- İstanbul İstiklal saldırısı (19 Mart 2016): 4 kişi hayatını kaybetti, 39 kişi yaralandı.
- İstanbul Atatürk Havaalanı (28 Temmuz 2016): 45 kişi hayatını kaybetti, 230'dan fazla kişi yaralandı.
- Gaziantep, düğüne saldırı (20 Ağustos 2016): 51 kişi hayatını kaybetti, 94 kişi yaralandı.
- İstanbul, Reina saldırısı (31 Aralık 2016): 39 kişi hayatını kaybetti, 65 kişi yaralandı.

Suriye'nin Türkiye'ye sınır bölgelerindeki IŞİD varlığını bitiren Fırat Kalkanı harekâtı bu saldırıların sonlandırılmasında büyük bir rol oynamıştır. Türkiye'nin bu mücadelesinde küresel terörle mücadele koalisyonu içerisinde yer alan ve aynı zamanda da NATO şemsiyesi altında müttefiklik ilişkileri bulunan kimi ülkelerin destek bir yana özellikle YPG konusundaki tavırları ve terör örgütünü meşrulaştırma ve destekleme yönündeki girişimleri ise Türkiye'nin millî çıkarlarının takibi noktasında kendi iradesini kendi dizaynı ve

metotları ile kendi zamanlaması ve araçları ile ortaya koyması gereğinin altını çizmiştir. Bu süreçte diğer yandan ise içeride FETÖ ile mücadelenin derinliği ve kapsamının arttığını ve PKK ve IŞİD'le mücadelede elde edilen kazanımların önemli bölümünün de FETÖ ile mücadele sürecinde ve belki de sayesinde elde edildiğini unutmamak gerekmektedir.

Türkiye, PKK ile mücadelesinde Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın açıkladığı üzere Temmuz 2015'ten bu yana, 3600'den fazlası yalnız 2020 yılında olmak üzere 18 bini aşkın terörist etkisiz hâle getirilmiştir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun ifade ettiği üzere jandarma ve emniyet arasındaki Otomatik Parmak İzi Teşhis Sistemi Entegrasyonu ile 18 Temmuz 2018'den itibaren 3 bin 579 terör olayı aydınlatılmıştır. Yine ülkemizin terörle mücadelesinde önemli rolü olan sınır geçişlerine yönelik ise 911 kilometrelik Suriye sınırında 832 kilometresinde duvar inşa edilmiştir. 560 kilometrelik İran sınırında ise 145 kilometrelik kısmında duvar ve kamera sistemleri tamamlanarak kalan kısımlarda çalışma devam etmektedir.

Terörle iltisaklı 151 belediye başkanı görevden alınarak bunların 70'den fazlasının ve toplam 690 yılı aşkın süre hapis cezası aldığı bu dönemde bu görevden alınmaların gerçekleştiği belediyelerin 4,5 milyar lira borcu kapatılırken buralara 9 milyar lirayı aşkın yatırım gerçekleştirilmiştir. Yine İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 2020 yılında 76'sı büyük, 307'si orta, 99 bin kırsal ve 2 bin 900'ü şehirlerde olmak üzere toplam 102 bin iç güvenlik operasyonu yapılmış, bu operasyonlarda toplam 809 terörist etkisiz hâle getirilmiştir. 2020 yılında 224 terörist insansız hava araçlarıyla etkisiz hâle getirilirken bu sayı toplamda 1400'e yakındır. Kıran ve Kapan operasyonları bitirilirken Yıldırım operasyonları devam etmekte, toplamda üç operasyon dizisi kapsamında 500'e yakın terörist etkisiz hale getirilirken 1400'den fazla sığınak ve mağara imha edilmiştir.

Son üç yılda 90 binden fazla operasyon gerçekleştirilirken bunun neticesi olarak son beş yılda terör eylemlerinin sayısı yaklaşık 3 bin-

den 280 civarına inmiştir. Bu etkin mücadelenin sonucu olarak ise 2016 yılında 2500 ila 2800 arasında olduğu değerlendirilen terörist sayısının 300 civarına indiği ifade edilmiştir. Toplamda 2 bine yakın ve yalnız 2020 yılında 215 örgüt mensubu ikna yoluyla teslim alınırken 10 bin civarı aileyle iletişim kurularak silahlı mücadelenin ötesinde ikna ve bilgilendirme faaliyetleri ile örgüte katılımların engellenmesi ve örgütten kopuşların sağlanmasına yönelik çabalar da devam etmektedir. Operasyonlarda örgütün en önemi gelir kaynaklarından olan uyuşturucu operasyonları da yapılmakla birlikte özellikle Yıldırım 7 operasyonunda bu cepheye ağırlık verilerek rekor miktarda uyuşturucu ele geçirilmiştir. Yalnız 2020 yılında etkisiz hale getirilen 1200 civarı teröristin 850 civarı PKK, 300 civarı IŞİD ve 30 ila 40 tanesi ise aşırı sol terör örgütlerine mensuptur. Yalnız 2020’de etkisiz hale getirilen teröristler içerisinde 102 sözde üst düzey terör örgütü mensubu olup toplamda bu sayı 632’dir. Bunların 39’u kırmızı, 28’i mavi, 29’u yeşil, 70’i turuncu, 318’i gri listede; 148’i de liste dışındadır.

IŞİD’le birlikte dünya gündemini oldukça fazla meşgul eden ve bununla birlikte de terörle mücadelenin küresel anlamda belki de en fazla üzerinde işbirliği gerçekleştirmeye gayret gösterdiği konu olan YTS’ler konusunda ise Türkiye en önemli rollerden birini üstlenen ve bu anlamda en önemli katkıları sunan ülkelerin başında gelmektedir. Her ne kadar YPG terör örgütüne Batı’dan katılımların YTS olarak nitelenmesi konusunda yalnız bırakılmış olsa da özellikle IŞİD bağlamındaki YTS’lerle mücadelede Türkiye, kapasitesini net biçimde göstermiştir. Suriye krizi başladığından bu yana Türkiye yaklaşık 52.000 kişinin ülkeye girişini yasaklamış, 40.000 kişinin IŞİD’e katılımını ve 7.500 kişinin Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye girişini engellemiş, 1.100 kişiyi Türkiye’de yakalayıp vatandaşı oldukları AB ülkelerine göndermiş, 3.719 kişiyi sınır dışı etmiştir. Suriye sınırındaki bölgelerde giriş çıkışların denetlenmesi kapsamında Risk Analiz Birimleri kurulmuştur. Bu çalışmalar sayesinde Türkiye’nin tutukladığı IŞİD’li sayısının 700’ün üzerinde olduğu bilin-

mektedir. Türkiye'nin 70 bin civarındaki YTS listesi 40 ila 45 bin aralığındaki INTERPOL veri tabanından daha geniş ve çok boyutlu bir veri havuzu sunmaktadır. Türkiye, ülkeye 2013 yılında seyahat etmiş olan Paris saldırganlarından Ömer İsmail Mostefai konusunda Fransa hükûmetini iki kez resmî yollardan uyarmıştır. Bu uyarılar Aralık 2014 ve Haziran 2015'te, yani saldırıların öncesinde yapılmış olmasına karşın Fransa hükûmeti gerekli adımları atmada yetersiz kalmıştır. Aynı şekilde Mart 2016'da gerçekleşen Brüksel Havaalanı saldırısı öncesinde Türkiye yalnızca Belçika makamlarını değil, Hollanda makamlarını da kendi YTS listesinde bulunan ve Türkiye'ye Temmuz ve Ağustos 2015'te seyahat etmiş olan İbrahim el-Bakraoui konusunda resmî kanallardan uyarmıştır. Hatta el-Bakraoui, Ağustos 2015'te gerçekleştirdiği seyahat sırasında Gaziantep'te tutuklanarak Hollanda'ya sınır dışı edilmiş ve sonrasında Belçika'ya geçiş yapmıştır. Türkiye, saldırganın Suriye'ye şüpheli geçiş denemesine dair iki hükûmeti de uyarmıştır. Buna ilaveten Türkiye, diğer saldırganlar Najim Laachraoui ve İbrahim el-Bakraoui'nin kardeşi Khalid el-Bakraoui konusunda da Belçika hükûmetini bilgilendirmiş ve gerekli uyarılarda bulunmuştur. Ancak Belçika hükûmeti, uyarıların yapıldığı dönemde bu kişilerin terör bağlantısı olmadığı gerekçesiyle adım atmamış ve ancak saldırıdan 3 hafta önce Laachraoui ve Khalid el-Bakraoui hakkında Interpol'den kırmızı bülten çıkartmıştır.

Türkiye ayrıca, ABD'yle birlikte Terörle Mücadele Küresel Forumu (TMKF) girişiminde bulunmuş ve yapıya 2011-2016 arasında eşbaşkanlık etmiş, Eylül 2017'ye kadar TMKF içerisinde AB ile birlikte Afrika Boynuzu Çalışma Grubu'nun da eşbaşkanlığını yürütmüştür. TMKF bünyesinde 2016 yılında geliştirilen "Radikalleşmenin Yaşam Döngüsüyle Mücadele Araç Seti" 2017 yılında geliştirilen "Kamuya Açık Hedeflerin Terör Saldırılarından Korunmasına İlişkin Antalya Memorandumu"nda önemli rol oynarken IŞİD karşıtı koalisyon içerisinde de en aktif aktörlerden biri olmakla kalmayıp yapının YTS'lere odaklı alt birimine de öncülük etmektedir.

Türkiye, terörizmin finansmanı ile mücadelenin en önemli küresel finansal aktörü olan Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) de bir üyesidir.

Buna ilaveten Türkiye, Suriye'ye yönelik Suriye İç Savaşı sonrasındaki ilk kapsamlı sınır ötesi hamlesi olarak Fırat Kalkanı operasyonu ile beraber hem PYD hem IŞİD ile olan mücadelesini askeri anlamda bir sonraki aşamaya taşımış, hem IŞİD'i sınırlarından temizlemiştir. Öte yandan Türkiye bu operasyonla de PYD'nin Suriye'de oluşturmak istediği koridoru engelleme iradesini sahaya yansıtmıştır. Takip eden dönemde defaten Suriye içerisinde, kapsamı geniş olan Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları ve bu harekât bölgelerinde devam eden çok sayıda sınır ötesi operasyon gerçekleştiren Türkiye, bu çerçevede hem YPG hem IŞİD'e karşı terörle mücadelesini sınır ötesinde etkin biçimde uygulayarak bu örgütlere karşı sahadaki silahlı cevabını derinleştirmiş, kırmızı çizgilerini ortaya koymuştur. Sınır ötesinde özellikle son dönemde Irak'a yönelik Pençe-1, Pençe-2 ve Pençe-3 harekâtları ile Suriye'ye yönelik Barış Pınarı Harekâtı PKK ve uzantılarını doğrudan hedef almış, sınır içerisindeki ve ötesindeki bu genel operasyonel manzara sürekli operasyon stratejisi olarak nitelenirken devletin güvenlik aygıtlarının ve kurumlarının da en etkin biçimde koordinasyon sergilediğini gösterir nitelik arz etmiştir.

Genel Değerlendirme, Öneriler ve Yol Haritası

Ülkemiz, yalnız terörizmden kaybettiği canlar ve kaynaklar ile değil, dünyada terörle mücadele kapasitesi, bu konudaki kararlılık ve başarılarıyla da istisnai bir vak'a teşkil etmektedir. Küresel ölçekte vekâlet savaşları ve devlet-dışı silahlı aktörlerin en net biçimde yoğunlaştığı coğrafyaların başında gelen bir bölgede jeostratejik anlamda hayati bir pozisyona konumlanmaktadır. Eski dünyanın tüm önemli noktaları göz önünde bulundurulduğunda hayati bir geçiş noktasını teşkil etmesiyle bu yapılanmaların pek çoklarıyla zaman içerisinde dolaylı olarak muhatap olmuştur. Bu konumu itibarıyla

Türkiye'nin terörle ve terörizmle mücadelesindeki başarı yalnız ulusal değil bölgesel ve küresel güvenliğe de doğrudan etki etmektedir ve edecektir. Buna rağmen Türkiye'nin ulusal ve uluslararası arenada konuya dair tüm çabasına karşın uluslararası toplum ve diğer aktörler tarafından teveccüh ve somut destek gördüğünü söylemek mümkün değildir. Gerek Türkiye'nin Suriye iç savaşı sonrası muhatap kaldığı insanî, sosyal ve ekonomik zorluklar gerekse de YPG meselesinde bunun örneklerini görmek mümkündür.

Bölgede IŞİD'le mücadele ettiği gerekçesiyle terör örgütü PKK ile bağları uluslararası mecralarda da defaten kanıtlanmış, insan hakları ihlalleri belgelenmiş olan YPG, kimi aktörlerin sahadaki beşeri ve finansal maliyetini düşürmek için kullandığı bir taşeron olması hasbiyle yüceltilmiş, meşru ve hatta övgüye mazhar bir aktör olarak lanse edilmiş, Türkiye'nin konuya dair ulusal güvenlik endişesi görmezden gelinmiştir. Bunun neticesinde örgütün artan kapasitesi ise doğrudan Türkiye'ye yönelik saldırılara neden olmuştur. Bir insanlık suçu olarak nitelenebilecek ve bu hâliyle küresel bir sorun olan ve dolayısıyla küresel ve ortak bir mücadele gerektirdiği sıkça tekrarlanan terörizmin, esas itibarıyla çok daha taraflı yaklaşılacak bir gündem maddesi olduğu da bu anlamda unutulmamalıdır. Dolayısıyla, bu genel çerçeve göstermektedir ki çözüm, kâğıt üzerinde ideal ancak uygulama aşamasında oldukça fazla ve farklı sorunlar barındıran uluslararası işbirlikleri kadar ve esasen de daha ziyade ulusal dizaynlar üzerinden aranmalıdır.

İşte bu millî dizaynın hayata geçirilmesinde öne çıkan bazı ana başlıklar ve hem tecrübe hem de bu tecrübeye de dayanan literatürden süzülen temel taşlar mücadele için bir yol haritası ve yol işaretleri sunmaktadır.

- Terör ve terörizmle mücadele bağlamında öncelikli olarak terörle, teröristle ve terörizmle mücadeleler arasındaki çizgilerin idraki ve buna göre gerekli araçların ve politikaların dizaynı veya mevcutların revizesi hayati önemdedir.

- Terörle mücadelede silahlı kapasite ve askerî baskı birincil rolü oynarken terörizmle uzun vadede ve bütüncül biçimde mücadelenin salt askerî araçlarla sağlanamayacağı ve sosyal ve ekonomik araçların gerekliliği bir vak'adır.
- Sadece yumuşak güç unsurlarıyla meseleyi çözmeye çalışmak ve silahlı boyutu denklemden çıkarmak ise terörü tırmandırıcı etki yapması (tecrübe ile sabit) muhtemel bir yaklaşımdır.
- Silahlı mücadele ile vurucu hamleler yapılırken ve kimi durumlarda yapılmadan veya yapıldıktan sonra, sosyo-ekonomik dinamikler göz önünde bulundurularak pek çok farklı ve sıklıkla birbiriyle ilintili başlık altında muhtelif aktörlerin de katılımıyla bütüncül ve kapsayıcı bir mücadele biçiminin dizaynı hayatî önemdedir. Zira terör ve terörizmle mücadele salt bir asayiş meselesinin ötesinde devlet ve millet bekâsına yönelik orta-uzun vadeli tehditlerin güncel izdüşümleridir.
- Türkiye'nin 2015 sonrasında hem sahadaki meskûn mahal operasyonları hem sınır ötesi operasyonlarında artan cerrahi müdahale kapasitesi ve bu kapasite bağlamında İHA ve SİHA'ların kullanımı da terörle mücadelede yeni bir dönem başlatmıştır.
- Özellikle 2015 sonrasında terörle mücadele bağlamında askeri boyut ile sosyo-ekonomik boyutun el ele ilerlemesinin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Cizre, Sur, Nusaybin'deki meskûn mahal operasyonları hem silahlı kapasite hem de sonrasındaki yeniden imar çabalarıyla önemli başarıları örnekler mahiyette olmuştur. Bu dengenin sınır içerisindeki etkilerinin ötesinde daha proaktif ve tehdidi sınır dışında göğüsleyip cevap verir mahiyette hamlelerin artışı ile Türkiye'nin terörle mücadelede yeni bir döneme de girilmiştir.
- Bu dönem hem tehdidin sınır ötesinde göğüslenmesi hem de yeni teknoloji hamlelerinin terörle mücadeleye başarılı enteg-

re edilmesinden müteşekkildir. Özellikle İHA ve SİHA kullanımını, gerek bölgede doğrudan kimi ülkelerle olan mücadelelerde gerekse de terörle mücadelede önemli bir kırılma noktası teşkil etmiş, son yıllarda terör örgütlerinin önemli isimlerine yönelik nokta atışı operasyonlarda kimi zaman istihbarî kimi zaman doğrudan askerî görevleri icra etmişlerdir.

- Türkiye'nin, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD ambargosuyla temellerini atma iradesi ortaya koyduğu, zaman içerisinde ihtiyaç ve imkânlar çerçevesinde gelişim gösterdiği, son dönemde ise önemli atılımlar yapmak noktasında olan yerli savunma sanayi hamlesinin en önemli sonuçlarından olan İHA kapasitesindeki artış, terörle mücadelenin seyrini doğrudan etkilemiştir. Yıllar içerisinde terörle mücadele bağlamında devletler ile örgütlerin özellikle inovatif yeni araçlar ve yöntemler konusunda ilk adımı attığı takdirde karşındaki aktörün cevabi aygıt ve taktikler geliştirmesine kadar olan sürede bir avantaj sağladığı vak'adır; kimi durumlarda örgütler kimi durumlarda devletler bu öncelik avantajını ellerinde bulundurmakta, zaman içerisinde cevabi hamleyle durum şartlara bağlı olarak dengeye yaklaşmaktadır.
- Mevcut durumda terör örgütlerinin dron, İHA kullanma gayretleri ve bu yolla saldırıları olmakla birlikte gerek dünyada gerekse bölgede ve özelde Türkiye'nin mücadelesinde güncel asimetri örgütlerden yana bir görüntü sergilememekte, bu durum ABD'nin farklı coğrafyalarda El-Kaide ve IŞİD'e yönelik saldırılarından başlayan bir süreçle bugün en etkin örneklerini Türkiye'nin özellikle PKK ile mücadelesinde sunmaktadır.
- Terörle mücadelenin yıllar içerisinde fark edilen ve giderek daha etkin biçimde kullanılması yönünde bir gayret içerisinde olunan en önemli boyutlarından biri de çabanın bütüncüllüğüdür. Bu bütüncüllük yalnız devlet kurumlarının koordine hareketi ve etkin iletişimini kapsamamakta, bu hayati dinamîge ek olarak sivil toplum, akademisyenler, kanaat önderle-

ri, iş insanları gibi toplumun farklı kesimlerinin de mücadelesinin organik ve samimi paydaşları olmalarını gerekli kılmaktadır.

- Teröre karşı toplumsal uzlaşa ve direncin oluşturulması için bu birlikteliğin hem teşvik edilmesi hem de paydaşların kendi inisiyatiflerinin desteklenmesi ve birbirleriyle irtibatlandırılmaları önem arz etmektedir.
- Özellikle terör örgütlerinin giderek yeni teknolojilerin kullanımında kapasite kazandığı, bunun sosyal medya kullanımı ve görsel materyal üretiminden İHA'ların kullanımına, 3 boyutlu yazıcılarla silah üretiminden kripto varlıkların fonlama için kullanım çabalarına kadar örneklerinin görüldüğü bu süreçte mücadelenin de bütüncül, devlet kurumlarının eş güdümlü ve yardımlaşmasının ötesinde tüm ülke nezdinde bir vassıf kazanması elzemdir.
- Bu çerçevede her bir paydaşa düşen sorumluluğun ötesinde terörün ve terörizmin analiz ve yorumlanmasında büyük rol oynayan, toplum psikolojilerine yansımalarına dair önemli etki gücüne sahip ve dolayısıyla hem önemli bir katkı sunucu hem de zedeleyici rolü oynayabilecek olan medyanın da konuya dair güvenlik güçleri ve toplumun hassasiyet ve işleyişini göz önünde bulundurması, örgütlerin propaganda aracına dönüşmemesi, terörle mücadelenin kendi iradelerinin de ötesinde istemeseler dahi bir paydaşı olduklarını unutmamaları gerekmektedir.
- Medya şirketlerinin de piyasa ekonomisinin ana düsturu olarak kabul edilen, şirketlerin yalnız kar maksimizasyonu hedefleyen yapılar olduğu söyleminden öte sosyal sorumluluklarının farkında olmaları büyük önem arz etmektedir.
- Medyanın bu rolüne ilaveten hem medyanın hem de diğer paydaşlarda sınır dışında yumuşak güç unsurlarını harekete geçirebilecek olanların dünyada lobicilik faaliyetlerini yakın-

dan gözlemlemesi büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ülkemizin terörle mücadelesi ve bu uğurda yaptığı fedakârlıklar ile hâlihazırda muhatap olduğu tehdidin anlatılmasında gerekli uzmanlığı da içerir biçimde stratejik iletişime katkı sunmaları, gerek geleneksel gerekse yeni medya araçlarının bu amaçla kullanımında sahip oldukları devletlere kıyasen daha yüksek esneklik ve hareket kabiliyetini bu anlamda değerlendirmeleri gerekmektedir.

- Meselenin verilerle ve sahadan ampirik bulgularla desteklenerek kendi kendisine propagandaya dönüşmeden, yalnızca konunun uzmanları değil aynı zamanda stratejik iletişim, medya ve lobi faaliyetlerine dair de tecrübeli isimlerin katılımıyla şekillendirilerek sunulmasının vazgeçilmez önemde olduğu, aksi takdirde tam aksi sonuçlar doğabileceği unutulmamalıdır.
- Yakın coğrafyadaki enerji kaynakları başta olmak üzere doğal kaynakların küresel sermayenin ve küresel güçlerin bölge angajmanını derinleştirdiği bir vak'adır. Türkiye'nin bölgesinde istikrar sağlayıcı pozisyonunun hem kendisi hem de bölge için terör yapılanmalarının da ortaya çıkmasını ve/veya güçlenmesini sağlayıcı bu denklemi kırmakta önemli rol oynaması mümkündür.
- Bu çerçevede Irak ve Suriye'nin toprak bütünlüğüyle birlikte anılan ülkelerde gerek küresel gerek bölgesel aktörlerin etki kazanma çabalarını, bu kapsamda terör örgütlerini ve genel olarak devlet dışı silahlı aktörleri de desteklemeyi kapsar biçimde dikkatle takip ederek gerekli önlemler alınmalıdır.
- Devletin güvenliği ve temel hürriyetlerin muhafazası odağa alınarak bölgesel dinamikler içerisinde sosyo-ekonomik araştırmalar neticesinde gerekli görülen iyileştirmelerin gerçekleştirilerek bu konulardaki eksikliklerin örgütler ve bunları açık veya örtülü destekleyen aktörler tarafından istismarına imkân verilmemelidir.

- Devletin varlığının terör örgütlerinin etkinliğinin yüksek olduğu bölgelerde özellikle hissedilmesine yönelik adımların devam ettirilmesi ve derinleştirilmesi suretiyle bu bölgelerde örgütlere karşı sosyolojik direncin diri tutulması gerekmektedir.
- Terörle ve terörizmle mücadelenin dönemler ve siyasal dengeler üstü, devletin bekâsı ve vatandaşlarımızın güvenliği odağıyla uzun vadeli planlama içerisinde günlük değişimlerden etkilenmeden kararlılıkla sürdürülmesi kalıcı sonuçlar alınması için elzemdir.
- Meselenin ekonomik boyutuyla alakalı olarak terörist hareketliliğinin olduğu coğrafyalara yönelik yerelin ihtiyaçları ve güçlü yönleri göz önünde bulunarak tarım, hayvancılık, turizm vb. ekonomik faaliyet alanlarında gerekli yatırımların artırılarak devam ettirilmesi suretiyle ekonomik cazibe merkezlerinin oluşturulması ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Genel itibarla, terörle ve terörizmle mücadele noktasında sahadada aktif silahlı yapılanmalara karşı mücadelenin gerek sınır içinde gerek sınır ötesinde kesinlikle gecikme ve müsamaha kabul etmeyeceği, daha uzun soluklu bir süreç olan terörizmle mücadelenin kazanılabilmesi için sahadaki terörist varlığın kati suretle ortadan kaldırılması gerekliliği açıktır. Bu çerçevede, sert ve yumuşak güç unsurlarının akıllı bir birleşimi, askerî güç ile etkin ve özel olarak dizayn edilmiş hukukî hamlelerin bir arada olduğu bir strateji ile sosyal ve ekonomik gereklilikleri göz ardı etmeksizin ve bunların örgütün arkasına saklandığı siperler olduğu unutulmaksızın kurgulanacak genel hamlelerin ortaya konması şarttır. Bunun hayata geçirilmesi için koordinasyon mekanizmalarının inşası, mevcutların desteklenmesi ve kaynak ve imkânlarının artırılması, bunlara toplumun farklı kesimlerinden katılımın temini önemli faydalar sağlayabilecektir.

Tüm bu çabanın hayata geçirilmesi süresince, Türkiye'nin terör ve terörizmle on yılları sari mücadelesinin esas kahramanları ve bu

coğrafyadaki varlığımızın harcı olan şehitler ve gaziler silsilemizin devamı mahiyetinde olan terörle mücadele şehitlerimizin aziz hatırası, onların aile ve akrabaları ile gaziler ve gazi yakınlarının incitilmemesi hassasiyetinin mutlak surette göz önünde bulundurulması elzemdir.